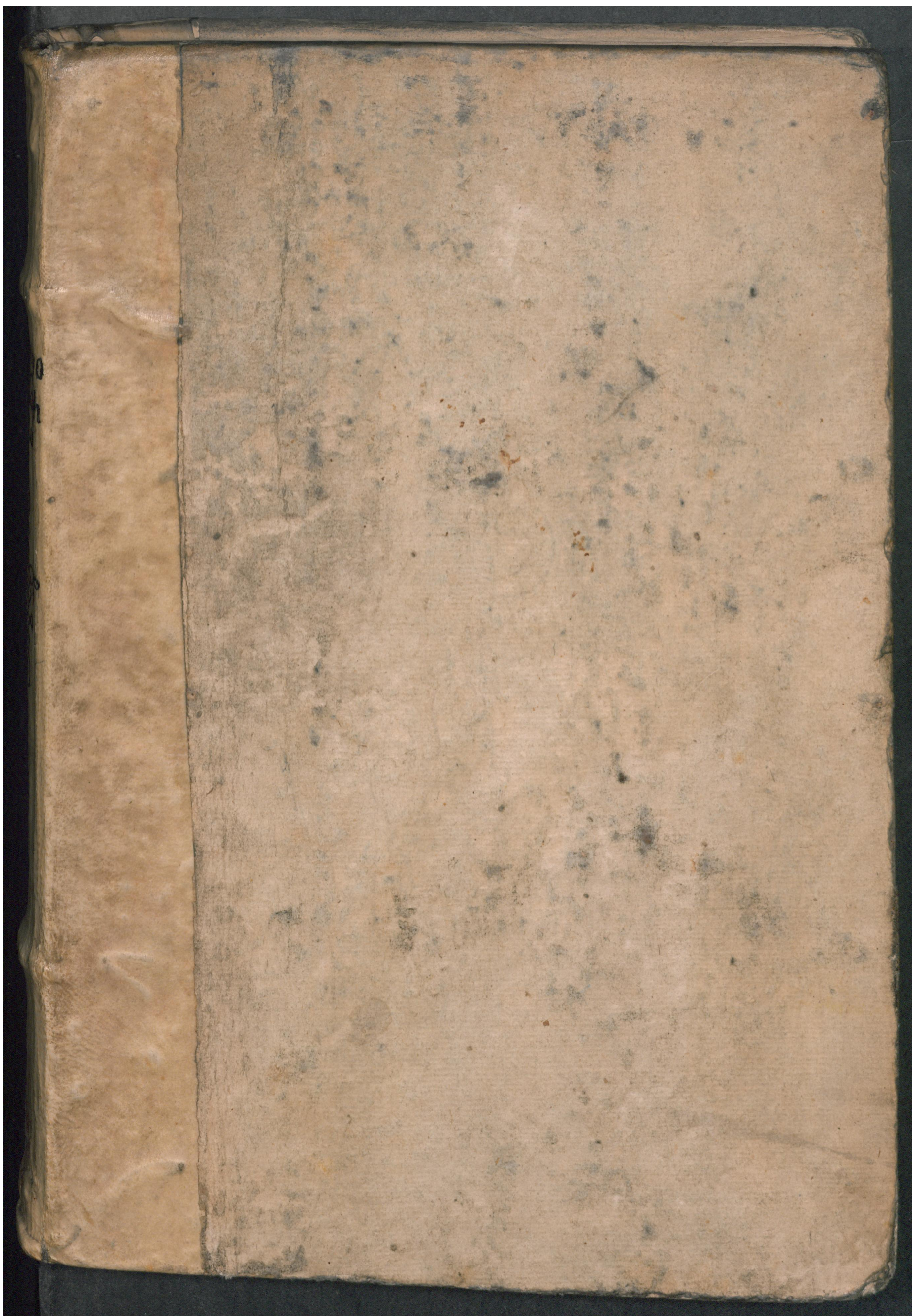
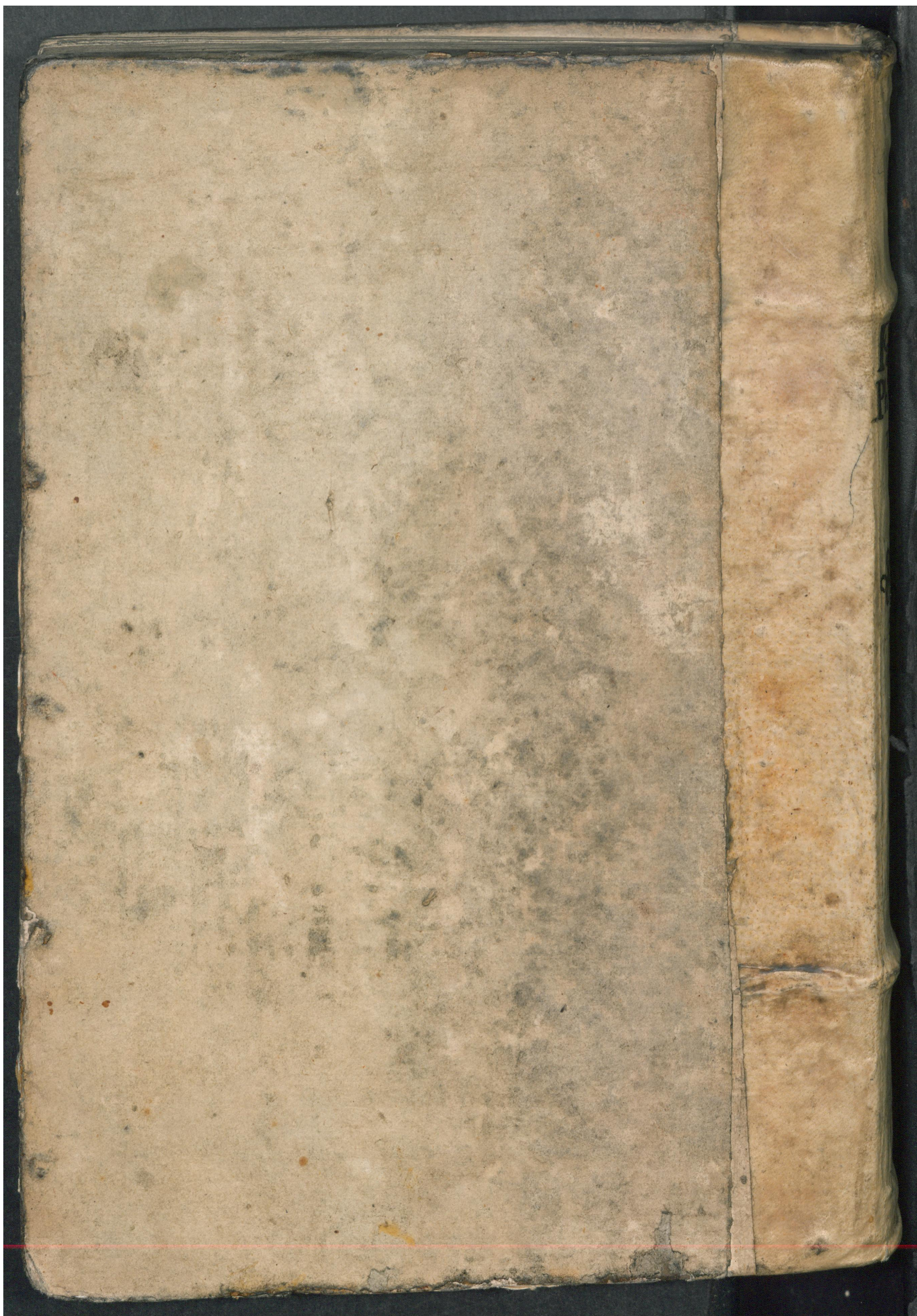
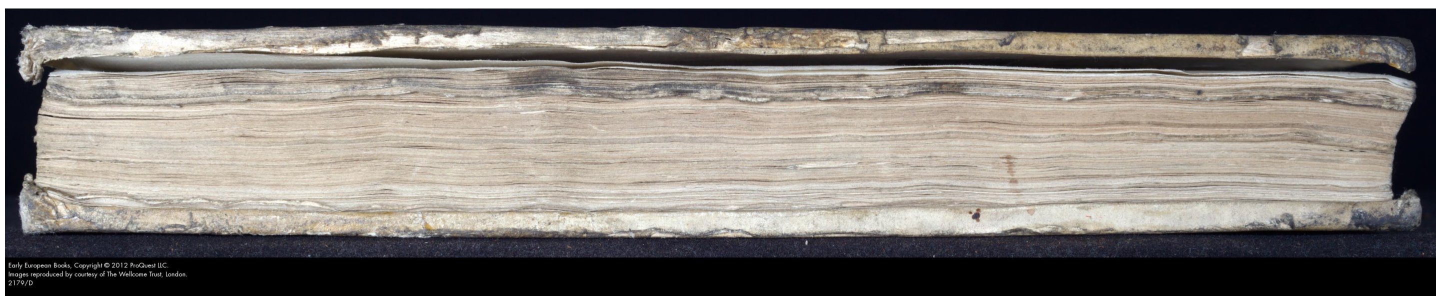

Farnesio
Philosoph
natura
= II.
1613

2179

£2.10 – T

714 **PENWORK ORNAMENT.**—Quæstiones definitæ ex triplici philosophia, rationali, naturali, morali, in Parmensi Academia publice triduum disputatæ ab OCTAV. FARNESIO Seren. Ranutii, Parmæ, Placentiæ, etc., Folio *(wants title and front.), the heads of the numerous chapters preceded by florid penwork ornaments of a most extraordinary kind, including the figures of men, quadrupeds, birds, and plants,* "BRONDULUS INVENT. FERRARIUS INCID.," *half vellum,* RARE, **3 guineas**
Parmæ, 1613

The young Prince had only attained the age of 14 years when he compiled this wonderful work, which treats of no less than 2,370 questions. His father inhumanly condemned him, later in life, to prison, where he died in the utmost misery. Brunet thus speaks of the ornaments: "le commencement de chaque chapitre y est orné de traits hardis d'écriture grav. en bois, qui représentent des figures d'hommes, d'animaux, et autres objets entrelacés, ou il règne une grande variété, et surtout une sorte d'expression dont paraissent peu susceptibles de pareils jeux de la plume."

WELLCO
HISTCAL
MEDICA
LIBRARY

DE RATIONALI PHILOSOPHIA.

LIBER I.

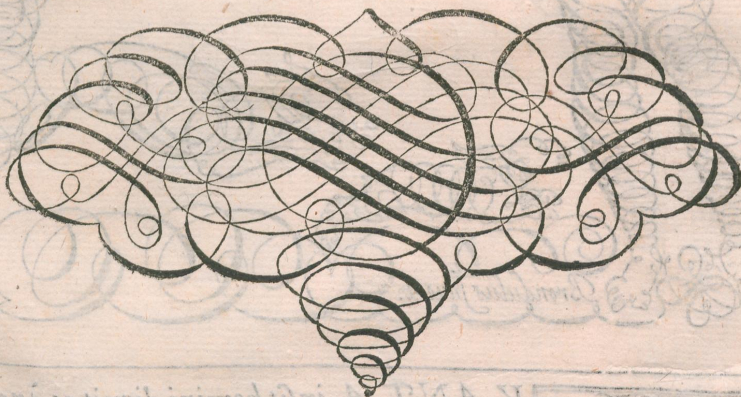
Brondulus Inuent. Ferrarius incid.

VANTA insit homini dignitas à ratiocinandi facultate, qua à Deo bonorum omnium largitore donatus est, nemo, opinor, ità sui ignarus est, qui non nouerit. Habet, hanc dum habet, inter omnia animantia principatum, & quodãmodo mortalem Deum se in terris gerit, expressam auctoris imaginem in se gerens. An non tibi illa diuinæ cuiusdam immensitatis imitatio videatur, dum animus alta quiete

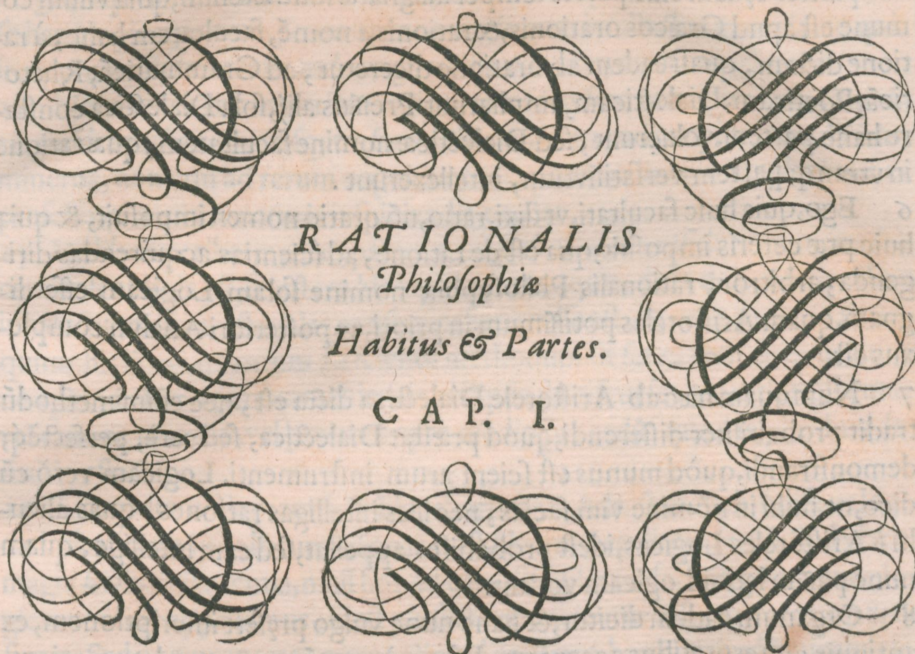
defixus, longè terrarum, ac gentium peregrinatur? Ecce nunc hic sumus (inquit disertissimus Theologus, ac vir sanctiss. a Ambro-*sius) liber tamen est animus, & diffusis cogitationibus; atq. consilijs, considerando, omnia spectat, cum amicis diuersatur, qui longè dissiti sunt, sequitur proficiscentes, alloquitur separatos, vita defunctos ad colloquium suscitat, complectitur, tenet, officia vitæ defert, & vsum. Verum enimuerò, dum idem homo hac ipsa eundi celeritate veritatem sequitur, ad cuius contemplationem factus est, quis non fateatur, sæpè eum in errores miserè prolabi, quia, rerum difficultatibus officientibus, mentis lumen malignè prælucet, quia certo ductore destituitur, quia sensus imponunt? Porrò hoc est nobilissimæ personæ actorem in amplissimo naturæ theatro deserere suas partes, eumq. prodire, qui sibilis, ac fistulis explodatur. Hoc est hominem à se ipso deficere, qui ad sapientiam natus tam turpiter, tam palmariter desipiat. Ergo rationalis Philosophia, quæ à munere deducendæ ad veritatem rationis nomen habet, consulenda est. Præeuntem hanc qui sequitur, suaq. differendi methodo prælucentem, & casus facile præcauebit, & sapientiam, quam sequitur, Deo bene iuuante, consequetur.*

a Lib. 6. Hexã. cap. 8.

RA-

RATIONALIS Philosophiæ Habitus & Partes.

CAP. I.

1

PHILOSOPHIAM non vna ratione prisci a Philosophi partiti sunt. Quidã angustè, ac presse accipientes vim nominis, amore sapientiæ sapientiam ipsam, idest solam Mathematicam, Physicam, Metaphysicam, intellexerunt. Alij rem latiùs extendentes, tres item faciũt Philosophiæ partes, vnam, quę rationem instruat de arte ratiocinandi, alteram, quæ de natura disserat, tertiam, quæ de moribus. Et hæc mihi diuisio nunc pro meis thesibus exponendis commoda est.

a S. Aug. ex doctrina Platonis l. 8. de Ciu. Dei. c. 4. Lact. l. 3. c. 13. Alcinous in l. de doctrina Platonis.

2 Primam partem Philosophiam rationalem appellant, non quia hæc sola ratione vtatur, etenim nullus est mentis habitus, a quo nõ sint mentis operationes: sed quia pro ea vi, quam humana mens habet, suas operationes in se reflectendi, ratione vtitur, in ipsis operibus rationis dirigendis.

3 Alteram partem de natura appellant, & hæc illa est, quæ vnica, & sola dicitur Philosophia, tributa in b partes tres, Mathematicam, Physicam, Metaphysicam. Facta est à natura appellatio, non quia ea vniuersa de natura sit, sed quia potior huius pars, quamuis non nobilior, de natura est, & vniuersa à lumine naturali est, ex certis demonstrationibus veram, ac propriam scientiam adepto.

b Ex Arist. lib. 2. Phys. & Peripateticis cõmuniter.

4 Tertia de morum honestate est, c hominemq; docet humana officia, qui secum ipse agat, seq; ipse qua ratione componat, vt non peccet, quem se gerat cum alijs, siue inter Ciues ciuis agat, siue magistratum gerat, siue familiæ præsit: Hominem, vno verbo, humanitatem docet.

c Ex Aristot. lib. 1. Ethic. c. 3. & sæpè alibi.

a λόγος

5 Iam quòd ad primam ſpectat, non vno ſemper nomine hæc dicta eſt, nec pariter eędem eius partes ſemper aſſignatæ ſunt. Etenim, quia vnum cõmune eſt apud Græcos orationis, & rationis *a* nomẽ, facultatem hanc, à ratione dictam, quaſi eadem ab oratione diceretur, ad Grammaticã, Rhetoricã, Poeticam, Dialecticam, ampliarunt. Preſſius alij, ſola Dialectica conſtare hanc partem, voluerunt, ſed Dialecticæ nomine facultatem, quæ ratione in vtranq; partem verſatili vtitur, intellexerunt.

6 Ego, quia huic facultati, vt dixi, ratio, nõ oratio nomen impoſuit, & quia huic præ ceteris impoſuit, qua eſt de ratione, ad ſcientias acquirendas diri genda, arbitror, rationalis Philoſophiæ nomine ſolam Logicam eſſe dignam, quam Ariſtoteles potiſſimum in priori, ac poſteriori Analyſi complexus eſt.

b L.1. Poſt te. 36. vel 153. l.3. Phy.t.40. lib.8. te. 70.

c Ammonios Præf. in Prædicamenta.

7 Numquam hæc ab Ariſtotele Dialectica dicta eſt, nec enim methodũ tradit probabiliter diſſerendi, quod præſtat Dialectica, ſed verè, perfectèq; demonſtrandi, quòd munus eſt ſcientiarum inſtrumenti. Logicam verò cũ dico, ne mihi in nomine vim facias, nec illas intelligas rationes, quas alicubi *b* Ariſtoteles Logicas, ideſt probabiles, appellat, ſed eam intellige, quam nunc paſſim latini Logicam vocant.

8 Organum eadem dicitur, & hanc nunc vulgo pręfert inſcriptionem, ex antiquis *c* interpretibus acceptam. Eſt verò nomẽ accommodatum rei, cuius videlicet munus eſt, organa, & inſtrumenta fabricare, ad ſcientiarum acquiſitionem accommodata. Nec verò naturalia, quibuſcũ naſcimur, inſtrumenta parum hæc expolit, quæ naturæ artem adiungit.

d δύναμιν

9 Errant verò, qui facultatis *d* nomen eidem huic noſtræ aptari rentur, & facultatem eam eſſe aiunt, quę de quacunque re propoſita, non minus callidè, quam copioſè, diſputat. Erroris origo eſt, quia, quam nunc logicam dicimus, cum ea, quę olim Dialectica dicta eſt, malè confundunt.

10 Cõcludo igitur, rationalis Philoſophię nomine, aut ſolam, aut primã dici logicam, ideſt mentis habitum, quo mentis operationes, ne aberrent in ſcientijs perquirendis, quaſi manu ducuntur, & conſequenter ad vnum, certumque finem, vbi ſcientia ſita eſt, recta perueniunt.

11 Libri, qui nunc ad hanc Philoſophiam ſpectare vulgo creduntur, ſunt, ex Ariſtotelis operibus, liber prędicamentorum, duo de interpretatione, totidem de priori, itemque duo de poſteriori reſolutione. His adiecta ſunt opuſcula auctorum doctrinę non ſemper improbę, Porphyrij, & Gilberti Porretani, quorum primus de prędicabilibus ſummam ex Ariſtotele confecit, alter de ſex principijs, vt nihil ex prędicamentorum doctrina deſideraretur.

12 Ego, quod ad Porphyrium, & gilbertum attinet, cenſeo, nullam legitimam logicæ partem his libellis contineri, nevtriuſque operam fuiſſe, ad logicam capeſſendam, neceſſariam, vtilem tamen fuiſſe, vt ad eandem via patentior, ac planior aperiretur.

e Balduinus in quæſitis Log.

13 Idem non *e* nemo arbitratur de libro prædicamentorum, quem ego eſſe Ariſtotelis, ex tot græcorum interpretum auctoritate, non dubito, videlicet

licet nullam in eo logicæ partem contineri, sed ad logicam viam fieri. Placet magis, sequi sententiam Græcorum, Latinorumque, fermè communem, esse hanc logicæ partem, prout in ea operationum intellectus materia, ne quis in apprehendendo, iudicando, argumentando ex ea erret, continetur.

14 Neq; verò hanc materiam logicus metaphysico præripit, nam diuersa est eiusdem rei huius, eiusq; tractatio, dum logicus rudi, ac pingui, vt dicitur, minerua, non tam ad rerum cognitionem, quam ordinis, metaphysicus ex professo, pro rerum naturis inspiciendis, tractat.

15 De libris perihermenias, priorum, ac posteriorum resolutionum, multò certior sententia est, constare his logicæ partes, quæ, dum de operationibus intellectus differit, singulas prosequatur necesse est, & verò singulas persequitur his libris, quantum ad sciendi methodum sit satis; nam de enũciatione agitur in libris perihermenias, in reliquis de discursu, vel ratione formæ, vel ratione materiæ, vel prout ex apto medio procedit, quod in pluribus definitio est.

16 Libros item Topicorũ, & Elenchorum, *a* Adrastus Aphrodisæus logicæ inseruire ait ijsq; locum assignat post librum prædicamẽtorũ. Sed placet magis *b* aliorũ sententia, nihil hos ad eam disciplinam facere, quam nunc logicæ nomine appellamus, idest perfectorum scientiæ instrumentorum artificem. Sed non propterea nego, aliquid conferre hos libros ad logicam vtilitatis.

a Apud simplicium Præf. in Prædicamẽta.
b Ammon. simpl. Phil. aliorũ.

17 Sed de definitione, inquies, an non iustum volumen edi ab Aristotele decuit, quæ tantum habet in scientijs capessendis vsum, ac necessitatem? Respondent *c* aliqui, scriptum opus iniuria temporum interijsse. Alij satis dictum volunt de definitione in *d* Topicis. Ego à libris logicis, quos enumeraui, non egredior, & abundè de definitione dictum puto in libris posteriorum, nec mancam, ac debilem esse logicam, etiamsi nulla supersit separatã, de definitione, disputatio.

c Colligunt ex laertio in vita Arist. vbi recenset Arist. opera.
d Lib. 6.

18 Iam vero, quia commune est habitibus, qui ad materiam, circa quam sunt, referuntur, vt ex eadem materia cognoscantur; Logicæ natura rimanda est ex obiecto, de quo, & ad quod est. Mirum verò est, quantas hic nostrates Phylosophi tragœdias excitẽt. Ego ne cũ illis agam, qui amant de nomine quæstiones, & quia sese hæc prima offert in his conclusionibus de obiecto scientiarum quæstio, hoc facio obiecti examen in vniuersum.

19 Subiectum dicitur idem *e* aliquando, quod hic nos obiectum, sed ambiguum vocabulum est, ne subiectum logicæ quis asserat, esse intellectum, in quo videlicet is, & reliqui mentales habitus, insunt. Obiectum *f* est materia, quæ obijcitur, quæ ipsa secundum se rationem habet obiecti materialis, sub ea verò speciali ratione, qua tractatur à logica, prout hæc distinguitur à reliquis facultatibus, obiectum formale est.

e Arist. p. post t. 42. vel 178.

f Colligit hanc distinctionẽ ex Arist. Auerroes 1. post Cõm. 43. explicat clarius D. Th. 1. p. q. 1. art. 3. in corp.

20 Tam materiale, quã formale obiectum, & in logica, & in quauis alia facultate assignandum est adæquatum, quod nimirum, nec scientiæ latitudinem excedat, nec excedatur à scientia; In quo sanè aliqui errarunt, obiecti partem pro integro obiecto logicæ tribuentes: Alij in aliud extremum

abiere, ea, quæ obiecti rationem propriam non habent, vt obiecti species, recensentes.

21 Ad adæquati verò obiecti partitionem, & partium conditiones fiunt illę diuisiones, quibus obiectum aliud totale dicitur, aliud partiale, principale aliud, aliud minus principale; Cumq; à principali sæpè fiant librorum, ac facultatum inscriptiones, hic etiam cauendum est, ne hoc pro totali accipiatur: Nec enim idem est semper principale, ac totale.

22 In hac item controuersia de logicæ obiecto multa incidunt, quæ logica minimè sunt. Etenim ad quæstionem dijudicandam, vbi alij contendunt, esse ens rationis, alij esse ipsas reales operationes intellectus, quę duo sunt pręcipua dissidentium sententiarum capita, non est ignorandum, quid sit ens rationis, quid, & quotuplex intellectus operatio. De ente tamen rationis quid sentiam, reijcio in sequentem *a* librum: Hæc de operationibus intellectus pręmitto, quæ hic sunt ad rem nostram magis.

a Cap. 45.

23 Intellectus operatio est actio facultatis intellectiuæ, quæ tam in nobis, quam in Angelis, dicit aliquid, à facultate distinctum. Numerantur vulgo tres, prima cum aliquid simpliciter apprehenditur; altera, cum iudicando aliquid affirmatur, vel negatur; tertia cum ex rebus præiudicatis nouum iudicium fit, per illationem.

24 Distinguit *b* Aristoteles primam, in qua nulla ęst compositio, à secunda, in qua, inquit, quædam iam est compositio conceptuum, tanquam vnũ existentium. De tertia verò, an sit distincta à secunda, idest, an sit nouum operationis genus, & non sola multiplicatio iudiciorum, quicquid non nemo sentiat, mihi certa est pars affirmatiua, vt dicam *c* infrà.

b Lib. 3. de Anima te. 21.

c Hoc eodem lib. c. 5.

25 His veluti fundamentis præiactis, ad Philosophos, qui toto nisu contendunt, ens rationis obiectum esse logicæ: Ad eos, qui malunt esse res omnes: Ad alios deniq; qui propugnant esse nomina, & rerum terminos, aio, nihil horum mihi probari, ac licere etiam mihi sentire cum alijs, & nomine, & numero nobilibus *d* auctoribus, logicæ materiã esse tres reales operationes intellectus, diuersa tamen ratione, & singulæ in logica considerantur, & vniuersæ á Physico in libris de anima.

d Phil. Alex. Simpl. Amõ. & alijs.

26 Etenim, quod ad Physicum spectat, agit is de operationibus intellectus, quatenus à vi intelligente sunt. cumque hominem consideret, vt sui obiecti partem, & in homine animã, & in anima intellectũ, res ipsa postulat, vt operationes intueatur, quatenus à tali principio sunt: sic enim ex effectibus causa, totum ex partibus innotescit.

27 Quod verò spectat ad Logicum, quærit is instrumenta sciendi, quibus Philosophiæ auxilio sit, & hic est proprius ipsius scopus, videre, quænam nostrarum operationum ordinatio nos ad scientiam ducat. Quare in eadem cũ Physico materia versabitur, sed non eadem ratione, nimirum considerans operationes intellectus, vt apta sunt ad sciendum instrumenta.

28 Hinc verò est, vt adæquatum, & totale logicæ obiectum sit sola tertia operatio, quatenus formata in aptum sciendi instrumentum, exemplo est alijs formandis, dirigendisque in alijs scientijs: Non prætermittit

Logicus

Logicus primæ, & secundæ considerationem; Sunt enim eædem principia tertiæ, eiusdemq; facultatis est, obiecti principia considerare; sed nego tractari, vt obiecti partes.

29 Huic rei amplam fidem facit *a* Aristoteles, vbi ait: Scire autem arbitramur vnumquodque simpliciter, cum causam existimamus cognoscere, propter quam res est. Etenim, si scire est, rem per causam cognoscere, vnicum erit sciendi instrumentum, tertia operatio, quæ sola, certis præceptis, ac regulis directa, docet à notitia causarum effecta intelligere. Nec verò secunda, vel tertia, operatio habent propriam instrumenti sciendi rationem.

30 Hæc verò est vniuersæ logicæ descriptio in suo obiecto tractando. Agitur primum de vniuersali materia operationum in libro Prædicamentorum, cuius obiectum sunt res, in prędicamentali serie dispositæ, ruditerque consideratæ. Agitur de prima, & secunda operatione in libris Perihermenias, tanquam de principijs tertiæ. Agitur de forma tertiæ operationis in libris Priorum. De materia eiusdem, deq; perfecta demonstratione in libris Posteriorũ. Vsque adeo nihil propè diuinum Aristotelis ingenium latuit, quod expoliendo scientiarum instrumento deseruiat. Sed restat adhuc videndum genus habitus huius philosophiæ partis.

31 Inter habitus, quos *b* Aristoteles in Ethicis numerat, Logica nõ habet locũ, si traditas ibi ab Arist. definitiones sequi volumus. Etenim *c* Prudentia nõ est, cum non faciat hominem, simpliciter bonum, sed secundũ quid. Sapientia non est, cum non versetur circa primas causas, dignissimamque materiam. Intellectus non est, cum non sita sit in solis iudicijs, per se notis. Sed neque Ars est, quia non est effectiua. Neq; scientia, quia non est gratia sui.

32 An sit Philosophię pars, pendet iudicium à Philosophiæ acceptione. Etenim, sicut aliquando artes mechanicę à *d* Platone sapiẽtiæ dictæ sunt, sic amor sapientiæ ad plures facultates potest extendi; & hac ratione Logica Philosophiæ pars, & dicta est ab *e* antiquis, & à me dicitur. Sed si Philosophiæ nomen sumatur pressius, pro vera, & propria scientia, cum Logica scientia non sit, nec item erit Philosophia.

33 Non est tamen propterea negandum, quin Logica sit habitus certus, & euidens. Nam, si ex hac parte deficeret, vereor, vt vllam certitudinem, & euidentiam sciẽtiæ, quibus Logica seruit, sint habiturę. Et quidem, si certitudo, & euidentia ad scientiam satis est, logica scientia dici potest. Sed, eas solum conditiones satis esse, non probo.

34 Sed cum logica nec scientia sit, nec ars propriè; ad scientiam tamen, artemue reduci aliqua ratione possit; quæritur, an ad scientiam propius accedat, quam ad artem, vel contra. Sentio, pro diuersa consideratione, vtrunque dici posse. Siquidem qua logica actiua est in alterius gratiam, ad artem accedit, qua verò non dirigit praxes, sed speculationes, scientiæ finitima videtur.

35 Deniq;, vt natura huius habitus constet, *f* aio, esse habitum intellectus, instrumentarium, eorum instrumentorum effectiuum, quæ scientijs vsui sint

a Lib. 1. post t. 5. vel 7.

b Lib. 6. Ethic. initio.

c Ex rationibus horum habituum proprijs, ab Arist. assignatis, cit. lib. 6. Ethic.

d In Theage vel de sapiẽtia.

e Locis citatis hoc cap. 1.

f Ex sententia Alex. in 1. top. Ammon. in

Porphyr. Simplic. in prædicam. & aliorũ plurium.

ad verum,& proprium ſcientiæ vſum,qui eſt,rem per cauſam cognoſcere,& in ſpeculatiuis rectè diſcurrere. Omnis naturalis habitus ex genere ſuo inſtrumentum eſt potentiæ,& animæ,ſed hic propria quadam ratione inſtrumentum,ſeù inſtrumentarius dicitur ab opere,quod præſtat. Hæc verò addo in gratiam *a* cuiuſdam, qui valdè ſe ſollicitum in eo præbet,an logica inſtrumentum dici poſſit.

a Baldu. Quæſito Log. 1.

36 An hic ipſe dicẽdus ſit habitus ſpeculatiuus,an practicus,arbitror,pendere à ſuperiori definitione,an ſit aliquis ex quinq; illis habitibus,ab *b* Ariſt. aſſignatis. Etenim, cum in eorum numero non ſit, ſicut nec alij plures imperfecti,fides humana, opinio, &c. ſentio,logicam,nec propriè ſpeculatiuã, nec propriè practicam eſſe dicendam, ad practicos verò habitus,vel ad ſpeculatiuos accedere propè, pro diuerſa conſideratione, vt modò de acceſſu ad ſcientiam,& artem,dictum eſt.

b Lib. 5. Eth.

37 Iam quod ſpectat ad partes, *c* Antiqua eſt logicæ partitio, quãuis diuerſis vocabulis,à Græcis,& à Latinis tradita,in Docentẽ,& Vtentem,vt hi appellant,vel in à rebus auulſam,& rebus applicatam,vt illi. Nec video,cur eã *d* aliquis reſpuat; Etenim vtrumq; munus logica exequitur,docens,qui ſciẽdi inſtrumenta conficiantur,ijſdemq; vtens,cum ſeruit adminiſtra ſcientijs.

38 Hæc verò eſt,& nõ alia huius partitionis ratio,quam modo *e* attuli; nec enim *f* ij placent,qui,docẽtem eã eſſe volunt,quæ de inſtrumentis cõficiendis docet,vtẽtem verò,quæ in ſciẽtijs diſputat ex probabilibus. Etenim hoc ſecundum nulla ratione ad Logicam ſpectat,ſed vel ad Topicam, ſeu Dialecticam;vel ex perceptis ſemel logicæ pręceptis,ad lumen naturale.

c Ex Auerr. in 1. Phyſ. cõ. 36. Alẽſi, 7. meta. t. 2. D. Tho. 4. meta lect. 4.
d Bal. quæ ſit 1.
e Ex D. Th. 4. Meta. lect. 4.
f Scot. q. 1. de Vniuerſ. Fonſeca l. 2. Meta. c. 3. q. 1. Sect. 6.

39 Nihilo meliùs partiũtur *g* alij,qui,vtentem logicam eam eſſe,volũt,quę ea ipſa probat,quæ docens docuit. Nam quid tãdem eſt docere,niſi dictorũ cauſas reddere?hoc verò ipſum probare eſt;igitur ea ipſa probat,quę docet; vel ſi ipſa non probat, nihil ipſa docet. Quare neceſſe demum erit, dicere, vel nullam eſſe vtentem,vel vnam docentem,quæ eadem vtatur.

g Alẽſ. 7. Met. t. 2. Storel. de inuent. Logicæ

40 Diuiſio item logicæ,in artem veterem,& artem nouam,facta eſt,eamq; *h* nonnulli in ſuis commentarijs elegerunt. Ars vetus complectitur librum prædicamentorum,& duos libros perihermenias;noua duos priorum, totidem poſteriorum analyticorum. Diuiſionis ratio,quod in veteri veterum labor conſtitit, in noua Ariſtotelis in primis induſtria deſudauit,diciq; is poteſt huius partis *i* auctor, & inuentor.

h Burl. Ant. And. DD. Louan. & alij.
i Vt ipſemet habet l. 2. Elẽch. c. vltimo.

41 Aliter etiam *k* Auerroes eãdem facultatem diuiſit, ideſt in vniuerſalem, & particularem; ſed eadem eſt hæc diuiſio,atq; illa; in vtentem,ac docẽtem, quæ enim ſunt docentis partes,eædem vniuerſalis;quæ vtentis, eædem particularis,ſeu vniuerſalis,applicatę. Alij aliter interpretantur,nec repugno,vt vniuerſalis dicatur,quę de argumentatione eſt in vniuerſum,ratione formæ; particularis verò,quę eſt de eadem,in ea particulari materia, quę demõſtrationis perfectę propria eſt.

k 1. Phyſ. Cõ. 15. & alibi.

42 Dici deniq; poteſt logica,alia naturalis, alia artificialis; altera à natura, altera ab arte,vtraq; a ſuo principio nomen inuenit. A natura eſt, quam nemo ſanus ignorat, in apprehendendo,in iudicando, in rationibus reddendis

rectè, vel secus factorum; Ab arte verò, quæ, certa quadam methodo composita, à magistris accipitur. Vna est, eademq; sed hæc est illa perfectior, & ab errore securior, pro ea cultura, quam naturæ ars addit.

43 Longe veterum cõtentiones fuere de Dialecticæ necessitate. *a* Sceptici eam prorsus è medio tollere, conati sunt; quid enim? inquiũt, dum syllogismus ex syllogismo trahitur, & quidem necessariò trahendus est, vt syllogismi ratio, certa ratione, constet, in infinitum res ducitur. at infinitum, vel natura, vel artes auersantur. Non placet; etiam si nomine Dialecticæ Logicam intelligeremus: artis enim processum naturæ lumen terminat, ac definit, & vt alicubi Plato pronunciasse dicitur, philosophatè philosophandum est. *a Apud Sex. Empir.*

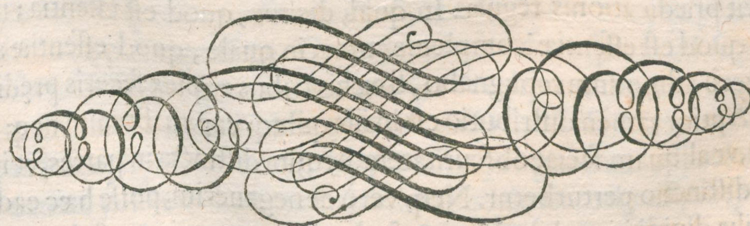
44 Democritus, Antisthenes, Epicurus, logicam, seù Dialecticam, quæ illis esse tunc pro logica potuit, quasi rem futilem contempserunt; sed suo malo: Etenim, quia Dialectica caruerũt, turpiter in errores, nec sanè paucos, lapsi sunt, de quibus eos *b* Aristoteles, & Dialecticæ, & logicæ apprimè tenax, coarguit. *b Lib.1. Met.t. 8. lib.1. Phys. to.10. & 22.*

45 Stoici *c* sapientiores, qui Dialecticam necessariam ad sapiẽtiam, esse voluerunt, cumq; perfectam hi sapientiam reposuerunt in altissima eorum omnium cognitione, quæ actiuam, & contemplatiuam vitam necessariò comitatur, huius partem fecere Dialecticam, qua, vel ad actiuam, vel ad contemplatiuam vitam, iter sterneretur. *c Ex Philop. l. p. Priorum.*

46 Ego verò eadem in re ità philosophor. Dialectica, prout à nostra logica distinguitur, perutilis est; Nam quãuis propter sophistarum importunitatem, atq; impudentiam, malè apud aliquos aliquando audiuerit; non est propterea ars ipsa reprehẽdenda: Amicus (inquit *d* Plato) eius diuisionum, collectionumq; sum, vt & intelligendi, & loquendi sim compos. *d In Phædro, vel de Pulchro*

47 Logica, prout á Dialectica distinguitur, est ad sciẽtias percipiendas longè vtilior. Quinimò, loquendo de ingenijs secundum illam mensuram, quæ communius in hominibus reperitur, eadem, non solum perutilis, sed omnino necessaria dicenda est, videlicet, vt medium, sine quo nemo finem, quem amando sequitur, assequatur.

48 Cæterùm quia, quæ traduntur in logica artificiali, à naturali profecta sunt, nec repugnat, posse esse aliquem, tam benè munitum naturæ facultatibus, vt ea disserendi præcepta, quę, à pluribus excogitata, in vnam disciplinã collata sunt, ipse sibi suo ingenio inueniat, non audeo asserere, nulla facta hypothesi, logicam esse absolutè, ac simpliciter necessariam.

Præ-

PRAEDICABILIA CAP. II.

49

Era sunt illa *a* Porphyrij: Ad eam, quæ apud Aristotelem est, prædicamentorum doctrinam percipiendā, itemq; ad definitionum assignationem, & omninò ad ea, quę de diuisione, ac demōstratione sunt, vtile esse, ne dicam necessarium, nosse, quid sit genus, quid differentia, quid species, quid proprium, quid accidens. In summa quid sit, quod de altero prædicatur, & quomodo. Sublimiores eadem de re quæstiones in *b* metaphysicam reseruo.

a In Proemio suæ Introd.

b Infra l. 2. c. 43.

50 Vniuersalis eorum, quæ prædicantur, partitio hæc est; Vel enim de vno solo prædicatio est, vel de pluribus; Illa inutilis ad scientias; hæc vtilis, quæ, vel dicit essentiam, naturamq;, vel naturæ adiacentia, & accidentia; si primum, vel integram essentiam, & est species; vel partem, potestate totum, & est genus; vel partem, à qua compars constituatur, ac determinetur, & est differentia; si secundum, vel dicit accidens, ex natura fluens, naturamque adæquatè consequens, & est proprium, vel quod sit a principio extrinseco, naturamq;, vel excedat, vel excedatur, & dicitur accidens commune.

51 Distinctio autem inter hæc est in prædicationis modo: Etenim prædicandi modus sequitur modum essendi, ergo cum habeāt esse distinctum, non vna erit prædicationis regula. In quid, dicitur, quod est essentia; in quale quid, quod est essentiæ complementum; in quale, quod essentiæ accidit. Nec verò admodum repugnabo, si ex his tribus triplex feceris prędicabile.

52 *c* Aptior tamen distributio est in illa quinq; capita; Etenim neq; ita breuis est, vt aliquam faciat obscuritatem, neq; ita distincta in partes, vt ipso numero distinctio perturbetur. Neq; verò denegauerim, posse hæc eadem prędicabilia diuidi in multò plura, & sanè certa cum ratione, sed nego, fieri æquè aptè.

c Ex cōi Peripat. sentētia, quæ eā, ab antiquis traditā, semp retinuit.

53 Ge-

53 Genus est, quod de pluribus, & differentibus specie in eo quod quid est, prædicatur; quæ non propriè definitio, sed apta descriptio est. Primum verò hoc ponitur prædicabilium; nam quamuis sit pars speciei, habet tamen, vt notant *a* Ammonius, & Boetius, quandam rationem totius, per quã in species diuiditur, tanquam in sui partes, & prius est, quam species.

a Vterq; cõmẽtarijs in Porph. & alij communiter.

54 Intellige autem prædicari genus, non solum de pluribus, differentibus specie, sed consequenter etiam de pluribus, differentibus numero, ex *b* Aristotelica regula: Quando alterum de altero prædicatur, vt de subiecto, quæcunque de eo, quod prædicatur, dicuntur, omnia etiam de subiecto dicuntur; non tamen necesse fuit, hanc particulam definitioni addere.

b In ante prædicam. c. 3.

55 Item, vbi genus dicitur, prædicari in quid, quia hoc, absolutè prolatum, vt benè *c* Caietanus animaduertit, & completè, & incompletè accipi potest, intellige accommodatè ad genus, quod non est completa rei quidditas, sed incompleta; quidditas tamen dicitur, quasi completa, ob eandem illam rationem, quia cum sit actu pars, est potestate, ac in confuso totum.

c Commentarijs in Porph.

56 Species duplici descriptione, vtràq; ex *d* Aristotelis doctrina, explicata est à *e* Porphyrio; Prima est, qua dicitur, quę sub genere ponitur, & de qua genus in eo quod quid est, prædicatur. Altera, qua dicitur, esse, quæ de pluribus, & differentibus numero in eo, quod quid est, prædicatur. Prima omnibus speciebus communis est, hæc posterior soli speciei specialissimæ.

d In Topicis et Metaphisicis.
e In sua introduct. c. 3.

57 Etenim ea est specierum distinctio, quod aliquę, sub genere positę, species sint, eędem verò ad sua inferiora comparatæ, quia prædicantur de pluribus, differentibus specie in quid, non sint species, sed genera: Erunt igitur genera, & species, respectu diuersorum; Vndè non dicuntur absolutè species, sed subalternæ. Contrà aliæ species sunt, & prout substant generi, & prout de inferioribus prædicantur, quia prędicantur solum de pluribus, differentibus numero, & hę dicuntur specialissimæ, & infimæ, quę ita sunt species, vt non sint genera.

58 Vtraq; species, & media, seù subalterna, & infima, seù specialissima, duplicem habet respectum; ad superiora videlicet, & ad inferiora. Illa tamen duplicem habere *f* dicitur; hæc vnicum, quia illa aliter constituitur, denominaturvè per respectum ad superiora, ac per respectum ad inferiora; Hæc verò dicitur habere vnicum, quia siuè superiora respiciat, siuè inferiora, semper est species.

f A Porph. c. de specie.

59 A genere ad species, per quotquot medię sunt, vsq; ad indiuidua, descẽsus fit, diuidendo, faciendoq; ex vno multitudinem. Quare, vt rectè *g* Plato monuit, in infima specie quiescendum est, ne ad infinita eatur, quę certo cõprehendi numero non possunt. Contra verò ab infima specie ad superiora genera ascensus fit, colligendo, faciendoq; ex multis vnum; Ad vnum verò summum deuenietur, quod ità sit genus, vt nullo modo species.

g Ex Porph. eodem cap. de specie, & habet ipse Plato in Philebo, vel de Summo Bono.

60 Errat *h* Porphyrius in exemplis, quę affert pro generum, specierumq; serie ob oculos collocanda: Etenim ponit rationale animal, tanquã speciem subalternam, quæ de Angelo, & homine, vt de differentibus specie, prædicetur; cum tamen infima sit species, de solis indiuiduis hominum prędicabilis.

h Cap. de specie.

Sed

Sed vel veritas in exemplis non ità exactè requiritur, vel venia danda est homini, in Aristotelis doctrina parum versato.

61 Differentię nomen ambiguum est, prout multa esse possunt, quibus vna res ab alia differt. Hinc illa *a* Porphyrij diuisio ad ambiguitatem omnem remouendam, in differentiam, communiter dictam, propriam, & proprijssimam; Hæc vltima verò est, quæ tertium dicitur prædicabile, vel, si malueris, secundum: Rectè enim post genus differentia poneretur, & ex vtroque tandem species cognosceretur.

a Cap. de differentia.

62 Hæ ipsę differentię, quę proprijssimę dicuntur, alię sunt generum diuisiuę, alię specierum constitutiuę; Vtrumq; enim differentia pręstat, diuidit genus, sicut forma materiam; Opposite verò diuersas, oppositasq; species cōstituunt, sicut diuersę formę, diuersa composita naturalia, *b* quantum hic licet, Physica metaphysicis comparare.

b Ex Aristot. lib. 5. Metaph. tex. 33.

63 Cumq; species alię medię sint, seù subalternę, aliæ (vt diximus) specialissimę, habent omnes suas differentias, quibus constituuntur, complenturq; Quare differentię, alię mediæ erunt, quæ in pluribus, specie distinctis, reperiantur, aliæ vltimo constitutiuę speciei specialissimę, quę non, nisi in numero differentibus, insint.

64 Communis descriptio, & medijs, & vltimis est illa, quam *c* Porphyrius primam affert. Differentia est, qua abundat species à genere; Ità ex Græco textu Boetius, & ad verbum; illa fortasse clarior ex interpretatione *d* Ammonij. Differentia est, qua genus à specie superatur, vel, qua species excedit genus.

c Cap. de differentia.

d In Porphyr.

65 Sed nec illę posthabendę sunt, cum dicitur: Differentia est, quę apta nata est, diuidere ea, quæ sub eodem genere sunt; competit hęc maximè diuisiuis. Item cum dicitur, qua differunt à se ea, quæ sub eodem genere sunt in eo, quod ad esse conducit, & quod quid erat esse, & quod rei pars est; Competit, & diuisiuis, & constitutiuis, sed solis medijs. Medijs item, & constitutiuis competit alia, cum dicitur ea, quę de pluribus, & differentibus specie in eo, quod quale quid est, prędicatur.

66 Dubitatur, cur in hac postrema, qua differentię notio traditur iuxtá susceptam tractationem, vt videlicet prędicationis modus cognoscatur, nihil dicatur de vltimis. Alij ignorant, an hę dentur; Alij consulto à Porphyrio prętermissas docent, quia dantur quidem, sed difficilè cognoscuntur. Neutrum placet, nec video, cur ista Porphyrij defensio suscipiatur. Quicquid ille, & quo consilio fecerit, proprius prędicationis modus huius tertij prædicabilis est, quo dicitur in quale quid de pluribus, differentibus, aut specie, aut numero, prout ipsę differentię fuerint, vel medię, vel vltimę.

67 De differentijs negatiuis, an dentur, quęsitum est. In partem affirmantem inclinat *e* Porphyrius, nec alieni ab hac doctrina videtur aliqui de schola Platonicorum. Ego cum Peripateticis, eas dari, nego. Non enim (inquit alicubi *f* Aristoteles) fieri potest, vt species eius sit, quod non est, veluti impedati, aut impennati. Ergo cùm termino negatiuo differentię traduntur, sub negatiuo intellige positiuum, quod & differre faciat, & constituat.

e Cap. de differentia.

f Lib. 1. de Part. cap. 3.

68 Pro-

68 *a* Propriũ aliquando impropriè dr̃, i. quod soli conuenit, sed nec omni, nec semper; quod omni, & semper sed nõ soli; quod omni, & soli, sed nõ semper, idemq; dici de alijs coniugationibus potest. Proprijssimum verò illud est, quod conuenit omni, soli, & semper, & hoc est quartum prædicabile; quæ enim minus propriè propria sunt, melius ad quintum spectare dicũtur.

a Ex Porphyr. cap. de proprio.

69 Hic etiam nonnihil à sua methodo Porphyrius defecit; debuisset enim, cum se Aristotelicę doctrinæ clariorem interpretẽ profiteatur, huius quarti prædicabilis proprium prędicationis modũ apta descriptione monstrare; sed idipsum innuit, vbi habet: Hæc autem, & propriè propria dicuntur, quoniam, & conuertuntur; si quid enim equus, hinnibile est, & si quid hinnibile est, equus est.

70 Ego verò distinctè magis *b* aio, Proprium, quod rei naturam necessariò comitatur, de ijs omnibus prædicari, vel specie, vel numero differentibus, de quibus ipsa natura prædicatur, siuè generica, siuè specifica sit; prædicari autem in quale. Nec vero dubitari potest quin, sicut dantur species, aliæ mediæ, aliæ specialissimæ; item dentur propriæ singularum proprietates.

b Ex doctrina Arist. lib. 1. Topic. cap. 4.

71 Deniq; etiam accidentia de subiectis prædicãtur, quæ nec propria, nec necessaria sunt; Prædicantur autem in quale, quia non ingrediuntur essentiam. Nulla est de his certa regula; nam per accidens insunt, queq; insunt, possunt non inesse, quæ non insunt, inesse; Est enim accidens *c* id, quod adest, & abest præter subiecti corruptionem.

c Ex Porphyr. cap. de Accid. & ex Aristo. passim in tota Philos.

72 Absentiam intellige, vel realem, vel certè per mentis conceptum, non solum, quo abstrahere possumus à subiecto, sed etiam, quo negare; Ineptè verò medicamenta conquiruntur à nonnullis, quibus, vel æthiops pellem mutet, vel coruus abijciat nigredinem. Aethiopem hi lauant, vt dicitur, atq; hunc vltimum Prædicabilium riuulum imprudenter inficiunt.

73 Si hæc ipsa prædicabilia ad inuicem comparentur, quod *d* Porphyrius distinctè pręstitit, quędam communia comperias, quędam propria. Prima comparatio est generis cum differentia, specie, alijsque deinceps rerum prædicabilium capitibus. Sunt, quæ communia sint, quæ propria. Commune primo est generi, ac differentiæ mediæ, prædicari de pluribus speciebus. Secundo, vt, quæ de genere prædicantur, dicantur eadem de speciebus; Ità, quæ differentijs medijs conueniunt, eadem, & speciebus, per eas constitutis, seruata proportionaliter prædicationis forma. Tertio sicut ablato genere tolluntur, quæ sub genere sunt, ità differentijs sublatis.

d In sua introduct. cap. vlt.

74 Propria vero generis ea sunt; prædicari de pluribus, quam differentiæ prædicentur; continere potestate differentias, non contineri ab illis; ablatis generibus, auferri differentias, non tamen contrà; prædicari in quid, quod non conuenit differentijs; vnitatem dicere, cum dicant differentiæ multitudinem.

75 Secunda cõparatio est generis cum specie specialissima; Cõmune verò vtriq; est, tum prædicari de pluribus, tum potestate illa plura continere, de quibus prædicatio est. Proprium generis est, continere species, non contrà;

esse

esse speciebus prius, patere latius in continentia, non vnius, sed multarum specierum.

76 Tertia comparatio est generis cum proprio alicuius speciei. Commune vtriq; est, sequi naturam, cuius genus est pars, proprium affectio, deq; eadẽ natura prædicari. Differt autẽ genus à proprio, quia genus est specie prius, proprium sequitur speciem, item genus cum specie non conuertitur, proprium cõuertibile est. Sublato demum genere, quia tollitur species, tolletur pariter speciei proprietas, contrà si proprium auferas, genus in alia specie conseruabitur.

77 Quarta comparatio est generis cum accidente. Commune vnum est, prædicari de pluribus. Differentiæ verò plures numerantur, quia genus est accidente prius; illud æqualiter à suis inferioribus participatur, hoc, vel non item, vel certè non necessariò; illud prædicatur in quid de specie, hoc in quale, de indiuiduo magis, quam de specie.

78 Quinta comparatio est differentiæ mediæ cum specie. Cõmune vtriq;, est, æqualiter participari ab ijs, de quibus prædicantur, ijsq; semper adesse. Differunt, quia illa in quale quid, hęc in quid prędicatur, illa de pluribus, differentibus specie, hæc nunquam, nisi de differentibus numero. Non probo quod *a* Porphyrius addit, plures differentias vnam vltimam facere, plures verò species non vnam speciem; etenim puto, dari vltimas differentias, easque simplices.

a Citato cap. vlt. suæ introd.

79 Sexta comparatio est differentiæ cum proprio. Commune vtrique est, ęqualiter participari ab ijs, de quibus prædicãtur, conuenire semper, & omni. Differunt, si comparentur differentiæ mediæ cum proprio alicuius infimæ speciei; nam illæ dicuntur de pluribus speciebus, hoc de vna, illæ non conuertibiliter, hoc contra conuertibiliter.

80 His addo, quod Porphyrium latuit, si comparentur proprietates vnius naturæ cum differentia, eiusdem naturæ constitutiua, plura futura communia, conuenire semper, soli, omni, conuertibiliter prędicari, & æquè latè. Discrimen verò potissimum erit, quod Porphyrius neglexit, quod differentia prædicetur in quale quid, proprium simpliciter in quale.

81 Septima comparatio confert differentiam cum accidente. Commune est prædicari de pluribus, &, quia ex accidentibus quædam inseparabilia sunt, possunt illa conuenire semper, & omni, sicut differentiæ. Differunt autem, quia sæpè accidens latius patet differentia, etiamsi media sit, & ad plures species se se extendat. Differentiæ varietatem nõ recipiunt in speciebus, quas constituunt; Accidentia sępè variantur, dum, vel ex toto, vel ex parte aliqua, separantur. Denique opposite differentię nunquam miscentur in eodem, non item accidentia.

82 Octaua cõparatio est speciei cum proprio, si speciei nomine definitionem intelligas. Commune illi est, dici cõuertibiliter cum definito, sicut proprietati cum natura, cuius est proprietas; item æqualiter participari, vel à definito, vel à singulis indiuiduis. Differunt autem, quia aliqua species sortitur naturam generis, proprium nunquam, speciesq; est proprio prior.

83 Nona

83 Nona comparatio est speciei cum accidente. Commune vnum est, prędicari de pluribus, quæ sanè communitas omnibus prędicabilibus communis est. Differunt in prædicationis modo; Nam species in quid, accidens in quale prædicatur, quæ differentia etiam inter speciem & proprietatem notari potuit, alięq; similes facilè ex superioribus discuntur.

84 Decima comparatio, quæ item est in his comparationibus vltima, est proprij, & accidentis. Communis est prædicatio in quale; cumq; sit aliquod accidens inseparabile, nunquam sine hoc erit subiectum, sicut nec sine sua proprietate. Differunt autem, nec enim ab eodem principio sunt, nec par est, vtriusq; cum subiecto conuertibilitas, nec par vtriusq; participatio.

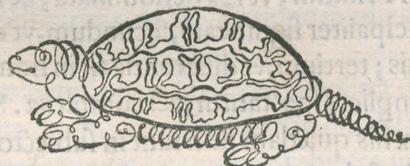

PRAEDICAMENTA.

CAP. III.

85

ERTA eorum, quæ prædicantur series non temerè composita est, sed ex apta rerum distributione in sua capita, & genera vniuoca ex certis prædicationis regulis, certaq; à formis denominatione, procedit. Hinc *a* Aristoteles ad has ipsas explicãdas viam facit, vniuocorum, æquiuocorum, denominatiuorum breui explicatione, tum eorum, quę in alio sunt, dicunturuè, vt dicendi regulæ certiores constent. Aequiuoca dicuntur, quorum nomen solum commune est, secundum nomen verò ratio substantiæ diuersa. Vniuoca, quorum nomen commune est, & secundum nomen substantiæ ratio eadem.

a In prædicam, tract. 1. qui dicitur antepræ-dic.

86 Medium quid inter æquiuocà, & vniuoca sunt analoga, quæ vnum quidem & ipsa nomen habent, secundum nomẽ verò substantiæ rationem, partim eandem habent, partim diuersam. Non meminit de his *b* Aristoteles, quia frequens illi est analoga sub æquiuocis intelligere; Re tamen vera aliqua est inter Analoga, & æquiuoca distinctio, quam ipsa Analogorum descriptio, communiter à Philosophis recepta, comprehendit.

b In Antepr. cap. 1.

87 Quæ-

87 Quęsitum est, an in his æquiuocorum, vniuocorum, analogorum descriptionibus, sola nominum notio, an sola rerum tradatur. Neutrum placet, quicquid *a* Aegydius dicat. Res.n.explicantur, pro vt nominibus significantur, ipsaq; nomina, pro vt sunt rerum significatiua. Non tamen improbo illam distinctionem, ad ambiguitates facilius euitandas, vt æquiuoca ęquiuocantia sint nomina, rerum significatiua; æquiuoca verò æquiuocata sint res, nominibus significatę; pariq; ratione distinctio eadem in vniuocis, & æquiuocis admitti potest.

a In cap. 1. Antepræd.

88 Cum in his nominis communitas esse dicitur, nomen accipe, quod verè sit idem in materiali syllabarum compositione, in quantitate, in accentu, & similibus. Cum substantiæ ratio dicitur diuersa, vel eadem, aut media, idest partim eadem, partim diuersa, intellige iuxtà nominis significationem, quidquid sit de conuenientia, vel differentia in reliquis.

89 Sed & vbi de substantiæ ratione mentio est, substantiam ne intelligas eã, quæ ab accidente contradistinguitur; Nam, & in accidentium nomine vniuocatio, æquiuocatio, analogia reperitur, quicquid contrà sentiat *b* Caietanus, frequens,n. Philosophis est, rei naturam, formam, & essentiam, appellare substantiam.ergo attendendum, an definitio rei, per nomen significatę, eadem sit, vel diuersa, vel media.

b In cap. 1. Antepræd.

90 *c* Denominatiua dicuntur quæcunq; ab aliquo, differentia casu, secundũ nomen habent appellationem. *d* Tria in vniuersum ad rationem denominatiuorum requiruntur; Primum, vt res denominata, & forma denominans, conueniant in re, principaliter significata, secundum, vt conuenientia item sit in inchoatione nominis; tertium, vt differentia sit in nominis desinentia.

c Ex Arist. eod. ca. 1. antepręd.
d Ex Porphyr. Ammon. & alijs. cõmentar. in prædicam.

91 *e* Quæ sunt, vel simplicia spectantur, vel complexa. Simplicia, faciunt hic ad rem nostram; Et ex his quædam non sunt in subiecto; de subiecto tamen prædicantur; Sunt alia, sed non prædicantur; Alia prædicantur, & sunt. Denique alia, nec sunt, nec prædicantur. Subiecti nomen non vna ratione in hac partitione accipi, non nemo opinatur; Mihi videtur melius, hanc æquiuocationem non admittere, & semper intelligere compositum substantiale, subiectumque denominationis.

e Ex cap. 2. antepræd.

92 Prædicationis regula ea prima ponitur ab *f* Aristotele: In ijs, quæ essentialiter dicuntur de alio, quicquid dicitur de eo, quod de alio dicitur, dici ẽt de illo, de quo hoc dicitur. Habet hoc vsum plurimum in naturalibus prædicationibus formandis; Sed non tam huc respicit Aristoteles, cum nondum de argumentatione disserat, quam, vt ex ea doceat, qua tandem connexione singularia omnia ad aliquod ex decem summis generibus reuocentur.

f In Antepręd. cap. 3.

93 Eadem regula in vnius prædicamenti ordinatione vera est: Si verò sint res diuersorum prædicamentorum, vera item esse potest, vbi illa, quæ essentialiter conueniunt accidenti, de eodem subiecto prædicantur, de quo ipsum accidens; sed sub abstractione, quæ formalis dicitur, non autem, quæ vniuersalis, vt homo est doctus, doctrina est qualitas, ergò homo est qualis.

94 Secunda regula, quã idẽ *g* Aristoteles ad eũdẽ finẽ affert, ea est: Genera

g In Antepr. cap. 4.

non

non ſubalternatim poſita, diuerſas habere ſub ſe ſpecies, ac diuerſis differẽtijs diuidi, conſtituiq; . Vera autem hæc regula eſt, ſiuè ſumma genera cum ſummis generibus comparentur, ſiuè media cum medijs, ſiuè infima cum infimis, ſiuè ſumma cum medijs, media cum infimis, dũmodo non ſint eiuſdem prædicamenti.

95 Pro tertia regula etiã *a* idem habet: generum ſubalternorum poſſe eaſdem eſſe differentias; nimirum, quia ſuperiora de inferioribus prędicantur. Ergò regulam intellige de differentia conſtitutiua generis, nõ de diuiſiua ſuperioris. Sed venio ad ipſa prędicamenta, quę categorię a Gręcis dicta ſunt. *a In Antep. cap. 4.*

96 Miratur *b* Seleucus categoriæ nomen, qua ratione, iudiciale cum ſit, ad rationalem Philoſophiam tranſlatum ſit. Sed fecit hoc, vt in alijs multis, vocabulorum inopia; ſunt enim pauciora, quam res, vndè ab accuſationum diſpoſitionibus noſtra hæc rerum diſpoſitio, ſimili non diſſimili, dicta eſt. Sũt hæ categoriæ decem, in quibus decem ſumma genera ſtatuuntur, ad quę res omnes, ideſt, quantum hic ad rem noſtram facit, vniuerſa prædicationum, argumentationumq; materia, reuocantur, Subſtantia, Quantitas, Qualitas, Relatio, Locus, Tempus, Actio, Paſſio, Situs, Habitus. *b Apud Dexippum l. 1. qq. in Prædicam. cap. 2.*

97 De numero denario ſolicitus minimè ſum. Placuit Ariſtoteli, antiquã horum partitionem retinere; cum enimverò congruenter primùm facta fuerit; dignaq; ſit, quæ retineatur. Cęterum accidit hic, quod communiter in alijs diuiſionibus, vt ampliari, contrahiq; commodè poſſit, idq; ſi fiat, viteturque in contractione obſcuritas, in ampliatione inimica memorię prolixitas, nihil repugno.

98 Subſtantia, quę maximè propriè, ac principaliter dicitur, eſt illa, quę, neque de ſubiecto aliquo dicitur, neq; in ſubiecto eſt. Eſt hęc, quę dicitur prima ſubſtantia; Etenim ſecundæ, quamuis in ſubiecto non ſint, de ſubiecto tamen dicuntur, ideſt de prima, de qua item accidens, ſecundũ nomen, nõ aũt ſecundum rationem, vt inquit *c* Ariſtoteles, prędicatur, ideſt denominatiuè. *c In Prædicã. ca. de ſubſtãtia*

99 Ex primis ſubſtantijs nulla eſt magis ſubſtantia, quã alia, idemq; dicendum eſt, ſi comparentur ſpecies infimæ cum infimis; ſi verò primæ cum ſecundis comparentur, ſunt magis ſubſtantiæ primæ, quam ſecundæ; ſi inferiores ſpecies cum ſuperioribus, quæ inferiores ſunt, quia magis accedunt ad primas, magis item ſubſtantiæ ſunt. Et tamen veriſſimè, & vniuerſaliter de ſubſtantia dicitur, quod non ſuſcipiat magis, nec minus.

100 Subſtantiæ nihil eſt contrarium. Hoc verò non eſt ſubſtãtiæ proprijſſimũ, ſed illud magis; videlicet, quod ipſa vna, & eadem numero, ſuſceptiua ſit contrariorũ. Contraria verò intellige, nõ ſolum, quæ phyſicè inter ſe pugnant, ſed etiam, quæ moraliter; Vnde hic *d* Ariſtoteles etiam de prauo, & ſtudioſo meminit. Per ſubiectũ autẽ, intellige primũ, & quod in alio non ſit. *d In Prædicã. Cap. de ſubſtãtia.*

101 Dubitatum eſt, cum ſubſtantia in primam, & ſecundam diuiditur, qualis hęc diuiſio ſit, & quod ſit diuiſum. Errat, ſi quis arbitratur, diuidi ſummũ genus; Etenim illud ſecunda ſubſtãtia eſt, neq; eius pars eſt prima, à qua, vt membrũ diuidens à diuidente, diſtinguitur. Errat pariter, ſi quis putat, diuidi ſubſtantiã, prout ab accidente cõtradiſtinguitur; Nã ad vtrã partiũ ſpe-

ctabunt differentię ſubſtantiales, modi, compoſiti naturalis partes?

102 Dico igitur, diuidi omne illud, quod directè ponitur in prædicamento ſubſtantiæ, & hoc illud eſſe, quod adęquatè diſtribuitur in primam, & ſecundam ſubſtantiam. Diuiſionis verò ratio eſt, quod in vno conſideratur ſubſtantia, in eſſe ſubſtantiæ vniuerſalis, in altero eadem, in eſſe particularis, quę eſt vnius, eiuſdemq; *a* rei diſtinctio à ſe ipſa, prout modo aliquo affecta eſt, eovè caret.

a Ex Alenſ. lib. 5. Meta. tex. 20.

103 Eſt ergo diuiſio analoga, vbi primum analogatum eſt prima ſubſtantia, cui, vt dictum eſt, magis principaliter conuenit ſubſtantiæ ratio; ſecunda verò ſubſtantia, per attributionem ad primam, eſt analogatum minus principale; Nec verò huic rei obſtat, quod ſecundæ ſubſtantiæ in aliqua conſideratione ſint priores primis; Etenim, ſi quod eſt ex hac parte conſiderationis huius fundamentum, erit ex alia alterius; nec illud poſtremum: quod nō exiſtentibus primis ſubſtantijs, nequeat vlla eſſe ex ſecundis.

104 Ordinatio huius primi prædicamenti, ex qua reliquæ diſci poſſint, ea eſt. Ponitur pro ſummo genere ſimpliciſſima verę ſubſtantiæ ratio; infrà hāc, ſpecies aliqua, per differentiā conſtituta, qua ſuperius genus diuiditur; differentiæ diuidentes oppoſitæ ſunt, ad latus igitur ſtabunt, & ſic deſcendet ſeries vſq; ad ſingularia, differentijs vtrinq; diuidentibus poſitis, quibus inferiores gradus conſtituantur.

105 Quantitas ex quanto faciliùs cognoſcitur; Ideò *b* Ariſtoteles à quanti diuiſione eam nobis monſtrat. Eſt verò quantum, aliud diſcretū, cuius partes nullo communi termino copulantur, aliud continuum, cuius contrá partes communem habent terminum vnum. Iuxtà hanc diuiſionem ea eſt ſpecierum quantitatis aſſignatio: Diſcretæ ſunt numerus, & oratio; continuæ linea, ſuperficies, corpus, locus, tempus.

b In Prædicā. c. de Quanto.

106 Alia item adęquata quanti partitio eſt, in illud, cuius partes habent poſitionem ad inuicem, & aliud, cuius contrà partes talem poſitionem minimè habent: Ex hac verò ſecunda partitione non eadem cum illa prima eſt ſpeciarum nota; Nam eę, in quarum partibus poſitio eſt, ſunt linea, ſuperficies, corpus, locus; Alię, in quibus non eſt, ſunt numerus, oratio, tempus.

107 Nec enim ad eam poſitionem ſatis eſt partium continuitas, vel quod in ijſdem ſit aliquis ordo prioris, ac poſterioris, ſicut eſt in partibus temporis; Requirunt enim communiter *c* Philoſophi tria, ideſt, vt partes alicubi ſint, vt ſint continuę, vt permanentes.

c Boetius, Burlęus, Caietan⁹, & alij in c. de Quanto.

108 Quantitatis proprietates, quamuis non ſingulæ proprijſſimæ, illę cenſentur, vt nihil ei contrarium ſit, vt non ſuſcipiat magis, nec minus, vt ſecundum eam aliquid dicatur alteri ęquale, vel inæquale. Hæc vltima magis eſt propria quantitatis, quam duę priores, quę ſ. cōmunes item ſubſtantię ſunt.

109 Has verò conditiones, proprietateſvè intellige de quantitate, quæ dicitur molis; Sed quia idem quantitatis *d* nomen ad alia transfertur, quę, vel perfectione, vel virtute, quanta dicūtur, non eſt par harum accommodatio. Nam, ſi perfectio, vel virtus qualitas ſit; prima, & altera proprietas non conuenit; tertia ſolum ſecundum nomen, ac metaphoram.

d Ex Simpl. Ammonio, Boetio, & alijs.

110 Lo-

110 Locus pro distincta quantitatis specie ponitur; itẽ oratio; Neq; hic ali qs physicè agat, vel metaphysicè; satis est logico ea, qualis qualis distinctio, ad prædicationes aptè distinguendas; quæ sanè res facit, vt reliquorum item prædicamentorum ratio habeatur, quasi distinctorum, cum non par sit omnium distinctio, nec, spectata re ipsa, distinctionis par necessitas.

111 Aliæ quantitatis proprietates recenseri potuissent, diuisibilitas in partes, infinitum in potentia, ratio mensuræ extrinsecæ, vbi prius ipsa fuerit mensurata; sed ad has digredi, vel physici, vel metaphysici est; ideò Aristoteles consultò prætermisit, & ego hic non immoror, infrà *a* de ijsdem dicturus. *a Lib. 2. cap. 7. 36. & 47.*

112 Ad aliquid appellantur ab *b* Aristotele, quæ aliquod esse formale habent, prout ordinata ad alterum; est autem illa forma, per quam ordinantur, relatio, quæ, vt tertium prædicamẽtum, ab eodem ponitur, definiturq;, ab *c* Antiquis tradita descriptione per ipsa relatiua: Relatiua (inquit) sunt, quæcunq; hoc ipso, quod sunt, aliorum esse dicuntur, vel quomodolibet aliter ad alterum. Meritò tamen de hac definitione dubitat Aristoteles, an sit relatiuorum prædicamentalium propria; Etenim conuenit etiam relatiuis alijs, quæ huic prædicamento addicta non sunt, sed vagantur per alia, quæ relatiua transcendentalia propterea dicuntur; Hęc verò ea sunt, quæ, cum non sint totaliter ad alterum, dicuntur tamen. *b In Prædic. c. ad aliquid.* *c Inuenta, vt Boetius vult, a Platone.*

113 Noua igitur, magisq; propria prędicamentalium relatiuorum descriptio afferenda fuit; ea autem est: Relatiua sunt, quorum hoc ipsum est esse, ad aliud quodammodo se habere. Non satis est, quod ad aliud dicantur, sed dici debent, quia sunt, & ad aliud tum demum esse censentur, cum in ipsa relationis forma nullum planè aliud est esse, nisi ad aliud.

114 Hinc autem est, vt vno relatiuo cognito, cognoscatur & alterũ. Nam esse vnius est, quale esse alterum demonstrauerit. Addit *d* Aristoteles, definitiuam esse hanc notitiam; habet enim relatio ex suo termino speciem, ac naturam; cumq́; tota ad aliud sit, nihil planè remanebit, quod ex alio non cognoscatur; vel, si relatiua disquiparantiæ sint, definitiuè intellige, idest determinatè. *d In Prædic. cap. de ad aliquid.*

115 Relationi ipsi secundum se, nihil est contrarium. Nam quomodo illi aliquid sit contrarium, inquit *e* Aristoteles, quod per se ipsum sumi non potest, sed ad alterum refertur. Contrarium tamen habere dicitur, ratione fundamenti, & termini; etenim sępè fundatur in qualitate, quæ contrarium habere potest. Pari ratione philosophandum est, cum dicitur relatio suscipere magis, & minus; solum diuersitas hac in re est, quod ad intensionem prædicamenti, vel termini, remitti relatio potest, & ad remissionem intendi. *e In Prædic. cap. de Quãto.*

116 Proprietas item correlatiuorum est, non ignoranda, pro aptis aliquando argumentationibus, illationibusq;, vt ad conuertentiam dicantur. Fit in hac sępè differentia casuum; nec cõuertentia verè procedit, nisi comparatio fiat cum suo formali, & adęquato correlatiuo; Quamobrem necesse est aliquandò, noua vocabula comminisci, vt res antiqua non lateat.

117 Correlatiui autem formalis, & adęquati cognoscendi *f* regula, ea esse potest; si ab vno correlatiuo circũscribantur, & cogitatione remoueantur *f Tradita ab Aristot. eod. c. de ad aliquid*

alia omnia, cum eoq; solo intelligatur, cum quo ad aliud est, & vera vtrinq; fiat conuertentia, hoc, quod remanet, est adæquata forma correlatiui; correlatiuum cum dico, ne intelligas relationis terminum. Nam per aliud inter correlatiua terminatio est, per aliud fit conuertentia, vt dicam *a* infrà.

a Lib. 2. c. 47.

118 Deniq; correlatiuorũ proprietas est, vt sint simul natura; in re quidẽ, cum sunt relatiua secundũ esse; in mente, cũ secũdum dici, vel cõcipi: Quod si ex vna parte relatio transcendentalis sit, ex altera non item, nihil repugnat, vnum in sua entitate existere, altero prius; vel remanere deficiente altero.

119 Quarto loco ponit Aristoteles prædicamentum qualitatis; Poni potuit *b* tertio, sed fortasse libuit, post secundum prædicamentum ponere relationem, quia in eo dictum fuerat, qualitatem esse id, ex quo duo dicuntur inter se ęqualia, vel inęqualia: Aequalitas verò, & inęqualitas relationes sunt; Inciderat etiam mentio de magno, & paruo, vnde visum est, nõ differre diutius id, quod fuerat indicatum. Sed susq; deq;, res tanti non est. Dr̃ qualitas ea, secundũ quam res dicũtur quales, apta est descriptio, & per quid notius.

b Vt ponit in Metaph. li. 5. cap. 14.

120 Qualitatis species ex vulgi captu examinantur; Prima est habitus, & dispositio; vtraq; est vera qualitas; habitus difficilè mobilis à subiecto, dispositio facilius, estq; ipsius habitus incohatio, ab habitu accidẽtaliter distincta, vt qualitas minus intensa ab intensiori, vt quid incohatum à perfecto.

121 Secunda species est naturalis potentia, vel impotentia. Non puto, hic laborandũ, an hę sint veræ qualitates, à natura distinctę, an vtraq; dicat quid positiuum, vel potentia positiuum, impotentia negatiuum: probabile mihi est, nihil esse distinctum à naturali constitutione rei; vt verò inter qualitatis species hic censeãtur, satis est, quod per modum qualitatum in subiecto esse intelligantur, deq; ijs in enunciationibus, illationibusq;, quasi de qualitatibus, sermo sit.

122 Tertia species est passibilis qualitas, & passio. Dicuntur passibiles qualitates, vel quia aptę sunt inferre passionem sensibus, vel quia ex aliqua passione innascuntur. Passiones sunt eędem, cum non diù permanent, passibiles verò qualitates dicuntur, cum sunt in subiecto diuturniores, & quasi per modum habitus. Hæ verò sunt, quæ in Physicis magis propriam habent rationem qualitatum, vel primarum, vel secundarum.

123 Vltima species ponitur forma, & figura. Idem hęc duo significant. Nã quamuis forma, etiã substantialis, respectu materię, habere possit aliquã rationẽ qualitatis, non tamen ità subtiliter hic Aristoteles rẽ cũ Logicis tractat. Dicitur igitur forma ipsa figurę conformatio, & hęc itẽ, an sit distincta à quãtitate, vel eius modis, nihil refert; satis est, si per modũ qualitatis prędicetur.

124 Quam quintam speciẽ facit *c* Andronicus, leuitatẽ, grauitatẽ, subtilitatem, crassitiem, benè *d* Achaicus reuocat ad quartam speciem: Sunt enim quantitatis modi in parua, aut magna materia, in rara, aut densa; possunt etiã dici passiones, quia innascuntur ex alteratione primarum qualitatum.

c Apud Simpl. in Prædicam. cap. de Quali.
d Apud eundẽ.

125 Ratio verò huius assignationis quadruplicis qualitatis, quam facit Aristoteles, & de qua non parum soliciti sunt *e* Interpretes, ad hanc vsq; diẽ, ea reddi satis congrua potest; Oĩs videlicet qualitas, qua res vtcũq; denominantur

e Simpl. Ammon. D. Tho. et alij recẽtiores.

nantur

nantur quales, aut spectatur in quasi fundamento essendi, aut in ipso esse proprio, & formali. Si primum, hæc est secunda species; si secundũ, aut ea qualitas spectatur, vt ens verę, certęq; entitatis, aut, vt modus entis; si hoc posteriori modo, hæc est quarta species; si illo priori, aut spectatur in ordine ad subiectum, quod actuat, & hæc est prima species; aut in ordine ad aliud, vel in quod agat, vel ex quo nascatur, & est tertia species.

126 Qualitatis autem proprietates eę notantur ab *a* Aristotele. Prima, vt habeat contrarium, positiuum intellige, quod propriè contrarium dicitur; Contrarietas verò principalior quædam est inter eas, quæ dicuntur qualitates primæ, quam inter alias; Nam hæ physicè inter se pugnant; ex alijs pleręq; formalem potius repugnantiam in eodem subiecto habent, quam actionem, qua se destruant, ac tollant. *a In prædicam. cap. de Quali.*

127 Secundò conuenit qualitatibus, suscipere magis, & minus; neque hæc proprietas, vt proprijssima, accipienda est; conuenit enim principaliter qualitatibus primis, mox secundis, quæ ex primis oriuntur; Item habitibus, ac dispositionibus. Neq; verò admittendum est, nisi ad quandam vulgarem locutiònem, quasdam qualitates suscipere magis in concreto, non autem in abstracto; formalis enim ratio intensionis, ac remissionis in concreto ex ipso abstracto assignanda est.

128 Tertiò conuenit qualitati, vt sicut ratione quantitatis dicuntur plura inter se æqualia, & inæqualia; ità ratione qualitatis dicantur plura inter se similia, vel dissimilia. Non spectat ipsa similitudo ad qualitatem, sicut nec ipsa æqualitas ad quantitatem, sed fundamentum. Quod *b* additur, quædam secundum genus esse relatiua, quæ secundum species, qualitates sunt; Ità ex *c* Simplicio intellige, vt eędem, & secundum genus qualitates sint, & secundum species relatiuę. *b Eod. cap. de Quali.* *c In eodẽ cap.*

129 De reliquis prædicamentis eam hic amo breuiloquentiam, quam ipse Aristoteles adamauit, cum de ijsdem sermo mihi in *d* Physicis rediturus sit. Agere est modus, à quo denominatur agens; Pati, à quo passum; vtriq; ex terminis competit, habere contrarium, vtriq; suscipere magis, & minus. Situs est modus quidam, quo se partes habent in loco, in ordine ad totum, ex illis partibus integratum. Vbi est modus, quo se locatũ in loco habet. Quando modus item est, quo se aliquid temporarium habet in ordine ad tempus. Deniq; Habere est modus, quo se vestitum habet in vestibus. *d Lib. 2. c. 6. 8. 9. 17.*

130 Hi modi, qui pro aptis prædicationibus hic explicãtur in ordine ad subiectũ, de quibus, abstracti abstractione formali, pṛdicantur accidentaliter, si à suis inferioribus abstrahantur, abstractione vniuersali, constituunt singuli suam pṛdicamentalem seriem sub vno summo genere, prædicanturq; de ijsdẽ in quid. Distinctionẽ verò alterius ab altero, ne hic exacte requiras; Nã via tãtũ fit ad eas, quas in ratiocinãdo frequẽnter vsurpamus, enũciationes.

131 Prædicamenta hęc sunt; sequuntur alia, quæ postpṛdicamenta dicuntur, vtilia pariter ad artem discurrendi. Ex his sunt opposita, quorum notitia, tum ad rerum pṛdicationes aptè distinguendas, tum ad vnum ex alio, per negationem, aut affirmationem inferendum, perutilis est; Itemque

alia nonnulla, quę propterea ab *a* Aristotele prætermissa non sunt, sed prędicamentis adiecta; sunt verò oppositorum genera quatuor; quædam enim relatiuè, alia contrariè, alia priuatiuè, alia contradictoriè opponuntur.

a In prædicã. tract. 3.

132 Eam communem omnibus oppositis descriptionẽ tradit *b* Boetius; Opposita sunt, quę in eodem, secũdum idem, in eodem tempore, circà vnã, eandemq; rem, simul esse non possunt. Placet, sed non id, quod idem addit, esse hanc definitionem vniuocam; nec enim quicquam dari potest duobus oppositis, qua opposita sunt, commune vniuoce. Non plura esse genera oppositorum, quam quatuor, sentio cum communi sensu; quæ verò fecisse dicitur *c* Archytas, oppositorum relatiuè, genera tria, spectãt ad hoc vnum, quod fecit Aristoteles.

b Comment. in c. de oppositis.

c Apud Simpl. Com. in cap. de oppositis.

133 Ratio huius quadrimẽbris diuisionis ea est, quã *d* Caietanus adducit: Omnis enim oppositio, vel est inter entia, vel inter ens, & non ens; etenim non entia, quà se opponant, vt non entia sunt, non habent. Si dicatur hoc secundum, aut illud non ens est simpliciter tale, & hæc est oppositio contradictoria, aut non ens in alio, & est priuatiua. Si illud primum, aut est inter entia pugna, & contrarietas, aut respectus.

d In c. de oppositis.

134 Opposita relatiuè sunt ea, quę hoc ipso, quod opposita sunt, aliorum sunt, vel quomodolibet aliter ad alterum: Distinguuntur hęc à contrarijs, quia dicuntur ad inuicem ad conuertentiam; a priuatiuis, & contradictorijs, tum ob eandem rationem, tum quia est inter duo extrema positiua, si relatio vera, ac realis vtrinq; sit.

135 Opposita contrariè sunt ea, quę, realia, ac positiua cum sint, aptaque esse in subiecto; nunquam tamen simul in eodem subiecto stãt, saltem in aliquo gradu. Duo horum genera recenset *e* Aristoteles, immediata, quandò subiectum necessariò habet vnum contrariorum; mediata verò, quandò medium quid datur inter duo extrema, & illud sine extremis in subiecto esse potest; mediũ verò intellige per participationem, non autẽ per abnegationem.

e In Postpræd. cap. 1.

136 Opposita priuatiuè dicuntur, quorũ vnum dicit negationem alterius in subiecto apto. Quęrunt; *f* aliqui; an sit inter hęc duo aliquis ordo, dubiũ faciunt illa Aristotelis: Vniuersaliter autem dicere est, in quo nascitur habitus fieri, circà hoc idem dicitur, vtrunq; eorum fieri ordine. Sed Gręci interpretes de hoc ordine non meminerunt, nullusq; mihi esse videtur certus ordo; Nam, vt ex D. *g* Thom. habeo, pręcedit in aliquibus priuario habitum, in alijs habitus priuationem.

f Burleus, & Caiet. Com. in Postpræd.

g Lib. 8. Meta. lect. 4. & lib. 10. lect. 6.

137 Obiter Aristoteles, in explicanda oppositione priuatiua, illud pronunciat; A priuatione ad habitum nõ dari regressum. Dubitat hac de re *h* Nicostratus, quõ verum sit pronunciatũ; Nam à priuatione ad formam motus est; quod si á forma rursus ad priuationem corruptio sit, docet quotidiana rerum vicissitudo, reditũ iterum esse ad formã. Pendet huius difficultatis solutio ex multiplici habitus acceptione, de qua *i* Aristoteles; tot enim modis accipi priuatio potest; & hic accipitur pro priuatione habitus, qui inest, vt pars toti, vt manus, vel pes, inquit ille. Porrò ab his abscissis nullus est ad integritatem reditus naturaliter.

h Apud Simpl. in cap. 1. Postpræd.

i In Postpræd. cap. vlt.

138 Quæ

138 Quæ sint opposita cõtradictoriè, affirmatiuis, & negatiuis enunciationibus, explicat Aristoteles; non quia in solis complexis contradictio reperiatur, sed quia ipsa incomplexorum contradictio ad affirmationes, negationesq́; ordinatur, & facilius ex ijsdem explicatur. Est verò cõtradictio in incomplexis, quando duo sunt termini, quorum vnus per negatiuam particulam tollit, quicquid alter est.

139 Multum item facit ad ratiocinandum ex arte, nosse, quæ, ad inuicem comparata, dicantur priora, vel posteriora. Vnum ergò prius altero dicitur multipliciter; tempore, natura, ordine, dignitate, causalitate. Quod est causalitate prius, est idem, & natura prius; sed nõ, quicquid natura prius est, causa est: Dicuntur enim simpliciter priora natura, quando in comparatione non conuertitur subsistendi consequentia.

140 Sicut in prioritate comparatio est, ità in eo, quod quædam simul sunt. Simul verò simpliciter, & proprijssimè dicuntur, cum aliquorum generatio est in eodem tempore; Natura autem dicuntur illa esse simul, cum ab vno ad alterum conuertitur subsistendi consequentia. De motu satis dicitur in Physicis. Item habendi modos disertè habes ab *a* Aristotele traditos. *a In post prædicam. vlt.*

141

E enunciatione disputat Aristoteles in duobus libris, quos *b* Perihermenias inscripsit, idest De interpretatione; Etenim, quamuis de mentali oratione disputatio sit; eius tamen est interpres vocalis, & hinc nomen ductum est. Arbitratur *c* Iamblicus, esse hoc opus Archytæ Tarentini; Rem definire non audet; sed dubitat *d* Andronicus Rhodius; leuibus vterq; coniecturis.

b περὶ τῆς ἑρμηνείας
c In Com. in hunc lib.
d Apud Ammonium.

142 Signa, ac notæ conceptuum animi, sunt voces, ad huiusmodi conceptus significandos, nõ à natura institutæ, vt falsò opinati sunt *e* Pythagorei, sed libero prudentum consilio, si voces fuerint certa ratione articulatæ;

e Apud Simpl. in cap. 1. Ante præd.

Quæ enim in animalibus sunt indistinctę, atq; inarticulatę, signa sunt naturalia affectionum animæ, easdemq; homini natura dedit, vt liberæ significationis vis sit aliquando efficacior ex naturali. Sapientum verò esse dixi, vti vocibus ad res significandas; Nam hi, natura rei inspecta, sunt aptiores ad accommodata nomina distinguenda.

143 Traditur quorundam sententia, per voces, conceptuum, rerumq; significatiuas, immediatè notari res ipsas. Ego sentio, immediatè significari conceptus, &, his medijs, res, diuersa tamen ratione; nam si voces simplices fuerint, ad earum prolationem significantur res, mediante conceptu obiectiuo audientis; contra, si fuerint complexæ, significantur res, mediante conceptu obiectiuo dicentis, posita in audiente notitia terminorum simplicium.

144 Simplex vox, cuius præcipuus vsus est in enunciatione, est nomen, & verbum. *a* Nomen est vox significatiua, secundum placitum, sine tempore, cuius nulla pars significatiua est separata. Sunt quædam finita nomina, quorum certa, definitaq; est significatio; hæc verò sunt, quæ potissimum hac descriptione comprehenduntur; Infinita quæ sunt, minus accommodatè in eadem continentur.

a Ex Arist. lib. 1. Perih. c. 2. et in Poet. c. 20.

145 Verbum, eodem *b* Aristotele auctore, dicitur item vox significatiua, ad placitum, cuius partes, separatim sumptę, nihil significāt; duo tamen habet, in quibus differt à nomine, primum, consignificare tempus, alterum, esse semper eorum, quæ de altero prædicantur, notam. hinc pariter, vt minus accommodatè contenta, remouenda sunt verba infinita.

b Eod. 1. periher. c. 3.

146 Enunciatio species quædam est orationis; Dicitur autem oratio vox significatiua, cuius partium aliqua significatiua est separata, vt dictio, sed nō vt affirmatio, vel negatio. Hic pariter intellige id, quod distinctè admonet *c* Aristoteles, significationem orationis non esse ex rei natura, sed ad placitū, scilicet, vt ab instrumento, ad id liberè instituto.

c Lib. 1. Perih. cap. 4.

147 Non quælibet oratio enunciatiua est, sed illa tantum, in qua verum, vel falsum est: quamobrem necesse semper est, vt in ea, vel verbum, vel verbi casus contineatur. Cum verò veritas in conformitate sita sit, operatio tum demum vera erit, quando id, quod in intellectu per secundam operationem componitur, aut diuiditur, respondet conformiter compositioni, aut diuisioni, quæ est in rebus ipsis.

148 Etiam quæ simplicia sunt, vera dicuntur, hoc ipso, quod sunt entia; In eo autem sensu, quo hæc passio tribuitur enunciationi, est eius propria; In prima enim operatione veritas non est, nisi quædam fundamentalis, sicut in eadem, neq; est falsitas; In secunda verò proprijssimè reperitur, dum iudicatur esse id, quod est; negatur esse id, quod non est; sicut in eadem est propriè falsitas, cum iudicium affirmatiuum, vel negatiuum, non respondet rei.

149 Est ergò veritas, quæ ex terminorum compositione, ac diuisione sequitur: & sanè ad secundam operationem talis compositio necessaria est; Nam in hoc distinguitur à prima, in qua simplicium apprehensio est. Cum autem in tali iudicio interueniant res, conceptus, voces, dubitant aliqui,

quid

quid componatur. *a* Sosigenes quidam arbitratus est, cōponi res ipsas. Hoc verò, si verum sit, mirum, si quid vnquam falsi reperiatur; Nam si vis inest intellectui componendi res; quæ composita iudicabit, illa ipsa composita in re erunt, sine vllo periculo falsitatis.

a Apud Dexippum lib. 1. in Prædicamenta cap. 3.

150 Dico igitur, in secunda operatione intellectus componi conceptus, ijsq; mediantibus, res ipsas, non in re, sed in intellectu, qui propterea verus, aut falsus dicitur, prout illa ipsa, quę, medijs cōceptibus, in se composita habet, fuerint pariter extrà intellectum composita. Compositionem hanc intellige, non solum in iudicio affirmatiuo, sed etiam in negatiuo: Dum enim, quę dicuntur, non esse in re composita, in vnam operationem vniuntur, hoc ipsum componi est.

151 Coniunctio est, vt dixi, ea, quæ exprimitur per verbum, quod propterea à logicis copula appellatur. Conceptus verò, quibus mediantibus, connectuntur ipsę res, sunt illi, quos exprimunt duo enunciationis termini, subiectum videlicet, & prędicatum. De ipso autem verbo dubitatur, an habeat, vel semper, vel aliquando, rationem prędicati. Affirmant non *b* pauci. Mihi probatur altera pars; & verò hoc est, quod satis clarè habet *c* Aristoteles, dum ait, esse notam eorum, quę prædicantur.

b Aegidius D. D. Louan. Eudemus apud Alex.

c Lib. 1. periher. c. 3.

152 Multiplex est enunciationum appellatio, à multiplici modo enunciandi, earumq; affectionum, signorumq; varietate, qua ipsa enunciatio prædita esse potest. Vniuersaliter quęcunq; detur propositio, aut affirmatiua erit, aut negatiua. Idem aliquando Aristotiles habet alijs terminis, dum affirmatiuā vocat prædicatiuam, negatiuam verò priuatiuam, illa asserit; prædicatum inesse subiecto; hæc negat.

153 Alia item propositio simplex dicitur, seù categorica, quando *d* vnum de vno prædicatur, alia composita, seù hypothetica, constans videlicet ex terminis, quibus plures propositiones conficerentur; vna tamen minimè simplex confici dicitur, quia vnum iudicium est. Quod si, dum prædicatum de subiecto dicitur, exprimitur etiam modus, quo inest, propositio dicetur modalis; contrà, si is modus non exprimitur, dicitur de inesse. Modi quatuor numerantur, necesse est, contingens est, possibile est, impossibile est.

d Vt habet Arist. lib. 2. Periher. cap. 2.

154 Directa est aliquando propositio, & naturalis, cum prædicatur, vel id, quod postulant prædicationis leges, *e* videlicet, aut superius de inferiori, aut æquale de æquali, vel id, quod leges rectę, naturalisq; illationis; Indirecta verò, & minimè naturalis dicitur, cum contra prædicati loco est, quod subijci deberet, & loco subiecti, quod prædicari.

e Ex Porph. in sua introd. c. 2.

155 Ex quantitate propositionis trimembris diuisio fit, in vniuersalem, particularem, indefinitam. Vniuersalis est, cuius subiecto adiacet communitatis signum (omne) aut (nullum) Particularis, cuius subiecto apponitur signum particulare (aliquod) (non omne,) Media inter has est, quæ dicitur indefinita, carens videlicet signo; sed, vniuersalis ne sit, an particularis, ex subiecto sæpè indicium est.

156 Ex terminorum significatione finita, vel infinita; finita item, vel infinita propositio dicitur; Infinitam verò significationem, ideſt nullam certam, de-

determinatamq; facit particula negatiua, subiecto, vel prædicato præposita; sed non item, si præponatur verbo, verbi locum tenenti, idest copulæ, tunc enim ex finitis terminis finita erit propositio, sed negatiua.

157 Ex materia dicitur propositio, vel necessaria, vel contingens; quamuis de inesse fuerit, & non modalis; necessaria est, dum dicitur inesse, quod subiecto conuenit necessariò; contingens autem, dum dicitur inesse, quod contingit inesse aliquandò, aliquandò item non inesse, siuè frequentius insit, siuè rarius.

158 Habent enunciationes suam qualitatem, & quantitatem. Qualitas in affirmatione, & negatione à logicis spectatur; quantitas in eo, quod eadem vniuersalis, vel particularis fuerit. Cum ratione qualitatis duplex sit propositio, vna affirmatiua, altera negatiua; cumq; ratione quantitatis sit item duplex, alia vniuersalis, alia particularis; si in singulis quantitas, & qualitas consideretur, conferanturq;, multiplicem hinc habebimus oppositionem.

159 Si vniuersalis affirmatiua cum vniuersali negatiua in ijsdem terminis comparetur, in sola qualitate pugna est, & dicitur contrarietas; Huius non omninò absimilis est, si particularis affirmatiua cum particulari negatiua conferatur, dicitur verò sub contrarietate contrarietas.

160 Vniuersalis affirmatiua cum particulari negatiua collata, pugnat in qualitate, & quantitate; Item vniuersalis negatiua cum particulari affirmatiua pariter pugnat; Dicitur verò inter has contradictio; nam quod vna ex his ponit, altera penitus tollit, iudicijs omninò dissentientibus.

161 Particularis affirmatiua, posita sub vniuersali affirmatiua, subalterna dicitur; varietas est in sola quantitate, quæ non semper pugna est. Item subalternatio erit, si sub vniuersali negatiua particularis negatiua collocetur. His autem omnibus rationibus oppositæ, seù dispositæ enunciationes, non semper in veritate, & falsitate opponuntur; Hæc enim non solum ex quantitate, & qualitate enunciationum pendet, sed maximè etiam ex materia, si ea, vel necessaria fuerit, vel contingens.

162 Contrariæ illud habent, vt possint esse simul falsæ, nunquam autem simul veræ: Subcontrariæ possunt esse simul veræ, nunquam autem simul falsæ: Contradictoriæ nunquam erunt simul veræ, nec verò vnquam simul falsæ, sed communiter altera vera erit, altera falsa: Communiter, inquam; nam de futuris contingentibus *a* aliquid mox dicam. Deniq; subalternæ sunt, vt plurimum, simul veræ, & ex vna ad aliam rectus discursus est; pro materiæ tamen diuersitate, aliquandò altera vera est, altera falsa, aliquandò vtraque falsa.

a Hoc eodem cap.

163 Quæ de propositionibus absolutis dicta modò sunt, aptantur suo modo modalibus. Vniuersali affirmatiuæ respondet ea, cui modus est (necesse) vniuersali negatiuæ altera, cui modus sit (impossibile) particulari affirmatiuæ, illa, cui modus est (possibile) deniq; particulari negatiuæ, cui sit modus (contingens.) Confer, & facilè inter has easdem oppositiones adinuenies, quin etiam in vno, eodemq; modo. Sed non opus est, res minutas, & rarò in vsu positas, minutè psequi. Habenda est hæc gratia nostratibus Philosophis, qui,

dum

dum disputant, malunt, diligentius examinare res, quam cauillari in verbis.

164 De futuro enunciatur quandòq; in materia non necessaria, sed contingente; Si ergo de subiecto singulari contradictio in affirmatione vnius, & negatione alterius fuerit, dubiæ quæstionis *a* Aristoteli visum est, an contradictionis altera pars vera dicenda sit, altera falsa. Annuis, vbi veniat in mentem contradictionis natura; Etenim necesse est, vnumquòdq; esse, aut non esse, & verò hæc est Aristotelis sententia, quam & ego tueor.

a Lib. 1. Perih. Cap. 6.

165 Neq; tamen omnia propterea euenire necessariò, dicendum est, nihil à casu, nihil à fortuna appellari, nihil à libera hominis facultate proficisci. Duplex.n. est necessitatis genus, quod *b* Aristoteles distinctè tradidit: Aliud ex suppositione, quo modo necesse est, inquit, quod est, quãdò est, esse, & quod non est, quandò non est, non esse: Aliud simpliciter, quod ab alterius positione non pendet. Vbi ergò dictarum enunciationum altera vera dicitur, altera falsa, neutra dicitur simpliciter necessaria, sed solum, posita libera agentis determinatione, vel causa necessaria, quam poni, necesse non est.

b eodem Cap. 6. Li. 1. Perih.

166 Quid, quod etiam, vbi de causa libera enunciantur contradictoriè futura contingentia, non solum alicuius partis veritas est, alicuius falsitas, sed determinatè huius veritas, alterius falsitas? Hoc item verum est, etiamsi determinationem in causa nondum intelligas; Etenim ad alterutram partium se se ea liberè determinabit, & nunc illa pars determinatè vera est, ad quam se se ea determinabit. An non alterutra partium aliquando determinatè dicetur de præsenti? Ex præsenti verò mensura futuri desumitur.

167 Datur æquiualens propositioni propositio, fitq; ex vna in alteram cõuersio. Visum est, aliquid hac etiam de re adijcere, ex minuta, fateor, diligentia, sed non ex inutili; plurimum.n. facit ad discursus rectitudinem, vel, vbi de præmissis iudicium est, vel, vbi de consecutione nosse, quæ enunciatio enunciationi æquiualeat, quandò à conuersa ad conuertentem, vel è contra ire, ac redire rectus discursus possit.

168 Contradictoriæ igitur fiunt ęquipollentes, addita vni ex illis particula negatiua antè signum, vel antè modum: Contrariæ, & subcontrariæ, posita negatione post signum, aut post modum: Subalternæ verò, duplici negatione addita, altera antè signum, vel modum, altera post.

169 Propositionũ conuersio est, quando termini transmutantur, translato in subiectum prædicato, subiecto in prædicatum; Fit autem, auctore *c* Aristotele, dupliciter; vt nostrates volunt, tripliciter; primò simpliciter, seù in terminis, quandò, tam in propositione conuertente, quam in conuersa, seruatur eadem qualitas, & quantitas; secundò in parte, cum remanet in propositione conuertente eadem qualitas, quæ fuerat in conuersa, facta tamen mutatione quantitatis; tertiò per contrapositionem, cum termini propositionis conuersæ finiti, fiunt in conuertente infiniti.

c Lib. 1. Prior. Cap. 2. & 3.

170 Porrò vniuersalis affirmatiua dupliciter conuertitur, idest in parte, & per contrapositionẽ; vniuersalis negatiua itẽ dupliciter, simpliciter, & in parte; particularis affirmatiua, vnica ratione simpliciter; item particularis negatiua vnica ratione per contrapositionem. Vera hæc sunt in prositionibus,

traditis

traditis per verbum præsens; sed ne dicipiaris in casibus verbi, quæ de futuro, vel præterito enunciantur, refer ad verbum præsens.

SYLLOGISMVS
CAP. V.

171

VAE sit syllogismi natura, aptè describit *a* Aristoteles, quãuis subobscurè, vt altius in Democriteo puteo lateat sapientia: Est, inquit, oratio, in qua, quibusdam positis, aliud quiddã ab his, quæ posita sunt, ex necessitate accidit, eo quod hæc sunt. Quæ ponuntur, duæ sunt enunciationes; id verò, quod necesse est sequi, est illatio, quæ, datis pręmissis, necessariò danda est, vbi recta fuerit constructio, collocatioq; terminorum.

a Lib. 1. Prior. Cap. 1.

172 Tres omninò termini, nec plures, nec pauciores, ad syllogismi fabricam, necessarij sunt; sed singuli, bis positi; vnus, qui medius terminus dicitur, nullum habet in illatione locũ, sed solum in præmissis; alij duo, ex quibus alter maior extremitas, alter minor appellatur, suam sibi vindicant in præmissis sedem, vnus in vna, alter in altera, & vterq; simul in consequentia.

173 Ex medio termino triplex agnoscitur syllogismorum figuratio; Etenim, cum in solis præmissis collocatur; vel in earum altera pro subiecto est, & in altera pro prædicato, & hæc dicitur prima figura; vel in vtraq; pro prædicato est, & hęc dicitur secunda; vel in vtraq; pro subiecto est, & dicitur tertia. Maius extremum, si naturaliter ex præmissis conclusio deducatur, in ea prædicatum erit, & minus extremum subiectum.

174 Neq; verò satis hæc sunt, pro consecutionis proba deductione, sed certi sunt in singulis figuris modi, in quibus, præter trium terminorum aptã

collo-

collocationem, ad præmissarum quantitatem, qualitatemq; attendendum est, & ex ijsdem certa esse debet ipsius consequentis qualitas, & quantitas. Hoc habent versus decantati satis, sed nunquam satis pro artificio laudati. Barbara, Celarent &c.

175 Nec verò necesse est, regulas vllas tradere pro bonis consequentijs agnoscendis. Dictiones inspice, regulam certam habes. Sunt autem ex argumentationibus, etiam perfectis, aliæ alijs patentiores, ad assensum extorquendum; Vbi quis hęreat, de consequentiæ euidentia parum tutus, dabunt ijdem versus modum reuocandi minus euidentem argumẽtationem ad certiorem.

176 De his syllogismorum figuris tertiam detrahere conatus est, non ignobilis *a* Grammaticus; ait, minus illam bellè procedere, parum artificiosè cõcludere, quin etiam innaturaliter. Illud est argumento, quod ea vulgares homines non vtantur. Mihi hæc detractio non probatur, cui certum est, tertiam figuram, & necessariò concludere, sicut reliquas, & sanè naturaliter, cum in ea maior extremitas de minori prædicetur. Sed quid si non vtuntur vulgares homines? vtantur latini, neq; hoc grammaticus ægrè ferat.

a Laurentius Valla.

177 *b* Galenus nescio quis, (neq; .n. is est, qui inter medicos, aut princeps, aut principi proximus est) tantum abest, vt figurarum numerum contrahere voluerit, vt ampliauerit: Tribus figuris quartam addidit, quia sibi visus est, quandam quartam medij termini dispositionem adinuenisse. Etenim, cum is in altera præmissarum pro subiecto est, in altera pro prædicato, aut determinatè subijcitur maiori extremitati, & hanc vult, esse primam figurã, aut de eadem extremitate prædicatur, & hanc vult, esse quartam, cuius se ipse facit inuentorem.

b Apud Auer. Lib. 1. Prior. Cap. 8.

178 Sed neq; ipse est auctor, neq; noua hac in re commẽtatione opus fuit; nouit. n. hanc figuram *c* Aristoteles, si enunciationum conuersiones, & ex conuersa ad conuertentem illationes non ignorauit, ipsaq; hæc facilè ad modos indirectos primæ figuræ reuocatur, vel si non reuocaretur, vt innaturaliter concludens, meritò posthabita est ab Aristotele. Caue hic, ne de præmissis, quænam maior sit, quæ minor, dijudices ex ordine temporis, in quo pronunciantur; nec. n. necesse est, semper maiorem primo loco collocari.

c Lib. 2. Prior. Cap. 1.

179 De ea, quam paulo ante attulimus, syllogismi descriptione, quærunt logici, syllogismo ne conueniat illatiuo, an probatiuo? idest syllogismo, ratione formæ, abstrahentis à particulari materia, an certę alicui materiæ applicatæ. Placet, definiri illatiuum solum, si in hac vocabulorum sententia stemus; sed quia rectus nullus discursus dabitur, qui illatiuus non sit, & rei illatæ probatiuus, non video, esse hanc distinctionem necessariam.

180 Comprehenditur eadem syllogismus hypotheticus; nec. n. hypothesis syllogisticam formam perturbat. Quod verò negant alij, comprehendi eadem descriptione syllogismos, quorum aliqua præmissa singularis fuerit, qua id tandem sibi ratione persuadeant non video; Etenim rationes afferunt nullius planè ponderis, ac momenti. Aio igitur, & hunc pariter cõprehendi, cũ ex aliqua præmissarũ singulari discursus, & quidẽ plures, aptè procedãt.

181 Syl-

181 Syllogismus species est tertiæ operationis intellectus, quæ videlicet in discursu sita est; Sed non quilibet, quomodocumq; formatus, discursus syllogismus dici potest; dantur.n. plures discursus species, quas diligentius Rhetores, vel Topici, considerant, enthymema, exemplum, inductio, quarum argumentationum non contēnenda vis est; nā ad syllogismū facilè reuocantur.

182 Est autem discursus, seù tertia operatio in genere, non cognitio vnius rei per aliam, seù in alia, vt *a* aliqui virtuales Dei, & Angelorum discursus interpretantur; neq; cognitio vnius rei post aliam, vt *b* alij arbitrantur, sed ad quem tria necessariò interueniunt, idest *c* iudiciorum pluralitas, prioritas tēporis, causalitas, qua vltima ex præcedentibus sit, non in illis, neq; post illa, sed ex illis.

a Ex Scotistis.
b Ex Nominalibus.
c Ita D. Tho. p. parte q. 58. a. 4. cum Caietano & alijs ex eadem Familia.

183 Sed cum in tertia operatione plures secundæ concurrant, non propterea dicendum est, distingui solum secundam operationem à tertia, vt vnum à multis; Sed quia in secunda iudicium est de connexione prædicati cum subiecto, in tertia verò, præter hoc, de connexione consequentiæ cum præmissis per particulam illatiuam, ergò, hinc agnoscitur necessitas, distinguendi ab ijsdem præmissis consequentiam, vt ab illis ad hunc intelligentia procurrat, facto simul de connexione iudicio.

184 In hoc eodem cursu præmissæ, à quibus intelligentia, quasi à termino à quo, procedit, non solum hanc habent termini rationem, sed etiam causæ, vel materialis, quia ex illis educitur consequentia, vel instrumentalis, quia iudicium, quod de illis est, intellectum determinat ad conclusionem eliciendam; Et hęc est ratio, cur in hoc processu terminus à quo nō deseratur: Est.n. inquit *d* Aristoteles, cognoscere alia quidem prius cognoscentem, quorumdam autem simul accipere notitiam.

d Primo Post. tex 2. vel 3.

185 Sed, etiamsi in eodem intellectu simul sit præmissarum, & consequentiæ cognitio, ne dixeris propterea, illarum, & huius, vnam, eandemq; esse; Etenim, nisi rerum notitiæ iustum quemdam numerum excedant, qui finitæ intelligendi virtuti proportione respondet, nihil repugnat, antiquis nouas aduenire, & has cum illis comparare, quod in discursu necessariò fit.

186 Cum verò ad discursum duo illa necessariò interueniant, idest præmissæ, & consequentia; altercantur *e* Logici, vtrum ne solæ pręmissæ sint de eius essentia, quamuis non sine consequentia, an sola consequentia, quamuis non sine pręmissis. Odi de nomine altercationes; nulla hęc erit, si cōueniamus in terminis. Si discursum dixeris instrumenta conclusionis, eius ratio in præmissis est; Si iudicium rectum illationis, vel illationem ipsam, eius ratio in consequentia est.

e Niphus. Achillinus.

187 Est *f* Aristotelis pronunciatum: Omnem doctrinam, disciplinamq; *g* discursiuam, ex prexistente fieri cognitione. De discursiua loquitur, quæ per perfectum discursum habetur, quęq;, si certę quędam conditiones non desint, ipsa scientia est. Ponit autem hoc principium, scientiam dari, quod & ego assero contrà Anaxagoram, Xenophanem, Homerum, Heraclitum, Cratylum, qui, si in hoc vno se non habere scientiam, asseruissent, veram scientiam habuissent.

f Lib. 1. Post. initio.
g διανοητική

188 Fa-

188 Fateor, in multis vera rerum notitia nos destitui, siuè id rerum inconstantia efficiat, siuè sensuum hebetudo, siuè desidia; sed nego, distitui in omnibus; eamq;, quàm pono, nostram pono, non alienam, sicut posuisse, visi sunt Alexander, Auerroes, Auicenna, qui eam, quã nos scientiam habemus, cuidam assistenti, non informanti, intelligentię tribuerunt.

189 Nec verò eadem in nobis per reminiscentiam est; Nititur.n. hęc opinio commentitię, vt leuissimè dicam, nostrorum animorum productioni à mundi exordio, fabulosęq; trãsmigrationi de corporibus vita functorum ad corpora in vitam nascentium. Fit ergo in nobis de nouo, nostro studio, ac diligentia, non sine primę causę adiutorio; nobis inest, quia alteri parti inest, animę rationali, qua homines sumus.

190 Fit autem, vt ex Aristotele retuli, ex pręexistente cognitione. Pręcognitio dicitur prior aliqua cognitio, quę posteriorem antecedit, cum qua aliquam habeat connexionem; Hinc *a* duplex assignatur, dirigens, qua posterior dirigitur, eidemq; quodãmodò via indicatur; agens verò, quę posteriorem, non solum dirigit, sed causat. *a Ex Auer. 1. Post. cõmento 1. & in epith. log. Cap. 1.*

191 Quod si quis Aristotelicum idem pronunciatum voluerit extendere ad cognitiones, etiam non discursiuas, non repugno; scilicet definitio, prout prima operatio est, distinctaq; naturæ apprehẽsio, ex pręexistente fit cognitione, dirigente, non agente, quatenus partium cognitio pręire potest integram apprehensionem totius. secunda item operatio, qua vnum de alio prędicatur, ipsa simplici cognitione terminorum vtitur, pro dirigente præcognitione.

192 Tertia verò ea est, quæ ex præcognitione agente nascitur, dum conclusio ex præmissis infertur, non qualitercunq; intelligentiam dirigentibus, sed, vel materiam præbentibus, vel in genere causæ instrumentalis coagentibus. De actibus practicis, an fiant ex præcognitione, contrariæ sunt Themistij, Auerroisq; sententiæ; negat hic, asserit ille: Placet assertio. Quis.n. neget, esse in artibus discursum, & notitias notitijs dirigi?

193 Sed, quod magis spectat ad demonstrationem, de qua mox dicam, duę præcognitiones numerãtur ab *b* Aristotele, ideſt; Quod sit, & Quid est, quod dicitur. Rectè, sunt.n. hæ, quæ magis vniuersaliter quæstionem antecedunt, (quid res est, & propter quid est.) Si verò amplius eadẽ de re loquamur, pręcognosci aliquandò potest, quid est, quod dicitur, seù quid nominis, & quęri, quod sit, seù an sit; vtrumq; aliquandò præcognosci, & quęri, quid sit; pręcognosci item, quid sit, & quæri, propter quid sit, seù quale. *b Lib. 1. Post. tex. 2. vel 3.*

194 Quamuis præcognitorum præcognitiones sint, non tamen par ab Aristotele assignatur harum, & illorum numerus; Cum.n. pręcognitiones duas esse, dixerit, *c* præcognita tria esse, affirmat; loquitur tamen determinatè de particulari aliqua demonstratione, in qua cognoscitur ex pręmissis conclusio; Aliquid.n. de præmissis, aliquid de subiecto, aliquid de passione pręcognoscendum est, & hæc sunt tria præcognita. *c Lib. 1. Post. tex. 25. vel 76.*

195 Nec verò pro quarto præcognito debuit assignari medius terminus; Etenim id, quod demonstratio docet, est, passionem inesse subiecto Horum

quo

quo terminorum notitia præcipienda est in aliquo tertio, qui est medius terminus; hoc verò est, tria prænosse, idest subiectum, prædicatum, pręmissas; nec tamen medium terminum ignorare.

196 De subiecto duo videtur dicere præcognoscenda *a* Aristoteles, quid sit, & an sit. Sunt, qui arbitrentur, non de vnius demonstrationis subiecto id affirmari, sed totalis alicuius scientiæ genere, seù obiecto: Nec malè, iudice me, ratiocinantur; sed, esto de particulari aliqua demonstratione sermo sit, per, quid sit, intellige, quid nominis; nam, quid rei, sæpius ipsa demonstratione inuestigatur, quam prænotum præsumatur.

a Lib. 1. Post. te. 24. vel 73.

197 Quod autem spectat ad eiusdem subiecti, seù (vt *b* Aristoteles appellat) principij prænotitiam, ne intelligas actualem existentiam, quam, qui scientiam in vniuersalibus, & necessarijs quærunt, non tanti faciunt, sed potentialem; Illud. n. esse dicitur, quod, siuè existat, siuè secus, certum habet nomen, & sub nomine confusam saltem notitiam.

b eodem tex. 24. vel 73.

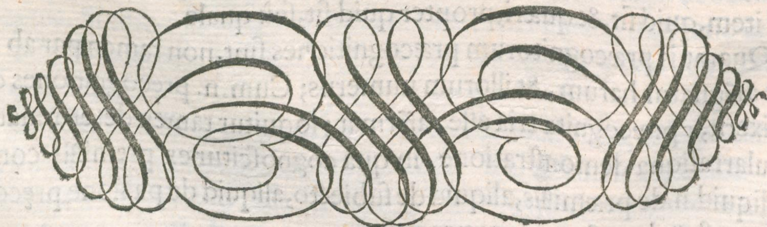
198 De passione vult idem Aristoteles, esse præcognoscendum quid nominis, non autem, an sit. Vtrumq; est verum; Nam, quamuis prænota in præmissis passio, non solum sui nominis notitiam videatur fecisse, sed etiam rei, an sit; quia tamen proprium eius esse, est in subiecto esse, cuius est passio, & hoc non ante demonstrationem præscitur, sed ipsa demonstratione concluditur; satis est, prænouisse quid nominis, reseruato in conclusionem, an sit.

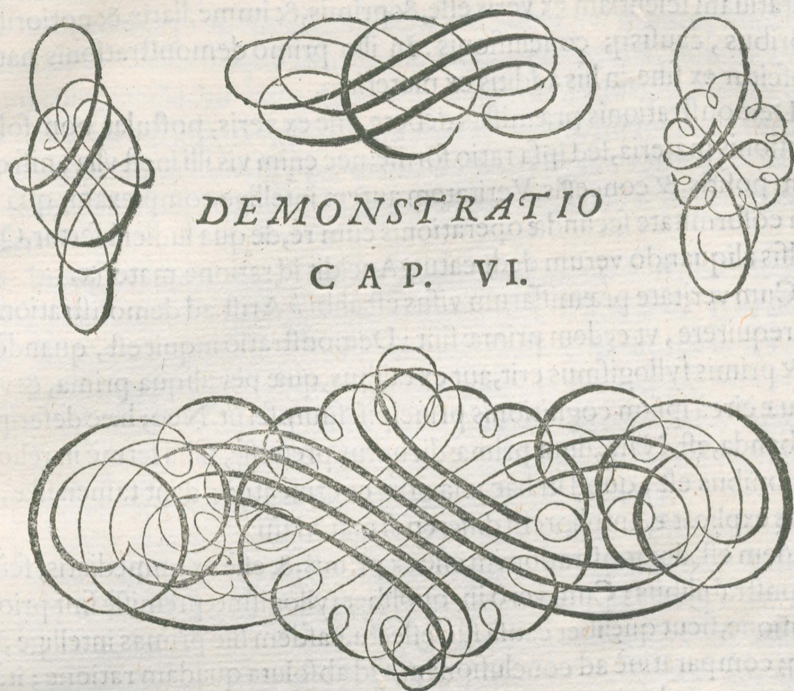
199 De principijs auctor est idem *c* Aristoteles, præcognoscendum esse, quod sint, & quid nominis. Quod sint, dicit, an vera sint: Hoc. n. est esse in complexis, quæ in re complexa sint, verè complexa enunciari. Hoc autem est, quod idem ait *d* Aristoteles, diametrum esse symmetrum, non esse. Et sanè quis, vel ignoret, vel anceps hęreat, an principia vera sint, & certum præbeat conclusioni assensum?

c citato te. 73. & eodem Lib. 1. Post. tex. 5. vel 11. & tex. 26. vel. 76.
d Lib. 1. Post. tex. 5. vel. 10.

200 Quod autem spectat ad eorumdem principiorum nomen, hoc nullum certum est, sed nominis vicem habet certa significatio terminorum, ex quibus principia constant. Sed hanc, inquies; prænotitiam alicubi *e* Aristoteles pętermisit. Fateor; non tamen quia præmissæ nomen non habeant, vt *f* quidam volunt; vel quia satis ex se talis prænotitia intelligeretur necessaria, vt asserunt alij; sed quia propositum ibi Aristoteli erat, præcognitiones explicare exemplis, dicturo postmodum, quæ, de quibusq; essent.

e Lib. 1. Post. tex. 2. vel 3.
f Philop. & Niphus.

DEMONSTRATIO
CAP. VI.

201

IFFERT à syllogiſmo demonſtratio , materia ; Eſt enim illa ipſa argumentationis forma , artificiosè compoſita, in materia , non qualibet , ſed ad ſcientiam apta. Ipſius igitur materiæ conditiones, demonſtrationis,quâ demonſtratio dicitur,naturam declarant ; Et ideò totus in his eſt Ariſtoteles,dũ, ex quibus præmiſſis conſecutio procedat,accuratè perſequitur.

202 In eum finem demonſtratio tendit, vt faciat ſcire, &, vt ſæpè cauſę ex effectis agnoſcuntur , ipſius ſcientiæ notio demonſtrationis naturam , vel monſtrat, vel demonſtrat. Hinc a Ariſtoteles, quid ſit ſcire , ijs docet . Scire *a Lib.1. poſt.t. 5.vel.7.* autem arbitramur vnumquodque ſimpliciter,ſed non ſophiſtico,modo,qui eſt ſecundùm accidẽs,cum cauſam exiſtimamus cognoſcere,propter quam res eſt,quod illius cauſa eſt,& non contingere, aliter ſe habere.

203 Hac ſcientiæ definitione tria notantur,ad verum, propriumque ſcientiæ actum,neceſſaria,vt ſit de ente reali , quod nimirùm veras habeat cauſas, propter quas ſit; vt hoc ipſum ensper has cauſas cognoſcatur; & vt eas eſſe cauſas, non fugiat demonſtrantem. Sunt hæc tria capita,ad quæ plura facilè reuocantur, idemq. dicitur alijs verbis, dũ ſcientia dicitur certa,& euidens.

a Lib. 1. post. t. t. 5. vel 8.

204 Demonstrationis verò ipsius ea traditur ab *a* Aristotele descriptio: Demonstrationem dico syllogismum epistemonicon, secundum, quem in habendo, ipsum, scimus. Dictum breuiter, ideò, & illa addita. Necesse est, demonstratiuam scientiam ex veris esse, & primis, & immediatis, & notioribus, & prioribus, causisq; conclusionis. In illo primo demonstrationis natura cognoscitur ex fine, in his additis ex materia.

205 Demonstrationis præmissas debere esse ex veris, postulat non solum conclusionis materia, sed ipsa ratio formę; nec enim vis illi inest vlla, nisi quibusdam positis, & concessis. Veritatem autem intellige complexam, quã esse dico in cõformitate secundæ operationis cum re, de qua iudiciũ fertur. Quid si ex falsis aliquandò verum deducatur? Accidit id ratione materiæ.

b Lib. 1. Topic. cap. 1.

206 Cum veritate præmissarum visus est alibi *b* Arist. ad demonstrationem solùm requirere, vt eędem primæ sint: Demonstratio inquit est, quandò ex veris, & primis syllogismus erit, aut ex talibus, quæ per aliqua prima, & vera eius, quæ circà ipsam cognitionis principiũ sumpserũt. Neq; hæc descriptio improbanda, est. Nam, dum primæ dicuntur prę missę, nihil fermè in reliquis conditionibus est, quod in hac vna non contineatur; dant tamen illæ, distinctius explicatæ, ampliorem disserendi materiam.

207 Idem est, demonstrationem esse ex primis, & esse ex immediatis, seù ex indemonstrabilibus; Cum verò in quolibet syllogismo pręmissę sint priores conclusione, sicut quęlibet causa suo effectu, easdem hic primas intellige, nõ vtcunq; comparatiuè ad conclusionem, sed absoluta quadam ratione; ità vt aliæ priores non dentur, per quas hæ demonstrentur, aut demonstrari, pro sua obscuritate, postulent.

c Auer. Themis. Alber. alij

208 Propositio dici potest immediata dupliciter, vt in hac demonstrationis nota explicanda, tradunt *c* interpretes; vel immediatione causæ, quę causam non habet, per quam probetur; vel immediatione subiecti, in qua id prędicetur, quod immediatè, & non mediante alio conuenit subiecto; cum demonstratio ex immediatis constare dicitur, intellige immediatione causæ.

d Philop. Niphus, alij.

209 Sunt *d* qui per principia immediata intelligant notissimas quasdã, easdemq; cõmunissimas dignitates. Non placet horũ sententia, nã eo perfectior demonstratio est, quo processerit ex magis proprijs, dignitates verò illæ cõmunissimæ, esto primę sint, ac immediatę immediatione causæ, cuiusuis demõstrationis proprię nõ sunt; Et ideò nõ facilè in demõstratione admittẽdę. Si minùs communes fuerint, eas non reijcimus, quas & *e* Arist. admittit.

e Lib. 1. Post. t. 20. vel 57.

f Apud Auer. 1. Post. Comm. 108.

210 Propositio; etiã si negatiua fuerit, immediata esse potest, quicquid contrà opinatus fuerit, melior sępè medicus, quã philosophus, *f* Auicenna; falsò item sibi quidam persuadent, nonnisi in primo primæ figurę modo posse demonstrari, & ex hoc item capite negatiuam aliquam ex pręmissis excludunt. Etenim cum negari non possit, quin primus primę figurę modus sit apprimè ad id idoneus; concedendum pariter est, ad idem esse alios aptos.

g Ex li. 1. Post. t. 31. vel 104.

211 Ea verò Aristoteli est propositio immediata, quamuis negatiua, cum ratio, vel causa à priori reddi non potest, cur prędicatum non insit subiecto, vt cum summum genus de summo genere negatur. Hoc *g* illa indicant:

cant: Sicut esse, A, in B, contingit indiuisibiliter, sic & non esse possibile est: dico autem indiuisibiliter esse, vel non esse, eo quod non est aliquod eorum medium.

212 Non omnis propositio immediata est eadem per se nota, quoad nos; quamuis per se nota sit, quoad naturam suam; quo ad nos, nota dicitur per se, cum cuiq; intellectui benè disposito, praua nimirum dispositione carenti, ex terminorum notitia statim innotescit; quo ad naturam suam verò, cum non habet priorem causam, per quam cognosci possit. Quæ quo ad naturam suam per se nota est, potest aliquando eadem, & per se nota esse, & quoad nos.

213 In vniuersum principia immediata tribuuntur ab *a* Aristotele in Dignitates, Positiones, Suppositiones, Definitiones. Dignitates, quæ alijs nominibus axiomata, effata, pronunciata, communes animi notiones, maximæ dicuntur, sunt propositiones ità claræ, vt sine vlla magistri opera aptæ sint, facilè percipi à quocũq; nõ habente prauam dispositionem, suntq; eædem pluribus conclusionibus communes, quamuis & tales dicantur *b* aliquandò, quæ sunt vnius demonstrationis principia propria.

a Lib. 1. Post. t. 5. vel 14.

b Lib. 1. post. tex. 24. vel. 73. & 3. Meta. t. 4.

114 Positio clara item est, ac indemonstrabilis enunciatio, non ità tamen subito perspicua, quin indigeat magistri opera, & explicatione, antequam quis vlterius in demonstrando progrediatur; Qua quidem in re cum Positio, pariter ac Dignitas pluribus conclusionibus communis esse possit, à Dignitate distinguitur, quia minus nota est, *c* Themistio, Philopono, Auerroe interpretibus.

c In cit. t. 5. vel 14.

215 In positione, suppositio, & definitio continentur, non tanquam duo inferiora sub genere, vel specie subalterna, sed tanquam duæ partes, æqualiter diuidentes totum; est enim suppositio, cum explicata positio, vt iam nota, & admissa supponitur, siuè ea affirmatiua sit, siuè negatiua: Definitio verò altera contradictionis pars, scilicet affirmatiua, qua definitum de definito, prædicatione immediata, enunciatur.

216 Dicitur autem demonstratio constare ex immediatis. Sunt, *d* qui putent, esse debere immediata actu; satis est alijs, si sint immediata virtute. Mihi certum est, perfectiorem illam esse demonstrationem, quæ sit ex immediatis actu; sed nec illam esse in scientijs paruifaciendam, quæ sit ex immediatis virtute; si præsertim facile, ac promptum sit intellectui, ex actu immediato principio probare hoc, quod eius virtute immediatum dicitur. Et hæc dicta sint de illa conditione demonstrationis, quod sit ex immediatis, & primis.

d Auerr. Philop.

217 Quæ priora natura sunt, sunt eadem notiora natura; ergo cum ex primis perfecta demonstratio sit, erit ex notis. Sed cum non sint eadem, & nota nobis, & natura, vt *e* alicubi asserit Aristoteles, qui fiet, vt demonstratio constet ex prioribus, ac notioribus natura, cum eadem, si quid in sua cõclusione probatura sit, constare debeat ex notioribus nobis? Aio, nec aliquid contrà Aristotelis dictum pronuncio, eandem demonstrationem esse posse ex notioribus natura, & nobis. Plura hac de re *f* infrà.

e Lib. 1. Phys. t. 2.

f Lib. 2. cap. 2.

218 Sed hæc ipsa si vera sint, notiores nobis esse præmissas, quam sit ex

præmiſſis deriuata concluſio ſequi videtur, noſtram cognitionem, dum ex vno in aliud cognoſcendo progredimur, ſenſim imminui, & quaſi à ſole vniformiter difformiter diffuſam lucem, vbi certum ſpatium excurrerit, in tenebris deliteſcere. An verò ſimili quadam ratione ad eas tandem præmiſſas deueniemus, de quibus vltimum iudicium ſit; nullum verò de conſequentia defectu luminis?

219 Fateor, noſtræ cognitionis perſpicuitatem in longa argumentorum ſerie ſenſim deficere; ſed nego, defecturam, vbi quis ad primum notitiæ caput cogitando recurrat. Hærebit aliquis, quia longum præmiſſarum ordinem finita intelligendi vi non poterit vnico intuitu conſequi; ſed, vbi aſſenſum præmiſſis dederit, nec de forma ſuſpicio ſit, aſſentietur confeſtim concluſioni, cui diminutum quidem lumen aderit, pro longa deriuatione à primis huius luminis fontibus; tantum tamen aderit, quod ſit ad aſſenſum ſatis.

220 Adde, quod in eodem illo argumentorum procurſu notitia, quę eundo, ad inſtar luminis, deficit, poteſt, ad inſtar fluuiorũ, excreſcere, aduenientibus aliundè confirmationibus eorum, quę à primis principijs deducta ſunt. Quam enim multa ſunt, quæ ex vno nutantia videntur, & ex pluribus eam, quæ ad ſciendum ſit ſatis, firmitatem habent?

221 Dum de prę miſſarum notitia, quæ maior eſt in prę miſſis, vt dixi, diſputat *a* Ariſtoteles, celebre axioma vſurpat: Propter quod vnumquodq; tale, & illud magis; eius non abſimile, quod habet in *b* metaphyſicis: Vnumquodque id ipſum maximè aliorum eſt, ſecundùm quod alijs vniuocatio ineſt, vt puta ignis calidiſſimus; etenim cęteris hic eſt caliditatis cauſa. Veriſſima verò huius dicti ſententia eſt, & in re propoſita, & quoties, tàm cauſa, quàm cauſatum, ſunt apta recipere in ſe formaliter vnam formam, ab eaq; denominari, & quoties talis forma ſuſcipit magis, & minus.

a Lib. 1. poſt. t. 5. vel 15.
b Lib. 2. t. 4.

222 Ex eadem doctrina; ſcilicet pro acquirenda notitia concluſionis, eſſe debere nota principia, magiſq; nota concluſione; in duo extrema non pauci ex antiquis abierunt, de quibus meminit *c* Ariſtoteles. Alij de nulla re ſcientiam dari, volunt; alij de rebus omnibus. Aiunt illi, ſi præmiſſæ notę, ergò ex alijs prę miſſis, illæ rurſus ex alijs, & ſic deinceps in infinitum; Infinitum verò nemo conſequitur, ergò nec ſcientiam. Aiunt hi, cognoſci per prę miſſas conſequentiam, mox facto circulo per conſequentiam prę miſſas, & hac ratione vno circulo omnia contineri.

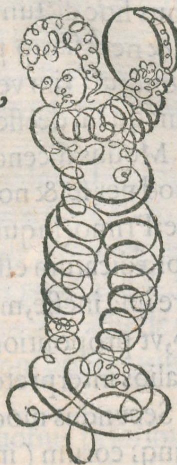
c Lib. 1. Poſt. à t. 6. vel 18.

223 Vtrumq; falſum eſt; nec verò neceſſe eſt, pro prę miſſis cognoſcendis, in infinitum regredi demonſtrando, aut facto circulo pueriliter nugari; Vbi enim ad principia per ſe nota deuentum fuerit, de quibus habitus eſt, qui communi nomine, quia proprio caret, dicitur Intellectus, ibi retrograda demonſtrationum ſeries finitur, & inde demonſtrationum facto principio, de ſolis illis ſcientia acquiritur, de quibus demonſtratio facta fuerit.

DI-

DICTVM DE OMNI, Per se, Secundum quod ipsum.

CAP. VII.

224

ONTINERI in demonstratione Dictum de omni, disertè ab *a* Aristotele traditum est, vbi de demonstrationis necessitate aggreditur, disputare. Dubitatur, an hoc in præmissis, vel in conclusione locum habeat: In hac respondent *b* aliqui; Malo in illis, quæ meliorum, ac *c* plurium sententia est. Et verò ipse sibi bonus auctor est Aristoteles, qui de præmissarum notis disputationem prosequitur, harumq; necessitatem ex necessitate consequentis denotat.

a Lib. 1. Post. a. t. 7. vel 28.

b Philop. Niphus.

c Auer. Themist. D. Thom. Aegidij.

225 Aliter verò Aristoteles in posterioribus explicat quid sit dictum de omni, ac explicauerit in *d* prioribus; Vndè nata diuisio est, in dictum de omni prioristicum, & dictum de omni posterioristicum. Illud est, cum de subiecto vniuersali dicitur id, quod omni inest, & si non omni tempore; Hoc verò est, cum de subiecto vniuersali dicitur, quod omni inest, & semper. Ratio huius diuersitatis est, quia in prioribus formæ necessitas spectatur, in posterioribus materiæ.

d Lib. 1. Prior cap. 1.

226 Hinc verò habes necessitatem temporis, quo prædicatũ dicitur inesse illi vniuersali subiecto, non ex accidentali nexu oriri, sed ex necessario, quatenus prædicatum est de essentia subiecti. Quid verò illa, quæ de Deo enunciantur, an de omni, cum solus sit; &, an omni tempore, cum tempore Dei æternitas non mensuretur? Rectè asserit *e* Caietanus non spectari hic, quid actu sit, sed quid virtute.

e In cap. 4. lib. 1. Post.

227 Vt ergo demonstratio fit de dicto de omni, debet eius subiectum, scilicet minor extremitas, vniuersaliter accipi, deq; eo medius terminus prædicari, saltem per regulas rectę conuersionis. Neq; tamen huic rei impedi-

mento est, si subiectum singulare fuerit, dummodo prędicatum de omni sit; quia non illi solum singulari conuenit, qua singulare est sed, vt parti vniuersalis.

228 Hæc verò cum ità se habeant, non propterea in singulis demonstrationibus hoc dictum de omni solicitè nimis requirendum est: Etenim multa fiunt, & necessariò positis causis, quę non semper fiunt, quia causę non semper ponũtur; vim verò argumentationis si spectes, & materiam in illo statu, vix quicquam deesse dici potest ad demonstrationis necessitatem.

229 Modus dicendi per se est, cùm in enunciatione de aliquo prædicatur id, quod per se, & non per accidens inest; est autem duplex, auctore *a* Aristotele: Primo (inquit) per se sunt, quæq; sunt in eo, quod quid est; videlicet, cum prædicatum est de essentia subiecti. Addit *b* aliquis, tale prędicatum debere re ipsa inesse, miraturque, id alios non animaduertisse; Placet animaduersio, vt propositiones identicæ, & indirectæ excludantur, sed hoc ipsum puto, alios interpretes, non tam ignorasse, quam supposuisse.

a Lib. 1. Post. t. 9. vel 30.

b Zabar. lib. 1. de Prop. necessarijs cap. 6.

230 Secundus modus dicendi per se, ex eodem *c* Aristotele, is est: Et quibuscunq; eorum (inquit) quæ insunt ipsis, ipsa in ratione insunt, quid est demonstranti; idest, cum illa prædicantur, quæ ita insunt subiecto, vt subiectum sit de ratione ipsorum. Vtriusque verò modi ratio, & alterius ab altero distinctio, hæc est.

c Lib. 1. Post. t. 9. cit. vel 31.

231 Quicquid de alio enunciatur; vel ex arte, benèq; constructa enunciatione dicitur; vel contrà inartifitiosa, & ad scientias percipiendas inutili; negligo has posteriores, quas meritò ipse Aristoteles, in his modis tradendis, neglexit. Illæ verò priores, vel prędicatum continent, necessario nexu alligatum subiecto, vel dissolubili: has item reijce; nam ex necessarijs demonstratio est; illas retine, & si quidem prędicatum sit de natura subiecti, primus est modus; si contrà, secundus.

232 Sed qua ratione, inquies, subiectum sit de essentia prædicati, & prædicatum nō de essentia subiecti? Item, quod est de essentia, prædicatur in propositione artificiosa, non subijcitur; qui ergo constat assignata ratio secundi modi? Aio, cum in cuiusuis accidentis definitione ponatur subiectum; quæ sunt accidentia propria, speciali ratione habere, vt de eorum natura subiectum sit, & non contrà; & hinc pariter habes, cur hoc, quod de essentia dicitur, non habeat rationem prædicati, sed subiecti.

233 Propositiones negatiuæ, si in rigore agamus, neq; ad primum, neq; ad secundum modum dicendi per se spectant; nam, qua tandem ratione prædicatum dicatur de essentia subiecti, vel contrà, si nexus nullus est? Accommodata tamen ratione etiam propositio negatiua dici potest per se; nam secundum illam rationem, secundum quam affirmatiua est per se, secundum eandem negatiua opposita dici potest per se.

234 Sic, cum ens de suis inferioribus prædicatur, quia non est vniuoca, sed analoga prædicatio, vt *d* infrà dicam, non est propriè primus modus dicendi per se; vndè *e* Aristoteles ęquiuoca (æquiuocorum nomine etiam analoga intellige) à definitione reijcit: reuocatur tamen ad hunc ipsum, quia re

d Lib. 2. c. 43.
e Lib. 6. Top. loco 73.

vera,

vera dicitur in quid,& essentialiter.

235 Cum differentia de genere prædicatur, non est enunciatio in primo, nec in secũdo modo dicendi per se; nec enim prędicatum est de essentia subiecti, sed subiectum ità necessariam connexionem habet cum tali prędicato, vt non possit cum opposito reperiri. Sed quid, si de genere prędicentur oppositæ differentiæ disiunctiuè? Affirmat Caietanus; sed potior mihi est altera pars: neutra enim differentiarum necessariam cum genere connexionem habet, vtraque cum sua specie, quam constituit.

236 Spectant autem verè, & propriè ad secundum modum dicendi per se illæ enunciationes, in quibus prima passio de suo adæquato subiecto prędicatur; peculiaris enim nexus, quem natura habet cum suis proprijs proprietatibus, est is, ratione cuius dicatur subiectum specialiter poni in definitione talis accidentis. Non sic euenit, cum passio inferioris prædicatur de natura superiori, qua in re desideratur prætereà Dictum de omni posterioristicum, quod supponitur à dicto per se.

237 Tertius modus per se, de quo, data occasione à duobus prioribus, meminit *a* Aristoteles, his verbis continetur: Quæ quidem non de subiecto alio sunt, per se dico, quæ verò de subiecto, accidentia. Hinc facilè accipis, non esse hunc prędicandi modum, sed essendi. Et verò communis hęc sententia est. Fatetur hoc *b* aliquis; exclamat tamen, quicquid dicant alij, videri sibi prędicandi modum, in quo existentia per verbum, est, prędicetur de substantia, vt: homo est.

a Lib. 1. Post. t. 9. vel 33.

b Zabar. li. 1. de Propos. neces. cap. 3.

238 Sed cum hoc ego paucis ago. In hoc tertio prędicandi modo, est ne prędicatum de essentia subiecti; est ne contrà subiectum de ratione prędicati; an neutrum? si primum, est primus modus; si alterum, est alter; si tertium, dicendi modus non erit per se. Aio igitur, explicari, quomodo subiectum in ratione incomplexi spectatum, sit ens per se, & hoc est, esse modum essendi, non prędicandi.

239 Ad hunc ergò tertium modum spectabit substantia, quę per se stat; De prima substantia res apud omnes certa, explorataq; est; De secundis negãt aliqui, quia hę de subiecto dicuntur; *c* Alij verò affirmant; & horum mihi sententia potior est; non enim habet vspiam Aristoteles, ea, quæ de subiecto dicuntur, nõ esse per se; sed illa excludit ab hoc tertio modo, quę, vt ipse loquitur, de alio quodam dicuntur, idest subiecto non eiusdem, sed diuersi prędicamenti; secundę autem substantię de primis dicuntur.

c Paul. Ven. Baldu. Apoll. Alb. Caie. Sot.

240 Quartum modum per se ijs tradit *d* Aristoteles: Quod propter ipsum inest vnicuiq; per se dico; idest, causa per se est illa, propter quã effectus est. Neq; hic, vt prędicandi modus, recensetur; sed, vt causandi: nimirum alię dicuntur causę per se, alię per accidens. Sed quid hoc, inquies, ad pręmissas demonstrationis? tantum facit, quantum pręcedens; nimirum, vt cognita in primo, & secundo modo prędicatione per se, cognoscantur prætereà ipsa subiecta, si quando per se dicuntur, vel esse, vel causare.

d Lib. 1. post t. 9. vel 34.

241 Constat perfecta demonstratio ex prędicato vniuersali; Hoc verò, Aristotele *e* auctore, est, quod, cum de omni sit, & per se est, & secũdum quod

e Lib. 1. Post. t. 11. vel 36. & 37.

 ipsum,

ipsum,& in quolibet primo monstratur. supponitur,dici de omni,& quidem posterioristicè;item,dici per se in altero è duobus modis; pręterea verò dici de subiecto,quatenus tale subiectum est;hoc enim est,esse in alio, secundum quod ipsum est.

242 Vt ergò dicatur prædicatum vniuersale,non satis est, quod sit aptum, esse in multis,vt fit in vniuersalibus incomplexis; neq; quod enũcietur propositione,affecta signo vniuersalitatis, in quo sẽsu dicitur propositio vniuersalis prioristicè; sed vt attendatur ad naturam subiecti;an videlicet illi competat,qua tale est secundum propriam naturam,necessariò, & adęquatè.

243 Hoc ipsum est,esse pręedicatum primum: Cum enim primũ dici possit ex multiplici consideratione, hic primum dicitur, quod subiecto conuenit, vt habenti talem naturam,&,si conueniat alijs, nonnisi, vt eandem naturam participanti; Hoc est illud *a* Aristotelis,habere tres angulos ęquales duobus rectis non dici primo de ęquicrure,sed de triangulo.

a Eodem 1. Post.t.cit.11. vel.37.

244 Sunt ergò hic hæc tria vnum & idem: pręedicatum Vniuersale, Secundum quod ipsum, & Primum; Distinguitur autem à per se; non, quia non omne, quod est hac ratione vniuersale,non sit per se; sed quia,non omne,quacunque ratione per se,est hac ratione vniuersale; & prædicatum, secundum quod ipsum,semper dicitur conuertibiliter cum subiecto; non autem omne prædicatum per se.

245 Igitur,si hęc tria, De omni, Per se, & Vniuersale, adinuicem comparentur; omne vniuersale erit per se, non contrà; omne per se erit de omni, non contrà;quam enim habet id, quod de omni dicitur prioristicè, subiecti communitatem,non est necesse, vt habeat ex necessaria connexione; sed satis est,si habeat ex perpetua coniunctione;qua ratione multa non necessariò connexa sunt,quæ tamen semper connexa sunt.

246 Vt cognoscatur hoc pręedicatum vniuersale, bona est regula, quam tradit *b* Aristoteles: Est enim illud,quo primo posito, ponitur subiectum,& quo primo ablato, etiam subiectum aufertur. Putat hanc regulam solum probabilem *c* Alpharabius:Ego improbabilem puto eius sententiam,regulam verò necessariam.

b Lib. 1. Post. te.14. vel 43.

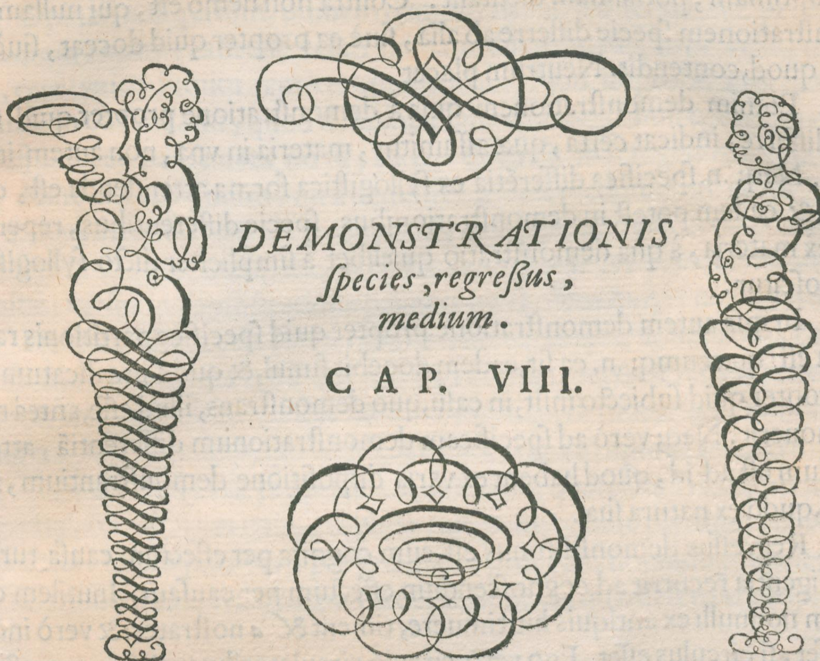
c Apud Auer. Comm.43.

247 Demonstratio, si perfectissima sit, constabit ex prædicato vniuersali, primo, quod de subiecto dicitur, secundum quod tale subiectum est. Facit autem hoc ad demonstrationis perfectionem, quia sic eadem magis procedet ex necessarijs.Hoc illud est *d* Aristotelis: Oportere,medium tertio, & primum medio inesse propter ipsum.

d Lib. 1. Post. t.14.vel 43.

DE-

DEMONSTRATIONIS species, regreßus, medium.

CAP. VIII.

248

DEMONSTRATIONIS nomine intelligitur ab Aristotele ea, quæ non solum probat, prædicatum inesse subiecto, sed etiam continet, propter quid insit: Etenim hæc perfectissima est, & aptissima, ad rerum proprietates non ignorandas: Reliquæ, quæ item demonstrationes appellantur, non sunt huius species propriè, sed sub genere analogo sunt veluti inferiora analogata.

249 Dignoscuntur hæ imperfectiores species ex defectu duarum conditionum, quæ in demonstratione perfectiori nunquam desiderantur. Quędam est à causa remota, vt si dixeris, non respirare parietem, exemplum est *a* Aristotelis, quia non est animal; Alia esse potest à causa solum, cur res cognoscatur; non autem, cur sit; quæ videlicet ab effectu ad veram causam procedit. Vtraq; ex his dicitur demonstratio, quia; quamuis frequentius hæc posterior.

a Lib. 1. Post. tex. 30. vel. 99.

250 Conatus est Themistius tertium quoddam demonstrationis genus inducere, cum ex vno effectu demonstratur alius, qui simul sit cum eadem causa coniunctus. Labor fuit non planè irritus, sed rarus est huius demonstrationis vsus; Et eadem cum vtimur, non vnica erit demonstratio, sed in vna duæ continebuntur.

251 Demonstrationem, propter quid, *b* aliqui diuidere voluerunt in duas species; idest in eam, quæ doceat, propter quid prædicatum insit subiecto, & alteram, quæ, & propter quid insit, itemq; quod insit, tradat. Posteriorem

b Auerroistæ communiter.

rem hanc pluris faciunt, quam primam; quam demonstrationem simpliciter, optimam, potissimam dictitant. Contrá non nemo est, qui nullam demonstrationem specie differre ab alia, siuè ea propter quid doceat, siuè solum quod, contendit. Neutrum placet.

252 Etenim demonstrationem quia a demonstratione propter quid specie differre, indicat certa, quæ assumitur, materia in vna, non autem in altera. Neq; .n. specifica differẽtia ex syllogistica forma attendenda est, quæ vna, & eadem potest in demonstrationibus, specie differentibus, reperiri; sed ex materia, à qua demonstratio quælibet à simpliciter dicto syllogismo dignoscitur.

253 In ipsa autem demonstratione propter quid specificę partitionis ratio nulla est: quæcumq; .n. ea sit, eadem docebit simul, & quod prædicatum sit, & propter quid subiecto insit, in casu, quo demonstrans, illud esse, anteà non prænouerit. Neq; verò ad specificam demonstrationum differentiã, attendendum est ad id, quod habent ex varia dispositione demonstrantium, sed ad id, quod ex natura sua.

254 Regressus demonstratiuus est, cum cognita per effectum causa, rursus intelligentia recurrit ad cognoscendum effectum per causam. Inutilem circulum nonnulli ex antiquis hic timuere, timent & a nostrates: & verò inutilis esset, si circulus esset. Ego verò, circulo circulatoribus relicto, regressum approbo, vt vtilem ad scientiam exquirendam.

a Bald. quæsito de regressu. Hugo Senensis in artem medicam. Franc. Neritonensis.

255 Differt autem regressus à circulo, quia cum in circulo eatur ab vno ad idem, in regressu ab vno itur, ad quod, mutata quodammodò rerum facie, reditur; Etenim variantur termini in sui cognitione, nec sunt amplius, nisi materialiter ijdem in secunda demonstratione, ac fuerint in prima.

156 Aliqua igitur operatio necesse est, interponatur inter primam demonstrationem, & alteram. prima est communiter demonstratio quia: etenim sunt communiter effectus notiores, quàm causæ. secunda est demonstratio propter quid; & haud scio, an extrà circulum eas, si hunc ordinem mutaueris. Media verò inter vtranq; operatio est, & examen quoddã ex extrinsecus adscitis argumentis, quo termini in prima demonstratione assumpti, distinctius cognoscuntur, vt sic distinctius cogniti, assumantur in secunda.

257 Non facio tanti; sit ne hæc media operatio tempore distincta à posteriori; an per inductionem procedat; an per quamlibet aliam comparationẽ; satis est, si per eam causa cognoscatur, vt causa, effectus, vt effectus; quam notitiam demonstratio, quia, non semper præstat, sed solum vnum cum altero connexum.

258 Medium in demõstratione, propter quid, est definitio, quæ est simplex apprehensio quidditatis, & hæc est, quæ frequentiùs nomine causæ intelligitur, dum demonstratio dicitur constare ex causis rei. Censuit b Alpharabius, solam definitionem minoris extremi esse aptum demonstrationis medium. Censuit Themistius idem de definitione maioris extremi.

b Apud Auerroem.

259 Mihi certum est, bonam esse demõstrationem, propter quid, cuius medium sit definitio subiecti; itemq; bonam, cuius medium sit definitio passionis.

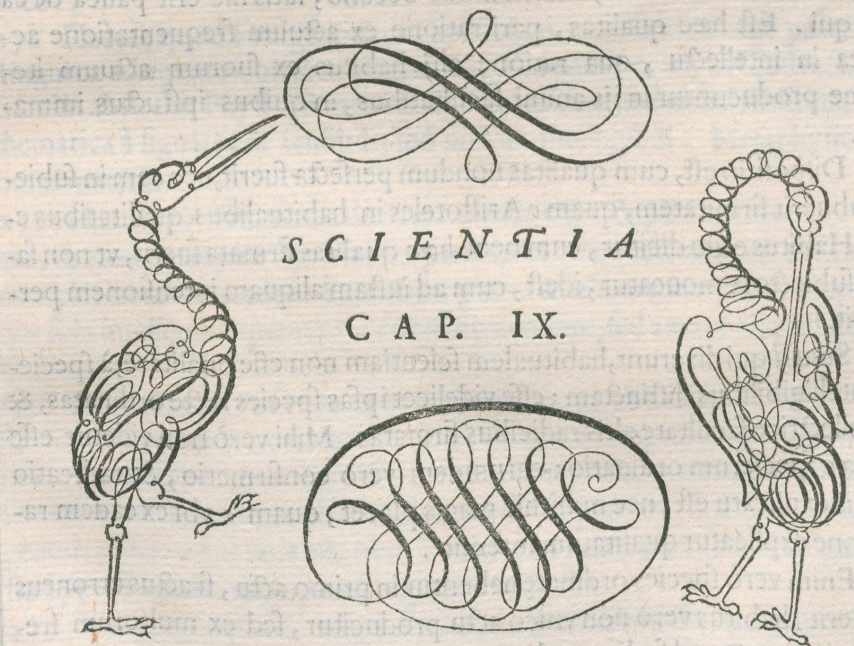
nis. Nec verò satis est, ad perfectam demonstrationem, assumere pro medio causam, cur passio insit subiecto, nisi eadem sit etiam causa, cur passio sit.

260 Opinati a aliqui sunt, omnem demõstrationem à definitione pendere, non autem contrà; eam esse veluti animam discursiuam, hanc veluti mentem, quæ vnico intuitu rem comprehendat. Non improbo hoc simile, sed malè in eo fundatur, quod definitio demonstratione non egeat: Etenim oĩs definitio, cũ per se nota nõ sit, aliquo discursu inuestigetur, necesse est. a Eustrat. 2. Post.

261 Hinc est, vt definitio, quæ demonstrationis medium verè est, & dicitur, eadem demonstrationis finis verè sit, diciq; possit; scilicet demonstrando, discurrendoq;, definitiones rerum inuestigantur, vt pro definitionibus cognitæ, rursus in demõstratione propter quid assumãtur, vt medij termini.

262 Definitio duplex est altera nominis, altera rei: quæ nominis est, eius in significando vim exponit, nõ sine ordine ad rẽ: quę verò est rei, eius in essendo naturam præscribit, non sine nominũ vsu: Sic.n. definiendo, tũ nomina, tũ res, agitur inter homines, qui vocibus, ad notas animi significandas, vtuntur.

263 Definitio rei, vt sit propriè dicta definitio, quatenus à descriptione distinguitur, rei naturam comprehendit, assignato genere proximo, & vltima differentia. Descriptio verò per extrinseca procedit, notando proprietates, & plurium cõmunium accidentium cõplexionem, quæ descripti propria sit.

264 OMPARATIS ad sciendum instrumentis, quorum præcipuum demonstratio est, eoque perfectius, quo fuerit ipsa perfectior, fit homo ad sciendum promptus, & expeditus: Etenim vbi demonstratione vtatur, illud verè, & propriè sciet, quod fuerit demonstratum; est ergo scientia demonstrationis effectus, atque ideò hic minimè

præ-

prętermittendus.

265 Scientia duplex eſt, alia actualis dicitur, alia habitualis: ſicut prima in demonſtratione habetur, ità hæc poſterior, ex repetito eiuſdem demonſtrationis vſu, naſcitur. Quare erit actualis ſcientia ipſa actualis cognitio demonſtratiuæ concluſionis, certę alicui materiæ applicata, prout ex præmiſſis, in certa pariter materia poſitis, ſequitur.

266 Dicitur hæc demonſtrationis effectus; quod dictum dupliciter accipi poteſt, primò, vt nomine demonſtrationis intelligantur præmiſſę in ea materia, quam demonſtrationis leges poſtulant; & ſic verè dicitur ſcientia demonſtrationis effectus. Etenim, vt *a* ſupradictum eſt, pręmiſſæ, vel in genere inſtrumenti, vel in genere cauſæ materialis, concluſionum cauſæ dici poſſunt.

a Cap.5.

267 Secundò, vt nomine demonſtrationis intelligatur ea realis operatio, quam logica dirigit ex ijſdem demonſtrationis regulis in gratiam aliarum ſcientiarum, quæ particulari alicui materię applicata non eſt, niſi gratia exempli. Et hæc item ſcientiæ cauſa eſt, dum demonſtrantem in particularibus ſcientijs dirigit, ac determinat ad eam particularem demonſtrationem, in cuius notitia ſcientia ſita eſt.

268 Quod ſpectat ad ſcientiam habitualem, quia de habitibus in vniuerſum dabitur *b* alibi noſtris, aſſertionibus occaſio, ſatis hic erit pauca de ea perſequi. Eſt hæc qualitas, pari ratione ex actuum frequentatione acquiſita in intellectu, qua ratione alij habitus ex ſuorum actuum iteratione producuntur in ijs animi facultatibus, in quibus ipſi actus immanent.

b Lib.3.Cap.6.

269 Diſpoſitio eſt, cum qualitas nondum perfecta fuerit, nec eam in ſubiecto habuerit firmitatem, quam *c* Ariſtoteles in habitualibus qualitatibus exigit: Habitus ergo dicitur, cum benè hæc qualitas firmata fuerit, vt non facilè à ſubiecto remoueatur, ideſt, cum ad iuſtam aliquam intenſionem peruenerit.

c In Prædicã. Cap. de Quali.

270 Sunt *d* qui dixerunt, habitualem ſcientiam non eſſe qualitatẽ, à ſpeciebus intelligibilibus diſtinctam; eſſe videlicet ipſas ſpecies rectè ordinatas, & in intellectrice facultate altis radicibus firmatas. Mihi verò non videtur eſſe ſatis hæc ſpecierum ordinatio; earumdem verò confirmatio, & radicatio difficilis explicatu eſt, nec mihi hic magis placet, quam *e* vbi ex eadem radicatione explicatur qualitatum intenſio.

d Sonci.Lib.6. Meta.

e Infra Lib. 2. Cap.16.

271 Enim verò ſpecies ordinatę habentur in primo actu, ſi actus erroneus non fuerit; habitus verò non vnico actu producitur, ſed ex multorum frequentatione. Quod ſi aliquandò ea actus perfectio ſit, quæ magnam faciat ad operandum facilitatem, hoc in operatione ſcientiæ non proueniet ex ordinatione ſpecierum, ſed ex ea vi, quam habent actus valdè intenſi, etiam in alijs generibus actionum.

272 Sunt ergò ſpecies ordinatę ad habitualiter ſciendum neceſſariæ, ſicut ad ipſum primum ſciendi actum; Formalis verò ratio habitus in diſtincta ab his qualitate ſita eſt, quæ dici poteſt qualitas intellectualis, producta ab acti-

bus

bus scientificis, & ad similes actus facilè, certò, & frequenter, exercendos inclinans.

273 Habitualis scientia triplex dicitur, si de scientia propriè dicta loquamur, Physica, Mathematica, Metaphysica. Vnaquæq; ex his vna dicitur totalis scientia, continens in se plures, ac plures demonstrationes, ad vnum tamen formale obiectum spectantes, in quo quęlibet ex his partibus à suis compartibus distinguitur, & quibuslibet alijs habitibus.

274 De his ergò tribus sciētijs habitualibus asserunt *a* aliqui, dicere vnamquamque vnam simplicem qualitatem, ad omnes illas demonstrationes inclinantem, quibus vna integra scientia est. Mihi probatur magis contraria sententia, tot videlicet in vnaquaque scientia esse habitus partiales, quot sunt demonstrationes specie differentes, & his vnam integrari scientiam, quæ non in vna simplici qualitate, sed in plurium aggregatione sita sit.

a Ex sectatoribus D. Thomę.

275 Vna ergò scientia dicitur, quæ de vno obiecto formali sit, vnitate non necessariò vniuoca, sed satis est, si analogica. Cum verò sub vnitate analogica magna esse possit scitorum differentia, & habitus naturam actuum sequantur; hinc est, vt in eandem scientiam plures habitus partiales conueniant, & quidem inter se specie differentes, vel etiam genere vniuoco.

276 Placet, quod *b* vulgo dicitur, non solum tres illas scientiæ partes distingui ex adæquato obiecto vniuscuiusq;, sed etiam ex triplici abstractione. Etenim abstrahit Physica à materia signata quidem, sed non à sensibili; Mathematica à signata, & sensibili, sed non ab intelligibili. Metaphysica ab omni materia.

b Ex 6. Meta. tex. 2.

277 Hæc verò communis doctrina placet cum duplici cautione. Prima, vt non arctentur hæ scientiæ partes, vnaquæq; est ad suam abstractionem, ita ut nihil excedat. Sunt enim plures mathematicæ partes impuræ, quę sola intelligibili quantitate contentę non sunt, sed amant aliquid de sensibili.

278 Secunda est, vt nemo mihi persuadeat, his abstractionibus distingui has scientias inter se ex natura sua; cui videlicet iampridem persuasum est, ijsdem nonnisi accidentali quadam distinctione factam esse harum partium tributionem. Etenim ex obiectis scientiæ distinguuntur; sed quia in obiecto generica ratio ad id satis est, hinc pariter tam multiplex scitorum partitio fieri potest, quam multiplex fiat generum diuisio.

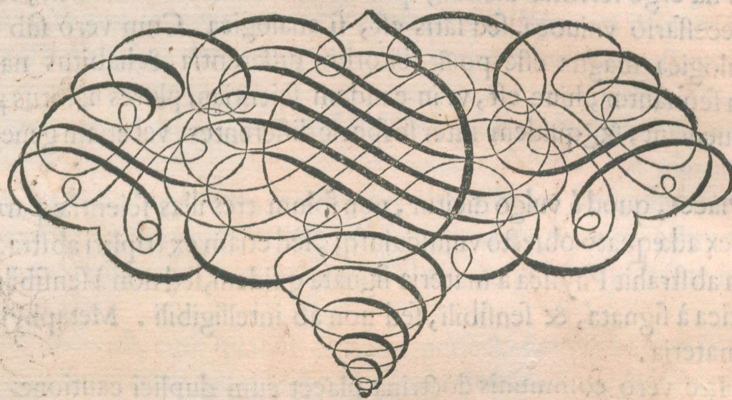
279 Erit igitur, quantum ego censeo, scientia habitualis vna numero, quę ab actibus, solo numero differentibus, est; Huic in eodē intellectu aliæ addentur, speciè differentes, prout ipsi actus specie differant; sequitur enim naturam actuum, sed non propterea dixeris ex actibus solo numero differentibus, habituum numerum pariter crescere.

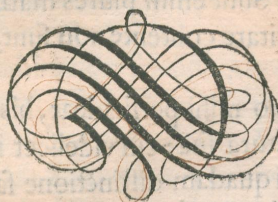
280 Quid tandem, si quis contendat, eam diuisionem, qua tres scientiæ partes dicuntur posse ad vnitatem reuocari, vnamq; ex tribus scientiam fieri posse de vno obiecto formali, exq; suis principijs aptè procedentem?

non

non audeo repugnare. Etenim, cum probem partitionem hanc, vt valdè congruam; non video tamen, cur, si vna dicatur speculatiua Philosophia ex omnibus illis tribus, non possit quis ex bona item congruentia tueri. Ex horum numero in esse profiteor.

LIBRI PRIMI FINIS.

DE NATVRALI PHILOSOPHIA.

LIB. II.

Brondulus Inuent. Ferrarius incid.

HILOSOPHIA naturalis, quæ altera ponitur in ea, quam initio feci, partitione, in rationalem, naturalem, & moralem, prima est, seù potiùs Philosophia ipsa, quam iusta diuisione a Aristot. in Mathematicam, Physicam, & Metaphysicam tribuit. Vera est hæc, & sola scientia, quæ ex causarum b ignoratione, quasi Nilus ex ignoto fonte, suam primam originem trahens, per rerum omnium c causas latè discurrit,

a Lib. 6. meta. tex. 2.

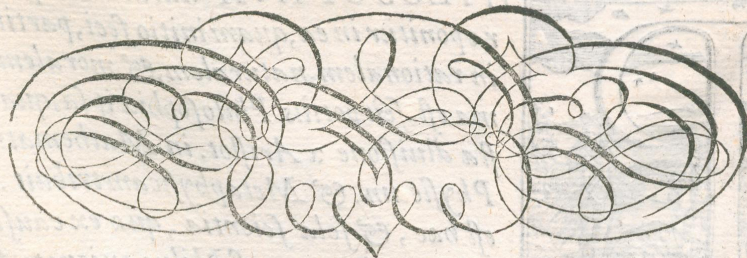
b Ex Arist. li. 1. metaph. c. 1.

c Ex eod. lib. 2. meta. tex. 3.

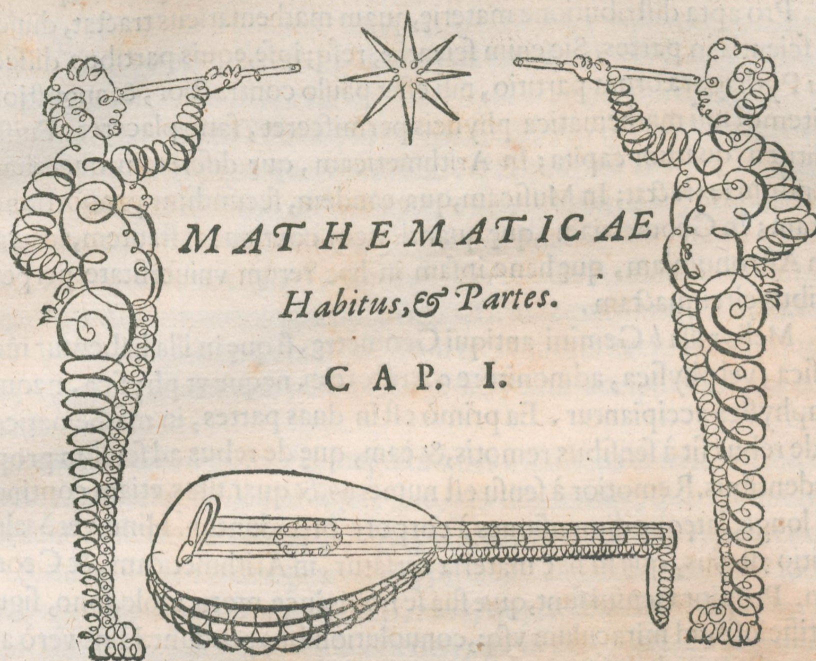
discurrit, vt in omniũ nos veritatem deuehat. Habet enimuerò latè quà excurrat, qui huius dignitatem persequi dicendo voluerit, quæ laudata à multis, vix vnquam laudata est satis. Confer enim quæ de disciplinis Mathematicis, et ad notitiam præclara, et ad vsum ingeniosa traduntur; Item ea, quæ de hac aspectabili natura Physici; quæq. de naturis alijs, à sensu remotis, et ab omni materiæ concretione seiunctis, Metaphysici, non ex puluere, quantumuis erudito, sed ex intimo sapientiæ penu, exponunt, hæc ipsa sunt huius Philosophiæ propria decora, vt, ad vnius ornatum, suum contulisse mundum, tres Gratiæ videantur. Vnum fortasse erit, quod tibi de tantis laudibus non parum detrahere videatur, videlicet sententiarum varietas, et perpetuæ dißidentium inter se philosophorum altercationes, quibus veritas eruitur ne, an obruitur magis? Facilius (inquit a ille,) inter philosophos, quàm inter horologia conueniet. quin potius dixerit, consona esse perrarò horologia, philosophos dissonare semper, vsq. adeò certum est, nullam dictam fuisse sententiam, cui non fuerit contradictum. Verum, aut mea me sententia decipit, aut hic ipse sententiarum ex humano ingenio, veluti ex vberi solo, prouentus, philosophiam commendat maximè. Est nimirum in ea, vnde sibi quisq; philosophando placeat, est quo semper vlterius philosophando progrediatur; cumq. tanta sit ingeniorum vis, impar ea est philosophiæ, quæ ampliora semper spatia aperiens, ad nouas veritates, quasi per immensum Oceanum, ad noua regna te vocat. Nec vero, semper cum inter se philosophi altercantur, dißidentes partes à veritate dissentiunt; veritatis eiusdem non eadem est facies, quia non eadem positio. Porrò quis b aberret à principijs? complura tamen ea sunt, multumq. interest, hæc ne, an illa posueris; Sed esto dißidium sit. mihi insipientium turba non probat, qui illud probatißimum videri debeat, quod melioribus probatur. Hæc verò sunt, quæ censui exponenda.

a Seneca in ludo de morte Claudij.

b Ex Arist. lib. 2. metaph. t. 1.

MA-

MATHEMATICAE

Habitus, & Partes.

CAP. I.

281

VOD habeat Mathematica à reliquis contemplatricis Philoſophiæ partibus diſcrimen, *a* Plato ſic docet; Verſari in his, quæ ſub intellectum cadant, Metaphyſicam; in his, quæ ſub ſenſum, Phyſicam; in his, quæ ſub cogitationem, Mathematicam. Non placet; nec enim alia eſt Philoſophiæ ſedes, niſi intelligentia; eaq; communis omnibus Philoſophiæ partibus cum ſit, neceſſe eſt tandem, vt, quicquid ſit illud, quod ſcimus, intelligentia complectamur. *a Lib. 6. & 7. de Repub.*

282 Solemne *b* Platoni eſt, velamen aliquod ambiguæ orationis obducere veritati. Placebit, ſi, per ea, quæ ſub intellectum cadunt, formas re, & ratione à materia ſeparatas; ſi per ea, quę ſub ſenſum, eaſdem in ſenſata materia ſtantes; ſi per ea, quę ſub cogitationem, eaſdem non re, ſed ſola ratione ſeiunctas, libeat intelligere. Hoc agnoſcit inter has partes diſcrimen *c* Ariſtoteles, hoc idem Peripatetici. *b Hāc ob causā appellatur Poeta a Ficino in Plat. Timæum.* *c Lib. 2. Phyſ. at. 16. vbi Peripat.*

283 Ergo mathematica quantitatem, quà continuam, quà diſcretam, quà longam, quà latam, quà altam, operam plurimam ſuis imaginibus pręſtante phanraſia, contemplatur. Hoc dum agit veris, ac proprijs demonſtrationibus verę, ac proprię ſcientiæ dignitatem ſibi comparat, non parem cum Phyſica, & Metaphyſica, ſed nobilem.

284 Neq; verò *d* Platonici, qui mathematicas diſciplinas medias inter phyſicas, & metaphyſicas conſtituerunt, aliter, ac nos, & vniuerſa Peripateticorum *d Alcinous de Doct. Plat.*

ticorum ſchola ſentiunt; Nam nos naturę ordinem ſequimur, quę à minus perfectis exorditur, illi prudentię methodum in ijſdẽ diſciplinis capeſſendis.

285 Pro apta diſtributione materię, quam mathematicus tractat, diuiditur ipſa ſcientia in partes; Sic enim ſcientiæ, reſq; ipſę, ęquis partibus diſſecantur. *a* Pythagoræorum partitio, niſi eſſet paulo contractior, & anguſtior iuſta, itemq; niſi mathematica phyſicis permiſceret, ſanè placeret. Fuiſſe ea traditur in quatuor capita; In Arithmeticam, quę diſcretam quantitatem ſecundùm ſe tractat; In Muſicam, quæ eandem, ſecundùm proportionẽ ad alteram; In Geometriam, quę quantitatem continuam ſtantem, ac fixam; & In Aſtronomiam, quę hanc ipſam in hac rerum vniuerſitate perpetuis motibus circumactam.

a Ex Proclo in Euclid. lib. 1.

286 Melior illa *b* Gemini antiqui Geometrę, ſi quę in illa habentur metaphyſica, vel phyſica, admonitore *c* Ariſtotele, neque vt phyſica, neque vt metaphyſica accipiantur. Ea primò eſt in duas partes, in mathematicam, quę de rebus ſit à ſenſibus remotis, & eam, quę de rebus ad ſenſum propius accedentibus. Remotior à ſenſu eſt numerus, & quantitas, etiam continens, cum longę, latęque dimenſiones à corpore pręciduntur. Hinc verò altera partitio eſt eius, quę in hac materia verſatur, in Arithmeticam, & Geometriam. Propiora ſenſui ſunt, quæ ſua ſe nobis luce, motu, mole, ſono, figura, & artificioſis, ad miraculum vſq;, conuolutionibus produnt. Hinc verò alterius partis, cuius hæc eſt propria materia, diſſectio eſt in Aſtrologiam, Perſpectiuam, Geodęſiam, Canonicam, Supputatricem, Mechanicam.

b Vt refert Proclus in lib. 1. Euclidis.
c Lib. 2. Phyſ. t. 20.

287 Arithmetica in numeris eſt, & numerorum proprietatibus conſiderandis, eo certior, auctore *d* Ariſtotele, quam Geometria, quo ſimplicior eſt: Nec enim in ſuis numeris eam partium poſitionem requirit, quam in ſuis magnitudinibus Geometria. Quamquam & numeri etiam lineares, triangulares, quadrati in planis; Itemque cubici, sphęrici, pyramidales, & eiuſdem generis alij, in ſolidis, vſui ſunt Geometrię ſimul, & Arithmeticæ, pro ea, quam habent hę partes, affinitate inter ſe.

d Lib. 1. Met. cap. 2.

288 Numerus, vel eſt par, quem in duas ęquas medietates facilè diuidas, vel eſt impar, quem, quo minus ęqualiter diuidas, obſtat vnitas indiuidua. Idem in Arithmetica, vel in ſe ipſo ſpectatur, vel prout ad alium refertur; Et quamuis hac ſecunda ratione vſum plurimum habeat in muſicis; in arithmeticis duæ proportiones, prę alijs nobiles, ex hac eadem comparatione naſcuntur, ſicut & in Geometricis ex comparatione magitudinum. Harum proportionum altera dicitur Arithmetica, altera Geometrica.

289 *e* Proportio Arithmetica eſt, cum tres, vel plures numeri, ſeù magnitudines, pari prorſus quantitate ſe excedunt, ità vt comparatio ſit exceſſus cum exceſſu, quæ poſtulat neceſſariò tres terminos. Hęc in numeris, tum continua, tum diſcreta eſſe poteſt. Continua eſt, cum ſerie non interrupta plures numeri habent exceſſum parem; Diſcreta contrà, cum ſeries interrumpitur.

e Ex Ariſ. li. 5. Ethic. c. 3. & 4. et ex elemẽtis Euclid. li. 5.

290 Proportio Geometrica *f* dicitur, qñ inter terminos, minimũ quatuor, eſt ſimilitudo rationũ; quicquid ſit de paritate, vel imparitate exceſſus. Ratio cuius

f Ex Ariſtot. & Eucl. ibid.

cuius hic similitudo cum altera ratione exposcitur, est mutua quædam habitudo, & comparatio duorum numerorum, seù magnitudinum. Hæc est, quę proportio dicitur à Mathematicis, alię verò duę proportionalitates; sed, vt syluæ folijs pronos mutatur in annos, itá vocabulorum facta mutatio est, & quæ olim proportio, nunc ratio dicitur, quæ olim proportionalitas, nunc proportio. Quin etiam Philosophi morales, cum vna quantitas alteri æqualiter comparatur, vt datum accepto, hanc, quæ propriè ratio est, appellant, nec malè (quæ vis est vsus, & consuetudinis in re arbitraria) proportionem Arithmeticam.

291 In proportione etiam Geometrica, vt rectè *a* Aristoteles animaduertit, quatuor illorum terminorum, qui necessariò requiruntur; & coniunctio, & disiunctio esse potest: Coniunctio, cum tres tantum accipiuntur, quorum vnus vicem gerat duorum; Disiunctio verò, cum accipiuntur quatuor distincti. *a Lib. 5. Ethic. cap. 3.*

292 Munus Geometriæ est, magnitudines à sensibus externis in internum auocatas contemplari, cuius figurę sint, quō diuidantur, quō se contingant, excedant, deficiant, rotundis quadratę mutentur, & horum similia complura. Quædam *b* Geometræ petunt, alia pronunciant; danda ea sunt, audiendi sunt, vt principia primùm ponantur, mox, quę ex principijs emanant, aptè deducantur. Mirum est, quam hi celeriter, quam perspicuè, & quę sunt construenda construant, & quę demonstranda demonstrent; Euclidem consule, nobis huc plura ex illo transferre, non est opus. *b Ex methodo Euclid. lib. 1. elementorum.*

293 Astrologia Arithmeticæ, & Geometrię alis, vt *c* Plato ait, in Cœlum se erigens, ab Astris nomen habet, & pręcipuum suę commentationis argumentum. Cœlorum altitudinem, situm, interualla, figuram, motum, seù potius Astrorum, attentissimè rimatur, siuè ipsa, siuè per suas administras, Meteoroscopicam, & Diopotricam. *c Dialogo 7. de Repub.*

294 Syderum, inquam, potius, quam Cœlorum; quę enim superioribus seculis de Cœlestium orbium numero, & quà idem centrum cum terra, totaque hac rerum vniuersitate habent, & quà eccentrici dicuntur, deq; epicyclis, rectè constituta videbantur, noua sydera in dubium reuocarunt; tum quæ incertis temporum interuallis sub omnium aspectum veniunt, mox recedunt; tum quę circà *d* Iouem inclusa bicubitali tubo perspicilia demonstrarunt. *d Dicta sydera Medicea.*

295 Ergò de Astris Astrologia sit, deq; astrorum principe Sole, cuius luce, non solum Luna, statis incrementis, ac decremētis, lucet; sed etiam *e* Venus. Quid, quod idem Sol crebris maculis aspergitur? Certè opacum quid opponitur, vt sit adhuc incertior Astrologia secundùm antiquam, ac iam receptam cęlestium orbium dispositionem. De Cœlorum verò distinctione, magnitudine, itē solidi ne sint, an fluentes, videant Astrologi quid pronuncient. *e Ex nouis obseruationibus huius nostræ ætatis.*

296 Sed an & illa incerta, quæ hactenus ijdem de duplici quorundam astrorum motu, tradiderunt, scilicet, & quo sponte sua eunt, & quo superiorum stellarum cursu rapiuntur? Sic reor, si quę oculis fides est, dum nuper constructis perspicilijs vtimur.

a Ex Pico Mirand.

297 Astrologiæ Gnomonica, cuius inuentor dicitur *a* Anaximãder, subseruit in dimetiendo tempore, in horologijs, tum horizontalibus, tum verticalibus, tum inclinatis, tanto artificio componendis, vt cœlum in suas tabulas transferat, dum Soli, ampla cœli conuexa pererranti, intrá præscriptas hasce lineas iter præcipit.

b Ex Francisco Patrit.

298 Eidem, sed non eadem in opera, subseruiunt Cosmographia, Geographia, Chorographia, Topographia. Cosmographia, cuius *b* Hecates quidam descriptor fuisse dicitur, sita est in Mundo, qui è quatuor constat elementis, & Cœlo describendo; facta cœlestium circulorum in subiectis terrarum sitibus designatione. Hinc ratio climatum, dierum, noctiumque diuersitas, quatuor mundi cardines, poli eleuationes, & complura similia.

c Quorum sententia fuit, duas extremas Zonas propter frigus, vnã mediam propter ardorem esse inhospitas, vt indicat Aristoteles lib. 2. Meteor. sum. 2. cap. 2. vbi Auer. & alij.

299 Geographiæ campus terra est; hanc partitur ad Cœli partitionem in Zonas quinq;. Et sanè credibile est, habere singulas suos accolas. Quę enim quæstio inter antiquos *c* Philosophos fuit, de terræ partibus, hominum hospitio bonis, nostrę ętatis nauigationibus definita est, quibus compertum habemus, eos, vel sub ęstu Zodiaci, vel sub Arctico frigore, vitam tolerare. Chorographia maiores orbis terrę partium tabulas conficit. Topographia loci alicuius minoris, vtraque, vel duarum pręcedentium, vel potissimum Astrologiæ beneficio.

300 Perspectiuæ opus est, eam omnem videndi varietatem, quæ ex oculorum figura, rerum situ, ac distantia, luminis incidentia contingit, intelligentiæ oculis, sanè perspicuis, intueri. Habet pro obiecto lineam, non omnino nudam, vt Geometra, sed visualem.

d ὀπτική

301 Ab oculi munere *d* nomen habet. Et quamuis de oculo multa Physicus, non pauca tamen etiam Perspectiuus, qui in hoc, veluti centro, suę peritię fundamentum locat; Nec eum fugit, quam prouida cura naturę auctor Deus orbicularem fabricatus sit, ad plures vna simul aspectabilium rerum imagines receptandas.

302 Visio, alia simplex rei, recta ad oculum sui speciem transmittentis; alia per reflexionem, transmittentis in speculum, aut quoduis simile corpus leue, vt indè resiliat in oculum; alia per refractionem extrà oculum factam, vndè res alibi appareat, quam vbi est. Ex hac triplici diuisione triplicem aliqui faciunt perspectiuam.

e Lib. 1. Commēt. in Euclid.

303 Triplex item est illa Procli, *e* in eam, quæ communi vocabulo dicitur Optica, seù perspectiua, quæq; causam reddit eorum, quæ per radium directum cernuntur, & eam, quæ proprio nomine Catoptica appellatur, agitque de ijs, quæ, tum per radios reflexos cernuntur in speculis, tum per refractos in aqua, vitro, nubibus, & eam denique, quæ Sciographica dicitur, vmbrarum designatrix.

f Ex Aristotele Sec. 31. proble. n. 21. et 17.

304 Tunc autem de aliqua obiecti parte est omnino distincta, & determinata visio, cum ad eam oculorum axes vniuntur, quorum vnio est etiam causa, cur duobus oculis vnicum videamus obiectum; Si enim vno compresso oculo diuaricentur axes, obiectum duplex apparebit.

305 Dici-

305 Dicitur etiam obiectum videri sub angulo, qui, quo maior est, vel minor facit, vt eo maius, vel minus obiectum videatur. Hinc verò est, vt sphera vicina oculo videatur maior; cum tamen minus ipsius videamus; Et si duo corpora ęquè velociter moueantur per lineas parallelas, oculo transuersas, id, quod vicinius est, videbitur moueri velocius, eo quod spatium, quod ab ipso conficitur, videatur sub maiori angulo.

306 Perspectiuæ praxis pictura est, cuius partes sunt loci circumscriptio, distributis aptè superficiebus; compositio, maioris, vt reor, operę in historia, quam in colosso; & luminum, atq; vmbrarum receptio. Quis verò credat, album, ac nigrum colorem pictoribus colores non esse? Et tamen verum est.

307 Picturæ germana statuaria est, vtra nobilior? Habet opinor vtraque proprias laudes, vt non facilè altera alteri anteponatur. Multæ vero sunt statuariæ partes, vel à statuarum, vndequaque præcisarum prominentia, Anaglyfice dicitur, vel ab impressura Diaglyfice, & vtriusque tandem propria nomina, pro ea, qua vtuntur in effingendo, vel affingendo materia.

308 Respondet Geometriæ Geodæsia, Arithmeticis proportionibus Musica, seù Canonica; Illa in aceruis, conis, puteis, cylindris, vel vsu radiorum, vel alterius magis sensati instrumenti, dimetiendis; Hæc in sonoris numeris, & ad aurium iudicium melioribus, quo fuerint compositi magis.

309 Vix alia est vlla mathematicæ pars, quæ ità *a* ad mores faciat, sicut facere Musicam, & veteres tradiderunt, & discimus experimento. Quid illæ fabulæ Amphionis, & Orphei concentibus compositas ciuitates, nisi Musica efferatos hominum animos emolliri, & mitioribus imbui moribus? Amusos planè sim, nisi hic ego vos tantisper morer in Musicæ proprietatibus recensendis, quæ quinque numerantur à *b* peritis.

a Ex Plat. Dial. 3. & 6. de Repub.

310 Prima est Consonantia, quæ in proportione septemplici spectatur, idest Diapason in dupla, Diapente in sesquialtera, Diatessaron in sesquitertia, Bisdiapason in quadrupla, Diapason diatessaron in dupla superbipartiente tertias, Tonus in sesquioctaua, Diapason diapente in tripla.

b a Ficino ex doctr. Platonica Cōment. in Timæum à cap. 28.

311 Secunda est Aspectus rectus, cum septem numeri, quibus illæ consonantiæ redduntur. 1. 2. 3. 4. 8. 9. 27. Eo ordine, quo hic, positi sunt, disponuntur, ità vt sequens præcedentem excedat; Sic enim illæ septem proportiones, eodem ordine, numerantur; Inter duo, & vnum, Diapason; inter tria, & duo, Diapente; inter quatuor, & tria, Diatessaron; inter octo, & duo, Bisdiapason; inter octo, & tria, Diapason diatessaron; inter nouem, & octo, Tonus; inter vigintiseptem, & nouem, Diapason diapente. Illam quintam Diapason diatessaron, vt parum consonam, aliqui non numerant; numerat tamen Ptolemæus, & cum magistro *c* Platonici.

c Ex Ficino cit. Comment. ī Timęū Plat.

312 Tertia proprietas est Reflexio, cum positis ex vna parte numeris paribus, imparibus ex alia, additione, vel detractione vnitatis, & impares fiunt pares, & pares impares.

313 Quarta est Duplex ordinatio, cum positis ex vno latere numeris paribus, dupla inter eos proportio; ex alio verò numeris imparibus, tripla pro-

 portio

portio reperitur. an non in dupla, octo ad quatuor, quatuor ad duo? an non in tripla, viginti septem ad nouem, nouem ad tria?

314 Quinta est Identitas in imparibus numeris; facto enim primùm quadrato ex vno, & tribus vnitatibus, si primus numerus impar addatur, idest quinq;, fit numerus quadratus, idest nouem ex ter tribus; sic si ipsis nouem adijciatur impar, qui sequitur ad quinq;, idest septem, fit item quadratus, sexdecim; sic si sexdecim apponantur nouem, ac deinceps; Contrá nõ Identitas, sed Diuersitas in paribus numeris reperitur, nec enim parium additione perpetuò quadratus numerus resultabit. Et hic mihi aliquis inficias eat, non exaudiri in hac rerum vniuersitate celebrem illam Pythagorȩorum musicam, nec ex hominis anima parem reddi?

315 Si liceat in tempore aptis vti translationibus, & allegorijs, assero, mũdum ex musica compositum esse, ipsumq; hominẽ ex musica constare; Quæ enim est in stellarum motibus, in elementorum qualitatibus, in tẽperie mixtorum, in facultatibus animantium, in ipso homine aptissima partium omnium ordinatio, hæc musica, hæc illa consonantia est, quæ Dei artificis laudes concinit.

316 Laudanda censeo veterum ingenia, qui, vt ipsa hȩc mundana musica articulatim perueniret ad aures, minutissimè eam distinguere studuerunt; sed ingeniosè magis, quam verè ab ijsdem definitum est; quia syderum interualla, in quibus illi suas consonantias numerabant, haud scio, an sint ad numerum consecuti. *a* Plinium consule, vbi expositis eorum commentationibus concludit, in hoc illos studio iuounda magis, quam necessaria subtilitate, fuisse versatos.

a Lib. 2. Nat. Hist. cap. 22.

317 In humana verò musica dissonantia non tanta est. Septenos illos numeros, quibus stare musicum concentum vidimus, in homine hac ratione noto. Est Vnitas in humana mente, cuius natura indiuidua est, & expressa quædam Diuinitatis imitatio. Est Binarius numerus in intellectu, altero agente, passiuo alterò. Est Ternarius in triplici rationalis animȩ vi, memorandi, intelligẽdi, volendi. Est Quaternarius in quatuor elemẽtis primis, ex quibus humanum corpus, non secus, ac alia corpora mixta, sed mixtura longè prȩstantiori compactum est. Est Octonarius, si his quatuor elemẽtis primis totidem addas posteriora, quatuor scilicet humores, quibus haustis vita exhauritur, atram, & flauam bilem, pituitam, sanguinẽ. Est Nouenarius in sensibus externis quinq;, Visu, Auditu, Olfactu, Gustatu, Tactu, internis, vt non pauci numerant, quatuor, Communi sensu, Imaginatiua, Phantasia, Cogitatiua. Deniq; pro septem supra viginti triplicem nouenarium habes; primum in corpore, si enumeratis elementis primis, & humoribus totidem, secundam addas humiditatem; alterum in anima, si eodem, quo modò dixi, ordine sensus recolas; tertium in ratione, in qua potentia triplex est, Memoria, Intellectus, Voluntas, vnius triplex operatio, Apprehensio, Iudicium, Discursus, & ad hanc triplex instrumentum, Species sensibilis, Phantasma, & omnium perfectissima Species intelligibilis. Ad hanc porrò musicam humanum genus excitabat, qui edixit: Nosce te ipsum.

318 Sup-

318 Supputatrix Arithmetica subducit numeros ad humana commercia in dando, accipiendo, numerando, diuidendo, addendo, detrahendo, iustè peragenda; Diuiditur, sicut Arithmetica simplex, in absolutam, & relatam. Nihil est, quod hic repetam, nec res tanti est, vt eruditas aures diutius debeat detinere.

319 Mechanica molitur grandiora, & in quibus cum laude, vel ingenium ponat operam, vel manus: Nec enim mechanicæ nomine sellulariam, sutoriam, vestiariã, aut his obscuriores intelligo, quas *a* Albertus; sed illam, qua ingeniosè compositis machinis, ad miraculum vsq;, cõtra naturam nitimur, & euincimus. Hinc aliqua sui parte *b* Taumatopijtica dicitur.

a 1. Meta. tracta. 1. c. 6.

b Admirabilium effectrix.

320 Est ergò hæc in bellicis instrumentis ad vim inferendam, arcendamq; factis, ad libranda pondera, ad aquarum impetus reijciendos, ad viuas quodammodo conuolutiones in rebus vita carentibus, ad concentus sine voce ciendos, vel omnia, vel plurima præstante circulo, horum fermè omnium miraculorum auctore.

321 Duo principia duo Principes auctores tradiderunt Aristoteles, & Archimedes, quibus huius facultatis miracula nituntur. Illud est *c* Archimedis:Ità se habet grauitas ad grauitatem, siuè pondus ad pondus, vt distantia ad distantiam permutatim. *d* Aristoteli vero circulus satis est, dumq; vniuersa ad vectem, libram, circulum, referri ait, ad circulum tandem omnia refert, quia vectem ad libram, libram ad circulum. Et sanè, cum talis sit circuli natura, vt dum fit, ex contrarijs quodammodo cõstituatur, factus verò contraria etiam retineat, motibusq;, quasi contrarijs, simul moueatur, quid mirum, si tam admirabili constructione admiranda existant in mechanicis?

c In libello de æqueponderãtibus.

d Sub initium quæst. Mechanicarum.

322 In omni pondere centrum grauitatis maximè attendendum est, quod sic ab *e* Alexandrino Pappo describitur: Centrum grauitatis vniuscuiusque corporis est punctum quoddam intrà positum, à quo, si graue appensum mente cõcipiatur, dum fertur, quiescit, & eam seruat, quam in principio habebat, positionem, neq; in ipsa latione circumuertitur. Fortasè clarius, certè breuius idem describi potest, si dicatur: *f* Pũctum illud esse intrà solidam figuram positum, circà quod vndique partes ęqualium momentorum consistunt.

e Lib. 8. collectionum Mathemat.

f Ex Federico Commandino lib. de centro grauitatis solidorum.

323 In hoc puncto, quod centrum grauitatis appellatur, vnumquodque graue ità propriè grauitare putandum est, vt tota propè vis, grauitasq; ponderis in hoc centro coaceruata, collataq; esse, ac in ipsum vndiq; fluere, videatur. Id ipsum est, secundum quod grauia tendere deorsum dicuntur, ità vt per rectam lineam, quæ ipsorum centrum grauitatis cum centro mundi coniungit, deorsum ferantur.

324 Quoniam autem hæc recta linea horizonti perpendicularis est; Ideò necesse est, vt, quæ duo pondera in extremis libræ brachijs appensa, sunt æqualia, atq; in æquilibrio existunt, si per se deorsum tendant separata, non possint ferri per lineas duas, quæ parallelæ inter se sint.

325 Quod si eadem illa duo pondera cum tota libra compacta deorsum ferantur, secundum vnam lineam quidem ferentur rectam, quę centrum

libræ cum centro mundi coniungit; ipsa verò pondera sensim accedent, ac tandem in centro conuenient.

326 Admiranda deniq;, & humanam fidem excedentia, quæ de vecte, aut dicuntur, aut dici possunt ab auctoribus, eaq; innumerabilia ferè sunt. Illud *a* sit instar omnium, quod creata agentia, quibus à natura præscripta est actiuitatis sphæra, intrà quam agant, beneficio vectis ità agendi fines extendunt, vt possint ad maiorem, & maiorem distantiam maius, & maius pondus in infinitum maiori, & maiori semper facilitate mouere.

a Ex Guido Vbaldo in Mechanicis de vecte.

327 Vectis viribus fretus Archimedes, non minus verè, quam audacter affirmauit, se, si, vbi pedem extrà hanc rerum vniuersitatem poneret, daretur, totam terræ molem, quantaquanta est, è propria sede moturum.

328 Hæ verò sunt, quas ex Gemino retuli, mathematicæ partes. Quæritur de Militari, an & ipsa cum reliquis adiungenda sit. Arbitror, vnam esse ex ijs; Nam, si hæc sit in enumerandis legionibus, supputatrix Arithmetica est, si in diuidendis, dimetiendisq; campi spatijs ad castra metanda, Geodæsia est.

PHYSICAE OBIECTUM, LIBRI, METHODUS.

CAP. II.

329

ALTERA naturalis Philosophiæ pars est Physica, sic ab *b* Aristotele appellata à materia, quam tractat; nimirum à natura, rebusq; naturalibus, de quibus tota est, & in quibus discutiendis veram se, & propriam scientiam probat.

b περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως

330 Neq; verò magnoperè laborãdum est, dum, quæ est capitum, sententiarũq; varietas, hæc ipsa, quæ Physici tractãt, alij entis, seù substantiæ mobilis nomine,

nomine, alij corporis, seù substantiæ sensibilis, alij substantiæ, corporisue naturalis, aut mobilis comprehendunt. Eodem.n.hæc recidunt, si substantiale corpus, quod in se sui motus principium habeat, intelligas. Aptius tamen, & genericam obiecti rationem, in qua Physica cum alijs facultatibus conuenire potest, & specificam, ac propriam, in qua differt, illi *a* explicant, qui asserunt, corpus naturale, vt naturale est, cuius nimirum principia, species, affectionesq; Physicus contemplatur. *a Auicenna, Algazel, Albertus Magn. Aegidi⁹, Lyncon. & alij.*

331 Physici libri hi sunt, hisq; inscriptionibus notati. Octo de Physico auditu, quatuor de Cœlo, & mundo, duo de generatione, & corruptione, quatuor de meteoris, decem de historia animalium, quatuor de partibus eorumdem, tres de anima, & prætereà in vnum volumen congesta, vel congerenda opuscula, quę parua naturalia dicuntur.

332 Octo illi, qui de physica auditione dicuntur, hanc præferunt inscriptionem, nō quia soli sint acroamatici, sed quia diligentē postulant doctoris operam in tractatione, quam continent de corpore naturali in vniuersum, abstrahendo à speciebus. Visum non *b* nemini, vel ex hac ipsa abstractione validum argumentum, hos libros non esse physicos, sed metaphysicos; sed hoc mihi non persuadet, expositam in ijs de natura, rebusq; ad naturam spectantibus disputationem perlegenti. *b Mirandulano lib. 15. Euersionis sing. cert.*

333 Quatuor de Cœlo, quamuis à nobiliori mundi parte appellentur; de simplicibus tamen corporibus, quibus, tanquam elementis primis, mundus componitur, disserunt, nec sine consilio. Nam vbi in vniuersum dictum sit, & ad singula deueniendum sit, præcedunt priora posterioribus, simplicia mixtis.

334 Duo, qui dicuntur de generatione, disputationem incohant de mixtis, vt deinceps mixtorum species intueamur. Neq; verò hic inferiora mundi elementa in disputationem veniunt, quia mundi sint partes; sed quia conueniunt ad mixtum.

335 Libri Meteorologici quatuor censentur; sed qui de mixtis imperfectis, quæ à sublimi loco, in quo magna, & illustriori ex parte generantur, nomen trahunt, soli sunt tres primi; nam quartus incohatio est alterius tractationis de mixtis perfectis inanimatis, tum quà vita, sensuq; carentia existūt, tum quà ad animam ordinantur, vt materia.

336 Post hanc disputatio sequitur de animatis, & quà viuunt & quà sentiunt, & quà ratione vtuntur, quam vniuersam disciplinam libri de anima, de animalibus, & quæ dicuntur parua naturalia, continent. Verùm, an inter animalia rationis expertia, nobilissimum animal homo, quà vitam viuit compotem rationis, se ipse physicis disputationibus materiam præbeat, difficilis quæstio semper habita est, ipseq; *c* Aristoteles videtur præcisè negare, vbi rem hanc presè examinat, & acutè. *c Li.1.de Part. Cap. 1.*

337 Anceps itē Philosophi auctoritas, & ipsa res præclari nominis scriptoribus, *d* Philopono, & Olympiodoro persuasit, mediam quandā esse de homine disciplinam, nec physicam, nec metaphysicam. Sed mirum, cur quartam hanc naturalis Philosophiæ partem Aristoteles nunquam adnumerauerit. *d Lib. 2. Phys. tex. 23.*

338 Ego,

338 Ego, ipso auctore Aristotele, physicum esse, agere de anima rationali affirmo; nec verò id ille negat, qui de intellectu tam multa, tamq; disertè physicis inseruit. Sed nunc physicæ methodus proponenda est, mox eodem ordine Aristotelis libros percurram, vt res ipsa demonstret, quorsum Physica ex suis principijs demonstrando progrediatur, & qua illi in re Metaphysica succedat.

a Ex Aristotele initio lib. 1. phys.

339 Quadecunq; re scientia sit, ea *a* si habeat principia, causas, & elementa, disserendi methodus postulat, vt à principijs, causis, & elementis exordiamur. Postulat hoc ipsa scientiæ ratio: Tunc.n.nos rem penitus cognouisse, arbitramur, cum causas primas cognouerimus, & principia prima.

b ex Aristotele lib. 1. Phys. tex. 2.

340 Postulat idem naturæ ipsius institutio, quæ dictat, vt ab his, quæ sunt nobis notiora, atq; patētiora, quasi manu, ducamur ad ignota, & penitus abdita, quamuis natura nota sint. *b* Nec.n.sunt eadem, & nobis nota, & simpliciter, seu ex natura sua. Quæ verò nobis nota dicuntur, ea sunt, quæ in obscura quadam luce se primùm ostendunt; mox, vbi mentis aciem intenderimus, eaq; tandem diuiserimus, ipsa principia, & elementa distinctè innotescunt, atq; adeò res ipsa.

341 Ergò ab vniuersalibus ad minus vniuersalia procedendum est: Nam quia totum est illud confusum, quod primo cognitum nos ad distinctam notitiam partium introducit, & vniuersale totum quoddam est, distinctas rerũ species, quasi sui partes, continens; recta ratio postulat, vt ab ijs, non aliundè initium capiamus.

342 Quare, & in quauis scientia, & in hac, quam cum Aristotele aggredior, scientiæ parte, physica principia, causæ, & elementa inuestiganda sunt, vt res ipsa per sua principia, causas, & elementa cognoscatur, quod ipsa scientiæ ratio postulat: In eorumdem verò inuestigatione progredi ab vniuersalioribus, quæ confusè nobis facilè innotescunt, ad minus vniuersalia debemus, quorum distincta notitia posterior est.

c Lib. 1. Phys. initio.

343 Hæc illa est, quam modò pollicebar, methodus, tum in rebus tractandis, tum in modo tractationis, huc ex *c* Aristotele translata, non solum discursu eodem, sed propè dixerim verbis, hancque ipse in physicis seruat, qui à principijs corporis naturalis exorditur, ac sibi viã semper aperit per ea, quæ notiora sunt, ad minus nota. Sed multa in non longa ratiocinatione clauduntur, de quibus dubiæ sint apud alios sententiæ, hæ apud me certæ.

d Ex D. Tho. 1. p. q. 12. a. 7.

344 Vbi res ex suis causis tractanda dicitur, intellige, futuram quidem de ea scientiam, eo *d* perfectiorem, quo plura causarum genera rem ipsam doceant; sed non propterea necessarium videri, vt vnumquodq; in quaq; disciplina per omnia causarum genera demonstretur. Item, cum dicuntur inuestiganda principia prima, primæ causæ, & elementa, intellige intrà latitudinem obiecti physici; nam causas simpliciter primas, non Physici, sed Metaphysici est, speculari.

a Vt intelligit Mercenar. dilucid. de hac re ex sententia Simplic. & Alex.

345 Vbi dicuntur, non esse eadem nota nobis, & nota natura, & à notis nobis esse exordiēdum; per nota nobis, ne intelligas *e* notissimas propositiones, quibus vtimur in consecutionibus deducendis; nam de eo, quod in re est,

non

non quod in intelligentia componitur; sermo est; Neq; *a* effectus, qui causam monstrant, nam nihil hoc ad textum. Dicantur ergò ea tota, & confusa, quæ diuisa in partes, apertam, distinctamq; ostendunt partium notitiam.

a Vt intelligit Zabar. in te. 2.

346 Talia hic dicuntur magis vniuersalia, quæ tota sunt, prout potestate continent minus vniuersalia. Et quamuis de his alias dixerit *b* Aristoteles, esse notiora natura; sine vlla tamen pugna verborum hic dicuntur nota nobis, etiamsi non sint eadem, & nota nobis, & natura.

b Lib. 1. post. tex. 5. vel. 12.

347 Non vna scilicet ratione dicuntur nota nobis, & nota natura; Nobis aliquandò, quæ sensata magis, vt singularia; aliquandò quæ citius, ac facilius ex sensatis singularibus confusè ostenduntur, vt magis vniuersalia; Natura verò, aliquandò quæ à singularibus remotiora sunt, vt magis vniuersalia, aliquandò quæ sunt magis composita, & naturæ perfectioris, vt minus vniuersalia.

348 Verè igitur aliquandò dictum est, notiora nobis esse singularia, natura vniuersalia; & verè item hic dicuntur, esse nobis notiora magis vniuersalia, natura verò minus vniuersalia. Sed quæ est ista locutio, inquis, dum quædam dicuntur nota natura? Respondent *c* aliqui: Sic loquimur, quia si naturæ cognoscendi vis inesset, ea natura cognosceret. Hoc si verum sit, nihil natura, seù, vt ipsi loquuntur, naturæ notum, quia cognoscendi vis nulla inest; aut certè omnia naturæ nota, quia si inesset, quid ea non nosset?

c Zabar. & Pendasius in proe. lib. 1. phys.

349 Quantò melius D. *d* Thomas? Is huius locutionis rationem optimam afferens ait, dici nota natura, quia, vel quæ priora sunt, vel quæ perfectioris entitatis, ea sunt, quæ ex natura sua sunt apta primò cognosci, quicquid sit de nostra in cognoscendo infirmitate, qui non ipsam rei naturam subitò assequimur, sed eò sensibus introducimur.

d Lib. 1. Phys. lect. 1.

350 Hinc verò data occasione quæsitum est, vndè hæc nostra in intelligendo tarditas oriatur; ex ipsisne rebus, penitus abditis, an ex nostra hebetudine? Ex priscis Philosophis multi rerum inconstantiam, perpetuasq; vicissitudines accusant; ex *e* nostris quidam, quamuis subtilium Philosophorum nomen meriti, & consecuti sint; sibi tamen ipsi non malè conscij de humani ingenij tenuitate conqueruntur.

e Scotus lib. 1. Meta. q. 2.

351 Hic etiam, vt fermè semper alibi, placet D. Thomæ sententia, qui intelligendi difficultatem, & in res, & in ingenia refert. Nam, quod tardi ad intelligendum simus, quis ita est tardus, vt non assequatur? Quod verò rerum naturæ non sint palàm expositæ, quod affectiones dubiæ sæpè sint, quod vnum sit alio obscurius, perspicuè patet.

352 Sed redeo ad eorum partitionem, quæ nobis certo quodam ordine innotescunt; Nam & de primo cognito, & de cognitionis progressu lis est, non facilè componenda: tanta est humani ingenij imbecillitas, vt quod nouit, ignoret. Posthabitis aliorum placitis, sic ego sentio. Quod primò à nobis cognoscitur cognitione intellectiua, est singulare, cognitione tamen confusa, & hæc illa est inductio, sine qua *f* Aristoteles ait, neminem posse vniuersalia speculari. Nec verò cognitio hæc singularis reflexa dici potest, vt non nemo asserit, ex ipsa cognitione vniuersalium; Nam cum ipsa vniuersalia ex sin-

f Lib. 1. Post. t. 33. vel 134. a Lib. 1. Phys. tex. 5.

ex singularibus abstrahantur, anteit horum notitia, non sequitur ex illis.

353 A singularibus ergo primò cognitis progreditur intellectus ad vniuersalia, quæ ex illis ipsis singularibus abstrahuntur: Sunt autem hæc magis vniuersalia, quorum nimirum accidentia sensata magis sunt, quam minus vniuersalium; & hinc est, vt sint etiam notiora nobis, cognitione tamen confusa. Docent hoc pueri, qui, inquit *a* Aristoteles, primum quidem omnes viros patres appellant, & matres fœminas, posterius autem determinant horum vtrunq;.

a Lib. 1. Phys. tex. 5.

354 Ne verò quispiam arbitretur, me in hoc notitiæ progressu quicquam contrà Diui Thomæ sententiam affirmare, hæc ipsissima est Philosophi disertissimi sententia, si quando, *b* ait, primo cognitum esse magis vniuersale. Ità videlicet est, si magis vniuersalia cum minus vniuersalibus cõparentur, quicquid sit de singularibus, quorum notitia ad sensum magis spectat, quam ad intellectum.

b 1. p. q. 85. a. 3. et in 1. phys. tex. 3.

355 Et hæc dicta sint hac in re, loquendo de cognitione confusa. Quod si confusam cum distincta comparemus, in eadem comparatione magis vniuersalium cum minus vniuersalibus, aio, minus vniuersalia esse nobis notiora cognitione confusa, quam sint magis vniuersalia cognitione distincta. Quis.n.non facilius distinguat hominem ab equo, quicquid tandem, vel homo, vel equus sit, quam supremam substantiæ rationem à corpore, vel angelicæ substantiæ ab humana?

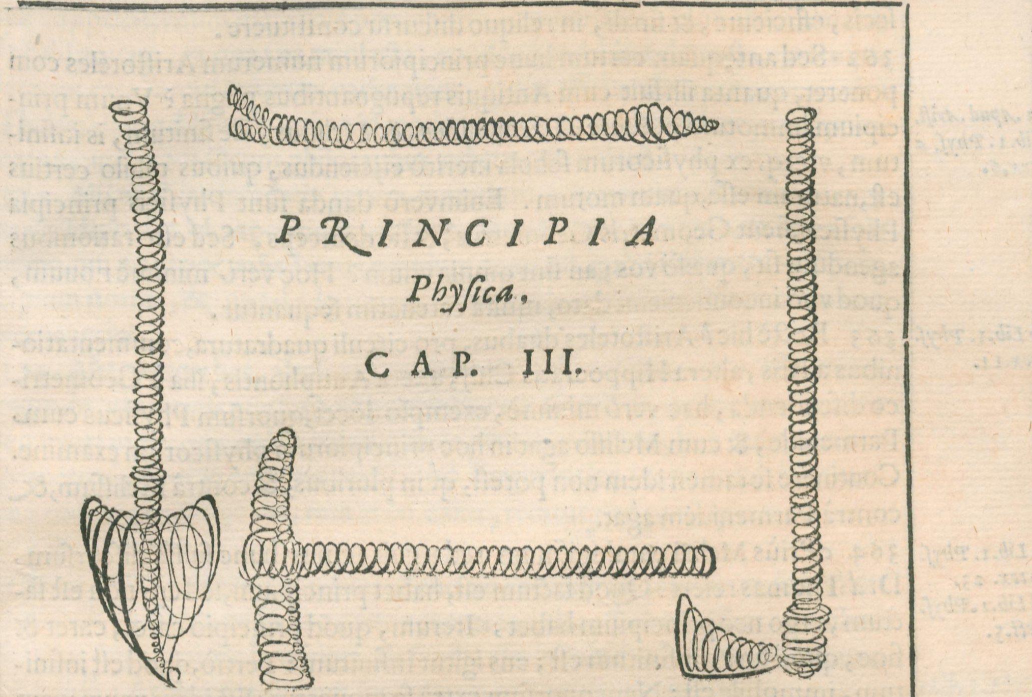
356 Tandem si in eadem collatione cognitorum distincta notitia, item cum distincta conferatur, crediderim, difficilius à nobis distinctè percipi magis vniuersalia, quam minus: Hæc illa est difficultas, quam *c* Aristoteles in metaphysica tractatione ait esse maiorem, quam in reliquis Philosophiæ partibus: Ferè, inquit, & difficillima hominibus cognitu sunt ea, quæ maximè vniuersalia sunt.

c Lib. 1. Summa 1. Cap. 2.

357 Hic verò, vbi non æquè difficilis dicitur notitia minus vniuersalium, intellige notitiam, quę communiter per definitiones, ac descriptiones habetur: Nam si de distinctissima cognitione agamus, hæc in minus vniuersalibus sequitur ex nota omnium superiorum graduum distinctione.

PRIN-

PRINCIPIA Physica.

CAP. III.

358 ON male iuxtà propositam disserendi methodum, *a* principium in vniuersum dicitur, primum, vndè res fit, aut est, aut cognoscitur, Hoc multiplici diuisione distribuitur; Nã aliud per se dicitur, à quo res necessario incipit, aliud per accidens, à quo res non necessariò, sed planè contingenter. Sic Polycletus statuarius, & quà Polycletus per accidens, & quà statuarius per se operatur. *a Ex Arist. l. 5. Meta. Cap. 1.*

359 Aliud intrinsecum dicitur, aliud extrinsecum; Illud, quo res constat, vel in se, vel in cognitione; hoc, quod extra rem est, sed rei dat esse in suo genere nihilo minus, quàm illa ipsa, quæ rem componunt: qua sanè in re nihil esse, si Deum solum excipias, quod in se ipso esse habeat, nec extrinsecis egeat adminiculis, demonstratur.

360 Dupliciter verò ipsa res spectari potest, idest, vel facta, vel dum fit. Primo modo ea, ex quibus constat, principia rei; Secundo ea, quæ ad rei productionem necessaria sunt, ipsiq; intrinseca productioni, transmutationis dicuntur, vel accidentalis, si ad accidens mutatio sit, vel substantialis, si ad substantiam; Communitatis autem, si mutationem in communi intelligas, ad quodcunq; tandem illa sit.

361 In Physicis ergo inuestigaturus *b* Aristoteles intrinseca principia rei, itemq; extrinsecas causas, quæ rem per se causant, à mutatione, quæ nobis notior est, aggreditur, ac, vbi tria per illam deprehendit, materiam, formam, priuationem, ad cuiusq; rei mutationem necessariò concurrentia, facilè illi fuit duas intrinsecas rei causas, materiam, & formam, cum totidem extrinsecis, *b Lib. 1. & 2. phys.*

secis,

ſecis, efficiente, & finali, in reliquo diſcurſu conſtituere.

362 Sed antequam certum hunc principiorum numerum Ariſtoteles componeret, quanta illi fuit cum Antiquis repugnantibus pugna? Vnum principium immotum poſuere *a* Parmenides, & Meliſſus, ille finitum, is infinitum, vterq; ex phyſicorum ſchola meritò eijciendus, quibus nihilo certius eſt, naturam eſſe, quam motum. Enimverò danda ſunt Phyſicis principia Phyſicæ, ſicut Geometris Geometriæ, & ſic deinceps. Sed eſto rationibus agendum ſit, quæſo vos; an ſint omnia vnum? Hoc verò minimè nouum, quod vno inconuenienti dato, multa catenatim ſequantur.

a Apud Ariſt. lib. 1. Phyſ. à tex. 6.

363 Rectè hic *b* Ariſtoteles duabus, pro circuli quadratura, commentationibus allatis, altera Hippocratis Chij, altera Antiphontis, illa à Geometrico diſcutienda, hac verò minimè, exemplo docet, quorſum Phyſicus cum Parmenide, & cum Meliſſo agat in hoc principiorum phyſicorum examine. Continere ſe tamen idem non poteſt, quin pluribus, & contrà Meliſſum, & contrà Parmenidem agat.

b Lib. 1. Phyſ. tex. 11.

364 *c* Priùs Meliſſi paralogiſmum redarguit, cuius hunc fuiſſe diſcurſum D. *d* Thomas refert: Quod factum eſt, habet principium, ſed ens non eſt factum, ergo nec principium habet; Iterum, quod principio caret, caret & fine, quod fine, infinitum eſt; ens igitur infinitum: Tertiò, quod eſt infinitum, immobile eſt; Nam quorſum extrà ſe moueatur? Eſt idem vnum; nam ſi aliquid extrà ipſum ſit, infinitum non ſit; habemus igitur vnum ens immobile, infinitum, primum, ſolumq; principium.

c Lib. 1. Phyſ. à tex. 23.
d Lib. 1. Phyſ. lect. 5.

365 Peccat hæc ratio, inquit *e* Ariſtoteles, in forma, nec enim rectiùs dixeris: Quod eſt factum, habet principium, ergo quod non eſt factum, non habet principium; quam ſi ità ratiocineris: Quod eſt homo, eſt animal, ergo quod non eſt homo, non eſt animal; quid verò ſi aliquid æternum ſit, & compoſitum?

e Loco cit.

366 Peccatur, inquit idem, in ambiguitate materiæ, cum dicitur: Quicquid eſt factum, habet principium; Siq; de principio magnitudinis aſſeras, falſum aſſeris, vel in ſubitanea generatione, vel in ſimultanea alteratione.

367 Peccatur deniq;, quia falſa falſis adnectuntur. Falſum eſt, ſi vnum aliqua dimenſione infinitum ſit in loco, non poſſe illud loco moueri; an non cœlum in ſuo loco mouetur? an non alius datur motus præter localem? Falſum item, quod ſit vnum: Homo.n. inquit *f* Ariſtoteles, ab equo alterum eſt ſpecie, & contraria inuicem.

f Lib. 1. Phyſ. tex. 24.

368 Poſt hæc reditur ad Parmenidem, cuius illa ratio *g* Themiſtio interprete: Quicquid eſt præter ens, eſt non ens, ſed non ens eſt nihil, ergo ens eſt vnum. Etiam hic vitium oculatiſſimus *h* Ariſtoteles deprehendit; Nam, vbi de ente loqueris determinato, falſum, quod quicquid præter illud eſt, non ſit; vbi de eodem abſtracto, & ſub generica ratione colligente omnia, quæ ſunt, falſum, quod ſit vnum, cum ſit in tam multa diuiſum, ac diſtributum.

g Lib. 1. Phyſ. in tex. 25.
h Eod. illo. 1. phyſ. tex. 25.

369 Saniores fuere alij philoſophi, qui principia mobilia aſſeruerunt in phyſicis. Ex his Orpheus, Muſęus, Thales, Hippaſus, Hippon, alijq;, quos aliquando priſcos Theologos, quia horum aliqui de Deo cecinerunt, *i* Ariſtoteles

i Li. 2. Meteor. Summa 1. Cap. 1.

teles appellat, vnum materiale principium agnouerunt. Non idem omnes, ſed alij aquam, ex qua vna rarefacta, condenſata, addita, detracta, extare voluerunt eam rerum omnium varietatem, quam eſſe in rebus, nouimus. Ità Thales; idemq; Hippon, qui quid tandem in rerum natura videre potuit, cum naturæ auctorem Deum philoſophus atheus non viderit?

370 Alij ex alijs elementis rerum materiam acceperunt; Anaximenes ex aere, Hippaſus Metapontinus, & Heraclitus Epheſius ex igne, ex terra ſola nemo, niſi fortè poeta: Sed vnus omnium error eſt, quòd ſolũ materiale principium norint, & quòd ad primum in hoc eodem genere ratiocinando non peruenerint.

371 Alia, præter has, phyſicorum claſſis fuit, dicentium, vnum eſſe principium, in quo omnia confusè, ac permixtim continerẽtur, ex hoc omnia entia ſegregari in ea, quæ nobis videtur noua rerum generatio, huc redire omnia, perpetuaſq; lites in amicitia trahi. Ità Empedocles; concordat in principio eodem, quamquam, non in eo exitu, redituq; ad principium, Anaxagoras.

372 Timuere, ſi aliter pronunciarent, ne ex nihilo aliquid fieret; ſed timere potius debuiſſent, ne in vno contineantur infinita, & in quolibet quidlibet; Item ne ſæpè maiora in minori, & ſimilia alia incommoda, quibus enimuerò validè *a* Ariſtoteles horum ſententiam oppugnat, expugnatq;. *a Lib. 1. phyſ. vſq; ad te. 41.*

373 Cum tantum fuerit Ariſtotelis ſtudium in antiquorum ſententijs reprobandis, quibus principiorum, vel numerus, vel natura perperàm tradebatur, non dubito, quin Phyſici negotium ſit, ſua hæc ipſa principia probare, aptaq; methodo inueſtigare. Pręſtitit hoc *b* Ariſtoteles ſuppoſito motu, quem nemo, niſi planè ſenſibus deſtitutus, neget; Nec illa ſolum ſimul accepta, ſed etiam ſingula demonſtrauit. *b Lib. 1. Phyſ. à t. 11.*

374 Rectè autem hæc principia deſcribuntur, quæ neq; ex alterutris ſunt, neq; ex alijs, & ex quibus omnia. Viſa eſt *c* Auerroi hæc deſcriptio difficilis explicatu, & malè tuta ab oppugnationibus; quamobrem fermè ſibi perſuadet, eam non ex Ariſtotelis doctrina fuiſſe traditam, ſed ex antiquis allatam. Mihi Ariſtotelica videtur, & bona. *c Lib. 1. Phyſ. Com. 43.*

375 Sic verò eam interpretor Themiſtij, Simplicij, Alexandri, Diui Thomæ, interpretatione: Principia non fieri ex alijs in eodem genere principiandi, nec ex alterutris, tanquã ex partibus componentibus, & ex his omnia, aut tanquam ex principijs primis, vnoquoq; in ſuo genere, aut tanquam ex partibus componentibus, vnoquoq; pro vt rem componere aptum eſt.

376 Nec verò vllam timeo verborum ambiguitatem; Etenim cum ſermo ſit de principijs primis, in quibus antiqui fermè omnes aliquam contrarietatem fatebantur, ex ipſa deſcriptione contrariorum accipienda, & explicãda eſt deſcriptio principiorum; quòd ſcilicet non fiant ex alijs, eo modo, quo ea, quæ prima ſunt; nec ex alterutris eo modo, quo ea, quæ ſunt contraria; & ex his deniq; omnia eo modo, quo apta ſunt, vel mutationis, vel rei principia facere, & componere.

377 Sed cum ipſa hęc principia inter ſe in ratione principiandi conueniant analo-

analogicè, quid mirum, si in communi descriptione principiandi modus ratione non vna tradatur, cuius ratio simpliciter vna non est? ergò, qui in hac hæreat, recurrat ad singulorum proprias notiones.

a Ex Aristotele & communi Peripat. cõsensu.

378 Ex tribus mutationis principijs, duo *a* tantum contraria sunt, illud, quod exercet munus termini à quo, & illud, quod munus termini ad quem; hisq; , non solum res non componitur, quæ fit, sed nec ipsa mutatio, in qua, quantus est vnius recessus, tantus est accessus alterius. Sunt tamen tria simul in qualibet mutatione, vnumquodq; in suo proprio munere.

b Ex eod. 1. Phys. a. t. 50.

379 Cõtrarietas, *b* seù oppositio, quæ inter hæc duo est, non necessariò est positiua; quamuis enim in pugna primarum qualitatum contrarium contrario pellatur; illa tamen duo opposita, quæ semper, & necessariò in qualibet mutatione reperiuntur, sunt opposita priuatiuè, & verò hinc numerus constat; Nam si duo sunt, quæ priuatiuè opponuntur, necesse est, dari subiectum, quod medium se quodammodò habeat inter illa.

380 Porrò, quia naturę progressus est via ad esse, hinc est, vt formę communiter tribuatur ratio termini ad quem, priuationi ratio termini à quo; si tamen etiam ea, quæ transeunt de esse ad non esse, transmutari intelligamus, permutanda est principij ratio, eritq; rei interitus à forma ad priuationem. Nunc verò hæc tria singillatim inspicienda sunt secundùm propriam vniuscuiusq; naturam, & principiandi rationem.

381 Materiam primam esse in corporibus naturalibus, ratio docet; sed etiã ad eandem ostendendam vsum plurimum, sicut & in alijs rebus, habet diuisio; Ergò in vniuersùm, materia alia est compositionis, alia transmutationis, alia compositionis simul, ac transmutationis. Compositionis sunt, literæ, ac syllabę in vocabulis; transmutationis ligna, ex quibus ignis; vtriusq; simul, inquit Auerroes, elementa in mixtis. Hoc verò postremum primo aspectu non placet; Nam, vel elementa remanent in mixto, & sic non trãsmutantur, vel non remanent, & sic non componunt. Sed, vbi dixeris, trãsmutata accidentaliter remanere substantialiter, habes hoc tertium membrum.

382 Transmutationis materia alia prima est, alia secunda. Prima est subiectum primum, ex quo aliquid fit, & quod non resoluitur in aliud subiectum prius. Contrà ea, quæ dicitur secunda, subiectum quidem est, ex quo aliquid fit, sed & ipsum resoluitur in aliud prius.

c Ex Alberto, lib. 2. ethic. tract. 2. c. 6.

383 Ipsa hæc materia, siuè prima ea sit, siuè secunda (vocabulorum magis, quam rei facta *c* partitione) alia dicitur materia ex qua, alia circà quam, alia in qua. Ex qua est, prout ex ea fit, & constat corpus naturale, tanquam ex subiecto. Transferri idem nomen potest ad formam, prout est materia compositionis, idest pars, ex qua simul cum alia parte compositum fit; Habent enim partes in ordine ad totum aliquam communem rationem materiæ.

384 Materia circà quam, est eadem materia, quatenùs circà eam agens operatur, & vt artificiata ex naturalibus nomina mutuantur; sic etiam in artibus, ea, in quibus artificis opera posita est, habent huius materiæ nomen, & aliquam rationem.

385 Materia deniq; in qua, est eadem, in qua forma recipitur; Nam hùc

tandem,

tandem, vel in naturalibus, vel in arte factis, agentis opera tendit, vt formam aliquam inducat.

386 His materiæ diuisionibus aliæ facilè adduntur, in physicam, & metaphysicam, videlicet pro diuersitate, quam habet compositum physicum, quod constat ex materia, & forma, à composito metaphysico, quod pro *a* materia, & forma constat ex genere, & differētia; Item in subiectiuã, sic dictã in ordine ad id, quod recipiť, & obiectiuã in ordine ad potētiã, cui obijcitur.

a Simile est Aristotelis li. 7. meta. t. 43.

387 Ceterùm qua ratione ea materia, quæ in corporibus naturalibus est, & dicitur prima, probari possit, pluribus nituntur ostendere Physiologi; Aperta mihi ad id videtur via ex transmutatione, quam fieri nouimus inter contraria; ex compositione rerum transmutabilium, quam item ex transmutatione cognoscimus; ex materia prerequisita, vt ex nõnihilo aliquid fiat, vt finitum agens habeat, circà quod operetur, & alijs similibus notis experientijs.

388 Nec verò difficile est ex ijsdem deducere, quid sit materia prima, siuè illam physicè spectare voluerimus, siuè metaphysicè. In Physica, quia est subiectum transmutationis, per motum aptè definitur; In Metaphysica, vbi eam primus Philosophus, vt substantiam, & vnum ex principijs entium contemplatur, describitur per negationem entium perfectorum.

389 Ergò *b* metaphysicè dicitur, quę per se ipsam neq; quid, neq; quantũ, nec aliquid aliud quidpiam dicitur, quibus ens determinatur; Est enim quid, de quo singula horum prædicantur. Legunt alij: non quid, non quale, non quantum, sed hęc omnia in potentia. Hanc tamen vltimam particulam non facilè in Aristotele reperias, & quidem non purè negatiuè, nec purè metaphysicè, ea addita, materia describeretur. Negatiuè definiri nascitur ex materiæ imperfectione, sicut Deo O.M. vt negatiuè aliquandò describatur, cõuenit ex eminentissima perfectione; in quo sanè oppositorum non est planè opposita ratio, sed ex diuersis capitibus eadem.

b Lib. 7. meta. t. 8.

390 Ex hac eadem imperfectione, à qua materia dicitur nõ quid, non quale, non quantum, dicta est non rarò à *c* Platone non ens, vel ens infrà ens, quod mea sententia non est, negare notissimum, etiam in Platonica Philosophia, principium; sed si hoc nimis constanter dicatur, erit potiùs non distinguere metaphysica à physicis.

c In Parmenide, siuè de vno rerũ principio.

391 Disertè magis *d* Aristoteles, vbi asseruit, materiam non esse quid, non quale, non quantum, ijs nos admonet: sed neq; horum negationes, quod est dicere, eam ipsam, quæ est non ens perfectum, non esse propterea non ens simpliciter, & puram entis negationem.

d Eodem li. 7. Meta.

392 Physicè descripta materia dicitur *e* subiectum primum, ex quo aliquid fit, cum insit, non secundùm accidens. Progrediuntur aliqui vlteriùs in textu, illa etiam ex Aristotele addentes: & si corrumpitur aliquid, in hoc abibit vltimum; sed vt verum hoc de materia dicatur, non arbitror tamen, ad eius descriptionem pertinere.

e 1. Phys. t. 82

393 Vbi materia subiectũ dr̃, ne vtere illa distinctione, qua aliqñ *f* Alexãder, & *g* Simplicius, vtuntur; per subiectũ intelligi illud, quod in se recipit accidē-

f Lib. 1. qq. naturaliũ c. 17.
g In Antepręd. cap. 2.

tales formas; Illud verò, quod in se recipit substantiales non dici subiectũ, sed materiam. Reclamat hæc ipsa Aristotelis descriptio materiæ; nam subiectũ hæc dicitur, & tamen certum est, in ordine ad formam substantialẽ describi.

394 Sed nec alia animaduersio *a* Themistij probatur, vbi ait, materiam dici, cum caret forma, subiectum, cum formam habet; atq; ideò cauendum, ne dicatur vnquã priuatio esse in subiecto, sed in materia. Etenim nemo nõ nouit, subiectum dici, non solum, quod habet, sed & quod aptum est habere; vndè cũ materia describitur, siuè careat forma, siuè secùs, meritò subiectũ dr̃.

a Lib. 1. Phys. Digr. int. 61.

395 Est ergò materia subiectum primum. Primũ, inquit *b* aliquis, quia materia est primum principium, vel natura, vel tempore; sed non sequor hanc interpretationem; Nam quia principia in principiãdo sunt simul, in esse vniuscuiusq; proprio, pro varia consideratione, & comparatione, quam inter se habent, nunquã tutò dixeris, vnum esse alio prius, vel natura, vel tempore.

b Bald. lib. 1. Phys. t. 82.

396 Primum igitur interpretor cum melioribus interpretibus, quod non resoluitur in aliud subiectũ prius, quam ob causam elementa, quæ sunt omnium rerũ sublunarium materia, prima quidẽ sunt corpora, sed non materia prima, neq; subiectũ primum, quia in ipsis est aliud subiectum prius, quod complures ex priscis Philosophis non viderũt, quorum placita *c* suprà retuli.

c Hoc eod. lib. c. 3.

397 Ex hac verò materia itá aliquid fit, vt insit. Cõmune est hoc cũ forma, quatenus vtraq; est pars componens, ac integrans corpus naturale. Cœli verò substantia, quæcunq; ea sit, siuè eiusdẽ rationis cum nostrate, siuè alterius; & siuè cœlũ compositum sit, siuè simplex, qua de re *d* infrà, dici potest in hac descriptione contineri; Nam etsi ex ea cœlum nõ fit, idest generatur, fit tamen, idest constat.

d Hoc eodem lib. cap. 13.

398 Ipsa hęc materia prima non est perfecta substãtia, vt malè ex antiquis cõplures opinati sunt, sed incompleta, & imperfecta, & quidem eadem via, qua per trãsmutationẽ ea inuenta est, incõpleta, & imperfecta demõstratur.

399 Ex hac verò imperfectione factũ est, vt *e* aliqui de materia, quasi de nõ ente, loquãtur, & asserãt eãdẽ á priuatione solo noĩe distingui, nõ aũt forma, & definitione. *f* Aristoteles eadẽ in re nõ planè discordat, vbi ait, materiã esse vnũ quid numero cũ priuatione, nimirũ, quia priuatio nihil reale materię superaddit. Sed melius hic, quã illi, vbi distinctionẽ definitionis agnoscit; nec.n. planè idem esse potest entis, quamuis imperfectissimi, & nõ entis cõceptus.

e Plotinus Ennead. 2. li. 4. c. 14. & alij ex Platonicis.
f Lib. 1. Phys. t. 60.

400 Ratione autem priuationis, quæ materiæ inest, dicitur materia habere appetitum, ac desiderium formæ. Nec itá distinctè, quantùm ego censeo, hanc appetitus rationem tradunt, *g* qui dicunt, nihil esse materiæ intrinsecũ, sed esse extrinsecam quandam ordinationem, ac motionẽ Dei auctoris naturæ, qua materia ad formam, tanquam ad suum finem, & bonum ordinatur; sicut alij, qui dicunt, appetitum esse ipsam materiæ potentiam, non prout est in actu, sed prout priuata est.

g Alb. lib. 1. Phys. trac. vltimo c. 17. & alij.

401 Et hinc facilè communis quædam appetitus conceptio emendatur, qua nimirum intelligimus in appetente actionem, operationemve, qua, vel ex cognitione præuia, vel ex naturæ instinctu, se mouet in desideratum finem. Materia actiua non est, quare non sic appetit, sed appetitu, qui in

aptitu-

aptitudine ad ſuum bonum,& priuatione boni ſitus eſt.

402 Qui eſt in rebus alijs,quę appetere dicuntur,appetitus deſiderij,antequam ſuo bono potiantur,& appetitus complacentiæ, poſtquam ſuum bonum conſecutæ ſunt, eſt in materia per quandã nominum translationẽ magis,quam per vocabulorũ proprietatẽ,potẽtia priuata, & potentia actuata.

403 Si ergò interroges, qui diſtinguatur appetitus is modò deſcriptus à materia?Reſpondeo,dici poſſe accidentalem diſtinctionem,nec planè à noſtra intelligentia dependentẽ;cum enim appetitus duo dicat, ideſt potentiã, & priuationem,hæc duo ab alterutro horum ſingillatim accepto, nemine etiam cogitante, diſtinguuntur. Et verò is appetitus in materia non ſemper eſt,nec planè eſt vnus.

404 Potentia planè vna eſt,eaq; de natura, ac definitione materię;quin potiùs materia ipſa,quę quicquid eſt,potentia eſt.Et ſicut liquores, qui ſuſcepturi ſunt odores(exẽplũ eſt *a* Platonis)omni prorſus odore carent; & mollia,quæ aliqua figura formanda ſunt,nullam figuram habẽt:ità materia, quæ ſuſceptura eſt formas,ijſq; formanda,omni forma caret.

a In Timæo, vel de generat.

405 Non inficior tamen,quin poſſint plures potentiæ intellectione diſtingui,pro diuerſo ordine,quem vna,& eadem materia habet ad non vnam formę rationem. Nam vna potentia intelligi poteſt in ordine ad accidentales formas,altera ad ſubſtantiales,tertia ad omnes materiales, quas materia recipit,ac ſubſtentat in fieri.

406 Nec tamen ex eo,quod vna, eademq́; ſit materiæ potentia ad formas ſubſtantiales, & accidentales, ſequitur propterea, vt vnum per ſe ea faciat cum accidentali forma, ſicut facit cum ſubſtantiali; Nam non eſt hic ordo, & potentia ſatis ad faciendum vnum per ſe;ſed requiritur prętereà,vt partes non diſcordent à natura totius,nec enim,inquit *b* Ariſtoteles,ex nõ ſubſtantijs ſubſtantia fieri poteſt.

b Lib. 1. Phyſ. t. 52.

407 In alia potentię diuiſione, qua dicitur, vniuerſalis ad omnes formas, particularis ad hanc, vel illam,maior quædam diſtinctio concedi poteſt,quã per conceptum; ea tamen non multiplicat potentiam intrinſecè, ſed ipſam à ſe diſtinguit per extrinſeci adiunctionem; Vna enim, eademq́ue potentia, quæ eſt ad omnes formas,eſt item ad ſingulas, quę ſingularis dicitur, prout ſpeciales quaſdam diſpoſitiones habet ad vnam,non ad aliam.

408 Quod autem hęc potentia,quę in ordine ad actum potentia eſt,materiam faciat relatiuam; non obſtat, quominus eadem materia dicatur etiam abſoluta:Etenim tota eſt ad ſe,tota ad aliud, vt de relatiuis tranſcendentalibus aſſerui *c* ſupra,& ediſſeram clariùs,ſi res ferat, *d* infrà.

c Lib. 1. c. 3.
d Hoc eodẽ lib. cap. 47.

409 Eandem hanc potentiam,ſi penitus primi Philoſophi inſpexiſſent,non malè illam *e* Panſpermiam, i. commune rerum omniũ ſeminariũ; Item non malè *f* Hylẽ ſyro vocabulo, Aquam, mox gręco Materiam appellaſſent.Sed nec *g* Plato reijciendus eſt,qui hãc formarum Locum; Nec *h* Stoici,qui Syluam vocitant;ſi rem,ſimili non diſſimillimo, deſcribere voluerunt.

e πανσπερμίαν
f ὕλην
g In Timæo, vel de generatione mundi.
h Apud D. Aug. lib. de natura boni c. 18.

410 Sed cũ toties dictũ ſit,nõ ſolũ eſſe in materia potẽtiã, ſed eſſe ipſã potẽtiam,incido hic in quæſtionem,quã deſſidentium Philoſophorum nobiles

ſectæ nobiliſſimam effecerũt,an ſit materia pura potentia. Ea placet ſententia,quam video Græcis compluribus probari, eſſe materiam puram potentiam phyſicè;habere tamen ſuum actum, quem vocant, entitatiuum.

411 Diui Thomæ contrariam ſententiam ingenioſè defendunt ſectatores; Ego,an ſit maior de re, quam de nomine controuerſia, valdè dubito, quoniam Sanctiſs. *a* Doctor comparans alicubi imperfectum eſſe materiæ cum perfectiſſimo Diuino eſſe,dicit,hoc ab illo infinitis quidem diſtare partibus; Deũ actũ eſſe purũ,materiam potentiã purã; eſſe tamen in tãta diſtantia aliquam etiam vicinitatem,quia etiam materia ipſa ſecundum ſe eſt actu.

a 1.p. q. 14. art.11.

412 Dato ſemel actu entitatiuo materiæ, quia ille imperfectus eſt, & naturaliter dependens ab exiſtentia formæ,non ſequitur, vt materia poſſit naturaliter omni forma ſubſtantiali ſpoliari;ſequitur tamen, vt facta ſemel ſeparatione per Diuinam virtutem, nihil repugnet, materiam in ſuo eſſe conſeruari à Deo.

413 Sed eodemne generali concurſu, quo eadem ab eodem in compoſito conſeruabatur; an alio ſpeciali,& efficaciori,quo id,quod à forma deeſt,ſufficiatur?Vtraq; pars probabilis eſt, ſed magis placet illa prior: videlicet Diuina virtute fieri,vt formæ corruptæ alia non ſuccedat; Cęterùm materiam ſic ſeparatam habere in ſe formaliter, vndè exiſtat,ſi eodem, quo prius conſeruabatur,concurſu primæ cauſę non deſtituatur.

414 Idẽ aſſero de cognitione;Etenim ſicut materia ipſa per ſe apta eſt eſſe, ità & diſtinctè cognoſci;Quamquã hoc multò certius eſt,nec.n.ad diſtinctè vnũ ab alio dignoſcendũ,neceſſe eſt,vnũ poſſe ab altero ſeparari,vel ad illud non referri.

415 Plus verò aliquid materiæ concedunt *b* noſtrates quidam, qui illam volunt eſſe corpus,genus ſummũ in prædicamento ſubſtãtiæ. Quæro enim, an de ſubiectis ſpeciebus materia prædicetur in quid? Si negẽt,quõ ergò eſt genus?Si aſſerant,ſe nimis ipſi materiales faciunt,ne dicam materiam ipſam.

b Zabar. li. 2. de materia c. 12.17.& 18. Bonamicius li. 7.de motu c.3.

416 Altera ſententia,quæ tribuitur *c* Auicennę,eſſe in materia coęuam formam quandã ſubſtantialem,à reliquis diſtinctã,conſtituentem materiam in eſſe corporis,à quo munere forma corporeitatis dicta eſt, non placet. Nec enim neceſſarium arbitror, pro gradu corporis in rebus materiatis diſtinguendo,has formas multiplicare;nimirum quęlibet ſubſtantialis forma hoc ipſo,quod ſubſtantialis eſt,ſiuè ea ſit materialis, ſiuè ad materiam ordinata, facit vnà cum materia corpus.

c Lib. 1. ſuffic. cap.2.

417 Reijciunt alij eandẽ illã Auicennæ ſententiam, quia poſita ſemel hac forma corporeitatis in materia,non dabitur in eadem alijs formis locus.Sed hoc apud me tanti non eſt;nec enim vt *d* infrà dicam, ſubſterni partiales formas,etiam ſubſtantiales,totalibus,difficilè dictu, probatuve eſt.

d Hoc eodẽ li. c.18.32 et 33

418 Par quæſtio inſtituitur de quantitate:An,dato quod à Deo, rerũ omniũ conditore, materia primùm quanta cõdita ſit,eandẽ apud ſe illam quãtitatem perpetuò retinuerit,itàvt ea,quæ nunc eſt,coęua dici poſſit. Mirũ eſt quam concordes in partem affirmantem,vel *e* Græci, vel *f* Arabes iuiſſe videãtur,ſed eorũ bonã partẽ interpretor,tantũ aſſerere,eſſe quantitatem primum

e Simpl. lib. 1. Phyſ.t.69.lib. 1. de Cœlo t. 30. Ammon. in Prædicamẽta cap.de quãto Alex. lib. ſuo de anima. cap. 2. & 3.
f Auerroes de ſubſtantia orbis c. 1. & 4. cũ ſectatorib.

mum accidens materiæ, quod verissimum est.

419 Ab alijs, si obstinatè velint eandem esse coęuam, libens recedo; esto de quantitate, vel terminata, vel sine terminis loquantur. Fateor, nunquam vi agentium naturalium quantitatem à materia prorsus tolli; sed ea, quę superest à tot annorum transmutationibus, eadem ne sit, an altera, maior, an minor, quotus quisq; est, qui diiudicet? Ad hoc spectat id, quod *a* infrà dicam de quantitate, an de nouo generetur.

a Hoc eodem lib. 2. c. 36.

420 Falsum verò est, quod *b* aliqui in hac eadem quæstione tractanda ponunt, quantitatem esse materiæ affectionem propriam, & ab ipsa materiæ natura profluentem, qua ratione à reliquis naturis vniuscuiusq; proprietates fluunt. Aio, esse accidens commune, quin etiam diuina virtute omnino à materia separabile.

b Auerr. cit. c. de substantia orbis, & Porphirius, Ammon. Albert. alijq; nonnulli supponunt idē in c. de quāto.

421 Porrò cum in rebus Physicis diuisio, ac dissectio non fiat, nisi sint quātæ, materia ipsa secundùm se, quæ in hoc statu nullam dicit physicam formam, si etiam quantitate prorsus careat, vnam numero se esse postulat; quātitate verò pręditа in partes quantas facilè distribuitur: Sed non solū in quātas, in alias pariter, quas appellant entitatiuas; nec enim fit solius quantitatis diuisio, sed rei quantæ. Quare est ipsa materię natura diuisibilis, & quas actu habet post diuisionem partes, habet antè diuisionem virtute.

422 Audio hic interrogantem, an id, quod de quantitate dici solet, habere illam partes extra partes dici pariter de materia possit, etiāsi quanta non sit. Respōdeo, si partes extrà partes poni, sit certa quædam positio in ordine ad locum, hoc ità esse quantitatis proprium, vt materiæ non conueniat; si verò per partes extrà positas virtualem illam intelligas partis à parte distinctionē, etiam materiam habere suas partes extrà partes volo.

423 Hinc verò illa explicantur. Si Deus materiam omnem, quæ in hac rerum vniuersitate, vel quæ sub luna est, ab omni, tum substantiali, tum accidentali forma separet, ēt à quantitate, & hanc, sic denudatam, conseruet, vbi nam illa erit? Sentio, futuram in puncto indiuisibili, quod illi Deus assignabit, in eoq; puncto futuras omnes huius materię partes entitatiuas.

424 Sed cum corpora sublunaria, talia nunc, qualia in rerum natura existūt, sint actu diuisa, in eadem quantitatis separatione materia vna ne numero, an multiplex supererit? Si idem assignetur punctum, vnam arbitror numero futuram; nam pars parti per se ipsam vniri apta est; nec verò diuisio ipsi materiæ, ratione sui, debetur; sed tantùm ratione formę, & hoc est, quod modò dixi, illam ex se vnam esse.

425 Hæc verò est materiæ natura, vel signa, quæ eius naturam propè attingunt. Principiandi rationem ipsa natura indicat; est enim transmutationis subiectum, quod à priuatione ad formam transiens, composito non solum principium est, sed etiam causa subiectiua; diciturq; propterea subiectū contrariorum; duo enim termini contrarij sunt.

426 Transmutationis autem subiectum cum hæc sit, ipsa ingenerabilis, & incorruptibilis est, & tamen transmutari dicitur, quin etiam corrumpi: Hoc subiectiuè intellige, quatenus perit esse, quod materia habet sub forma; Illud

terminatiuè, quatenus nulla est vllius agentis naturalis actio, quæ ad materiam, vel producendam, vel destruendam tendat. Hinc toties *a* Plato materiam improcreabilem, & incorruptam vocat.

a Ex L. Apul. de dogmate Platonis. lib. 1.

427 Dicitur eadem radix, & prima origo corruptionis, quia cum omnes formas appetat, neq; omnes simul habere natura sua possit, ipso hoc appetitu aliarum quasi interitum molitur, ac struit insidias ijs, quas habet.

b Lib. 1. suffic.

428 Hæret hic *b* Auicenna, nec videt, quo sensu materia, quæ purè passiua est, hoc agat; vel quo tandem fastidio, quas formas habet, respuat, quas non habet, amet: Metaphoræ hę sunt. Ipsa potentia ad suscipiendas alias formas, compositis malo est; nam si materia non esset apta amittere, quam habet formam, nec alias recipere, nulla esset agentis naturalis vis, nullus interitus. Hæc satis de materia.

429 Formam varijs nominibus, enimuerò ad rei naturam indicandam aptis, Philosophi vocitant. Forma est, quia materiam informat, certamq; illi speciem dat, vndè & species, & *c* pulchritudo dicitur. Ratio est, quia potissima est naturæ pars, vndè aliquandò diuinum quid, bonum, & appetibile dicitur ab *d* Aristotele. Actus est, quia potentiam actuat, & quidem *e* perfectus. Finis est, quia hac habita, cessat actio.

c Lib. 1. Phys. t. 81.
d Eodem t. 81.
e ἐντελεχεία

430 Dari autem formas accidentales, ipse sensus facilè monstrat; De substantialibus res est non ęquè explorata sensibus, sed aperta rectè intelligentibus. Dubitatum aliquandò de Platone est, an formam causarum internarum alteram agnouerit, sed non est credibile, hunc intelligentia, propè dixerim diuina, præditum, in tãta rerum ignoratione fuisse. Duplicẽ is, vt *f* Simplicius disertè explicat, alijq; ex schola Platonis, formam ponit; hanc videlicet ipsam, quam ego hic assero, & ipsarum rerum formatarum Ideam: Sed quia plurimus est in ideis, hinc aliqui suspicati sunt, eum non nisi ideas pro rerum formis agnouisse.

f Lib. 1. Phys. Com. 74.

431 Rationes, quibus dari formas, demõstratur, ipsa indicat ratio; vel quia non pariter transmutantur ea, quæ dicimus fieri simpliciter, & quæ secundùm quid; ergo si hæc accidentaliter, transmutato accidentali composito, illa substantialiter, transmutato substantiali; vel quia nemo sanus dixerit, rerũ naturas non nisi per adiacentia accidentia differre, neque ex his esse alia alijs magis propria.

432 Quamuis autem non rarò *g* Aristoteles de forma loquatur, quasi in ea tota rei natura sita sit, id quod etiam in suis scriptis identidem inculcat Plato, non tamen est tota quidditas, & essentia, neq; id, vndè tota rei quidditas, & essentia desumitur, sed est, vt modò dixi, pars principalis, vltimò determinans, & specificans compositum naturale.

g Lib. 2. Phys. t. 28. & alibi.

433 Hæc materialis cum est, educitur vi agentis naturalis de potentia materiæ, sed faciliùs hęc eductio dicitur, quã explicatur. *h* Quidã, malè opinor intelligentes, educi id, quod in materia non lateat, inchoatas quasdã formas in materia posuerunt, quas naturale agens perficeret, & educeret; sed hos interrogo, vndè sit illa formę perfectio, & qua tandem ratione hęc educatur, si forma perfecta in materia non præfuit? Errassent, opinor, minus, si cum

h Apud Antonium Andreã l. 7. Met. q. 11.

priſcis Philoſophis omnia in omnibus poſuiſſent, quæ congregatione, ac diſgregatione tranſmutarentur.

434 Alij Intelligentijs hoc opus demandarunt, eas adeſſe, cum facto opus ſit, & formas educere. Itá Arabes non pauci, de quibus ſi loquatur *a* Auerr. rectè illa pronunciat: non habere, qui ſic ſentiũt, ingenium ad veritatem aptum. Sed, ſi idem Chriſtianos Philoſophos carpere velit, vbi aiunt, animam rationalem, quæ de materiæ potentia non educitur, à Deo immediatè creari; liquidò oſtendit, non eſſe ſe ad veritatem percipiendam idoneum, qui formas materiales, quæ de materiæ potentia educuntur, malè cõfundit cum ſpirituali, quæ de materia non educitur.

a Lib. 9. Meta. Commẽt. 7.

435 Sic alij minus explicatè rem tradunt, vbi dicunt, educi formam de potentia materiæ, eſſe, in materia recipi; vel eſſe, produci ab agente naturali; vel eſſe, materiam actu cauſare; vel eſſe, produci formam ad productionem totius. Hęc enim vel etiam in productione animæ rationalis reperiuntur, quæ tamen, vt dixi, non educitur; vel ſunt eo obſcuriora, quod quæritur.

436 Dico igitur, tunc verè dici, formam de materiæ potentia educi, cum, in ſubiecto producta, ab eo, vel dum fit, vel dum facta eſt, dependet, ità ut naturaliter ſine eo, nec fieri, nec ſtare poſſit. Hoc verò eſt illud, quod fit in ſubiecto, etiam ex ſubiecto fieri, cum contrà anima rationalis, quamuis à Deo in ipſo corpore, in quo recipitur, creetur, fieri dicatur ex nihilo, non autem ex ſubiecto, vt dicam ſuo *b* loco.

b Hoc eod. lib. 2. cap. 41.

437 Quod ſi ſciſciteris; dici ne poſſit materia eſſe in potentia ad animam rationalem. Reſpondeo, poſſe; non quia intrà materiæ potentiam lateat, vndè agentis naturalis vi educatur; ſed quia vbi anima rationalis a Deo creetur, aptum eſt eius ſubiectum facere cum illa vnum per ſe, quale fieri naturaliter poteſt ex actu, & potentia.

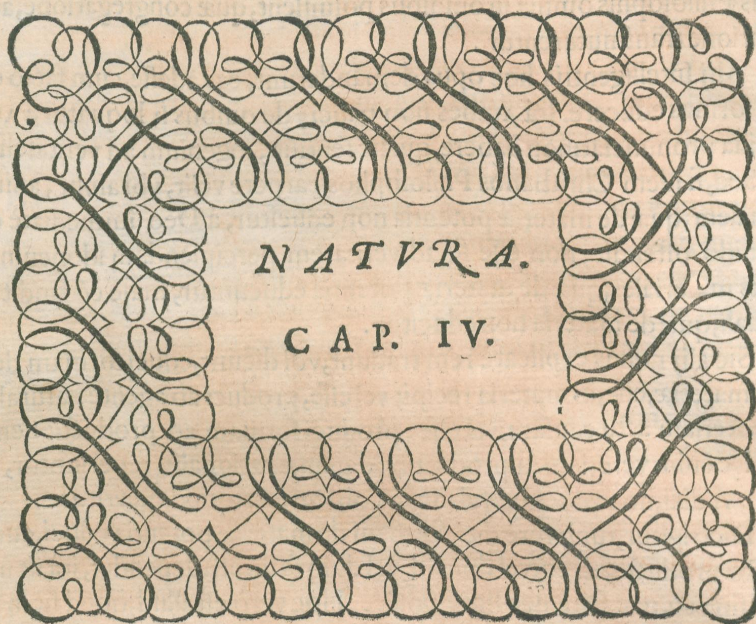
438 Quod deniq; ſpectat ad propriam principiandi rationem, quæ formæ conuenit, eſt hæc, vt dixi, principium mutationis, & rei; In mutatione munus habet termini, vel ad quem, vel à quo, iuxtà traditam diuiſionem in mutationem, qua quid acquiritur, vel qua quid amittitur. In re, munus habet actus, vnà cum potentia totum naturale compoſitum componentis, & integrantis. Hæc de forma.

439 Priuatio *c* nihil eſt, vel, ſi malueris, aliquid eſt; negatiuum tamẽ, nõ poſitiuum; aliquid, inquam; quia rei conuenit independenter á noſtra intelligẽtia; negatiuum tamen, quia rei non conuenit per eſſe, quod habeat, ſed per non eſſe. Hinc verò facilè diiudices, in quo ſenſu priuatio dici verè poſſit ens rationis, & in quo ſenſu non poſſit.

c Ex Ariſt. lib. 1. Phyſ. t. 75.

440 Priuationẽ cũ dico, ne intelligas puram, ac ſolam negationem; item ne formas imperfectas, & ignobiles, quarum imperfectionem nõ raro *d* Ariſtoteles priuationis nomine denotat, ſed formæ negationẽ in ſubiecto apto illã recipere. Itaq; duo ſunt de definitione, & natura priuationis, negatio, & ſubiecti aptitudo, & per hoc poſtremũ à pura negatione diſtinguit. Quod verò attinet ad principiãdi rationẽ, eſt principiũ, vt dixi, neceſſariũ mutationis, nõ autẽ rei. Ad ipsã eſt corruptio ab ipſa productio, & nouę formę acquiſitio.

d Lib. 2. de Cęlo t. 18. 1. de Genera t. 18. 12. Meta. t. 22. & alibi.

441

TRADITIS rerum naturalium principijs, antequam propiùs ad causas accedam, natura, à qua naturale est, & dicitur, penitùs inspicienda est. Etenim confusa quędam eius notitia neminem fugit, & risu, auctore *a* Aristotele, sit explodendus, qui naturam esse, voluerit demonstrare; eius verò intimam rationem non omnes perceperunt.

a Lib. 2. Phys. t. 6.

442 De vocabuli acceptione solicitus Aristoteles, vel in *b* physicis, vel in *c* metaphysicis, omnem primùm ambiguitatem remouet. Ego idem præsto, qui naturæ nomine, nec Deum, neq; hanc rerum vniuersitatem, neque vim agendi, contradistinctam ab anima, neq; necessitatem, contradistinctam à libertate intelligo, nō complexionem, ac rectam dispositionum animaliū cōstitutionem, non artis materiam, non metaphysicam quidditatem; sed intimum earum operationum principium, quod naturalia corpora in se ipsis habent.

b Lib. 2. à t. 7.
c Lib. 5, cap. 4.

443 Sic ergò describitur natura: Est principium, & causa mouendi, & quiescendi in eo, in quo est, primū per se, & non secundū accidens; Per hanc descriptionem natura ab arte artificiosè distinguitur; Est enim ars, vtcumq; sit principium motus, & non potius modificati motus, principium in aliud, non in eo, in quo est.

444 Rectè autem in ea descriptione expressum est, principium, & causa, vt posteriori termino prior limitetur, & contrahatur. Nec placet hic Albertus, qui principio etiam priuationem comprehendi arbitratur; natura enim in naturali composito est, in quo tamen priuatio non est.

445 Di-

445 Dicitur eadem causa motus,& quietis. Ob hæc *a* Alexander, & Simplicius Cœlum excludunt,quod principium in se sui motus habeat,nō quietis. dictum reprehendit Simplicius: Nam, cur Cœlum è naturalium entium numero excludatur, vel non omnibus vna communis definitio ab Aristotele tradatur? ergo & Cœlo inesse principium quietis, quia in motu Cœlestium orbium poli quiescunt. Sed nihil is proficit, si in punctis hæreat, quæ Cœlestiū orbium nullæ sunt partes. Mea sententia est, naturam esse principium, & causam motus,& quietis; non in quolibet naturali corpore; Sed, vbi vbi sit, vel motus,vel quies,vel vtrumq;, eius, non disiunctim, sed coniunctim, ibi natura principium, & causa est. *a Lib. 2. Phys. initio.*

446 Nec verò illa fuere in eadem definitione prætermittenda, quòd natura sit principium motus eius, in quo ipsa est; nisi.n.insit in eo, quod mouetur, naturæ rationem non habet; sed naturalis potius agentis,& principij extrinseci. Quin etiam multò minus natura dicetur vis illa motiua, quæ in eo,quod mouetur, nec insit,nec inesse apta sit.

447 Addendum pariter fuit, esse principium primum, & per se, ad quod si animaduertissent aliqui nostræ ætatis *b* Philosophi,nō admodum laborassent in redděda ratione, cur naturales facultates,cur habitus,exercitatione, vsuq; acquisiti,naturæ rationem non habeant;etiamsi motum, vt causæ saltem instrumentales, in eo, in quo sunt,attingant. *b Zabar. & Tendasius*

448 Qua verò via in hanc distinctam naturæ notitiam Aristoteles deuenerit,ità *c* interpretes tradunt. Auerr. ait, vsum fuisse Aristotelē syllogismo hypothetico: Si res naturales, vt naturales differunt ab artificialibus, quia illa habent in se sui motus principium, hæc verò non; sequitur, vt natura sit principium motus &c. Simplicius syllogismum categoricum format in prima figura: Naturalia differūt à non naturalibus per principium motus etc. sed natura est id, per quod naturalia differūt à nō naturalibus, ergò. D. Thomas argumentatur in tertia figura: Naturalia differunt à non naturalibus, quoniam habent in se principium motus, sed naturalia differunt à non naturalibus, quoniam habent in se naturam, ergo. Nihil ex his reprobo, sed placet magis D. Thom. ratiocinatio, quæ ad *d* Aristotelis textum magis accedit. *c In li. 2. phys.* *d In lib. 2. Phys. t. 1. 2. 3.*

449 Non pauci ex antiquis solam materiam putarunt, esse naturam. Ità error ex errore trahitur; quam enim putarūt, vnicum esse rerum naturalium principium, eandem esse vnicam naturæ partem, vel naturam ipsam, arbitrati sunt. Exemplis causam suam agit Antiphon, ex lecto lignum nasci, non lectum, ergo generatio non à forma, sed à materia est, tanquam ab intrinseco principio motus. Sed in eo is ab *e* Aristotele reprehenditur, quòd alteram naturæ partem non agnouerit. *e Lib. 2. Phys. à tex. 11.*

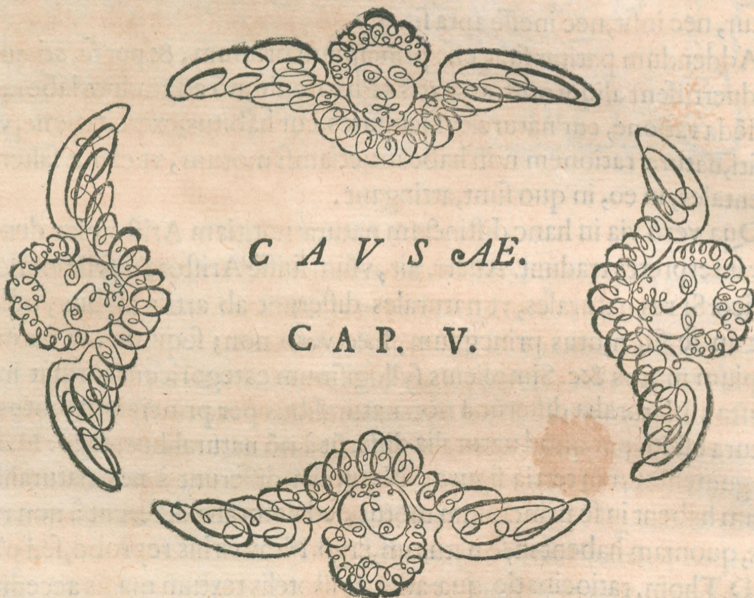
450 Naturæ igitur partes duæ sunt, materia, quæ est principium passiuum motus in eo, in quo est, primum, & per se; itemq; forma, quæ est principium motus in eo, in quo est primum & per se, sed actiuū. Ne tamen alterā ab altera separes; nam vtraq; natura est in eo, in quo est; Et hoc est, de quo admonet *f* Aristoteles: Quare alio modo natura vtiq; erit habětiū in se ipsis motus principium, forma, & species non separabilis existens, nisi ratione. *f Lib. 2. Phys. tex. 12.*

a Zabarella li. de natura.

451 Opinatur ex recentioribus non *a* nemo, solam formam esse naturam, & hac in re ait, non paucos ex Peripateticis fuisse deceptos: mirum nisi ipsum Aristotelem reprehendat, qui eas, quas ego enumeraui naturæ partes, disertè *b* numerat. Et verò numerandæ sunt, cum vtraq; in suo proprio genere sit, quale esse natura debet, principium motus.

b Lib. 2. Phys. a t. 12.

452 Neq; verò, vbi assero, formam esse naturam, & principium motus actiuum, quicquam de natura Cœli definio. Etenim, siuè illud ex materia, & forma constet, siuè simplex substantia sit, principium sui motus in se non habet, nisi passiuum: hoc verò satis est, vt natura dicatur; cum præsertim illud ipsum passiuum maiorem quandam determinationem habeat ad vnum potiùs motum, quam ad alium, quam habeat materia prima, prout in corporibus sublunaribus natura est.

CAVSAE.

CAP. V.

453

COMMVNEM aliquam omnibus causis descriptionẽ Aristoteles non tradidit, veritus (inquit *c* aliquis) ne, si rem vnam vna descriptione complecteretur, ambigua nimis ea esset, & magis apta ad contentiones in æquiuoco excitandas, quam ad rei naturam explicandam. Ego dixerim potius, id, quod præstari potuit, sicut in descriptione principiorum præstitum est, fuisse prætermissum, quia communis omniũ causarum ratio ex notitia singularum, in quibus explicandis diligentem operam Aristoteles posuit, facilè accipitur.

c Vales. 2. Phys. q. 13.

454 Hanc tamen, si quis voluerit, ego do, quam ex *d* Aristotele colligo: Causa est, propter quam aliud primò, & per se est. Aliter *e* Plato, causas distin-

d Lib. 2. Phys. à t. 27.
e In Ciuili; siue de regno.

diſtinguens à concauſis: cauſæ, inquit, ſunt, quæ efficiunt, concauſæ verò, quæ præparant efficientibus inſtrumenta. Non placet, quia magis propria efficientis hæc eſt, quam communis reliquarum. Quid ſi Plato per efficere intelligat dare eſſe? Adhuc aliquid deſidero; nam priuatio dat eſſe, explicata à nobis *a* ſuperiùs ratione, mutationi; nec tamen cauſa eſt. *a Hoc eodem lib. cap. 3.*

455 Aliter *b* Simplicius, cauſa (inquit) alicuius eſt, qua poſita, illud neceſſariò ſequitur: addit Magnus *c* Albertus, & qua ſublata tollitur. Neq; hæc vſquequaq; probatur; nam omnes neceſſariæ conditiones rationem cauſæ participabunt; & tamen cauſæ non ſunt. Prætereà quis aſſerat, ſublata cauſa efficiente, effectum pariter tolli? *b Lib. 2. Phyſ. Com. 92.* *c Lib. 7. Phyſ. Tract. 1. cap. 1.*

456 Retineo igitur, quam attuli, deſcriptionem, in qua, & neceſſaria diſtinctio effectus à cauſa, & realis in effectum influxus apertè ſatis indicantur; Quæ verò non per ſe cauſant, eſto, vt neceſſariæ conditiones deſiderari non debeant, ex eadem pariter excluduntur.

457 Sed antequam quatuor illa cauſarum genera diſtinctè tradantur, ex quarum operatione ſunt ea, quæ in rerum natura naſcuntur, & occidunt, cauſarum hanc facio partitionem. Vniuerſalis ex aduerſo reſpondens particulari eſt, quæ dat eſſe, vel omnibus, quæ fiunt, vt Deus; vel pluribus, vt Sol; vel quæ de particularibus prædicatur, in qua ſententia, inquit *d* Ariſtoteles, comparatiuè ad ſanitatem medicus eſt cauſa particularis, artifex vniuerſalis. *d Lib. 2. Phyſ. t. 32.*

458 Cauſa per accidens, ex aduerſo reſpondens cauſæ per ſe, ſanè multiplex eſt, videlicet quandocumq; effectus eſt, & non neceſſariò propter illam, vel aliam generis eiuſdem, ea per accidens eſt. Multæ tales numerantur, quæ verè effectum nihil attingunt; aliæ attingunt quidem, ſed accidentariæ nihilominus ſunt, quia fortuita coniunctio fuit, & caſualis.

459 Simili ratione ex ipſis nominibus cauſarum varietas conſtat, cum dicuntur aliæ actuales, aliæ potentiales; principales quædam, aliæ inſtrumentales; ſimplices, complexæ; totales, partiales; totales totaliter operantes, contrà totales, ſed non totaliter; deniq; vniuocæ ſunt quædam, eiuſdem naturæ cum effectu, æquiuocæ aliæ, non eiuſdem, ſed eminentioris perfectionis, ſi verè cauſæ ſint, & non inſtrumenta cauſarum.

460 Venio nunc, poſthabitis vocabulis, ad ipſam rem. Quatuor *e* numerantur cauſarum genera, nec plura his ſunt, nec pauciora; materialis, formalis, efficiens, finalis. Nullum autem phyſicum effectum inuenias, ad quem hæ quatuor, omnes, & ſolæ non concurrant, vndè ſolæ vniuerſales omnium phyſicorum effectuum cauſæ cenſentur in ſchola peripatetica. *e Ex Ariſtotele lib. 2. Phyſ. à t. 27. & 1. metaphyſ. ſum. 2. & alibi cum quo Peripat. conſentiunt.*

461 Neq; verò huic doctrinę aduerſantur, qui in vnico rerum principio efficiente demonſtrando operam ponunt: Nam etiam Ariſtoteles vnum, primumq; motorem eſſe, faſſus eſt, quantumuis primas diuerſi generis cauſas ponat quatuor. Sic Plato, auctore *f* Beſſarione, ijſdem quatuor primis cauſis ideam addidit, & inſtrumentum, quas ego cum Peripateticis eodem quaternario numero complector, vt *g* infrà dicam. *f Lib. 2. contra Calumniatorē cap. 5.* *g Hoc eodem cap. 5.*

462 Facilis verò eſt earumdem inueſtigatio; Cum.n. inter ea, quæ ſunt, ſolus Deus à ſe ſit, erunt reliqua ab alio, ab efficiente igitur; Huius effectio in

aliquo

aliquo est, in materia igitur, & quidem præexistente, ne ex nihilo aliquid fiat, & effectio sit in non ente; Effectio verò quorsum sit, nisi ad terminum? forma igitur danda est, & ad huius cum subiecto coniunctionem, compositum, quod idem finis est, gratia cuius agens agit, ne frustra agat. Sed venio nunc ad singulas causas explicandas.

463 E quatuor causis duæ sunt effectui *a* intrinsecæ, materia, & forma, de quibus dictum satis in quantùm sunt principia prima physicæ transmutationis; hic pauca addo de ijsdem, vt sunt rei causæ. Pono, causam actu causantem à se non causante distingui, ideoq; distinctè notandum, per quid vnaquæq; actu causet; sed aio, non semper actualem causationem dicere quid, causæ superadditum.

a Ex Aristotele lib. 12. metaph. tex. 23.

464 Materia igitur actu causa, vel in ordine ad compositum, quod verè, & propriè *b* dicitur fieri, spectari potest, vel in ordine ad formam, quæ cum materię potentia educitur, & ipsa vtcunq; *c* fieri dicitur. Si in ordine ad compositum interroges, per quid causet; dico, non per aliquid, à se distinctum, sed per se ipsam, quatenus composito se dat, in eoq; permanet, vt pars integrans subiectiua.

b Ex Aristotele li. 7. metaph. t. 26. & sępe alibi consenti. Peripat.

c Ex Aristotele lib. 1. Phys. vbi de principijs.

465 Necessariæ ad id conditiones sunt, si ad naturalem rerum ordinem attendamus, vt materia sit quanta; nec enim sine hac apta est, vllam substantialem formam in se recipere; & vt forma minimè distet. His positis, compositum à materia est primò, & per se in genere subiecti, eiq; tamdiù dabit esse, quamdiù in tali fuerit coniunctione.

466 Ad hanc compositi causationem non est necesse, vt forma etiam à materia causetur, ea qualicunq; ratione, qua dicitur causari. Scilicet vndecunq; ea aduenerit, materia compositum per se causat, si pars compositi fuerit. Vndè est, vt hæc hominis causa sit, quamuis non animæ rationalis.

467 Si verò de materia ad formam relata quęstio sit, assero, per illud ipsum, per quod forma dicitur de materia educi, dici etiam causari. Nihil de nouo in materia pono, nihil in forma à forma distinctum, sed hoc ipso, quod ea huius est necessarium subiectum in fieri, non vtcunq; recipiens, sed vt substentans, est item causa in proprio genere causandi.

468 Hinc facile est de formæ causalitate definire. Vt.n. verè ab *d* Aristotele dictum est, causas esse sibi inuicem causas, ità formæ duplicem causalitatem distinguere hic possumus, alteram respectu compositi, alteram respectu materiæ. Compositi ergo causa est per se ipsam; se videlicet ipsam dando composito, in quo est, tanquam pars actuans, determinans, specificans, idemq; cum materia integrans, vt materiæ actus.

d Lib. 2. Phys. t. 30. & lib. 5. meta. cap. 2.

469 Materiæ verò eadem causa dici potest, quatenus informem format, turpem specificat, illimitatam terminat, potentiam actuat. Hoc item per se ipsam facit, nam per se ipsam, & non per quicquam sibi superadditum, forma est, species, pulchritudo, terminus, actus. Conuenit autem vtraq; causalitas formæ, siuè educatur ex potentia materiæ, siuè secus, dummodò materiam actuet; nec verò potest vnquam ex his causalitatibus altera sine altera esse.

470 Neq; timere hic aliquis debet, ne, cum effectus harum causarum sit Compositum, non distinguatur effectus à causis, idest compositum, quod ipsa est materia, & forma. Etenim *a* cōpositum à partibus distinguitur etiam realiter, si partes singulæ, qua ratione distinctæ causæ sunt, cum toto comparentur. an non sit vnitas à binario distincta, etiamsi in binario contenta, alteriq; adiaceat vnitati?

a Aristoteles. lib. 1. phys. tex. 17.

471 Ne tamen propterea aliquis arbitretur, esse me de eorum *b* numero, qui, pro toto à partibus distinguendo, tertiam quandam entitatem excogitarunt. Nihil est, mea sententia, *c* tertium in entitate, quamuis in nomine semper sit; etenim ad nominis, reiq; per nomen significatæ rationem, satis est solius materiæ, ac formæ entitas, cum simul sunt, cum vnitæ sunt.

b Auicenna, et & Scotus in 3. meta. Burleus & Ferrari, in 1. phys.

c Quæ eadem est fermè communis græcorū interpretum.

472 Sed hic rursus alij pro tertio modum quemdam ponunt, quem vocant vnionem, eumq; affingunt, vel subiectiuè materiæ, terminatiuè autem formę, vel contrà, vt in eo tandem constet vniti, qua vnitum est, forma, & appellatio. Si me aliquod argumentum vrgeret ad hunc modum admittendū, non ità modos auersor, vt mihi in illis excludendis modus non sit. Interim, dum vis maior non instet, hunc modum nego. Nimirum quia ex his duabus partibus altera potentia est, altera actus, se ipsis vniri aptę sunt, seq; ipsis vniuntur, quoties altera alteri intimè præsens fuerit.

473 At quid est, inquis, illa pręsentia? dico esse relationem prædicamentalem. Non est tamen hæc relatio ipsa forma vniti, neq; si Deus, per suam potentiam relationem tollat, desinet propterea vnitum esse. Necessitas.n. nulla est huius formalis pręsentię, quę naturaliter resultat, sed fundamentalis, seù potiùs rationis fundandi, quę sita est in illa actione, qua forma, vel producitur in materia, vel adducitur in materiam.

474 Causa efficiens, (inquit *d* Aristoteles) est id, vndè principium mutationis primum, aut quietis. Vereatur aliquis, ne latiùs hæc definitio extendatur, quam sit efficientis causæ amplitudo: Sed si singularum particularum vis attendatur, ea est solius efficientis propria, & adæquata; primariò quidem eas, quæ efficere dicuntur, comprehendens, secundariò verò etiam instrumenta, quibus efficiunt.

d Lib. 2. phys. t. 29.

475 Diuersa tamen ratione causa efficiens principium est mutationis, & quietis; Mutationis.n. agendo, quietis verò quatenùs agendo ad quietem tendit. Quodnam. n. sit agens, vel naturale ex appetitu innato operans, vel animatum ex elicito, quod motum appetat gratia motus, & non gratia quietis, vel alterius, in quo quiescat, boni?

476 Agentis verò causæ actualis causalitas est actio, quæ nihil aliud est, nisi modus quidam, qui; pro vt est ab agente, dicitur actio, prout est in passo, dicitur passio; prout est via ad terminum, dicitur motus, vel mutatio. Non ergò ad hæc explicanda, necesse est, trià distincta ponere, sed vnum, & idem pro diuersa habitudine diuersis nominibus appellatum.

477 Et verò huius habitudinis capax est, cum sit essentialiter relatiuum; est enim de genere transcendentalium, quæ ità sunt ad se, vt sint pariter ad alterum. Hoc si voluit *e* Scotus, cū ait, actionem esse relationem extrinsecus aduenien-

e In 4. dist. 13. q. 1. §. ad huius autem difficultatis.

uenientem, non repugno; loquendi tamen modus non placet vsquequaq;.

478 Necesse est, hunc agentis modum non in agente, sed in passo ponere, vbi loquamur, non de his, quæ immanere dicuntur, & *a* operationes melius appellantur, quam actiones, sed de ijs, quæ dicuntur transire, & ad nouum effectum perducere. Est ergo actio agentis actus, & perfectio, extrinseca tamen; non in agente, sed ab agente; & haud scio, quam rectè ab hac sententia alienus Scotus censeatur: est.n.in agente relatio ad passum; sed quę passo extrinsecùs aduenit ab agente, non in agente, sed in passo est, ex eius *b* sententia.

a Ex D. Thoma de Verit. q. 8. à 3.

b Loco cit. in 4. dist. 13. q. 1. §. ad huius autē, difficultatis.

479 Quid verò, quod D. Thom. *c* alicubi videtur actionem in agente collocare, ac non nemini de *d* sectatoribus persuadet, enimuerò eam in passo non esse? Quo minus ità facilè assentiar, facit ipse D. Thom. qui contrariam partem, & frequenter *e* habet, & disertè; ergo cum nonnunquam de agente, quasi de in se habente actionem, loquitur, non de ipsa reali actione philosophatur, sed de agentis appellatione; hoc.n.ipso, quod agens ab actione dicitur, aliquam à nobis concipitur habere cum denominante actione connexionem.

c 2. cōtra Gēt. c. 9. q. 7. de pot. a. 9. ad 7.
d Caiet. 1. p. q. 25. a. 1.
e Lib. 11. met. lect. 9. lib. 3. phys. lect. 4. & sæpe alibi.

480 Cum hæc actio in passo esse dicitur, subiectum intellige mediatum, immediatum.n.est ipsa forma, quæ fit, cuius videlicet est modus, & ipsum fieri; Et hinc constat, non pari semper ratione hunc modum esse in subiecto. Nam aliqua diuersitas necessariò est, dum est modus formę substantialis, ac dum est modus formę accidentalis.

481 Supponunt hęc, quę hactenus de actione dixi, actionem esse magis, quā ratione, conceptuq; à forma distinctam, & quidem hęc mea sententia est, distingui, tanquam modum à re modificata, vt dicitur, modaliter, & ex parte vnius extremi etiam separabiliter, cum, forma iam facta, cessat ex huiusmodi cessatione, agentis actio.

482 Neq; verò actiones propterea in infinitum multiplicandę sunt; Nec enim, inquit *f* Aristoteles, est motus motus, nec generationis generatio, nec omnino mutatio mutationis. Rectè, nam est id, quo res producitur, non ipse effectus.

f Lib. 5. phys. t. 10.

483 In genere causę efficientis prima, & maximè vniuersalis est Deus rerū omnium effector, & conseruator. Huic in sua actione subijciuntur omnes creatę causæ, quę, quia primæ subordinantur, secūdæ *g* dicuntur. Ceterùm causandi vis, & primæ, & secundis verè, & propriè competit, illi independēter ab alio, secundis dependenter à prima.

g Ex Libello de causis passim, eundemq; loquendi modū seruāt communiter philosophi.

484 Sanè meritò nomē ignoratur obscurissimorum Philosophorū, quorum sententia circumfertur, quicquid est, quicquid fit, á solo Deo esse, ac fieri, nos verò, pro externa quadam apparentia, effectus referre in causas secūdas; quia non agunt ipsæ sua vi, sed solo agente Deo, videntur agere. Ità nec ignē calefacere, sed Deum; nec frigus vrere, sed Deum.

485 Sed, & non *h* nemini visa est hæc opinio non contemnenda, quin & similis veri, ex *i* Apostoli testimonio, vbi ait, Deum operari omnia in omnibus. Mihi nulla ratione admittenda videtur; Diuina autem in omnibus operatio, primæ causæ ad omnia concursum, & necessariam secundarum ab illa depen-

h Gabr. in 4. d. 1. q. 1. a. 3. dub. 3.
i D. Pauli 1. Corinth. 13.

pendentiam probat.

486 Agit igitur in natura, naturæ conditor Deus, agunt & causæ secundæ, vnaq; est illius, & harum actio, tota à Deo, tota à secũdis causis, vna pro vno efficiendo. Fateor, has nõ rarò à Philosophis *a* appellari instrumenta primæ causæ, sed vocabuli vis non est, nisi in demonstranda dependentia, quam diximus; secundæ tamen causæ, vbi effectus perfectio causarum perfectionẽ non excedat, verè agunt, vt quod.

a Trismeg. in Pymandro ca. 16. & alijs.

487 Sed an hunc concursum causæ primę cũ secundis doceat naturalis ratio, dubitant Doctores; Quid n., inquiunt aliqui, nonne Deus potuit tantam dare vim agentibus naturalibus, quæ rebus efficiendis satis esset, Deo non cooperante? Mihi verò certa res est, & esse diuinum concursum necessarium, & hoc ipsum naturali lumine satis ostendi.

488 Non tamen existimo necessarium, ad hoc vt Deus cum secundis causis illos effectus operetur, ad quos eas primùm idoneas fecit, nouum quid in easdem imprimere, quo vltimatè compleat, ac determinet ad talem effectũ, siuè id, quod imprimeretur, dicatur habere se per modum principij actionis, siuè per modum necessarię conditionis ad agendum. Aio, concursum diuinum in eo esse, etiam immutata, inuariataq; intrinsecè causa secunda, quòd actio, quæ à secunda causa est, sit nihilominus á prima.

489 Sed quid est (inquies) causam secundam non agere, nisi à prima motam? *b* Respondeo, metaphoram huius locutionis ab operationibus instrumentorum artium aptè petitam; nam quo sensu, pro dependentia, quam causæ secundæ habent à prima, dictę hæ aliquandò sunt instrumenta primę, eodem earundem causalitas, à primæ causalitate dependens, instrumentorum motione describitur.

b Ita interpretor D. Thomã q. 3. de potẽtia. a. 7. & alibi.

490 Eadem prima causa, quæ, quicquid extrà se operatur, liberè operatur, siquando dicitur operari per modum naturæ, pari modo voluntariè, & liberè operatur, accommodatè tamen ad exigentiam causarum secundarum, & secundùm quod earum natura postulat, sic à Deo liberè instituta.

491 Si tandem dependentia causarum secundarum à prima comparetur cum alia, quam eędem causæ secundę dicuntur habere à Cœlo, quod item inter causas vniuersales vulgò numeratur à Philosophis; Sẽtio, dependentiã esse longè diuersam; à prima etenim ità necessaria est, vt Deo actualiter non concurrente, planè nihil causæ secundæ agere possint; à cœlo verò non item dicendum est, sed causas inferiores multa operari, cœlo non concurrente.

492 Non nego tamen, quæcunq; tandem in cœlo sit agendi virtus, qua de re *c* infrà, quin cœlum ad multa efficienda concurrat, vndè est, vt vniuersalis causa meritò dicatur, quamuis non prima, itemq; compleat causarum secundarum virtutes.

c Hoc eodem lib. cap. 13.

493 Finis in vniuersùm *d* alius dicitur Cuius gratia, alius Cui, quem alij non ità aptè appellant Quo; Et verò differunt hi duo fines; Nam is, Cui, potest præexistere antè actionem; ille verò, Cuius gratia, nonnisi post actionem est, vel quia fit, vel quia acquiritur. Ille ab eo, qui ex intellectiua cognitione mouetur ad operandum, amatur amore amicitiæ, aut quasi amicitiæ, is con-

d Ex Aristotele. 2. de an. tex. 35.

is concupiscentiæ.

494 Finis cuius gratia non ipsa solùm operatio dicitur aliquandò, videlicet cũ sterilis est,& immanens,sed operationis, seù actionis terminus,qui vel ipsa actione fit, vel acquiritur: verumq; est illud *a* Aristotelis, quorum præter actiones, fines aliqui sunt, in his opera ipsa operationibus censeri præstantiora.

a Lib.1. Ethic. cap.1.

495 Is ipse finis,qui ex actione fit, seù acquiritur, finis operationis dicitur, contradistinctus à fine operis,qui idem sępè est,ac finis Cui;non tamen semper,sed interuenit aliquandò inter finem Cuius gratia,& Cui, tanquam quid medium, quod idem, & respectu operis sit finis, & respectu vlterioris finis Cui,sit medium;Vndè est,vt non semper is ametur amore amicitiæ,vel quasi amicitiæ, sicut finis Cui.

496 Neq; item semper idem est operis, & operantis finis: Operis.n. dicitur,in quem res effecta ex natura sua ordinatur; Operantis verò tàm multiplex esse potest, quàm multiplex libera agentis ordinatio eiusdem operis, in quos voluerit fines,vel ad rem aptos,vel certè, quia aptos esse imprudens arbitratur. Fateor id, quod contendit *b* Durandus, sæpè eundem esse operis, & operantis finem, sed nego semper, id, quod idem malè tuetur.

b In 2. Dist. 1. q.6.

497 Cum verò infinitos ponere fines, & ille sit processus, quem in causarum ordinatione negat *c* Aristoteles, & ipsum finem nominatim tollat, quia qui infinitum faciunt,auferunt naturã boni,vt rectè ex *d* Aristotele, D. *e* Thomas: Esto plurium ordinata series esse possit; infinita certè non erit, atque ità dabitur vltimus, qui post intermedios sequatur. Vltimus dicitur, qui gratia sui amatur,& nõ alterius;non vltimus verò, qui ordinatur ad alterum.

c Lib.2. Meta. cap.2.
d Lib.2. Meta. t.8.
e 1.2.q.1.a.4.

498 Sed eius finis, qui inter causas physicas numeratur, descriptionem ex *f* Aristotele accipio. Dicitur id,cuius gratia; qua breui oratione multa continentur: videlicet ad illum actionem esse, vt agens eo potiatur; differre à reliquis causis,nec.n.est id,à quo,nec id,ex quo,tanquam ex potentia,vel actu, sed cuius gratia,intelligendo in hac particula finem operationis, operis,operantis, & qui dicitur Cui, pro actionum diuersitate.Qua verò tandem ratione causa vera, & propria dici possit, veterum complures ignorarunt.

f Lib. 2. phys. t.29.

499 Ego,& causam veram esse,& non minus vniuersalem reliquis,ex *g* Aristotele didici. Placet igitur huius sententia, non solum agentia, quæ ex cognitione,vel sensitiua,vel intellectiua operantur,sed etiam reliqua, quæ prædita cognitione non sunt, gratia finis operari, fineq;, vt vera causa, concurrente. Est fateor maior quædam finis *h* ratio in actionibus agentium per intellectum,quæ & finem,& rationem finis apprehendunt,sed quod satis sit ad finis causalitatem,vnum est in omnibus commune.

g Eod. lib. 2. phys.

h Ex D. Tho. 1.2.q.1.a.2. et 2.phys.lect. 12.

500 Dixere aliqui,situm hoc esse in quadã motione metaphorica,qua finis, vt bonum quid,ad se se amandum allicit, & inuitat agens; sed hoc, & nimis translatè dicitur de agentibus naturalibus, quę cognitionem, amoremq;, siuè appetitum non habent, & in illis ipsis, quæ cognoscunt, & appetunt, causalitatem finis non explicat, cum causalitatem ipsam antecedat.

501 Aio igitur huius causalitatem in eo sitam esse, quòd tanquam immediatum

diatum actionis obiectum terminet, ac specificet actionẽ, quatenùs ea gratia talis finis talis est. Hoc verò est, quod indicat ipsa finis *a* definitio, cum dicitur id, cuius gratia; Et verò decuit in ipsa definitione causalitatem propriam ab Aristotele indicari, sicut & propria aliarum in proprijs definitionibus indicata est.

a Tradita lib. 2. Phys. t. 29.

502 Quoniam verò, vbi finis est, actio cessat; explicandum restat; quomodo sit is causa; ante ne, quam sit, vt simul cum reliquis concurrat actione prioribus, an postquam est, cum effectus iam à suis causis processit? Vtrunq; à veritate alienum videtur, vel quod causet id, quod non est, vel quod à fine causetur id, quod iam est.

503 Distinguunt hic non pauci esse finis reale, & esse intentionale, remque se definire, arbitrantur dicendo, finem esse causam vnà cum reliquis, dum est in intentione agentis; esse verò causatione posteriorem in esse reali. Sed hoc non approbo; vel quia propriam finis causalitatem non attingit; vel quia nihil dicitur commune omnibus agentibus naturalibus, quæ tamen omnia propter finem operantur.

504 Sentio igitur, finem causare secundùm esse reale futurum, tunc, cum reliquæ causę causant. Nam, quamuis finis, prout mouet agens dici *b* possit prima causarum; actu tamen suam propriam causalitatem non exercet, nisi simul cum reliquis, & in eo priori, quo causa effectu prior est. Hoc est esse reale futurum in fine immediato, quod realiter futurum est; in mediato verò, quo agens aliquandò frustratur, & quod futurum speratur.

b In quo sensu loquitur D. Th. 5. meta. lect. 2. Alex. Alēs 1. meta. ipseque Aristoteles tū in metaphysicis, tū in Ethicis.

505 Sed quia hoc esse reale futurum duo dicit, idest esse reale, & esse futurum, non pariter in vtroque finis causalitas ponẽda est; Illud enim per quod finis causat, est esse reale, vndè & hæc causa realis est nihilominus, quàm aliæ; quòd verò futurum sit, habet se vt conditio.

506 De Ideis etiam quæri solet, an causę sint, & in quo genere. Eas dari in omnium, tum Philosophorum, tum Theologorum sententia, certum est. Sed vbi vbi *c* Plato posuerit; in Deo rerum omniũ effectore ponendę *d* sunt. Tale enim vnumquodque fit, siuè à solo Deo fiat, siuè non sinè diuino concursu, à causis secundis, quale in diuinis exemplaribus notatum, ac descriptum est.

c Qua de rē dicam iterũ li. 3. d Ex communi Theologorum sententia cum D. Tho. 1. p. q. 15.

507 Cum verò, & ideę, & plures in Deo ponuntur, nullam propterea esse velis in eo compositionem, nullam diuisionem. Sed hoc solum datur nostrę intelligentiæ imbecillitati, vt, quę in Deo cum Deo vna sunt, quasi distincta concipiamus. De diuinis verò ex humanis, quas in mente gerunt artifices, philosophamur.

508 Habent ergò artifices ideas suas, cum quid manu facturi sunt, ideas dictas, quia in eas intuentur, vt ex imagine faciendum opus doceantur. Habent verò duplicis aliquandò generis, idest vnam in mente, alteram in re, cũ antequam ad ipsum opus aggrediantur, operis formam vel acceperunt ab alijs, vel ipsi sibi fabricati sunt. Idea dicitur illa interior, quam agentia ex cognitione intellectiua semper habent, reliqua non item. Sed horum pariter, eorumq; effectus omnes in diuinis ideis descripti sunt.

F 509 De

a Alens. 1.p. q.23. mem. 4. art.1.
b Scotus in 1. d.35.q. 1. & alij plures.

509 De diuinis loquor, quas *a* alij, facta ea diuinæ naturę descriptione, qua essentiam à potentijs, potentias ab operationibus cogitatione seiungimus, ponunt in conceptu formali, seù specie expressa; *b* Alij in conceptu obiectiuo. Neutrum placet, si per conceptum obiectiuum intelligamus res ipsas, prout diuinæ intelligentiæ obijciuntur.

510 Mea igitur sententia est, in diuina essentia, quę in esse infinita est, ideas ea ratione consignatas esse ab æterno, quatenus à creaturis per imitationem participabilis est, idq; Diuinæ naturæ conuenire iuxtà nostrum intelligendi modum priùs, quàm se, vel res futuras intelligat.

511 De humanis verò ideis si loquamur, illæ nec in conceptu formali sitæ sunt, nec in obiectiuo, si in hoc opus ipsum futurum comprehendamus; sed in obiectiuo, idest in eo, quod mente concipitur, non vt fiat idem, sed vt fiat simile. Hoc est, ex quo formalis conceptus suam formam habet, & ex quo res futura speciem, imaginemq; in se transformat, quæ est propria cuiusuis ideæ ratio.

c Ex Bessarione in calum. Platonis li. 2. cap.5.

512 Concurrunt autem & diuinæ ideę, cum Deus agit, & humanæ, cum homo operatur, ad opus faciendum in aliquo genere causę; non distincto à reliquis, vt velle visus est *c* Plato; non spectante ad causam formalem, vt malè aliqui Platonem interpretantur; sed reductiuè ad genus causę efficientis. Etenim forma operis determinat agens ad certa quadam ratione operandum.

513 Et quamuis, vt idea sit, diciq; possit, minimè necesse sit, vt cognoscatur, vt tamen cooperetur, postulat, vt in eam Artifex intelligentię aciem figat: Quare habebit se talis cognitio, non vt causalitas ideę, sed vt conditio, sinè qua agens ad tale genus operationis nō se determinat. In humanis certè artificijs, quò perfectior cognitio fuerit, eò perfectiùs forma exemplaris exprimetur, nisi quod aliundè adsit impedimentum.

514 Explicatis causis per se, addo, quid sentiam de his, quæ dicuntur per accidens. Porrò nihil est in rerum natura, quod Deo, vel volente, vel saltem permittente, non contingat; nihil est quod sapientissimam, vniuersalemque eius prouidentiam fugiat; Philosophi tamen complures haudquaquam in huius primi rerum principij contemplationem se se erigentes, sed viciniora adiuncta spectantes, casum, fortunam, fatum, & dicendo sępè vsurpant, & ijdem non raró accusant.

d Ex Aristotele lib.2. Phys. tex.57.

515 *d* Casus dicitur causa per accidens in ijs, quę alicuius gratia fiunt ab agentibus naturalibus sinè electione, & consilio. Et quamuis quandoq; casus cum fortuna idem dicatur; fortunæ tamen acceptio arctior est; nimirùm causa per accidens in ijs, quæ alicuius gratia fiunt ab agentibus ex electione, & consilio.

516 Hinc monstra, quæ in actionibus plantarum, animatorumq; contingunt præter rerum constitutionem, & ordinem, à casu dicuntur esse. Hinc exitus in vtranq; partem, & boni, & mali, qui in liberis hominum actionibus sequuntur, dicuntur à fortuna, vel mala, vel bona, prout fuerit exitus.

517 Monstrū dicitur naturalis effectus à naturali regula, & dispositione deficiens

ficiens; Defectus causa multiplex esse potest, idest materiæ inopia, vel copia, qualitatum intemperies, & alia extrinsecùs incurrentia, vndè opus vitiatur. *a* His causis positis, minimè accidentarium est, tale opus fieri, sed necessariũ; quòd verò ponantur, sanè contingit, vndè & causæ contingentes appellantur.

a De quibus Arist. lib. 4. de gen. anim. cap. 4. & 8.

518 Sed, an inter monstra numeranda sunt complura, quæ extrà rerum ordinem ordinatissimè contingunt? *b* Pygmęi dicuntur alicubi nasci breuissimę staturæ, alibi Gigantes proceræ, alia alibi ab ordinario apud alias gentes statu deficientia; sed hic vide, quem certum statuas rerum ordinem, si à certo deficiant, monstra sunt; si status incertus, monstra non dixerim.

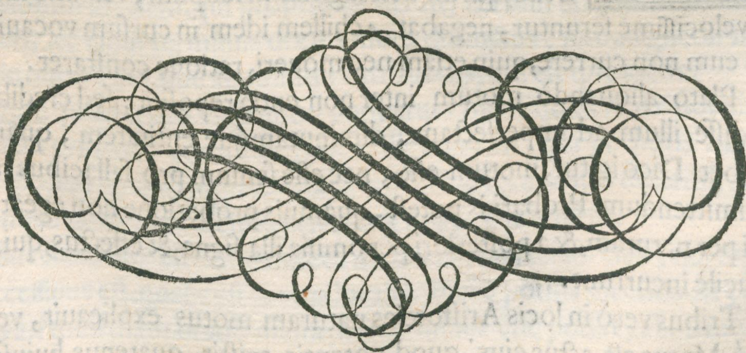
b Ex Aristot. lib. 8. de hist. anim. cap. 12. nec fabula est, vt ibid. ait.

519 Fatum, auctore *c* Boetio, nihil aliud est, nisi inhærens rebus mobilibus immobilis dispositio, per quam diuina prouidentia suis queq; nectit ordinibus. Dicunt alij, itemq; rectè, esse ordinem causarum secundarum, diuinam prouidentiam exequentium.

c Lib. 5. de Cõsol. Prosa 6.

520 Hanc verò fatum habet cum diuina prouidentia societatem, quòd cum Deus per causas medias agat, vel spectatur causarum ordinatio in ipso Dei consilio, & hæc prouidentia est, quæ dicitur ratio ordinis rerum in diuina mente existens; vel spectatur in causis ipsis ordinatis, & hoc fatum dicitur inhærens immobiliter mobilibus, qua immobile Dei consilium res, natura sua mobiles, stabiliuit, nullam tamen vim agentibus liberis inferendo.

521 Erratum hic vehementer à non paucis philosophantibus est, qui, pro ineuitabili necessitate fati, hominem sua libertate spoliauerunt. Tales, quantùm ego censeo, fuere Stoici, qui quamuis homini libertatis nomen reliquerint, qua vult, qua non vult, rem tamen ipsam abstulerunt, qua illum ex fati necessitate, velle, ex fati necessitate nolle, aut in omnibus, aut in multis asseruerunt.

522

XPLICATIS principijs, & causis, progredior cum *a* Aristotele ad potissimam affectionem corporis naturalis, & ea, quæ hanc ipsam sequuntur affectionem. Is est motus, qui çum euidentissimè pateat ad sensum, non esse tamen aliquibus visus est. Vnus ex his fuisse dicitur Zeno, qui moueri sagittas in scopum, vel tunc maximè, cum velocissimè feruntur, negabat. Achillem idem in cursum vocauit, vt in cursu eum non currere, quin etiam nec moueri, ratione constaret.

a Lib. 3. Physicorum.

523 Plato aliquandò motum inter non entia reposuit; sed credibile est, attendisse illum ad imperfectam, diminutamque entitatem, quam motus habet. Dico igitur, motum esse, nec esse sensum pro fallacibus rationibus dimittendum. Probari is potest, quamuis probatione non egeat, & à priori per naturam, & à posteriori per omnia illa signa, & effectus, qui in sensum facilè incurrunt.

524 Tribus verò in locis Aristoteles naturam motus explicauit, vel cum dixit: *b* Motus est actus eius, quod potentia existit, quatenus huiusmodi; vel vbi ait: *c* Motus est actus mobilis, quatenus mobile existit; vel vbi, *d* Motus est actus eius, quod potentia actiui, ac passiui, quatenus huiusmodi. Omnium vna est sententia, motum esse actum entis in potētia, prout in potentia, quæ est recepta apud Peripateticos descriptio motus.

b Lib. 3. t. 6.
c Lib. 3. t. 16.
d Lib. 3. t. 23.

525 Hæc

525 Hæc autem est eius vis, vt sit in aliquo existente, quod actuet, sed tanquàm imperfectus actus, & per se ordinatus ad vlteriorem perfectionem, ad quam subiectum, prout huic actui substat, est in proxima potentia. Idem ergò est, esse actum entis in potentia, prout in potentia, ac esse actum mobilis, prout mobile est, ac esse actum passiui, quatenus ab actiuo mouetur.

526 Motus in sua propria ratione distinguitur à mutatione, quia hæc est ad formam, & compositum substantiale, ille ad formam, & compositum accidentale. Cum verò non semper Aristoteles persistat in hac proprietate vocabulorum, sed sæpè alterum in sensu alterius accipiat, dubitatur, quorsum pateat allata motus definitio, an scilicet prȩter motum accidentalem, qui ferè successiuus est, sese etiam extendat ad mutationem substantialem, quæ instantanea est. Censeo communem tradi descriptionem motui, ac mutationi, abstrahendo ab eo, quod quid successiuè mutetur, vel in instanti, nec vllam esse particulam, quæ successionem necessariò postulet; Ità ex *a* Grȩcis, & Latinis meliores. *a Eudē. Alex. Simpl. D. Tho.*

527 Neq; vbi dico, in hac definitione, substantialem mutationem comprehendi, eam interpretor, prout dicit prȩuiam dispositionem, & alterationem, quæ motus est propriè dictus, sed prout dicit ipsum fieri formȩ substantialis, & per idem, compositi.

528 Adde quòd aliquis motus instantaneus esse potest, qui tamen à definitione allata non excluditur, nam vniuersalis est; vndè eò certiùs assero, successionem nihil facere, ad eam explicandam, applicandamq;.

529 Operationes immanentes animatorum, sensationes, voluntas, intelligentia, & quȩ harum similes sunt, non comprehenduntur propriè in hac definitione, non quia illa non possit aliqua ratione his accommodari, sed quia, cum non sint via ad effectum, à se ipsis distinctum, non dicuntur in ea proprietate, actus entis in potentia, prout in potentia, sicut qui sunt motus propriè physici.

530 Motum localem, qui propriè localis est, certum est eadem definitione contineri, nec enim terminus deest à motu distinctus, siuè assignetur intrinsecus, de quo *b* infrà, siuè acquiratur extrinsecus, qui est ipse locus. *b Hoc eodem lib. cap. 8.*

531 Quid quòd etiam violentus continetur? mens quidem Aristotelis fuit, naturalem primariò comprehendere; ille enim est, qui corporis naturalis est affectio, sed nihil repugnat, etiam violentum secundariò describi, cum, à quocunque tandem principio sit, verè, & propriè motus sit.

532 Successio non est de intrinseca natura motus, etiam eius, qui necessariò successiuus est, qualis est motus localis. Passio potiùs dicenda est, quanquam variabilis, nam modò maior, modò minor esse potest, aliquandò etiã omninò separari per diuinam potentiam, integra motus ratione remanente.

533 Est autem successio in motu successiuo intrinseca eius duratio, qua motus partes, sibi sinè vlla interruptione succedunt, commensurabiliter tempori, quod est extrinseca eiusdem intrinsecæ durationis mensura.

534 Motus cum actione, passione, mobili, suoq; termino, ad quem, comparari potest, vt distinctiùs cognoscatur. Esse autẽ ab his omnibus definitione distinctum, nemo est, qui nõ norit, vel si mediocriter in Philosophia versatus sit; quod verò spectat ad entitatis distinctionẽ, non est ęqualis inter oĩa hæc.

535 Quod spectat ad actionẽ, & passionẽ, motus ab his non distinguitur, nisi conceptu, quod.n. *a* suprà de actione dixi, diuersimodè conceptam diuersas sortiri rationes, hic pariter dico: nimirum ille ipse modus, qui ab agente actio est, in passo est passio, ad terminum est motus.

a Hoc eodem lib. cap. 5.

536 Quod spectat ad formam, quæ motum terminat, hæc à motu distinguitur modaliter, est enim motus ipsum fieri formæ, quod non semper formæ adest, sed tunc solum, cum in instanti, vel in tempore producitur, vbi verò forma producta est, desinit fieri, desinitq; esse motus, quæ separatio modalis distinctionis indicium est.

537 Quod deniq; spectat ad mobile, hoc illud est, quod recipit in se formã, & forma mediante motum, quo moueri, & transmutari dicitur. Necesse est ergò, distingui à motu realiter, sicut realiter distinguitur ipsa forma; nec enim cum illo motus, sed cum forma participat entitatem.

QUANTITAS, & infinitum.

CAP. VII.

538

EX duplici quantitate continua, & discreta, continua est, quæ maximè in corpore naturali à Physico spectatur, per hanc enim, vel certè non sinè hac, fit actio, passio, motus, & vnumquodque esse dicitur in loco, vel tendere ad locum. Reijcio in aliam harum assertionum *b* partem, quomodo hæc generetur, & corrumpatur, item

b Hoc eod. lib. 2. cap. 36.

item quid sit, penitus inspiciat *a* metaphysicus, hic de ea physicè dissero, vt hæc naturalis corporis affectio non ignoretur. *a Ab Aristot. lib. 5. metha. t. 18.*

539 Non malè quantum *b* describitur illud, quod est in ea, quæ insunt, diuisibile, quorum vtrunq;, aut singulum vnum quid, & quodquid aptum est esse. idest quantitas est diuisibilis in partes, ea ratione, qua eas habet, quarũ quælibet dicit quid vnum, sicut vnum erat ipsum totum, antequam fieret diuisio.

540 Vbi quantum dicitur diuiduum, intellige, vt ipsum per se sit capax diuisionis, & sicut alia multa, quæ, quia materiata sunt, diuiduntur, & ipsa in partes, sed non nisi beneficio quantitatis. Item vbi partes dicuntur, facta partitione, remanere quid vuum, & hoc aliquid, intellige completum in ratione totius quanti, iterumq; diuidi in partes.

541 Per quantitatem res Physicæ in loco sunt circumscriptiuè; Hinc porrò est, vt, si à re quanta tollatur pœnitus, ea amplius in loco non sit, etiamsi partes habeat entitatiuas, quales materia habet, quales item formæ materiales. Nullius agentis naturales vis tanta est, quæ materiam omni prorsus quantitate spoliet, sed si id suprà naturæ vim fiat, desinet illa esse in loco, suasq; omnes partes entitatiuas in indiuisibili puncto retinebit.

542 Nec verò est idem quantitas cum re quanta, quantumuis arctissimè vniantur, quicquid contrà sentiant *b* Nominales, est enim accidens realiter à substantia distinctum, itemq; ab alijs accidentibus, quæ in subiecto quanto recepta, ad subiecti extensionem, & ipsa pariter extenduntur. Vna, est omnibus communis extensio, & quasi productio ad locum occupandum; distinctio tamen extensorum, ipsiusque extensionis, est, quam assignaui. *b Ochã. Gabr. Maior, & alij.*

543 Sunt in quantitate partes, quæ dicuntur extrà partes, sed virtute tantùm, & in potentia, actu verò non nisi, cum assignaueris, & quotquot assignaueris. Nullus certus est assignabilium numerus, sed quia assignabiles dicuntur, quæ aliquando de facto assignabuntur, hinc est, vt hæ simpliciter infinitæ non sint, quia nunquam dabuntur infinitæ simpliciter plures, & plures, quantum volueris, habebis, etiam in breuissima quantitate, sed perge porrò, finis nullus est.

544 Hoc assero, cum quantitatis partitio fit in partes proportionales, siuè, vt hic Physici loquuntur, communicantes; si verò de æqualibus agamus, & non communicantibus, finitam quantitatem finiti ablatione, facilè exhauries. Sed neque hę æquales partes in quantitate sunt, nisi designaueris.

545 Cum longa, lata, profunda, fuerit, quantitas, corpus mathematicum dicitur, & quidem in Physicis nulla vnquam dabitur, quæ eadem, longa, lata, profunda, non sit; neque enim longitudo sine latitudine, quę dicitur linea, neque longitudo, & latitudo simul sine profunditate, quæ dicitur superficies, extrà corpus quantum reperiuntur; sic neque puncta, quibus linea dicitur terminari, vnquam à quantitate separantur, nisi cogitatione, & mente.

546 Sed neq; hæc ipsa in corpore quanto sunt, nisi ea ratione, qua de partibus modò dictum est, nimirum virtute, & potentia. Ergò tantùm abest, vt quantitas continua componatur ex indiuisibilibus, idest linea ex punctis, superficies ex lineis, corpus ex superficiebus, vt hęc in ea non sint propriè, nisi cum distinctè notata sunt.

a In Euclid.

547 Errat igitur *a* Proclus, si tantam vim tribuit puncto, rei tantulæ, immò ne tantulæ quidem, vt velit, illud esse parentem omnium magnitudinum, scilicet, quia, eo primùm defluente, linea paritur, mox linea in latus acta, superficies nascitur, ac tandem, hac subsidente, fit corpus. Nihil hæc in physicis momenti habent, quantumcunq; habeant in mathematicis.

b Lib.6. Phys. à t.1.

548 Illa meliora ex *b* Aristotele, quibus probatur quantum ex non quanto minimè fieri. Nam si linea ex punctis fit, eruntne illa continua? at non habent extrema, quæ dicantur esse vnum; Eruntne contigua? at quō dicantur extrema esse simul, si extrema desunt? Habentne se fortasse consequenter? at hoc si dixeris, negas lineam constare ex punctis.

c Eodem lib.6. t. 2.

549 Eiusdem *c* doctrina est, indiuisibile additum indiuisibili, non facere rem diuiduam, ergò quantumuis puncta punctis aggeras, linea nunquā fiet; item si linea lineis adiaceat, nunquam in latum crescit superficies; pariq; ratione, si superficies imponatur superficiei, nunquam corpus densabitur.

d Eodem li.6. t.3.

550 *d* Et verò si diuisibile ex indiuiduis componeretur, nōne illud tandem in indiuidua dissolueretur? At hoc nec ratio docet, nec experientia cōfirmat; quacunq; enim data quantitate, si libeat in partes scindere, quantū ex quanto accipies, indiuisibile verò quid nunquam detrahes, nec detractis partibus quantis, indiuisibile vnquam supererit.

551 Componitur ergò quantitas ex virtualibus partibus eiusdem planè rationis, sed minoribus; corpus, videlicet ex partialibus corporibus, linea ex partibus lineæ, & sic deinceps, si vlla in quantitate compositio concipienda sit, quæ verè nulla est, vbi non est partium distinctio, vt dixi.

e Dur. in 2. d. 2. q. 4. Ocham in cap. de Quāto.

552 Cum tamen in corpore quanto designantur superficies, lineę, puncta, hæc non in sola negatione sita sunt, vt *e* quidam volūt, sed sunt aliquid reale, & positiuum, de ipsa entitate quantitatis, quæ videlicet cum trina dimensione est corpus, cum duplici superficies, cum vnica linea, cum omnium negatione punctum.

f Burl. lib. 1. Phys. t. 15. & alij.

553 Sunt, *f* qui arbitrentur, cum tradita superiùs ratione ex his indiuisibilibus diuisibilis quantitas non componatur, esse tamen illa in quantitate, vel ad partes continuandas, vel saltem ad terminandas. Egò, quod spectat ad continuationem, puto, non esse hæc necessaria; nam cum non sint actu partes in vno quanto, nihil est, nisi fortè assignetur, quo vna pars alteri continua fiat.

554 Quod verò spectat ad terminationem, designata hæc quodammodo sunt, cum primùm finita quantitas producta est, sed suum esse perfectum non habent, nisi ab adiunctis dimensionibus seiuncta intelligantur.

g Lib.3. Phys.
h Lib. 1. Phys. t.35.

555 Data occasione de infinito disputat *g* Aristoteles. In vniuersùm triplex infinitum notat Simplicius. *h* in essentia, in virtute, in magnitudine. De hoc

tertio

tertio maior controuersia est, an detur, vel dari possit, de quo illa *a* Aristoteles: infinitum in quanro est. In essentia, & virtute infinitus Deus, idemq; quodammodo in magnitudine, qua immensus est. *a Lib. 1. Phys. t. 15.*

556 Sed & in ipsa magnitudine ambigua est *b* Aristoteli vox infiniti. Nam aliud dicitur, quod finem quidem habet, sed quem nos nunquam assequamur. An in hoc sensu locuti sunt *c* Physici quidam, qui corpus infinitum suprà cœlum statuebant? aliud dicitur, quod finem habet, quemq; assequi aliquandò possimus, sed non sine ingenti labore, & motu. Sed illud propriè infinitum dicitur, quod quantum cum sit, fine caret. *b Lib. 11. Meta. Sum. 4. cap. 2.* *c De quibus Arist. lib. 3. Phys. t. 60.*

557 Hoc rursus aliud dicitur infinitum actu, idest cuius sint actu infinitę partes, aliud infinitum potentia, cuius partes actu non sunt, sed plures, ac plures esse possunt. Illud categorematicum appellare Philosophi consueuerunt, hoc syncategorematicum, alij finitum in infinitum. Neq; verò, vt ipse animaduertit *d* Aristoteles, cum dicitur infinitum in potentia, necesse est, vt potentia ad actum reduci queat adæquatè. Olympia (inquit) sunt ex eo, quia potest certamen fieri, & ex eo, quia fit. *d Lib. 3. Phys. t. 57.*

558 Infinitum antiqui definiuere esse id, extrà quod nihil est: Meritò hos reprehendit *e* Aristoteles, quia videntur magis definiuisse totum, quam infinitum: Totum. n. est, inquit, cuius nihil abest, sic hominem infinitum dixeris, & arculam infinitam. Quod si voluerint extrà infinitum planè nihil esse, adhuc magis reprehendenda definitio est, cum nec ipse Deus, qui infinitus est in genere entis, ità sit infinitus, vt extrà ipsum nihil sit, sunt. n. res creatę extrà ipsum, quamuis ab ipso sint. *e Lib. 3. Phys. t. 63.*

559 Rectius igitur infinitum *f* dicitur, cuius semper aliquid extrà est. Sic vulgò dicitur infinitus anulus: minus tamē propriè, inquit Aristoteles, oportet. n. & hoc esse, & nunquam idem accipi, in circulo autem non sic fit, sed sēper quod est consequenter solum alterum. *f Ab Arist. 6. 3. Phys. t. 62.*

560 Hinc eadem descriptio verbis clarioribus tandem pronunciatur: *g* Infinitum id est, cuius secūdùm quantitatem accipientibus semper aliquid accipere extra est. Conuenit hæc descriptio, tum infinito in quantitate continua tum in quantitate discreta, si tale vnquam infinitum reperiatur, & siuè actu sit, siuè potentia. *g Eodem lib. 3. t. 63.*

561 Infinitum in potentia facile est in qualibet magnitudine reperire, nullæ. n. in ea sunt partes actu, sed assignari possunt plures, & plures proportionales, ità vt verè dicatur semper esse aliquid extrà accipere; Nec si desinat nostra actualis assignatio, desinet propterea in quātitate, vndè partes assignari queant.

562 De infinito actu, an detur, antiqua est quęstio; an dari per vllam potentiam possit, nostratium disceptatio est. Mihi hæc certa; In rebus permanentibus, neq; secundùm magnitudinem, neq; secundùm numerum dari actu infinitum, quicquid tandem dixerint *h* Democritus, Anaximander, & alij. *h Apud Arist. l. 3. phys. à t. 25.*

563 In successiuis rectè nos fides docet, non dari; Neq; . n. vllus est, vel fuit motus, qui principium non habuerit, quiq; item finem habiturus non sit. Sed etiam si finem non habiturus esset, infinitum tamen actu non daretur vnquā,

vel

vel quia si continuus sit, vnus erit, vel quia nunquam partes actu infinitæ assignabuntur.

564 De mundi æternitate Philosophatus est Aristoteles longè aliter, ac nos veritas fidei instituit in eas ipse se tricas iniecit, vt vel in successiua duratione, vel in numero illud posuerit iufinitum, quid ipsemet firmis rationibus *a* alibi excludit. Successiuam durationem infinitam ponit, vbi ponit motum Cœli ab æterno, numerum infinitum, si velit æternam fuisse successionem humanę generationis.

a Lib. 3. Phys. à t. 42. vsq; ad t. 48. lib. p. de Cœlo à t. 33. l. 11. Meta. Sũma. 4. cap. 2.

565 Quàm varia hic auctorum studia pro magistro ab errore defendendo? Sed malè mihi de eo videntur meriti, qui, vt ab errore excusarent, errores eidem deteriores adscripserunt. Ex his sunt, qui pro Aristotelis sententia venditant humanos animos esse mortales, vel Pythagoricam animorum transmigrationem, ex Aristotelis mente, concedunt.

566 Si verò de eodem infinito categorematico agamus, an ex infinita Dei potentia esse possit, vel in magnitudine, vel in numero, annuunt ex antiquioribus *b* Nominalibus non pauci, subscribit ex recentioribus non *c* nemo. Ego præcisè nego, & verò cum optimis auctoribus, quorum princips, & vnus instar plurimorum, sit D. *d* Thomas.

b Gregor. Gabr. Bassolis. Ochã. c Vasq; tomo p. in p. p. Disp. 26. ca. 2. & 3. d p. p. q. 7. a. 3. & Quodl. 9. q. 1. a. 1. Quodl. 12. q. 2. a. 2.

LOCVS ET Vacuum.

CAP. VIII.

567 ARI naturalium corporum locum, notius est, quam quod probandum videatur, satis tamen id ipsum docet motus localis, vel quo res de loco in locum transfertur, vel quo suo impetu vnumquodq; ad proprium locum fertur. Quid verò is sit, non æquè notum est.

568 Tribuit *a* Aristoteles Platoni sententiam, quam & in ipsius Platonis scriptis facilè reperias, habere materiam rationem loci, & si ea vniuersalis locus non sit, esse certè formarum locum, etiam magnitudinis, quin etiam hãc primam esse eius sedem, & receptaculum. Non placet loquendi modus, res tamen placet, si formarum locus dicatur subiectum; nihil verò hic ad rem nostram.

a Lib. 4. Phys. à t. 15.

569 Non nemo ex *b* antiquis censuit, formam esse locum, nimirum, quia habet rationem termini, itemq; imitationem quamdam continentis. Sed hic, nec res, nec oratio placet, neq; enim ità accommodatè dixeris, materiã esse in forma sicut dicitur cõtra forma esse in materia, & nos hic locum querimus, in quo sit, non quidlibet, sed corpus naturale.

b Apud Arist. lib. 4. Phys. t. 14.

570 Opinatus est *c* Hesiodus, locum esse interuallum quoddam, & imaginarium spatium; & verò, quia vulgari cuidam æstimationi opinio hæc non malè congruit, habuit *d* sectatores nõ ignobiles, dum tamẽ interuallum hoc, & spatium certis terminis claudatur. Etenim in hoc est corpus physicum; hoc est eidem æquale; nec facilè assignes, quid ei desit ad veram physici loci rationem. Ego illud assigno, quia tale interuallum nullum est; locus autem, vel vt contineat, vel vt sit æqualis locato, debet esse.

c Apud Arist. lib. 4. Phys. t. 36.
d Philop. l. 4. Phys. t. 38.

571 Damascus quidam, de quo mentio apud *e* Simplicium, censuit, locum esse positionem nescio quam: nam quid, inquit, facit, magnitudinem esse in loco, numerum verò non item, nisi quia magnitudo constat ex partibus, habentibus positionem ad inuicem, numerus verò non item? Sed ego hic Damascum interrogo, an desinat magnitudo habere positionem, si in loco non sit? an eandem illam positionem mutet, vbi locum mutat? leue illud argumentum est, & pro positione malè positum.

e Digres. in t. 49. lib. 4. phys.

572 Mea igitur sententia est, quæ *f* Aristotelis, locum esse superficiem corporis continentis, immobilem, & primam. Illa vulgo tribuuntur loco, vt locatum ambiat; vt à locato distinguatur; idemq; locatum hic à locato alibi seiungat; vt sit locato æqualis: Hæc verò ipsa probant germanam loci definitionem, quam attuli, & per hæc eandem Aristoteles inuestigauit.

f Lib. 4. phys. t. 39. & 41.

573 Alia sunt, quæ loco conueniunt, vt conseruare locatum, habere metaphoricam quandam vim eiusdem atrahendi, & alia similia: hæc verò non cuilibet loco physico conueniunt, sed soli naturali, maximè elementorum, & hinc nonnulla dissoluuntur, quæ difficultatem *g* Philopono faciunt, vbi locus dicitur superficies.

g Cit. Digres. in t. 38.

574 De loci immobilitate quam multæ motæ difficultates sunt? Alij hanc loci conditionem negant, quia nesciunt interpretari: interpretantur alij; sed longè, quantum ego sentio, à sensu Aristotelico. alij dubitant, sit ne hæc accidentalis loci conditio, an ratio formalis. Ego conuenire loco hanc immobilitatem, disertè assero, si, vbi dicitur superficies, ea non accipiatur mathematicè, quam de immobilibus esse, testatur *h* Aristoteles; sed physicè, quæ de mobilibus est.

h Lib. 2. phys. t. 69.

575 Nec verò immobilitas hæc in eo sita est, quod loco eædem semper proprietates conueniant, vel quod locus loco succedat, sicut in flumine aqua

aquæ,

aquæ, idemq; sit per æquiualentiam; vel quòd locus non producatur, sed acquiratur per motum; vel deniq; quòd eandem semper seruet positionem in ordine ad partes fixas; sed quòd non sit necessaria sequela inter motum locati, & loci, nec è contrà.

a Lib. 4. phys. t. 41.

576 Non ergò ad motum vnius mouetur alterum ex ipsa conditione loci, & locati, & hoc est, quod ex mente, a Aristotelis obstat, quominus vas dicatur esse locus eius, quod in vase continetur: Vt. n. vas locus est, qui transferri potest, sic locus vas immobile. Vndè habes, vasis mobilitatem in eo esse, quia ad huius motum mouetur id, quod continetur, erit ergò immobilitas loci in eo, quia ad eius motum non necessariò mouetur locatum.

577 An hęc immobilitas dicatur necessaria loci conditio, vel formalis ratio, non tanti facio, nec verò nouum est, rationes ipsas formales per necessarias conditiones indicare, vbi ipsæ in se non ità perspicuè possunt innotescere, quod hic accidit, si loci naturam spectare quis velit, quatenus à quantitate distinguitur.

578 Entia physica omnia aliquem sibi locum poscunt hoc ipso, quòd quanta sunt, & verò nullum facilè reperias, quod in loco non sit. Solùm de Cœlo, quod vltimum corporum esse ponimus, quæstio est inter Physicos, qua ratione in loco sit, cum nulla extrinsecùs ambiente superficie contineatur. Vltimum cum dico, ne intelligas Empyreum, sed vltimum Physicis notum.

b Alex. Simplic. Aure. c Auic. Alph. Auemp.

579 Sunt, b qui negent, hoc corpus in loco esse. plures, qui asserant, sed est in hac ipsa consensione dissensio. c Arabes volunt, esse in loco ratione centri, etenim ratione huius quietem habet, si quam habet. Non placet hæc sententia, vel ex hoc ipso, quòd nouam loci rationem comminiscitur à loco Aristotelico alienissimam, quantùm distat à centro superficies.

580 Sed esto, sit centrū aliqua ratione locus; Ponunt Arabes plures orbes cœlestes ex traditione veteris Astrologię, eosdéq; concentricos. hos ergò interrogo, cur potiùs vltimum cœlum in centro dicatur esse, quàm orbes alij concentrici? Si hi in loco non sunt, ratione centri, quod fatentur ingenuè, nec vltimum cœlum erit.

581 E Græcis auctor non ignobilis Themistius vult, vltimum cœlum esse in loco, quà adiacet conuexę superficiei inferioris orbis. Contrà hunc benè Simplicius, nec. n. hęc superficies superum cœlum ambit, aut continet, sed ipsum potiùs cœlum inferius à concaua superioris superficie ambitur, & continetur.

d Apud Alb. lib. 4. phys. tract. 1. ca. 13

582 Suam post hos sententiam aperit d Gilbertus Porretanus, vltimum cœlum esse in loco, quia terminatum, finitumq; est; habet ergò extimam aliquam superficiem, qua continetur, qua ambitur, quæ proprius eius locus sit. Sed ignorat is loci rationem, qua superficies dicitur, sed immobilis, & à loco separabilis.

e Lib. 4. phys. in t. 43. & benè explicat Ferrar. q. 2. in eundē lib. 4.

583 Mea tandem sententia est, quæ D. e Thomæ, vltimum cœlum esse in loco ratione partium, non ratione totius, quomodo dicitur idem moueri ratione partium, non totius. Non sunt, fateor, hæ partes in cœlo, sed ad illā rationem essendi in loco, quæ huic cœlo satis sit, satis pariter est, quòd sint

partes in potentia,& huc spectant illa *a* Aristotelis: Cœlum non est alicubi totum,neq; vllo in loco est,in quo autem mouetur, hic etiam locus est partibus,altera enim partium alteri adhærens est.

a Lib. 5. phys. t. 45.

584 Quicquid est,alicubi est,atq; ideò necesse est,omnes in eo conueniant, quod Vbi sit; Sed quid sit,& qua ratione à loco,vel locato distinguatur,nõ est vna omniũ conuenientia. Nihil hic ego de Vbi,per quod Angeli alicubi sunt, nihil de Diuina immensitate,per quam Deus vbiq; esse dicitur, & est; sed loquor de illo Vbi,per quod corpus quantum in loco est circumscriptiuè.

585 Hoc Vbi rectè describitur,modus,quo se res habet in loco. Est in locato,tanquam in proprio subiecto,à quo distinguitur,vt modi assolent,modaliter;à loco distinguitur realiter,dependet tamen ab eodem in esse, vt à termino,si minus actuali,saltem possibili.

586 Neq; solùm per hũc modum corpus naturale in loco est,cum quiescit, sed cum idem successiuè mouetur localiter, successiuè acquirit, vt intrinsecũ terminum motus,hunc modum: & sicut pertranseundo nouus semper locus acquiritur,derelicto priori; ità nouus modus pariter,priori derelicto. Distinguitur vbi in motu, ab vbi in quiete,vt successiuum à permanente.

587 Sed,cum non minus sit præsens locatum loco,quam locus locato, si illud per Vbi est formaliter præsens, an & locus per alterum Vbi sit pari ratione præsens? Affirmatiuę parti facilè assentior,sed quia solent Physici modum hunc spectare,vt terminum motus localis, cum locatum dicatur moueri,non locus,hinc est,vt Vbi distinctiùs signetur in locato, quam in loco.

588 Supponit idem modus in corpore locato, vel locabili quantitatem,per quam corpora physica remotam quandam aptitudinem habent, occupandi locum; Vbi verò ipsum vbi aduenerit, non necessariò locatum actu est in loco,sed constituitur, quasi in actu primo, vndè loci occupatio sequatur, si in pleno sit. Quod si res quanta fuerit, & non in vacuo;caruerit tamen hoc vbi, de quo loquor,nullibi erit circumscriptiuè.

589 Putidum est, ad euadendas difficultates, quæ ex Philosophicis discussionibus passim enascũtur, modos sine modo ponere,ad eosq; veluti ad asylum,identidem confugere. Sed vbi modi modicè ponantur,quantùm Aristotelis auctoritas patitur, quantùm res ipsa postulat,sicut & hic in re nostra,vel Aristotelis auctoritas, vel ipsa res exigit,admittendi sunt.

590 Opinatus est *b* Porretanus,esse hoc Vbi in locato; sed arbitratur, illud ex extrinseca ambientis superficie in locati superficiem deuenire. Non placet hic saltus, quia ad modum non est. Prætereà hunc ego interrogo,à qua tandem ambientis superficie sit vbi, quod in vltimo Cœlo est,quod & motu acquiritur,& per quod Cœlum actu esset in loco, si plenum circum iaceret.

b Lib. sex Principiorum ca. 5.

591 Ad ea,quę in physicis de loco,& motu dicũtur, consequens est disputatio de *c* vacuo,quod ità natura odit,vt illud nusquam admittat, nihilq; non moliatur, cum periculum imminet inanitatis.

c Ex Arist. 4. phys. à t. 50.

592 Vacuum,si vulgi captum spectes, dicitur aliquandò id, quod plenum est,sed corpore, sub sensum difficilè veniente. quid dico vulgum? ipsi etiam physici,dari vacuum,in hoc sensu dixerunt,contrà quos *d* Heron; Alij vacuũ

d In Proœ. suorum Spiritalium. 94.

appellant

appellant imaginariam quandam inanitatem, qualem esse arbitrantur extrá vltimos mundi terminos, contrà quos *a* Aristoteles.

593 Dicitur ergò vacuum, locus carens corpore, ex doctrina *b* Aristotelis, & verò tria requiruntur, locus, inanitas, seù priuatio locati, & in loco aptitudo ad plenum recipiendum. primariò inanitas in ratione vacui continetur, reliqua secũdariò, sed & mutari vices possunt, prout libuerit de vacuo, vel in abstracto, vel in concreto ratiocinari.

594 Et verò dari in rerum natura Vacuũ, *c* aliqui opinati sunt, illudq; pleno admiscebant, vt cum quid mouetur, cedenti aeri locus non desit, sed habeat quò se recipiat. Quid plura? ità esse vacuum in natura necessarium arbitrati sunt, vt vix sinè eo vllam esse posse crederent naturæ operationem; falsis tamen hi nituntur experientijs, ad quas explicandas rarefactio, & condensatio corporum ijs meliùs vsui fuisset, quàm vacuum.

595 Odit quam maximè natura vacuum, illudq; ne admittat, grauia sursũ tollit, leuia deorsum trahit, vt vulgares docent experiẽtiæ; Qua verò vi hæc corpora ad vitandum vacuum moueantur, non facile explicatu est. Miror venire *d* aliquibus in mentem potuisse, moueri à cœlo, nec.n. vsquam apparet, qua ratione hic motus in cœlum referatur, est credibile & hos cœli nomine intelligere intelligentiam non errantem.

596 Idem sentiunt *e* alij, qui volũt moueri hæc corpora ab auctore naturę, à Deo videlicet; sed nimis vniuersalẽ causã hi afferũt, hic vbi vicinior aliqua, & magis particularis quæritur, cũ qua Deus, vt causa prima, cũ secũda opereť.

597 Referunt *f* alij hunc motũ in ipsam formã corporum, quæ mouentur; eam videlicet naturalem propensionem habere in omnem illum motum, qui vniuersi bono conferat, nec suæ solùm, sed etiam communi seruire vtilitati. Sed neq; id placet, & malè naturalis corporũ motus cũ eo cõfũditur, qui violentus, vel pręter naturã est; Nec.n. duo simul planè cõtrarij naturales erunt.

598 Asserit *g* alius, accurrere vnũ corpus ad aliud ex naturali inclinatione, non vt bono vniuersi prouideat, excluso vacuo, sed vt alteri corpori benè sit, quod, nisi aliud accurreret, plus iusto rarefieret; sic alias, vbi periculũ est nimis arctæ densationis. Minus hæc mihi sententia placet, quàm præcedens, & vanus fingitur nimiæ raritatis, vel densitatis timor. Adde quòd ipso hoc accursu corpora, prout opus est, mirum in modum rara fiunt, aut densa.

599 Certum igitur est melioribus auctoribus, hunc motum non esse naturalem à principio intrinseco, sed trahi corpus à corpore propter naturalem adhærescentiam, congruitatemq;, quam habent hoc ipso, quòd à Deo, rerum omnium sapientissimo effectore, factæ sunt aptissimæ partes, ad vniuersum integrandum, implendumq;.

600 Sunt qui in corpore aliud attrahente agnoscant virtutem quandam, illius non absimilẽ, qua magnes ferrum trahit, succinũ paleas. Libenter equidẽ assentirer, si hanc attrahendi virtutẽ ità in his corporibus perpetuã, constanteq; esse animaduerterẽ, sicut in magnete, vel succino; sed cũ solũ operetur, cũ corpus corpori ità adhęret, vt aliud interuenire nõ possit, satis hic mihi est ipsa adhęrescentia, & congruitas, nulla alia distincta virtute superaddita.

601 Va-

a Lib. 1. de cœlo t. 99.
b Lib. 4. phys. t. 57. & 58.
c Pythagorici apud Arist. lib. 4. phys. t. 56. Democritus Epicurus apud Lucretium lib. 1. de rerum natura Heron in Proem. suorũ Spirit.
d Aegydio, Gratiadeo in 4. phys.
e Albert. & Concil.
f Scalig. Exerc. 5. num. 1. & Exerc. 8. & 11.
g Card. lib. 1. de Subtil.

601 Vacuum, quod nulla ratione admittit natura, diuina virtute dari potest. Sed quid si detur? an vllus in eo motus? Incido hic in quęstionē nobilē inter antiquos, & *a* Aristotelem agitatam; contendebant illi, vacuum dandum esse, vt corpora moueri queant; contrà verò is instat, si vacuum detur, nullum futurum in eo motum.

a Lib. 4. phys. à t. 65.

602 Aristotelis doctrina rectè procedit ex principijs, quæ ipsi antiqui vltrò dabant. Primum est: Cum quid localiter mouetur, successionis causam esse; tum ex parte medij, si densum, si rarum sit; tum ex parte mobilis, si huius, vel alterius figuræ, si tantæ, vel maioris virtutis motiuæ. Alterum est, vacuum nullam habere proportionem cum pleno.

603 His positis, rectè ad hominem infert Aristoteles, si vllus futurus sit localis motus in vacuo, futurum in instanti, quod est dicere, nullum futurū; Nec verò est, cur ab Aristotele deficiat *b* Philoponus, vbi arbitratur, eius rationes nihil concludere; nam concludūt, quantùm res postulat, ex datis, vt rectiùs D. *c* Thom. & alij plures adnotarunt.

b Digres. post Sum. 2. lib. 4. phys.
c Ibid.

604 Quod si successionis ratio spectetur ex eo, quòd minor quantitas congruere maiori non potest, sæpiùsq; successiuè replicanda est, vt eam adæquatè mensuret; nihil hinc repugnat, esse in vacuo motum localem, eumq; successiuum. Nam quamuis non sit in vacuo, nisi mobile, hoc minus est, quàm quod vnico instanti attingere valeat duo latera vacui.

605 Sed, vt rem disertè exponam, sentio, si daretur vacuum, nullum in eo futurum naturalem motum elementorum, aut mixtorum, quæ à prædominante localiter mouentur. Non timeo, ne hic motus fiat in instanti; nam quāuis nulla sit successionis ratio ex medio, satis illa est, quæ desumitur ex mobilis quantitate minori, quam sit vacui capacitas. Sed & aliud est, quod me mouet: nimirùm postulant hæc corpora in suo naturali motu determinatū medium, quod in vacuo non habent.

606 Excepto motu locali veri mihi simile est, aliquam aliam horum elementorum naturalem actionem esse posse in vacuo, quantùm spectat ad actionē ipsam v.g. calefactionem, vstionem, si applicentur actiua passiuis. Veretur hic *d* aliquis, ne sine cœli concursu hæc actio fiat; sed nihil est, quod vereatur; satis.n.est in igne virtutis ad calefaciēdū, cōburrendūue, etiā sine cęli cōcursu.

d Perer. lib. 11. de Princ. cap. 12.

607 Si de operationibus animatorum agamus, fac nihil desit ex præuijs ad nutritionem, augumentationem, motum localem &c. vacuum nihil obstabit, quominus animati natura his muneribus defungatur. Miraculum in eo erit, quod tale animal in vacuo viuat, in tanta medij indigentia, quantam habet, ad vitam conseruandam; Sed quòd in vita conseruatum aliquid operetur, miraculum nullum erit.

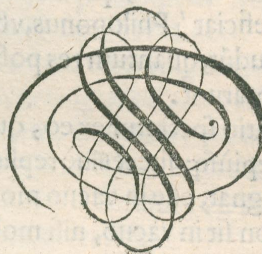
608 Deniq; si vacuum detur, nihil repugnat, esse in eodem motum violentū localem, impulsum, tractionem, & qui sunt similes, eritq; motus successiuus, non instantaneus. Homo, si intrà vacuum ponatur, quorsum voluerit naturaliter ambulabit, sursum, deorsum, sinistrorum, dextrorsum, corpore nihil pręgrauante.

TEMPVS, AETERnitas, Aeuum.

CAP. IX.

609

CVM nihil temporis vnquam sit de præsenti; tempus tamen esse, certissimum mihi est, & esse aliquid reale; Etenim illud ipsum, quod est præsens, vnicum videlicet temporis instans, præteritas, & futuras temporis partes nectens, vnam facit, veramq;, temporis successionem.

a Lib. 4. phys. t. 104. et 121. & seq.

610 Qui dicatur ab *a* Aristotele unicum instans, seù punctum in tempore, non una omnes ratione interpretantur. Nihil hic ego lectorem moror. Habet se instans in tempore, sicut punctum in linea: Sic plura assignabilia sunt, non solùm vnicum. Sed quia perpetuò tempus fluit, habet se in eo instans, vt mobile in motu: Sic vnicum instans intelligimus, quod eodem, quo tempus, impetu rapiatur, semper idem.

b Apud Arist. 4. phys. t. 93. & 94.
c Gregor. in 2. d. 2. q. 1. a. 1.

611 *b* Antiqua est opinio, quam reuehere in recentiorum Philosophorum classes côatus est peracutus *c* Philosophus, tempus esse octauam cœli sphærã, vel certè eius motum (octaua cum dicitur, ne facias vim in numero, ea. n. dicitur, quæ omnium extrema visa est antiquis). Satis hæc sententia improbatur, quia non probatur Aristoteli.

d lib. 4. phys. t. 101.

612 Est. n. tempus numerus motus, secundùm prius, & posterius. Ità *d* Aristoteles, & verò sapienter per hanc descriptionem, vel ipsius temporis naturam expressit, vel in quo tempus ab ęternitate, ab æuo distinguatur, indicauit. Addam mox de his quid sentiam, hic ratio temporis habetur in primis.

613 Cum quid successiuè mouetur, præter ipsum motum, habemus eiusdẽ durationẽ, quæ non ipse motus est, sed motui adiũcta, modò diuturnior modò breuior. Hęc verò duratio tẽpus est, intrinseca cuiusq; motus mẽsura, per

quam ad alterius similis mensuræ extrinsecam applicationem noscitur quantus motus fuerit.

614 Illud verò tempus, quod Aristoteles descripsit, non cuiuslibet motus duratio est; Etenim tempus *a* dicitur, quod vbiq;, & apud omnes est, vnum omnibus, cõis oĩum mẽsura. Ad hoc respexisse crediderim *b* Epicurũ, & Demetrium quendam Laconem, dum dixerunt, tempus esse accidens accidentium, consequens dies, noctesq;, idest nocturnum, diurnumq; motum.

a Lib. 4. phys. t. 95. & 132.
b Apud Sex. Empir.

615 Est ergo tẽpus duratio motus primi mobilis, seù potius solis ab oriente in occidentẽ, & rursus, expleto circulo per alterũ hemisphęrium, ab occidente in orientẽ. Etenim hic motus maximè regularis, & vnus est, idẽ notissimus, & cõissimus, huiusq; duratio in viginti quatuor partes æqualiter diuisa horæ sunt, quibus ad alias successiuas durationes dimetiendas vtimur.

616 Hoc verò est, quod *c* Plato dixit tẽpus eẽ motũ astrorũ, nõ quà mouentur solũ, sed quà in motu successiuo durant. Quin etiã hanc ipsam ob causam sacræ *d* literæ docent, data esse eadẽ astra in signa temporũ, annorum, mensium. Diei certè, noctisq; tã aperta indicia sunt, vt vix quicquã aliud notius.

c Apud Plotinum Enneade 3. lib. 7.
d Gen. 1.

617 Hinc habes, cur hæc duratio dicatur mensura motus. sed id, quod additur (secundum prius, & posterius) parum probatur *e* Galeno. Veretur, ne tẽpus per tempus describatur; nam id, quod in hac mensura est prius, & posterius, ipsum est tẽpus. Nihil est, quod vereatur, sponsore Themistio, describitur. n. natura temporis, qua per sui durationem, & partes priores, ac posteriores, aptum est alterius successiui motus durationem mensurare.

e Apud Themistium 4. phys. t. 102.

618 Si quæras, an vbi tempus dicitur numerus, seu, quod idem est, mẽsura, actiua hæc intelligi debeat, an passiua, respondet Aristoteles his verbis. *f* Tẽpus est, quod numeratur, & non quo numeramus. Suspicatur Aspasius, mendosum esse codicẽ, illaq; ab alijs adiecta (& nõ quo numeramus) sed cõtrà; Nam idem, ijsdem ferè verbis repetit *g* Aristoteles, vt constanter asserat, tempus esse mensuram passiuam, non actiuam.

f Lib. 4. phys. t. 102.
g Eodem lib. 4. t. 120.

619 Ex alia parte, quia motus primi mobilis is est, qui sua duratione metitur inferiores motus, contendunt *h* alij, tempus esse mensuram actiuã, quicquid tandem dixerit Aristoteles. Ego dissidium facile cõponi arbitror, esse videlicet tempus mensurã passiuã, quatenus prius ipsum mẽsurari debet, vt sic habeat mensuræ rationem; esse idem actiuam, dum eo alia mensuramus.

h Auer. Burl. Paul. Ven. Albert.

620 Sed, quia actualis vsus huius mensurę ad alia mensuranda non facit eã esse mensuram, sed ponit factam, hinc rectè Aristoteles vult, tempus esse mensuram passiuam, non actiuam; sed quod actiua non omnimodè excludatur, illa palam faciunt: *i* Motum tempore metimur, & motu tempus.

i Eodem lib. 4. t. 112.

621 Quæ non habent esse successiuũ, sed permanens, non mensurantur tẽpore, nisi per accidens ex quadam imaginaria successione, quam in rerum, etiam permanentiũ, duratione intelligimus. Hinc est, vt perperam aliqui, vbi tempus dicitur numerus motus, addant, & quietis, Etenim quies nihil dicit successiuum, sed consistentiam mobilis in eodem loco, vel forma.

622 Eadẽ hęc ipsa, quę successiua sunt, sunt quæ propriè dñr ab *k* Aristotele esse in tẽpore: Necesse est omnia quę in tẽpore sunt &c. & dicere cõsueuimus,

k Eodem li. 4. t. 117.

uimus, quod tabefacit tempus, & senescunt omnia tempore.

a eod. lib. 4. t. 131. & 97.

623 Tempus est verum ens reale, sed, & sine anima (inquit *a* Aristoteles) non est, Inde est (inquit idem, vt cum nihil mutamur secundum intelligentiam, aut latet nos mutari, non videatur nobis fuisse tempus sicut neque ijs, qui in Sardo fabulosè dicuntur dormire apud Heroas, cum fuerint experrecti; copulant enim primum nunc posteriori nunc, & faciunt vnum, remouentes propter insensibilitatem medium.

b Scoto cũ suis.
c Opusc. 44. c. 2. & in 2. d. 12. a. 5.

624 Difficile *b* aliquibus visum est, tempus non esse, vbi nos illud esse, non animaduertimus, sed rectè doctrinam hanc *c* D. Thom. assecutus interpretatusque est, tempus, quod est, verè, & realiter in sua specie quantitatis, non esse sine anima, prout habet formalem rationem mensuræ: etenim necesse est, ipsum cognoscatur, ad hoc, vt ex ipso aliæ durationes.

625 Non solum, quæ successiua sunt, in sua successione durant, sed & illa, quæ permanent. Durat, qui semper fuit, est, eritque æternus, & immortalis Deus; Durant, qui non semper fuerunt, sed sunt, semperque, erunt Angeli, incorruptibiles cœli, anima rationalis. Durant, quæ nec semper fuerunt, nec futura semper sunt; sunt tamen aliquandiu, idest substantię corruptibiles permanentes, quandiù sunt suis accidentibus item permanentibus præditæ.

d Lib. 5. de Cõsol. Prof. 6.

626 Immensæ durationis diuinæ mensura, quæ à mensurato non distinguitur, est æternitas, quæ rectè à *d* Boetio dicitur interminabilis vitæ tota simul, & perfecta possessio. Quid si aliqua creatura sit ab æterno, æternumque duratura sit, erit ne pariter huius mensura æternitas? Respondeo negatiuè, nec enim est pariter perfecta possessio, nec vita interminabilis erit, quamuis interminata.

627 Hoc est quod quidam Theologi notarunt, non idem esse æternum, ac sempiternum, Aeternitas Dei est propria, eiusdemque ita essentialis, vt Deus nõ sit, nisi æternus sit. sempiternitas dici vtcunq; potest participata duratio; si ea tamen vlla ratione competit creaturæ; qua de re *e* infra.

e Hoc eod. lib. 2. cap. 12.
f Lib. 1. de cęlo. t. 100.

628 Angelicæ durationis mensura, & cuiusuis alterius substantiæ, non æternæ, expertis tamen corruptionis, æuum dicitur, ipso *f* Aristotele approbante, vbi ait, diuinè hoc nomen enunciatum fuisse ab antiquis. Non me fugit, aliquando *g* hunc pro æternitate ęuum vsurpare; sed certa est nihilominus ęternitatis, æuiq; distinctio. Est. n. illa primę intelligentiæ propria, hoc secundarum, esto, has Aristoteles opinatus malè fuerit, ab æterno esse.

g Lib. 12. met. t. 39.

h Lib. 1. de cælo t. 100.

629 Describit *h* Aristoteles hoc æuum, vbi ait, esse finem, qui continet tempus vitæ vniuscuiusq;, cuius nihil est extra secũdũ naturã; id est esse terminũ, ac periodum, quæ continet eam rerum durationem in esse, quæ ex natura sua est tota simul. Apta est descriptio, vt rerum permanentium duratio á duratione successiuarum dignoscatur.

i In 1. d. 8. q. 2 a. 2. & in 2. d. 2. q. 1. a. 1.

630 Sed, si illa, quæ semper permanebunt distinguere voluerimus ab ijs, quæ non semper; pręstabit audire *i* D. Thomam, vbi dicit, æuũ esse participatam quandam æternitatem, interminatam, videlicet non vtrinque, sed ex vnica parte; Vel si etiam vtrinque esset, interminata dicitur, non

autem

autem interminabilis, sicut vera æternitas. Hæc verò est æuiternitas Angelorum, & similium substantiarum incorruptibilium.

631 De substantijs, quæ permanent, sed non semper, sunt, *a* qui arbitrentur, eas durare per modum quendam successiuè fluentem, ijs intrinsecum, per quem videlicet formaliter durent. Ego hunc modum non agnosco: conseruet Deus, vt prima causa, rei, quæ permanere dicitur, existentiam, durabit illa formaliter, sine alio modo superaddito. *a Aliqui e Scotistis in 2. d. 2.*

632 Differt autem hæc duratio permanentium corruptibilium à duratione permanentium incorruptibilium, vt imperfectum quoddam æuum à perfectiore, diciq; potest esse terminatæ vtrinq; diuturnitatis tota simul participata possessio. Post hæc ad motum præcipuam corporis naturalis affectionem redeundum est, etenim explicata est eius ratio generica, sed nondum species.

MOTVS DIVISIO,

Oppositio, Termini.

CAP. X.

633

PRIMA motus, genericè accepti, diuisio est in motum propriè dictum, & eum, qui dicitur, speciali nomine, mutatio. Hæc est ad substantiam, ille ad accidens, qui secunda quadam diuisione subdiuiditur, nam vél ad quãtitatem est, vel ad qualitatem, vel ad vbi.

634 Quatuor igitur in vniuersum dicendæ sunt species; mutatio, quę Generatio dicitur; motus ad quantitatem, qui dicitur Augumẽtatio; motus ad qualitatem, qui dicitur Alteratio; motus ad vbi, qui Latio dicitur, seù motus localis.

635 Si cum mutatione, quæ est substantiæ generatio, coniungatur corruptio, quæ illi ex aduerso respõdet, estq; ad non esse substantiæ, habemus duas illas *b* Aristotelis descriptiones, alterã generationis propriã, quæ est mutatio *b Lib. 5. phys. t. 7.*

alterã propriã corruptionis, quæ eſt mutatio ex ſubiecto in non ſubiectum.

636 Vtranuis harum duarum mutationum eſſe poſſe ex natura ſua ſucceſſiuam, opinati ijdem ſunt, *a* qui aliquã ſubſtãtiã poſſe ſuſcipere magis, & minus, crediderunt. Sed ex falſo principio falſam accepere conſequentiã. Dixerunt rectius, eſſe ex natura ſua vtranq; inſtantaneam, quamuis ſucceſſionem habere poſſent, vel ratione ſubiecti, vel ratione alterationis præuiæ.

a Auer. 3. cæli Scotus 8. meta. q. 8.

637 Alij motus, qui ſunt ad accidens, vnã cõi deſcriptione cõtinẽtur, eorũdẽ propria, quatenus à mutatione diſtinguũtur, eaq; eſt: *b* Trãſitus ex ſubiecto in ſubiectũ. Subiectũ intellige cõpletã ſubſtantiã, quæ eadem in termino à quo, & in termino ad quẽ, immutata rõne ſui, mutatur ſecundũ accidentia.

b Ex. lib. 5. phyſ. t. 7. 6.
c Ex interpretatione ſimplicij, Philop. & aliorum.

638 Neq; verò hi motus, quatenus à mutatione cõtradiſtinguuntur, ſunt oẽs ex natura ſua ſucceſſiui, ſicut mutatio ex natura ſua inſtãtanea eſt. Sic res hẽt in pluribus; nihil tamẽ repugnat, dari alterationẽ ex natura ſua inſtantaneã, qualis eſt illuminatio. Habet verò etiam hæc ſucceſſiuã quandam extenſionẽ dũ mundi oculus ſol ſucceſſiuo motu hoc vniuerſum luſtrat, illuſtratq;.

639 Ex quadrimembri partitione, quę fieri potuiſſet vniuerſi tranſitus, videlicet ex ſubiecto in ſubiectum, ex non ſubiecto in ſubiectum, ex ſubiecto in non ſubiectum, ex non ſubiecto in non ſubiectũ, meritò *c* Ariſtoteles reijcit hanc vltimam, quia omnis tranſitus, vel eſt inter contraria qualis eſt motus, vel inter contradictoria, qualis eſt mutatio.

c Lib. 5. phyſ. t. 7.

640 Ne hic mihi vim facito in verbis, illa obtrudendo .ſ. omnem tranſitum eſſe inter oppoſita priuatiuè: ad quantitatem eſſe motum, quæ tamen cõtrarium non habet, & alia ſimilia. Habeto, quid in illis deſcriptionibus intelligas ſubiecti nomine; & tunc qua ratione ſola mutatio ſit inter contradictoria; ſolus motus inter contraria, ſi ſapis, habes.

641 Vbi ex conuerſis contradictorijs terminis corruptio à generatioue diſtinguitur, ſatis eſt Ariſtoteli, eſſe alterius conceptum diſtinctũ ab altera, ſic, inquit, cũ quis fit ex ægro ſanus, mox ex ſano æger, idẽ, & vnus eſt, eſſe tamẽ non idem eſt ipſis. Ne ergò in corruptione poſitiuam rationem requiras, quæ ad non eſſe rei procedens, habeat realem tranſitus rationem. ſatis, ſi res, quæ fuerat, amplius non ſit, pro conceptu corruptionis.

642 Vbi inter terminos cõtrarios triplex dicitur motus, ad quantitatẽ, qualitatem, vbi; adæquatã accipe partitionem; nec. n. ad relationem, & alios prędicamentales modos eſt propriè dictus motus, quamuis tranſitus quidã non ineptè concipiatur. Et is eſt *d* Ariſtotelis intellectus, vbi probat, ad relationem non eſſe motum.

d Lib. 5. phyſ. t. 10.

643 Ex eodem termino ad quem, vndè motus à mutatione diſtinguitur, fit ſpecifica vtriusq; determinatio in infima ſpecie. Generationes igitur plures eſſe ſpecie poſſunt, pro ſpecifica diſtinctione ſubſtantiarum, quæ generãtur. Sic ex ſuis terminis, ad quos ſunt, ſpeciẽ habere intelliguntur corruptiones; ex differentijs quantitatum, locorumq;, augumentationes, ac lationes, ex differentijs qualitatum alterationes.

644 Nec mihi probatur ſententia *e* Alberti de Saxonia, qui ad motus ſpeciem præter terminum, ad quem, requirit etiã termini à quo, & medij conſiderationem.

e Lib. 5. phyſ. q. 9.

derationem. Nihil, quantùm ego censeo, hęc faciunt ad hanc rem, & vndecunq; sit v.g.alteratio,& in quocumq; subiecto,si ad calorem sit,eadem semper erit specie calefactio. Caue hic, ne tibi hi termini videantur aliquandò ij dem,cum verè non sint,vt cum ad eundem locum,ad quem naturaliter ignis fertur,agitur violenter lapis.

645 Ad vnum,eundemq; numero motum,tria exigit *a* Aristoteles.Ego cũ optimo magistro totidem,Quod,in Quo,Quando.Quod,est subiectum,ipsumq; mobile.In Quo,est terminus ad quem, in quo nimirum à motu quies est.Quando,dicit tempus,vnum videlicet,nec vlla intercepta quiete interruptum.Hæc tria vnà cum fuerint,vnus est motus.

a Lib. 5. phys. a t. 34.

646 Sunt *b* qui requirant ad hanc ipsam vnitatem numericam motus vnitatem motoris.Et sanè non longè ab hac sententia distare videtur ipse *c* Aristoteles; Inspice tamen attentius, nec.n.vbi Aristoteles vnitatem motoris requirit,ad motus vnitatem eam exigit,sed ad æternitatem. Et hoc est,quod idem *d* alicubi habet, solum circularem motum esse continuum, idest æternum.

b Auer. lib. 8. phys. Burl. Aegyd. Vico.
c Lib. 8. phys. a t. 82.
d Lib. 8. phys. t. 73. & 74.

647 Cum ad vnum motum,vnum pariter mobile necessarium esse dicitur, vnitatem accipe in quantitate, ratione cuius, vel non sine qua motus quilibet physicus est. Ergò, si dum mobile mouetur.v.g.localiter, transmutetur substantialiter,stante quantitate eadem, vnum stare mobile dicitur, & si nihil prætereà desit,vnus erit localis motus.

648 Cum item ad vnum motũ necessarius dicitur vnus terminus ad quẽ, vnum numero intellige. Sed sicut in permanentibus,quæ specie distinguuntur,ratione vnius quantitatis faciunt vnum numero,ità in successiuis,motus, qui ex immediatis terminis specie distinguuntur ratione vnius non interruptæ durationis continuari possunt in vno numero motu,cuius vnitas ex vltimo termino ad quem denominatur.

649 Ex his habes, ad eandem numericam motuum vnitatem, multò strictiùs requiri vnitatem temporis,quam aliorum duorum; Minima enim temporis per quietem interpositio faciet, non esse vnum numero motum. Vsu quidem receptum est, vt exiguam interpositionem, quasi nullam censeamus; sed non censet *e* Aristoteles nullam, vbi motui primæ, & vltimæ chordæ in chely, paucissimam aliquam rei intermissionem dat, non autem temporis.

e Lib. 5. phys. t. 23.

650 *f* Quæsitum est in eadem vnitate motus explicanda,an, cum quid graue in altum proijcitur, vt indè per eandem quasi lineam naturaliter redeat, detur quies in puncto reflexionis,vel ascensus cum descensu omnino continuus sit,nulla interposita in summo quiete.Mea sententia est in casu proposito,quietem nullam esse.

f Circa t. 62. lib. 8. phys.

651 Sed si vniuersalius tractetur quæstio in omnibus alijs motibus, siuè vterque naturalis sit, siuè alter naturalis, alter violentus, siuè vterque violentus; credibile est, non raro intercipi inter duos motus quietem, vel dum quodammodo dubium est,vtra virtus actiua alteri præualeat, vel dum hanc ipsam quietem postulat naturalis status mobilis.

652 Quod spectat ad oppositionẽ, opposita hic dico, quæ vnà simul stare nõ possunt in eodem subiecto, & hac ratione non solũ quies motui opponitur, sed motus motui, quies quieti. Oppositionis huius origo, quam optima methodo inuestigauit *a* Aristoteles, est à termino ad quem; da ergò hos terminos contrarios, contrarij motus inter se erunt.

a Lib.5.Phys. à t.4.6

653 Oppositio item est, quandò terminus à quo vnius est idem, ac terminus ad quem alterius, qua ratione opponitur augumẽtationi diminutio, generationi corruptio, & quælibet alteratio positiua suæ qualitatis destructioni.

654 Oppositio inter motus locales pari modo spectanda est ex incompossibilitate terminorum, ad quos ij sunt; sed cum sint motus locales ad vbi, nõ est propriè cõtrarietas inter illos, sicut nec ipsa Vbi propriè contraria inter se sunt, vel ipsa loca.

655 Motus tamẽ circularis auctore *b* Aristotele speciali quadã ratione minus habet contrarium, quam rectus; recto.n.rectus opponitur, cum est in cõtrariam partem, circulari autem, nec rectus, quia non est cum illo comparabilis, nec circularis opponitur, quia ad eundem est terminum.

b Lib. 1 .de Cœlo: t.20.

656 Pro minori tamen repugnantia, quam habent horum motuum localium termini, ad quos sunt, quam habeant termini alterationis, nihil repugnat aliquid duplici motu moueri, vno naturali, altero violento, vel sursum in descensu, aut è contrà, vel circulis in diuersa euntibus.

657 Quies deniq; quieti opponitur, si vtraq; sit in termino à quo motuum contrariorũ; sic quies in calore, á qua incipit frigefactio contraria est quieti sub frigore, à qua incipit calefactio: & verò si quies motui opponitur, cõtrariorum contraria etiam inter se contraria erunt.

658 Deniq; quod spectat ad terminos, standum est vocabulis, quæ *c* Philosophi, in hac quæstione tractanda, passim vsurpant. Primus sit, Primum esse rei, in quo scilicet res est, & immediatè anteà non erat; secundus sit, Vltimũ esse rei, in quo res est, & immediatè post non erit; tertius sit, Primum nõ esse rei, in quo res non est, sed immediatè anteà erat; quartus sit, Vltimũ non esse rei, in quo res non est, sed immediatè post erit.

c In li.6.Phys à t.40.

659 Quatuor hi sunt, ijdemq; satis; duo inceptionis, qui sunt, primum esse rei, & vltimum non esse rei; totidem desitionis, qui sunt, vltimum esse rei, & primum non esse rei. Duo intrinseci dicuntur, quia in ijs res est, & hi sunt, primum esse, & vltimum esse; duo extrinseci, quia in ijs res non est, & hi sunt, vltimum non esse rei, & primum non esse rei.

660 Postulat hanc terminorum intrinsecorum, vel extrinsecorum distinctionem ipsa rerum varietas, quæ enim successiua sunt, hoc ipso, quod quanta sunt, primam sui partem nullam habent, cum quicquid eius est, diuisibile sit. Item nec habent vltimam, vndè est, vt extrinseca indiuisibilia adnotentur; partes enim diuisibiles, auctore *d* Aristotele, ipsæ terminis aliundè egent, non ipsæ alia terminant.

d Lib.6.Phys. t.46.

661 Hi ipsi termini indiuidui, quos aliqui appellant mutata esse haud scio quam aptè, cum non solum sequantur motum, sed antecedant etiam, habẽt

veram, & realem entitatem, ipsius videlicet diuisibilis extensionis indiuisibiliter assignatæ; qua ratione de punctis *a* suprà dixi, & aliis similibus terminis quantitatis, esse de ipsa entitate quantitatis.

a hoc eodem lib. cap. 7.

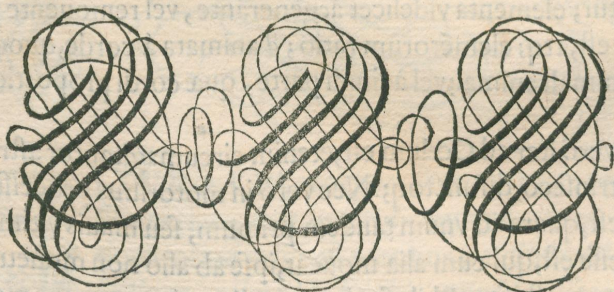
662 Motus successiuus incipit, ac desinit extrinsecè; inceptio est per vltimũ sui non esse, post quod immediatè est; desitio verò per primum sui non esse, antè quod immediatè erat. Hoc verò est motum esse in tempore, cuius finis instantia sunt, in quibus quia tempus non est, nec motus erit, si is in tempore est.

663 Parem cum motu extrinsecam denominationem habent illæ res permanentes, quę vel ratione suę extensionis, vel ratione suæ intensionis diuiduę sunt; Nimirùm terminus assignandus est vtrinq; extrinsecus; nomina verò eadem ijsdem facilè accommodes, prout substant suæ productioni, vel corruptioni.

664 Formæ substantiales, prout per mutationem incipiũt, ac desinunt esse in instanti, initium habent intrinsecè per primum sui esse, finem extrinsecè per primum sui non esse.

665 Ne ponas vtrunq; terminum intrinsecum, ne sint simul duę totales formæ in vna materia, nec ponas vtrunq; extrinsecum, ne eadem omni prorsus forma careat; nec ponas initium extrinsecum, finem intrinsecum, quia hoc ratio præuiæ alterationis successiuæ non patitur.

666 Momentanea quæ sunt, solùmq; durant in instanti, qualis est ipsa mutatio, per idem incipiunt, ac desinunt intrinsecè, idest per primum sui esse, quod idem dici potest vltimum esse rei.

667

EX motu motorem *a* Aristoteles inuestigauit, eodemq; viã sibi fecit ad Deum cognoscendum, qui solus est primus, & immobilis motor. Principium, quo nixus Aristoteles tam altè se se erexit, illud est: *b* quicquid mouetur physicè, ab alio mouetur; intellige ab alio, supposito distincto, & sic intellectum hoc principium probabili inductione notum est.

a Lib. 7. & 8. Physic.

b Ex. lib. 7. Phys. t. 1.

668 De his, quæ violenter agitantur, nemo non videt, vim ab extrinseco inferri; alia sunt, quæ principium sui motus intrinsecum habent, & ab alio tamen mouentur; elementa videlicet à generante, vel remouente prohibens; mixtorũ par est, atq; elemẽtorum ratio; *d* animata á corde, quod quasi paruum est in animali animal; vel à simili parte, quæ cordi proportione respondeat.

c Ex Arist. lib. 8. Phys. t. 32. d Ex Arist. lib. 8. Phys. t. 27. & lib. 2. de Part. Anim. cap. 1. & lib. de Anim. motu cap. 8.

669 Hinc verò iter ad Cœlum est, etenim circumagitantur astra, ergò & à motore extrinseco, distinctoq;. Nec verò in motoribus processus esse in infinitum potest, quare ad vnum tandem primum, seu mauis vltimum, deueniamus, necesse est, qui cum alia moueat, ipse ab alio non mouetur.

670 Quæsitum est inter Philosophos, an alia ratione primus motor immobilis inuestigari possit, quàm ex motu. Altercantur, vt solent, & inter ipsos Arabes præcipua contentio est, affirmante Algazele, & Auicenna, negante *e* Auerroe. Porrò ad motorem, quà motor est, cognoscendum, viam peruiam solus motus facit, & hæc fuit Aristoteli satis in Physicis, vbi de motu, eiusque principijs disputat ex professo.

e Lib. 8. Phys. Com. 3. 12. Meta. Com. 5. & Disput. contra Algaz.

671 Si verò alius sit quæstionis sensus, an videlicet alio medio, quàm quod ex motu accipitur, possit nobis naturali lumine philosophantibus Deus, vt prima rerum omnium causa, vt summum bonum, vt primum in genere entis, per-

tis, perfectissimumq; innotescere; stò sententiæ D. Thomæ, *a* vbi ait, quinq; vijs demonstrari posse, Deum esse; videlicet motu; ratione causæ efficientis; possibili; & necessario; gradibus, qui in rebus sunt; rerum gubernatione. *a 1.p.q.2.a.3.*

672 Aliud etiam ijdem Philosophi in controuersiam reuocarunt, an cum primus motor ex motu agnoscitur, non ex quolibet agnoscatur, sed ex æterno; Ex æterno, & non ex alio, respondēt, qui in Aristotelis verba iurarūt, etiā cum errat. Sed hi, vel dicent, non fuisse vnquam motorem primum ab Aristotele demonstratum, quia motus æternus non est, vel deteriùs cum Aristotele errabunt, ponendo æternum motum. Sentio, fuisse hunc motorem ex motu demonstratum probabiliter, etiamsi non æternus ab Aristotele putaretur. Hæc verò satis dicta sint de naturali corpore in vniuersùm, nunc ad species progredior.

MVNDI ORIGO, *Interitus, Perfectio.* CAP. XII.

673 NATVRALIA corpora sunt, quæ hanc rerum vniuersitatem integrant, quam dicimus mundum. Porrò qua ratione totum prius est partibus, intētione videlicet, ac perfectione, primò hic á nobis mundus inspiciendus est, vt mox absoluta eiusdem notitia, ex singularum partium inspectione, percipiatur, cœlo videlicet, & elementis.

674 Primus fuisse traditur *b* Pythagoras, qui totum hoc vniuersum á pulchritudine *c* pulchrum appellauit. Sapientiùs *d* Plato id non vni sapienti, sed vniuersæ sapiētum scholæ tribuit, & verò cum Græcis Latini conueniunt, quem enim illi pulchrum dixere, hi à concinnitate pariter, & elegantia, Mundum dicunt.

b Ex Plut.
c κόσμον
d In Gorgia, vel Rhetorica.

675 Et verò quid est (inquit *e* Plinius) in his rebus aspectabilibus, mūdius, pulchrius,

e Lib. 2. Nat. hist. cap. 1.

pulchrius, ornatius? Hunc ornat circularis figura, quam Cœlum habet, & quam terra circà mundi centrum imitatur, accurrẽte ad eam perfectiùs corrotundandam aqua; quæ vnum cum terra globum efficit, alijsq; pariter elementis in orbem circumiacentibus, vt infrá *a* dicam.

a hoc eo. lib. 2. cap. 14.

676 Abeat igitur cum suis Democritus, & si quis alius hunc mundum ouũ appellauit à figura oblongiori. Epicurus item alias figuras induxisse videtur, sed huic à sectatorum impudentia magis, quàm à suo vitio multa imponuntur, deq; Epicurȩis illa Ennii meliùs dicuntur, quàm de Epicuro ipso: Dum palato, quid sit optimum, iudicat, quale sit cœli palatium non vidit.

677 Mundum item ornat partium dispositio, & discors, in tanta rerum varietate, concordia. Hæc illa est ornatissima Promethei vxor, de qua Plotinus. Hic ille est Pythagoricus concentus, etenim sicut in musicis aures suauissimè detinentur, cum voces canoræ fuscis, lenes asperis, acutæ grauibus, flexibiles duris aptè miscentur, ità in mundo varietate rerum animus oblectatur, dum calida frigidis, humida siccis, grauia leuibus ordinatissimè componuntur.

678 Partes singulæ sunt, quæ in se ipsis pulcherrimæ pulchrum efficiũt totum. Nullam hic à me nouam assertionem expectes, tute Iudex esto veritatis, vbi terram, vbi maria, vbi mediam hanc naturam, quam dicimus aerẽ, vbi ex igne nostrate puriorem illum, qui suprà aerem nunquam moriturus ardere dicitur, fueris contemplatus. Altiùs euola ad astra. Hæ mundi partes sunt, ex his mundis mundissimus est.

679 Sed, an is aliquem habuit olim exortum? Hinc mihi cum ipso Aristotele certamen esse incipit. Video cum quanto aduersario, sed est à me veritas quam ex sacris litteris puram hausi, & profiteor; hinc verò bonum omen, certa victoria. Nec discipuli dixeris parùm fidelis, hic à magistro defecisse, etenim *b* is ipse præcepit, nunquam à veritate esse deficiendum. Vera est igitur *c* doctrina Catholicæ fidei, mundum fuisse à Deo creatum de nihilo, & ab illo creationis instanti incȩpisse motum, & communem eorum, quæ in tempore sunt, mensuram, tempus.

b Lib. 1. Ethic. cap. 6.
c Gen. 1.

680 Nec verò hanc nos veritatem sola cœlitùs data fides docet; Rem aliquam ex nullo præexistente subiecto posse fieri ab agente infinitȩ virtutis, ipsum naturale lumen dictat, & credibile est, ipsam hanc veritatem fuisse assecutos non paucos ex prisca Philosophia, quibus Diuinæ fidei lumen non illuxit, quamuis hanc assecutus Aristoteles non videtur.

681 Ergò principium illud physicum: Ex nihilo nihil fit, nisi facientis causȩ virtutem circumscribas, verum non est; Infinita.n.agentis vis ad materiam non alligatur, sed in se ipso omnia cõtinens, a se ipso dabit esse rebus, quod nulla præexistente materia, mundo dedit.

682 De mundi procreatione, & sæpiùs, & constanter in eadem sententia meminerunt Plato, *d* sectatoresq;, & hanc esse platonicam sententiam fatetur ipse *e* Aristoteles. Testatur hic ipse, maris generationem primam non paucos ex antiquis *f* philosophis agnouisse. Mundi opificium, structuramq; à summo artifice Deo sæpiùs cantat Orpheus; frequenter de eadem meminit,

d In Timeo & alibi.
e Lib. 8. Phys. t. 10.
f Ex Arist. lib. 2. Met. sum. 1.

ter

ter maximus *a* Mercurius; sed vereor, vt hi intellexerint creationem ex nihilo, qualem intellexisse videtur Plato, altercantibus hac ipsa de re Platonicis.

a In Pymand. cap. 11.

683 Quo anni tempore mundus sit conditus, ideſt in quo primùm ſtatu fuerit, ex his, quos nunc habet in quatuor anni temporibus, quotus quisque eſt, qui certò asserat? Placet pluribus, fuisse vernum tempus, *b* nec alios prima naſcentis origine mundi, illuxiſſe dies. Ver illud erat, inquiunt, ver magnus agebat Orbis. Aſſentiri videntur Aſtrologi, qui anni initium auſpicantur ab Ariete.

b Ex Virg. 2. Georg.

684 Placet non *c* nemini, fuiſſe mundum conditum, qualem videmus in æſtate, propterea Hæbreos anni exordium duxiſſe a Iunio, ab eodem duxiſſe Aegyptios. Sed parùm hæc firma, quæ de anni exordio afferuntur; Habet Iudæus *d* Ioſeph, antiquiſſimum Iudæis annum fuiſſe à Septembri; ſed etiam dato, quòd aliquandò fuerit à Iunio, an dicatur propterea mundus in hyeme conditus, quia nobis nunc initium à Ianuario? Illud eſt in circulo initium, quod eſſe volueris.

c Gerard. Mercat. initio suæ Cronologiæ.

d Li. 1. Antiq

685 Placet compluribus, eum fuiſſe mundi ſtatum, quem habet autumnus, cum nec florum copia mundo deeſt ad ornatum, nec pomorum ad cõmodum. Et quidem cum credibile ſit, in ſtatu perfecto mundum fuiſſe à Deo perfectiſſimo artifice conditum, ſi libeat hic audire Pythagoram, qui ver pueritiæ, æſtatem adoleſcentiæ, autumnum virilitati, hyemem ſenectuti comparabat, libebit etiam dicere, mundum in ſua prima origine autumni ſpeciem retuliſſe.

686 Nihil hic mihi certum eſt; Ex duabus ſententijs altera, quæ de vere, altera, quæ de autumno ſi rationibus agatur, defendo, quam impugnas, aio, quod negas, non contradicendi ſtudio, ſed diſſerendi.

687 Nec verò licet ex ſtatu terreſtris paradiſi argumentari, qualis in reliquo mundo fuerit, vel in quo ſigno ſol fuerit, etenim dicata illa innocentiæ ſtatio ſemper ęquis aſtris Deo iubente aſpiciebatur, vbi vbi fuerit, & quaqua verſum annus curreret.

688 Mundi ætatem ex ſacris litteris facilè ſubducas, vbi de anni menſura conſtiterit. Hæc verò non ſemper eadem fuiſse videtur; decem menſes in anno numerauit *e* Romulus, duos his adiecit Numa Pompilius; non menſium numerum, ſed dierum ad ſolis curſum compoſuit Cæſar; alij denique longiorem, alij breuiorem annum cum fecerint, non facile eſt conſtituere, cum quis annos vixiſſe legitur in hiſtorijs, quot ex noſtratibus annos egerit.

e Ex Ouid. 1. Faſt.

689 Fabuloſa ſunt, quæ de Aegyptijs *f* citantur, regnaſſe eorum Reges antè Ptolemæum Cleopatræ patrem per annorũ millia ſeptuaginta, illudq; malè appictum in eorundẽ hiſtorijs, apud *g* hos pingẽdi artem ſex annorum millibus floruiſſe. Hæc & ſimilia cõmẽta eruditè redarguit *h* D. Auguſtinus. Placet ſubductio, ac ſupputatio Romanæ Eccleſiæ, ex qua ad hunc vſq; annum à Chriſti liberatoris aduentu milleſimum ſexcenteſimum decimum tertium, numerantur ab Orbe condito annorum ſex millia octingenta duodecim. Hæc de mundi ortu, quid verò de interitu?

f Ex Diodor. Mela, & alijs.

g Ex Plin. lib. 35. cap. 13.

h Lib. 18. de Ciu. ca. 40. & lib. 12. ca. 10.

690 Deridet

a Lib. 2. Meteor. sum. 1.

690 Deridet *a* Aristoteles antiquos Philosophos, qui variadas olim naturæ conditiones arbitrabãtur, & nescio quẽ sibi mũdi finẽ præsagire visi sunt, deridet *b* alios, qui mundũ perpetuò nasci, & occidere, dixerũt (opinor) facilius, quã crediderint. Et verò si rõnibus agatur, meritò hos, illosq; reijcit; permanere hunc mundũ, nec nouos nasci, quis est ità nouus in mundo hospes, qui ignoret? interiturũ verò aliquãdo, vndè tandem illi Philosophi acceperunt?

b Lib. 1. de cœlo t. 60.

691 Ex rerũ deprauatione, ac diminutione virtutũ, perfectionũq; sibi cõplures persuadent vergere mundũ ad interitũ, nec desunt argumẽta à diminuta hoĩum ætate, quæ nunc, vbi octogesimum annũ excesserit, instar habet miraculi, cũ tamen olim æui longissimi homines vixerint. Ego hoc argumentũ non tanti esse puto; negò illã virtutũ imminutionem ex temporis decursu fieri; nego eodem cursu fieri homines æui breuioris.

692 Vixere olim fateor hoĩes annos centum, ducentos, & plus es, itá Deo ea, quæ ad complexionis integritatem spectant, moderante, vt ex illis primis parentibus humanũ genus longè, latèq; progigneretur, vt multa eos longa annorum obseruatio doceret, quæ mox apud posteros transmitterentur; posmodum verò in scelerum pœnam facta est ætas contractior, & in eo statu nunc perstat à prima mundi eluuione, à qua si sensim breuior fieret, vix vlla nunc esset.

693 Sentio igitur id, quod ab Aristotelis doctrina non abhorret, si ea stet semper temporũ moderatio, quæ tot iam seculis ducitur (quam tamen non semper futuram, recta nos fides docet) mũdum semper duraturum. Pugnarent ad inuicem elementa, perpetuaq; esset rerum vicissitudo, sed mundus ipse sibi semper constaret, sicut nunc constat, etto alternent elementa suas vices, debeamurq; morti nos, nostraque.

694 Rectius ergo de mundi interitu philosophantur, qui futuram rerũ immutationem, innouationemq; ex Diuina reuelatione cognouerunt. Nõ ego te hic audio, Aristoteles, nec ego me propterea ad Empedoclem, aut Ephesiũ Heraclitũ trãsfero, audio dicentẽ Deũ, ore *c* Principis Apostolorum; Adueniet dies domini, vt fur, in quo cæli magno impetu transient, elementa verò calore soluentur, terra autem, & quæ in ipsa sunt opera, soluentur.

Epist. 2. c. 3.

695 Sunt qui *d* arbitrentur, incertum Aristotelem de mundo, an esset æternus, non demonstratiuè agere pro parte affirmatiua, sed probabiliter, & ideò non esse errori tribuẽdum, vbi non demonstrat, cum non sit propositum demonstrare. fauet his id, quod alicubi *e* Aristoteles habet, problema de mũd æternitate dialecticum esse. Ego hanc tanti philosophi excusationem libenter admitterem, nisi & *f* graues auctores traderent, & doceret ipsa res, quæstionem hanc fuisse ex professo ab Aristotele tractatam, & quantum ipse censuit, physicè.

d Alb. lib. 8. Phys. tract. 1. cap. 4.

e Lib. 1. Top. cap. 9.

f D. Tho. lib. 12. Meta lect. 5. Burl. 8. Phys. t. 15. & alij.

696 Nec verò vspiam censuit Aristoteles, tractationem hanc esse dialecticam, nam quod aliquando dicitur problema, idem est, ac quæstio; nec dialecticum dicitur, sed in dialecticis pro exemplo affertur, vt quæstiones, ad eligendum ab ijs, quæ sunt, ad cognoscendum, dignoscantur.

g Ex lib. 8. Phys. t. 4.

697 Hæc verò sunt *g* Aristotelis fundamenta. Primum motum præcedit mobile,

mobile,cuius videl. actus,ē & motor,à quo est.vel ergo hęc,quæ pręcedere dicuntur,facta aliquando sunt, vel æterna. si facta,per motum igitur, & motus ante motum fuit;si æterna, an verò ociosa, & sine motu? quisq;, inquit Aristoteles,hoc per se scit. Falsò hic ponit Aristoteles, dari solum motum naturalem, qui est ex subiecto,cum detur creatio,quæ ex nullo subiecto est.Itē falso,fuisse ociosum Deum,si ab æterno cœlum non agitauerit.

698 Secundum est,si *a* motor, & mobile præfuere ad motum, fuit aliqua æternæ quietis causa,mox cum cępit esse motus,fuit & huius noua causa,motus igitur fuit antè motum, videlicet à causa quietis ad causam motus, siuè tandem hæc causa extrinseca motori sit, siue intrinseca, ex noua cognitione, quæ illum mouerit ad mouendum. Peccatur hic etiam in præexistentia mobilis, nec bona est de diuinis actibus ratiocinatio. *a Ex eodē lib. 8. à t. 7.*

699 Tertium est, *b* Motus non semper fuit;prius igitur quam esset non fuit, igitur aliquandò non fuit. at prius, & aliquandò sunt differentiæ temporis, tunc igitur cum prius vel aliquandò motus non fuit, tempus fuit.Negandum hic est id,quod dicitur,priùs,vel,aliquando,notare differentias realis temporis; etenim notant illius imaginarij, quod in indiuisibili æternitate concipimus,ex quo loquimur. *b Ex eod. lib. 8. à t. 10. & lib. 12. meta. t. 29.*

700 *c* Quartum est,quieti motus proportione respondet, si verò motus aliquando incępit, finitus est, quem sine debita proportione infinita quies antecessit. Sed contrà hoc est aperta instātia,da enim infinitum fuisse motum, quies quando tandem dabitur infinita,quæ illi proportione respondeat? *c Ex eod. lib. 8. à t. 15. & seq.*

701 Vlterius hac eadem in re *d* Aristoteles progreditur, .s. non solum confirmando sua, sed infirmando aliena. At inquit, qua ratione motus æternus esse possit, qui terminos sibi poscit præterà? reliqua, quę in mundo sunt, nec mouentur semper,nec semper quiescunt, sed alternant cum quiete motum; cur non idem dicatur de cœlo. Ad primum ex his, ait Aristoteles,eam esse naturam circularis motus,vt ab eodem ad idem sit.ad alterum negat paritatem. *d Eodē lib. 8. à t. 16. & seq.*

702 Ego his rationibus,quibus ipse contrà se agit Aristoteles, nō vtor, atq; ideò firmæ ne illę sint,an secus, non facio tanti. Non fuisse æternum motum sacrarum scripturarum,auctoritas mihi satis,superq; probat, an esse potuerit *e* mox definiam. Complura verò alia sunt aliorum philosophorum argumenta,quibus illi mundi ęternitati suffragantur, sed nihil obtinent.cum Aristotele libuit cominus agere, honoris ergo, quicquid alij mussitent,non est pensi. *e Hoc eodem cap.*

703 Certior erit explicatio quæstionis,an mūdus,qui ab æterno nō fuit,esse saltem potuerit,si de ratione creationis,& cōseruationis prius cōstiterit. *f* est ergo creatio productio totius ex nihilo,totius, inquit D. Thom. subsistentis, & verè,nā quamuis creari dicatur, quicquid fit ex non subiecto, tamen sicut in physicis magis dicitur fieri compositum, quam forma; ità hic denominatio à creatione datur ipsi toti. *f Ex D. Tho. p. p. q. 45. a 1.*

704 Non facit hic ad rē meā,an soli Deo competat creare,& an hæc creādi virtus communicari possit vlli creaturæ,cui sit ea cōnaturalis.si tñ interrogas, respōdeo ex sentētia D. Thomæ,cōpetere soli Deo,& creaturā ad creandum non posse concurrere,nisi vt eleuatam,& in genere causæ instrumentalis.

705 Nec

a In Timæo vel de mundi natura.

705 Nec verò audiendus est hac in re *a* Plato, vbi ait à primo Deo fuisse creatos minorum quasi gentium Deos, quibus cura demandata sit, alia inferiora, & imperfectiora creandi. Commentum hoc est; nisi fortasse velit, à prima intelligentia pendere omnia, vel in esse, vel in conseruari; administrari verò complura ministerio secundarum intelligentiarum, cœlorumq; vi, vndè est, vt hic *b* inferior orbis subiectus esse debeat superioribus lationibus.

b Ex Arist. li. 1. meteor. Sum. 1. cap. 2.

706 Hæc Dei propria actio, quæ dicitur creatio, cum quid per eam de nouo est, nihil noui dicit in creatore, passiuè autem spectata in ipsa re creata, dicit aliquid à re distinctũ, sicut *c* suprà de alijs actionibus trãseuntibus philosophatus sum, modum videl. rei in creari instantaneum, quia nihil est, quod Diuinam hanc actionem remoretur, seù successium etiam, si Deus velit, aliquam qualitatem successiuè producere ex non subiecto.

c Hoc eodem lib. cap. 5.

707 Huius eiusdem actionis terminus ad quem est is, qui speciem actioni tribuit, nec verò necesse est, eandem numero variare, vbi nec in termino ad quem varietas est, nec in agente tanta, quæ nouam postulet actionem. Ergo in re præsenti, quia omnia, quę sunt, non solùm à Deo, vt à prima causa sunt, sed ab eodem postulant conseruari, ne statim in nihilum relabantur, vbi Deus aliquid creat, idem etiam conseruat, vna, & intrinsecè inuariata actione, quæ & creatio dicitur, & conseruatio.

708 Creatio tamen dicitur vulgò, quà distinctum habet à conseruatione conceptum, vt est modus, quo res primò est; conseruatio verò, vt modus, quo res eadem in eodem esse perdurat, ac permanet. Da ergò aliquid, quod de nouo creetur à Deo; actionis vis est, in dando esse; idem ab eadem actione est; sed à creatione dicitur, ut primũ esse, à conseruatione, vt continuatum esse.

709 Cęterùm vna esse, intelligiq; potest actionis huius ratio ex termino ad quem, & quia, siuè is primò sit, siuè non primò, nihil immutat actionis naturam, abstrahet huius actionis ratio ab ea, quæ dicitur vulgò creationis ex primò esse, & quæ item vulgò conseruationis ex esse nõ primò. Nomen impone quod malueris; creatio est, sed non ad primum esse: conseruatio est, sed ad esse, cui non præcessit primum.

710 Errant igitur, quantum ego censeo, qui sentiunt, de ratione creationis esse, vt det rei esse post non esse, vel de ratione conseruationis, vt det rei esse, quæ aliquando primo fuerit, nec mihi hoc ex definitione creationis probabunt; altior enim est creationis ratio, & abstractior ad esse rei ex nihilo, quale quale illud sit; Atq; vbi ad primum esse sit, vel ad cõtinuatum esse post primum, accidentale solum discrimen ex denominatione extrinseca recipit.

711 Nouit hanc Aristoteles, quamuis censuerit, mundum fuisse ab æterno; Etenim *d* concedit Anaxagorę, vnum esse primum mouens, à quo omnia dependeant, non in noua productione, nisi secum ipse Aristoteles pugnet, in æterna igitur, & inde, auctore *e* Simplicio, huic eidem actioni dependentię nomen ab Aristotele inditum est. Hoc tu vtere, si vereris, nec in nomine creationis ęquiuocatio sit, etenim hoc eodem sępiùs vtitur *f* Aristoteles.

d Lib. 12. meta. t. 55.
e In li. 8. Physic.
f Lib. 12. met. t. 38. 2. Magn. mor. c. 18.

712 Nec verò, si hoc actionis genus concedatur, vereatur quispiam, ne ex diuinis

diuinis actionibus, hæc, quæ ad extra est, eiusdem naturæ videatur cum æternis ad intrà, quæ videlicet sunt ad esse, nunquam primum, diuinarum personarum. Discrimen est satis notum, nec Pater est diuinarum, personarum causa, sed principiũ, rerum verò extrà se propriũ principiũ est, & propria causa.

713 Iam quod spectat *a* ad rem propositam graues auctores sunt, ac nobiles, qui affirmant, nullam creatam rem potuisse esse ab æterno: datur vnicuiq; quod sentit, liberè eloqui, sed non placet, quod hi eandem sentẽtiam sanctissimis Patribus attribuunt, cõtra Arium, vt ea ferebant tẽpora, disputantibus.

a S. Bona. Alb. Magnus, & alij ex Theologis.

714 Sentio ego cum alijs *b* creaturam aliquam ex ijs, quæ permanẽtes dicuntur, secundum esse permanens, potuisse esse ab æterno per creationẽ, cõseruationi similem, quam nũquam præcesserit non esse illius creaturę; habituram hanc æternitatem à parte, vt dicitur, antea, sed participatam, atq; ideò à diuina æternitate, toto genere diuersam, ęterno quidem tempore iuxtà nostram imaginarij temporis rationẽ, duraturam necessario, sed necessitate ex suppositione.

b D. Tho. cum suis.

715 Dixi, secundum esse permanens, quod si incorruptibile natura sua sit nullam volo habeat in suis operationibus successionem, si corruptioni obnoxium, volo item ne suæ naturę relinquatur; Etenim non mihi æquè certũ est, potuisse esse ab ęterno vllã creaturã, secũdũ esse successiuũ, quod ĩ se habeat.

716 Aristoteles, *c* qui motũ ęternum posuit, infinitam pariter eius successionem admisit, infinitum tamen negat. *d* Credibile est, aliquod ille discrimen vidisse in infinito, quod sit in actuali, ac permanente quantitate, ab illo, quod sit in successiua, ac præterita, mihi videtur vtriusq; ratio, pace dixerim tanti Philosophi.

c Lib. 8. phys.
d Lib. 3. phys.

717 Quid verò dicimus ad SS. Patres, qui Ario probant, ęternum Dei siliũ non esse creaturam, sed eiusdem naturę cum Patre Deum? Agunt cum Ario, insano homine, ad hominem, fassus ille primo est, solum Deum esse ab æterno, Dei verò filium fuisse creaturam, à Deo in tempore factũ, atq; ideò Deũ esse non posse. Probarunt huic SS. Patres, ęternum esse id, quod sacrę literæ de æterno Verbo palam habent; Annuit Arius, sed in primo errore persistens, primęq; concessionis oblitus, ausus est asserere, quicquid hoc tandem ęternum sit, Deum non esse. Hoc ergò Patres vrgent, cum de facto nihil sit ęternum, nisi Deus, cum sit Verbum Patri coęternũ, & Verbum vnum cum Patre Deum esse.

718 Nihil hic SS Patres contrà meam assertionem, & verò me plurimum in mea sententia confirmat, quod S. Tho. in Patrum lectione tam frequens, tam oculatus, tam pius eandem hanc sententiam amplexus sit, sequanturq; viri doctissimi de nobilissima familia Thomistarum, neque hi solum, sed alij *e* complures.

e Dur. Ocham. Gab. Gregor.

719 Cum Platonici plures posuisse mundos visi sunt, *f* archetypum, vltramundanum, intellectualem, cœlestem, infimum, non mundos mundis aggerant, sed nomina; Vnum ponunt qualem ego pono cum *g* Aristotele, & vniuersa Peripateticorum schola, huiusque nomine intellige integratum ex quatuor elementis, & Cœlo.

f Ex Rhodig. li. 1. lect. antiq. cap. 39.
g Lib. 1. de cælo a t. 76.

720 Fini-

720 Finitum hunc, etiam cum ijsdem pono, certo videlicet ambitu comprehensum, vltrà quem nihil planè sit, nisi imaginarius campus. Aliter Stoici, & Epicurei, quibus ex Chrysippi *a* ratiocinatione difficile explicatu visum est, posito, quod finitus sit mundus, qui tandem fieret, si aliquid ad extremos eius fines pergeret, & vlterius eiacularetur, pergeret ne porrò iaculum, an non? Consule, quæ *b* supra à me dicta de vacuo sunt.

a Apud Lucretium lib. 2.

b Hoc eodem lib. c. 8.

721 Nec tamen desunt, qui finitos magnitudine mundos velint esse infinitos numero. Venerunt frequentes in hanc sententiam Democritus, Leucippus, & alij, mirum verò est, quam infirmis, quam nullis argumentis euocati. Potuisset, fateor, Deus plures creare eadem illa facilitate, qua de hoc dixit fiat, & factus est. sed plures esse hoc vno, disertè nego.

722 Non potest hæc mundi vnitas rationibus, ex solo lumine naturali desumptis, perfectè demonstrari; sit ità sane; sed adde, nec demonstrari posse multiplicitatem, multoq; minus infinitatem. Si verò ex sacris litteris res agatur, exq; sanctorum Patrum declarationibus, ità cuilibet pio explorata esse debet mundi vnitas, vt de multiplicitate ne ambigat quidem.

723 Aristotelis verò rationes, quibus ipsam hanc vnitatem *c* approbat, haud omnes firmissimæ sunt, laudandus est conatus in re tam remota ab experientijs, quam longè alius mundus ab nobis distaret, si extaret vspiam.

c Lib. 1. de cælo a t. 77.

724 Mundum esse animatum, sensisse visi sunt Academici, & verò magnum animal, si animal sit, meritò dicatur. Diffident; nam alij volunt, vnam esse animam omnium mundi partium communem, alij vnicam in cœlo ponunt, alij in singulis stellis vnam; Errant tamen omnes, nam quæ sunt mundi partes, elementa, cœlum, stellæ, inanimatæ sunt omnes, singulæque.

725 Nec verò vlla alia est substantialis forma, quæ has ipsas partes in vnum compositum per se vniat, sunt contiguæ solum, non autem continuæ, sapientissimè à primo conditore ordinatæq; dispositæq;, ordine tamen accidentali, qualem necesse est esse inter discreta, & solo loco proxima.

726 Vnus hic mundus perfectus, absolutusq; dicendus est, si absolute loquamur. Quid verò si cõparatiuè? Possunt ne (inquies) alij hoc vno perfectiores, vel hic ipse se ipso perfectior effici? Placet *d* D. Thomæ responsum, neq; hunc, neq; huius species perfici posse, in his, quæ ad naturam spectant, quin destruantur. Etenim sunt rerum naturæ, *e* sicut numeri, si quid addideris, si quid detraxeris, eædem amplius non sunt.

d 1. p. q. 25.

e Ex Arist. lib. 8. Meta. t. 10.

727 Alterius verò speciei mũdos, quorum partes naturæ sint perfectiores, posse à Deo fieri, exploratissimũ est; nõ deest sapiẽtissimo architecto nouũ inuentũ, cuius imaginẽ, & primũ exẽplar in seipso gerit, de materia verò nõ bene ratiocinatur *f* Arist. vbi ait, ab hoc mundo vniuersam fuisse occupatã, nec superesse pro alijs condendis. Qui esse potest mundi creator, idẽ & materiæ.

f Lib. 1. de cælo t. 93. & 94.

728 Potest autem hic ipse mundus, si non in natura, certè in his, quæ naturæ adiacent extrinsecus additis concinnior, & elegantior perfici; sic pariter fieri alij possunt eiusdem cum hoc speciei, sed meliores in ornatu meliori. An non tibi videantur ire posse dies candidiores, ex alia astrorum positione, & cursu? an nõ terra fęcũdior, mare turbulentũ minus? Ex his de alijs cõiectare.

729 Spe-

729 Specierum multiplicatio accidentalis quædam mundi perfectio est; fieri item posset amplior summorum generum numerus, vel substantiæ, vel accidentis, nec mihi quicquam assignabis, vndè constet, hoc à præpotenti Deo fieri non posse. Quid verò, si pars aliqua mundi perficeretur, alia in alio statu relicta, in quo nunc est?

730 Placet D. a Thomæ sententia, dissonantiam quandam in ea, quæ nunc est, mũdana harmonia, timeri posse ex tali mutatione, quasi ex vocibus, aliter in concentu dimensis, quam præcinentes postulent. Addo tamen, standum item esse sapientiæ, qua huius musicæ moderator Deus præditus est; nouit ipse, qua ratione nouæ consonantię antiquis aptè respondeat, & quod nouit, perficere sanè potest, potentia immensæ sapientiæ pari. a In 1. d. 44. q. 2. & p. 1. q. 25. ar. 6. ad 3.

731 Sed audio contrà hæc Platonicos obmurmurantes, mundum hunc aspectabilem ad imitationem eius, qui sub solam cadit intelligentiam, factum fuisse, eiusq; vnam esse, æternam, incommutabilemq; rationem, ergò & huius. Ad hos ego hæc pauca, in illa vna æterna, incommutabiliq; ratione archetypi mundi, mundos contineri plures, nõ ex multiplici natura exemplaris, sed eorum, quæ ex vno infinito exemplari, exprimi plura possunt.

732
COELVM dicitur sublimior huius mundi pars, quam astra perambulant; mundi illa quidem elementum dicitur, sed ab his, quæ vulgò elementa vocantur, longè diuersam naturam sortita est, corruptionis videlicet expertem, nec pro mixtorum transmutabili materia stat, sed pro materia vniuersi illic, vbi non nisi ad vbi motus est,

733 Censuit Anaxagoras, igneam esse hanc mundi partem; Non longè abest sententia *a* Platonis, qui eandem ex purissimis elementis constare, arbitratus est, igne prædominium habente: Subtilissimum maluit aerem Diogenes, Aegyptij concretam aquam. Nihil me hæc dimouent à sententia *b* Aristotelis, qui sentit, quintam quãdam esse naturam à quatuor vulgo dictis elementis distinctam.

a Ex Plot. Enn. 2. lib. 2. c. 7.

b Lib. 1. de Cælo à t. 8.

734 Memini me *c* supra asserere, non esse inconsulto ab Astrologis pronũciandum, solidi ne sint cœlestes orbes, an fluentes, cum nouæ apparentiæ nouum quid indicare videantur. Hic aio, non esse maiorem hac in re licentiam dandam Physiologo, quam Astrologo. Ego antiqua, quia suspecta sunt, reticeo; noua, quia nouarũ rerũ amator, nec esse, nec haberi volo, non affero.

c Hoc eod. lib. 2. c. 1.

735 Substantia ne sit composita, an simplex, & an materia constet nostrate, quęstio est minus noua, quamuis pro sententiarum varietate in re, de qua remotissimas experientias habemus, adhuc incerta. Placet eorum placitum, qui *d* volunt, cœlum esse substantiam simplicem, nec eos quisquam facilè à sententia deijciat, siuè auctoritate Aristotelis agatur, siuè ratione.

d Auerr. lib. de subst. orbis, & alibi sæpè cum grege suorum.

736 Placẽt nihilo minus his alij, *e* qui volunt, esse substantiam, compositam ex materia, & forma, materiamq; esse à nostrate longè diuersam; nec verò his aut Aristoteles, aut ratio refragatur. Deniq; etiam placent, *f* qui in cœlo materiam ponunt eiusdem cum nostra naturę, sed ità actuatam à forma cœli propria, vt totum verè, ac propriè dicatur omnis corruptionis expers, eq; intrinsecis principijs, neq, hoc ipsum dici posse, vel ab Aristotele, vel à ratione alienum.

e D. Tho. 1. p. q. 66. ar. 2. 8. Phys. lect. 1. 1. de Cælo lect. 6. & alibi cũ suis

f Aegyd. trac. de materia cœli. Scaliger Exerc. 61. & his antiquiores Nominales Ochã, Gab. & cõplures scriptores in sacrã Genesim.

737 Quid ergo, tam diuersis, discrepantibusq; sententijs, vel ipsa veritas, quæ tamẽ vna est, vel ipse Aristoteles, qui sibi aliàs egregiè constat, suffragatur? Habeo ex *g* Aristotele, tenuem, ac modicam esse notitiam eorum, quæ tam altè natura reposuit, hinc est, vt in dubia veritate suus cuiq; sensus verus esse videatur, dum nihil est, quod adigat in contrarium. Et verò cautè Aristoteles ea hac in re effatus est, quæ quisq; in suũ sensum facilè interpretetur.

g Lib. 1. de Part. c. 5.

738 Illa sunt, quæ huius corporis simplicitati maximè fauent. Vbi *h* materia est, ibi esse potentiam, & cur quid sit, vel non sit: *i* cœlum ingenerabile, & incorruptibile: *k* æterna carere potentia: *l* non esse in cœlo materiam, nisi ad vbi, & horum non pauca similia.

h Li. 1. de Cœlo t. 138.

i Lib. 1. de Cælo à t. 101.

k Lib. 9. meta. t. 17.

l Lib. 8. meta. t. 12. lib. 12. t. 10. & alibi.

739 Sed & illa fauent alteri sententiæ, quæ tuetur in cœlo materiam, licet non eãdem cum nostra: *m* Naturale esse, quod ex his est, videlicet ex materia, & forma: *n* porrò esse in cœlo naturam: *o* esse eandem substantiam, *p* quę sensatis accidentibus sub sensum cadat, quæ verò tales substantiæ sunt, materia item præditas esse, sed *q* non necessariò eadem, quam habent hæc corpora inferiora, vicinioraq; sensibus.

m Lib. 2. Phys. t. 12.

n Lib. 1. de Cœlo initio.

o Lib. 1. de Cęlo t. 92.

p Lib. 8. meta. t. 3.

q Lib. 14. meta. c. 3. lib. 8. t. 12. lib. 9. t. 17. & alibi.

740 Denique cum quis asserit, cœlestem materiam cũ reliqua conuenire, *r* Scoto interprete, tãtisper digreditur ab Aristotele, vt accedat ad veritatẽ; ait n. verè id dici, sed nõ ex mẽte Philosophi. Sed quid si ea materia à cęlesti forma actuata, naturã nõ mutet q. dẽ, vndè dici queat homogenea inferiori, mutet verò naturę cõditiones, & ex his, vel materiæ nomẽ amittat, vndè dicatur

r In 2. d. 14. q. 1.

non

non esse, vel munus, vndè dicatur non esse rationis eiusdem. Ego sic assero, & hanc sententiam dum tueor, sic Aristotelem interpretor.

741 Astra eiusdem esse naturę cum substantia cœli non sine ratione dixerit is, qui antiquam Cœlestium orbium partitionem retinere voluerit, quicquid tandem noua monstrent instrumenta videndi. Etenim facile est intelligere, astra, quæ in eodem sunt orbe sola densitate à suo orbe differre, ab his verò, quæ sunt in alio orbe, quia differunt motu, ac luce, differre essentialiter, sicut orbes inter se differunt.

742 Si tamen placeat altera pars, quam noua nouorum astrorum, ostenta nouiq; eorundem motus persuadent; vna est cęli natura, eademque homogenea in toto illo spatio, quod ab imo astrorum domicilio vsque ad supremum est. per hanc fluentem, & liquidam astra feruntur, vnumquodque eo cursu, in quem intelligentia direxerit.

743 Et quia violentum esse hunc motum credibile non est, astra, quæ non eundem seruant motum, inter se specie differre, credibile est, itemque à cœli substantia, in qua nonnisi locum habent, sicut in mari pisces. Hæc affero ad experimentum veritatis, nihil enim hactenus mihi certum est, antiqua deserere, & quicquid nouum obijcitur, auidè arripere, cordati non est.

744 Positionum differentiæ in animatis agnoscũtur à Philosophis, sursum, deorsum, antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum. Hinc aliqua suspicio, an *a* Aristoteles voluerit, cęlum esse animatum, cum has in cœlo positiones distinctè ponat. Certa verò mihi est sententia, quàm *b* superiùs attuli, cęlum carere anima, id Aristotelem ipsum censuisse, positionumque differentias in cęlo aptè notari.

a Lib. 2. de Cęlo à t. 7. vsque ad 17.
b Cap. 6. pręc.

745 Ipsæ priùs positiones agnoscendæ sunt in vniuersum, antequam cœlestes demonstremus. sex numerantur ex *c* triplici dimensione quantitatis, & binis vniuscuiusq; dimensionis terminis, sed non omnia paria reperiuntur in singulis animantibus, vbi de his propriè loquamur, licèt in singulis trina dimensio sit, quia positiones hæ non sinè motu considerantur.

c Ita Arist. lib. 2. de Cœlo t. 8.

746 Sursum est longitudinis initium, huius oppositus terminus deorsum; dextrum est principium latitudinis, huius oppositum, sinistrum; ante est initium profunditatis, huius extremum, retro; sed qua ratione, inquies, harum dimensionum initia distinguamus ab oppositis, cum in qualibet finita quantitate terminus vtrinque primus ad arbitrium signari possit? Hoc est, quod modo dixi; non ex solis dimensionibus has positiones accipi, sed motu addito hoc ipsum edissero clarius.

747 Initium longitudinis ex *d* Aristotele illud est, vndè sumitur incrementi materia, alimentum; Etenim indè res crescit ad oppositum longitudinis terminum. Nec mihi obijcias, augumentationem in corporibus animatis fieri secundum omnes partes dimensionis; Nam ego id non nego, sed volo cum Aristotele, spectari principalius in augumentatione extensionem in longitudinem, quam in alias partes, quod nemo negat.

d Lib. 2. de Cęlo t. 8. & lib. de Anim. incessu cap. 4.

748 Initium latitudinis est, vnde incipit motus localis; habet verò is in animalibus initium sui, indè, vbi maximè calor viget, aptissimum ad

hũc motum instrumentum; Caloris officina cor est, vel quod cordi proportionale est;ea autem pars erit calidior,in quam copia sanguinis maior effunditur per magis peruias venas. Sic nos vulgo de hominis dextera loquimur, & verè hic motus naturalis est.

750 Ante dicitur,vbi vigent maximè alij sensus, & quia in homine maximè vigent in facie,in eaq; complures collocati sunt, hæc meritò dicitur anterior pars,cui exaduersò adiacet posterior. Habeo ex his illud, quod modo asserui,non esse pariter has positionum combinationes in singulis animantibus, quia non omnia motum,sensumq; pariter participant.

751 Habeo item de antiquissimo dicto nouum iudicium. Dixere prisci,hominem esse inuersam arborem,radicibus sursum positis,vbi capilli ramis deorsum,vbi brachia, vbi pedes diuaricantur. Censeo suo loco stare omnia in homine,in arboribus verò infernè esse, quod est sursum, supernè,quod deorsum,etenim in his,inquit *a* Aristoteles,sursum est,vndè capitur alimẽtum à radicibus.

a Lib.de incessu Animal. c. 4.

752 Iam quòd spectat ad cęlum,veretur *b* Scaliger differentias positionum admittere,quia nec augescit,nec sentit. *c* Pythagorici duas ad summum dabant,dextrum,& sinistrum. *d* Cleomedes cum mathematicis, & cum his poetæ fatentur,esse omnes, sed aliter,ac Aristoteles, numerant,volunt retro esse ad orientem,ante ad occidentem solem,dextrum ad polum arcticum,sinistrum ad antarcticum,suum vnicuiq; Zenith esse sursum, deorsum Nadir.

b Exercit. 67.
c Apud Arist. lib.2. de Cœlo. t.7.
d Lib. de Mundo.

753 Placet mihi Aristotelis sententia; qui sex ponit positiones in cœlo, itaque disposuit. Ab oriente dextrum est, quia indè principium motus, nec malè hac in re Pythagorici philosophantur,erit igitur ad occidens sinistrum. Hominem si hic intelligas pro mundi axe, huiusque ab oriente motus à dextra sit,caput erit in antarctico, pedes in arctico, hic ergo sursum, illic deorsum,antè erit hemisphærium, versus quod mouetur,retro oppositum,a quo mouetur.

754 Sunt hæ positiones in cœlo non per proprietatem, sed per aptam accommodationem, non planè metaphoricam, sed medio quodammodo se se habentem inter propriam, & impropriam, sicut cœlum non est propriè animatum,sed imitationem quandam substantiæ animatæ obtinet ab intelligentia assistente,quæ certo,singulariq; motu cœlum circumagit,seù, si malueris,circumducit astrorum chorum.

755 Sed inspecta cœli natura,qua vi in hęc inferiora agat,definiendum est. Nec verò dubium est, quin infinita ferme rerum varietas,quę in his inferioribus mundi partibus, cœlo subditis,reperitur,ex cœli, astrorumve vi perficiatur. Disertè hoc asserit *e* Aristoteles, fidemque facit experientia,dum sole, modò ad cancrum eleuato, modò ad Capricornum deiecto, variata agendi virtute,anni tempestates variant,& quæ ex anni tempestatibus, in satis,natisque statas habent vicissitudines.

e Lib.2. de Cœlo t.20.

756 Quæcunque tandem cœlestis virtus in agendo sit, nihil indè humanæ libertati detrahi,tam certum est,quam est certissimũ, liberas hominis actiones intrinsecum in ipso homine habere principium,nullo extrinseco cogente.

te. Est aliqua indirecta cœli motio in hominem, dum organa corporea, vel melius, vel deterius habent, directa verò in ipsam animam nulla est.

757 Mendax ergò est diuinatrix, quæ dicitur Astrologia; meritoq; ex conuictu mortalium *a* exturbantur Genethliaci, qui de futuris contingentibus ex stellarum cursu, situque diuinationem profitentur, quã nosse non possunt. Somnia sunt, quæ futura prælegunt in stellarũ, quasi elementorũ, compositione; Nec vero mirum est, si vbi multa mentiti sunt, aliquid veri eueniat aliquandò, sicut casu fit, vt veri aliquid eueniat ex ostentis somniorum.

a Sacrorũ Conciliorum auctoritate, & Catholicorũ Philosophorum rationibus. lege D. Tho. 1. p. q. 115. ar. 4. li. 3. contra gentes. cap. 84.

758 Creditum est hactenùs, hos ipsos diuinatores facilè notare potuisse, in quo quisq; sydere, quoue cęlesti statu conceptus fuerit, & in quo natus horoscopo, datumq; ijs etiam est, vt de corporis habitu, deq; complexione sumerent coniecturam; sed hæc ipsa, quàm nunc incerta censenda sunt, facta additione astrorum per noua instrumenta, totq; maculis in sole deprehensis, nulla certa lege, quæ hactenus obseruari potuerit, in immenso illo lucis campo pererrantibus?

759 Agit tamen, vt dixi, in hæc materiata Cœlum, seù sua, seù astrorum vi, agitq; aliquandò, vt causa completa, ità vt hæc inferiora merè passiuè se habeant, recipiendo eius actionem. Sic lumen à cęlo in hęc inferiora diffunditur; sic rapido eorundem astrorum motu rapi creditur non paruus ambitus superioris elementaris regionis; sic deniq; ab astris dicitur in hæc inferiora siccitas, humor, frigus, calor.

760 In hãc ego sententiam antiquissimos *b* Philosophos locutos fuisse, arbitror, cum facta Zodiaci partitione in quatuor signorum classes, calorem, & humiditatem, ab Aquario, Geminis, Libra; frigus, & humiditatẽ, à Piscibus, Cancro, Scorpione; calorem, & siccitatem ab Ariete, Leone, Sagittario; frigus, & siccitatem, a Tauro, Virgine, Capricorno, prouenire voluerunt.

b Ex Leone Hebræo dial. 2. de amore.

761 Aliàs in hæc inferiora cęlum agit, complendo virtutem actiuam, quæ in inferioribus agentibus incompleta est; Hæc est illa prima generationis origo, quàm à cęlo *c* Aristoteles ducit, eiusq; motu. hinc illa ab eodem dicta: *d* Sol, & homo generant hominem; & *e* alibi complura alia, non dissimilia.

c Lib. 2. de cœlo t. 20.
d Lib. 2. Phys. t. 26.
e A lib. 2. de cœlo t. 42. lib. 2. de Genera t. 55. et 56. lib. 1. de Genera. Anim. c. 2.

762 Aliàs in hæc eadem inferiora cęlum agit, nihil immutãdo causam, qua cũ agit, sed vnà cum illa coagendo, concurrendoq; ad illius effectus productionem, quem vna partialis causa sine altera non produceret, quia necessarius est vtriusq; concursus.

763 Alium agendi modum, eius .s. non dissimilem, quo Deus prima causa subditas sibi, aq; se dependentes habet secundas, cęlo non tribuo. Nec verò necesse arbitror, ad quamlibet cuiusuis inferioris agentis actionem concurrere, non solum vt causam superiorem, Deiq; imitatricem; sed neq; vt causam partialem, ea ratione, qua modo concessi, ad plures, variosque effectus partialiter conuenire.

764 Quid ergo, si cęlum aliquandiù staret, vel, quauis alia ratione, nulla inde ad nos virtus diffunderetur, esset ne vlla inter hæc inferiora actio, & passio? Equidem sentio, si diù hæc rerum nouitas perduret, futuram in his inferioribus magnam rerum perturbationem, & multarum interitum,

per defectum cœlestium causarum; Nullam verò, nec vllo breuissimo tempore futuram hic actionem, quia cœlum non agit, hoc mihi non facilè persuadeo.

765 Vt verò propiùs cœlestium orbium, astrorumque vim, quam in hæc inferiora exercent, inspiciam, in duas nobilissimas cœli virtutes, lumen, & motum, mentis aciem intendo. Agit per vtranque qualitatem cęlum, quod, & multæ, & certæ docent experientiæ; quorsum verò hæc actio pertineat, & quos habeat proprios effectus, non conuenit inter omnes.

766 Visum est *a* alicui, nullam esse primis qualitatibus, quæ à cœlesti lumine non proueniat in hæc inferiora; vtque is rationem reddat, quomodo tandem ab vno, eodemq; lumine contraria enascantur, addit per Intelligentias hoc fieri, quæ dum lumine, tanquam instrumento, vtuntur, vim habent ad contrarios effectus. Non placet hæc doctrina; nec verò prodijt ex schola D. Thomæ, *b* cuius verissima sententia est, Intelligentias sua naturali virtute non nisi localem motum in rebus materiatis efficere posse, eosque effectus habere solos, qui ex applicatione actiuorum, passiuorumq; naturaliter consequuntur.

a Soncin. 12. meta. q. 13.

b 3. cōtrà Gen. cap. 78.

767 Sentio igitur primam cœlestis luminis vim esse in calefaciendo. Non id habet directè; nam à lumine lumen est; sed indirectè, emanatione quadam consequenti, intensioris, vel remissioris caloris, prout luminis radius in sui reflexione angulum habuerit magis, aut minus acutum. Testes huius rei appello quotquot sub Zona torrida degunt, quam solis lumen directè verberat.

768 Neque verò solus sol suo lumine hęc inferiora calefacit, sed etiam luna, ea, qua lucet, luce solis, & hæc est causa, cur quædam animalia in plenilunijs pinguiora sint, & succi plena; Nec enim eo tempore copiosiùs pascuntur; Sed, vt admonet *c* Aristoteles, noctes habent tepidiores in maiori luce, & quia optimum vitalium operationum instrumentum est calor, hinc in habitu vitæ meliùs habent.

c Lib. 4. de Part. anim. c. 5.

769 Dignum etiam scitu est, quam facit sol quatuor anni tempestatibus varietatem, luce modò demissiori, vndè calor est remissior, modò altiori, vndè calor intensior est, parilem fieri à luna, vnius mensis circulo, factis caloris incrementis, ac decrementis, pro lucis incremento, & decremento. Ità censet *d* Aristoteles, nec malè dixeris, mensem quemlibet esse totius anni compendium.

d Lib. 4. de Genera Anim. c. 2.

770 Hac ipsa calefaciendi vi, sol communis parentis nomen sortitus est, & si nihil aliud in hæc inferiora præstaret cœli motus, vel solis ipsius cursus, hoc enimuerò multum est, quod generationem, vt ait *e* Aristoteles, faciat incessanter, ac variam, adducendo, & abducendo generatiuum. Quid singula enumerem? hic ille est viuificus calor, qui in vniuerso inest: ità vt, inquit, idem *f* Aristoteles, quodammodo plena sint animę omnia.

e Lib. 2. de Genera. t. 55.

f Lib. 3. de Genera. Anim. c. 11.

771 Sed ipsi quoque astrorum motui vis aliqua actiua inest, rapitur enim eorum cursu superior elementaris mundi regio, quæ agitata vehementiùs, atteritur, & incalescit. Quis nesciat ex motu calorem prouenire? Testis est

g Lib. 2. de Cęlo t. 42. lib. 1. meteor. sum. 1. c. 4.

Aristo-

a Aristoteles ipsa velocitate succensas aliquãdò fuisse sagittas, ex arcu emissas, impositumq; stillasse plumbum.

772 Ex duplici ergò principio à cęlo est ad hęc inferiora calor, ex lumine, ex motu. Requirit hunc citatissimum *b* Aristotele, & prætereà ne procul hinc à nostra regione distet. *c* Addit hanc esse causam, cur sol præ reliquis astris suo nos motu calefaciat; etenim quæ sunt altiora sole nimis, distant, quę sunt viciniora, tardiùs agitantur.

773 Quid hic nõ meditantur *d* interpretes pro doctrina hac de motu, deq; syderum distantia explicanda, vt firma ipsa sit, & ne distet à veritate? si motus cęli aliquod ex inferioribus elementis calefacit; ignem ne, vel supremum aerem, qui suaptè natura calidissimus est? an aquam, an terram, ad quæ elementa motus cęli non pertinet? Sentio supremum aerem cęlesti agitatione calefieri, quà impurus per exhalationes est, sic enim, & attritionis, & recepti ab extrinseco caloris capax est.

774 Cur sol præ reliquis astris, calefacere dicatur ab Aristotele, & habere ad hunc effectum vicinitatem in situ, eam puto esse rationem, & dicti veritatem. Vel cẽsuit cum *e* Platone, solem immediatè suprà lunam esse, vel duo astra Mercurium, & Venerem in tanto astrorum numero nõ tanti fecit; Rectè igitur sol astrorum omnium proximus dicitur, quæ suprà lunam sunt.

775 Cur idem ab eodem dicatur, eam prę reliquis habere velocitatem, quę ad calorem satis sit, eam puto esse causam. Diurnus solis cursus ipso lucis ortu, occasuq; notus est magis, quàm superiorum astrorum; idem ergò agnoscitur citatissimus. Menstruus verò cursus lunæ notus quidem est, ipsa lucis auctione, & detractione, sed tardus noscitur, vbi noscitur menstruus.

776 Complura sunt, quæ cum à cœlo sint, ab eo per lumen, motumve esse, ratio satis apertè demonstrat. Sunt verò alia, quę item cęlesti virtute generari, notæ docent experientiæ, seù nexus, quem inter hæc esse, & cęli aspectum, facilè discimus. Et hęc ea sunt, de quibus quæritur, an à cœlo sint per aliam agendi virtutem, quàm, quæ insit motui, vel lumini, quia nec lumen, nec motus ad ea sunt satis.

777 Quodcunque sit hoc tertium actionis principium, si vllum est, influxus dicitur, seù influentia nomine generico: Non enim de nomine soliciti hic Philosophi sunt; sed re ipsa, quæ, qualis in specie sit, cognoscitur, ac distinguitur ex effectu; quale verò habeat speciale nomen, non tanti momenti res est; habet, quod imposueris.

778 Pari ratione, quia hæc agendi virtus occulta dicitur, mirantur quidam, non deesse Philosophos, qui virtutem hanc certò dari asserunt, quam ipsimet fatentur, occultam esse. Miror ego, homines acutos hac admiratione teneri potuisse; Etenim vbi hæc virtus occulta dicitur, non ignoratur, an sit, & quo de genere accidentium.

779 Quicquid ergò de nomine sit, quicquid de propria, & specificata ratione, sentio, dari cęlestes influentias; nec solum calorem in hęc inferiora per motum, & lumen demitti, sed alias qualitates per distinctas agendi virtutes, à quibus alij sint effectus, quàm hi, qui caloris prædominio existunt.

a Lib. 2. de cœlo t. 42. lib. 1. meteor. sum. 1. cap. 4.
b Lib. 1. meteor. sum. 1. c. 4.
c Ibidem.
d Auer. Simpl. Philalt. D. Th. et alij in t. 42. lib. 2. de cœlo. Philop. Olimp. Vicom. & alij in c. 4. lib. 1. meteor.
e Vt notat Philalthæus in 2. de cęlo.

a Alb. Magni lib. 3. meteor. trac. 1. c. 12. & alibi. S. Tho. li. 2. de cælo. t. 42. & alibi. Conueniunt Thomistæ, & Scotus in 2. d. 14. q. 3. cũ suis

780 Et verò hęc ipsa est antiquissimorũ a Peripateticorũ sñia, quod in recẽtiorum philosophorum gratiam addiderim, vbi contendunt, recenter fuisse has occultas virtutes, & influentias adinuentas ad callidam argumentorum elusionem, vbi quorundam effectuum causę paulò difficiliùs assignantur.

781 Nemo est, qui in rebus alijs compluribus, ignotas secundùm nomen qualitates, notas verò secundùm agendi virtutem, non admittat? Age, quæ vis magneti inest ad ferrum attrahendum, quę succino ad paleas, quę tot medicamentis ad varia humorum genera ex humanis corporibus euocanda? Nota est in his virtus, quę occulta dicitur, & ex horum similitudine de cœlestibus actionibus philosophamur.

782 Restat vltimo loco, vt, quia cęlum perpetuò mouetur, aliquid de principio dicam. Porrò multa, quæ de cœlestium orbium motu, vel à Physicis, vel ab Astrologis tradita sunt, nunc cum suspicio incidit de cœli substantia, solida ne sit, an diffluens, in pauca conferuntur. Hoc Physici est, principia huius motus, quem in syderibus videmus, indicare, neq; huius rei contemplatio nouis ostentis obscura redditur, aut incerta.

783 Mouentur ergò siuè astra, siuè cęli ab Intelligentijs, tanquam à principio extrinseco; à propria verò natura, tanquam à principio intrinseco. Ea, quam suprà *b* retuli, sententiarum varietas de natura Cœli; facit hic pariter plurium sententiarum, quamuis inter se diffidentium non improbandã probabilitatem, vbi sermo sit de intrinseco huius motus principio.

b Hoc eod. cap.

784 Si dixeris, cœli substantiam simplicem esse, illa ipsa principiũ est motus; passiuum quidem, sed quod postulet sic, & non aliter ab Intelligentia moueri. Habet hanc determinationem, quia natura quamuis simplex, integra tamen, completaque est, determinatamq; speciem habet inter reliqua corpora naturalia.

785 Qua ratione hæc sit natura, cum in alio non sit, nisi tanquam in supposito, in quo esse ad esse naturam non est satis, per aptam accommodationem explicatur; est enim in toto physico, ac sensibili.

786 Si dixeris, cœli substantiam compositam esse, intrinseca principia motus sunt ipsæ partes componentes, materia, & forma; neq; hic labores, quomodo habeant hæ partes propriam naturæ rationem, cum verè, & propriè in toto sint. Sed in hac etiam sententia visum est Doctoribus, ad huiusmodi motum cœli formam non actiuè, sed passiuè cõcurrere; Assentior, tum quia probabiles rationes persuadent, tum quia *c* Doctorum auctoritas.

c D. Tho. 1. p. q. 70. a. 3. Sco. in 2. d. 14. q. 1. & aliorum.

787 Extrinsecum, vt dixi, principium Intelligentia est. Certa est hæc res *d* Aristoteli, certa *e* Platoni, certa optimis quibusq; Philosophis, non solùm in christiana Philosophia institutis, sed etiam in ethnica. Certa eadem mihi est, sed de Intelligentiarum numero certitudinem hic nullam habeo.

d Lib. 8. Phys. & 12. meta.
e Dial. 1. de legibus.

788 Si Cœlum in orbes diuidas, nihil censeo repugnare, ab vna intelligentia plures orbes moueri, si nullam facias orbium partitionem, sed astra per liquidum eant, nihil item censeo repugnare, ab vna intelligentia plurium astrorum, quasi chorum, duci.

789 MVLTIPLEX est nominis acceptio, nam dicitur elementum quicquid illud sit, ex quo aliud componitur, siuè naturale compositum fuerit, siuè arte factum: item *a* tria mutationis principia, potissimùm duo positiua, & ex his maximè materia. Nostra tamen disputatio hic est de his vulgò dictis elementis igne, aere, aqua, terra, horumq; naturam, & numerum quæro.

a Ex Arist. lib. 12. meta. t. 23.

790 Definit hæc *b* Speusippus, esse id, ex quo componuntur, & resoluuntur composita. Huius similis est alia *c* Xenonis, & Crysippi definitio: Elementum est id, ex quo primo prodeunt, quæ fiunt, & in quod resoluuntur. Neutra tamē placet, quia vtraq; est amplior, quam par est, cum vtraq; etiam formam, & materiam, ex quibus corpora naturalia constant, & in quæ eadem resoluuntur, contineat.

b Lib. de Definit. Platonis.
c Apud Diog. in Vita.

791 Est ergo elementum, auctore *d* Aristotele, corpus, ex quo inexistente componitur vnumquodq; primo, indiuisibile specie in aliam speciem. Non discordat ab hac illa *e* Io. de sacro bosco: Elementa sunt corpora simplicia, quæ in partes diuersarum formarum diuidi non possunt, & ex quorum commixtione diuersæ generatorum species fiunt.

d Lib. 3. de cœlo. t. 31. & 5. meta. t. 4.
e In sua Sphæra, quam desūpsit ex Auicenna.

792 Sed nihil est, cur vel latum vnguem, ab Aristotele recedamus, cuius definitio horum est propria, quæ dicuntur vulgò elementa, siuè spectes mundi compositionem, quæ ex ijs inexistentibus fit, siuè compositionem mixtorum, quæ ex ijsdem est.

793 Dubitarunt autem cōplures, nec infimę notæ *f* philosophi, quibus formis ipsa hæc simplicia corpora constituantur, aiuntq; constitui primis qualitatibus, quia sunt in genere corporum infimæ sortis. Non placet horum ratiocinatio; & quidem, si elementorum materia nō constituatur formis substan-

f Alex. Ammon. Philop. Galen. Hippocrates.

ſtantialibus, corpora non erunt, nec elementa, quæ corporum prima ſunt. Explicent hi mihi, quomodo fiat ex non ſubſtantijs ſubſtantia compoſita; quomodo materia exiſtat abſq; vlla forma ſubſtantiali.

794 Iam perſpicua huius ſententiæ falſitas facilè mihi perſuadet, eos philoſophos primarum qualitatum nomine, non ipſas accidentales formas intellexiſſe, ſed primam earum originem, ac principium, formas ſubſtantiales vniuſcuiuſq; elementi proprias. Hoc ſi velint, placet ſententia, nec loquendi modus vſquequaq; diſplicet, quia per qualitates primas apta diſtributione combinatas, maximè hæc prima corpora innoteſcunt.

795 Elementorum numerum infinitum poſuiſſe viſi ſunt, *a* qui infinita poſuere principia; Sed quia non omne principium elementum eſt, in ea elemēti acceptione, qua dicuntur hæc vulgata; eſto in principijs errauerint, credibile eſt, non erraſſe in his elementis, quorum hic ego numerum ineo. Aio igitur eſſe solùm quatuor, ignem, aerem, aquam, terram.

a Vt refert, Ariſt. lib. 3. de cœlo à t. 37. & lib. 2. de Gene. t. 31.

796 Pendet hic numerus ex numero qualitatū, quæ dicuntur primæ, quęq; vulgò cenſentur quatuor, calor, frigus, humor, ſiccitas. harū, ſocia coniunctione combinatarū, quadruplex coniugatio fit, & ex iiſdem quatuor prima corpora numerantur; ignis, cui conuenit calor, & ſiccitas; aer, cui humor, & calor; aqua, cui frigus, & humor; terra, cui ſiccitas, & frigus. *b* Vtilem aliam coniugationem reperies nullam.

b Conſule, quæ hac diri habet ingenioſe Clauiꝰ in ſua ſphæra.

797 Quid verò, quòd nonnulli reperiuntur, qui, nihil vt eſſe videretur inaccessum humanorum ingeniorum audaciȩ, negarunt, has qualitates dari? Omnium actiuiſſimam calorem nemo eſt, qui è medio tollat; Eſt verò, qui cenſeat, frigus nihil aliud eſſe, niſi caloris priuationem. Dicet idem, opinor, nigredinem eſſe priuationē albedinis, amaritiem dulcedinis abſentiam. Fabuloſum dicet quicquid horum ſomniauerit, eſt.n. in frigore poſitiua vis agendi, quæ priuationi non competit.

798 Sunt item alij, qui humorem, ſiccitatemq; inter qualitates nō cenſent; Fatentur dari fluidam aliquam ſubſtantiam, quæ rebus illabatur, & ex hac exhauſta fieri ſiccitatem, quæ verò ſint qualitates, non vident. Opto his meliorem intelligentiæ vſum, quam oculorum. An etiam non intelligunt, vndè ſit, vt illa ſubſtantia, quæ alteri infunditur, ipſa in ſe humida ſit, vnde illa, ex qua, infuſa exhauritur, ipſa in ſe ſicca permaneat? Adde quòd & agendi vis iiſdem competit, quamuis actiuitas non tanta ſit.

799 Probat qualitatum numerus, & coniugatio, dari poſſe quatuor elemēta. Eadem verò de facto in rerum natura exiſtere, quotus quiſq; eſt, qui non videat? Sed ratione, non ſenſu agendum eſt.

800 Inſtar verò rationis habet non contemnendæ in peripatetica doctrina, quia ſic poſtulat vniuerſi perfectio, iſq; rerum curſus, qui à rerum omnium architecto Deo ſapientiſſimè ordinatus eſt, non ab æterno, vt cenſuit Ariſtoteles, ſed in tempore.

801 Suppetunt aliȩ rationes ex eiuſdem Ariſtotelis doctrina non reijciendæ, quamuis primo intuitu parùm firmæ videantur. *c* Vna ex his eſt inter Peripateticos celebris. Datur cœlum, quod aſſiduo rotatu in orbem agitur, ergo

c Deſumpta ex lib. 2. de cœlo. t. 18. & 19.

ergo datur terra in huius centro quiescens; datur terra, ergo & ignis; dantur terra, & ignis, ergo & aqua, & aer. Et hic est, qui quærebatur, elementorum numerus.

802 Verùm soliciti sunt *a* Aristotelici quam vim habeant hæ consequentiæ, quiq; sit ratiocinationis nexus, à cælo in terram deductæ, mox à terra ad ignem, & reliqua elementa. Ego plura, quæ huc afferri possent, in pauca confero. Probauerat Aristoteles, esse cœlum diuersæ naturæ à terra; si ergo decet illud moueri circulariter, stabit hæc grauissima in centro, vt loco pariter quodammodo distet, ac distat natura. Hæc prima deductio est.

a Albert. de Saxon. Iand. Niph. Philal. Simplic.

803 Progressus est ex comparatione qualitatum motiuarum, actiuarumq; receptoq; in Peripatetica schola principio: Quod si detur vnum contrariorum, æquum sit dari & alterum; quin imò de facto detur, quia non deficit natura in necessarijs. Hoc ergo posito si grauissimum datur, qualis est terra infernè, dabitur leuissimum supernè, qualis est ignis. hæc illa secunda deductio est à terra ad ignem.

804 Idem verò principium conficit rationem; datis.n. duobus elementis, terra, & igne, dabuntur contraria, aer, & aqua. Contrarietatem verò intellige in qualitatibus actiuis; An verò detur ignis in concauo lunæ dicam *b* infrà. Dari ignem, vbi vbi illud sit, nemo sanus negabit.

b Hoc eod. cap.

805 Insinuatum est à me paulò superiùs, primas qualitates actiuas esse quatuor. Primæ dicuntur, non dignitate, sed origine; nec primæ simpliciter, sed in corporibus corruptilibus, respondentq; tactui primo sensuum. Dicuntur hæ eædem prima contraria, & quidem competit ijsdem contrariorum definitio, allata ab *c* Aristotele, nec.n. fiunt ex alijs prioribus, nec ex alterutris, & ex his fiunt secundæ qualitates.

c Lib. 1. phys. t. 42.

806 Plures alicubi *d* Aristoteles visus est numerasse, quam quatuor. Recenset.n. calidum, frigidum, humidum, siccum, graue, leue, durũ, molle, lubricũ, aridum, crassum, tenue. Addidit idem *e* alibi rarum, & densum, addidere alij acutum, & obtusum. Sed aliud est numerare qualitates, quæ in sui origine sint simpliciter primæ, eędemq; actiuæ, qua ratione rectè solum quatuor numerantur; aliud verò persequi omnes, quæ sub tactum cadunt, siuè primæ illæ sint, siuè secundæ, siuè actiuæ, siuè secus.

d Lib. 2. de Gene. t. 8.

e Lib. 2. de Part. anim. ca. 1. lib. 8. meta. initio.

807 Auctor est *f* Galenus, primum fuisse Hippocratem, qui quaternarium hunc qualitatum primarum actiuarum numerum stabiliuit. Censeo, antè Hippocratem venisse easdem sub tactum antiquorum; nec sanè difficile est, has, tanquam primas, ab alijs, quæ originem ex his trahunt, dignoscere. De Pythagoricis traditur, parem eos qualitatum numerũ constituisse, sed non parem earundem rationem reddidere, vt animaduertit *g* Aristoteles.

f Lib. 1. Natur. fac. cap. 2.

g Lib. 2. de Gene. à t. 8.

808 Harum qualitatum singulas coniugationes paulò superiùs in singula elementa distribui. Nunc eadem elementa spectanda sunt, non qualia sunt hic apud nos alterata, & impura, sed qualia essent in suo naturali statu, si munus elementi solum exercerent in mundi compositione, non autem in generatione mixtorum. Addo igitur, ex assignatis vnicuiq; elemento qualitatibus proprijs, cõuenire vtrãq; singulis in ea intẽsione, quã habere maximã possũt.

809 Nec

809 Nec mihi obijcias ex dicto *a* Aristotelis, terram magis esse sicci, quam frigidi; aquam magis frigidi, quam humidi; aerem magis humidi, quam calidi ignem magis calidi, quam sicci. Etenim dictum hoc facilè admitto, sed longè aliter interpretor, ac *b* ij, qui singulis elementis vnam dant qualitatem in summo intensam, alterâm remissam. Satis est, si ea, quæ dicitur, esse magis, sit efficacioris virtutis, vel in primarijs qualitatum effectibus, vel in secundarijs; quamuis non maioris intensionis.

a Lib. 2. de Gene. t. 23.

b Alex. Marsil. Foroliu. Alb. de Sax. Tolet⁹, Cōym.

810 Est ergò ignis, & summè calidus, & summè siccus, sed maioris virtutis est in eo calor, quam in quolibet alio elemento, quia coniunctus cum siccitate ea, tanquam lima, acuitur. Est terra summè sicca, & summè frigida, sed siccitas actuosior est, quam sit in igne pro coniunctione, quam habet cum frigore, & densitate, quæ ex frigore sequitur. Item terminari termino proprio, maximè competit terræ, & id siccitatis est. Pari ratione de reliquis elementis philosophare.

811 Et verè hæc ipsa est Aristotelis Philosophia, vt missos faciam eius hac in *c* re sectatores, quamuis nobiles. Si.n. in vnoquoq; elemento duæ sunt qualitates eius perfectionis, quam fert ipsius elementi natura, nec repugnat summo calori summa siccitas, summæ humiditati summus calor, summo frigori summa humiditas, summæ siccitati summū frigus; aut falsa est Aristotelis doctrina, vbi binas qualitates elementis tribuit in sua perfectione; aut vtramq; tribuit summam.

c Alb. Auer. Niph. Achillinum, Contarenum.

812 Aerem esse natura sua frigidū; *d* antiqua opinio est, nec planè antiquata, quia ex recentioribus *e* nonnemo est, qui si non frigidissimū, frigoris certe temperati esse voluit. Sunt etiam *f* qui aquam velint esse magis humidam, quam sit aer, siuè intensionem qualitatis spectes, siuè agendi virtutem. Neutra tamen sententia admittenda est, quam nullæ suadent experientiæ, nisi ex elementis, de suo naturali statu emotis petitę.

d Empedoclis & Stoicorum. apud Galē. lib. 2. de facult. med. Simpli.
e Cardan. lib. 2. de Subtil.
f Galen. lib. 1. pharm. & li. 1. de complex. Auic. Thom. de Garbo, & alij.

813 An vsquam detur elementum in suo naturali statu, quis certò assequatur? Non solum de totis loquor, sed etiam de partibus. Nam terra aquæ permixta est, & quorsum hæc permixtio pertineat, incertum est; Aquarum magnam notamus varietatem, dum purior alicundè exit, quam aliundè, sed puram quis vnquam hausit?

814 Aer quam multis extrinsecis inficitur, vaporibus, exhalationibus? Ignis si supra aerem sit, purus fortasse aliqua sui parte superstat, longè positus à comercio cum his inferioribus; Verum si vlla fides habeatur nouis quibusdam Mathematicorum commentationibus, qui cometas supra quorumdā astrorum altitudinem deprehenderunt, etiam de igne dubites, an vsquam purus vigeat. Hæc est elementorum natura, & status. Quis verò motus?

815 Ex triplici latione, quam distinguit *g* Aristoteles, à medio, ad medium, circa medium; duæ sunt, quæ naturales sunt elementis. ad medium simpliciter, conuenit terræ; à medio simpliciter, igni; ad medium secundum quid, aquæ; à medio secundum quid, aeri.

g Lib. 1. de cœlo t. 5. & 6.

816 Sic feruntur, cum de sua naturali sede deducta sunt, & ea etit naturalis vniuersi compositio, vt in centro sit terra, suprá terram aqua, supra hanc aer,

supra

ſupra aerem ignis, ſi is ad mundi compoſitionem ſit pariter neceſſarius, & ad mixtorum generationem.

817 A quo tamen actiuo principio hunc motum elementa habeant, malè aſſecutus eſt *a* Empedocles. Opinatus is dicitur, rapidiſſimo cœli motu elementa procul à mundi circumferentia extrudi, vnumquodq; longius, prout grauius fuerit, qua ratione circumacto cribro lapilli, frumento admixti, in medium confugiunt, quaſi pigeat motum circumferentię ſequi, vel quaſi pellantur, vt ſegnes, tardiq; ad motum, quia grauitas remoratur. Errat, & ſine vllo argumento motum naturalem elementis detrahit, ſolo dato violento.

a Apud Ariſt. lib. 2. de cœlo in fine.

818 Sunt, qui malint, vim ineſſe naturalibus elementorum ſtationibus ad ſe attrahendum, eo igitur elementa ferri, quia loci vis vocat. Diſtinctè cum his agendum eſt; nec. n. fortaſſe parem elemẽtis vim inferunt, ſicut Empedocles. Trahendi vis, aut ineſt loco, tanquam fini, & ſic fateor, moueri elementa, vnumquodq; ad ſuum locum, quia finem hunc appetunt. Aut illa vis dicitur ineſſe loco, tanquam principio actiuo, & hoc ſi velint, errant cũ Empedocle.

819 Sentio igitur hac ego in re id, quod *b* alias dictum videri poſſit, moueri elementum vnumquodq; à propria forma, tanquam à primo motus principio intrinſeco, non ſine motus inſtrumentis, grauitate videlicet, ac leuitate; principium verò extrinſecum eiuſdem motus aſſero cum *c* Ariſtotele, eſſe generans, aut remouens prohibens, in quo ſenſu admiſi aliàs illud Ariſtotelis principium, facili inductione notum: Quidquid mouetur, mouetur ab alio.

b Hoc eodem lib. cap. 4.

c Lib. 8. Phyſ. t. 32. lib. 4. de cęlo. t. 24. & 25.

820 Hæc diuiſio, qua motus principium dicitur aliud intrinſecum, aliud extrinſecum, *d* Ariſtotelica eſt; ex his, quę ab eo de natura diſputantur, & ſupponit id, quod ex eiuſdem ſententia aliàs *e* aſſerui, internum principium, non ſolum paſſiuum eſſe, ſed etiam actiuum.

d Lib. 2. Phyſ.

e Hoc eod. lib. cap. 4.

821 Quid, quod niſi hoc daret Ariſtoteles, non eſſet, cur Antiphontis, aliorumq; veterum Philoſophorum ſententiam carperet? Et tamen, quod nunquam ſatis mirere; Peripatetici nobiles ipſum hoc internum principiũ motus actiuum in elementis non agnoſcunt.

822 Hæſitauit, opinor, in dubia quæſtione Auerroes, ex cuius ſcriptis, nec ſubtiliſſimum *f* Scoti ingenium diſpicere valuit, quam in partem ille eat. Fatetur *g* alicubi, elementa moueri à ſe ipſis, & in ſe ſui motus principium cõtinere; Ipſum hoc principium diſtinctè *h* alibi monſtrat, eſſe propriam vniuſcuiuſq; formam; nec verò intelligas, loqui eum de principio paſſiuo motus, non autem de actiuo; tum quia de hoc agebatur; tum quia paſſiua ipſa pariter materia eſt. Hic ipſe tamen ipſum hoc principium, quod aſſerit, *i* alibi negat, ità ſe in omnem partem verſat, vt non deeſſet Auerroiſtis materia lucubrationum.

f Vt ipſemet fatetur in 2. d. 2.

g 2. Phyſ. Cõment. 1.

h Lib. 4. Phyſ. Com. 71.

i Lib. 8. Phyſ. Com. 32.

823 Notiſſimæ docent experientiæ, ipſeque *k* Ariſtoteles, cum ad ſua loca naturaliter mouentur elementa, motus finem eſſe velociorem, quam principium fuerit; ſic natura non deficit, ſed vires eundo acquirit.

K Lib. 1. de Cęlo t. 88.

824 Cauſa noti effectus ignota pluribus eſt. Non placet *l* Hipparchi ſententia, qui exiſtimat, naturalis motus principium eſſe tardius, quia aliquid remanet præcedentis violentiæ. Cur non placeat eſt, quia non ſemper naturalem

l Apud Simpl. in lib. 8. Phyſ. & 1. de Cęlo.

lem motum præcedit violentus, & multa extra proprium locum primo genita, statim ad sua loca tendere incipiunt.

a Apud eundē Simpl. locis cit.

825 Opinati sunt *a* alij, tarditatis causam esse ipsius viæ longinquitatem, & quia hæc eundo minor restat, minorem item restare causam tarditatis. Sed quid, inquies, isthæc viæ longinquitas operatur? respondent, in motu locali scindi medium, quod scilicet, vbi multum sit, validius resistit, ne rumpatur, quam vbi exiguum. Neq; id placet, certaq; est experientia, si duo grauia cadant, vnum ex altiori loco, alterum ex demissiori, in paribus spatijs ad motus finem, non esse parem velocitatem, & medium tamen idem est.

826 Mea tandem sententia est, vbi naturalis motus incipit, incipere pariter interiecti medij agitationem aliquam, quæ necessariò fit ad vacuum replendum: Facit hic accursus aliquem externum impulsum in mobili, ergò velocius mouebitur, quam sine eo: Ad additam velocitatem fiet accursus citior, & agitatio maior; maior ergò instabit impulsus, & velocitas inerit motui maior. Hac progressione cœteris omnibus paribus, quo maior ea distantia fuerit vndè mobile discedit, hoc erit motus in procursu velocior.

827 Libet autem singula elementa inspicere, mox rursus eorundem figuras, & magnitudines intueri. Esse ignem in hoc inferiori orbe, dum habet vndè nutriatur, ignorat nemo; Sed is, quamuis in mixtorum generatione munus habeat elementi; impurum tamen elementum est, diuisum in partes, nusquā quietum, semper nouum, nouis partibus succensis, ad aliarum extinctionem. An verò in alia mundi regione idem sit, in quo maioris sit molis, naturaliter quiescat, mundumq; integret, extremæ fuere sententiæ.

b Apud Arist. lib. 1. de cœlo. & lib. 1. meteorum.

c Commen. in primū meteorum.

828 *b* Antiquissima est, amplissimum esse ignis locum suprà aerem, huiusq; densioris, illustriorisq; partes esse ipsa astra. Nec planè antiquata est hæc sententia, quam contrà Aristotelem, Aristotelis interpres, *c* Philoponus asserit, veram esse. Fallitur tamen is cum tota antiquitate, nam longè alia est astrorum, & elementaris ignis substantia, diuersiq; etiam effectus.

829 Nec verò, qui est à cœlo, astrisq; calor in hæc inferiora, ab igne est, illudq; inter multa sit argumento, quod sol, vbi nobis vicinior est in perigęo, minus calefacit, quam vbi remotior excessit in apogęum.

d Lib. 2. de Subtil. sub init.

830 Altera extrema sententia est, nullum esse suprà aerem ignem, nisi cum forte in supera parte cometæ accenduntur. Sic visum est nonnullis ex antiqua Philosophia, idēq; sentire collibitū *d* Cardano est. Fateor, vbi rationibus agatur, nullam mihi partem certo probari, & quod ignis nostras ascendat nullius argumenti mihi est, pro supero igne demonstrando. Est nimirum ignis hic nostras fumus ardens, cumq; sit fumus ex sua caliditate, & raritate leuis, sursum fertur, ignis verò eodem, quo sua materia.

831 Alia, quæ Cardanum pertraxerunt in eam sententiam, me nihil mouent; videlicet si vsquam supra aerem esset ignis, calore æstuaremus; mala esset ignis, cœliq; vicinitas; igneus etiam fulgor perstringeret oculos, & plura similia. Qui enim naturam elementaris ignis nouerit, nihil ab his argumentis timebit. Illud me solicitat magis, quod nulla, quæ hunc ignem sublunarem monstret, demonstratio est.

832 Re-

832 Retineo tamen communem ſententiam in re probabili, ſatis firmam Ariſtotelis auctoritate, Peripateticorumq; conſenſu; firmiorem etiam conſenſu *a* SS. Patrum, qui non deeſſe hanc partem ad mundi integritatem, & ſæpè, & conſtanter, aſſerũt: Vſquam verò ſi ſit, ſuprà aerem certo erit, eſt.n. ignis natura ſua leuior, quam aer, & in ſuo naturali ſtatu ſi ſit, longè rarior, ac purior erit, quam is, qui apud nos.

a S. Baſil. Hom. 3. in Hexam. S. Aug. l. 22. de Ciuit. cap. 11. S. Hiero. Epiſt. 128. & aliorum.

833 Si ignis in ſua regione ſit, ex aeris confinio patietur aliquod detrimentum, actione aeris; ſed iacturam ex eodem aere inſtaurabit, qua ratione aqua, & terra perpetuam habent de finibus quæſtionem, ac pugnam, & paribus vtrinq; viribus, nulla ingens iactura eſt, cui ſuum non reſpondeat lucrum.

834 Hac ratione elementa, quamuis natura ſua corruptibilia ſint, ex ſapiẽtiſſima Dei omnium rectoris diſpoſitione incorruptibilia dici poſſunt.

835 Diuerſa item elementaris ignis, ac noſtratis conditio eſt de hoc vera illa *b* Ariſtotelis: Duobus modis videmus corrumpi ignem, nã & à contrario corrumpitur extinctus, & ipſe à ſe ipſo marceſcens. Elementaris verò à contrario longè poſitus, & magna mole conſiſtens, aptus eſt perdurare, nec pabulo indiget, quo deficiente marceſcat, & quaſi ſenio emoriatur.

b Lib. 3. de cælo. t. 52.

836 Ignis, qui leuiſſimus eſt, ſuo naturali motu à medio ad ſupremam cœli partem tendit. Non loquor de hoc noſtro, quem ſurſum, deorſum, & in omnem partem, quaſi fames rapit, & pabulum quaqua verſum ſequitur, ſed de elementari; Is.n. ſi quo vnquã impetu de ſua ſede deijcitur, ſicut & deijci veriſimillimum eſt, rapidiſſimo aſtrorum curſu, eo recta redibit, vndè deiectus eſt.

837 Sed alium etiam motũ habeat idem ignis, neceſſe eſt, in orbem ſcilicet, quo agitur aſtrorum, aut cœleſtium Spherarum diurno motu, is non eſt illi naturalis, vt & ratio docet, & diſertè tradit *c* Ariſtoteles. ſed an violentus? Hærent hic, qui duo principia in animum induxerunt: Nullum violentum diuturnum: Cœli motum æternum eſſe.

c Lib. 1. de cælo. ſub. init.

838 Non placet hac in re commentatio *d* cuiuſdam, qui, violẽtum non fore æternum, interpretatur, vbi non habeat æternam cauſam; contra, ſi cauſa duret, fore; Scilicet hoc eſt, quod habet Ariſtoteles in eo principio, violentum non fore perpetuum, quia eius cauſa non eſt futura æterna; Nec, niſi is eſſet Ariſtotelis intellectus, probaret ex *e* eo principio, motum Cœli naturalem eſſe, quia æternus eſt.

d Conciliatoris Differentia 14.

e Lib. 2. de cælo t. 17.

839 Nihilo melius eadem in re philoſophatur *f* alius, qui ait, tunc violẽtum futurum etiam æternum, cum violentia non per ſe infertur, & ex agentis conſilio, ſed per accidens, vt ſi agens aliud intendat, vndè alteri violẽtia inferatur. Contrà eſt, nam vndecunq; violentia ſit, dummodò ſit violentia contrà rei naturam, aut vis externa præualebit, & natura deficiet, aut ſuperabit natura tandem, & violentia nulla erit.

f Zimar. Theorem. 19.

840 Mea tandem ſententia eſt, nullam hic eſſe ex Ariſtotelico principio difficultatem; quia, eſto motus ignis in orbem violentus ſit, nego eſſe æternum, aut futurum æternum vnquam, vt *g* ſupra aſſerui. Sed etiam ſi hic darem Ariſtoteli, æternum fuiſſe motum hunc ignis, nihil contrà alterum principium

g Hoc eodem lib. 2. cap. 12.

dicerem,

dicerem, nec.n.violentus est motus, aut contrà naturam, sed solum innaturalis, & præter naturam.

841 Reclamant hic *a* aduersarij, nec medium vllum motum inter naturalem, & violentum agnoscunt: quem, inquiunt, nec ipse vnquam Aristoteles agnouit, qui *b* vbi de naturali, ac violento meminit, nihil collocat inter hæc extrema. Sed, quem hi in Aristotelis scriptis non agnouerunt, nouit *c* Auerroes, nouit, qui multo maioris est auctoritatis, & ponderis D. *d* Thom.

a Zim. loco cit.

b Lib. 7. phys. lib. 1. de cœlo. lib. 3. Ethic. & alibi.

c Lib. 3. de cœlo. Com. 20. 2. Meteorũ ca. 2.

d Lib. 3. de cœlo int. 10.

842 Et quidem, si vni vnum directe contrarium est, & violentia, non vtcũq; à principio extrinseco est, sed renitente passo; quid repugnat, medium quid reperiri, quod naturale non sit, quia est à principio extrinseco, nec sit idem contrà naturam, quià naturæ propensionem non tollit, nec contrà eam directè operatur? Talis est motus ignis in orbem, pariq; ratione bona pars aeris agitur præter naturam.

843 Numerat *e* Aristoteles motum circularem inter motus simplices, & re vera talis est, si purè circularis fuerit: Is tamen, quo ignis rapitur, mixtus potius dicendus est, quàm simplex, per extrinsecam.n. circumductionẽ sicut partes minus puræ extruduntur ad medium, ità puriores altiores feruntur à medio. Quare, dum principium extrinsecum præter naturam operatur, habet quid item operetur natura, vt ad suum, quantum licet, statum se reuocet. Hæc de igne.

e Lib. 1. de cœlo sub init. & alibi.

844 Aeris locus infrà ignem elementarem est, supraq; hunc infimum globum, quem aqua simul, & terra integrat. Videtur hic aliquandò diuidi ab *f* Aristotele in duas regiones, vnam, in qua nubes cogi non possint, aliã in qua cogantur. Tres tamen sunt *g* eodem auctore, qui duabus in partibus non condensari nubes, perspicuè tradit, in suprema videlicet, vbi motus obstat, & in infima, quam radiorum reflexio facit esse caloris acrioris, datur ergò media, in qua congregantur.

f Li. 1. Meteor. Sum. 1. cap. 4.

g Ibidem.

845 Harum regionum termini pares non sunt. Maxima censetur suprema regio, eiusq; altitudinem aliquæ ignitæ impressiones indicant, quamuis non planè demonstrent. Ab igne hæc pertinet ad altissimos quosq; montes, de quibus *h* Historici tradiderũt, nubibus ingenti vertice superesse. Ab hac medium spatium datur, nubibus cogendis, quod pertinet vsq; ad confinium radiorum Solis, à terra reflexorum. Infima deniq; regio est, quam hi reflexi radij occupant.

h Solinus de Atho. Plinius de Athlante.

846 Nec hi termini semper ijdem sunt; media.n.regio est in hyeme amplior, quia minus altè radiorum reflexio ascendit, eademq; est angustior in æstate, ob contrariam rationem. Sub polis semper media est amplior, quam sub zodiaco. Nec, præcisis reliquis, necesse est, pro huius effectus reddendã ratione, dare astris, sub polo positis, vim attrahendi nubes, quia ipsa syderum dispositio, & motus id satis pręstat.

847 De natura aeris, quantum postulat naturalis elemẽti status, dictum est à me *i* supra. Est quod hic admoneam, supremam aeris regionem ficciorem esse, quam natura ferat ob exhalationum terrestrium, quæ eo euadunt, societatem.

i Hoc eodem cap.

848 Et hoc est, quod alicubi insinuat *a* Aristoteles, vbi videtur hanc regionem, quasi cum igne confundere, ei assignando igneas qualitates calorem, & siccitatem. Infima regio magnam enimuerò patitur varietatem, vel à Solis lumine, non semper pariter transmisso, vel à terrarum, mariumque vicinitate.

a Lib. 1. meteor. Sū. 1. c. 4.

849 De media regione maior difficultas est, cur frigida sit. Sunt, qui frigus illi faciunt connaturale, aut certè valdè temperatum, ac remissum calorem, aiuntque, in suo statu permanere semper, quia nec cœli motus, qui huc non peruenit, aeris naturam alterat, nec radiorum reflexio, quæ eò non extenditur. De his tamen dixi, non probari sententiam hanc, quæ magis ad sensum videtur esse, quàm ad rationem. Et verò sensus ratione corrigendus est.

850 Sunt etiam *b* qui, vt huius aerij frigoris causam deprehendant, ad notos antiperistasis effectus confugiunt. Scilicet, circumobsistentibus duabus regionibus calidis, quæ media est se se contrà externum impetum armat, ac frigore sese induit. *c* Infrà dicam de antiperistasi: nec sanè pauci sunt effectus, qui ex ea explicantur, sed hic vix ea videtur habere locum. Nam si aer natura sua calidus est, vndè colligat frigus, quod non habet? Vbi calida calidis circumueniuntur, aut conseruatur in circumuento calor, si æqualis sit, aut intenditur, si minor fuerit.

b Apud Zabar. de region. aeris cap. 4.

c Hoc eod. li. 2. cap. 17.

851 Nouum quid in eadem quæstione *d* nobilis Philosophus nostræ ætatis excogitasse visus est; sed vnum ponit, quod mihi non persuadet, inesse videlicet elementis calorem à lumine, & motu cœli, frigus à luminis priuatione, & motus cessatione, vel tarditate. Quid cœlum agat per lumen, & motum, suo *e* loco à me tractatum est, sed quod aeri frigus insit ab ipsa sola priuatione luminis, & motus, admitti non potest, cum natura sua calidus sit, & vnumquodq; vbi cesset extrinseca actio, vim habeat, sese ad suum naturalem statum reuocandi.

d Zabar. de regionibus aeris. cap. 6. 7. 8.

e Hoc eodem lib. c. 13.

852 Sentio igitur quicquid tandem sentiant alij; in mediam regionem magnam vaporum vim ex hoc inferiori orbe ascendere: Non tantum illis est virium, sed admiscentur vaporibus exhalationes, quæ calorem habent actiuum magis, & hac ratione facilè subuehuntur. Altius bona exhalationum pars euolat in supremam regionem; vapores verò, vt notat Aristoteles, *f* suo veluti fulcimento destituti, remanent in media regione aeris; & quia natura sua frigidi sunt, vbi in suam frigiditatem redeunt, aeri eandem communicant qualitatem.

f Lib. 1. meteor. Sum. 3. c. 1.

853 Nec mihi obijcias, aerem natura sua calidum, vt octo, aptiorem esse ad conseruandum vaporis calorem (calidus enim vapor ascendit) quàm vt ipse à vapore aliquid patiatur. Nemo enim ignorat, quantùm obstet actiuitati caloris raritas; aer verò apprimè rarus est; Item quàm facilè aer externas impressiones accipiat. Vapor igitur densior, quam aer, in aere, etiam summe calido, ad suam redire naturam potest, & contrà ipsum aerem inualescere.

854 Ex hac explicatione intellige, non semper mediæ regionis aerē esse fri-

gidiſſimum,nec in qualibet ſui parte à naturali calore deficere; Nec enim vapores omnes ad frigus intenſiſſimum redeunt, cum facti grauiores in terram ſubitò relabantur,nec quamlibet mediæ regionis partem occupant, aut occupant ſemper. Vbi ergo abſit ab hoc aere externi frigoris cauſa, intepeſcet primùm,mox etiam validiùs incaleſcet, quia vim in ſe habet ad ſuas naturales qualitates,de qua,vi dicam *a* infrà. Hæc de aere.

a Hoc codem lib.2.c.17.
b Hoc eodem lib.2.cap.28. & 29.

855 De aquis alibi mihi mentio redibit, *b* vbi de mari, & fontibus, ac fluminibus diſputandum erit. Hic addo ea, quæ ad elementi naturam, & proprietates declarandas faciunt. Sapientiſſimè autem à Deo factum eſt, vt aquæ elementum in proprio elementi ſtatu nuſquam ſit, naturalis enim eius locus eſſet ſupra terram;quam tamen ſi vndique circumflueret, nec eſſet terreſtribus animantibus locus, nec vita.

c Gen.1.

856 Neceſſe igitur fuit,hoc elementum terræ admiſcere, idque *c* Dei iuſſu factum eſt, cum altè exurgentibus montibus, imiſque vallibus deſcendentibus,in terræ ſinum demiſſiorem receptæ aquæ ſunt, & ſtagnarunt in ampliſſima maria;amplaq; item terrarum pars ſicca remanſit, in qua homines, & varij generis animantia vitam tolerarent.

857 Sua naturali facultate, vbi demiſſior eſt terræ locus, eò aquæ prolabuntur:ſic terra in aquarum fundum ſua item virtute ſubſidet. Cumque pluribus ſui partibus terra cauernoſa ſit, eò aqua naturaliter accurrit,ſi aditus detur, non quia poſtulet eſſe infrà terram, ſed quia terra, quaſi in fornicem ſubſtructa, eò non cadit.Si fouea ad centrum vſq; effoderetur,eò aquæ deſcenderent,& naturaliter,eandem ob cauſam.

858 Cum in huius corporis ſuperficie, quod conſtare dixi ex aqua, & terra, diſtributis tractibus, interiectiſque, partim aqua appareat, partim terra, quæſitum eſt, altiùs ne alicubi mare, quàm terra ſit. Sunt, qui affirment,miraculoque adſcribant, quòd mare præſcriptos ſibi fines non excedat,& in demiſſiorem terram non effundatur. Nihil hic ego cenſeo, ſuprà aquæ naturam fieri.

859 Sed nec placet aliorum placitum, altiùs videlicet mare eſſe, quam terra ſit, ſua tamen virtute ſtare, nec effundi, quia naturale eſt aquæ, ſeſe in circularem figuram corrotundare, vt videmus contingere, vel cum gutta de tegula pendet, vel cum ſuprà menſam guttatim cadit. Alia videlicet eſt ingentis aquarum molis ratio, quam pondus quaquaverſum adigeret,ſi penderet, alia exiguę guttulæ, quæ pendens rotunda eſt, dum partes omnes caſum tentant; pendet tamen, quia tantum ponderis non eſt, vt poſſit auelli. Sic aqua ſuprà menſam effuſa non excurrit, quia impedimento eſt ſiccitas, à qua eſt, vt adhuc melius corrotundetur in puluere.

d Hoc eod.cap.

860 Ne ergo rē pluribus extrahā, aio cum optimis auctoribus terram eſſe mari altiorē; Terrā cū dico,non ſolū intelligas ſūmos mōtes,ſed ipſa litora quibus mare clauditur.Hinc eſt,vt nihil opus ſit ad miracula confugere, vbi q̄rit,cur nō fiat maris eluuio, hinc illa guttarū experiētia minimè neceſſaria, nec ad rē.Dicā *d* infrà de aquarū, terrarūq; figura;Hic poſito,qđ vnū faciāt

orbem

quorum est vnum commune centrum, dico, minorẽ futuram circumferentiam, quæ per marium superficiem ducitur; quam quæ per superficiem littorum.

861 Locus terræ centrum est vniuersi, idem magnitudinis, & grauitatis. Hic terra quiescit, tanquam in suo loco; *a* Quorundam verò inuenta, qui solem in centro vniuersi collocãt, circà quem terra versetur, esto aliquam mereantur ingenij laudem, veritatis certè plausum non merentur. Nec rationes afferunt, quibus probent, terram perpetuò, motuq; citatissimo moueri; Nec enim puto, *b* dimittendum esse sensum propter vllius rationis apparentiam.

a Nicolai Copernici, & recentiorum sectatorum.

b Ex Aristot.

862 *c* Pythagorici visi sunt in centro, non terram, sed ignem collocasse, ea ducti ratione, quia elementorum nobilissimo primus debetur locus, qui medius est. Reijcit hanc philosophiam Aristoteles, distinctione medij, nam alterum est magnitudinis, quale est in centro; & hoc negat, semper esse nobilissimum, alterum est naturæ, vndè vigent extrema, ipsumque totum, quale est cor in animali; & hoc medium ait, habere nobilissimum elementorum ignem, dum sit in loco suæ naturæ accommodato.

c Apud Arist. lib. 2. de cælo. t. 72.

863 Quod vero spectat ad figuram elementorum, tria esse rotunda, terręque circumposita, figuram item rotundam imitanti, *d* communis Philosophorum, & Astrologorum sententia est.

d Sic habes ex Ioã: de Sacro Boscho in sua Sphæra quid desumpsit ex Arist. lib. 1. meteor.

864 Miror non *e* neminem, qui concauam orbis Lunæ superficiem rotundam ponit, & ad eam accommodatè apponit sphæram ignis, igni non dare superficiem concauam, etiam rotundam, sed oblongam. Causam refert in motum raptus, sed ea nulla est; facit enim is motus velociorem agitationem ignis, qui sub æquatore est, quam eius, qui ad polos; non tamen mutat circularem figuram superficiei concauę eiusdem ignis.

e Zabar. lib. de calore cælesti. cap. 9.

865 Addo, si ea fiat Shpæræ igneę figuratio, quam is facit, habiturum ignẽ locũ altiorẽ, in quem ascendat, & tamen non ascensurum, quod igni violentum est. Locus is facilè designabitur in illa oblonga superficie cõcaua; à media.n. quæ est sub ęquatore vsq; ad sũmã, quę est v.g. sub polo arctico, ascensus est, quia est à mundi parte viciniori centro, ad alteram partem remotiorem.

866 Aer item figuræ rotundę est; nam supernè conformatur ignis finibus, in inferiori verò parte aquæ, & terræ, quæ vnum globum faciunt, si minus perfectè, & mathematicè rotundum, qua terra est, certè ad rotunditatẽ vergentem, & rotundũ physicè. De huius ergo figura quid sit dicendũ constat ex figuratione extremorum, quibus clauditur.

867 Si verò figuram distributarum in aere regionũ quæras, suprema perfectè rotunda est, quà contermina est igni; quà mediam tangit, oblonga ob nubium copiam, non æqualiter distributarum; infima etiam oblonga, quia radij non pari vi ex omnibus terræ partibus altè resiliunt.

868 Terram esse pyramidalis figuræ, compositam ex triangulis, asserere *f* alicubi visus est Plato; eãdẽ.n. vult, esse grauissimã, & graue esse illud, quod ex pluribus triangulis constat. Crediderim, Platonem suo more loqui; Nimirum, quia figura pyramidalis semper stat, quęque in hanc formã eriguntur,

f In Timæo vel de Natura.

moles, æternitati quodammodo ponũtur, hoc dicto terræ stabilitatem significauit, Et verò graue est, quod plurimis triangulis constat, quia quasi pyramidale esset, non facilè e suo loco dimouetur.

869 Sed vt aliorum dicta missa faciam, qui de terræ figura, ex sensu magis, quam ex ratione philosophati sunt, dum alij planam ponunt, alij concauam; sentio cum peritissimis Geographis, & a Astrologis, id quod supra indicaui, ex aqua, & terra vnum fieri orbem, figuræ, si aquarum superficiem spectes, non malè rotundatæ; si terrarum, vergentis, vt dixi, ad rotunditatem, ac planè rotundæ, si physicè agas, non mathematicè.

a Ex Io: de Sacro Boscbo in c. 1. suæ Spheræ.

870 Quid sensui fidem habes, qui censes, in latam planitiem iacere campos, lacus, maria? Ea te melius ratio doceat, quod siuè ab oriente ad occidentem solem progrediaris, siuè à meridie in septentrionem, quantum tibi cœli ostenditur eunti, tantùm à tergo absconditur. Stabis ad orientem: alij post te remotiores ad occidentem; prius tibi, quam illis, orietur sol, prius tibi occidet, quam illis. Sunt ad polum arcticum incolæ, vel in frigida Zona, vel in temperata; Sunt alij sub Zodiaco in torrida; polus ijs altior est, quam his. Certa hæc sunt, & alia sexcenta, figuræ in se ipsam redeuntis, argumenta.

871 Sed & maris æquor, etiam cum venti posuere, malaciaque est, globosum, & rotundum esse, nautæ, qui ex alto prouehuntur ad portum, nunciant. Hi, si quæ sit terrarum pars sublimior, eam primum vidẽt, mox in cursu demissiores ostenduntur. Est autem hoc argumentum recursus superficiei; nã cum visio directa fiat per radios directos, si nihil in ęquore efficeret, nõ prius terræ alta, quam demissa prospicerentur.

872 Sed & verè ab b Aristotele demonstratum est, si vsquam aqua in plana, & æquabili ad regulam superficie stagnet, violentum fore statum, sicut de illa oblonga ignis figuratione, paulo c superius dictum est. Scilicet dabitur, quo deorsum excurrat, nullo impediente, nec tamen ibit. Ponit hæc ratio id, quod in mathematicis exploratissimum est, ductas omnes à circumferentia ad centrum lineas æquales esse, ponit eadem vnum esse terrarum, & aquæ centrum grauitatis.

b Li. 2. de cęlo.

c Hoc eod. cap.

873 Hoc secundum nihilo minus mihi certum est; quam si quid aliud in Physicis, vel Mathematicis certum sit. An non videmus, si altum per aerem aqua, & terra demittantur, per easdem eas ire lineas, quod argumento sit ad eundem ire terminum, nisi quid obstet? eadem semper est experientia, vndecunque tandem hęc duo grauia demittantur; Quod si centrum non esset idẽ, ex vnico tantum loco, & altero per diametrum opposito, eandem omnino lineam designarent, diuersas ex alijs omnibus.

874 Data, autem hac marium, terrarumque rotunditate, quam multa, vel in terris, vel in aquis sunt, quę incredibilia videri possunt imperitis? Nunquã ad libellam eriguntur parietes, quin magis in summo distent, quam in imo, hinc ampliores sunt ædium partes, quo fuerint altiores.

875 Planum detur ad regulam extensum, in vnico solum passu erectus stabis, pronus incedes in reliquis, si longius eas, iacebis. Idem vas plus aquę cõtinet,

tinet, si impleatur, quantum capere potest, in loco demisso, quam si impleatur in sublimi, nec mensura eadem eadem est. Vidit hæc Mathematicorum huius ætatis facilè princeps *a* Christophorus Clauius, haud ità pridem laudatissima vita defunctus, dignus planè, qui ad multos annos superesset, vt, sicut nos de antiquis, ità de nouis cœli spectaculis, institueret.

a Comment. in c. 1. Sphæræ Io: de Sacro Boscho.

876 His ego hæc addo ex principijs ijsdem. Maria omnia eiusdem sunt altitudinis à centro mũdi, excepto Caspio: quin etiam hoc ipsum, eiusdẽ est cũ reliquis, si per cœcos terræ meatus ad alia permeet. Nè ergo inferum aliud, aliud superum dicas, descripta ex centro mensura; sunt enim omnia eiusdem circumferentiæ partes, à centro æquidistantes.

877 Pauimenta, quæ ad perpendiculum æqualiter iacent, iacent inęqualiter, & ipsa illa regula, quæ demonstrat, esse plana ad oculi iudicium, probat, esse circularia, ad rectum iudicium rationis. Potest igitur ad perpendiculum esse rectum, quod circulare est, & recuruũ, quod rectum est, & sic recta curuis, quadrata rotundis permutantur.

878 Illud etiã instar habet paradoxi: posita terrarum orbis figura circulari, & grauium natura, quæ semper annuunt ad centrum, cum quis terram obambulat, plus aliquid itineris capite conficiet, quam pedibus. Neque hic me loqui arbitreris de vi discursiua, quæ in capite residens dicto citiùs maria, terrasque percurrit, loquor de capite, & hoc dico, physicè moueri velociùs in itinere, quam ipsi pedes moueantur.

879 Ex eadem terrestris orbis figuratione intellectu facile est id, quod viri, etiam docti, mente concipere difficillimè potuerunt, nimirum dari antipodas, terrarum accolas in vno hemisphęrio, qui aduersis vrgeãt vestigijs accolas alterius hemisphærij. Portenti instar visum hoc est *b* Lactantio, vbi illa habet: Est ne quisquam tam ineptus, qui tradat, esse homines, quorum vestigia sint superiora, quam capita, aut ibi, quæ apud nos iacent, inuersa pendere, fruges & arbores deorsum versus crescere &c. Indiget is meliori specierum ordinatione.

b Lib. 3. Diuin. instit. c. 24.

880 Rectiùs eadem in re philosophatus est vir sanctissimus, idemq; disertissimus D. *c* Augustinus, qui raros esse antipodas, arbitratur, quia amplissimi sunt marium tractus, nec vbiq; in oppositis globi partibus accolę accolis respondent, sed maria terris. Cœterũ, vbi antipodæ sunt, nullum est cadendi periculum, sicut nec aquarum marinarum effusionis in subiectum cœlum. Illa eleganter, & verè *d* Plinius ad Lactantij sensum. Quęrente aliquo, cur nõ decidant contrà siti ratio præsto est, cur & nos non decidere mirentur illi.

c Lib. 16. de ciu. cap. 9.

d Lib. 2. nat. Hist. c. 67.

881 Quod denique spectat ad magnitudinem; Mathematicorum pronunciatum est, terrarum, aquarumque globum instar puncti habere, comparatione cœlestium sphærarum, verissimũq; id est: vsq; adeò etiam maxima decrescunt, vbi maioribus comparantur.

882 Nec verò ignoranda est hæc veritas, vt ingentes animos, si quãdo rerũ terrenarũ cupido incessit, ad grãdiora erigamus. Libet hic tantisper digredi à physicis ad moralia cũ *e* Physico historico: ergo ne mũdi punctus materia sit glorię nostrę, hic geramus honores, hic exerceamus imperia, hic tumultuetur

e Plin. lib. 2. Nat. Hist. cap. 68.

humanum genus, hic instaurētur bella? at, qui vltrà fines egerit accolas, quota tandem terrarum parte gaudet?

883 Si tamen eundem hunc orbem in se ipso spectemus, quātus sit, ingentis esse molis, nemo est, qui non videat. Globi mensura ex maximo circulo desumi consueuit, eamq; Geographi assequuntur, translatis in terram cœli circulis maioribus, nam *a* terrestres cœlestibus proportione respondent, habitaq; distantia, ex certo graduum numero in cœlestibus, totidē terrestriū graduum quantitas ad exactissimam mensuram accipitur.

a Ex Commēt. Clauij in c. 1. Sphæræ Io: de Sacro Boscho.

884 Sed etiam vlterius mathematici progrediuntur, atq; vbi terram emēsi sunt, aliorum elementorum mensuram accipiunt. Quædam hic arbitror certa esse, incerta alia. Norunt, quàm altè distet à terra luna, omniū astrorū infimum, siuè in summo cęli gradu fuerit, siuè in imo; Quàm altè cometæ accēdantur, etiam norunt, (quanquam varia de his sententia est) Nubium pariter altitudinem accipiunt.

885 Incerta autem esse existimo, quæ ex his illi se scire profitentur; qui sit vltimus cœli terminus, quà affine est igni; quotam vniuersi partem ignis occupet, quotam relinquat aeri, quanta aqua sit. Quid enim si infrà lunæ gradum, in quem illa descendit, adhuc de cœli substantia quid supersit? Quid si cometæ, quorum statio communiter censetur tertia aeris regio, vel ad summum aerem ascendant, vel altius efferantur? Quid si non omnia maria nota sunt, & incertus Platonis Tartarus? Horum dubia coniectura dubiam facit elementorum magnitudinem.

886 Visus est alicubi *b* Aristoteles, certos dedisse elementis fines, & agnouisse in collata horū magnitudine proportionē decuplā. Assentiuntur aliqui ex Peripateticis, audito solū Aristotelis nomine; contrà tamen inuehuntur mathematici, & nullā esse posse talem proportionē, demonstrasse se rentur; quia minor est aqua, quam terra; quia aer suprà terram non altiùs ascendit, quàm ad millia passuum quinquaginta duo; demum, quia à summo aere ad summum ignem distantia maior est, quam illa proportio postulet, & distantiam metiri se rentur.

b Lib. 1. meteor. Sum. 1. c. 3. & li. 2. de Genera. t. 37.

887 Arbitror tamen, nec Aristotelis mentem intelligi, nec si ea sit, quæ intelligitur, validè à mathematicis oppugnari. Quod spectat ad Aristotelē, nego, hunc certam vllam agnoscere in elementis proportionem, solū informis quædam ignis immensitas illi esse *c* videtur, si quis dicat, quicquid est ab imo hoc aerę spatij ad vltimum, supremumque cęlum, esse igne plenum: si, inquit, distantiæ hæ plenæ sunt igne, & corpora constant ex igne, pridem annihilatum vtiq; esset vnumquodq; aliorum elementorum.

c Cit. loco ex lib. 1. meteor.

888 *d* Alibi verò, cum idem Aristoteles ex mutua elementorum transmutatione, magnitudinis augumentum, vel decrementū, in certa mensura, subindicat, vt si ex aquæ hemina fuerint aeris heminæ decem, certam illā mensuram pro incerta vsurpat.

d Cit. loco ex 2. de Genera.

889 Quis verò ignorat, ex terra fieri ampliorem aquam, quam terra fuerit, ex aqua ampliorem aerem, ignem ex aere ampliorem? Sic etiā postularet ordo horum elementorum, vt, quod superius est, magnitudine superaret inferius;

inferius; sed si talis excessus, aut non in certa proportione fit, aut ne sit quidē, nihil ad Aristotelem, quia non sunt elementa in suo statu naturali, pro solo mundo componendo.

890 Iam quod spectat ad oppugnationes Mathematicorum, esto dixerit Aristoteles, decuplam esse proportionem inter elementa, si in suo statu naturali collocentur, & puram terram pura aqua circumfluat, hanc purus aer, aerem purus ignis; Quid contrà afferent Mathematici, qui quos nunc terminos elementa habeant, ignorant, vt *a* supra dixi, & quos habitura essent, si in suum naturalē statū innouarentur, diuinare nō possunt? Hęc verò de naturalibus corporibus simplicibus dicta sint; Aggressurus mixta, quæ ex elemētis alteratis generantur, sequar Aristotelis vestigia, qui priusquam ad ea aggrediatur, vniuersā generationis, alterationis, ac mixtionis naturā, explicat. *a Hoc eod. cap.*

GENERATIO, *& corruptio.*

CAP. XV.

891 EA recepta est in Peripatetica schola generationis descriptio, quam subtilissima *b* ratiocinatione Aristoteles inuestigauit, ac *c* protulit; cum totum transmutatur, non manente aliquo sensibili, vt subiecto eodem. Agnoscis hic, quam habeat cum illa affinitatem, quam *d* alibi ex eodē auctore retuli, vbi dr̄ mutatio ex nō subiecto in subiectū.

892 Strictiùs *e* alibi eadē dr̄ prima participatio cū calido animæ nutritiuæ, vel *f* processio viuentis à viuente, principio coniuncto in similitudinem naturæ. Sed nihil hæc nunc ad rem meam, qui de omnium naturalium corporum generatione dicturus sum.

b Li. 1. de Genera. à t. 11.
c Eodem lib. 1. de Genera. t. 23.
d Hoc eodem lib. c. 10.
e Lib. de Iuuē. Senect. &c.
f Ex D. Th. 1. p. q. 27. ar. 2.

893 Conuenit autē ipsa hęc descriptio, nō solum generationi, sed ēt corruptioni, nō quidē ijs verbis, quibus nūc vulgo vsurpatur: mutatio totius in totū, sed ijs, quib. vsurpat Aristoteles: qn̄ totū trāsmutetur; Etenim trāsmutari

dicitur,& quod esse desinit,cuius corruptio, & quod esse incipit, cuius generatio est.

a Lib.5. Phys. t.7.

894 Totum quod transmutari hic dicitur,est illud ipsum,quod *a* alibi dicitur subiectum,videlicet compositum substantiale, quod, vel fieri, vel corrũpi dicitur ad solam formæ productionem,vel corruptionem, quicquid contrà sentiat perbene aliàs de philosophia meritus *b* Mercenarius, qui falsò supponit,formam esse totum, & quodquid esse rei.

b In Dilucid. de hac ipsa re.

895 Ità hoc totum trãsmutari dicitur,vt nullum sensibile subiectum remaneat idem. Hinc aliqui colligunt materię primę denudationem ab omnibus accidentibus,cum quid corrumpitur,& generatur; sed nulla est huius collectionis necessitas, quia subiecti nomine ipsum totum intelligitur, quod simpliciter fit.Cumq; hoc nunquam sit idem in termino a quo,& in termino ad quem,secus ac accidat in transmutatione accidentali, ideò dicitur, non remanere sensibile,vt subiectum idem.

c Zimar. Theor. 20.

896 Sed veretur *c* aliquis,ne fortè remaneat subiectum, cum mixta generantur,in quibus remanent elementa,vel cum animata moriũtur, in quibus eadem remanent,ossa,caro,& similia; Hinc adducitur, vt credat, definiri solam generationem elementorum, non autem mixtorum, & animatorum. Non placet hæc sententia, nec argumentum vllius mihi ponderis est; quia quicquid tandem sit illud, quod remanet non est sensibile idem, si non sit idem subiectum denominationis.

d Alb. 2. p. Sũ. de Homine. Heru. de Vnit. formarum. q. 16. & 17. & ex Tho. compluribus.

897 Quod autem spectat ad illam materiæ denudationem ab omnibus accidentibus,de qua modo memini,eam,& *d* multis,& nobilibus Philosophis, non solum hæc Aristotelica generationis definitio, sed aliud principium, quod item esse Aristotelicum,arbitrantur,probat. Censent, nullum accidẽs substantialis compositi inhęrere materiæ, sed ipsi substantiali composito. Cum ergo sublato subiecto,quasi fundamento, corruat superimposita moles,necesse sit;indè argumentantur,quoties generatio, vel corruptio est, toties esse vsq; ad materiam primam resolutionem. Nego verum esse hoc principium,quod assumitur; nego esse Aristotelis.

898 Et verò quis neget materiam esse subiectum primum cui illud insit, quod ex eius potentia educitur? an, dum educitur,transilit de subiecto in subiectum? Prætereà in homine forma totius spiritualis est, si ergo totum nihil est ab vtraq; simul parte distinctum,si materialia hominis accidentia non inhærent materiæ,an tibi fortè videantur inhęrere formę? mihi certè non videntur.

899 His adde non leues difficultates,in quas,nullo impellente,te inijcis, dũ illud principiũ verũ putas.Etenim cum nihil generetur, nisi necessarię dispositiones pręeant,ad quid hę generationem antecedunt,vt in generatione non adsint?

e Li. 1. de Genera. lect. 10. 1. p. q. 76. et 77.
f In 2. d. 13. q. vn. ar. 3.
g Comment. in opusc. de Ente et essẽtia q. 15

900 Sed,ais,deseri hic à me,quem ferè sequor,veritatis ducem, D. Thomã. Fateor,hanc materiæ primæ resolutionem,& sępè, & perspicuè satis à D. *e* Thoma insinuari;sed cum nobilissimi Thomistarum, *f* Capreolus, & *g* Caietanus, etiam contrariam sententiam in D. Thomæ scriptis deprehenderint,

liceat

liceat mihi, cum fortè censuerit is vtranque probabilem, eam amplecti, quã censeo veram.

901 Audi oipsum D. *a* Thomã hęc dicentẽ ex probata sñia *b* Cõmẽtatoris: In materia generabilium, & corruptibilium oportet intelligere dimensiones ante aduentum formæ substantialis, quicquid autem sic intelligitur, manet idem numero in generato, & in eo, ex quo generatur. *a in 4. D. 12. q. 1 a. 2. q. 4. b Lib. 1. phys. & de substant. Orbis.*

902 Sed quod nec illud principium Aristotelicum sit, facilè quisq; dijudicet, qui vel mediocriter in eius scriptis versatus sit, si vnquam. n. perfectam, ac prædicamentalem substantiam velit esse accidentium subiectum, de subiecto denominationis loquitur; quod autem spectat ad inhęsionis, esto aliqua accidere etiam formis possint; commune tamen plurimorum est, materia prima, quę, ipsa in se neque est quid, neq; quale, neq; quantum, sed horum omnium subiectum inhęsionis, vt idem *c* Aristoteles expresse tradit, vbi omnem substandi rationem, quam habet substantia materialis, in ipsam tandem materiam refert. *c Lib. 7. meta. t. 8.*

903 *d* Aristotelicum pronunciatum est: Vnius corruptionem esse alterius generationem. Plures dicti intelligentiæ sunt, mirum verò est, quam longe auctores ab Aristotelis mente digrediantur, cuius hic, & non alius discursus est. Cum detur rerum corruptio, & generatio, an fortè periculum sit, ne maiori facta corruptione; quam per generationem restauratione, naturalia corpora sensim deficiant? Periculum nullum est, ait Aristoteles, quia vnius corruptio, alterius generatio est. *d Lib. 1. de Gene. t. 17. & lib. 3. phys. t. 73.*

904 Nihil ad rem facit pro Aristotelici dicti veritate examinanda, minutè quærere, quomodo sit eadem generationis, & corruptionis actio, an identicè, an formaliter, an duæ, quæ se necessariò sequantur. Quid hac egò in re sentiam, *e* suprà asserui. Aristotelis verò sensus verissimus est, quia nunquam in rerum natura aliquid corrumpitur, quin aliud, vel nouum fiat, vel de nouo denominetur; nunquam aliquid generabitur, quin aliud vel esse, vel denominare desinat. *e Hoc eodem lib. 2. cap. 10.*

905 Quod si cum ijsdem auctoribus digredi libeat ad eos, quos modò dixi, sensus, aio, vbi vnius corruptio dicitur alterius generatio, veram esse propositionem in sensu identico, prout vna, & eadem actio recipit actionis, corruptionisq; nomen.

906 Addo veram item dici posse qua præeuntem corruptionem consequitur generatio. Etenim quamuis vna sit in re actio, fundamentum in eandem re est, duplicis concipiendæ, & ex duabus præire altera intelligitur, altera sequi.

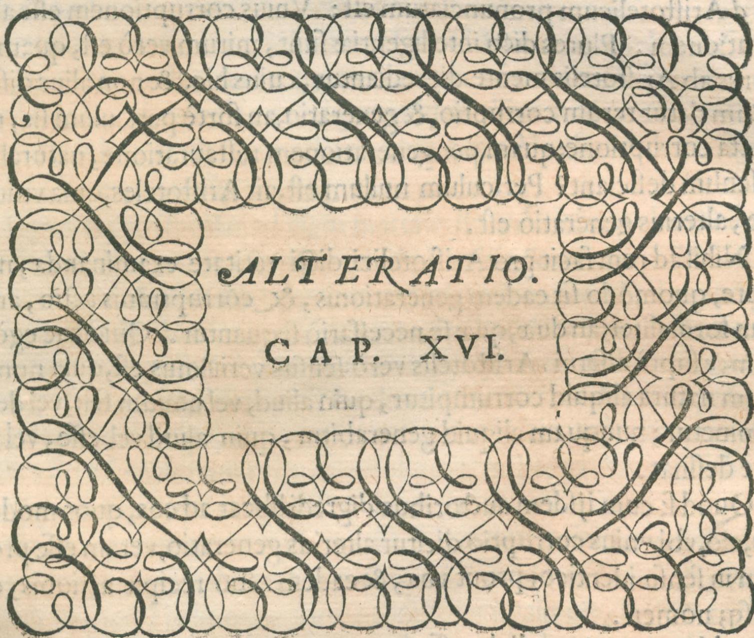
907 Prȩit ordine intentionis generatio, quia hæc est generantis intentio, facere aliud, quale ipsum, esto sit aliud destruendum. Prȩit ordine naturæ corruptio, cum. n. generari illud non possit, nisi alterum corrumpatur, corruptione huius ad illud via fit. Quod si hic actionem generationis intelligas, vt causam corruptionis, ex hoc intellectu præibit natura generatio corruptionem. Deniq; si de ordine temporis disseramus, nullus is est, sed in vno, eodẽq; instanti est extrinsecè corruptio, intrinsecè generatio, vt *f* alibi dictũ à me est. *f Hoc eodem lib. 2. cap. 10.*

908 Si

908 Si quis hic generationem cum corruptione comparet, habet, in quo hæ differant, in quo conueniant. Discrimen est, quia generatio positiuum quid est, corruptio negatiuum; generatio, si vera sit, & non sola denominatio, nunquam est sinè forma, quæ de nouo fiat, corruptio vera est, etiam forma remanente, dummodo compositum dissoluatur; generatio naturalis dicitur, quia à natura per se intenditur, corruptio violenta, quia fermè intenditur per accidens, & consequenter.

909 Generationem cum dico, ad eamq; positiuam actionem requiro; ne intelligas cum *a* aliquibus illam ipsam actionem, per quam præuia ad generationem via est; sed actionem distinctam, quæ immediatè, & per se fit ad formam substantialem, tanquam ad proprium terminum ad quem. Scilicet præuia alteratio ad qualitates est, nec magis illa quid vnum facit cum generatione, quam faciat producta per alterationem qualitas, cum producta per generationem substantia.

a Herueo. Caiet. Fonseca. Pererio.

910
ALTERATIONIS natura ex tradita generationis, & corruptionis ratione intelligitur, dum dicitur ab *b* Aristotele, quando aliquid manente subiecto sensibili existẽte transmutatur in eius passionibus, aut contrarijs, aut medijs existentibus. Quod sub vtroq; termino maneat idem subiectum sensibile, distinctionem facit inter alterationem, & transmutationem ad substantiam; quod verò hoc subiectum transmutetur secundum qualitatem, distinctionem facit eiusdem alterationis ab augumentatione, & motu locali.

b Lib. 1. de Gen. t. 23.

911 Sed non semper alteratio in eadem proprietate accipitur ab *a* Aristotele, latè aliquandò, cum subiectum qualitercunq; quale fit; strictius verò, & magis propriè, cum subiectum per actionem tendit ad formam, quæ physicè produci dicitur de prædicamento Qualitatis. Huius productio ex generica motus ratione à termino priuatiuo est; maiorem tamen alterationis proprietatem habet, cum est à contrario positiuo.

a Lib. 7. phys. t. 12. lib. 8. t. 26. lib. 2. de Anima. t. 51. & 58. lib. 1. de Gene. t. 23.

912 In hac proprietate dicta alteratio solum est ad passibiles qualitates, quę in tertia qualitatum specie numerantur, nō autem ad reliquas, quæ in prima, secunda, & quarta specie censentur. Ità expresè habet, ac disertè *b* Aristoteles.

b Lib. 7. phys. & t. 14.

913 Sed quid illud est, inquies, quod *c* idem habet? Quod autem alteratur, cum passionibus æquiuocè dicitur, Aio, dici æquiuocè, esse, dici æqua voce, retentis in conuersione iisdem terminis, vt ignis calidus est, aliquod calidum ignis est.

c Eodem. 7. phys. t. 15.

914 Rectè autem Aristoteles probat hoc argumento, ad quartam qualitatis speciem non esse alterationem, quia dictio æquiuoca non est, & cum dicatur: marmor statua est, non rectè dicitur: statua marmor est, sed marmorea. Duo hic nota, ex doctrina *d* Burlei; primum æquiuocam hanc conuersionem in quarta specie non fieri, si accipiatur concretum primum, & hoc accipiendum esse, non autem concretum secundum; alterum est, vbi non sit æqua conuersio, non esse propriam alterationem.

d Lib. 7. phys.

915 Sed non propterea inferri potest, si conuersio æqua sit, esse alterationis proprietatem; alia scilicet requiruntur, & illud maximè, quod ad qualitatem sit physica actio, & non de genere eorum, quæ dicuntur emanationes potius, quam actiones. Sed adhuc melius alteratio ex termino innotescet.

916 Suscipere aliquas qualitates magis, & minus, dictum à me *e* aliàs est; hic in quo sita sit hæc intensio, & remissio, tradendum explicatiùs est. Non placent *f* qui sentiunt, tunc vnam qualitatem esse remissam, cum habuerit multum de contraria admixtum, tunc intensam, cum parùm. Nam quid si nihil insit contrarij, & qualitas remissa sit? Vbi lumen fuerit, quantulum illud fuerit, nihil est tenebrarum, nihil positiui contrarij, quod nullum est, & lumen tamen remissum est. Prętereà dum qualitatum intensionem, ac remissionem quærimus, istud ipsum est, quod quærimus, vndè dicatur, de contrario aliquandò multum esse, aliquandò parùm.

e Lib. 1. cap. 3.

f Simpl. apud Gregor. in 1. D. 17. q. 3. Platonici apud Pomponat. de intensione formarum.

917 Nec item placet eorum sensus, *g* qui hanc ipsam intensionem referunt in bonam subiecti dispositionem; remissionem verò in contrariam, & minus bonam. Scilicet relabimur eodem; nam quid est, per quod subiectum melius, vel minus benè dispositum est? Quid, quod in duobus subiectis æqualiter dispositis duo agentia, intensum vnum, remissum alterum, non æqualem producunt qualitatem?

g Aegyd. Quodlib. 2. q. 14.

918 Sunt qui de eadem qualitatum intensione philosophantur, sicut *h* Aristoteles de essentijs, vbi ait, eas esse sicut numeros, quia, sicut hi additione, vel detractione vnitatum, speciem mutant, ità essentiæ additione, vel detractione graduum quidditatiuorum. Aiunt *i* hi, intendi qualitatem nihil aliud esse,

h Lib. 8. meta. t. 10.

i Goffre. Quodlib. 11. q. 3. & Dur. in 1. D. 17. q. 7.

esse, nisi data noua existentia, perfectiorem, ac perfectiorem produci. Nec sententia hæc placet, quia merè ad arbitrium ficta est; nec ex Aristotelis dicto deducitur, quod nihil spectat ad intensionem qualitatum.

a Thomistæ cõmuniter.

919 Melius his philosophantur alij, *a* qui qualitatum intensionem referunt in maiorem radicationem in subiecto factam. Quamquam etiam in his desidero, vt mihi distinctiùs explicẽt, ꝑ q̃d formaliter qualitas dicatur magis radicata in subiecto in fine alterationis, quã in principio. Si nihil addãt de ipsa entitate qualitatis, nõ ꝓbo; si quid addant, vt re vera addendũ esse ex sentẽtia D. Tho. cõtẽdit *b* Caietanus, placet sẽtẽtia, & siuè, ꝑ hãc in subiecto radicationẽ rẽ explices, siuè per graduũ intensionem, idẽ dicis. nomina nihil me mouent.

b 1. 2. q. 52. a. 2.

920 Est ergò qualitas diuisibilis, ac per partes produci potest. Sed ne propterea intelligas, esse diuisibilẽ eius essentiam; quicquid. n. qualitatis in subiecto fuerit, tota, & integra eius essentia est, id, quod omnibus formis, tũ substãtialibus, tũ accidentalibus cõmune est. Diuiditur entitas, non solũ pro ea partiũ distinctione, quę accipit̃ ex extẽsione in subiecto, quã habet vt forma materialis est, sed ꝓ ea, quã habet in vno, eodẽq; subiecto, quãtũcũq; illud fuerit.

921 Finita est harum ipsarum qualitatum intensio; non ex ipsa natura qualitatum, vel ex remota capacitate subiecti; sed ex finita virtute agentis naturalis, quod, siuè qualitatem producendam contineat formaliter, vt causa vniuoca, siuè eminenter, vt æquiuoca, non nisi tantam producere aptum est in subiecto priuato, quantam continet. Vbi de qualitatibus id assero, lumen excipe, quod hac in re est qualitas longè diuersæ rationis.

922 Tota naturalis intẽsio qualitatũ diuidit̃ cõmuniter à Philosophis in octo gradus. Diuisio arbitraria est, sicut in quantitate partitio fit extensionis: si in pauciores gradus diuidas, erunt gradus singuli intensiores; si in plures, remissiores, qualitas verò integra tantundẽ habebit intensionis: sicut cũ quantitas eadem diuiditur in plures partes, sed minores, & in pauciores, sed maiores, quantitas verò tota sibi ipsa semper æqualis est.

923 Volentes hac in re omnes conueniunt; sed, an voluntaria hæc partitio fiat à primo ad supremũ qualitatis gradũ in partes omnino similes, vel in dissimiles, spectata natura qualitatis, non omnes idẽ sentiunt. Sententia mea est, hos gradus esse omnino homogeneos, siuè naturam qualitatis spectes, siuè indiuidualem rationem, quæ sicut in reliquis, ità & hic naturam sequitur, secùs ac alij censuerint, qui ad euadendas difficultates, quæ sunt à graduum similitudine, nouum indiuiduationis genus commenti sunt.

924 Datis in qualitate partibus, nõ sequitur ex eo, vt necessariò producatur successiuè; etenim si non habeat in subiecto contrariã dispositionẽ, & sit agẽs sufficienter constitutũ in actu primo, in instanti tota qualitas debitam sibi intensionẽ assequetur. Hac ratione lumen in instanti diffunditur; Sed non pariter aliæ qualitates, quæ non nisi deiecto contrario subiectum occupant, nec nisi successiua alteratione introducuntur.

c Niphus in Diluc. meta. lib. 8. Disp. 7. cũ aliquibus Thomistis.

925 Successiuam hanc alterationẽ intellige per vnam non interruptam intrinseci temporis durationem, quicquid *c* alij sibi persuaserint, qui eam per interiecta instantia fieri, quasi per saltus, opinati sunt.

926 Quin

926 Quin potius dixeris, vbi in tempore quid alteratur, nihil alterationis esse in instanti, nisi entitatiue,& materialiter, qua ratione in motu locali ità in tempore motus est, vt nullus in instanti sit, & in quantitate ità notantur indiuisibilia, vt nihil sint diuisibilis quantitatis, sicut *a* suo loco asserui. *a Hoc eodem lib.2.Cap.7.*

927 Huic successioni alterationis, ratione durationis, respondet successio formę, quę per illam producitur, & successiuè, gradibus additis, intenditur. Aliam item habere potest ratione subiecti, cum prius vna pars quanta, quæ intrà sphæram sit, alteratur, mox aliæ successiuè, quę per motũ localem passim aut agentis successiue intrà sphæram recipiantur. Minimum verò, quod alteretur, nunquam assignabitur maximum, non nisi per accidens.

AGERE, & Pati.

CAP. XVII.

928 ERITO requirit *b* Aristoteles inter agens, & passum distinctionem, nam si quid in se ipsum agere possit, quid tandem erit impassibile, & incorruptibile? Actionem tamen intellige, quæ est inter primas qualitates actiuas, quia sic postulat Aristotelis discursus, vt bene *c* Philoponus animaduertit; Distinctionem verò intellige realem, tanquam suppositi à supposito, aut reali æquiualentẽ. hæc posterior est, cum vna pars in alteram agit, sibi continuam; distinctio.n. est potentialiter realis, ratione quantitatis, actualiter ratione actiuæ qualitatis. *b Lib.1.de Gene.t.48.* *c Lib.1.de Gene.in t.44.*

929 Si tamen ipsum hoc dictum ad alia actionum genera extendere voluerimus, non parem habet in omnibus veritatẽ. Quod.n. spectat ad vitales actiones immanentes, & ad emanationes proprietatum ab essentijs, aut relationum, aut modorum, idem eo modo, quo agit, in se ipsum agit, & hoc est, esse actionem immanentem; nimirum in eo ipso principio, à quo elicitur.

930 Distinctio tamen est inter agendi principium, & rem productam; Et ideò spectat ad operationes vitales in his obiectum habet rationem passi,& quod maior adhuc distinctio est.

931 Sed in his ipsis excipe operationes intellectus, ac voluntatis, cum ille se ipsum intelligit, hæc se ipsam amat. Mouet in his ipsum se ipsum, & hoc illud est ex Schola *a* Platonicorum, entia abstracta à se ipsis moueri, animãq; rationalem numerum esse se ipsum mouentem. Sic Deus ipse se intelligit; eam tamen propositionem, quam quidam *b* vsurpat, non sine perspicua explicatione vnquam vsurparem: quod Deus per se in se ipsum agat.

a Dial. 10. de legibus.

b Aquar. q. meta. Dilucid. 1.

932 Actio magis propriè dicta, quam præcedentes, est motus localis. Quid ergò, si ad hanc Aristotelis doctrinam extendamus? aget ne aliquid in se ipsum, quia se ipsum localiter agit? Non est dubium, quin ea, quæ naturaliter loco mouentur, habeant in se ipsis sui motus principium, naturam ipsam suã. Est tamen aliud supposito distinctum, quod mouet, vt *c* alias explicatum à me est ex eiusdem Aristotelis doctrina. Et placet hic, quod notat *d* Scotus, non quamlibet virtutem, motiuam habere motoris, ac mouentis nomen, sed eã, quæ sit in supposito distincto ab eo, quod mouetur.

c Hoc eodem lib. 2. cap. 11.

d Lib. 8. phys. q. 3.

933 Sed prætereà actio secundum qualitates videtur esse, quæ non sit ab agente in distinctũ passum. Nihil hic dico de lumine, cum repercussum, illud ipsum medium illuminat, à quo exit, nam fortasse dices, aliam esse luminis naturam, ac cęterarum qualitatum; Dico de calore, cum ab aliquo agente calido per medium diffusus retroagitur per reflexionem, & medium idẽ, à quo actiuè est, magis calefacit. Respondeo, vim hanc retroacti caloris nunquam esse, nisi pariter lumen reflectatur, & à reflexo lumine medium calefieri, non à calore redeunte. Distinctio prætereà est, sicut inter partes continuas, quæ ad agendum satis est.

934 Neq; verò vspiam negat Aristoteles, inter continuas partes esse posse physicam actionem, quã rem, vel si quis negaret, satis, superq; probat experientia. Nam vbi dicit. Connatum vnumquodq; (legunt alij continuum) & vnum existens, impassibile est: loquitur de continuitate physica, quæ est ratione vnius qualitatis actiuæ, non autem de continuitate mathematica, quæ est ratione vnius continuæ extensionis.

935 Sed, vt ad eam tandem actionem redeamus, quę nostri propositi magis est propria, videtur, inquies, esse actio eiusdem in se ipsum, cum elementa alterata ab extrinseco, ipsa se rursus alterant, & redeunt ad proprium statum. Non placet *e* quorundam responsio; qui dicunt, in hoc casu emanare naturales elementorum qualitates à propria cuiusq; elementi natura. Ratio, cur id non placeat, est ex recepto principio, quod substantia actiua non sit immediatè.

e Suar. Disp. 28. meta. Sect. 7. Fonsecæ lib. 1. meta. c. 7. q. 3. Sect. 5. Conim. l. 2. de Gene. cap. 3. q. 2.

936 Sed addunt hãc non esse actionem, sed emanationem, nec verò nouum esse, vt ex substantia emanet accidens. Neq; hoc additum placet, emanant. n. ex essentijs proprietates, quarto modo proprię, accidentia verò communia non item; Qualitates autem elementorum, etiamsi proprię vniuscuiusq; dicantur; proprię tamen non sunt, quia si minus secundum totum, certè secun-

dùm graduum intensionem separari non possunt à subiecto, & separantur quotiès ab extrinseco alterantur.

937 Probabilius *a* alijs visum est, hunc reditum ad propriũ statum non esse ab intrinseco eleméti principio, sed ab extrinseco. Mihi neq; hoc videtur satis probabile, nam sæpè extrinsecum hoc principium nullum assignari potest, & elementum redit nihilominus ad suas naturales qualitates. Si licet assertionis huius fundamentum ex alia petere, relege, quæ *b* suprà dixi, de qualitatibus mediæ regionis.

a Burl. lib. 2. phys. in t. 3. Tolet. Ibid. c. 1. q. 2.

b Hoc eodem lib. 2. cap. 14.

938 Ingeniosior est *c* aliorum eadem in re commentatio: quoties elementũ alteratur, non pariter in omnibus partibus alterari, complures esse, quæ suas naturales qualitates obstinatissimè retinent, his, vbi extrinseci agentis pugna cessauerit, iacturam restaurari in alijs, ac redire tandem elementum ad suum primum statum. Fauent huic cõmentationi nonnullæ experientiæ; Sed quòd hi auctores obstinatè defendunt de illarum partium obstinatione, vellem mihi firmiùs demonstrarent in aqua, quæ feruentissimè ebullit.

c Forolíu. de Intensione, & remissione formarum ex Auer.

939 Sed, quicquid tandem dixerint alij, censeo, elementum, quamuis alteratum, dum retinet elementi naturam, retinere pariter proprietatem quandam quarto modo propriam de genere accidentis, & huic inesse vim reproducendi qualitates illius elementi proprias.

940 Hac ratione habes, quomodo non sit eiusdẽ in se ipsum propriè dicta actio, item quomodo substantia non sit actiua immediatè, nec emanatio qualitatum sit veluti proprietatum, sed accidentium separabilium: Simili quadã ratione ex anima emanant potentiæ inseparabiles, & à potentijs, tanquã ab immediato principio, sunt operationes ab anima separabiles.

941 Non magni facio, siuè hæ proprietates dicantur in singulis elementis binæ, vna principium vnius qualitatis, altera alterius, siuè vnica solum, à qua vtrauis desit qualitatum, resarciri possit; Est.n. actio, siuè emanatio quędam à principio æquiuoco. Sed magis placet elementis singulis binas dare. Rationẽ verò vnius proprietatis quarto modo propriæ, vnius elementi non habebũt, nisi vt binæ sunt, simul coniunctæ.

942 Quoniam ex elementis mixta sunt, & quidem actu inexistentibus, ex his ipsis philosophandum est de vi, quàm etiam mixta habent se se ad suum naturalem statum recipiendi. Tantùm adde, coerceri virtutes elementorum à forma mixti, ne operentur, vt virtutes elementorum, sed vt eius mixti propria natura postulat. Et verè par est, si elementa insunt ad mixtum componendum, ordinari eadem ad mixti perfectionem, non autem destructionem.

943 Instant aliqui: si ponantur hæ proprietates, & virtutes elementorum, primas qualitates non fore primas, quia sunt hæ virtutes primis priores; & certè de prædicamento qualitatis erunt, sicut naturales potentiæ, vel impotentiæ. Hæc instantia vim facit in nomine, & ideo vim nullã habet. Respondeo, ad hoc, vt quæ dicuntur primæ qualitates, primarum nomen retineant, satis esse, si primæ sensibiles sint, & ex quarum temperamento secundæ nascantur.

944 Alia

944 Alia suspicio est, ne idem in se ipsum agat in antiperistasi. Vsurpatum est aliquandò à *a* Platone hoc nomen in motu locali; & ex huius opinione magis, quam ex Aristotelica, *b* Simplicius antiperistasim describit, cum aliquod corpus à corpore expellitur, & hoc expulsum expellit aliud, donec vltimò expulsum succedat in locum primi expellentis. Nunc huius vocis vsus est in alteratione, cum contrarium, contrario obsessum fit ex ipsa obsidione validius, tantùm abest, vt expugnetur.

a Ex Bonamic. lib. 5. de motu. cap. 35.
b Lib. 8. phys. Com. 105.

945 Enim verò noti sunt effectus, vtinam, & causa pariter. Hi ex Aristotelis animaduersione: *c* Aquæ guttula non frigidissima per aerem calidum decidens riget, & conglaciatur in grandinem. *d* Partes internę terrę in æstate, cum cœlum æstuat, frigidiores sunt, in summo hyemis frigore tepidiores. *e* Thermæ feruentiores in hyeme sunt, quam in æstate. Præ manibus quotidiè sunt alia complura experimenta.

c Li. 1. meteor. Sum. 3. cap. 2.
d Ibidem.
e Sect. 24. Problem num. 8.

946 Subtilis hac in re non *f* paucorum ratiocinatio est, exire à contrario obsesso qualitatum species intentionales; has incidentes in contrarium obsidés retrocedere, &, quasi ab extrinseco agente venirent, producere intensiorem qualitatem in illo ipso principio, vndè primùm progressæ sunt. Ponunt hi id, quod censeo, esse falsum, actionem inter primas qualitates fieri per species intentionales. Prætereà, si vis speciebus his inest à reali qualitate, qua ratione fit, vt agant intensius, quam ipsæ qualitates sint?

f Marsil. veneti, Thien. Alberti de Sax. in 1. de Gene. Forol. in 1. Aphor. nu. 15. & 18.

947 Censeo complures antiperistasis effectus explicari, quia, contrarium contrario circumobsistente, partium quarumdam impeditur transmissio, aut fit citior euocatio iuxtà diuersam contrariorum rationem. Quædam sunt modicè calida, quia calidiores particulæ transpirant, & abeunt; Si tamen frigido obsidente non pateat exitus, quæ modicè calida videbantur, obstante frigore, calidiora fient, non à frigido, nec à se ipsis, sed à sui partibus calidioribus. Sic modicè frigidum frigidius fit euocatis partibus minùs frigidis, dum calidum circunstat.

948 Sed haud scio, an hęc statui possit vniuersalis causa omnium effectuum. Addo igitur, innatam esse vim contrario, vt à contrario fugiat, id quod rerũ, etiam inanimatarum auersiones, & antipathię docent. Nihil hic definio, an hæc fuga sit per aliquam qualitatem motiuam superadditam, quod *g* alicui probabile visum est. satis est mihi effectus ad nouum ex eo effectum cognoscendum.

g Fracast. lib. de Sympat. ca. 4. & 5.

949 Pono item maiorem intensionem per antiperistasim, cum non fit per euaporationem, vel obstructionem, vt modo dixi, nunquam fieri, nisi contrarium, quod inclusum, obsessumq; est, magnam contineat varietatem partiũ, inter se in qualitate dissimilium. His autem positis, causam reddo maioris intensionis absq; eo, quod idem in se ipsum agat, á partium magis intensarum congregatione, ex fuga contrarij; Tunc.n. hæ vnitæ validiores, sui qualitatem latè diffundunt.

950 Neq; facere hæc, & pati possunt propriè, inquit *h* Aristoteles, quæ non est possibile, se inuicem tangere. Vera hæc sunt de physicis agentibus, inter quę distinctio est suppositi à supposito: Nimirũ distinctio esse debet, qualem

h Lib. 1. de Gene. t 43.

ſuprà explicaui, ſed neceſſaria nihilominus eſt in ipſa diſtinctione coniunctio, & hæc dicitur contactus. De Deo, qui infinitã agendi vim habet, an, ſi diſtare poſſet, in diſtans ageret, viderint *a* Theologi. Ego de creatis agẽtibus loquor.

a Cum Magiſtro in 1. diſt. 37. Cũ D. Tho. 1. p. q. 8.

951 Contactus multiplex eſt, ipſo interprete *b* Ariſtotele. Se ſe tangunt, quæ in eodem loco ſunt per contactum extremorum, qui contactus dicitur mathematicus. Phyſice item ſe ſe dicuntur tangere, quæ in eodem loco ſunt, ratione eiuſdem virtutis motiuæ, ideſt leuitatis ſurſum, grauitatis deorſum. Sed magis propriè phyſicus contactus eſt, cum vnius virtus actiua ſe ſe extẽdit ad alterum, quod patiatur. Coniunctus quandoq; eſt hic tertius cõtactus cum primo, alias non; ſemper tamen ad actionem neceſſarius eſt.

b Lib. 1. de Gene. t. 44. et 45.

952 Vbi tamen virtus agentis attingat paſſum, ideq; mathematicè tangat, actio dicitur ab agẽte immediato immediatione ſuppoſiti. Cũ verò eiuſdem agentis virtus ad paſſum pertinet in certa quadam diſtantia, tunc etiam actio per contactum fit, phyſicum videlicet, & eſt ab agente immediato, non immediatione ſuppoſiti, ſed virtutis per medium transfuſæ.

953 Dubium hic ſe offert, non vulgare: An; cum agens agit in diſtans, per ſuę virtutis diffuſionem actionẽ in paſſo mathematicè diſtante habeat ſimul, ac primùm incipit agere, actionem, inquam, à ſe immediatè dependentem, quamquam non ſine alteratione medij interiacentis: An potius agat ipſum in vicinam aliquam medij partem, mox medium hoc ſine concurſu agentis principalis in partem proximam, & ſic deinceps. Placet illud primum, & in hoc ſenſu concedo actionem in diſtans.

954 Sed hanc ipſam concedant, neceſſe eſt, ij, qui negant; niſi in incõmodum, fortaſſe grauius, incidere velint. Etenim, ſi, dum agens agit, incipit primùm agere in vnam partem, mox non ſua actione, ſed particulæ huius à ſe alteratę, ſuam virtutem diffundit in alias; interrogo, an immediatè ſua actione ſolam tangat ſuperficiem, per quã contactus mathematicus eſt? hoc ſi dicãt, graue enim vero incommodum eſt, & non vlteriùs progredietur alteratio, quam creſcat profunditas appoſita ſuperficiei ſuperficie: An verò pertineat agentis actio ad aliquam profunditatem? Hoc ſi dicunt, actio in diſtans eſt.

955 Sed quamuis agens immediatã ſuam actionem longè, latèq; extendat ad totam ſphæram ſimul; qualitas tamen, quæ producitur, non eſt in omnibus partibus par, ſed cum quadam difformi vniformitate intenſior producitur, & citiùs in viciniori parte, quam in remotiori. Et quamuis ſimul totum medium incipiat alterari; alteratio tamen, tum ratione durationis, tum ratione termini ſucceſſiua eſt, vt *c* ſupra tradidi.

c Hoc eodem lib. ca. pręced.

956 Habenda hic eſt aliqua ratio diuerſitatis agentium, qualitatumq;, quę ab ijs ſunt. Quædam ſunt, quorum effectus à cauſæ præſentia pendent, vt lumen à ſole, alia, quorum effectus etiam remota cauſa durant, vt calor ignis ab igne. Certior eſt ea, quam damus, actio in diſtans in illis primis, quam in his ſecundis, ſi experientias ſpectes; ſed par eſt horum, & illorum ratio, ſi attẽdas ad rationem. Experientiæ verò in ipſam naturam qualitatum, non in agendi modum reducendæ ſunt.

a Lib. 1. de Gene. à t. 46.

957 Certum est omnibus id, quod perspicuè tradit *a* Aristoteles, vt actio sit ab agente in passum, inimicitias quasdam intercedere omnino debere à dissimilitudine. In quo tamen dissidium hoc esse debeat, non æquè est certũ; Sed sicut inter eos bella nascuntur nunquam, inter quos nullum vitę commercium est, licet morum diuersitas magna sit, ità nec actio inter agens, & passum, nisi aliqua fuerit in ipsa dissimilitudine conuenientia.

b Apud Arist. lib. 1. de Gene. t. 47.

958 Hoc si *b* Democritus velit, vera illa sunt, quæ ab omnium Philosophorum sententia aliena videri potuerunt: Idem, & simile est faciens, & patiens, non.n.contingit altera, & differentia pati ab inuicẽ; sed si altera existentia faciunt aliquid ad inuicem, non secundum quod altera, sed secundum quod idem aliquid inexistit, sic accidit hoc eis. Sed an hæc fuerit Democriti sententia, malo Aristotelis iudicio stare, quam meo.

959 Quæ in controuersiam venire possunt in hac conuenienti dissimilitu dine actiuorum, & passiuorum ad inuicem, hæc sunt. Si conuenientia fuerit in ratione qualitatis actiuę, sed dissimilitudo, & contrarietas in specie, & gradu. Si nulla fuerit in specie dissimilitudo, sed in solo gradu. Si nulla in specie, nec in gradu, sed in adiũctis quibusdã, quibus experiẽtia docet, iuuari plurimũ actionẽ, vt in magnitudine, & paruitate, densitate, & raritate &c. Vbi dissimilitudo in specie, & gradu sit, certa est actio, si debitè actiua passiuis fuerint applicata.

c Marsil. Niphus. Toletus in. primũ de Gene. Sotus, lib. 2. phys. d Ex Arist. lib. 1. de Gene. t. 46. De lõgitudine & breuit. vitæ cap. 2.

960 *c* Sunt, qui pariter futuram actionem opinentur, vbi in specie, & gradu similitudo fuerit, & dissimilitudo in illis adiunctis. Sic *d* flamma, maior minorem deuorat. Non probo hanc sententiã, sed necessariã reor dissimilitudinem in gradu; Adiuncta verò illa, si quid præstent, facere solum velociorem actionem, non autem ad maiorem intensionem, quam agens in se habeat.

961 Flamma maior, inquis, minorem deuorat. Sic reor, dices, à luce meridiani solis candelam extingui, parũ pro nihilo reputari in comparatione maioris &c. nihil ad rem præsentem. Quamquam, & minor ignis à maiori accendi potest, addita vi, ad particulas succendendas, quæ ignem nondũ conceperunt; & adiuncta etiam sæpè faciunt, vt ab agente actio sit, à quo sine debita magnitudine, densitate, &c. nulla esset; Sed non est in his actus primus, nec ab his secundus.

962 Quid quod finis agentis est, assimilare sibi passum? Aut non stabit commune hoc philosophorũ axioma, aut vbi passum eã habuerit qualitatis intensionem, quam agens, stabit actio. Etenim si porrò pergat, dissimile fiet.

e Lib. 1. de Gene. t. 51. & lib. 3. physic. t. 17. f Scotus Mairo Och. in 4. dist. 12. g 3. p. q. 77. & 1. p. q. 45. vbi Caiet. Ferrar. 4. cõtrà Gent. cap. 66. Capr. in 4. dist. 12.

963 Ais similitudinẽ fore in eo, quod agens si minus formaliter, virtute certè continet ex eorum adiunctorum adiumento. Sed istud ego mihi probari velim, contineri virtute suprà formalis qualitatis intensionem hic, vbi de agẽte vniuoco lis est, & de vniuoco satis disertè loquitur *e* Aristoteles.

964 Hæc, quæ de agentis, & passi conuenientia in esse actiui, & passiui; dissimilitudine in gradu antè actionem; similitudine post actionem dicta sunt, petunt, qui fiat id, quod fieri certum mihi est, quicquid contrà opinentur *f* nonnulli, vt accidentia producant substantiam, cum tamen diuersa hęc toto genere sint, & in fine nulla sit similitudo.

965 Aio cũ D. *g* Thoma, & vniuersa fermè familia, inesse aliquibus acciden-

tibus

tibus vim instrumentalẽ, quà substantiæ productionẽ attingunt; instrumenta verò cum sint, non in virtute propria agunt, sed in virtute substantiæ, quæ videlicet est agens in hoc opere principale, sibique simile producit, quatenus vnicuiq; actiuo naturalissimum est, producere aliud, quale ipsum fuerit.

966 Vbi de hac instrumentali accidentium actione disseritur, venit item in disputationem, an substantia sit actiua immediatè, quin etiam, an vllo modo actiua sit. Inter duo extrema, placet medium.

967 Vnum extremũ est *a* quicquid actione physica producitur, esse ab accidentibus, nulla, vel actualiter, vel virtualiter, substantia concurrente. Alterum extremum est, ab accidente nonnisi accidens esse, *b* substantiam verò nulla ratione ab accidente esse, sed ab simili substantia immediatè. Medium, & in medio verum est, esse *c* substantiam actiuam, sed non immediatè, agere nimirum ipsam, sed vti accidentibus, tanquam instrumentis.

a Sentẽtia Auic. in meta. & Auicemb. in lib. Fontis vitæ vt refert D.Tho.3. contra Gent.c.69.

b Ita Scotus cũ aliјs.in 4.d.12.

c ita D.Tho. cum suis, locis cit.

968 Instrumentum illud est, quod ab agente principali assumitur ad aliquid faciendum. Huius causalitas *d* alibi à me tradita est; hic addo, quod spectat ad actionem accidentium, qua accidens producit accidens, non esse instrumentum, sed causam principalem, nec enim effectus virtutem causæ superat, vndè non indiget, ab alio eleuari supra suas vires, quia habet virium satis in se. Quà verò idem accidens producit effectum nobiliorem se, idest substantiam, hic indiget, vt ab alio assumatur, & eleuetur.

d Hoc eodem lib.2.ca.5.

969 Sed rursus, *e* cum instrumentum quoddam ex natura sua coniunctum sit, nec operetur sine actuali concursu principalis causæ, quoddam verò separatum, quod, etiam non existente principali causa, exequitur id, quod semel demandatum est, accidentia vim instrumenti habent etiam separati. Sæpè operantur substantia cooperante; sed si hęc absit aliquandò, operantur illa nihilominus, in virtute tamẽ absentis substantiæ.

e Deducitur hæc diuisio ex Arist. 1. Polit. c.3. traditnr à D.Thom. 3.p. q.62.a.5.

970 Sed quid est (inquies) isthæc substantiæ virtus in accidente? *f* Opinatur non nemo, virtutem hanc esse qualitatem quandam, entitati accidentis superadditam. Non placet, nam si hæc virtus accidens sit, par est difficultas huius virtutis, & ipsius accidentis; Et verò, si quid sit, accidens erit, nam esse substantiam, nemo dicat.

f Capr. in 4.d. 1.q.1.a.3.

971 Opinantur *g* alij, in ipsa operatione recipere accidens motionẽ quãdam in se, vt inde aptum fiat ad substãtię productionem. Neq; id placęt; nam quæ tandem hæc motio sit, vbi nullum est mouens, quia substantia, cuius accidens instrumentum est, nulla adest?

g. Apud Dur. in 4.d.1.q.4.

972 Sentio igitur hac in re cum *h* Caietano; quamuis amicus non sim eorum terminorũ, qui rem magis obscurant, quã declarant: Cũ dicitur accidẽs agere in virtute substantiæ, constructio est (inquit ille) intransitiua, nõ autem transitiua. Rem eandẽ habes verbis clarioribus; Cũ dicitur in virtute, nõ intelligas aliquid, quod à substantia transeat ad accidens, sed ipsam accidentis entitatem, quæ permanenter in se ipsa, & à propria natura habet vim attingendi instrumentaliter substantiæ productionem.

h 1.p.q.77. a.1.

 973 Veren-

973 Verentur hic aliqui, ne hæc ipsa sit principalis agentis causalitas; Quid enim ad eam deest, & quid tandem haberet amplius, vel operaretur accidens, si non aliena virtute, sed propria operaretur? Dico ad hæc breuiter, cum accidens in accidentis productione causa est principalis, operari prout est actu, & effectum attingere, aut æqualis, aut certè non maioris perfectionis; Cum verò instrumentum est, attingere effectum se nobiliorem, & virtualem quandam habere cum alio agente coniunctionem, qualem non habet in accidentis productione.

974 Si particularem aliquam substantiæ generationem inspiciamus, quandam in accidentibus differentiam esse, comperiemus, quæ maiorem huius rei postulat declarationem. Cum ignis ignem ex disposita materia facit, sunt in agente calor, & siccitas; sunt item in passo eædem qualitates per præuiam alterationem introductæ. Quæ sunt (inquies) illa accidentia, quæ instrumentaliter ignis producendi formam attingent? Respondeo vtraque esse, cum vtraque adsunt, sed quæ se tenent ex parte agentis non semper adsunt, vt cum ignis accenditur à causa æquiuoca.

975 Instant hic aliqui; si vtraque aliquandò concurrunt, certè non vt duo instrumenta totalia; nã contrà est Philosophorũ, Theologorumq; *a* cõsensus, vbi agitur de effectibus naturalibus; neq; vt duo instrumenta partialia; nam applicatio eadem est, & vis ad totum, tam his, quam illis inest. Putat hic *b* aliquis, Deum naturæ auctorem determinare, vt vim instrumenti exerceant accidentia passi potius, quam agentis. Non video necessitatem huius determinationis extrinsecę, nec cur non possit vna ignis productio ab vtrisq; instrumentaliter pendere, tanquam à partialibus instrumentis, partialibus, inquam, non ex necessitate, sed ex contingenti concursu, qui non semper est.

976 Agens agendo repati, sæpiùs *c* Aristoteles tradit, & verò certissimæ monstrant experientiæ. Quod verò rem facit explicatu minimè facilem, est, quod agens illo ipso tempore, quo agit, & secundũ eandem partem, & secundùm eandem contrarietatem repatitur ab illo ipso passo, in quod agit. Negarunt hoc *d* aliqui, sed manifestas negant experientias, quas dum saluare nituntur, in maiores incidunt difficultates.

977 Vbi verò talis reactio concedatur, contrà adest Calculator, suo illo argumento, quo sibi apud *e* quosdam egregium sapientis nomen, apud alios *f* versatilis cauillatoris fecit; tam varia sunt hominum vna de re iudicia. Si talis (inquit) admittitur reactio, mouebitur idem motibus contrarijs, pars nimirum repassa à passo principali, eademq; à non repassa, cum qua facta iam dissimilitudo est per reactionem.

978 Negant *g* aliqui, duos futuros motus in parte repassa, quia cũ huius vnitas numerica desumatur ex vnitate temporis, subiecti, & termini ad quẽ, nihil hic deest ad vnitatẽ, duobusque eodem tempore agentibus in vnã partem, vnam producunt qualitatem mediam. Si hi mihi mediam illam qualitatem vnã probarent, non magna inter nos fortasse esset dissensio, sed nego, duas qualitates primas contrarias ità misceri inter se in eodem subiecto, vt mediam vnam faciant specie distinctam.

a Vt videre est apud D. Tho. 1. p. q. 52. a. 3. & 3. p. q. 82. a. 2. item apud Scotum in 3. d. & q. 2. & in 2 d. 20. q. 2.

b Franciscus Albert. tom. 1. Coroll. principio 2. cõcl. 4.

c Lib. 1. de Gener. t. 53. lib. 3. physic. t. 8. & 16.

d Marsil. q. 1. de Gener. Niph. in 3. physi. Io. Suisset cognomento Calculator.

e Cardan. l. 16. de subtil. vbi hunc numerat quartum inter duodecim sapientes.

f Bonamic li. 8. de motu. ca. 44.

g Zabar. lib. de react. cap. 8.

979 Cautiores *a* alij negāt,id,quod Calculator in sua ratione supponit,nec timent duos contrarios motus in parte repassa, quia censent, nullam in eandem esse actionem à parte non repassa. Hoc si probent, difficultatem exhauriunt; sed non facile est rationem afferre, cur pars non repassa non sit debitè applicata repassæ.

a Paul. Venetus, Caiet. in 1. de Gener.

980 Oratoriè,arbitror,illa dicuntur à quibusdam *b* Doctoribus, vbi caussam reddunt, cur pars non repassa non agat; Quia (inquiunt) cum externo hoste ità occupatur,ad eumq; vincendum omnem vim suam confert, vt illius partis dispendium quasi dissimulet, donec parta victoria, eam in suum pristinum statum vindicet.

b Conimb. li. 1. de Gener. in c. 9. q. 11. a. 5.

981 Ego duo habeo, quæ hac in re afferam. Primum est, tantum aliquandò futurum excessum agentis principalis in passum, vt quamuis passum reagat, reactio statim cesset, quia pars non repassa validior reactionem poterit impedire. Datur hic reactio, antè quam nulla est ratio, cur pars non repassa agat in eam, quæ repatitur, quia similis est, post eam verò aget pars non repassa, sed iam reactio admissa est. Nec instes, cur non prius excluditur, nam aliqua prius admittenda est, antequam excludatur, quantulacunque ea sit, eaque satis est ad reactionem asserendam; nec tamen sequitur, vt idem contrarijs motibus moueatur.

982 Alterum est, si aliquandò validior fuerit passiuis, vt reactio diutiùs duret, tunc in eandem partem acturum passum principale, itemque partem non repassam; Et nego, eos motus futuros contrarios, si contrarietas accipiatur, sicut re vera accipi debet, ex graduum pugna. Sit pro exemplo duorum notissimorum contrariorum comparatio, caloris, & frigoris. Primo gradui caloris opponitur non quilibet frigoris, sed octauus, secundo septimus, tertio sextus, & sic deinceps.

983 Nulla igitur repugnantia erit, si idem subiectum aptum in se recipere caloris, & frigoris admixtionem, idem simul calefiat, & frigefiat, dummodo mixtura non superet octauum gradum, nec ab eodem deficiat, & sanè sic fiet, quia quantum additur ab vno agente de vna qualitate, tantum ab altero tollitur de eadem per contrariæ additionem. Nec verò idem simul fit, & corrumpitur; est enim in vna qualitate materialis entitatis diuisio.

984 Alterum, quod reactionem difficilem facit *c* Alijs, est, quia actio secundùm excessum est, & à virtute, quæ præualeat, si ergo agens præualet in passum, qui fit, vt à passo repatiatur? Distingue hic cum probatis *d* auctoribus vim agendi à vi resistendi; cæteris enim paribus non est par ratio in his, & ità à sapientissimo rerum omnium ordinatore prouisum est, vt quæ est qualitas actiua magis, resistat minus. Agens ergò, quod præualet in agendo, à qualitate minus actiua pati potest, quia non pariter præualet in resistendo.

c Burl. lib. 3. phys. t. 8. Nipho ibid.

d Alb. de Sax. Marsil. Caiet. Thien. & alijs vel in 1. de Gener. vel in particularib. tract. de reactione.

985 Resistentia triplex distingui potest,Contraria, cum quod resistit, reagit; Negatiua,cum quod resistit,extrinseci agentis actionē non admittit;Priuatiua,cum admittit, sed lentam, ac tardam. vndè habes contrà quosdam

a Apud Pompon. sect. 2. c. 5

a Philosophos, resistentiam non semper esse actionem; quamuis ex nomine conceptum quendam habeat actionis: Illa priuatiua est, de qua fit comparatio inter primas qualitates pugnantes, & repugnantes.

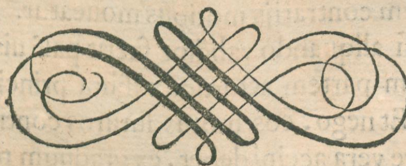

MIXTIO.

CAP. XVIII.

986

AD mixtionem referuntur, quæ hactenus de generatione, alteratione, actione, & passione, dicta sunt. Suppono hanc dari, quam ex *b* Philosophis antiquis complures, sed leuibus argumentis, negarunt.

b Apup Alex. tract. de mixt.

987 Quid verò ea sit, non pariter omnes tradunt. Vim nominis *c* aliqui spectantes, distinguunt mixtionem ex materia, vel enim humida miscentur, & dicitur mixtio, vel sicca, & dicitur crasis. Hæc tamen, de qua loquitur *d* Aristoteles ex humidis, ac siccis est, & tamen passim *e* crasis dicitur.

c Card. lib. 5. de subtil. & Bonam. 8. de motu c. 48.
d Lib. 1. de Gener. à t. 82. & lib. 2. à t. 46.
e κρᾶσις.

988 Melius mixtio hæc, non solum ab aggregatione siccorum, sed à compositione, & temperamento distinguitur. Quod spectat ad compositionem omnis mixtio compositio est, sed non contrà; nam compositum dicitur in physicis, quod constat ex actu, & potentia, & totum dissimilare, cuius singulæ partes similares fuerint; item in metaphysicis, quod constat ex genere, & differentia, ex ente, & essentia; nec tamen hæc propterea mixta sunt aut dicuntur. *f* Alicubi etiam Aristoteles compositionem á mixtione contrà distinguit, quia ipsius mixtionis acceptio non vna est.

f Lib. 1. de Gener. 8. t. 6.

989 Temperamentum dicitur ipsa mixtura primarum qualitatum, cum calor frigore tēperatur, humor siccitate. Præit hoc vt dispositio ad formā mixti, &

ti,& in huius conseruatione sita potissimum est mixti substantialis integritas, & eius naturalis status; præit igitur ipsam formalem mixtionem, quæ in formæ mixti productione sita est; sequitur autem antecedentem quandam naturalem mixtionem,quæ est in concursu plurium elementorum, secundùm substantiam ad mixtum componendum concurrentium.

990 Mixtum ex miscibilibus est, sed vt propria huius mixtionis ratio, de qua loquor, constet, accipiendæ sunt ex Aristotele certæ quædam miscibilium conditiones, ex quibus,tum materialis mixtio, tum formalis certius dignoscatur. Conuenit (inquit *a* Aristoteles) miscibili, esse in mixto potentia,non autem actu. hoc intellige, esse partem potentialem in mixto, idest materialem, non actualem; quia præter materialem elementorum conuentum, noua forma necessaria est,quæ huic pręparatæ materiæ superinducta faciat formale mixtum. *a Lib. 1. de Gener. t. 84.*

991 Debet prætereà miscibile esse substantia:etenim,ipsaq; hæc est *b* Aristotelis ratio: si mixtum dissoluatur, debent miscibilia posse existere separata; Hoc verò non habent accidentia, sed substantiæ, vndè habes, cur temperamentum mixtio non sit: Passionum (inquit Aristoteles) nulla separabilis; Nec verò quælibet substantiæ esse debent, sed in eadem *c* materia conuenientes, vt nimirum ad inuicem agere,& pati possint. *b Lib. 1. de Gener. t. 83.* *c Ibid. t. 87.*

992 Quoniam verò ad mixturam hanc pars parti aptè congruere debet, debent miscibilia in minutissimas partes *d* diuidi, ideq; pro mixti terminatione, proque actione mutua, necessarium est. *d Ibid. t. 88.*

993 Item pro ea diuisione, & actione simul debent eadem proportionatam quandam habere magnitudinem ad inuicem; cum enim hæc plurimum adiuuet actiuitatem agentis, si vnum ex miscibilibus reliqua suprà id, quod par est,excedat,non erit mixtio, sed transmutatio. Gutta vini (inquit *e* Aristoteles) decem millibus congijs aquæ non miscetur, soluitur enim forma, & mutatur in vniuersam aquam. *e eod. t. 88.*

994 Ex parùm apta proportione miscibilium, vel in actiuitate, ac resistentia,vel in magnitudine, mixta quædam incertæ notionis fiunt,vt dubites, mixta ne sint,adeò pręualet vnum aliquod ex miscibilibus. Balbutientia dixit hæc alicubi *f* Aristoteles. & verò aptissimo translato; nam sicut in his, qui balbutiunt, linguæ vitium idem ferè sonat in incerto sono malè articulatarum vocum,itá si mixtum sit, in quo pręualeat v. g. aqua, aquã ferè sentias, incertus, an subsit alia natura. *f Eod. lib. 1. de Gener. t. 90.*

995 Has omnes miscibilium conditiones primò, & per se participant prima quatuor elementa; Si mixtum ex mixtis aliquando misceatur, aut artificiale erit,idest aggregatum per accidens,aut si naturale, secundariam quandam miscibilium rationem ea mixta habebunt, in virtute elementorum, vt primorum miscibilium.

996. Et quamuis in ipsa formali mixtione communiter dictæ generationis ratio reperiatur,quia est mutatio totius in totũ &c.ex prærequisito tamen miscibilium concursu distinguitur à simpliciter dicta generatione hæc specialis, quæ mixtio dicitur.

997 Ex hac hactenus tradita doctrina colligit *a* Aristoteles, vel explicat mixtionis definitionem. Dicitur esse mixtio, miscibilium alteratorum vnio. Paulo distinctius id ipsum *b* alibi, habita ratione non solũ primarij effectus quatuor qualitatum, sed etiã secundarij, *c* vt infrà dicã: est, inquit, simplex & naturalis generatio, transmutatio ab his virtutibus, cum habeant rationem ex subiecta materia vnicuiq; naturæ: Virtutes appellat quatuor elementorum qualitates, ex quibus elementa fiunt proportionata materia mixtorum.

a Lib. 1. de gene. t. 90.

b Lib. 4. meteor. sum. 1. cap. 2.

c Hoc eod. lib. 2. ca. 31.

998 Sed vt distinctius mixtionis rationem accipias, plura in ea dispicienda sunt. Est elementorum congressus ad pugnã, in qua omnes primę qualitates actiuè se habent, eædemq; passiuè. Est elementorum apta quædam terminatio, in qua duæ ex ijsdem qualitatibus actiuè se se habere dicuntur, calor, & frigus, reliquæ duæ passiuè, humor, & siccitas. Est deniq; ipsa productio formæ mixti, vbi materia satis præparata fuerit.

999 Fuerunt olim, qui *d* mixtionis rationem ponerent in illo primo, sed ea præuia est, & solum materialis. Fuerunt hac etiam nostra ætate, *e* qui eandem sitam esse dicerent in illo secundo; sed illa ipsa ad mixtum præparatio est, & ex parte materię se habet. Formalis igitur mixti ratio est in formæ mixti productione (animam rationalem semper excipio) ex tali, & in tali materia, & in hac ipsa sita est formalis miscibilium alteratorum vnio.

d Emped. contra quem Aristo. multa. li. 1. de Genera.

e Mercen. Dilucid. de Mixtione.

1000 Concurrunt ad mixtionem elementa. Mirum verò est in quæstione, quam Aristoteles, si vnquã aliam disertissimè tradidit, tantam esse sententiarum varietatem inter eos ipsos, qui sequi se Aristotelis doctrinam profitentur. Volunt aliqui, *f* concurrere, sed in conflictu tantam esse singulorum alterationem, vt corrumpantur, nec nisi materiam primam superesse. Non placet hæc sententia, quia mixtionem à simpliciter dicta generatione non distinguit, nec explicat, cur potius dicatur mixtio, cum fit ex elementis quid tertium, quam cum ex pluribus elementis elementum.

f Scotus in 2. d. 15. cũ suis.

1001 Hoc vt effugiant *g* alij, censent, manere in mixto producto elementorum formas, sed refractas. Refractionem hanc, vel diminutionem, non eadem omnes ratione tradunt, fatentur aliqui, suscipere elementa magis, & minus, quia substantię sunt imperfectæ. Stare hoc nulla ratione crediderim in doctrina *h* Aristotelis, qui diserte negat, substantiam suscipere magis, & minus. Nec difficultatem effugis, vbi dicis, esse substantias imperfectas; nam vndè isthæc imperfectio, cum completæ sint, & prædicamentales?

g Auer. cum suis vel in 3. de cælo vel in primum de Genera.

h In Prædic. c. de substantia.

1002 Diminutionem quandam excogitarunt *i* alij facta compositione in elementorum formis, simili illius, quæ in ipso toto est; Volunt cõstare formam ex materia, & forma, vel ex materialitate quadam, & actualitate, separarique has, vbi mixtum generatur, remanente in mixto materialitate, ratione cuius dicatur elemẽtum manere actu, amissa actualitate; Non displiceret hæc sententia, si vel vestigium appareret in Aristotelis libris, huius nouæ, ne dixerim portentosæ, compositionis in formis elementorum.

i Insinuat Gregor. in 2. d. 15 q. 1. sequuntur recentiores.

1003 Mea igitur, & nobilissimorum *k* auctorum sententia est, manere elementa in mixto actu integra secundum substantiam completam elementi,

K Alex. lib. de mix. Philop. et aliorũ Grecor. in 1. de Gener.

refracta secundum qualitates. Hoc quisquis dixerit, an non disertè dixerit illud ipsum, quod Aristoteles disertissimè, esse mixtum ex elemētis tātum alteratis? An sola dicatur alteratio, si formæ corrumpantur, aut minuantur? Sed sic (inquiunt) interpretamur illud, alteratorum, idest corruptorum. Scilicet hoc non est alterare textum, sed corrumpere.

1004 In alterum extremum secessit *a* alius, qui ponit in mixto elementa, & secundum formæ substantialis integritatem, & secundum debitam qualitatum intensionem; addit tamen, elementorum uires fuisse in pugna debilitatas, & fractas. Non placet hæc sententia; nam quid est tandem debilitari, ac remitti elementorum vires, si qualitates, quæ ipsæ sunt elementorum virtutes, integræ sunt? vires ab his virtutibus insunt, & verò integræ, si virtutes debitam habuerint intensionem. *a Fernel. lib. 3. de temper. c. 2.*

1005 Habes autem ex mea sententia corollarium, in vno composito substantiali posse plures substantiales formas reperiri, si sub vna totali, à qua compositum denominatur, aliæ, quæ respectu materiæ habent rationem actus, habeant respectu totalis formæ rationem potentiæ, & materialis dispositionis.

1006 Nihil nouum dicitur in hac quæstione, quod non dicatur à pluribus, & ab illis ipsis, qui elementorum integras formas ab elementis excludunt, in alia quæstione de partialibus formis animæ subordinatis. Habeo igitur ego in multorum sententia exemplum pro formarum multiplicatione in eodem subiecto, quod aduersarij non habent pro earundem formarum refractione, aut imminutione.

1007 Diuersa tamen ratio esse potest, has partiales formas in mixtis admittendi; videlicet, vel vt singulæ insint in qualibet parte mixti, vel vt facta in minutissimas partes elementorum diuisione retineat quælibet particula suam formam partialem, & vnica sit forma mixti in omnibus illis partibus dissimilaribus. Non probo illud primum, sed hoc secundum.

1008 Quare mixti materia eterogenea est, simili quadam ratione, ac materia animæ; homogenea tamē rectè dicitur, quia sensu percipi non potest formarum varietas, secus, ac accidat in animatis, in quibus partium dissimilitudo sub sensum cadit.

1009 Exclamant hic aduersarij, doctrinam hanc esse minimè Aristotelicā, quæ mixta agnoscit, alia homogenea, alia eterogenea; Quid plura? ex professo *b* Aristotelem contra Empedoclem argumentari, improbando eam elementorum iuxtà positionem. Sed, amo, cessent á clamoribus, & à præiudicijs, quæ animum occuparunt. Similarium, ac dissimilarium distinctio ea est, quæ ex Aristotele habetur; ex hoc ergo si semel habuero, manere integra elementa in mixto, similare illud esse, quod ad sensum tale fuerit, non ego, sed ipse dixerit Aristoteles. *b Lib. 1. de Gener. & t. 86.*

1010 Illa contrà Empedoclem sint, qui sola iuxtà positione mixtionem explicabat; aliam nullam superiorem formam addebat. Hoc improbat Aristoteles, hoc & mihi nunquam probabitur: Non est in minima diuisum esse, neque compositio idem, quod mixtio, inquit Aristoteles contrà Empedoclem;

doclem; Idem ego superiùs dixi,& contrà eundem,& contrà nostrates quosdam imitatores, qui rationem formalem mixtionis non in ipsa formæ mixti generatione collocant.

1011 Sed quid ad ea dico, quæ sæpiùs in *a* Aristotelis scriptis repetuntur, elementa in mixtis non esse actu, sed virtute? Dico, quod ipse dicit Aristoteles de miscibilibus,& paulo ante retuli, manere secundum quoddam esse virtuale,& potentiale; quia non retinent elementi nomen, nec rationem totius, sed partis; quia, quantũuis integra maneāt, manēt, vt partes materiales.

a Lib. 3. de cælo. t. 32. lib. 1. de Gener. t. 84.

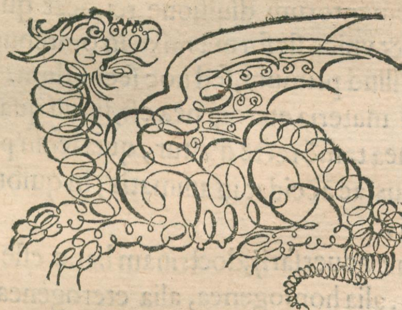
1012 Deniq; ad mixtum hac ratione componendum, ac miscendum, plura *b* miscibilia necessaria sunt, ex quorum entitate mixti materia suppetat, & ex quorum qualitatibus mixti temperamentum fiat.

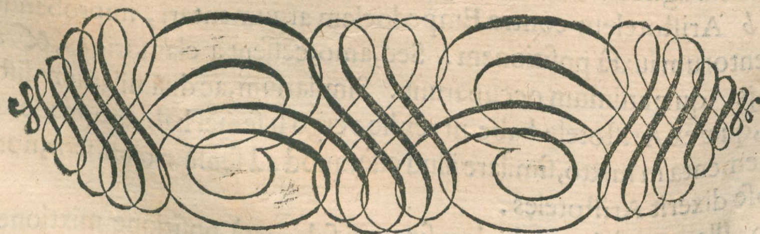
b Ita contrà Scotum Marsil. venetus, Saxon. Philop. Buccafer. & alij in 1. de Gener.

1013 Non requiro in singulis mixtis concursum quatuor elementorum secundùm substantiam; etenim, vel si duo solidioris substantiæ fuerint, in pugna facilè possunt aliquæ particulæ transmutari in tertium, vel in quartum, prout actio fuerit,& mixti natura postulauerit. Sed neq; placet id, quod asserit *c* Cardanus, ex duobus tantum elementis misceri omnia, aqua videlicet & terra.

c Lib. 5. de subtil.

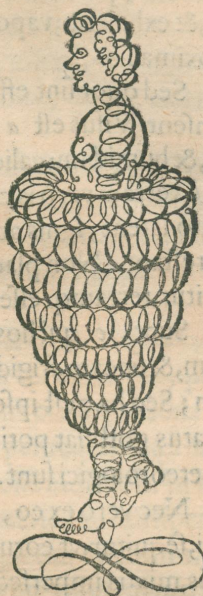
1014 Ex vnico elemento fieri mixtum aliquando poterit, si extrinseca agentia ità illud transmutent, vt aliquæ partes illius elementi naturam retineant, aliæ in alia transmutentur. Facta videlicet hac trāsmutatione, nihil repugnat, illa diuidi, misceri, in certo aliquo temperamento stare, quod alicuius mixti proprium sit. Sic multa generantur imperfecta mixta, sed & perfecta aliquandò.

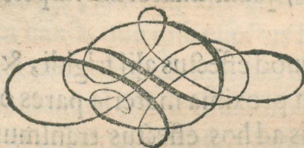
MIX-

MIXTORUM imperfectorum Generatio.

CAP. XIX.

1015 XPLICATA generatione, ac mixtione in vniuersum, ad ea ipsa, quæ ex elementis generantur, ac miscentur aggredior. Sequar autem naturæ ordinem, quæ exorditur ab imperfectis, vt ad perfectiora progrediatur. Mixta imperfecta alteratione potius, quam vera generatione fiunt, nec substantialiter accepta verè mixta sunt, sed potius simplicia, ipsa videlicet elementa, sed quia per alterationem valdè distant à naturali elementorum statu, mixta dicuntur cum addito.

1616 Horum mixtorum causa efficiens ex communi *a* Peripateticorum consensu est cœlum, & si de his loquamur, & ijs meteorologicis impressionibus, quæ ex his fiunt, accipi vniuersaliter potest illud *b* Aristotelis dictum de coniunctione, quæ necessario esse debet inter hũc inferiorẽ mundum elementarem, & superiorem cœlestem, vt omnis virtus indè gubernetur, vndè enim motus principium omnibus inest, illa causa putanda est prima.

a Ex Arist. li. 1. Meteor. sũ. 1. cap. 2.
b Eod. cap. 2.

1017 Sed quamuis hæc actio cœlo tribuatur, potissima tamen Sol est, & cum sole luna. ex quibus illum patrem, hanc matrem, horum sublimium effectuum, eleganter *c* aliquis appellauit.

c Pontanus in Meteoris.

1018 Materialis eorundem imperfectorum mixtorum causa, sunt elementa. Vbi de materiali causa mẽtio est, fere duplex distinguitur, remota, & proxima; Hic in simili distinctione æquiuocabis, nisi prius duplicẽ elementi transmutationem accipias. Prima est per alterationem, ex qua est vapor, & exhalatio, altera est pe ripsius vaporis, aut exhalationis transmutationẽ, à qua sunt meteorologici effectus. Mixta imperfecta dicuntur, tum vapor, & exhalatio, tum

tum effectus, qui ex his sunt; horum materia remota sunt elementa, proxima vapor, & exhalatio; vaporis verò ipsius, & exhalationis elementa sunt materia proxima.

1019 Sed quot sint effectus illius primæ transmutationis, non omnes pariter censent. Visus est *a* Plato vnicũ posuisse; substantiã videlicet aqueã, calidam, & humidam; calidam autem, & siccam non agnouit; Nam hæc terra esset, *b* terram verò is censuit, esse intransmutabilem, vndè eius partes, quæ in mixto latent, ignis ad agendum validissimus nunquam destruit, sed in cineres restant. Non placet hæc Platonis sententia, quia ex falso fundamento deducitur, terramq; esse transmutabilẽ, satis, superq; experientiæ probant.

a Vt refert Arist. lib. 1. Meteor. sum. 2. cap. 1.

b In Timęo vt refert Olympiodorus in 1. Meteor.

1020 Sunt, *c* qui hos effectus numerant quatuor, substantiam videlicet calidam, & siccam, frigidam, & siccam, calidam, & humidam, frigidam, & humidam; Sed hæc est ipsorum elementorum enumeratio, prout naturalis eorum status postulat potiùs, quam mixtorum imperfectorum, ex quibus effectus meteorologici sunt.

c Albertus. 1. Meteor. tr. 4. cap. 1.

1021 Nec verò ex eo, quod effectus alij frigidi, & sicci sunt, alij frigidi, & humidi, sequitur, vt eorum proxima materia pares obtineat qualitates; fit. n. à primis mixtis imperfectis ad hos effectus transmutatio, aliquandò secundũ qualitates, aliàs etiã secundũ substantiã, vt cũ terreus halitus accenditur.

1022 Sentio igitur mixta imperfecta, quæ proximè ex elementis fiunt, & ex quibus extant meteorologici effectus, duplicis tantùm esse generis. Ità Aristoteles, qui de nomine minus, quam de re solicitus, & numerum, & rem sic tradit: *d* Duæ sunt species exhalationis, hæc quidem humida, illa autem sicca; vocatur autem hæc quidem vapor, illa autem secundùm totum quidẽ innominata est, eo autem quòd in parte vtentes: necesse est vniuersaliter appellare ipsam veluti fumum.

d 2. Meteor. sum. 2. cap. 1.

1023 Ratio huius numeri est, quia meteorologicorum effectuum materia proxima calida esse debet, cum calore verò duplex tantum coniunctio est, humidi nimirum, & sicci.

1024 Hinc habes, vndè hæc duplex materia effectuũ meteorologicorũ immediatè sit. Ex elemẽtis vulgò dici solet, & quidẽ sic ipse loquitur *e* Aristot. quia simile veri est, partes quasdã aereas esse admixtas halitui illi, qui calidus, & humidus est, igneas aliquas alteri, qui calidus, & siccus est. Propria tñ sedes, vndè halitus humidus eleuatur, aqua est, vndè siccus, terra. A cęlo maximè per calorem, qui à lumine, & à motu est, operante, hæc duo elementa alterantur, decussoq; frigore, retinent illa reliquas qualitates, vndè attractus in altum halitus duplex est.

e Lib. 1. Meteor. sum. 1. c. 1. & 2.

1025 Propria horũ mixtorum imperfectorũ nomina, quæ iam vulgò à Philosophis vsurpantur, sunt Vapor, & Exhalatio: ille dicit halitum calidũ, & humidũ ex aqua calore cęli subleuatum; hęc dicit halitũ calidum, & siccum, ex terra, calore item cęli in superiorem partem euocatum.

1026 Differre hęc duo mixta accidentaliter proprię vniuscuiusq; demonstrant qualitates, & quamuis vtrunq; calidũ sit, exhalationis tamen calor uegetus magis est, quam vaporis pro coniunctione, quam habet cum siccitate.

1027 Differentia etiam est inter eadem duo mixta essentialis, Est enim vapor substantialiter aqua, exhalatio substãtialiter terra, idq; satis monstrat, quę vtriq; proprietas inest, sese ad suũ statum reuocandi, nisi alterius agentis vis, id quod contingit in pluribus meteorologicis effectibus, quorũ materia exhalatio est, in aliam naturam transmutauerit.

1028 Illud *a* Aristotelis: vaporẽ esse potẽtia aquã, exhalationẽ potẽtia ignẽ, nihil habet contrà hanc conclusionem, nam dicitur potentia aqua etiam id, quod actu aqua est, quia in aqueã impressionẽ trãsmutabitur: potentia ignis, quod actu terra est, quia in impressionem ignitam. Nunc horum eorundem effectuum communiores causas persequor. *a Lib. 1. meteor. sum. 1. cap. 4.*

1029 Causam materialẽ ex dictis nouimus. Dixi etiam de efficiente, quę cęlum est, efficit hoc vapores, & exhalationes, ipsorum vero effectuũ, qui ex his duobus halitibus transmutatis sequuntur, alia efficiens causa reddẽda est, scilicet, vel ipsius elementi natura, si transmutatio fiat per reditum ad naturalẽ statũ, vel aliqua extrinseca causa, quã ipse effectus facilè indicabit. In his quæ succẽduntur, communiter aut motus, & agitatio materię, aut antiperistasis, aut vicinitas cum igne elementari efficit meteorologicum ostentum.

1030 Formalis eorũdem effectuum causa, propria est vniuscuiusq; forma; Sed non consueuerunt hic Philosophi hanc assignare; attendunt potius ad figuram, vel ad accidentarias quasdam proprietates, ex quibus his effectibus nomen impositum est, siq; aliundè patentiorem non habeant distinctionem, etiam distinguuntur. A loco dicti sunt meteorologici, quia qui in aere fiunt, vel plures sunt, vel magis noti, vel portentosi magis.

1031 Finalis causa multiplex dari potest. Ordinantur. n. à natura hi effectus ad mutuam permutationem, quæ est inter elementa; aliquandò ad mixti perfecti generationem, sæpissimè ad impuræ materiæ consumptionem, ad terræ fœcunditatem, aeris sanitatem, plurimosq; tum humanæ vitæ vsus, tum aliorũ, quæ in hoc mundo elementari sunt, & ad ipsius hominis bonum, & ad bonum vniuersi. His ipsis aliquandò Deus mundi rector vsus est præter naturalem rerũ cursum ad exterrendum, commonendum, puniendum hominem.

1032 Vt distinctè magis horum effectuum loca cognoscantur, videndum quorsum tendat eorum materia, vapor, & exhalatio, & vbi consistat. Sunt qui succensas exhalationes supra lunæ altitudinem vidisse se nunciant, sed id nouam postulat philosophandi rationem, in quam non ità facilis annuo. Hactenus creditum est, summum exhalationis locum esse supremam regionem, sed sit ne is summus, an secus, certum est, eò posse non exiguam copiam peruenire.

1033 Vapor tam altè non se effert, sed in media regione consistit, in qua aliquid item exhalationis remanere certum est. Idem dico de regione infima; tum vapor, tum exhalatio locum in hac habet.

1034 Intra terram plurimum item exhalationis clauditur, item ex maris fundo multæ extrahuntur, quæ sese aquis admiscent; In terra igitur, & in mari locum habent ijdem effectus, etiamsi sublimes non sint. Instar vaporis habet etiam aer, ad aqueas impressiones, si intrà terram inclusus frigore con-

crescat,

crescat, & à propria transeat ad aquæ naturam. Cum verò, vti dixi, duplex tãtùm materia sit, fumida, & vaporosa, dabis Lector, vt ad hæc ipsa duo capita referam, quæ de his effectibus assero, immutato maioris compendij gratia nonnihil ordine Aristotelico.

COMETÆ.

CAP. XX.

1035

SI magna exhalationum copia in supremam aeris regionẽ deuenerit, vel etiam altius, vt quidam volunt, ibique succensa diutius tenuerit incendium, Cometa dicitur. Circumagitur hæc diurno cœli motu, & hoc ipso per attritionem succendi verisimillimum est. Figurã verò præfert non semper eandem, nam crinitus aliquandò globus videtur, aliàs barbatus, caudatus aliàs, nonnumquam etiam stellæ figuram reddit, vt ex hac ipsa figuræ varietate, varia item nomina consequatur.

1036 Creditum à recentioribus philosophis est, eas stellas, quas sine ullius instrumenti vsu hæc nostra ætas sæpius vidit in signo Cassiopeiæ, Cygni, & Sagittarij, quæque dato ad aliquod tempus nouo spectaculo nunquam amplius apparuerunt, Cometas esse, non stellas veras. Cur his fides non magna habita sit, fecere suis instrumentis Mathematici, qui altius eas constitisse, quam vulgares cometæ soleant, videlicet in stellato cœlo, deprehendisse creduntur. Nunc redit illa ipsa sententia, si vllus ibi sit exhalationibus locus, vt non *a* nemo ex Mathematicorum secta confitetur.

a Tycho lib. de Stella noua anni 1572. & lib. de cometa ann. 1577.

1037 Sed posthabeo longiorem de stellis commentationem. Cometæ in sublimi ardent, crescitque, vel decrescit incendium, diutiùs durat, vel minùs

nus diù, prout pabuli copia fuerit, vel inopia. Debet hoc esse benè densatũ, & crassum, vt sustinere diù incendium queat, & lumen ex loco etiam longinquo ad nos transmittere, quod vix appareret, si tenuis, ac rarus esset. Materiã hanc cometarum didicit *a* Aristoteles, quia ferè, cum hi ardent, venti, qui ex eiusdem materiæ abundantia nascuntur, hęc inferiora exagitant.

a Lib. 1. meteor. Sum. 2. c. 4.

1038 Ex materiæ item densitate est, vt cometæ criniti, barbati, caudati videãtur. Cum enim illa exhalationum massa fuerit in medio crassior, in extremis rarior, ipsa materiæ raritas inæqualem facit luminis partitionem in circumferentia, & hi crines sunt. Cauda, vel barba est ab aliquo longiori tractu materiæ rarioris, & inæqualiter adiacentis.

1039 Aliquando eandem apparentiam ardẽtis ignis reflexio facere potest; fit etiam interdum, vt longior sit succensæ exhalationis ductus, sub aliquo astro ità collocatus, vt astri caudam referat. Sed hæc apparentia non vbique terrarum eadem erit, nec diù eadem, etiam iisdem spectatoribus.

1040 Locus ipse, quem cometę habent in sublimi ferè, vt *b* Aristoteles testatur, est extrà tropicos Cancri, & Capricorni; ad septentrionem videlicet, vel ad austrum. Causa ea est, quam idem reddit: Solis, & astrorum motus, non solum segregans calidum, sed & disgregans, quod consistit. Recole hic, quæ *c* aliàs dixi de motu ignis in orbem, is, itemque suprema aeris regio ità cœli cursu rapitur, vt velocior sub æquatore moueatur, ampliori facto circulo, quam ad polos, circà quos fiunt circuli minores. Hæc ergo maior velocitas obuias exhalationes, aut dissipat, aut in locum minus agitatum reijcit.

b Eodem li. 1. meteor. Sum. 2. c. 3. & 4. in fine.

c Hoc eodẽ lib. 2. cap. 14.

1041 Aptum tempus generationi eorum cometarum, qui ex hac inferiori materia succunduntur, siquando succenduntur, est autumnale, cum scilicet transmissarum exhalationum copia suppetere potest. Etenim in Vere non tanta est caloris vis ad eas copiosè euocandas; in hyeme aut minor, aut nulla; in æstate nimius ardor consumit, aut nonnisi rariores ire patitur. Sed quis legem ferat tam varijs anni tempestatibus? Fatetur *d* Aristoteles, Aristeo imperante cometas apparuisse in hyeme, in summo gelu.

d Lib. 1. meteor. Sũ. 2. c. 3.

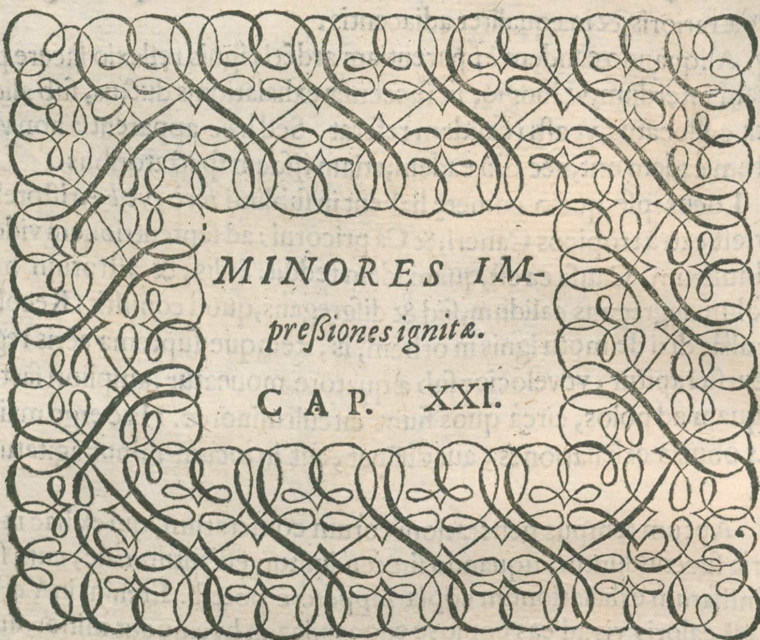
1042 Mouentur, vt dixi, cometæ diurno motu ab oriente in occidentem, nec ignoratur causa, quia diurno cęli motu ipsa, in qua est, regio circumuertitur. Visi aliquandò sunt moueri ijdem ab occidente in orientem; sed hic verè in ijs nouus motus non est, sed tarditas ipsius motus raptus, qui vel à distantia oriri potest, cum cometæ non altè succenduntur, vel à materiæ concretione, quæ quasi in globum coacta, trahenti resistit.

1043 Moueri ijdem videntur aliquandò ad polos, vel ab iisdem recedere. Accessus causa reddi potest; quia sicut in agitato mari ligna natantia spontè secedunt ad aliquam partem, vbi minor fuerit agitatio, ità credibile est, congeriem illam exhalationum secedere ad polos, ad quos dixi, motum raptus esse tardiorem. Recessus à polis causa est materiæ, quę de nouo succenditur, dispositio, quę versus polos à motu disijcitur, dumq; ignis ei obuius est, videtur cometes à polis recedere.

1044 Ex Cometis pręsagia quędam sunt, sed incerta; indicant enim aliquam

inferioris

inferioris mundi à superioribus lationibus intemperiem, quæ sit senibus, virisq; Principibus, qui vitæ incommoda minùs tolerant, sæpè exitialis. Sæpè planè casualis est cometarum cum similibus euentibus cõiunctio, non secus ac ambulante aliquo coruscauerit. Indicia denique à cometarum coloribus esse possunt pro materiæ copia, & qualitatibus eiusdem, ex quibus de naturaliter adnexis coniectura sit. Apparent etiam aliquandò Cometæ, qui fausti, ac benè ominati dicuntur, quia propitias, & commodas complexionibus qualitates habent.

1045

PARTIM in suprema regione aeris, partim in infima tot sunt ignitarum impressionum monstra, vt numerum non facilè ineas. Vna omnibus materia est exhalatio, sed situs varius, differentia in magnitudine, & paruitate, in figura, in densitate, & raritate, in motu, & horum similibus, varia fecere nomina, quæ ab antiquis imposita retinuit *a* Aristoteles, vbi de his differit, & his plura recentiores indidere.

a Lib. 1. meteor. Sum. 2. c. 1.

1046 Vna ex his impressionibus est flamma ampliori materiæ applicita, vt ardere in ampla area stipulæ videantur. Rara est, aptèque disposita materia, vndè est, vt ex facili motu ignem arripiat. Si diù duraret incendium, aut altiorem locum sortiretur, cometam diceres; si autem inquit *b* Aristotiles, ipsa hæc materia secundum longitudinem disposita sit solummodò, vocantur Trabes, Capræ, sydera, indito videlicet nomine à varijs apparentijs, quæ in hac ipsa longitudine esse possunt.

b Eodem lib. 1. Sum. 2. cap. 1.

1047 Tra-

1047 Trabes dicuntur, cum materia in longum quaſi æqualiter iacet, & pro materiæ ſitu æqualiter etiam incendium producitur. Has, ſeù trabes dixeris, ſeù faces, ſeù iaculum, ſeù ſagittam non tanti facio. Omnia hæc vocabula hac in re vſum habẽt apud meteorologicos; et ſi meum interponere ſenſum liceat, Trabes dixerim, cum tota ſimul in longum, & æqualiter flamma micat; Iaculum, Sagittam, cum eadem flamma ipſa hæc in extremis imitatur; Faces cum ſublucida eſt tota exhalatio tenui igne, ob materiæ raritatem, in ſummo verò ſplendet magis, quia eo maior exhalationis copia aſcendit. Multùm facit hac in re, & huius ſimilibus exigua rei variatio, multùm etiam facit imaginatio, quæ ſæpè eandem rem non in eadem imagine omnibus monſtrat.

1048 Cur capra dicta ſit ab Ariſtotele alia impreſſio, quæ Capræ figuram non refert, miratur *a* Seneca. Ait is, eſſe globoſum hunc ignem lunari magnitudine, qualis bellum gerente Paulo aduerſus Perſeum in cęlo viſus eſt. Sed nego, talem eſſe eum, quem deſcribit *b* Ariſtoteles, & capram vocat: Si maior (inquit) ſit ſuccenſus fomes ſecundum longitudinem, quam ſecundùm latitudinem, quandoquidem quaſi exſcintillat, ſimul autem ardens id, quod fit, quoniam per partes quidem exiguas, ſed cohærentes principio incendatur, capra vocatur. Capra ergò dicitur, quia in ſcintillatione, quæ fit in exiguis partibus cohęrenter ſuccenſis villi caprini videntur eſſe.

a Lib. 1. natur. qq. cap. 1.

b Lib. 1. meteor. Sum. 2. c. 1.

1049 Stellę cadentes dupliciter generantur. Primò cum exhalatio in longitudinem diſtenta iacet inęqualiter, ad modum funis per interualla nodoſi, aut mœnium ciuitatis per interualla turritarum. Aliquandò etiam diſperſa iacet, quaſi in globos ſeriatim poſitos; Si ergò ignem conceperit in vna parte globoſa exhalatio, videtur eſſe noua ſtella; Mox quia materia tenuis facilè exuritur, tranſmittitur ignis in globum proximum, & ſic deinceps, vt eadem ſtella loco moueri videatur. Sic ſurgit incendium, cum lucerna ſuperior accendit inferiorem fumantem; ſic tua res agitur, paries cum proximus ardet.

1050 Secundò ſimile volantis, vel cadentis ſtellæ ſpectaculum datur, cum globoſa exhalatio vi frigoris ex media regione deorſùm extruditur; ſicut inquit *c* Ariſtoteles, ex digitis excluduntur nuclei, ità ſuccenſa, vel per motum, vel per antiperiſtaſim hæc exhalatio paulò ſolidior, ac denſior in terram, in mare cadit, & noctu, & per diem ſerenitate exiſtente. Primum ſtellarum modum dicit idem fieri per exuſtionem, ſecundum per ſegregationem, quę ab expulſione eſt.

c Ead. Sum. 2. cap. 1.

1051 Ratio, cur hæ cadentes ſtellæ, dum deorſum feruntur à frigore mediæ regionis repulſę, declinent ferè ad latus, eſt illa ipſa, quę facit, vt lapides antè proiecti circulariter in terram cadant; videlicet antè adigit impetus datus, deorſum grauitas, & miſcetur quodãmodo ex duobus motibus vnus circularis. Ità motus extruſarum ſtellarum, vt plurimũ, inquit Ariſtoteles, ad latus eſt, propterea quod duabus fertur lationibus, violẽtia quidẽ deorſum, natura autem ſurſum; omnia enim ſecundũ diametrũ feruntur talia, ideſt in *d* tranſuerſum; quod & in alternatione pedum, quam in ſuo motu faciunt

d Vt interpretatur Vicomercatus.

a Ex Arist. lib. de Animal. incessu & 2. de Hist.

a quadrupedia, & in laborantibus paralisi notare est ob eandem causam.

1052 Alia ignitæ impressionis figuratio dicitur ignis perpendicularis: pyramidalis figuræ ardet, vel columnæ ad perpendiculum erectæ. Huius ostenti causa indè est, quia in inferiori parte crassior, ac densior exhalatio est, materia suo pondere subsidente, in superiori rarior, & leuior, & ideo pro portione raritatis, & leuitatis pyramis formatur, qualem eandem ob causam flammæ omnes formant, dum sui materiam fumum ità formatum sequuntur.

1053 Quæ est causa huius configurationis in hac impressione, est eadem causa situs, non iacentis, sed erectæ pyramidis, aut columnæ.

1054 Numeratur etiã inter has impressiones ignis fatuus Huius natura est, sequi fugientes viatores, fugere sequentes. An fatui nomen acceperit ex hoc veluti intempestiuo ludo, an aliundè? Ratio motus illa est. Est hæc exhalatio subtilis, ac tenuis in infima regione; hic aut per motum, aut per nocturni frigoris obsistentiam facilè accenditur; pro tenuitate facillimè etiam ad motum aeris agitatur; ergò dum aliquis hunc ignem à tergo habet, quia post euntem mouetur aer ad vacuum replendum, euntem sequitur etiam ignis; si verò ignis præeat, propulso aere, propelletur.

1055 Ignis lambens insidet hominum aliquandò capitibus, aliàs iumentorum, vt discas, quam vanum sit auspicium regni, cùm hinc petitur. Nec mihi dormientem in cunis *b* Seruium Tullum cites. Potest Deus natura vti, ad sua consilia hominibus pręmonstranda: Vim aliquam ad illudendum per eandem habent etiam mali dęmones.

b Ex Liuio lib. 1. Rom. Hist.

1056 Cæterùm, quæ natura accidunt in huiusmodi à summo demisis ignibus, naturalia sunt, & nullius pręsagij. Scilicet materia eadem succensa ex ijsdem causis sæpiùs assignatis, prout huc illuc agitur, in caput, in summam hastam, in nauis malum, in antemnam incidit, & quiescit.

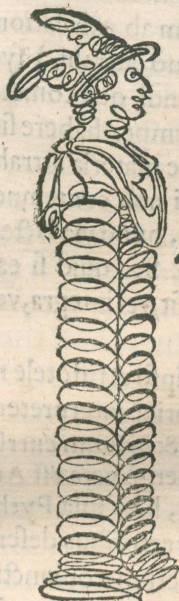
1057 Hinc habes, quæ de fabulosis nominibus Castore, Polluce, Helena, adhuc restant in ijsdem impressionibus. Castor, & Pollux dicuntur flammę, cum geminæ nauigantibus apparuerint, aut ad instar lambentis ignis, sese malis, aut antemnis imposuerint; Helena dicitur, cum vnica apparet. In duobus geminis salutare signum accipiunt nauigantes, in solitaria Helena exitiale; etenim prosperum illi nauigationis cursum prænunciant, hæc iactationẽ, & naufragij periculum. Et hinc opinor nomen his impressionibus factũ est, per allusionem ad priscas fabulas, siuè historias.

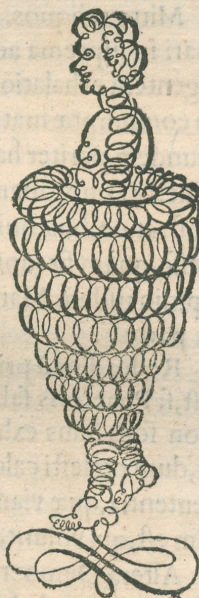
1058 Causa naturalis huius mali ominis est, quia geminatæ faces indicio sunt, exhalationes per aerem spargi raras, & malè compactas; solitaria verò cum est, & benè cohærens, indicat præparatam venti materiam, futurasq; ab ijs vndarum agitationes, ac turbulentias, ex quibus maiora mala timerè nautæ possint, quàm ex aduecta Troiam Helena. Sed de his indicijs philosophare, sicut de reliquis paulò antè monui.

1059 Dracones etiam volantes meteora monstrant. Ignita pariter impressio est à draconis figura, quàm exprimit, appellata, dum flectit se se inspiras sinuata draconum, vt *c* quidam cecinit. Huius formationis causa ea est: Ascendit non inops exhalationis copia, veluti fumus, euasura

c Pontanus in suis meteoris.

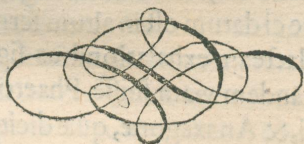
si possit, in supremam aeris regionem, sed non tantum est virium; Vbi ad mediæ regionis fines deuenerit, restat, quia nubes, vel regionis intemperies obstat; dum primæ partes retrocedunt, pergunt deinceps aliæ, & ad obstaculum in ventrem draco crescit; erumpit aliundè caput; ampla trahitur ex opposito cauda si succendatur, volantem draconem contemplabere. Ex his verò facilis tibi est lector de alijs compluribus impressionibus ignitis coniectura.

VIA LACTEA, ET colorata in aere imagines.

CAP. XXII.

1060

VIAM lacteam, illustrem poetarum carminibus, vix quisquam est, qui non viderit, apparentiæ verò causa latuit ad hanc diem, & haud scio, an sit hodie notior, quam superioribus seculis fuerit. Dictum est *a* Aristotelis, opiniones non semel, aut iterum variari, & antiquis succedere nouas, post nouas obliteratas redire iterum antiquas, sed in gyrum quasi perpetuum has cum illis ire. Hoc si vlla in re verum sit, in via lactea verissimum videri potest. Referam primò sententias, mox, quam habuerint eædem vicissitudinem.

a Lib. 1. meteor. Sum. 1. c. 3. & lib. 1. de cælo t. 22.

1061 Antiquissima est Pythagoręorum, viam lacteam esse eam, quā sol suo curru aliàs triuerit, vel per quam aberrans Phaeton non exiguā cœli partē ambusserit, & incendij vestigia, quasi relicti cineris, candorem esse. Improbat hanc sententiam *b* Aristoteles, quia si solis cursus, vel rotarum, vel incendij vestigia relinquit, qua semel iter fecerit, multò magis detrita, & ambusta esset via sub Zodiaco, per quam & Sol, & errantia omnia sydera iter habent, nullum autem sub eo est tale itineris vestigium.

b Lib. 1. meteor. Sum. 2. c. 5.

1062 Altera opinio fuit *c* Democriti, & Anaxagorę, viam lacteam in cœlo,

c Apud eundē Arist. cit. c. 5.

esse stellularum vnionem, coniunctionemq;. Viam diceres constratam stellis, dignam, quam cœlites perambulent. Addidere ijdem candoris causam, quã nisi adderent, fortasse melius philosopharentur: nitere hanc viam candore quodam subobscuro, non autem illustriori eo lumine, quo reliqua sydera, quia de suo lumine albicant, non de lumine Solis, qui, cum hæc via supernè apparet, sub terra est ad oppositum hemisphærium, neq; has stellulas directè aspicere potest. Contrà hoc etiam pluribus agit Aristoteles; redijt tamen ex parte hæc sententia post improbatam à posteris ipsam sententiã Aristotelis.

a Li. 1. meteor. Sum. 2. cap. 6.

1063 Mitto reliquos. *a* Aristoteles sentit, viam lacteam ab exhalationibus designari in suprema aeris regione; In hanc vult perpetuò attrahi à syderibus ingentem exhalationum copiam, eaq; ratione succendi, qua cometas; in locum consumptæ materiæ suffici nouam, eundemq; semper habere situm, quia eundem pariter habent in cœlo stellæ, à quibus hæc materia attrahitur, & sustinetur. Improbant hanc sententiam Mathematici non contemnendis demonstrationibus, quibus probant, quicquid illud sit, quod via lactea est, altius esse, quàm sit suprema aeris regio, & in cœlo esse. Sed quid si eadem hæc opinio ijsdem Mathematicis auctoribus reuocata sit, vel integra, vel saltem in parte.

b In 1. lib. meteor.

1064 Redordior à prima. Ea, quę Pythagoræ fuit, ab ipso Aristotele reuocata est, si Phaetõtis fabulam cũ *b* Olympiodoro allegoricè interpretemur. Phaeton solis filius exhalatio est, vi solis ex terra genita, & in suum currũ imposita, dum cœlesti calore ei datum est in altum ferri. Si ergò vera est Aristotelis sententia, quæ viam lacteam exhalationibus signat, hæc ipsa Pythagoræorum est, qui volunt, eandem viam fuisse Phaetontis erroribus descriptã.

1065 Altera Democriti, & Anaxagoræ, quæ dicit syderum coniunctioné, vera ad hanc diem habita est, post sententiam Aristotelis explosam; Nam quamuis stellarum loco posuerint aliqui solidioris, ac densioris cœli partes; visi tamen ijdem sunt, posuisse stellas; qui enim cœlum solidum esse putant, volunt, stellas non esse nisi eiusdem cœli solidiores partes. Eandem sententiam confirmat plurimum nouus Tubulus ad prospectandum concinnatus, etenim certiùs is indicat stellularum dispositionem, quibus ij viam lacteam constratam esse, voluerunt.

c Li. 1. meteor. Sum. 2. cap. 5.

1066 Illud verò in hac sententia nondum probatur, quod de candore dicebatur, & validè hoc Aristoteles impugnat ijs verbis: *c* Semper idem in ijsdẽ est astris, apparet enim maximũ esse circulũ, à sole autem quę non aspiciuntur, semper altera sunt, quia non in eodẽ manet loco, oportebat igitur, cũ transfertur sol, transferri & lac. Addit his id, quod etiã Mathematicis demonstrationibus verissimũ creditur, solem esse maiorem terra, & quam terra emittit vmbram, non posse ad stellatum cœlum pertinere.

d Ita Tycho, Kepplerus, Cornelius Gẽma, & alij.

1067 Sed quod deniq; spectat ad sententiã Aristotelis, ea non videtur improbanda, si vera sunt, quę recenter notata traduntur, *d* scilicet exhalationes materiam cometarum suprà errantium syderum altitudinem euadere, vel ex elementari materia enasci, quam Deus cœlesti substantiæ admixtam esse voluerit, ad vim cœli in hæc inferiora temperandam. Da mihi cometas

intrà

intra liquidi cœli substantiam generari, & ego experimenti gratia sustinebo, circuli lactei apparentiam ex exhalationibus, vel succensis, vel Solis lumine illustratis, stare posse. Occurrit hic admonendum, stellas, quæ superioribus annis ad tempus apparuere, omnes in via lactea visas esse. Tute expende, quantum hoc sit exhalationum, eò loci degentium argumentum. vide, an cometæ verius fuerint, quàm stellæ.

1068 Sed ne diutius differar in incerta; id, quod probabilius mihi est de via lactea, est, esse stellarum chorum, in lucis societate degentium, euntium pariter in gyrum pro bono vniuersi, sicut à Deo sapientissimè dispositum est. Candor est albicantis lucis, siuè hæc astrorum natura sit, lucem à Sole recipientium, per modum recipientium, siuè à nostrorum oculorum infirmitate, in tanta rei visibilis distantia, & quantitate. Non ergo est via lactea meteorologica impressio.

1069 Rectius ad meteorologica spectant colores quidam, qui de nocte in aere apparent. Apparent, inquam, nec enim sunt ex illis *a* realibus, & veris, qui in re colorata resultāt ex temperie quatuor primarum qualitatum in solo corpore mixto, & terminato, sed ex ijs, quæ apparentiam quandam habēt ex varia luminis reflexione. Redibit iterum mihi assertio de aliquibus ex his *b* infrà, vbi de Iride; hic, quia solius exhalationis effectus recenseo, satis sit de illis dicere, de quibus *c* Aristoteles. Hi sunt (inquit) veluti hiatus, & foueæ, & sanguinei colores, quibus causa eadem est.

a De quibus Arist. lib. de sensū, et sensili

b Hoc eod. l. 2. cap. 27.

c Lib. 1. meteor. Sū. 2. c. 2.

1070 Hiatus, seù fouea, est cum serena nocte inter aspectum nostrum, & cœli nitorem interuenit densior aliqua exhalatio; Nigra, quamuis ęquè distent, ac alba, distare videntur magis, & hæc est causa, cur pictores, vt colorata emineant, nigrum pro vmbra apponant; In amplo igitur nitentis lucis campo faciet nigra propter densitatem exhalatio veluti hiatum profundiorem, aut foueam. sanguinei colores erunt, cum per exhalationem rariorem lucis nitor ad oculum peruaserit.

VENTORVM MATERIA,
Numerus, Motus.
CAP. XXIII.

1071

VENTORVM materiam aliam alij posuerunt, plurimi aerem, sed hoc meritò improbat *a* Aristoteles; plurimas enim habemus aeris agitationes, in quibus ventus nullus est. Tertia regio aeris motu raptus circumuoluitur, sine vllo tamen ventorum flatu. Hic etiam apud nos tot sunt aeris commotiones, quot sunt causæ condensationis, & rarefactionis eiusdem, quæ passim fiunt, & tamen illi, qui volunt, ventum esse aerem exagitatum, fatentur, non esse ventum semper, cum condensatio, & rarefactio est.

a Lib. 2. meteor. sum. 2. c. 1.

1072 Pluribus verò argumentis concludit Aristoteles, & sanè efficaciter, ventorum materiam esse exhalationem calidam, & siccam, quæ per aerem vagatur, si venti aerij sint, vel per terræ cauernas, si subterranei. Indicant hoc annorum varietates; nam quidam humidi sunt, ex abundantia vaporum, alij sicci, ex abundantia exhalationis, & in his venti regnant, non aũt in illis. Idem monstrat, cum eodem tempore alicubi pluuium est cœlum, alibi ventosum, quia pro situ Solis, est hic vndè educatur exhalatio, illic, vndè vapor, sed præstat in eiusdem rei argumentum, quod ventorum materia exhalatio sit, ventorum signa capere ex *b* Theophrasto.

b Opusc. de Ventorum signis ex translat. & commentatione Bonau.

1073 Si sol in ortu minùs nitentes radios emittat, & calorem ex radijs feruentiorẽ, venti præsagiũ est, quia idem aduectæ in aerem exhalationis est argumentum. Sunt radij hebetiores ex obiectu huius halitus; est eorundem feruor, quia per eundem halitum calidum, & siccum peruadunt.

1074 Concauus aliquandò vr̃ esse exoriens sol. Habes quæ *c* asserui de co-

c Hoc eod. li. 2. cap. præced.

loribus

loribus in aere; illa ipsa obiectio nimirũ exhalationis causa est apparentis in sole cauitatis, mox verò ex dissolutis exhalationibus ventum expecta.

1075 Non æquam aliquandò sol aduehit lucem, æquis licet oculis aspiciat hemisphærium, sed facta radiorum partitione, ad Austrum, ad Aquilonem dirigit, medius vix nitet, licèt serenus sit. Aliquid certè interiacet, tametsi rarum. Non ille vapor est, quia solis vultum faceret tristiorem, sed exhalatio, in quam inæqualiter disiectam incidentes radij inæqualiter disijciuntur, sed quam tunc non vides, non multò post venti demonstrant. Quod si eam radiorum diuisionem aliquandò non exhalationes, sed vapores efficiant, signũ hinc habes pluuiarum.

1076 Rubicunda astra ventorum, obscura pluuiarum indicium præstant. At puniceus color, inquit *a* Aristoteles, tunc apparet, cum per igneam materiam lucis candor transmittitur. Ignea materia exhalatio est, ergo habes exhalationis indicium, sed isthæc ipsa astra rubicunda ventos nunciant, eadem igitur ruboris, & ventorum causa exhalatio.

a Lib. 1. meteor. sum. 2. c. 2.

1077 Nec verò repugnat à rubicundo cœlo etiam pluuiarum, vel serenitatum esse præiudicia, quia ijdem venti aliquò pluuias vehunt, aliundè auferunt adactis, vel abactis nubibus, quæ est materia pluuiarum.

1078 In luna ventorum signa maximè apparent, cum interiectio exhalationum non solum colorem in illa mutat, sed etiam figuram; Habet aliquandò vtrunq; cornu obtusum, aliàs alterum tantummodo; illud, quod ad Austrum est, in indicium est Austrini venti, quod ad Aquilonem, in indicium Aquilonaris. Sic variæ stellæ, quæ nullam in se habent diuersæ apparentiæ causam, sed in medio, pluuias aliquandò nunciant, aliàs ventos, prout apparitionis diuersitas, vel in vapores, vel in exhalationes refertur.

1079 Sed quod miremur magis, temporum mutationes priùs bruta animalia percipiunt, quàm homines. Hæc habes ex *b* Theophrasto, & ex ipsa sensuum fide. Mergi, Anatesq;, pẽnas rostro purgantes, alasq; excutientes, ventos te docent. Fulicæ tempestatum, ventorumq́; amantes, eas adeunt regiones, quæ mox ventis agitandæ sunt. Canes, cum se se per terram sæpè euoluunt, ventorum item indicium dant. Horum ratio, aliorumq́; sexcentorum ex veritate philosophica facilè deducitur. Viget maximè sensus tactus in animalibus, & ideò aeris mutationes, quæ à vaporibus, & exhalationibus fiunt, subitò percipiunt, eoq; naturali ductu, quem habent, ad tactus commoda operantur id, quod ad indicium mutati aeris satis sit intelligentibus.

b Libello de ventorũ signis.

1080 Iam quod spectat ad numerum vẽtorum; Nulla est orbis terræ pars, quæ ventis aliquandò non agitetur, siuè ex ea ventorum materia nascatur, siuè aliundè in eam deueniat, & quoquouersum aspicias, nullum est cęli pũctum, ex quo ventus aliquis aliquandò non perflet. Hinc est, vt ventorũ numeratio diuersimodè facta sit, quia cum ventus vndiq; perflet, totum cœli ambitum alij in pauciores partes diuiserunt, ad eas reuocantes vicinas, alij in plures, notantes distinctiùs, vndè quisq; adueniat.

1081 Antiquissimam ventorum partitionem fuisse factam in duas classes, refert *c* Arist. in Boreales videl. & Australes. Australes appellabãt omnes, qui

c Lib. 4. Polit. cap. 3.

ad dexteram sunt aspicientis orientem solem, Boreales alios, qui ad sinistrā eiusdem. Sic aliquando Respublica in duas partes diuisa est, popularium, optimatumq;, cum tamen in ea semper plures fuerint, sed quia ad harum alterutram accedebant, in alterutra comprehensę sunt.

1082 Amplior posteà numerus factus est à posteris, & quatuor venti à quatuor primò descriptis mundi partibus indicati, dictiq; sunt, Orientalis, Occidentalis, Borealis, Australis. Etiam hi in his quatuor nouerunt alios, à lateribus positos, sed laterales ad hos quasi directos reuocarunt.

1083 Sic deinceps alij additi sunt, quod si aliquandò non æquo numero appositi fuerint, sed plures ad Boream, quàm ad Austrum: Fecit, vt ait *a* Aristoteles, hanc diuersitatem maior notitia, quam nos accolę magis ad Boreā, quàm ad Austrū, de hac regione habemus, quàm de opposita.

a Lib. 2. meteor. sum. 2. c. 3.

1084 Exactissimè tandem is ipse numerus initus est a nostratibus nautis, qui ventos numerant triginta duos; Et verò numerandi fuere; nam ex quo tempore frequentiores nauigationes esse cœperunt, hominumque vita ventis commissa est, exactior pariter ventorum notitia necessaria fuit, à quorum momentis vitæ hominum momenta pendent.

1085 Retinuere *b* hi illos quatuor primarios, Borealem à polo arctico, quē Septentrionalem, Aquilonem, & alijs nominibus appellarunt; Australis est huic oppositus, dictus Auster, Notus; Orientalis ab æquatore dicitur Subsolanus, Apelliotes, Huic deniq; oppositus occidentalis Zephyrus est, seu Fauonius. Inter hos in singulis quadrantibus interposuere septenos, medio tanquam duce, in ipso quadrantis medio constituto.

b Ex recentioribus scriptoribus in lib. 2. meteor.

1086 Medius inter Borealem, & Occiduum, nunc vulgo Magister dicitur, olim alij Argestem, Corum, alij Trasciam dixere. Habet is ab vtroq; latere ordinatè dispositos, ad boream tres ab extremorum vicinitate, situq; dictos, Magistralem ad boream, Borealem magistralem, Borealem ad Magistrum; totidem ad occidentem, quibus item nomen est inditum à situ, Magistralem ad occidētem, Magistralem occidentalem, Occidentalem ad magistralem.

1087 In altero quadrante medius inter Occidentalem, Australemq;, Garbinus vulgò dicitur, Africus, Lybs, Lybonotus dicebatur olim. Habet is pariter ab vtroq; latere ternos, ad occidentem Garbinum ad occiduum, Occiduum Garbinum, occiduum ad Garbinum; ad austrum verò Garbinum ad meridionalem, Garbinum meridionalem, Meridionalem ad Garbinum.

1088 Medius inter Australem, seù Meridionalē, & Orientalem est, qui nūc vulgò dicitur Syrocus, olim Vulturnus, Eurus, seù Phœnicias dictus est; Habet ad meridiem ternos, Syrocum ad meridionalem, Meridionalem Syrocū, Meridionalem ad Syrocum; totidem ad orientem, Syrocum ad orientalem, Syrocum orientalem, orientalem ad Syrocum.

1089 Deniq; dispositio est eadem in vltimo quadrante, & à medio pari ordine dispositi laterales appellantur; Medius ipse, qui nunc vulgò Græcus dicitur, olim Cœcias, Meses dictus est.

1090 Habes aūt, si hos vētos in tabula disposueris, vndè cognoscas, qui pugnent

gnẽt inter se, qui simul cõspirent. Pugnare dicuntur, qui è regione sunt positi, & maximè distant. Dicuntur hi, nunquam spirare simul, non quia re vera non spirent, sed quia neuter spirare videtur, dum neuter prævalet, & incertis flatibus virgulta, plantę nunquam sibi constante motu, excutiuntur.

1091 Sed nec illud pretermittendum est, hos, quos enumeraui ventos, à notis in cœlo punctis fuisse descriptos, appellatosq;, sed habendam esse pretereà rationem situs terræ, & zonarum, in quibus degimus. Ea igitur descriptio ad nostrum vsum facta est, qui zonam temperatam, inter torridam, & frigidam septentrionalem sitam, incolimus, australisq; ventus nobis non est à polo antarctico, Australis tamen dicitur, quia Boreali oppositus est. & pari ratione de reliquis philosophare, vt nostræ ętatis disertus *a* philosophus præclarè tradidit. *a Franciscus Piccolom. lib. vnico meteorum.*

1092 Terra item inspicienda est, non solum in quo situ iaceat ad cœli motum, sed quà æqua, vel iniqua sit, altè exurgentibus alicundè montibus, altè cadentibus alibi vallibus. Multum hoc facit ad ventorum varietatem, & quidem hinc est, vt quosdam ventos aliquę regiones non patiantur; aditu videlicet intercluso, quibus aliæ, nec longissimè distantes, patent.

1093 *b* Cęcias non altè à terra spirat; hinc fit, vt in montes facilè impingat, mox ipse contrà se spiret, obuiasq; nubes in se agglomeret. *b Ex Arist. lib. 2. meteor. Sum. 2. cap. 3.*

1094 Medium item, per quod venti feruntur, alias facit ventorum qualitates, quam insint ex natura materiæ: Etenim materia calida, & sicca est, modico humore admixto, vt benè cohęreat, ventos tamen experimur alios alijs calidiores, aliquos ità frigidos, vt vix aliquid frigidius reperiatur. Ratio constabit, si vndè aspirent, & quà transeant, contempleris. Corripit quicquid obuiam fuerit citatissima exhalatio, cumq; multum aduehat aeris, ex regionibus frigidis frigus, ex tepentibus teporem, ex humidis humorem colliget. Hinc benè ventorum qualitates à *c* philosophis distinguuntur in natiuas, & additas, seù aduentitias. *c Lege Cõymbr. Tract. 6. meteor. cap. 5.*

1095 Quod spectat ad motum eorundem ventorum; difficile explicatu est, qua tandem vi, tanto impetu ex suis regionibus afflent. Auget difficultatem illa ipsa, quam cum Aristotele assignaui, materia ventorum; Etenim exhalationis motus sursum est; nam quamuis terreę substantiæ sit, ex calore tamen facta leuis mouetur ignea quadam leuitate sursum; qui ergò tam violenter agatur in transuersum? Non placet sententia *d* Auerrois, qui transuersum hunc motum putat esse naturalem; nec.n. natura ad tantam varietatem, contrarietatemq; propendet. *d 8. Phys. Cõ. 36.*

1096 Sed qui tandem dici naturalis queat, docet Theophrastus, cuius sententia est, exhalationi, quæ ventorum materia est, inesse vaporis non parum, agi illam sua ignea leuitate sursum, sed hunc oneri esse, & ideò simul agi transuersam mixto quodam motu ex sursum, & deorsum. Equidem admixtum esse aliquid vaporis exhalationi, Theophrasto facilè do; nec ex mea solum, sed ex *e* Aristotelis sententia, qui sæpius de hac vaporis, & exhalationis coniunctione meminit. Nego tamen, hanc mixturam esse satis ad tantam ventorum violentiam in transuersum. *e Li. 1. meteor. Sum. 3. cap. 1. lib. 2. Sum. 2. cap. 1. & passim.*

1097 Sunt,

1097 Sunt, qui arbitrentur, ſententiam eſſe Ariſtotelis, principium motus ventorum eſſe à motu cœli, ſcilicet dum illud aerem rapit, corripit etiam exhalationes, ventorum materiam, ijſq; circumeũtibus, vagantur venti. Hæc ſi ſit Ariſtotelis ſententia, rectè contrà eũ obijcit Alexãder, ituros omnes ventos in eandem partem ab oriente in occidentem, futuros eos ſolùm in ſuprema regione aeris, non autem in media, vel infima, quia motus raptus huc nõ peruenit, & alia plura horum ſimilia. Sed ipſe tamen Alexander errat, dum aliter de Ariſtotelis ſententia ſentit, ac tradatur ab auctore.

a Li. 2. meteor. Sum. 2. cap. 2.

1098 Ipſum *a* Ariſtotelem audi: Latio ipſorum obliqua eſt, circa terram. n. flant, cum fiat in rectum exhalatio, quia omnis, qui in circuitu eſt, aer, conſequitur lationem. Audi interpretem *b* Olympiodorum, non eſſe ex mente Ariſtotelis, quòd aeris raptus ipſas rapiat exhalationes; ſed quod hoc raptu impediatur altior exhalationibus, præſertim craſſioribus, aſcenſus; vndè eſt, vt huc ad nos reſiliant in obliquum, ac in tranſuerſum, quia repulſio deorſum agit, leuitas ſurſum.

b In locũ hunc ipſum Ariſt.

1099 Fateor, vix eſſe ſatis hanc cauſam ad tantũ ventorum impetum, quantum ſentimus, ſed primũ aliquod huius motus principium *c* Ariſtoteles indicat, quod vult eſſe à ſuperiori mundi parte, aptoq; ſimili mox docet, aduenire alias motus cauſas in ipſo motu, ex quibus citatior fiat, ac violentior. Simile eſt à fluminibus, quorum fontes tenues ſunt, mox quia accipiunt in curſu nouas aquas, eundo creſcunt, & habent ex incremento vires. Simili igitur ratione eſt deſuper cauſa, cur exhalationes in trãſuerſum redigantur inferius, ſed nouę deinceps adſunt violentiæ cauſæ.

c Eodẽ cap. 1. Sum. 2. lib. 2.

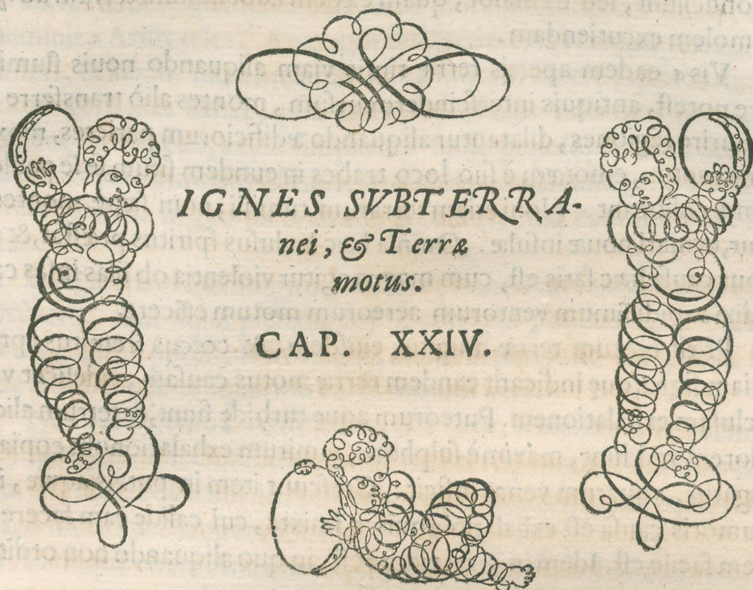
1100 Vnam ex his cauſis citatioris motus notat *d* Albertus, ipſam illã exhalationum copiam, quæ aditum ad ſuperam regionem non habent, obſtante motu, deorſum agi à frigore mediæ regionis, minimèq; nouum eſſe, ſi contrarium fugiat à contrario, ex naturę inſtinctu.

d Lib. 3. meteor. tract. 1. cap. 1.

1101 Alias alij addunt, & verò accommodatè ad rem: à ſole attenuari congregatas exhalationes; ex attenuatione raritatem ſequi, & obſtantium partiũ expulſionem: incidentes in montium altitudinem eaſdem exhalationes reijci violenter; accurrere ad motum aerem, & qui facit velociorem motum in his, quæ ex alto cadunt, facere non parùm in ventis adigendis.

1102 Et quidem cœli lationem non eſſe adęquatam cauſam agitationis vẽtorum, in Ariſtotelis ſententia tam certum eſt, quam eſt certiſſimum, ſupernam illam lationem intrà terræ cauitatem non penetrare, cum terra in mundi medio ſuo nixa pondere ſtet.

1103 Quare cum intrà terræ cauernas, ſabuloſum Aeoli regnum, maximè diſcurrant venti, aliquod certè habent principium motus. exitum, inquies, naturaliter quærunt. Sat habeo, ſed quia exitum non reperiunt, quia calor materiam attenuat, quia reijciuntur retrò, quia pars parti allidítur, & plurimum aeris in terra incluſi illo eodem motu inuoluitur, paria fermè habes, & in ſubterraneis, & in aerijs ventis, vndè aſſeras, & tranſuerſum, & rapidiſſimum motum.

IGNES SVBTERRANEI, & Terræ motus.

CAP. XXIV.

1104
MIRVM est, quam altè in terram descendat astrorum vis, penetrat in imas terræ partes agendo, id, quod mixtorum complurium generatio apertè docet. Ergo hac ipsa virtute credibile est, excitari exhalationes, non solum ex terræ superficie, quæ in aerem subuolant, sed ex intimis terræ partibus, quæ admirandorum operum materia sint. Quantum verò illud est, quod terra eiectet in cœlum ignes? quod ingentibus aliquando motibus excutiatur?

1105 Quod ad ignes spectat, ardent illi intrà terram, ex qua ruptis caminis aliqui exeunt; alij spiramine occultiore contenti intrà terram latent; omnes tamen tamdiù durant, quamdiù pabulum suppetit. Quare cum aliquibus in locis perpetuo ardeant, perpetuum adsit pabulum, necesse est. Hoc ergo exhalationes prębent, ex quibus sulphur, bitumen, & alia similia alimenta terræ pinguioris admixtione generantur.

1106 Sed quis, inquies, facem admouet ad materiam hanc incendendam? facilis ea est ad ignem concipiendum, & ex tenuissima scintilla tantum excitari potest incendium, quantum Aethna euomit. Prima igitur succensio satis est, vel leuem habeat causam, & hæc ex exhalationum attritu, ex antiperistasi adesse potest.

1107 Quod ad terræ motum spectat, qui tantum incutit mortalibus terrorem, quia nullum datur, nisi in terram perfugium, vndè imminet ipsum periculum, is item ab exhalationibus est, dum exitum ex terra quærunt, nec peruium habent. Cœco primùm carcere fremunt, mox vim pati nescientes, effracto carcere, in apertum prodeunt. Mira est vis, quam hæ suprà terram habent,

habent, cum ædificia venti deijciunt, cum arbores altissimis firmatas radicibus conuellunt, sed ea maior, quam eædem habent infra terram ad ipsam terræ molem excutiendam.

a Ex Arist. lib. 2. meteor. Sum. 3. cap. 2. ex Plinio. lib. 2. à cap. 80. Seneca lib. 6. naturalium quæst.

1108 Vis *a* eadem apertis terræ rimis viam aliquando nouis fluminibus aperire potest, antiquis interscindere cursum, montes aliò transferre, integras haurire regiones, dilatantur aliquando ædificiorum parietes, mox iterũ committuntur, emotæq; è suo loco trabes in eundem situm se se paulo post aptissimè collocant. Noui etiam terrarum tumuli, noui sæpè montes enascuntur, in mari nouæ insulæ. Omnia hæc inclusus spiritus præstat, & tantis motibus causa hæc satis est, cum magna agitur violentia ob illas ipsas causas, quas dixi rapidissimum ventorum aereorum motum efficere.

1109 Præit motum terræ mugitus eiusdem, & cœcus fremitus; pręeunt alia etiam signa, quę indicant eandem terræ motus causam, videlicet violenter inclusam exhalationem. Puteorum aquę turbidę fiunt, & tetrum aliquandò odorem reddunt, maximè sulphuris, nimirum exhalationum copia, dum peruagatur, aquarum venas inficit. Crescunt item in puteis aquæ, ipsaq; hæc tumoris causa est exhalatio aquis admixta, cui calidę eam facere ebullitionem facilè est. Idem in mari videre est, in quo aliquando non ordinarius æstus prænunciat terræ motum.

1110 Diuturna aeris tranquillitas, & præter ordinarium anni statum, indicio item est futuræ succussionis terræ. Nimirum cum astrorum virtutes continenter operentur, indicat illa tranquillitas, exhalationes non prodire, sed intrà terram cogi. Sic in bombardis arctè cogitur puluis pyrius, vt applicito tandem igne cum ingenti motu sonitus, & ictus exeat.

1111 Huiusmodi tranquillitatis indicium est, cum nubecula aliqua, quasi in filum extensa, diù durat; etenim leuis est materia, quę, si ventus vllus esset, facilè dissiparetur, & *b* ideò hinc sæpè sumitur indicium terræ motus.

b Ex Arist lib. 2. meteor. Sũ. 3. cap. 2. Plinio lib. 2. cap. 81.

1112 Non tempus quodlibet aptum est terræ motibus, nec regio quęlibet. Tempora magis congrua sunt Ver, & Autumnus, cum tantus non est calor, qui exhalationes dissoluat, tantusq; est, qui eas possit congregare.

1113 Anni tempestatibus respondet quodammodò naturalis dies, in quo vicem Hyemis de nocte habet, Veris sub ortũ Solis, Aestatis meridiè, Autũni in vespere; sed non respondet hæc partitio temporibus terræ motus, etenim verum est, quod *c* Aristoteles habet, terrę motum de nocte fieri, quia nocturnum frigus per antiperistasim exhalationes magis rarefacit, itemq; in meridie, quia idem, quod frigus præstat, præstat etiam validior calor.

c Eodem lib. 2. meteor. Sum. 3. cap. 2.

1114 Regiones autem expositæ terræ motibus ferè cauernosę sunt, & permeabiles sub zona temperata; Nam sub frigida, esto cauernosa terra sit, non tanta est cœli vis, quanta sit satis ad magnam exhalationum copiam cogendam. Sub zona torrida sunt item rariores hæ excussiones, quia caloris vis nimia est. Insulæ verò maximè quatiuntur, vt notat, *d* Aristoteles de Sicilia, Eubœa, & circà Hellespontum, & circà Achaiam: circà quę loca, inquit, terrę motus fiunt maximè propter angustiam; spiritus enim factus vehemens propter multitudinem maris, quod multum affertur, repellitur ite-

d Ibidem.

rum

rum in terram, qui natus erat eflare ex terra.

1115 Ex his habes, quam malè de terræ motu philosophati sint ij, de quibus meminit *a* Aristoteles. Anaxagoras Clazomenius censuit, terram ab aere sustineri, & aerem intrà inclusum hunc motum facere, quia sursum tendit, exitum verò non habet, quia terræ superficies imbribus densata est. Ait ad hunc Aristoteles, valdè simpliciter fuisse philosophatum; nec enim eam facit elementorum dispositionem, quam periti faciunt, ac pueriliter sibi persuadet, terram in suo loco ab alio sustineri, cum eam sustineat innata grauitas.

a Li.2.meteor. Sum.3.cap.1. & de ijsdem Plutar. lib. 3. de plac. ca.15. Senec. lib. 6. nat. qq. à cap. 4. & alij.

1116 Errauit etiam Democritus, qui terræ motus causam in aquas retulit, siuè voluerit, eam aqua plenam commoueri ad pondus aquę pluuialis, quam capere non potest, siuè voluerit, eandem plus iusto exiccatam aquas aliundè attrahere, & ex aquarum cursu motum fieri.

1117 Nec verò censuit Aristoteles, esse hanc sententiam refellendam. Quis.n. ignorat, in siccitatibus maximè fieri terræ motus? aut quis capiat, tantam esse illam aquarum attractionem, quæ terram quatiat, quam ingentes maris motus nec leuiter mouent?

1118 Denique etiam Anaximenis sententia inter falsas habenda est, dum vult, terræ motus causam in ipsa terra esse, quatenus eius partibus, præ nimia siccitate fatiscentibus, ipsa ruina motum facit, non verò motus ruinam. Contra est, ait *b* Aristoteles, quia sæpè excussio fit, & nulla ruina, vel si quandò ruina est, sequitur ea motum, non pręit; causa igitur non est, sed effectus. Præterea vbi se se tandem terra composuerit, grauibus eius partibus extrà locum positis in sua loca desidentibus, nulla erit terræ motus causa, si in ipsa terrę grauitate principium habeat.

b Eodem lib. 2. Sum. 3. cap. 1.

TONI-

TONITRVA, CORVSCAtiones, Ecnephiæ Typhones, Præsteres, Fulmina.

CAP. XXV.

1119

OS etiam effectus præstat exhalatio, quamuis non sine vaporũ concursu. Retuli ex *a* Arist. attrahi à cœlestibus causis duos halitus, vtrunq; calidum, sed alterum siccum, humidum alterum, hosq; vix vnquam puros, ac impermixtos ascendere, sed vaporis coniunctione fieri benè cohærentem exhalationem; exhalationis etiam societate fieri aptiorem vaporem ad ascensum; Vapor ergo dicitur, cum de exhalatione minus est, exhalatio, cum de vapore minus habet. Dissidium fit in media regione, in qua bona exhalationum pars deorsum reijcitur à frigore, bona item euadit in partem superiorem; sed non semper disgregatio talis est, vt in ipso vapore nihil exhalationis remaneat.

a Li. 1. meteor Sum. 3. cap. 1. lib. 2. Sum. 2. cap. 1. & sæpe in his libris.

1120 Hæc aũt, quæ remanet Tonitruum causat corruscationẽ, Fulmina, & alios violẽtos, & sæpè ignitos aeris effectus, ad admirationẽ simul humani generis, ac terrorem. Ità explicatè tradit *b* Aristoteles, ità & me asserere par est.

b Li. 2. meteor. Sum. 4. cap. 1.

1121 Quod spectat ad Tonitrua, sonum hunc facit exhalatio, dum, intrà nubem clausa exitum sibi facit. Et est, cur faciat; sensim. n. nubes densatur, eiusq; frigus calidiori exhalationi ità aduersatur, vt dissoluere societatem debeat exhalatio, nisi malit extingui.

1122 Non idem semper est Tonitrui sonus, quia nec semper par exhalationis impetus, nec semper est eadem nubis densitas, ad quam allisio fit. Numerare hic tonitruum species, multum esset; numerant tamen *c* philosophi, præcipuos eorum modos, notantes; Vel igitur est cõtinuatus quidã fremitus, dũ nõ validissimo, sed cõtinẽti motu exhalatio fugã quærit, & inuenit; Vel plures sũt, quasi ꝑ interualla ictus, cũ, vno rupto repagulo, aliud disrũpẽdũ dat;

c Sen. lib. 2. nat. qq. ca. 30.

Vel deniq; vnus est ictus, cum nubes, quasi inflata vesica, semel rumpitur.

1123 Quod spectat ad coruscationem, illa ipsa exhalatio, quę exitū ex nube quęrit, aut quasi ex digitis nucleus excluditur (non.n. minor est vis vni contrario ad fugam, quam alteri ad eijciendum) illa, inquam, exhalatio in cursu accenditur, & accensa corruscat. Vt assimiliter maiori minor passio, inquit *a* Aristoteles, accidit hic quod in ardentibus lignis. sępè in his spiritus latet, qui, non per antiperistasim, sicut in nube accidit, sed ob externum ignem magis, ac magis incalescit, calidus eiectat se foras, & in crepitantem flammam exit, qui Vulcani, siuè seù Vestæ risus dictus est ab antiquis. *a Li.2. meteor. Sum.4. cap. 1.*

1124 Pręit sonitus coruscationem; nos verò prius corruscationē videmus, quam sonitum audiamus. Ratio, cur sonus præcedat, est, quia fit in nubium scissura; flamma verò sequitur, quia exhalatio, vel non accenditur, antequam exeat, vel, si accenditur, nobis certè apparere non potest, nisi postquam emissa est, & in cursu, in quo ea est, quæ dicitur coruscatio.

1125 Cur verò, dum hęc ipsa ad sensum veniunt, citiùs perueniat lumen ad oculos, quam sonus ad aures, est inquit Aristoteles, quia visus anticipiat auditum, vt habemus ex remigatione, in qua cum secundò sursùm feruntur remi, primus sonus auditur.

1126 Sed negandum non est, vt benè adnotat *b* Vicomercatus, quin possit aliquandò sonus priùs à nobis accipi, quam lumen, aliquandò etiam simul. sæpè fit, vt diu luctetur exhalatio, dum viam sibi facit, non autem subitò, ac eruperit accendatur, hæc sonitus diuturnitas, & mora ignis facilè efficiet, vt auditus visum antecedat. Contingit etiam, nubem esse vicinam aliquandò, & quia auditus tarditas maior, vel minor est pro maiori, vel minori distantia, non erit tardus, vbi distantia non multa sit. *b In lib.2. meteor. ad finem.*

1127 Meritò ex his, quæ certam habēt veritatem, deridet *c* Aristoteles sentētias veterum, qui tonitrum, coruscationemq; in alias causas fabulosè retulerunt. Visum est Empedocli, solis radijs in aere ignem accendi, & coruscare, dum discurrit. Anaxagoræ visæ sunt esse partes ignis ętherei, quæ pariter per aerem illustri cursu ferantur. Vterq; consentit, sonitum, qui post lumen auditur, esse lumine posteriorem, dum accensus ignis in nube extinguitur. Multas alias his fabulis admiscent, præsertim Anaxagoras; sed allata ex Aristotele veritas est horum errorum confutatio. *c Eodem lib. 2. Sum. vlt. ca. 2.*

1128 Cur hæ in nubibus inclusę exhalationes vt plurimùm deorsùm ferantur, causa est, quia intrà nubem agitatę per rarefactionem, eo se se dirigunt suo impetu, quò detur exitus, impetuq; eodem retento ab eadem parte rectà, vel quasi rectà feruntur in apertum.

1129 Exitus ferè est à parte inferiori, quia superior nubes densior est; maioris vero densitatis ratio est, quia illa ipsa pars citiùs deseritur ab exhalatione in superam regionem abeunte, quam inferior, atq; ità citiùs ea potest ad naturale frigus redire, quam inferior.

1130 Ex variò huius exhalationis ex nube exitu, varij sunt ex eadem materia effectus, qui varia nomina sortiuntur. Ecnephia dicitur ipsa hæc exhalatio, prout ex inferiori nubis parte non accensa, sed in ventum recta transmittitur,

tur, veluti exclusus nucleus in terram.

1131 Violentus est huius casus motus, & Procella etiam dicitur alicubi ab *a* Aristotele, simul cum flatu vim subitarum aquarum ex nube discissa trahés. Ferè hæ aquę vitiatæ sunt ipsius, vt reor, exhalationis admixtione.

a Sect. 26. Probl. nu. 15. item. 3. meteor. Sum. 1. cap. 1.

1132 Typhon dicitur, cum exhalationes in quęrendo exitu conglobantur, non secus, ac fluminum aquæ, cum ad sinuosas ripas alliduntur in cursu, designatoq; circulo, ipsæ in se redeunt, & vorticem faciunt.

1133 Simili quadam ratione vorticosum motum init in nube exhalatio, quę erumpit, ex eodemq; impetu in spiram descendit in terrã; quicquid arripuerit corrotatura. Hic Typhon dicitur, inter ventos numerandus, cum hæc exhalatio nõ accẽditur, sed perflat. Quod si accẽdatur, hæc ipsa est Præster.

1134 Ille etiam est mortalium terror, nec inter vltimos, Fulmen. Huius materia exhalatio est, intrà nubem coacta, & per antiperistasim incensa; illa ipsa quæ materia est Coruscationum, Turbinum, Procellarum; sed ad ignem retinendum, ac feriendum aptior, quia magis cohęret, & solidior est.

1135 Deorsũ sæpè hæc cadunt, eandẽ illam ob causam, quam retuli ex *b* Aristotele, vbi ait, ad cõtrarium spissitudinis esse necessariũ fieri extrusionem velut nuclei, ex digitis exiliẽtis, etenim hæc pondus habẽtia feruntur sæpè sursũ.

b Li. 2. meteor. Sum. 4. cap. 1.

1136 Credunt vulgares, fulmina lapidea esse, vel alicuius similis durę materiæ; Mirum, ni sibi etiam persuadeant id, quod in fabulis traditum est, Vulcanum ea in Aethnæ ferraria fabricari, vbi etiam, Brontesq;, Steropesq;, & nudus membra Pyragmon operi insudent. Non nego, quin durum aliquid, siuè illud lapideum sit, siuè metallicum, possit in nubibus, vel perfici, vel inchoari à causis naturalibus, quod exhalationis impetus secum trahat; sed nego, ea esse, quæ communiter emittuntur è nubibus fulmina.

1137 Compositum verò fulmen ex ea materia, quam Aristoteles assignat, vt distinctius adhuc cognoscatur, sic describi potest: Esse igneum halitum, tenuem ad penetrãdum, copiosum ad impetum, beneq; cohærentem ad durationem, ex nube violenter extrusum.

1138 Non semper attingit terram; nihil. n. repugnat, vagari tantisper per aerem, & materiam interim absumi. Nec censeo necessarium, vt semper versus terram feratur, licet feratur, vt plurimum; quia si contingat in aliam partem scindi nubem, indè in eandem exibit.

1139 Fulminum cursus, quaquaversum sit, sinuosus, & erraticus ferè est; causa est *c* eadem, quæ erroris fulgurantium exhalationum, & repulsio, si in terram, vel aliam partem allidantur. A motu fulminum species aliquando distinctę sunt; nam alia rectiùs eunt alijs, & recta dici possunt; alia magis erraticè, & dicuntur obliqua.

c Assignata hoc eod. cap. et 23. eiusdem libri.

1140 Alij partitionẽ faciunt ab effectibus fulminũ, nec. n. parẽ vim ad eosdẽ habẽt. Quędã, ait *d* Seneca, terebrant, quędã excutiunt, quędam vrũt. Docet ipsa res; nam sæpè res fulmine ictę perforantur; sæpè loco mouentur solùm, ac procul disiectantur; sæpè amburuntur solũ. Ab effectu etiam *e* Aristoteles partitionem aliquam indicat, vbi habet, quędam fulmina *f* Argita fuisse dicta à Poetis, quia clara sunt, rara videlicet, ac tenuia, apta ad penetrandum

d Lib. 2. natur. qq. cap. 40.

e Li. 3. meteor. Sum. 1. cap. 1.

f ἀργῆτα

magis, quam ad impellendum, vel vrendum, quod conuenit fulminibus materiæ solidioris.

1141 Ex materiæ diuersitate multorum effectuũ reddi ratio potest, qui fermè fidem superant. Clypei (inquit *a* Aristoteles) æramentum liquefactum aliquandò fuit, lignum verò nihil passum fuit. Cur ità? eam esse causam dicit idem, quia cum fulminis materia tenuis est, ea, quæ sunt rariora, facilè penetrat, ac peruadit, & ideo nõ comburit, quæ verò densiora sunt, comburit, aut liquefacit, quia ipsa densitas ignitam materiam detinet, & datur combustioni locus, & quod satis est temporis. — *a Ibidem.*

1142 Ex eadem fulminis tenuitate sunt similes effectus, quos ex varijs auctoribus, factoq; ipso referunt *b* meteorologici: ictum fulmine gladium, vagina conditum, fuisse consumptũ igne, vagina integra: quod erat argenti, ærisq; colliquatum fuisse in crumena sine vllo incendij indicio, quod in ea appareret: appetitum aliquem fulmine, stetisse exanimem sine vllo vulnere, aut vstulatione: in cineres aliquandò ossa fuisse conuersa fulminis vstione, integris tamen carnibus. Hæc præstat materia tenuis; pinguior si sit, in raris adhęrescet, eaq; comburet, relictis solidioribus. — *b D. Thomas, Albertus Vicom. & alij cõmuniter in lib. 3. Meteor.*

1143 Refert naturæ miraculorum enarrator Albertus, dolium vino plenũ tactum fuisse fulmine, dolioq; cõbusto, stetisse in seipso vinũ aliquãdiù. Contrarios effectus alij narrant, exhausto vino sine vlla læsione remansisse doliũ. Fides sit penes auctores. Si veræ tamen historiæ sint, non malè philosophabe ris ex materiæ diuersitate. Vbi ea tenuis sit, ac benè sicca, porosum dolium facilè penetrabit, & verò exhauriet, cõsumpto humido per siccã, sitientemq; exhalationem. Vbi eadem pinguior sit, dolium conflagrabit, obductumque crassiori pinguedine vinum stabit, quasi in uitro. — *c In 2. Meteo. tract. de tonitr. cap. 22.*

1144 Quæ fulmine tanguntur, esculenta, vel poculenta si sint, non semper sine periculo mortis, aut insaniæ, aut alterius morbi in cibum, aut potum sumuntur. Inficit exhalatio rem attactam, easq; qualitates communicat, quæ noxiæ, & venenatæ sunt. Hinc etiam grauis odor ex his, quæ fulmine periere, è que ipso aere, per quem fulmina transmissa sunt.

1145 Sed venenatis morbis dicuntur aliquandò fulmina fuisse remedio, scilicet quia nulla mala qualitate affecta, ignea vi morbidam morbi qualitatem exurere potuerunt.

PLVVIA, NEBULA, *Ros, Pruina, Nix,* *Grando.*

CAP. XXVI.

1146

ACTENVS ea persecutus sum, quæ ex halitu sicco generantur, restant, quæ ex humido: nec verò minus hęc illis aut admiranda visu sunt, aut scitu iucunda. De pluuia disputat *a* Aristoteles, & materiam facilè assignat, itemq; locum, & generationis modum ijs verbis: cum caliditas, exhalatio videlicet, quæ vaporem sursum duxit, eum derelinquit, & abit in superiorem locum, vapor extinguitur, suspẽsus in medio aere, cogiturq; iterum infrigidatus, & fit aqua, facta autẽ iterum fertur ad terram

a Lib. 1. Meteor. summ. 3. cap. 1.

1147 Addit non minus eleganter, quam verè, circulum aquarum fieri virtute solis, dum vapor ex aqua hauritur, qui mox in aquas relabatur, accipitq; aer aquam ex imo, vt hanc rursus inferiores partes recipiant ex alto. Sic sese elementa inuicem iuuant, mutuamq; operam præstant, atq; in quo sint hominibus documento fidem in dato acceptoq; seruant.

b Hoc eodem lib. 2. c. 23.

1148 Certam esse pluuiarum materiã vaporẽ, potest quisq; hic discere ex signis, sicut ventorum materiã ex ventorum signis *b* suprà tradidi. Etenim eadem futuram pluuiam præmonstrant, quæ sunt præsentium vaporum argumenta. Cum sol solito maior exurgit, & lucem subobscuram dat; cum nubes tetriores sunt, cum lunæ facies tristis, ac tetra. In eiusdem cornibus vẽtorum, pluuiarumq; indicia insident, prout noua forma nouam aeris mutationem indicauerit, vel ab exhalationibus, vel à vaporibus.

1149 Vapor autẽ, qui ex humentibus terrę locis, & potissimũ ex mari eleuatũ tenuis primum est, quia calidus; mox verò vbi ad mediam regionem venerit, sese sensim recipit in suum statum, ac densior fit. Ipsa hæc est nubis generatio, quæ medium quendam statum habet inter vaporem, & pluuiam,

dum intercepto quodam tempore ex vapore pluuia fit. Quare si dixeris, materiam pluuiæ proximam nubem esse, dixeris id, quod res est; si dixeris, esse vaporem frigidiorem, dixeris idem.

1150 Ipsa hæc materia pluuiarum materia est nebulæ, seù caliginis, roris, ac pruinę, & generationis modus nō dissimillimus: est videlicet ꝑ infrigidationē.

1151 Sed in quantitate materiæ, vel in tempore, quo hæc fiunt diuersa effectuū ratio est, & ideo diuersorum nominum impositio. Ex quo sit nebula paucis, ac disertè habet *a* Aristoteles: Caligo (inquit) nebulæ decidētia eius, quæ in aquam concretionis. Dum ex nubibus aqua pluuia defertur, vaporum reliquiæ, nondum benè concretæ, comitātur, & hæ in infima regione, terræ incubantes caliginem faciunt. *a Lib. 1. Meteor. summ. 3. cap. 1.*

1152 Ex nebula serenitatis indicium capit *b* Aristoteles; est enim modica materia, quę vi solis facilius in aerem transmutatur, quam sua vi concrescat in nouuam pluuiam. hinc eadem dicitur sterilis nubes. *b Ibidem.*

1153 Dubitant hic *c* aliqui, an hæ nubium reliquiæ sint veluti nubis fęces densiores, quæ in aquā ire non potuerint, sicut cineres in ignē nō eunt, an verò rariores. Placet hoc secundū; nam video nebulam in aerem exigua etiam vi solis transmutari, quod est non postremum raritatis argumentum. *c vicom. in Meteor.*

1154 Aliter etiā nebula generatur, non per nubium dissolutarū reliquias, huc ad nos de media regione dilapsas, sed per ascēsum vaporum crassiorum, quibus non tanta vis est, eundi ad mediam regionem. Halitum hunc incubantem fluminibus, lacubus, & locis paludosis facilè aduertas.

1155 Sæpè is calore solis exoriētis dissoluitur, & in aerem abit, aut rorē, vel pruinam, vt mox subijciam. sæpè additis exhalationibus, factoq; calore intensiore additur vis ascendendi altius, vbi congregetur in nubem, & depluat in guttas. Itáq; hic secundus caliginis modus nō semper serenitatis signū est.

1156 Ros, & Pruina non differunt materia; est enim illa ipsa caligo, quę, vel ex media regione huc dilabitur, vel ex terra ascendit. Sæpè hæc in aerem dissoluitur, vt dixi, & fortasse tota dissolueretur, si copia tanta non esset, aut esset diurni solis cursus longior.

1157 Cum verò noctu frigore transmutatur id, quod eius caliginis reliquū est, fit Ros, aut Pruina ea ratione, quam itá disertè tradit *d* Aristoteles, vt libeat ipsum audire: Pruina fit, quando vapor congelatur, prius quam in aquā concretus fuerit iterum, fit autem hyeme, & magis in hyemalibus locis. Ros autem fit, cum concretus fuerit in aquam vapor, & neque sic fuerit tepor, vt exsiccetur sursum ductus, neq; sic frigus, vt congeletur vapor ipse, propterea quod, aut locus tepidior, aut anni tempus sit. *d Lib. 1. Meteor. summ. 3. cap. 1.*

1158 Fit ergo ros in vere, & æstate, pruina sub autumnum, & in hyeme, fiuntq; hæc frequentius in locis demissis, quam in montibus, & locis editioribus; tum quia in his cauitatibus facilius hæ reliquiæ asseruantur, seque à diurni solis vi defendunt; tum quia minus expositi sunt ventorum flatibus. Ea potest esse temperies huius materiæ, ex qua ros fit, vt ex ipsis roscidis guttis concrescat manna, quæ species quædam est melliti roris, defluat etiam mel, quod lentore quodam differt à manna.

a Eod. cap. 1. sum. 3. lib. 1.

1159 Ex vaporibus in mediam regionem delatis niues fiunt, quas ait *a* Aristoteles, proportione quadam habere se cum pruina, sicut pluuia se habet cũ rore; Conueniunt.n. hæc oĩa in materia, vel eadem, vel nõ multũ dissimili.

1160 Sed variare multum effectus possunt externæ causæ, quę in his meteoris valdè operantur, idest calor, & frigus. Qua ergo ratione differt pruina à rore, quia ros suapte natura redit ad statum aquæ, pruina vi frigoris prius, quã fiat aqua, densatur in nitidos globulos: ità differt nix à pluuia, quia hæc per se redit ad aquæ naturam, nix sicut lana cogitur, & spargitur.

1161 Non qualecunq; frigus satis est ad niues generandas, sed tantũ, quod præualeat contra nubem continentem in se cum vaporibus non exiguam calidarũ exhalationũ copiam. Et in hoc differt à pruina nix; nã in pruinã vapor tenuis, & fermè destitutus exhalatione cogitur, ad quã rem modicum frigus satis est; In niuem verò nubes ipsa, in qua (inquit *b* Aristoteles,) adhuc inest multum calidum residuum ignis, qui euaporare fecit ex terra humidum.

b Ibidem.

1162 In hac subita nubis densatione porrò multũ aeris intercipitur, qui intrà nubem contentus eadem illa frigoris vi remanet intrà niuem. Hæc verò potissima est causa niualis candoris, quam esse eandem scimus in spumis aquarum, vndè enim agitatæ aquæ candorem habeant, nisi ex aeris admixtione? Nix verò veluti quædam spuma est, ob quam conuenientiam, alteram cũ altera pro huius eiusdem rei exemplo coniungit aliquando *c* Aristoteles. Cãdoris etiam causa frigus est, vt meritò nitidissima dicatur nix, quæ duas candoris causas præcipuas habet.

c Lib. 2. de Gener. anim. cap. 2.

1163 Albicantes in aere nubes indicio niuis futuræ sunt: Subobscura tamẽ earum albedo est; tum quia nondum perfecta trãsmutatio est, semperque ea etiam facta, aliquid crassioris vaporis remanet; tum quia inter oculũ, & obiectum vaporum copia est, quæ officit.

1164 Rubescere aliqñ niues testatur *d* Arist. vetustiores tamẽ, cum partes aereæ aliquãtulo calore extractę sunt, & per admixtionem terrei halitus quodammodo putrescunt. Et hoc est, quod idem Aristoteles, indicat vbi subdit, vermes etiam ex vetustioribus niuibus nasci.

d Lib. 5. de Histo. anim. c. 19

1165 Grandinis generatio in multis differt à generatione niuium, quamuis in materia conueniat, quæ item vapor est. Differentia est, quia grando non solum frigore, sed magis calore conglaciatur: Vndè est, vt fiat aliquando in ęstate, sæpius in autumno, & in vere, rarius in hyeme.

1166 Præterea antequam fiat conglaciatio, fit conuersio vaporis in aquæ guttas, mox guttarũ in globos ferè rotundos, quia attritione per aerem rotũdantur; grandiores verò, cum ex vicino loco decidunt; minores, cum ex altiori. Quã etiã ob causam aquę pluuiæ guttæ maiores aliqñ sunt, aliqñ minores.

1167 Differẽtia etiã in loco est; Niues.n. in media regione cõcrescũt, grãdo vt plurimũ in infima, immò semp, qđ hac rõne benè probat *e* Arist. Incõueniẽs (inquit) est cõgelari aquã in eo, qui est sursũ loco, neq;.n. congelatũ esse possibile est, anteq̃ facta sit aqua, neq; aq̃ vllo tpe possibile est manere eleuatã.

e Lib. 1. Meteor. summ. 3. cap. 2.

1168 Obijceret fortasse aliquis, fieri minutissimas aquæ guttas in media regione, & ibidẽ cõsistere posse, quia pro paruitate leues sunt, & quasi supernatant.

tant. Respondet idem Aristoteles, tantas esse guttas, quantus est grandinis globulus.

1169 Quod grando in vicinis terræ locis fiat, & in ipsa infima regione, illud etiam argumentum est, quia in altiores montes raro decidit, in demissiores sæpius. Ex quo multò certius reijcitur *a* Anaxagoræ sententia, qui dicebat, eleuatum altè vaporem ad aerem frigidum conglaciari. Scilicet summi montes communiter frigidiores sunt vallibus, vndè, & niuibus abundant, & tamen grandine vix quatiuntur. *a Apud Aristot. cit. sum. 3. cap. 2.*

1170 Celeriter fit grãdinis coactio, quia vapor, ex quo aqua fit, calidus est, & ex eo aqua exprimitur adhuc tepens; idest magis apta ad transitum in glaciem, quam si præcalefacta non fuisset; Quapropter (inquit *b* Aristoteles) multi cũ aquã infrigidare citò voluerint ad solẽ ponunt primò; Et qui circà Pontum cum in glacie habitacula faciunt, ad piscium venationes, venantur.n. intercidentes glaciem, aquam calidam arundinibus circumfundunt, propterea quod citiùs congelatur, vtunturque glacie, tanquam plumbo, vt quiescant arundines. *b Eodem cap. 2. sum. 3. lib. 1.*

1171 Ratio huius effectus reddi potest, siuè cõglaciatio fiat à frigore, siuè à calore per antiperistasim. Cum fit à frigore, aqua calida est magis apta ad impressiones, agentis frigidi recipiendas, quam si nõ teperet, & ideò citiùs conglaciari potest. Cum fit à calore circumobsistente, circumsistens is materiam tepentem euocat subtiliores, calidioresq; illius partes, quibus abeuntibus, crassiores, ac frigidiores, quæ remanent, vim habent maiorem ad sibi totam illam materiam assimilandam. Recole *c* quæ suprà asserui de antiperistasi. *c Hoc eod. lib. 2.*

1172 In his, quæ gelu durãtur, siuè sit grando, siuè glacies, siuè nix, siuè pruina, certa aliqua materiæ dispositio necessaria est; Nec.n. aqua in suo naturali statu dura esset, sicut glacies, & alia, quæ modo recensui, & tamen frigidissima esset, vt octo. Est hæc dispositio admixtio terrenæ siccitatis, quam hi meteorologici effectus habere facilè possunt ex ea societate, quam sæpius dixi, esse inter vaporem, & exhalationem.

1173

a Hoc lib. 2. cap. 22.

DIXI *a* suprà, interiectu exhalationũ inter nostrum aspectum, & cœli oculos, varios exprimi colores, & rerum imagines. Simile quid vapores præstant. Halon dicitur, siuè corona, cum eorum copia inter nostrum aspectum, & Lunam instat, non in ea densitate, quæ possit officere, sed in modica raritate, per quam diffundi Lunæ lumen queat. Vestitur tunc noua luce vapor, & lunæ auream, siuè argenteam circumponere cornonam videtur, latè fulgentem.

b Lib. 3. Meteor. summ. 2. cap. 1.

1174 Simile quid accidit in sole, sed rarius, vt notat *b* Aristo. viget. n. solis calor magis, & materiã non densissimã facilè disijcit, alia etiã astra coronantur aliquando, & quasi auri splendorẽ latè vibrant. Nõ tamẽ semper vndequaq; is circulus astrum ambit, materia, opinor, deficiente, vel ventis eam alio dissipantibus. Et hinc igitur ventorũ aliquandò, alias pluuiarum præsagia sunt, nõnũquã etiã serenitatis, cũ vapor modicus fuerit, ac totus dilabitur in aerẽ.

1175 Circa solem virgarũ, & pareliorũ apparentiæ sunt. Virgæ dicũtur, cum in omnibus nubis partibus par densitas, & raritas non fuerit; Transmittũt. n. rariores lumen, refrangunt densiores, & color varius apparet ex refractione. Virgarum nomen hæ partes habent à figura, quam imitantur, in longum sitę, vix vnquam suprà solem, aut infrà, sed ad latera.

1176 Virgarum numerus incertus est, sicut & colorum, quia nõ eadem semper materiæ dispositio est, nec idem cœli situs.

c Sen. lib. 1. natur. qq. Plin. lib. 2. & alios.

1177 Parelia dicuntur, cũ sibi speculum Sol ex nubibus facit, ac lumine reflexo, plures sui imagines ostendit, quasi sol amplius solus non sit. Apud *c* scriptores sæpius reperias binos aliquandò, vel ternos illuxisse soles: excepit videlicet vnius imaginẽ nubes in fundo dẽsior, & opaca, mox reddidit; Quod si

ea, quæ redditur, ab alia simili nube excipiatur, quæ pp opacitatē apta sit reddere, erit secūdū speculū, & tertius sol, & similiter plures poterunt apparere.

1178 Accidit hoc in sole, nec raro, cū nubes vicinę sunt, à qua vicinitate parelia dicta sunt; Nam si nimiū distent, vel propter ineptū situm, vel propter distantiam ipsam, continget id, quod in speculis; imago nulla erit. Fit item hic effectus ferè oriente, vel cadente sole; nam in meridie, aut non facilè, si vlla reddatur, imago poterit à nobis conspici, aut nulla omnino reddetur, quia solis radij validiores nubis opacitatem aperient. Nihilominùs tamen refert *a* Aristoteles, plures aliquandò soles fuisse exortos, plures pariter ad meridiem ascendisse, & cecidisse in occasum.

1179 Parelia de die fiunt, quia plurima circà solem, immò quia solum circà solem, vt notat *b* Aristoteles. Sed simile quid contingere posse circà lunam, vt videlicet eius lumen ab aliqua nube accipiatur, ac reddatur, nihil repugnat. Quin etiam fuisse aliquandò uisas plures *c* lunas memoriæ proditum est, nube caua referente aliam sub imagine formam, ut *d* quidam cecinit. Hoc si quandò accidat, credibile est, frequentius ad exortum, uel ad occasum lunæ accidere, quam cum luna sublimior est.

1180 His mundi oculis Soli, ac Lunæ respondent proportione quadam in homine microcosmo duo, quæ gerit in fronte, lumina, à quibus imitatione quadam quasi parelia fuisse facta, testatur *e* Aristoteles, ubi de quodam meminit, cui suum præibat simulacrum, quod semper gerebat antè oculos. Si hunc non delusit imaginationis error, ità res potest explicari. Humores, qui huic ex oculis exibant, nubis instar habuerunt, & in ijs collectę uidentis ipsius species ad oculum redibant, ipsumq; uidentem ostendebant.

1181 Inter multa, quæ dantur in aere, spectacula, cœlestis arcus tanta colorum varietate vestitus eam sui admirationē fecit, vt *f* Thaumātis proles dictus sit. Quid verò sit, longo studio quæsitum est. Certum tamen sit apud peritos id, quod disertè ab *g* Aristotele traditum est, eandem esse materiam Iridis, quæ effectuum modo explicatorum, Halonis, Virgarum, Pareliorum, videlicet vaporē cū lucis repercussione. Eadē (inquit) omnibus cōgruit ratio.

1182 Quæ de luminum, & colorum apparentijs in aere explicari hic solēt, facilè inuoluunt aliam quæstionē, an visio fiat per extrà missionē, an per intrà susceptionem. Supponit Aristoteles sententiā quā *h* alibi reprobat, per extrà missionem, quia vulgata illis tēporibus, & quia alterutra supponatur è duabus, nullū facit in re momentū. Vidit hoc & palam *i* edicit, quia nihil refert, permutari, quod videtur, aut permutari visum; vtroq;.n. modo idem euenit.

1183 Experientia etiam ponenda hic est, quam non prætermisit *k* Aristoteles, vbi in speculis aliquod visibile per reflexionem specierum, seù radiorū cernendum sit, debere speculum esse iustæ alicuius magnitudinis, vt rei visibilis figuram repræsentet; Si verò speculum minus iusto sit, nec figuram repræsentet, repræsentare rei colorem potest, quia ad hoc minor etiam speculi magnitudo satis est.

1184 Ratio facilè inuestigatur: Est enim figura terminus quantitatis in certa aliqua distantia sitæ; Quare etiam in imagine proportiona-

a Lib. 3. Meteor. summ. 2. cap. 1.
b Eod. c. 1.
c Ex Plin. lib. 2. nat. Histor. cap. 32.
d Pontanus in Meteor.
e Lib. 3. Meteor. summ. 2. cap. 3.
f Ex Platone in Theetæto, vel de sciētia.
g Lib. 3. Meteor. summ. 2. cap. 2.
h Lib. de sensu, & sensili.
i Lib. 3. Meteor. summ. 2. cap. 2.
K Eod. 3. Meteor. summ. 2. cap. 3.

tam terminorum diſtantiam expoſcit, quam non poſcit calor.

1185 Colorem cum dico in re præſenti, intellige verum, & realem; non tamen illum, qui ſequitur ex admixtione primarum qualitatum, ſed qui ex varia luminis poſitione, & habitudine *a* ad illud corpus, in quo colores apparent, ſicut ſuprà aſſerui de coloribus, in aere apparentibus, ex obiectu exhalationis. Nec magni facio, an dixeris apparentes, dũmodo de illis non ſint, qui ex ſolo imaginationis errore habent apparentiam, vt in delirantibus contingit.

a Hoc eod. lib. 2. c. 22.

1186 Cæterùm aliquam viam aperiunt, ad cęleſtem arcum cognoſcẽdum, multæ viciniores nobis apparentię, quarum cauſa exploratior eſt: Has affert *b* Ariſtoteles; Iridis colores videre ſibi videntur, qui humidos oculos habẽt, horum n. viſus (inquit) citò propter debilitatem refrangitur. Humidus cũ fuerit aer, apparet circà lucernę flammam coloratus; cõmunicat. n. humido aeri quandam opacitatem lucernæ fumus, & ſpeculũ quoddam fit, vel quaſi paruulorum ſpeculorum coniunctio, vndè colores varij referantur, ſimilia his ſunt, quæ de coloratis remis, de lucernis Thermarum referuntur.

b Lib. 3. Meteor. ſum. 2. c. 3

1187 Iam vt ad Cęleſtem Iridem ex his deueniam, fit hic mirabilis naturæ effectus, dum ſoli directè opponitur nubes, nondum in aquam transmutata, nec planè ſub ſtatu nubis, ſed humido quodam rore conſperſa, ità vt fiat ex opacò, & perſpicuò in ipſa cauitate compoſitio, qualis in ſpeculo, vel potius quædam quaſi minutiſſimorum ſpeculorũ iuxta poſitio in vnius cõcaui corporis configuratione. Vbi ſol directè hanc nubem oppoſitã habuerit, in eoq; ſtatu ea ſit, in quam nos à tergo ſolem habentes directè aſpicere poſſimus, ex radiorum repercuſſione fit Iris.

1188 Cum hæc nubes magis aquea ſit, quam illa, ex qua fit Halon, magiſq; à ſole diſtet, colores habebit obſcuriores, quam Halon habeat. Tres hi cõmuniter numerantur, quos eoſdem *c* Ariſtoteles agnoſcit, puniceus, ſeù citrinus, viridis, purpureus.

c Lib. 3. Meteor. ſum. 2. c. 3. & 4.

1189 Numerant alij quartum in connexione punicei cum viridi, & eſt rubor quidã in vtriuſq; confinio; ſed debilior hæc apparẽtia eſt, & ideò ab Ariſtotele prętermiſſa, qui magis gaudet ternario numero. Diſpoſitio eorundem eſt, vt extimus ductus puniceus ſit, huic proximus viridis, intimus purpureus.

1190 Vnicus ferè Cęleſtis arcus, ſed & geminus non raro, ità vt vnus interior ſit, & minor, alius exterior, & amplior. Plures his dicuntur fuiſſe aliquãdo uiſi, quamuis fortaſſe non viderit Ariſtoteles, nec audeo repugnare, quia non video repugnantiam, neq; cur fieri non poſſit apta ad hunc effectum materiæ collocatio.

1191 Cum hi arcus geminantur, oppoſiti ſunt colorati tractus, & in circulo, qui includitur à maiori, ea eſt colorum diſpoſitio, quam retuli; ſcilicet extimũ locũ habet color puniceus, mediũ viridis, intimũ purpureus; In maiori autẽ cõtrà, extimus color purpureus eſt, medius viridis, intimus puniceus.

1192 Pro hac colorum varietate explicanda, tria principia ponit *d* Ariſtoteles, quæ vera ſunt, notiſq; experientijs certa. Primum eſt; Id, quod ſplendidum eſt, ſi in nigro, ſeù per nigrũ conſpicitur, puniceũ videri, ſic flamma, quę

d Lib. 3. Meteor. ſum. 2. ca. 3. & lib. 1. ſum. 2. ca. 2.

ex

ex viridibus lignis accēditur, quia splendet in fumo, punicea est. Secundū est; Quæ longius distant debiliori visu videri, quam quæ viciniora sunt. Siuè rem explicas per extramisionem ex oculis, siuè per intus susceptionem, facilè est intelligere, quasi venientem elonginquo ictum. Tertium est. Vbi aspectus negatio sit, ibi nigrum apparere, qua ratione clausis oculis tenebras vides.

1193 Ergo in Iride punicei coloris causa est, quia nitidissimus Solis radius per nubis partes atras diffunditur, ac reijcitur; sunt verò hæ partes atræ, vel quia nimis humentes, ac densæ, vel quia longè positæ, & quidē quod attinet ad distantiam, dupliciter hæc facit ad nigredinem, vel quia debilior ad eā uisio peruenit, vel quia minuitur quodammodo quantitas, vt non facilè sensum moueat, in qua priuatione quædam quasi visio nigredinis est.

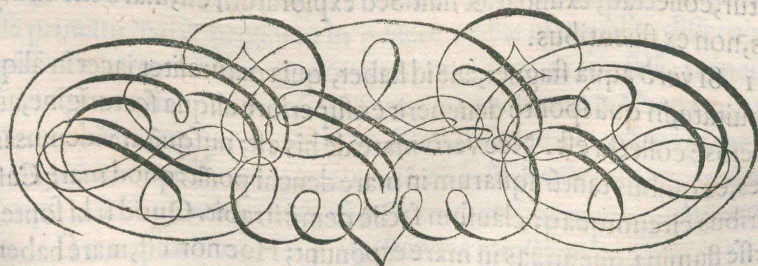
1194 Adde hic pro differentia huius apparentię ab apparentia aliorum colorum, referri puniceum colorem ex splendido, & nigro, quia radij ex obiecto resiliunt vegetiores, & visio item vegetior fit.

1195 Ex infirmiori visione, pro situ nubis, ex languore radiorum resilientium, apparet ex splendido, & opaco, color viridis, & ex adhuc magis infirma purpureus. Nam visus imbecillitas, quasi nigri visionem facit ex priuatione, vt modo asserui ex tertio illo principio; Pro mensura ergo imbecillitatis, nisi fortè tantæ fuerit, vt obiectum nullo modo assequatur, illi colores apparebūt, qui de nigro magis habent; Inter hos tres, maxima nigri participatio in purpureo est, proxima in viridi, minima in puniceo.

1196 Cum duo apparent arcus, principalis censetur is, qui interior est, & minor; diuersa autem est colorum ratio, non solum quia, qui sunt arcus superioris, languidiores sunt, ob radiorum, & visionis languorem, sed etiam quoad colorum dispositionem, quæ opposita est, vt modo dixi.

1197 Iridem facere etiam luna potest, cum pleno micat orbe, & sanè erunt colores candidissimi, vt loquitur *a* Aristoteles, idest puniceus benè, & perspicuè puniceus; viridis, benè viridis, purpureus, benè purpureus, quia ipsius noctis obscuritas iuuat illum effectum, qui in his coloribus à nigredine est. Et verò multum refert, in coloribus ad prospectum proponendis, quem cui apposueris, qua in re accuratè agunt, tum qui penicillo pingunt, tum qui acu, tum qui gemmis. Plura de Iride Perspectiuis examinanda relinquo.

a Lib. 3. Meteor. sum. 2. c. 3

MARIS

MARIS NATVRA, Motus, Sapor.
CAP. XXVIII.

1198

Ertractatis his, quæ ex duplici halitu generantur, in postremam effectuum meteorologicorum partẽ conijcio ea, quæ de aquis dicenda pollicitus sum *a* suprà. Et verò multa in his operatur sol, ac cœlestis calor, siuè vaporum opificium spectes, siuè exhalationum effectus, vt in ipso assertionum mearum cursu constabit.

a Hoc eod. lib. 2. cap. 14.

1199 Primam Maris originẽ cum antiquis exquiro, contrà quos primùm assero in vniuersum, irritum fuisse conatum in huius origine inuestiganda potiùs, quam aliorum elementorum.

1200 *b* Orpheus, Homerus, Hesiodus visi sunt ex fõtibus mare deduxisse, sed cũ dixerint, maris fontes ex ipso mari esse, sicut dixere ijdẽ terram ex suis radicibus nasci, ipsum hoc est, quantũ ego censeo, nullos maris fontes asserere. Si tamẽ esse velint, audiant ad homines hac de re ratiocinãtẽ *c* Aristotelẽ: Omnis aqua, quę in terra est, aut fluit, aut stat. Si fluit habet fontẽ, vbi guttatim generetur, collectaq; exundat, & fluit. Sed exploratum est, mare esse ex aquis stãtibus, non ex fluentibus.

b Apud Aristot. lib. 2. Meteor. sum. 1. c. 1

c Eod. lib. 2. sum. 1. c. 1. ex interpretatione D. Tho. Alex. Niphi, & aliorum.

1201 Si verò aqua stagnet, aut id habet, quia naturaliter iacet in aliqua terræ cauitate, in quã spontè deuenerit ex superiore aliqua scaturigine, aut quia artificiosè collecta est. Nec verò mare de his est; nusquã. n. videmus ingẽtes fontes, ex quibus tantũ aquarum in mare deuehi possit; quod mare Caspium, littoribus circumquaq; clausum facilè demõstrabit. Quod si hi fontes dicãtur esse flumina, quę aquas in mare exponunt; Hoc non est, mare habere fontes intrà se, sed extra, ipsiq; antiqui id non admitterent, quia ex ipso potiùs oriri flumina, opinabantur.

1202 Errarunt etiam, *a* qui primam maris originem duxere à sole; aiebant extitisse aliquandò humidam terram, humorem exhaustum deinceps fuisse à sole, terramq; exsiccatam aperuisse hiatus, in quos id, quod erat humoris reliquum, desedit, ac in maris amplitudinem stagnauit. Benè contrà hos Aristoteles ait id, quod à sole subducitur aquæ dulcissimum, ac rarissimum, redire iterum in pluuias.

a Anaximander, & Diogenes apud Arist. lib. 2. Meteor. sum. 1. c. 1. & 2.

1203 Fuere, qui maris originem ex Tartaro petiuere. Tartarum dicebant esse locum, in imis terræ partibus abditum, concauum, amplum, in quo ingens aquarum copia contineatur. Sed non eadem ratione eas aquas in terræ superficiem deriuabant, ad mare generandum. Censuit *b* Empedocles, vi solis calefactam terram exsudare humorem, quem intus habet, & ex sudore mare colligi. Contrà (inquit Aristot.) poeticè hoc melius dicitur, quā philosophicè, cū nō sint eædem calefacti hominis, & calefactę terræ, sudoris causæ.

b Apud Ale. lib. 2. Meteor.

1204 Explicatior Tartari descriptio, marisq; ex eo deductio à *c* Platone tradita est: Voluit is, cauernosam esse terrā, aquis, ac spiritibus peruiā, in cētro amplissimā patere cauernā, in qua immensa aquarū vis perpetuò fluat, ac refluat, quia non habet, vbi quiescat, hoc fluxu effundi fluuiorum, ac marium aquas, tum in nostrum, tum in oppositum hemisphærium, per peruios meatus, mox per eosdem, vel alios, in Tartarum redituras, perpetua, stabiliq; vicissitudine. Do hic Platoni, antiquissimam esse de Tartaro sententiam; sentio autem cum Aristotele, nullam esse huius ponendi necessitatem pro marium, fluuiorumque origine.

c In Phędone, siue de Anima.

1205 Quid lateat in terræ centro, haud scio, an vllis argumentis cognosci queat; nulla enim naturalis experientia docere potest, an ibi sola terra stet, an spatium aqua, vel etiam aere plenum. Etenim nihil repugnat, esse huiusmodi antrum circà quod terra paribus vndequaque ponderibus circumsistat, centrum verò ipsum non obtineat, quia antri concameratio, ac fornicatio partibus descensum prohibet; sed non omne, quod non repugnat esse, est, nec propterea Tartarus erit.

1206 Mare, quod suprà terram est, itemq; fluuiorum cursus, non indicant, esse sub terra Tartarum, cum longè alia fluuiorum origo sit, de qua *d* infrà; maris verò nulla sit, cum sit ille proprius elementi locus, in quo aquæ naturaliter quiescunt.

d Hoc eod. lib 2. cap. 29.

1207 Quam benè Philosophatus est Aristoteles, vbi contrà antiquos, nullam esse primam maris originem in genere causæ materialis, disseruit; tam malè philosophatur *e* deinceps, vbi contrà eosdem, ex suo falso principio de mundi æternitate, statuit, æternū fuisse mare à prima causa. Carpat, quantum vult Democritū, in eo, quod exhauriendū esse olim mare, vel ab ipsa terra absorbendū, arbitratur: Certè sapientior idē est ipso Aristotele, si primā aliquā, & maris, & mundi creationem fuisse à Deo, non ignorauit, quam non fuisse ignoratam à compluribus, ipse *f* Aristoteles attestatur.

e Lib. 2. Meteor. summ. 1. cap. 3.

f Ibid. eod. ca. 3. & lib. 1. de cælo à t. 101.

1208 Sentio igitur mare fuisse à Deo; rerū oīum conditore, creatum, ac duraturū, quamdiù idem rerum oīum auctor, & cōseruator, durare voluerit. Sic habet *g* sacra historia; quę mentiri nescit. Deus videlicet, cuius potentia infinita

g Gen. 1.

nita est,& ideò sola potens,ex nõ ente aliquid facere,in principio, *a* id est in vltimo non esse temporis,& successiuę durationis huius mundi, creauit ex nihilo cęlum,& terrã,idest,& superiorem mundi partẽ cęlestem, & inferiorem hanc elementarem. Creauit primum,mox distinctius res creatas collocauit, atq; disposuit,tandem ornauit.

a Ità interpretantur D.Basil. Hom.2.i Hex. Beda ibid. D. Damasc. 2. de fide cap. 5.

1209 Sed maris,de quo loquor,dispositio illa est,quę facta dr̃ tertia die: cõgregentur *b* aquę,quę sub cęlo sunt in locũ vnũ,& appareat arida,& factũ est ità,& vocauit Deus aridã,terrã,cõgregationesq; aquarum appellauit maria. Confusa erant prius oĩa simul elementa. Si vnũquodq; in suum locum, Deo iubente,vel natura ducesecederet, staretq; in suis naturalibus qualitatibus, nõ seruirent elemẽta homini,vt memini me *c* alibi asserere,atq; ideo ea rerũ dispositio facta est,quę durat adhuc ad hominis bonũ,satorũ,natorũq; oĩum.

b Has tres actiones in hoc opere distinguit S.Th.1.p.q.65 & q. 70.a. 1.

c Hoc eod.lib. 2.cap.14.

1210 Durabit in hoc statu mare,quãdiù Deus voluerit; Et verò si nulla futura esset rerum mutatio; duraret magis, & magis in infinitum, alteratũ quidem,vel á reliquis elementis,vel à cęlo;sed permansurum nihilominus, quia quamuis secundum partes corruptibile sit,corrumpi secundum totum,stante hac rerum dispositione,non potest.

1211 Quod ad motũ maris spectat,duplex est eius agitatio; vna incerta, cum huc,illuc sine lege fluctuat ventis versantibus;altera,quę certã habeat legem, & causam:& hęc ea est,de qua Philosophus speculatur.Nõ vnus est hmõi regularis motus,sed hic eum sequor,quẽ esse á Septentrione in Austrũ, tum in mari Mediterraneo,tum in Oceano,testatur *d* Aristoteles, & horum etiam temporum nauigationes docent;mox dicam de reliquis.

d Lib. 2. Meteor. summ. 1. cap. 1.

e Ibidem.

1212 Meotis(inquit *e* Aristoteles) in Pontum influit,iste autem in Aegeũ. Porro Meotis palus comparata cum Ponto Euxino septentrionalis est,& ab hac per Pontum ad mare Aegæum, ad Mediterraneum, & littus Aegyptiacum descensus est versus Austrum.

1213 Oceanum item habere cursum aliquem à septẽtrione in Austrum ab antiquissimo tempore aĩaduersum est; & credidere cõplures, de quibus meminit *f* Aristot.terram sub polo arctico esse altiorẽ,ac propterea indè aquas ad nos descendere.Sed quod spectat ad hunc motum in Oceano,causa in terrę altitudinem referri nulla ratione potest,cum sit rotunda,vt *g* alibi assero.

f Eod. cap. 1. sum.1.lib.2.

g Hoc eod.lib. 2.cap.14.

1214 Et verò,si rotunda non esset,desereretur tandẽ ab aquis illa terra eminentior,eędemq; suo pondere in inferiorem terrã collapsæ starent,ac proindè iãdiù cessasset is motus. Nisi fortè aliquis vellet,esse in illa altiori terra perennem fontem,vndè aquę perpetuò huc defluerent.Sed hoc est redire ad alteram quæstionem,modò tractatã, an mare primum aliquem fontẽ habeat.

1215 Pono igitur,terrã vergere ad rotunditatẽ, id quod syderum aspectus demonstrat,vt alias dixi,facitq; illud ingeniosum problema, quod aliquibus aliqñ incredibile visum est: Si duo viatores discedant ex eodẽ loco,alter orientem versus,alter versus occidentem, & pari vterq; velocitate ambulet; peracto terræ semicirculo conuenient in puncto opposito illi loco vndè primum discesserunt & non eodem die,quasi citiùs eo peruenerit,qui versus occidentem progressus est,quam qui versus orientem. Aliundè igitur illius motus à septen-

ſeptentrione cauſa aſſignanda eſt,quam ex terræ figura.

1216 Duæ verò ſunt cauſæ, quantũ ego cenſeo,quę ſimul iunctæ effectum hunc conſpicuũ reddunt,vtraq; nota, vtraq; apta ad hunc effectũ cauſandũ. Primò ſub polo arctico in regionibus ſeptẽtrionalibus frequentiſſimę pluuiæ ſunt,niues altiſſimæ,aquarũ copia ingens,& cauſa horum oĩum perpetua,eſt ſol ipſe,qui eo,quẽ tenet,curſu, mediã aeris regionem facit imminere amplio rem,& impreſſionibus aqueis fęcundiorẽ. Eſt ergo, cur excreſcentes ibi aquæ verſus æquatorem dilabantur ſuo naturali motu;nam ſemper aquæ, dum locus pateat,deſcendunt.

1217 Secundò,dum idem ſol circà terrã agitur, Zonã torridam vehemẽter vrit,quęq; in eadẽ ſunt maria attractis vaporibus,& ſi parum ad ſenſum,in re tamen,vt effectus monſtrant,non parum imminuit. Deficiunt igitur maria in Zona torrida,creſcunt eadem in Zona frigida; nihil ergo mirum, ſi ex frigida in torridam accurrãt ad implendum locum, & hic ipſe oceani motus eſt à ſeptentrione in Auſtrum,ideſt in oppoſitam partem.

1218 Audio hic obloquentẽ aliquẽ:hę ſi ſint cauſę huius motus in Oceano, pariter motũ ſimilẽ futurũ à Zona frigida,quę eſt ſub polo antarctico,ad torridã,quia credibile eſt,ex eiuſdẽ ſolis curſu,etiã illam Zonã,quæ ſub polo antarctico eſt,abũdare aquis,nõ ſecus,ac abundet illa,quę ſub arctico eſt. Hãc difficultatẽ *a* aliqui,vt euadãt negant, parẽ eſſe rõnẽ auſtralis, & ſeptentrionalis terræ, quia ſub ſeptentrione terra altior eſt. Sed re vera non effugiunt, quia hæc terræ altitudo nulla eſt,& etiam ſi eſſet, effectum hunc nõ pręſtaret; ſicut ſi aqua in vaſe iaceat, cuius vnum labrum alio altius ſit.

a Conymbr. tract. 8. Meteor. cap. 1. ex ſententia Niphi.

1219 Reſpondeo igitur,concedendo, parẽ eſſe rõnem vtriuſq; frigidæ Zonæ,quoad cęli curſum,aeriſq; temperiem, in quantùm præciſè pendet à cęli curſu;ſed cum de ea terrarum regione, quæ ſub antarctico iacet, nullam ad hanc diem notitiam habeamus,neq; adhuc conſtet, an re vera ſit talis motus ab Auſtro verſus ſeptentrionem,quia eo vſq;nec antiqui,nec noſtrates nautæ progreſſi ſunt,hoc puto eſſe philoſophi, agnoſcere, parem eſſe vtriuſq; terræ rationem ex cœli curſu.

1220 Quod ſi aliquando is motus deprehendatur,habemus iam cauſam. Si verò deprehendatur non eſſe,tunc philoſopho,ſpectatis cauſis magis immediatis,facilè erit dignoſcere, in quo terra à terra diſſideat, non tã quoad ſitũ, qui nihil ad id facit,quam quoad defectum aquarum, qui ex ventis, ex aſtris, & alijs ſimilibus cauſis oriri poteſt.

1221 Quod verò ſpectat ad eundem motum,qui in Mari noſtro,vt dixi,deprehenſus eſt, diſertè magis *b* Ariſtoteles huius cauſam aſſignat,quã alterius, qui in Oceano eſt(noſtrũ appello cum *c* Ariſtotele Mediterraneum,comprehendendo Aegæum,Euxinum,ac Męotidẽ paludẽ) Plurima nimirũ flumina, nec leui aquarum pondere onuſta,in Męotidem,Pontum Euxinũ, ingrediũtur,cũq; horũ mariũ nõ ampla capacitas ſit, congeſtæ in anguſtũ aquę refunduntur in Mediterraneum,& hic ipſe motus eſt à ſeptentrione in Auſtrum.

b Lib. 2. Meteor. ſumm. 1. cap. 1.
c Eod. cap. 1. cit.

1222 An non ingens fluuiorum accurſus? influit in Męotidem Tanais, cuius curſus Europã ab Aſia diſterminat, confluunt eodem ex Europa ſex alij

fluuij

fluuij, ex Asia septem, non ignobiles. In Euxinum Danubius, siuè Ister, procurrit. quantùm hic aquarum apportet, accipe ex *a* Plinio: Ortus hic in Germaniæ iugis, multis vltra Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes, immenso aquarum auctu, sexaginta amnibus receptis, medio fermè numero eorum nauigabili, in Pontum vastis sex fluminibus euoluitur. Sic etiam in mare Aegęum multa flumina incurrunt.

a Lib. 4. Nat. Hist. ca. 12.

1223 Capacitas verò horum marium par non est. Etenim mętotis palus lōgitudinem habet ab oriente in occidentem graduum circiter decem, latitudinem à septētrione in Austrum graduum sex; Angustè communicat Ponto per Bosphorum Cymmerium.

1224 Pontus verò quamuis mare maius hodie dicatur, longitudinem ab oriente ad occidentem habet graduum circiter octodecim, latitudinem à septentrione ad Austrum circiter quinque. Descensus est per Bosphorũm Thracium in Propontidem angustissimum mare, per tres tantùm gradus à septentrione in austrum, longum, per duos ab oriente in occidentem, latum.

1225 Per Hellespontum tandem ad Aegæum mare deuenitur, quod latitudinem habet ab oriente quinque graduum, longitudinem à septentrione octo. De his ipsis testatur *b* Aristoteles, non altam habere profunditatem.

b Lib. 2. Meteor. summ. 1. cap. 1.

1226 Mare autem Mediterraneum, vel quà in sinum Adriaticum ex parte deducitur, vel quà ad Grade extenditur, amplioris est ambitus. Hoc antonomasticè Mediterraneum dicitur, longitudinemque trahit à Columnis in Palęstinam graduum quinquaginta, & eo ampliùs, latitudinem ab ingressu sinus Adriatici vsque ad remotius Africæ litus, graduum septendecim.

1227 Addit *c* Aristoteles, altam etiam esse profunditatem; semper (inquit) adhuc profundius videtur esse mare, & Męotide quidem Pontus, hoc autem Aegæum, Aegæo autem Siculum; Sordonicum, & Tyrrhenicum profundissima sunt omnium.

c Eod. cit. c. 1.

1228 Nec verò Aristoteles aliter assignat huius motus causas in Mediterraneo, ac ego hactenus assignauerim, sed cauēdum est, ne anceps sonus contextus aliter persuadeat Hoc (inquit) propter fluuiorum multitudinē accidit, & propter breuitatem profunditatis. Si solum hoc secundum accipias, non est idonea huius motus causa. Nam esto, vasis fundus inæqualis sit, aquæ superficies æqualis stabit, vbi vas semel impletum fuerit. Necte igitur duas causas, & ex fundi inæqualitate capacitatem non parem intellige.

1229 Alius motus maris est ab oriente in occidentem. Notior iam is est, hac nostra, quam fuerit *d* Aristotelis ętate, quamquam alicubi etiam ab Aristotele indicatur is, qui in Mediterraneo est, quia frequentes per hoc fuere semper nauigationes. Deprehendunt autem hodie hunc motum in Mediterraneo, qui à Palęstina nauigant ad Columnas, mox per eundem cursum redeunt in Palęstinam; itus.n. adiuuante motu maris citior est, quam reditus motu retardante.

d Lib. 2. Meteor. summ. 1. cap. 1.

1230 Similis est in Oceano, quem ij deprehendunt, qui ex Hispania soluunt ad Indos occidentales, quiq; ex Indis orięntalibus veniunt ad Africę promontorium, appellatum caput Bonę spei; Citiora.n.sunt hęc itinera, quam cum retro itur.

1231 Fuere, *a* qui hunc marinũ motum attribuerunt motui diurno cęli: videlicet arbitrati sunt, trahi aquas motu raptus, sicut rapi bonam aeris partẽ communiter omnes sentiunt. Non placet hęc sententia, quia nõ est verisimile, motum cęli ad aquas pertinere, etenim non solum summa regio aeris, sed fermè totus aer circumuerteretur, eiusq; motum etiam nubes sequerentur, puppi, atomiq; pari itinere procederent, idemq; motus non solum in Oceano, & Mediterraneo appareret, sed in mari Caspio, in lacubus, stagnis, fontibus.

a Gasp. Contarenus lib. 2. de Elem. Vicom. in 2. Meteor. Borrus Dial. de fluxu, & refluxu, & alij.

1232 Recurrunt *b* alij ad astrorũ virtutem, aiuntq; imminere aliqua ijs marium tractibus, in quibus hic motus est, quę vim habeant sorbendi, suoq; suctu aquas trahere, quę si minus ad astra perueniant, assurgant certè, quasi conentur peruenire. Ego eam virtutem astris tribuo, quam effectus indicant. Hic nego esse necessarium hunc recursum ad astra, per vim attrahendi.

b Card. lib. 2. de subtil. Conymb. tract. 8. Meteor. ca. 3. Thiennensis, et alij in 2. Meteor.

1233 Habet sol notam omnibus vim attrahendi vapores ex aquis, quibus aeream quandam leuitatẽ indit. Et hoc mihi satis est ad hunc motum ab oriẽte in occidentem explicandum, quamquam huius eiusdem alia causa est in mari Mediterraneo, quæ alteri adiuncta motum faciat velociorem.

1234 Quod ergo spectat ad Mediterraneum, recipit hoc, vt dixi, cadentes à Męotide palude aquas in ampliorem alueum diffundendas; Cum ergo huius ab oriente ad occidentem producatur, eo aquæ ex Męotide redundãtes, naturaliter accurrent. Huic adde aliã causam, quam modo significabã. Suo cursu diurno sol vapores attrahit ex eodẽ mari, deest ergo aliquid, quasi in fuga, à sole raptum è marinis aquis; accurrent igitur aliæ, & quasi prælibantem solem consequentur, qui ipse motus est ab oriente ad occidentem.

1235 Posterior hæc cã similẽ motũ efficit in Oceano, & illud argumento, quod is motus velocior sit in partibus, quæ sub torrida iacent, quam quę sub alijs. Scilicet maior vaporum copia subducitur successiuè versus occidẽtem, eoq; accurrunt aquæ, quæ ex septentrione descendunt ad implendum locũ, qui motus erit ab oriente in occidentem.

1236 Nec verò dixeris, parem esse rõnem Caspij maris sinus persici, arabici, lacuũ, stagnorum, fontium; Quod.n.spectat ad hæc exigua aquarum conceptacula, non tantum est, quod sol exhaurit, vndè constare motus possit, parum verò exhaurit, quia non ampla est stagnantis aquæ superficies. Quod verò pertinet ad eos sinus, & ad mare Caspium, deest in illis ille impulsus, quem aquis dant cadentes à septentrione aquæ; si quid ergo exhauritur, illud flumina sine sensu supplent.

1237 Sed præter hunc motum ab oriente in occidentẽ, alium docuit *c* nauigatio per mare Mediterraneum, & sinum Adriaticum. Dixi in his, progredi aquas ab oriente in occidentem. Etiam retrogradum cursum ab occidente in orientem compererunt nautæ, quibus legentibus Illyricum litus, dum Venetias,

c Ex Contareno lib. 2. de Elem.

Venetias, ad illum omnium deliciarum portum, nauigant, peruium iter est, aquis sponte deuehentibus; in reditu verò, si nauigēt ad idem litus Illyricum, difficile est iter, secus verò accidit, si redierint legentes Italicum litus.

1238 Pari ratione in Mediterraneo, cursus aquarum est versus Gades per litus Italicum, recursus versus Palęstinam per litus Africum.

1239 Causa huius motus est ille ipse, qui est ab aquarū impulsu, descendētium ex palude męotide, & alijs Gręci maris tractibus. Effunduntur hæ aquę, quà datur aditus, & versus Columnas, & Venetias versus; sed ad summum sinum vbi peruenerunt, regrediantur, quasi in orbē, necesse est per aliud litus, quia exitus nullus est. Sic illę, quæ feruntur ad Columnas, angustū ibi fretum offendunt, & quia non plus vltra propter freti angustias, regrediuntur per litus Africum.

1240 Caue hic lector, ne hos regulares maris motus cum irregularibus cōfundas, aut cum regularibus etiam, sed alicuius loci proprijs, qui sui causam habeant ex terræ situ. Magnus est aquarum impetus ad Bonæ spei promōtorium, in freto Magellanico maior; quia maiores terrarū angustiæ sunt, in quibus agitatum, vel regulariter, vel irregulariter mare motus varios facit quacunq; potest. Ego non solum de regularibus, sed etiam de magis vniuersalibus hæc asserui. Restat maris æstus.

1241 Difficilis est de maris æstu disputatio diù discussa, & haud scio, an ad hanc diem difficultates omnes excussæ sint. Exclamat hic *a* aliquis his verbis: Quod vbiq; clamare soleo, nos parum scire, maximè conuenit huic disquisitioni, quæ maris æstum tractat; animi tamen gratia exerceamus nos, idq; sine culpa sanè, quemadmodū & sine ambitione. Amo ipsum hoc mearū hac de re assertionum exordium. Non ascribetur opinor culpæ, si me ipse hic exploro, nec laudem affectasse videbor, qui profiteor operæ precium futurum, si vituperationem euasero.

a Scalig. Exercit. 52.

1242 Difficultatem hac in re auget silentium Aristotelis, qui nihil, quod ego sciam, de æstu scripsit, cum tamen antè ipsius ætatē quæstio dudū agitata sit ab *b* antiquioribus Philosophis, Heraclito, Pythia Massiliensi, Timæo, Platone, Seleuco Mathematico, & alijs. Credibile est, hominem cordatum missam fecisse hanc quæstionem, quia nondum liquebat. Licet hac ętate aliquid amplius audere.

b Ex Plut. lib. 3. de plac. c. 17

1243 Esse in mari æstum, motum scilicet intumescentium aquarum, mox desidentium, hasque vicissitudines statis, certisque vicibus alternantium, discere quisque potest, vel ex sensibus, vel ex historijs. Fluxus vulgo dicitur, ac refluxus, sed verè æstus ratio in causa est potius, quam in hoc effectu fluxus, & refluxus, scilicet in quadam efferuescentia, & ebullitione aquarum, à qua sequitur accessus ad litora, & quædam ex litoribus eruptio, & in cessatione huius ebullitionis, ex qua item naturaliter fit, vt aquæ sese intrà suos fines recipiant, ac retrocedant.

1244 Aestum hunc eleganter *c* quidam descripsit, esto causam non nisi remotè indicauerit: Attollente se, inquit, cum luna mundo, aquæ intumescunt mox à meridiano cęli fastigio vergente in occasum, resident, rursusq; ab occasu

c Plin. lib. 2. nat. Hist. cap. 97.

casu subter cęli ima,& meridiano contraria accedente inundant,hinc donec iterum exoriatur, se sorbent.

1245 Possum eundem ego effectum breuius definire, eum, qui dicitur fluxus,ac refluxus maris,aquarum tumorem esse,ac residentiam,vtrunq; certa horarum periodo comprehensum.

1246 Mira verò est huius motus varietas, vt *a* viri docti tradiderunt. Quod spectat ad duratiouẽ,tenet fluxus, & refluxus simul spatium duodecim horarum,& ferè sex horis fluxus fit,totidẽ refluxus,mox modicissima quiete interposita,iterum fluxus,iterum refluxus,paribus semper horarum periodis. Ne longè hinc abeas, vicissitudinem hanc in sinu Adriatico minutissimi quique cymbularij norunt,& ad suos vsus obseruant.

a Card. li.2. de subtil. Scaliger exercit.52. Cõtaren.lib.1. de elem. Borrius de fluxu, & refluxu. Vicomerc.et alij interpretes in 2. meteor.

1247 Alibi verò intrà ipsum spatium duodecim horarum alternatio non est par. *b* Mare Aethyopicũ,quod Ginegæ vocatur,bis in die fluit, ac refluit, sed fluxus est quatuor horarum, refluxus octo. Oceanus Aquitanicus Garũnæ fauces facta irruptione intrat septenis horis,mox recedit quinis. Sic alibi durationis varietas est, sed nec vbiq; par ebullitio est, alibi altiùs intumescit mare,& ex alto magis præceps est fluxus,alibi non tantùm est fastigium,nec ità insolens accessus.

b Ex Cardano, Scalig. Vicomercato.

1248 Iam verò huius æstus causa inuestiganda est,& vt de ea,quam veram esse censeo, certius constet,assero prius,quas cẽseo falsas. *c* Seleucus Mathematicus aiebat,moueri terram motu contrario circulationi Lunæ, & ab aere inter hæc duo corpora coarctato causari hunc motum aquarum. Censeo, cuiq; sobrio certum esse posse,terram immobilem stare. Sed etsi moueretur, nego,eã posse esse causã huius effectus,quoad oẽs varietates, quę in eo sunt.

c Apud Plut. lib.3. de plac. cap.17.

1249 *d* Timęus opinatus est,marini æstus causam esse ex incursu fluuiorũ, ex montibus in mare procurrentiũ, nimirũ facta aquarũ additione,fit æstus, mox,quà se aquæ componunt,resident in plano,ac refluunt. Interrogo,cur si flumina hunc motum causent,non causent vbiq;? An nõ plurima irruunt in mare Mediterraneum?& tamen in *e* hoc nullus ęstus adhuc deprehensus est. His adde, quod flumina pari semper ratione currunt,& si quando copiosiores aquas portẽt,aliàs tenuiores,nõ proptereà mutatio vlla est in ęstu maris.

d Apud Plut. ibid.

e Ex Contareno li. 2. de elẽ.

1250 Aliter hac in re *f* Plato philosophatus est, qui, vt supra retuli, aquarũ voraginẽ in mundi centro collocauit, perpetuo agitatam. Ex hac is eiectari aquas in mare, mox recipi opinatus est, & hanc esse causam ebullitionis per eiectationem,residentiæ per receptionem.

f Apud eundẽ Plut.& legi ipse Plato potest hac de re in Phædone siue de anima.

1251 Hinc illę natę sunt fabulę: *g* Mũdũ esse magnũ animal,huiusq; nares in Oceani profundo sitas esse,per quas emissi anhelitus,vel reducti,modo infiẽt maria,modo reuocent. Placeret hæc sententia,si mihi Tartarũ esse,probaretur,sed incerta de eo assertio est,vt *h* suprà dixi.

g Apud vicõ. in 2. meteor.& alios.

h Hoc eod.cap.

1252 Alij *i* huius æstus ortũ referunt in motũ cęli:rapi videl. aquas à litore orientali ad occidentale mox per allisionẽ retroagi,& hac vicissitudine fluxũ, refluxũq; alternari. Memini me alibi negare,cęli motũ ptinere ad hęc, quæ ĩ mediã regionẽ aeris sunt. Nimis ergo remota est causa,quã quę valeat mari-

i Aegyd. in 2. d.14.q. 2.dub. 1. Laterali.

1253 num æstũ attingere. Addo,etiãsi cœli motus ad mare perueniret,

non rectè assignari causam, nam periodus fluxus, & refluxus eo breuior esset, quo minor esset distantia litoris à litore, quod tamen verum non est, nam vbique est duodecim horarum.

1254 Referunt *a* alij eundem motum in situm terræ, in qua mare, velut in vase, iacet: Ea, inquiunt, natura aquæ est, vt in locum demissiorem descẽdat; si ergo maris fundus inęqualis sit, eo aquæ accurrent, & sic refluxus est à litoribus, mox conueniunt in altum multæ, & allisæ repellẽtur, erit ergo aquarum reditus ad litora, & fluxus. Nõ placet hęc sentẽtia, quia naturalis aquarũ cursus est in locũ demissiorẽ, si ille iã plenus nõ sit; vbi vero plenus fuerit, quæcũq; sit fũdi inęqualitas, stabit, & in naturali quiete, nisi aliud sit, quod impellat.

a Buccafer. in 2. meteor. lect. 18. vbi tribuit eandem sententiam Burid. Piccol. & alijs.

1255 Placet alijs, eundẽ hunc effectum alicui occultę virtuti tribuere, quæ valeat ad se aquas attrahere, simili quadã ratione, ac magnes ferrũ trahit. Tribuũt ex his aliqui hãc virtutẽ terrę. Sed hoc probabile nõ est, nã staret potiùs suprà terram mare, sicut ferrum magneti adhęret, quam moueretur.

1256 Tribuunt alij lunæ, quæ *b* mater humiditatum dicitur, quia maximè dominatur aquis: Sed hoc ẽt difficile creditu est; nã si traheret luna aquas, traheret quacunq; illa progreditur; traheret oẽs; non traheret, qñ supra nostrum hemisphęrium non est. Contrà tamen accidit in maris ęstu, cuius motus nõ est ab oriente in occidẽtẽ, nõ est vbiq;, & est etiã cum luna nõ aspicit.

b Ex Pontano in meteor.

1257 Sed vt meã tandem sententiam aperiam, lõgam esse puto causarum seriẽ, quę hunc effectum produnt. Pono, quod *c* suprà asserui, quodq; probatissimi philosophi dant, cœlum habere actionem in hęc inferiora elemẽta, vel quà motu, & lumine calefacit, vel quà virtutibus occultioribus alias ẽt qualitates excitat. hęc illa sunt Arist. vim intẽdendi, vel tollendi, vel indicandi, vel cõtrahẽdi morbũ, hñt syderũ ortus, Orionis, Arcturi, Vergilarũ, Caniculę, qui flatus, imbresq; excitãt, qui serenitates, frigora, teporesq; solent afferre.

c Hoc eod. li. 2. cap. 13.

1258 Pono item, hanc cœli vim non solum externam terrę, marisq; superficiẽ attingere, sed altè in profunda descẽdere, concoquendo, rarefaciendo, densando, spiritus, atq; halitus varios excitando. Exẽplo sit id, quod facit idẽ cœlum in homine, paruo mũdo; nam pro cœli, astrorumve cursu vita hominis regitur, cęliq; actione certis annorũ periodis interni humores disponũtur sępè ad interitũ, hinc illi graduales anni, quos medici climactericos vocant, septimus, nonus, septimus quisq; nonus quisq;, ter septimus, ter, nonus septies nonus, nouies nonus.

1259 Eidem indicio sunt in febribus iudiciales dies, quos medici criticos vocant, vel criticos principales, in quibus maiores crises fiunt, vel criticos indicatiuos, in quibus de futuris crisibus iudicium est.

1260 Scio conatũ esse *d* quẽdã probare, criticorũ dierũ cãm nõ esse in cęlo, vel astris, sed in hoĩe ipso latere, inque ipsa natura morbi; Sed haud scio, quantũ profecerit. Dum causam non reddit, cur vitiati in corpore humores certam tẽporis periodum ad cõcoctionẽ, digestionem, incrementũ, cõsumptionẽ postulent, adhuc nihil affert, in quo aliorũ ingenia conquiescant, atq; ideò ad cęlum recurrendũ necessariò est, à quo sit in vitiatos humores actio.

d Fracastor. opusc. de diebus criticis.

1261 Porrò consentire marinum æstũ cũ astrorũ motu, & maximè, cũ solis,

ac

ac Lunæ coniunctione,ac distantia,tam notum est, vt vix vllus sit ex nautis, qui ad cœlum attendat,& quanta fluxus, & refluxus vehementia futura sit, ignoret; Etenim quamuis hic motus duodecim ferè horarum periodo claudatur;vno tamen in loco vehementior aliquãdò est,& altior,quam alio tempore,& hoc nautæ ex cœlo didicerunt,ac futurum prænunciant.

1262 Quædam cœli spatia distinguenda hic sunt,per quæ Sol, & Luna feruntur,coniuncta aliquandò,vt in nouilunijs;mox distantia per quartam cęli partem,vt in primis lunæ quadraturis; opposita deinceps,vt in plenilunijs; tandem per vltimã cęli quartam distantia,vt in tertijs lunæ quadraturis.

1263 Quatuor hæc spatia sunt, facta cœlestis sphæræ diuisione in quatuor æquales partes,quarum duæ diurnę sunt, dum per nostrum hemisphęriũ sol it,totidem nocturnę,dum per oppositum;Quatuor ergo distinguuntur puncta,quasi partium termini,vnum in oriente, alterum in meridie, tertium in occidente,quartum in media nocte.

1264 Diuide has ipsas cœli quartas bifariam æqualiter, totidem habebis puncta,vnum inter orientalem,& meridionalem situm, & sic deinceps. Per hæc spatia Sol,& Luna gradiuntur, sed in quo puncto vnumquodque sit ex his astris, multum enimverò facit ad maris æstum.

1265 Habent *a* hęc puncta quatuor nomina ab effectu,quem astra causãt, cũ in his sunt.Duo,alterũ in oriente,alterũ oppositũ in occidente,dñr pũcta debilia fluxus;Duo itẽ opposita,alterũ in meridie,alterũ in media nocte, dñr puncta debilia refluxus.Duo ẽt opposita,alterum in prima quarta diurna ab oriente,alterum in prima nocturna ab occidente, dicuntur puncta fortia fluxus; Duo deniq; etiam opposita sunt, alterum in secunda quarta diurna à meridie,alterũ in secunda nocturna à media nocte,dñr pũcta fortia refluxus.

a Ex doctrina Friderici Delphinij, fuse explicata ab Accorambonio in Annot. ad lib. de mundo & ab Io: Taisnie-ro opusc. de motu celerrimo.

1266 Ex effectu habes nomina.Etenim fac sol,& luna simul eant,vt accidit in nouilunio, cum nobis oriuntur primùm, sensim sinè sensu incipit æstus debilis,ac languẽs,ideò dicuntur esse in puncto debili fluxus.Cum per octauã cœli partẽ progressa sunt,vehementissimus est fluxus;hinc fortè punctum dr̃.Mox sensim incipit maris furor residere, cũ hæc astra primã diurnã quartã peragrarunt;hinc dr̃ debile refluxus pũctum. Desidet mox mare velocius, cum eadẽ astra peruenerunt ad medietatẽ alterius quartæ diurnę,& dñr stare in pũcto forti reflux⁹.Ex his habes noĩa,& rationẽ oppositorũ terminorũ.

1267 Multũ facit hęc astrorũ coniunctio,quę est in nouilunio;Vel,si cõiuncta nõ sunt,positio in similibus pũctis,qđ accidit in plenilunio;Etideò norũt Nautę,sublimes tũc futuras aquas, cũ astra steterint in pũctis fortib. fluxus; mox quasi ex alto ruituras ingẽti casu, cũ eadẽ steterint in fortibus refluxus.

1268 Aliàs vnius astri virtutem alterius virtus remittit,cum disiuncta sunt, & sita in dissimilibus punctis, & hac ratione nautæ, etiamsi lunæ faciem non aspiciant,ex ipsa facie maris lunæ progressus norunt.

1269 Hæc ego propterea asseruerim,vt constet,qui sit maris, cœliq; consensus;Vnum tamen adhuc deesse censeo, quod hi punctorum descriptores non satis explicant; Nimirum aliquis effectus vicinior assignandus est,qui sit ab his astris,quiq; idem sit proxima causa marinæ efferuescentiæ.

1270 Anuent hic opinor medici, si petatur ex morbis exemplũ. Nec enim annorũ gradus homines interimunt, nisi ipsa annorum gradatione, cœlique actione humores, qui in homine sunt, vitium conceperint, quæ mortis causa proxima sit. Nec aliter dies critici sua signa dant, nisi cœli effectus monstrãdo in subiecta aliqua morbi materia.

1271 Reor igitur fluxum, & refluxum maris oriri immediatè ex magna exhalationum copia, quæ ex terra excitatæ, & aquis admixtę, tum efficientur, tum materialiter causant fluxum; eædem ex aquis euadentes, dissipatæ, & cõsumptæ, faciunt refluxum per accidens, & per sui absentiam.

1272 Has exhalationes excitant Sol, Luna, astra per vim agendi in hæc inferiora; Hæ verò sua caliditate aptissimę sunt ad maris bullitionem, quia calor rarefacit; & hęc efficientia est. Prætereà in genere causæ materialis idem præstant, dum se aquis miscent, nam & ipsæ locum occupant.

1273 Quod verò in aliquibus maris tractibus æstus sit, in alijs nunquam, oritur ex sole, & aquarum varia dispositione, prout scilicet vna terra magis, vel minùs apta est à cœlo alterari, & sufficientem prębere exhalationum copiam, & prout vna aqua magis apta est, quàm aliæ ab ijsdem exhalationibus commoueri. Diuersitate locorum (inquit alicubi *a* Aristoteles) differẽtia oritur, vt nõ omnis ferat omnia tellus. agens enim certas requirit in materia cõditiones, quas si non habeat, effectus, aut nullus est, aut non idem.

a Lib.8. de Histo.anim.c.28.

1274 Spectandus etiam est littorum situs, ex quo ęstus potest nullus apparere, etiamsi aliquis sit. Item aqua si nimium rara sit, dabit exitum peruium exhalationibus, & nullus tumor apparebit, & hoc ferè in lacubus fit, in quibus aquæ dulces rariores sunt marinis.

1275 Sunt aliquę aquę ità densę, & graues, vt exitum tentãtes exhalationes, ab ijs comprimantur, & extinguantur, quam esse causam *b* aliquis notauit, cur in mari mortuo non sit æstus. Lacus is est in Palestina, dictus olim Asphaltes, siuè Asphaltites, famosus incendio ciuitatum, cœlitus incensarũ, & obrutarum: aquas habere dicitur præpingues, & crassas, id quod etiam indicat sapor; amaræ enim sunt, non solum salsę.

b Borrus. dial. de fluxu, et refluxu.

1276 Iam quod spectat ad durationem huius motus, compręhenditur, vt dixi periodo duodecim horarũ, quia certa temporis spatia necessaria sunt, vt exhalationes pręparentur, per aquas diffundantur, dissipentur, consumantur. Et verò quàm multa sunt in rerũ natura similia huius regularissimi effectus. *c* Plinium audi: Ardentissimo ęstatis tẽpore exoritur caniculę sydus, sole primam partem leonis ingrediente, huius exortum diebus octo fermè Aquilones antecedunt, quos prodromos appellant, post biduũ autem exortus ijdẽ Aquilones constantius perflant diebus quadraginta, quos etesias vocant. Dies Alcionios quis ignorat, cum Alciones nouerint?

c Lib.2.natur. Hist.c.47.

1277 Sed quod mihi rem hanc facit exploratam magis, est experimentum, quod habemus in tertianis, & quartanis febribus, in podagra, & similibus morbis certo ordine recurrẽtibus. Reputa igitur febri laborare mare, vbi laborat ęstu; sic sępè videas pręsertim in Autumno, quodãmodò aerẽ ęgrotare duplici tertiana, dum dies singuli sereni surgunt, mox repẽte sub vesperam e

præpa-

præparata materia nubes coguntur; Hæc eſt, vt dixi in marina febri exhalatio, quia in ea copia, & diſpoſitione, quæ ſit ad effectum ſatis, duodecim horarum ſpatio præparatur.

1278 Quod verò ſpectat ad æqualitatem, vel inæqualitatem temporis, quo ſe mare attollit, & eius, quo ſe in ſe recipit, huius cauſa eſſe poteſt ipſarum exhalationũ qualitas. Si ſint hæ calidiores, citiùs per mare excurrunt, & velox fit fluxus, poteſt autem diutiùs durare refluxus; nam cum is fiatnon ſolum per euaſionem exhalationum, ſed etiam, quia in ipſis aquis multę extinguuntur, vbi hæ calidiores fuerint, diutiùs cum aquis luctabuntur, quàm ſi minùs feruidæ certamen ingrederentur. Ex his de reliquis accipito coniecturam.

1279 Deniq; quod aliquibus diebus vehementior ſit maris fluxus, quàm alijs, oritur proximè ex quantitate, & qualitate exhalationum, remotè ex varia coniunctione aſtrorum, pręſertim Solis, & Lunæ, comparatarum ad puncta fortia, vel debilia fluxus, aut refluxus. In hãc ego rẽ illorũ pũctorũ deſcriptionẽ admitto, dũmodo media cã interueniat, quę ęſtũ proximè attingat.

1280 De quibuſdã fontibus *a* traditũ eſt, certis horis fluere, certis refluere. Probabile mihi eſt, horũ motũ oriri ex motu maris pro ſubterranea aliqua coniunctione, quam cum eo habeant. Mox dicam de origine fontium, hic aſſero, nullam eſſe repugnantiam, ſi ſtantes aliquæ aquæ, quæ in mare nõ currunt, ſed veluti in puteis, ac vaſibus aſſeruantur, aliquam habeant cum mari conſenſionem.

a Sen. li. 3. nat. qq. c. 16. Plin. lib. 2. c. 97.

1281 Motus verò horum fontium, & par eſſepoteſt, vt fluente mari, fluant & diſpar, vt fluente mari, refluãt, pro diſtantia, pro terrę ſitu, pro meatuum ſubterraneorum obliquitate, & anguſtijs. Hęc de fluxu, & refluxu. Euripi etiã Voragines, Vortices marini motus ſunt.

1282 Euriporum motus non eſt diſſimilis à motu fluxus, & refluxus; etenim in his pari modo aquę attolluntur, & deprimũtur, ſed ſępiùs, ac frequentius, quã, vbi mare dicitur ęſtuare. *b* Maris tractus eſt in Aegæo, qui inter Eubœam inſulã & litus Achaiæ iacet ad Bœotiam; hic ſepties vno die fluit, ac refluit. Dicitur in huius contemplatione Ariſtoteles cõtraxiſſe morbum, quia cauſam aſſequi non potuit, dicitur idem in mare ſe præcipitẽ dediſſe, vt quia capere non poterat Ariſtoteles Euripum, caperet ſaltem Euripus Ariſtotelem. Sed neutrum credunt probati ſcriptores, nec mihi veriſimile eſt.

b Ex Plin. lib. 2. c. 97. & lib. 4. cap. 12.

1283 Inter Euripos numerat̃ et fretũ Tauromitanũ, ſeu Mamertinũ iacẽs inter Pelori promontoriũ, & Calabrię littus, qua Sicilia Italiã ſpectat; Hi cẽt mare ſę piùs vno die fluit, ac refluit. Alij quatuor Euripi ſub polo Arctico eſſe dñr ad rupẽ nigrã, tãque incertus motus eſt aquarũ, antè, & retrò euntiũ, vt dubiũ ſit, an recedant à rupe in mare hyperboreum, vel potius ab hoc mari in rupẽ irruãt. Deniq; vbi vbi Euripi ſint, quia ſem ꝑ sũt in anguſtijs, ac fretis, cẽſeo, repetitũ motũ oriri ex litorũ ãguſtijs, & alijs regularib. motib. maris.

1284 Quãuis Ariſt. tacitus pręterierit fluxũ, & refluxũ, *c* vtſup. dixi, de Euripis aliquã feciſſe mẽtionẽ viſus eſt, & cauſã eãdẽ, reddidiſſe, quã ego reddidi, his *d* verbis: Fluẽs aũt mare vr̃ ſm̃ anguſtias, ſicubi ꝑp adiacentẽ terrã in mo dicũ ex magno coarctatur pelago, propterea ꝙ libratur huc, atq; illuc ſæpè.

c Hoc eod. cap.

d Lib. 2. meteor. Sum. 1. c. 1.

1285 Ipsa hæc est causa, cur non eadē sit motus repetitio in omnibus Euripis, quia non est in omnibus his maris tractibus eadem dispositio littorum, nec idem primum principium motus, idest regularis motus maris.

1286 Habet præterea mare aquarū vertigines, ac voragines, quales videmus etiā in fluminibus. Vna esse *a* dicitur in mari Noruegico, quā non nisi tēporum, locorumq; peritissimi incolumes pertranseant. *b* Vltra Sueciam in mari Baltheo mare se se attollit, sicut fit in fluxu, mox vbi se idem deijcit, ducto amplissimo gyro, se sorbet, lōgè diuersa ratione, ac accidat in refluxu. Sic etiam in mari Siculo vorago est nota poetarum figmentis, quæ Charybdis dicitur, est in eodem quædam ebullitio aquarum, quæ Scylla dicitur.

a Ex Olao li. 2. de reb. septētr. cap. 77.

b Ex Cardano lib. 1. de varietate. c. 4.

1287 Has voragines, non malè distinguas in quasdam minores, & alias maiores, quia non est eadem omniū ratio. Minores quæ sunt, oriuntur ex aquarum allisione ad littora sinuosa, vel ad concauum maris fundum. Ipsa videlicet littoris figura, vel fundi cauitas, dat incohationem motui circulari, mox quia venientes aquæ eas, quæ præcesserunt in eandem viam impellunt, circulus, seù potiùs spira fit.

1288 Cū hæ voragines perpetuæ nō sūt in eodē loco, oriri possunt ex vētis.

1289 Maiores verò cum sunt credibile mihi est, habere causam ex aliqua subterranea cauitate, quæ maris aquas absorbeat, vt in aliam distantem partem eijciat. Vbi absorbentur aquæ, ibi vorago apparebit, vbi eædem reiectantur, ebullitio erit. Si liceat hic mihi agere coniecturis, reor, vbi Charybdis vorat, ibi terrę hiatum esse, à quo aquæ sorbeantur, meatum esse per terram, non longè à radicibus Aethnę, easq; in cursu deuehi exhalationes, quæ per Aethnæ caminos euadentes succendantur; reddi tandem aquas ad Scyllam. Vltimo loco de sapore maris hæc affero.

1290 Aqua Si suum habeat naturalem statum, saporem nullum habet, qua in re decepti sunt non pauci ex *c* antiqua Philosophia, qui videntes omnia, quæ sapida sunt, humida esse, putarunt esse hanc aliquam è primis qualitatibus aquæ. Nec verò, vt aqua saporem acquirat, satis est, si ab extrinseco agente alteretur, sed requiritur pręterea, vt aliquid ei admisceatur, à quo illi maior quædam crassities ad saporem necessaria adueniat.

c Democritus, Anaxagoras, Empedocles, apud Arist. lib. de sensu, & sensili cap. 4.

1291 Terra si pura esset, nullum saporem haberet, sed quia valdè impura, & permixta est, maximè est sapida, & saporem aquis impartitur. Manifestū est hoc (inquit *d* Arist.) maximè in salsis aquis, sal enim quedā terræ species est, sic quæ per cinerem colantur, amarū existētem, amarum faciunt saporē.

d Eod. lib. de sensu, & sensili cap. 4.

1292 Ergò si humidum, quod ex natura sua insipidum est, admisceatur cū sicco, fiet facilè sapida substantia; diciq; sapor poterit qualitas immutatiua gustus, resultans ex humidi, & sicci ad inuicem alteratorū admixtione, quicquid contrà non *e* nemo obijciat.

e Gaspar Gomez lib. 1. de Sale.

1293 Habeo ex his, quicunq; sit maris sapor, illum ex admixtione alterius substantię siccioris oriri; Mare enim stat loco elementi aquę, quod nullū postulat ex se saporē. Sed sapores varij sunt, extremi quidā, alij medij, & ex extremis cōpositi; extremi sūt dulcedo, amaritudo, à qua vult *f* Arist. nō lōgissimè distare salsedinē; medij sunt, qui cōponūtur ex his, & in q̄bus pręter sub-

f Eod. c. 4. lib. de sensu & sēsili.

stantiæ siccæ & humidæ compositionem, concoctio, adustio, cruditas, & similia saporum diuersitates vltimo determinant.

1294 Iam quod spectat ad maris salsedinem, quæ ex modò positis Aristotelicis principijs innotescit, falso *a* quidam opinati sunt, mare salsum fieri, quia partes aquæ dulciores à Sole attrahūtur, relictis crassioribus, & amaris. Contrà est, ait Aristoteles, cum hæ partes detractæ redeunt per pluuiā, cum in mare tot fluenta dulcium aquarum immittuntur, deberet mare amaritudinem, seù salsedinem deponere. Adde id, quod ex natura sua sapidū nō est, detractione partium, & sola extrinseci agentis actione, saporē non acquirere.

a Apud Arist. lib. 2. meteor. Sum. 1. c. 3.

1295 Visum est *b* alijs, fieri mare salsum à fluminibus; etenim, dum hæc ad mare progrediuntur, necesse est multùm terræ abradant ex ripis, & alueo, illamq; secum in mare afferant; Quare si ad saporem humidi, & sicci admixtio necessaria est, causam habemus, inquiunt hi philosophi, sed rectè argumentatur Aristoteles contrà hos, si turbidæ fluuiorum aquæ saporē aliquē efficere in mari possunt, efficient illū ipsum, quem ipsæ habent, at non habent salsum.

b Apud eundē Arist. ibidem.

1296 Pari etiā subtilitate *c* Aristoteles Empedoclis sententiā reijcit, vbi vult, mare esse salsum, quia terræ sudor est. Istud quęro (inquit Aristoteles,) cur sudor salsus sit, & an sint eędem marinę salsedinis causę, quę salsi sudoris. Enimverò eædem non sunt, nisi dixeris magnum animal terram esse, ex cuius alimento supersit malè coctum excrementum.

c Eod. c. 3. Sū. 1. li. 2. meteor.

1297 Addidit his antiquarum fabularum *d* imitator, in mari ingentes esse salis scopulos, ad hos allidi aquas, & sicut cū colores in aqua abluis colorata fit, ità ex ablutione salitorū scopulorū salitas fieri aquas marinas. Ego verò libenter ex hoc discerē, viderit ne hos scopulos, hos salis mōtes in mari? Non vidit, opinor, nā indicasset, vbi sint, & quā frequētes sint, vt sui ablutione, quātus est, Oceanū in toto orbe terrarum possint inficere. Quod si non vidit, non credo, cum aliundè salsedinis causas habeam ex non leuibus cōiecturis

d Card. lib. 2. de subtil.

1298 Est ergo causa marinę salsedinis adusta cōpositio aquarū, & exhalationū terrestriū, quæ in mare ex terra ascendunt, & aquis pluuijs ex nubibus in idē mare deferuntur. Docent hoc, inquit *e* Aristoteles, australes pluuiæ, itēq; primę autūnaliū, quę non solū amplas guttas deferunt, sed ēt salsedine quadā aspersas ab admixtione exhalationū, quā pluuię Australes habent à venti caliditate, autumnales primæ à caliditate præcedentis ęstatis.

e Lib. 2. meteor. Sum. 1. c. 3.

1299 Sed esse in mari non exiguā exhalationū copiā indicia complura sunt, quæ optimè vidit *f* Aristoteles. Sunt aquę marinę calidiores dulcibus, & quia calor est per substantię calidæ, & siccæ admixtionem, sunt eędem crassiores. Hinc est, vt qui in mari corpus lauerint, citiùs resiccentur, quam qui fluminibus, aut lacubus, *g* vt qui ad mare habitant, aere vtantur tepentiori, quam qui longè distant, & alij sunt similes effectus ad indicium idem.

f Eod. c. 3. lib. 2. meteor.

g Ex Arist. Sec. 23. Problem. à nu. 7. & seq.

1300 Mirū verò alicui videri possit, cur cū mare salsum sit, & pluuiarum aquę inde accipiantur, raro sint pluuię salsę, & sæpè dulces. Sed mirari idem desinet, vbi vel ex experientijs, vel ex *h* Aristotele didicerit, posse ex sapido extrahi, quod aut non sapidū, aut nō eiusdem saporis sit. Sol igitur tenuissimas maris partes hauriens, plus aliquid de humido accipit, quam de sicco per

h 2. meteor. Sū. 1. cap. 3.

euaporationem, & hinc saporis mutatio est.

1301 Ex eadem subtractione est, vt mare sit *a* magis salsum in summo, quã in imo, quamuis & in imo salsedo non parua sit, ob partium crassiorum desidentiam.

a Ex Aristot. lect. 23. Problem. 30. & Scalig. exercit. 51.

1302 His adde, maris salsedinem posse ex alijs pluribus causis augeri, minui, conseruari: Scilicet astrorum cursus maiorem facit aliquandò copiam exhalationum, quàm alio tempore: Ad idem cõferre potest terræ qualitas, in qua mare iacet, & positio in ordine ad cœlum; Ad idem facit, si mare consensionem habeat cum terræ partibus salitis.

1303 Pari verò ratione philosophandũ est de stagnis quibusdam, fontibus, aut lacubus; si cum mari consensionem hi non habeant, potissima causa est terræ qualitas, per quam aquæ ad fontem veniunt.

FLVMINA, et Fontes.

CAP. XXIX.

1304 FLVMINA in mare profluere, satis notum. Complura sunt etiam, quæ, quamuis in terra desinere videantur, vel in aliquem lacum, quem impleant, credibile tamẽ est, id, quod etiam asserit *b* Aristoteles, delitescere per aliquod terræ spatium, vel diffundi in lacum, vt aliundè postmodum errumpant, vel ex lacu latenti ductu alia flumina deriuentur.

b Lib. 2. meteor. Sum. 1. c. 2.

1305 Cum verò fluuiorum accursu maria non impleantur, visum hoc est *c* multis efficax argumentum ad probandum, eo tandem desinere flumina, vndè exeunt, quæ mihi sententia non probatur.

c Scalig. exerc. 46. & alijs, quos citãt Conimbr. tract. 5. meteor. c. 3.

1036 Fateor, nonnullos, qui mecum sentiunt, inualidè agere cõtrà eos, qui flumina deriuant ex mari, dum aiunt, quia mare salsum est, etiam fluuiorum,

aquas futuras salsas. Scilicet illæ per terras longè deductæ percolantur, & salsedinẽ deponũt, vndè est, vt in Africę littoribus effodiãtur in littore putei, ex quibus aquę dulces hauriũtur. Sic ẽt traditur ratio reddẽdi marinas aquas potabiles, si vas cereum fiat, obstructoq; orificio, deprimatur in mare. transpirant tenuissimæ maris partes per poros, & in tractu salsedo omnis abstergitur.

1307 Difficilius explicatu est his, qui originem hanc ex mari petunt, qua tãdem vi, cum fontium, fluuiorumq; scaturigines altiores ipso mari sint, eo ex mari aquæ ascendant. *a* Terram hic aliqui veluti spongiam faciunt, quæ ad summos etiam montes maris aquas ebibendo pertrahat. *b* Alij terram volunt esse similem humano corpori; Cur ergò ex mari non ascendat aqua, etiam ad summos montes, cum in nobis ex corde ascendat sanguis ad summum caput? Explicant hi vt cumq; quomodò attrahuntur aquę, sed interrogo, qua vi exprimantur, cum non semper ex terra pendente cadant flumina, sed surgant ex iacente?

a Lucretius lib.6.
b Scaliger cit. Exer. 46.

1308 Mox etiam quęro, qua ratione aquam attrahunt montes, qui è solido saxo constant, & aquis scaturiunt? Deniq; si inest hæc vis terræ, cur tam amplę planicies, quas peragramus, non semper madidæ sunt, sed solum sub Ioue pluuio? Venarum diuersa est ratio, multa enim in viuentibus fiunt contrà naturalẽ elementorum motum, virtute animę, & naturalium instrumentorũ, ad naturales functiones datorum.

1309 Ad artificiosos fontes hac eadẽ in quæstione recurrunt *c* alij: Scilicet vbi in medio vase comprimitur aqua erumpit, & salit è lateribus. Simili ergo ratione iacentes in alto mari aquę sua mole, & pondere deorsum grauitãt, irrumpuntq; per subterraneos ductus oppressę, ita vt exaltissimis ẽt montibus possint erumpere. Ponit hæc sententia falsum principium, superioribus maris aquis pręgrauari inferiores.

c Scaliger cit. Exer. 46.

1310 Vt hoc, aliud agendo, definiam, censeo elementis grauitatem, aut leuitatem non inesse in proprijs locis, nisi in actu primo, in actu autem secundo non item, nisi partium dissimilitudo fuerit. An tibi videtur, cum quis sub aquis altè natat, pondere vllo pręmi? an cum vas aqua plenum per aquas trahitur, maius est pleni vasis pondus, ac si vacuum esset? vel maius, dum altè sub aquis est, quam dum propè superficiem. His ego puto, declaratam satis doctrinam *d* Aristotelis, quam hac de re habrt.

d Lib.4. de cælo. t.29. & 30.

1311 Sed redeo ad propositam quæstionem, in qua assero, flumina non oriri ex mare, sed in suis fontibus guttatim generari, & ex modico initio crescere, collectis hinc indè riuulis minoribus.

1312 Pono, non solum porosam esse terram, ità vt in poris plurimum aeris habeat admixtum, sed etiam cauernosam, ità vt intus, vbi præsertim surgunt altiores montes, amplè pateat, factis à natura substructionibus. Ad has cauitates, vel per poros, vel per ampliores imgressus volo patere nouo aeri aditum, ibiq; frigore densari, & in aquam stillare tandem.

1313 Facilis est ex aere in aquam transitus; locus huic trãsmutationi aptus est, in terra præsertim madida, si quam vim habeat attrahendi; In locum

facti

facti densioris aeris, transmutatiuè, facilè succedit nouus, per ingressus, quos habet, vt dixi, & naturalem penetrandi virtutem.

1314 Ipsa hæc est *a* Aristotelis sententia. Nec verò timendum est, ne ad tantam aquam generandam aer non sufficiat, multa.n.sunt, quæ in aerem necessario transmutantur, in opere præsertim nutritionis animalium, & actione Solis, aliorumq; astrorum per calorem; Quin etiam, nisi multis partibus corrumperetur, densaretur aer nimium, nec in sua regione staret.

a Li. 1. meteor. Sum. 4. cap. 1.

1315 Nec me mouet id, quod habet *b* Aristoteles: quantum eleuatur vaporis in aerem, descendere rursus in pluuiam. Nam etiam si plurimum vaporis transmutetur; quia tamen ex aere rursus aqua fit, hic tandem est vltimus reditus in mare, & id ipsum est, quod satis est Aristoteli contrà existimantes, astra vaporibus vesci, & periculum esse, ne olim mare deficiat.

b Li. 2. meteor. Sum. 1. cap. 2.

1316 His adde, eas terrę cauitates, in quibus ex aere aqua generatur, sublimiores esse debere, quã sit maris superficies, de qua memini, me *c* supra asserere, æqualem iacere in vniuerso Oceano, quod continuis ductibus, quamuis per immensos littorum amfractus terrarum orbem peruagatur. Demissiores.n.si sint, iacebit aqua, velut in fonte, puteo, vel lacu, quia naturalis aquæ cursus non est ad mare, nisi illud deorsum iacuerit.

c Hoc eod. lib. 2. cap. 14.

1317 Par est ratio maris Caspij, si hoc cum reliquis consentiat per internos meatus. Quod si non consentiat, nihil repugnat, esse huius superficiem altiorem, vel demissiorem Oceano; repugnat tamen, flumen ad illud currere, quod non habeat scaturiginem altiorem superficie illius maris.

1318 Restat videndum, quomodò fiat, vt mare non redundet, cum tantam aquarum immensitatem accipiat à fluminibus, & nihil ijsdem reddat. Sentio cum *d* Aristotele, nihil superesse posse ad redundantiam, quia quantũ aquarum mare accipit, tantum extrahitur à sole, & alijs causis, valentibus humiditatem attrahere, distrahere aliò, & consumere.

d Li. 2. meteor Sum. 1. cap. 2.

1319 De sole, & astris res certa est omnibus, qui pluuię generationem norunt. Cum verò simul cum vaporibus multum attrahatur exhalationis, facit hæc coniunctio magnam vaporum transmutationem in aerem, ità vt non possis ex quantitate pluuiarum argumentari ad quantitatem vaporum extractorum.

1320 Assequeris certius eorundem vaporum vim fermè immensam, si solem agere intelligas in dissipatas aquas, etiamsi congregatę à fluminibus deferantur. Congregatam in vase aquam sol nonnisi diutissimè attrahit, illam ipsam, si ea vestis abluta sit, vna hora ebibet. Videmus, cecinit *e* quidam in hoc ipso simili, vestes humore madentes exiccare suis radijs ardentibus Solem. Ergo cum fluuiorum aquæ in immensos maris campos latè diffundantur, vis solis, astrorumq; maior, ac potentior erit ad extrahendum.

e Lucret. lib. 6.

1321 His causis adde ventos, ex quibus complures sunt, quibus inest exsiccandi vis, & ex vero indicio ille *f* idem canit, hos verrere æquora ponti, non secus, ac videamus vna nocte siccari vias, mollisq; luti concrescere crustas.

f Idem Lucret. eod. lib. 6.

1322 Adde etiam aerem, qui aquæ contiguus, etiam ebibit: vndè tam multa sunt, quæ in vase contenta, si orificium non obstruatur, euanescunt.

Nubi-

Nubibus etiam idem haustus datur, cum sunt mari paulo viciniores, & ex admixtione exhalationum ficciores. In longum hæ protrahuntur, vndè & cordarum nomen inditum est.

1323 Hactenus hac de re actum satis cum philosophis videri potest; Sed quid, si sacrarum litterarum studiosi, alienam esse dixerint hanc sententiam à sacris libris, quia disertè dicitur: *a* Omnia flumina intrant in mare, & mare non redundat, ad locum vndè exeunt flumina reuertuntur, vt iterum fluant? Item: *b* Omnia, quæ de terra sunt, in terram conuertentur, & omnes aquæ in mare reuertuntur? Admitto libentissimè, & veneror quæcunq; in sacris litteris traduntur, sed neq; in his dictis, neq; in vllis alijs reperio aquarum recursum esse eò, vndè immediatè discesserunt, satis est, si remotam originem ex mare habuerint, & verò habuerunt, quia flumina ex aere generantur, aer ex vaporibus subductis ex aquis.

a Ecclesiastis. 1.

b Ecclesiastici. 40.

METALLA, *& Fossilia.*

CAP. XXX.

1324

CONIVNGIT Aristoteles metallorum, & fossilium generationem cum effectibus meteorologicis, non quia sint mixta imperfecta, sed quia ex eadem materia perficiuntur, ex qua illa, idest ex vapore, & exhalatione. Et in hoc sensu non denego, si quis asserat, esse hanc meteorologicę tractationis consummationem.

1325 Effectus verò, qui fiunt, longè diuersæ rationis sunt, ac illi qui simpliciter meteorologici dicuntur, & imperfectę mixtionis; Etenim metalla, & fossilia habent, præter elementorum alteratorum adiunctionem, suam propriã formam, substantialẽ, per quã constituuntur in esse corporis naturalis mixti,

1326 *a* Vapor est materia metallorum, exhalatio fossilium. Metallum hic dicitur corpus mixtum, similare ad sensum, vt reliqua omnia, aptum liquescere, aut duci, ex halitu humido factum, concurrente calore ad miscendum & coquendum, frigore ad congelandum, & densandum.

a Ex Arist lib. 3. meteor. Sũ. 3

1327 Liquescunt ea facilius, quæ plus de humido habuerint, vt plumbum, alia, quæ minus habent, ducuntur, & extenduntur malleis. Hinc metallorum *b* aliqua diuisio sit in fusile, & ductile.

b Ex Arist. ibid.

1328 Simplicia metalla reperiuntur, quæ non componuntur ex alijs, vt aurum, argentum, æs, ferrum, plumbum album, plumbum nigrum; Argentum, quod dicitur viuũ, via potius est ad metallum, quã metallũ. Reperiuntur mixta, siuè ab arte facta, siuè à natura, quę ex simplicibus cõponũtur, vt electrum, quod constat ex auro, & argẽto, stannum quod ex argento, & plumbo nigro.

1329 Negare non possum, quin incertus sit numerus specierum, tum simplicium, tũ mixtarum, cum aliud alibi nascatur, ac difficilè sit metallorũ omniũ genera nosse, sicut & animaliũ. & vt *c* infra de speciebus colorũ dictur⁹ sũ.

c Hoc eod. lib. 2. cap. 38.

1330 Fossile autem hic dicitur corpus mixtum, pari ratione similare ad sensum, factum ex halitu sicco, calore contemperante, & cõcoquente. Hoc neq; liquescit, neq; ducitur, sed potius frangitur, vel miscetur cum humidis.

1331 Infinitum esset horum species recensere, reducũtur tñ ad tria capita. Quædam sunt, quæ retinent nomen terræ, seù *d* colorati pulueris; non quia non sit facta vera, & substantialis trãsmutatio in mixtum, sed quia plurimum de terra remanet. Speciei verò nomen, vel à colore, vel à loco desumitur, vel ab alijs particularibus circũstantijs. Hinc terra samia, lemnia, signata &c.

d Ex Arist. cit. Sum. 3.

1332 Alia sunt, quę paulo humidiora sunt, quam terra, & generico nomine succi concreti dicũtur; Pinguiores quidã sunt, & hi facilè ignem concipiunt, sulphur, bitumen: alij minus pingues, apti tamẽ ad ignẽ, nitrum, alumen &c. in his pariter mixtis enumerandis nullus est certus terminus, tum quia quæ simplicia sunt, plurima sunt, tum quia ex ipsis simplicibus, vel arte, vel natura, multiplex esse compositio potest.

1333 Deniq; alia sunt, quæ lapidis nomen habent. Sunt lapidũ genera plurima prętermitto vulgaria, etiã si in precio meritò sint, vt marmor; Alij sunt lapides, qui à non vulgari ęstimatione pretiosi dicuntur, & horũ genera plurima sunt, quibus effodiendis humana auaritia desudat; Quot manus, ait *e* quidam, *e* atteruntur, vt his vnus niteat articulus? Quanto cum periculo itur in imas terras, vt hæc, ait *f* alius, preciosa pericula effodiantur? Concretus est terræ halitus, vt hinc tandẽ sapias in æstimatione. Varia genera non p͛sequor.

e Plinius.

f Boetius.

1334 Hæc à me facta ex sententia *g* Aristotelis partitio in metallica, & fossilia, nõ excludit mixta quędã, medię quodãmodò naturæ, quæ quoad aspectũ faciẽ habẽt fossilis, quoad effectũ metalli. Terrea videlicet sunt, sed tãtũ habẽt humoris admixtũ, vt ẽt liquescãt, vndè dicũtur lapides liquabiles, vt ij sũt, ex quib⁹ vitrũ exprimit, Crystallũ, Corallũ &c. Quare si q̃s voluerit ex bimẽbri diuisione facere trimẽbrẽ, nõ repugno, vt in pluribus alijs diuisionib⁹ monui.

g Li. 3. meteor. cap. vlt.

1335 Negant *h* cõplures, metalla ex halitu humido cõcrescere; nascũtur n. ferè in cauitatibus lapidũ, in quibus natura siccis vapor humid⁹ vix vllus est.

h Georg. Agr. lib. 4 de fossilibus.

addunt si liquefiant metalla, in aqueam potius naturam desidere, quam exurgere in uaporem. Nulla mihi hæc sunt argumenta, & alia complura, quæ congerunt.

1336 Quin etiam secundum aduertatur primo, nam si inter lapides locum non habeant vapores, qui possit habere aqua, in quam dicitur metallum colliquari? Hæc illa est cœli actio in terræ penetralia, ad vapores ex locis humidis extrahendos, qui per subterraneos meatus in lapidum cauitates facilè intrabunt.

1337 Sunt etiam *a* cōplures, qui materiam auri, & argenti putant, esse sulphur, & argentum viuum, & in his eorum auaritia vires, ingeniumq; expromit, vt suæ artis affectum experiantur. Digrediar mox in horum gratiam ad quæstionem, an quod natura fit aurum, & argentum, fieri similiter possit vllo artificio. Hic nego, eam esse materiam auri, vel argenti; nam sulphur species ipsa in se fossilis est, argentum viuum, ad argentum ex se tendit, si cogatur.

a Chymistæ.

1338 Quod verò his argumento est, quia sæpè vbi argentum, & aurum reperitur, reperiuntur item venę sulphuris, & argenti viui, est mihi argumento in contrarium, quia sæpius sine his venis argenti, & auri venę reperiuntur.

1339 Quod spectat ad locum, tum fossilium, tum metallorum, is terra est, sed non video, cur obstinatè negandum sit, posse horum aliquid in aere generari, vt *b* alibi dico. Fateor, quæ aliquando, pluuijs ad mixta, ex aere in terras deciderunt, potuisse a ventis aliundè surripi ex terra, mox in aliam terrę partem residere. Fateor, multa portenta, Deo iubente, hac eadem in re fuisse edita supra naturæ vires, & natura Deo obediente, ac seruientes.

b Hoc eod. lib. 2. cap. 19.

1340 Cum tamen in aerem, tum fossilium, tum metallorum materia ascendat, esseq; possit illa temperies, quæ ad horum formationem requiritur, censeo id, quod in *c* historijs traditum est, de portentosis pluuijs, lapidam, metallorum, à natura esse potuisse.

c Tit. Liuius dec. 3. lib. 1. 3. 5. 6. 9. Platina in Io. XIII. et alij.

1341 Venio nunc ad auri, argentiq; generationem, vt exquiram, an arte, quæ chymica dicitur, congelari hæc possint. In vniuersum aio, artem quæ mentis habitus est, ex se nullam aliam habere vim, nisi ad opus faciendum, certa methodo, ac regulis; naturalem ergo formam numquam attingit, sed ea sequetur ex applicatione actiuorum, passiuorumq; diceturq; ab arte esse, si ars hanc applicationem nouerit, & ex notitia operetur. Sic multa medici operantur, sic multa mali *d* dęmones pro ea notitia, quam habent, itemq; pro facultate tractandi materiam, & actiua passiuis applicandi.

1342 Ex hoc vniuersali principio colligo, vbi quis materiam auri, argentiq; habuerit, vbi applicando passiua actiuis, eam in materia temperiem induxerit, quam forma auri, argentiq; postulat, verum futurum aurum, & naturale, artificiatumq; dicetur, quatenùs artificiosè ea omnia composita sunt, quæ ad esse naturalis auri requirebantur. Sed quotus quisq; est, qui materiam habeat, qui temperiem hanc nouerit, vel si nouit, qui assequi possit?

d Ex D. Tho. q. 6. de potentia. a. 5.

1343 Multa ars assequitur, nec solum mixta inanimata generat, sed etiam *e* animalia, aurum tamen, & argentum, aut difficillimè, aut nunq; assequitur.

e De apum generatione ex bouis intestinis. Plin. lib. 11. cap. 20. virg. 4. Georg.

Qua

Qua ego in re puto, facilè conciliari discordantes Doctores. Sunt *a* qui negant, verum aurum posse fieri, sed aiunt, fieri solum adulterinum, ac fucatum. hi de potentia loquuntur, quæ in actum reducitur, & quia Chymistæ hac in re, aut sæpè, aut semper decipiuntur, Sunt, *b* qui asserant, verùm, ac proprium fieri posse; nec hi respiciunt, quid homines faciant, sed quid re ipsa fieri possit, etiam si tantum homo non possit, Vtrumq; ex duobus verum esse, censeo.

a D.Tho. in 2. dist. 7. q. 3. a. 1. ad 1. Auer. paraph. in 1. de Gene. anim. b Alber. lib. 3. de miner. cap. 9. insinuat & D. Tho. 22. q. 77. a. 2. ad 1. & alij magis expresse.

GENERATIO, ET Corruptio mixtorum perfectorum.

CAP. XXXI.

1344 MVLTIPLEX est in Physicis consideratio generationis; Quę eadem cum motu conuenit in ijsdem principijs, à motu differt, ratione termini, & ex terminis item vario modo spectatur, scilicet prout est ad substantiam, siuè ea simplex, siuè composita sit, prout est ad substantiam mixtam quà mixta est, prout est ad substantiam animatam. Hic ego cum *c* Aristotele generationis rationem, ac naturam exquiro, prout est ad mixtum perfectum ex quatuor elementorum concursu.

c Li. 4. meteor.

1345 Quæ de metallis, & fossilibus ex Aristotele à me allata sunt paulo *d* ante, inter meteorologica censeri possunt, quatenus in materia conuenientiam cum ijs habent; quæ verò hic addo ad mixta spectant, pro vt generantur, perfecta in esse mixti, quæ causa est, cur *e* alibi asseram, librum quartum meteororum Aristotelis, non esse propriè meteorologicum, sed exordium separatę tractationis de mixtis inanimatis, siuè subsint animæ, siuè per se stent.

d Cap. pręced.

e Hoc eod. lib. 2. Cap. 2.

1346 Describitur ergo ab *f* Aristotele hæc, de qua loquor, generatio; simplex,

f Li. 4. meteor. Sum. 1. cap. 2.

plex, & naturalis mutatio à quatuor virtutibus, cum habeant rationem ex subiecta materia vnicuiq; naturæ. Mutationis nomen pro genere est, & intelligitur mutatio propriè, prout à motu distinguitur. Quamuis enim in mixto remaneant elementa actu, mutatio tamen fit totius in totum, nullo sensibili manente, vt subiecto eodem. Naturalis hæc dicitur, & simplex, quia à naturalibus causis, & ad esse naturale, quod dicitur simpliciter fieri.

1347 Putat aliquis, si mixtum ea ratione fiat ab arte, qua fieri posse haud ità *a* pridem asserui, non videri eius generationem hic comprehendi, quia nō videtur esse naturalis. Putat idem considerari mixta, prout sunt in viuentibus, vt sunt nerui, caro, & quæ his in plantis proportione respondent. Neutrum placet. Non primum, quia artis modificatio non variat naturalem actionem, & naturalem effectum; Non secundum, quia cum dicatur hæc generatio simplex, videtur principaliùs spectare ad mixta, quę per se stāt, quęq; simpliciter fieri dicuntur, quam ad illa, quæ fiunt in ordine ad animam. *a Cap. præced.*

1348 In reliquis allatæ definitionis particulis, dum generatio dicitur esse à quatuor virtutibus, supponitur doctrina *b* alibi ab Aristotele tradita, quod ad mixtum miscendum, duo elementa actiuè se habeant, calidum scilicet, & frigidum, duo passiuè, humidum, & siccum. *b Lib. 2. de Gene. t. 8. et 9.*

1349 Mirabitur hic aliquis, quia calor actiua quidem est qualitas, sed cum agit, in frigidum agit, non autem in humidum, aut siccum; item quia frigus, cum agit, in calidum agit, & non in alias qualitates; deniq; quia humor, & siccitas etiam qualitates actiuę sunt, & non à frigore, vel calore patiuntur, sed ad inuicem, aut ab humore siccitas, aut à siccitate humor. Vera hæc sunt, itemq; ex Aristotelica doctrina deprōpta, sed nihil horum veritati repugnat, dum ex alijs effectibus secundarijs calor, & frigus actiuè se habere in mixti generatione dicuntur, siccitas verò & humor passiuè.

1350 Hi secundarij effectus ab Aristotele per eas definitiones traduntur, quas mox *c* explicabo. hic pro agnoscenda huius generationis ratione satis sit pro formali generatione mixti, quæ sita est in eductione substantialis formę è materia præparata, necessarium esse ex parte materię humidam substātiam cum sicca benè temperatam, ex parte efficientis caloris, & frigoris temperiē. *c Hoc eod. cap.*

1351 Habes ergo in allata definitione quatuor genera causarum; Nam dum dicitur transmutatio, hæc formę vicem habet, dum dicitur à virtutibus, in duabus actiuis habes efficientem causam, in duabus passiuis materialem, dum deniq; dicitur, hæc ipsa virtutum actio, & passio debere esse attemperatè ad propriam cuiusq; mixti naturam, indicatur causa finalis, quæ est effectus ipse, sed prout in esse futuro specificat, ac determinat actionis modum.

1352 Discriminat hæc definitio generationem mixti, quà mixtum est, à generatione viuentis; Vtraq; .n. est mutatio totius; sed cum viuens generatur, spectatur processus viuentis à viuente, principio coniuncto secundùm naturæ similitudinem; hic vbi dicitur generari mixtum, non spectatur agens principale, quod sibi simile gignat, sed potiùs concursus instrumentorum separatorum, vndè dicitur generari ab illis virtutibus, prout mixti natura postulat.

1353 Ratio,

1353 Ratio, cur hic magis attendatur ad instrumenta, quam ad agens principale, cum verum sit etiam hic, simile à simili generari, est quia non sunt quęlibet instrumenta externa, sed immanentia in ipso producto, vndè est, vt faciant ad intimam mixti notitiam.

1354 Duas esse in vnoquoq; elemento qualitates primas, omnes esse numero quatuor, singulas esse actiuas, statutum *a* alibi á me est ex cōmuni Peripateticorum doctrina. Hic addo, duas ex his esse actiuas, calidum, & frigidū, duas passiuas, humidum, & siccum. ipsaq; hæc est Aristotelis doctrina.

a Hoc eod. lib 2. cap. 14.

1355 Calidum est, *b* inquit, quod congregat ea, quæ sunt eiusdem generis; segregare.n. quod inquiunt facere ignem, congregare est ea, quę eiusdē generis sunt, contingit. n. excipere aliena. Rectè igitur calidum agere dicitur, quia congregare homogenea, &, pro hac ipsa congregatione, disgregare eterogenea, agere est.

b Lib. 2. de Gene. t. 8.

1356 Frigidum, inquit idem *c* Aristoteles, est, quod coniungit, & congregat similiter, & ea quæ eiusdem generis, & quæ non eiusdem generis. Et hic actio tribuitur frigido, nam congregare, quæcunq; tandem illa sint, quæ congregantur, agere est.

c Ibidem.

1357 Contrà humida, & sicca describuntur ab eodem Aristotele per passiones potius, quam per actiones, humidum, *d* inquit, est quod interminabile proprio termino, facilè terminabile existit, siccum facilè terminabile proprio termino, difficilè alieno terminabile est.

d Eod. 2. de Gene. t. 9.

1358 Sed hæ ipsæ descriptiones indicant, qua ratione, cum qualitates omnes actiuę sint, hic duo genera qualium assignentur actiua, duo passiua, & quidem alia ratione distributa, ac ipsæ qualitates agere, & pati, dicantur ad inuicem. Actiuæ sunt omnes, si spectentur secundum vim producendi sibi similes qualitates in extrinsecam materiā; passiuę sunt eędem, si spectentur, pro vt ab extrinseco agente remittuntur, ac destruuntur tandem; Duæ autē dicuntur actiuę in illa ipsa materia, in qua sunt, & duæ passiuæ ab illis ipsis actiuis, quæ in eadem materia sunt. Et verò hac posteriori ratione consideranda fuerunt elementa, quæ his qualitatibus qualia sunt, vt integra mixti generatio distinctiùs cognoscatur.

1359 Sed dubitabit aliquis, an hæ ipsæ virtutū descriptiones verę sint. Qua ego in re censeo, prudenter, ac scitè, esse distinguēdum, quid per se fiat, quid aliquandò per accidens, non ex naturæ rei qualis, sed ex extrinseco adiuncto. descriptiones.n. dantur de his, quę ex rei natura sequuntur. Cera pici non admisceretur, dum in eodem vase liquefiunt, miscentur tamen si instrumento aliquo confundantur, agitenturq; vt quid vnū faciant. illud primum à natura caloris habent, congregātis homogenea, & eterogenea segregantis, hoc secūdū habent ab accidentaria conditione. Hinc de multis similibus cōiectura fit.

1360 Tenuia quędam sunt, quę, quamuis sicca, terminantur magis alieno termino, quam proprio. Talis est flamma, quę in fornace inclusa rotundatur, vbi fornicem tetigerit, & quamuis ibi non quiescat, exitum lābendo quęrens, quiescit certè in amplissimo lunari fornice, si ibi est ibiq; se ad cœli concauitatem accommodat.

1361 Non

1361 Non placet id, quod hac in re *a* quidam habet, inesse igni propriam figuram pyramidalem, & proprium terminum; Pyramidalis enim figura nō igni conuenit magis, quam alia, nisi per accidens. Placet igitur stare nihilominus vim allatæ definitionis sicci, quia illi, cui per se debetur proprius terminus per accidens, ratione tenuitatis, accommodatur alienus. Sic ignis lābendo figuram vasis recipit, sic alia complura similia.

a Philop. in 2. de Genera.

1362 Duo igitur intelligenda sunt, præstari ab his quatuor virtutibus, quatenus in elementis sunt, & simul conueniunt ad mixtū cōponendū, ac miscēdū. Primum est id, quod primario habent, agere ad inuicē, & pati, prout contraria contrariç opponitur; Alterum est, quod secundario habent, disponere materiā mixti, & vltimo prçparare ad mixti formā, & in hoc, quç congregant materias partiales dicuntur agere, aliæ, propter quas eidem materiæ inest, terminabilem esse proprio, vel alieno termino, pati.

1363 His adde, actiuas qualitates, calorem, & frigus, si mixtum fieri perfectum debeat, non agere in passiuas, nisi coniunctas. Satis videtur esse alicubi *b* Aristoteli, si in vnam agant, vel alteram; sed hoc solum accidit in impuris elemētis, v.g. in aqua, quæ quamuis dicatur simpliciter humida, aliquid semper habet admixtum terrei.

b Lib. 4. meteor. Sum. 1. c. 1.

1364 Debet igitur id, quod patitur, humidum simul esse, & siccum, & hæc est causa, cur cum vnumquodq; elementum in suo naturali statu duas habeat qualitates, vnam actiuam, alteram passiuam, ex se tamen solo non faciat mixtum, nisi per extrinsecam actionem alia adueniat passiua qualitas.

1365 Vnum restat hac in re, quod ex Arist. dicto difficultatem habet non exiguam. Nam si in mixti generatione actiuç qualitates sunt calor, & frigus, qui dicitur *c* alicubi frigus non ingredi naturç operationes, nisi per accidēs, quatenus per circūobsistentiā calefacit? Sūt *d* qui aiūt, dictū hoc Arist. nō esse admittēdū; Etenim cōplura fiūt mixta ex prçdominio frigida, quorū generationem necesse est attingat frigus, non ex accidenti, sed per se. Censeo, cū in mixti generatione multa interueniant, opus hic esse distinctione.

c Lib. 4. meteor. Sum. 2. c. 2.
d Conc. diff. 61.

1366 Calor ergo solus naturæ opera attingit, si in naturali mixto spectetur concoctio, quç ad eductionem formç mixti prçuia est, & de qua mox dicam. Hæc à solo calore est, & à frigore, nonnisi vt calorem temperat, vel etiā caloris vicem habet in effectu primario per antiparistasim, vel in secundario adiuuando congregationem. Si verò peracta concoctione spectetur in mixtis congelatio quædam, quæ in pluribus ex prædominio frigidis generationem consequitur, hæc à frigore per se est.

1367 Difficultatem hic minimè leuem patiuntur, qui putant, vnius corruptionem esse alterius generationem per nouam formā necessariò productam ad nouum compositum constituendum. Et ratio difficultatis est; Quædam corrumpuntur gelu, in alterius ergo noua generatione idē ne gelu operatur, an calor? si calor vix vllus is est, si gelu, ergo per se operabitur illud naturæ opus spectata vltima materiæ præparatione.

1368 Hæc me difficultas non tangit, qui *e* censeo, vno corrupto nō semper fieri de nouo aliud per formæ generationem, sed sæpè per nouā denomina-

e Vt assero hoc eod. lib. 2. c. 15. & dicā. c. seq.

tionem ab antiqua forma, quæ ex partiali totalis fit: Sed cum fit, nego nullū superesse calorem, si mixtum illud est.

1369 Quærunt itē, an dentur mixta ex prædominio frigida. Hac ego in re sequor affirmatiuam partem, quicquid *a* complures dicant, qui difficultatem ex difficultate trahūt in hac enodanda quæstione. Vbi verò dicitur frigus prędominari, intellige secundum intensionem qualitatis; quoniā verò calor maximè operatiuus est, esto remissior inueniatᷣ in huiusmodi mixtis, operabitur nihilominus, concoquendo, quantum mixti natura postulat, & hoc est, quod calor in mixtis omnibus operatur.

a Apud Piccol. de mixtorū ortu c. 8. & 9.

1370 Non quilibet elementorū concursus, nec quęlibet agglutinatio, mixtum facit, nisi mixtum dixeris glutem, quod ex farina, & aqua fecisse *b* dicatur Empedocles. Requiritur ergo status quidam illius elementi proprius, & quidam materiæ modus, qui per concoctionem, habetur.

b Apud Arist. lib. 4. meteor. Sum. 2. c. 1.

1371 Est concoctio, *c* Aristotele auctore, perfectio à natura, & proprio calido ex oppositis passiuis. Quæ sint passiua opposita habes ex *d* dictis, humidū videlicet, & siccum, quæ habēt locum materiæ, huius verò materiæ perfectio ab actiuis qualitatibus triplex assignari hic potest.

c Lib. 4. meteor. Sum. 1. c. 3.
d Hoc eod. cap.

1372 Prima est à qualitatibus simpliciter actiuis, & passiuis, ratione effectus primarij, altera à duobus actiuis, calido, & frigido, ratione effectus secūdarij; tertia ab omnibus, ratione vtriusq; effectus, & secundariæ, tum actionis, tū passionis. Prima sita est in temperamento qualitatum refractarum; Tertia in ipsa substantiali forma mixti; de secunda non leuis est quęstio, & hæc illa est, quæ hic dicitur esse à concoctione. Distinctius ergo huius cōcoctionis terminus assignandus mihi est.

1373 Existimant aliqui, *e* esse temperamētum qualitatum; Sed hoc non admittit Arist. doctrina; temperamentū. n. sequitur ex refractione qualitatū, & diuisione substantiæ elementaris in minutissimas particulas; coctio vero tēperamento posterior est, vbi iam qualitates refractę sunt, vbi materialis mixtio facta est, & vbi qualitates actiuæ operantur secundum suas secundarias actiones, & passiones. Adde; si in eo temperamento sit coctionis vis, hæc non magis erit à calore, quam à reliquis qualitatibus; temperamentum enim in earum omnium statu proportionato, situm est.

e Auer. Proē. in 4. meteor. & Com. 14.

1374 Censeo igitur id, quod etiam periti *f* Physici asserunt, coctionē sitam esse in quadam incorporatione humidi cum sicco cohęrente, quantū mixti natura postulat, idest magis, vel minus, prout plus, vel minus de humido habere debeat. Est hæc incorporatio à calore congregante, & pro futura congregatione, disgregante, si quid diuersæ rationis immixtum sit; terminus verò sui effectus est incrassatio quędam, & consistentia humidi, item prout postulat mixti natura.

f Piccol. lib. de concoct. c. 5. et apud hūc Hugo Bētius Buccaser.

1375 Sed non placet id, quod ijdem, vel expresse addunt, vel supponunt, concoctionem hanc consequi ex productione formę mixti. Est enim pro dispositione ad formā; dispositio autē, semper præcedit, saltem natura formam.

1376 Nec vero me de hac sentētia dimouent verba *g* Arist. vbi ait; coctionē hanc esse à natura, cumq; hæc ipsa est, tunc rem fieri, ac perfici. Quod enim à na-

g Eod. c. 3. li. 4.

à natura sit, non dicit, esse à forma mixti, sed à causa naturali, quæ talis sit, qualem rei natura postulat. Quod vero tunc, cum concoctio est, dicatur res fieri, ac perfici, hoc nihil probat; nam re vera tunc, cum est vltima dispositio ad formam, est ipsa forma, licet non per eandem actionem, per quam dispositio est; & hoc expresse mihi videntur velle verba illa Aristotelis de præterito: Cum (inquit) concoctum fuerit, & perfectum est, & factum, & principiũ perfectionis à caliditate propria accidit.

1377 Philosophare hac in re de mixti generatione, sicut de generatione elementi; Fieri enim potest à natura, idest à naturalibus causis dispositio, per quam ex aqua v.g. fiat aer. Quoniam verò quamuis aer in suo naturali statu postulet calorem intensum vt octo, stare potest eius productio, & conseruatio cum minori intensione caloris, continget ex aqua, non dum calefacta vt octo, aerem fieri, qui mox suam sibi qualitatem perficiet per vim, quam habet se se ad suum statum reducendi. Simili ergo ratione mixtum ex nondũ perfecta concoctione productum per suam formam se ipsum concoquet.

1378 Iuuari posse naturam ab aere in his coctionibus, non solum non negat Aristoteles, vbi supponit, coctionem à natura esse, sed etiã expresse *a* asserit: quia, inquit exterius auxilium aduenire potest, qua ratione aliquis per balnea, & per alia talia adiuuat facultates concoctrices alimẽti. Sic sępè multa artificiose miscentur, quæ tamen à calore artificiose contemperato naturaliter, non artificiose concoquuntur. Opera verò frigoris, vel in his, vel in alijs, quæ simpliciter à natura fiunt est qualis à me *b* suprà explicata est. *a Lib. 4. meteor. Sum. 1. c. 3.*

b Hoc eod. c. 6.

1379 Ex notitia concoctionis eidem opposita inconcoctio facilè agnoscitur, quæ sic describitur ab *c* Aristotele. Inconcoctio imperfectio est propter indigentiam proprię caliditatis. Ipse sibi commentator est hac in re. Indigentia (inquit) caliditatis frigiditas est, imperfectio autem oppositorum passiuorum, quæ quidem est vnicuique natura materiæ. Nihil addo, quia res est ex dictis perspicua satis, & si vsquam alibi verè dixeris, hic verissime, opposita ex oppositis elucescere magis, vnamque esse contrariorum disciplinam. *c Eod. li. 4. meteor. Sũ. 1. c. 3.*

1380 Problema his addit *d* Aristoteles, quæ concocta sunt, crassiora, & calidiora esse inconcoctis. Distingue hic naturalem calorem, qui est in re cocta, ab innaturali, qui ab extrinseco est, & in re inconcocta, nõ nisi ad eam coquẽdã. Sic verũ est Arist. dictũ, rem coctã esse natura calidiorẽ incõcocta. *d Eod. lib. 4. meteor. cit. c. 3.*

1381 Dicitur itẽ res cocta crassior, quã inconcocta. Hęrebit aũt hic aliquis, quia pro facultate, quã calor habet ad disgregãdũ, viderẽtur quę cocta sunt, hoc ipso, quod sunt calidiora, esse debere rariora. Hic etiam caloris operatio distinguenda est, nec enim pariter in simplicibus is operatur, ac in mixtis, in illis materiam in qua est, extenuat, ac deducit, in his humidi naturã sicco attemperatam pinguiorem perficit, & crassiorẽ pro cõgregandi virtute. Itaq; non sunt cõfundendi qualitatũ primarũ secundarij effectus cum primarijs, quos *e* Aristoteles ità distinguit, vt dũ de qualitatibus in ordine ad mixta philosophatur, lõgè diuersa ratione disserat, ac de illis ipsis in ordine ad elemẽta. *e Lib. 3. & 4. de cælo, & lib. 2. de Genera. et 4. meteor.*

1382 Plures concoctiones, quasi species, numerat *f* Aristoteles, maturationem, elixationem, assationem, & sicut concoctioni in vniuersum opponit *f Lib. 4. meteor. Sum. 1. c. 4.*

inconcoctionem,ità his cōcoctionis partibus cruditatem,inquinationem,tostionem; spectandus in his est naturalis mixti status, cui certa debetur concoctio, prçterea coniunctio caloris cum humido, cum sicco, item excessus, vel defectus, à naturali statu, & hac methodo constabit de pluribus concoctionum,inconcoctionumq; modis,vel in excessu, vel in defectu. Multa noscuntur ex artificialibus coctionibus,elixationibus,assationibus,sed medicorum ea sint negocia,siuè mauis coquorum.

1383 Explicatæ hactenus generationi opponi putrefactionem secundum naturam, tradit his verbis *a* Aristoteles: Contrarium simplici generationi maximè commune putrefactio est;omnis enim secundum naturam corruptio ad hoc via est,vt senectus,& ariditas, finis enim horum omniū marcedo, nisi aliquid violentia corruptum fuerit.Digna hæc sunt, vt ad moralia digrediar,quæ vnusquisq;perlegat attentè,& discat amare his meliora,quorum finis,nec terra,nec fimus est,vt in his fluxis,atq; caducis esse asserit *b* Aristot.

a Lib.4. meteor.Sum.1.c.2.

b Eod.c.2.li.4. meteor.

1384 Quantùm licet de putrefactione mixtorum ex ipsa generatione ratiocinari;sicut generatio est à calore,frigore attemperato, concoquente, compingenteq; humidū cum sicco;& sicut mixti geniti conseruatio est quamdiù innatus calor perdurat, aptusq; est regere illam humidi, & sicci compactionem. Ità res putrescit,cum calor educitur, eoq; detracto,siccum ab humido dissoluitur.Docent hoc experientiæ,cur enim in æstate,vel in locis calidioribus res facilius putrescunt,quam in hyeme, vel locis frigidis, nisi quia in vehementiori calore ambientis innata caliditas euocatur?

1385 Dicitur autem putredo, quæ quodammodo ex ipsa rei conditione nascitur,aptæ videlicet resistere contrarijs agentibus,ac perdurare, sed non diù;deficiet enim tandem,& quia defectus principium,& prima origo in natura est,dicitur naturaliter defecisse. Degat vbi vbi homo voluerit, suæque, quantum potuerit,consulat incolumitati,senescet tandem, & quia ipsa senectus est morbus,qui curationē nullā admittit,cōtabescet. Simili ratione materiata omnia,quç sub luna sunt,æui sunt,alia alijs longioris,sed non æterni.

1386 Anteuertit autem putrefactionem hanc naturalem maior aliqua violentia, qua sæpissimè, & homo moritur antè diem. Præproperum hunc interitum vocat *c* Aristoteles combustionem,non quia sola combustione mixta violenter intereant,vt non *d* nemo cēsuit,sed vt ex combustione, quasi adducto exemplo,aliç similes externç violentiç cognoscantur.

c Lib.4.meteor.Sum. 1.c.2.
d Mercenarius lib.de putrefactione.

1387 Cçterum non solum hominis varius est interitus,à tam multis casibus quibus vita exposita est; sed etiam inanimatorum mixtorū de quibus hic sermo est. An non tibi videatur violētus ligni interitus, cum vi frigidioris aquæ mutatur in petram? sic alia similia experientiæ monstrant.

1388 Sed quod spectat ad illum naturalem interitum, qui putrefactio dicitur,sic eū describit *e* Aristoteles;Putrefactio est corruptio eius, quæ in vnoquoq; humido propriæ, & secundum naturam caliditatis ab aliena caliditate;Est descriptio causalis,nec enim in ipso abscessu innatæ caliditatis res putrescit,sed in separatione humidi, & sicci, quæ ex caliditatis destitutione sequitur.

e Lib.4.meteor.Sum.1.c.2.

1389 Abscedit autem innata caliditas, à calore ambientis euocata per eã vim, quam à natura habet simile, attrahendi ad se simile, sicut è contrà contrarium pellendi longè à se alterum contrarium.

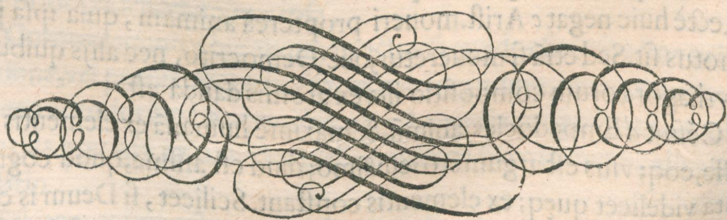
1390 Sed huic ipsi descriptioni, quasi deficienti, videtur *a* Aristoteles addidisse, concurrere etiam ad putrefactionem frigidum, & non solum externũ calidum ambiens. Et verò id ratio docet; nam non minorem vim habet externum frigus ad innatum calorem pellendum, quam habeat externum ambiens calidum ad eundem euocandum: Defluit aliquibus ex nimio gelu nasus, nisi adactis niuibus per antiperistasim calorem excitent; putrescũt extremæ auriculæ, & alia horum similia experientiæ edocent. *a Eod. 4. meteor. Sum. 1. c. 2.*

1391 Sed quod maiorem hic difficultatem facit, est, quia asserit Aristotiles, *b* ab innato frigore rem putrescere. Quicquid alij dicant; mea sententia est, ab innato frigore rem putrescere, prout frigus dicit caloris absentiam. Huc spectant illa Aristotiles. *c* Quoniam secundum indigentiam patitur calidi; quæ autem indigens tali virtute, frigidum omne. *b Apud Zabar. lib. 2. de mixti Genera c. 8.* *c Lib. 4. meteor. Sum. 1. c. 2.*

1392 Putredinis species distinguere, quæ ex eorum varietate, quibus mixtum constat, varijssimæ notari possent, nec res postulat, nec debitus honor auribus patitur: Satis sit de ea partitione meminisse, de qua *d* Aristoteles, vbi aliam putrefactionem appellat simpliciter, aliam secundum partem. Simpliciter est cum mixtum in elementa resoluitur, nec aliud superest, nisi terra, & fimus, prout res fuerit ex prædominio terrea. Frequens hæc est, sed alia nihilominus, qua ex mixto aliquo transitus fit in aliud mixtum. *d Lib. 4. meteor. Sum. 1. c. 2.*

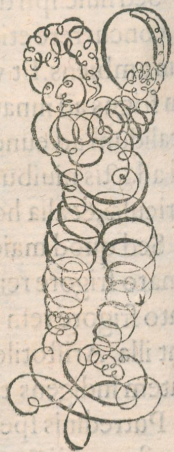
1393 Sed putrescere dicuntur aliquando ab *e* Aristotile etiam elementa? quomodo vero id dicitur, si ea mixta non sunt? Aio, qua ratione imperfectè miscentur elementa, dum impura sunt, eadem dici quodammodo putrescere secundum partem, dum nimium deprauantur, ac distant à naturali statu. *e Eod. lib. 4. meteor. Sum. 1. cap. 2.*

1394 Non ità facilè ab hoc naturali statu recedit ignis, sicut recedunt alia elementa, vndè est, vt ignis non dicatur putrescere, dicantur verò alia tria, ille ab externo calore non patitur, nec externam humiditatem admittit, hæc extrinsecas impressiones, quam facillimè accipiunt. Et hæc satis dicta sint de mixtis progredior ad animata.

ANIMA, ET POtentiæ.

CAP. XXXII.

1395 NIMATORVM natura ex ipsa natura animę cognoscitur, hinc plurimus Aristoteles est in disputatione de Anima: cognoscitur eadem ex materia, hinc plura ex eodem accipienda sunt, quæ ad propriũ animę subiectũ spectãt; mox addam, quæ de singulis animatorum partibus dicẽda videbuntur. Nobilis verò est hęc philosophiæ pars ex sensu *a* Aristotelis, vbi ait: Bonorum, & honorabilium notitiã opinantes, magis autem alteram altera, aut secundum certitudinem, aut ex eo, quod meliorum, & mirabiliorum est; propter vtraq; hæc animæ historiam rationabiliter vtiq; in primis ponemus.

a Lib. 1. de anima initio.

1396 Quid verò anima sit, quæsitum diù est, & vehementer in quæstione erratũ à multis, ita vt complures veterum opiniones à nobis, quos melior sapientia diuinitus data instruxit, inter fabulas censeri possint. *b* Democritus videns animam esse principiũ motus, censuit etiã ipsam citissimè moueri; esse igitur naturæ igneæ, compactamq; ex atomis maximè mobilibus, ac versatilibus. Rectè huic negat *c* Arist. moueri propterea animam, quia ipsa principium motus sit. Sed etiã si moueretur, nec Democrito, nec alijs quibusdã ex secta Pythagoræorum compositio illa ex atomis danda est.

b Apud Arist. lib. 1. de anima. t. 20. & 22.

c Ibid. t. 36.

1397 Cẽsuit *d* Empedocles, animã, & maximè humanã ex elementis cõpositam esse, eoq; vsus est argumẽto leuissimo; Illud est anima, quod cognoscit, elementa videlicet queq; ex elementis constant. Scilicet, si Deum is cognouisset, Deus euasisset. Fit fateor intellectus intelligendo, omnia, sed per solam expressionem imaginis rei intellectę, veluti in speculo, non autem per naturã.

d Apud eundẽ Arist. lib. 1. de Animat. t. 25.

1398 Nec diuersæ sunt virtutes in hoĩe, quas ille posuit, vnã terreã ad cognoscẽdã terrã, alterã aqueã ad cognoscẽdas aquas, & sic deinceps; sed virtus

tus

tus vnica est, omnium imagines in se exprimens, quorum impressas prius acceperit.

1399 In has easdem sententias aliqui Platonicos interpretantur, dum *a* dicunt animam esse numerum se ipsum mouentem, idest compositam ex elementis naturam, maximè mobilem. Hæc si horum sententia sit, fabulosa est pariter, & ex leuissimis argumentis inducta.

a Apud eundẽ Arist. lib. 1. de Anima. t. 28. & 54.

1400 Adde Platonicis Pythagoricos, si, dũ aĩam esse harmoniã cõtẽdũt, aliter hãc rẽ interpretantur, ac ego *b* supra asseruerim. Enimverò à sapiẽtũ cõcẽtu valdè discordat, nec se peritũ musicũ ꝓbat, qui se musicã esse sic dixerit.

b Hoc eod. lib. 2. cap. 1.

1401 In alias *c* alij fabulas abierunt. Diogenes vult, animã esse de natura aeris. animam, opinor, censuit esse, quam spiritu ducebat. Heraclitus, & Alchmęon volunt, esse tenuissimum humorem, semper fluentem. Si se hi collegissent, verba non tam facilè effluerent imprudentibus.

c Vt refert idẽ Arist. eod. li. 1. de Anima t. 32. & 35.

1402 Hippon putat, esse aquam, Critias sanguinem. quid tandem commenti non sunt mali commentatores, quos Aristoteles, & veris, & multis rationibus redarguit? esto, quod ad hominis animam spectat, nec omnia ipse fuerit assecutus.

1403 Est anima, si omnes animæ partes vnica definitione comprehendere voluerimus, *d* Actus primus corporis naturalis potentia vitam habentis, tale autem, quod vtique sit instrumentale. Ex notis principijs in hãc veritatem Aristotiles deuenit, quia animata sunt substantiæ compositę ex actu, & potẽtia; quia actus secũdi ex primis prodeunt, vndè hi ex illis inferuntur; quia deniq; sẽsus ipse docet, certa quędã requiri instrumẽta ad proprias animatorũ fũctiones, & ad certa capita fũctiones ipsas reduci, q̃ ex certis principijs oriãt

d Ex lib. 2. de Anima t. 6.

1404 Hic actus primus *e* perfectus actus est. Nec magni facio, si perfectionẽ appellaueris, quicquid contra *f* aliqui objciant, qui verentur, ne perfectionis nomine accidẽtalis tãtummodo forma intelligatur. Omnis actus, & materiæ, & cõpositi perfectio est, eo perfectior, quo fuerit ipse actus perfectior, quare ẽt substantialis, cum vere actus sit, perfectio dici poterit, licet longè diuersa ratione insit, quam accidens, & licet separabilis à materia sit, id quod nec ipse *g* Aristoteles ignorasse videtur de anima rationali.

e ἐντελέχεια
f Alb. Sum. de homine quæsito 3.
g Lib. 12. meta. t. 17.

1405 Actus primus est operandi principium, actus secundus est ipsa operatio; Sed hic intellige actum primo primum, est enim immediatè operatio à potentijs animæ, quæ actus dici possunt, & primi; non tamen, qui non sint ab alio priori, videlicet anima ipsa.

1406 Controuersantur hic aliqui, an actus secundus sit ipse actus primus cũ operatione, vel potius operatio. Placet hoc secundum, quicquid contra nõ *h* nemo ex recentioribus Auerroistis pro Auerrois propugnatione objciat. An non illa pręclara ex Aristotele? alius quidem sicut scientiæ, alius autem vt speculatio.

h Mercen Diluc. de hac re.

1407 Est item anima actus corporis naturalis; *i* intellige illius corporis, quod ipsa constituit, informando materiam. Quare nihil est, cur hinc aliqui sibi persuadeant, dari formas partiales, quia anima est actus corporis, constituti per illas, vel materiam ipsam esse corpus quia anima est actus materię.

i Cum D. Tho. Simpl. Themistio Marcello.

1408 Dari formas partiales alijs argumentis ostendam *a* infrà, materiam verò non esse corpus, etiã *b* suo loco à me ponetur. hic aio, neutrum ex definitione animæ colligi, cum dicitur actus corporis; etenim quælibet substantialis forma est actus corporis, quod ipsa componit vna cum materia.

a Hoc eod. li. 2. cap. seq.
b Hoc eod. li. 2. cap. 48.

1409 Particularis verò ratio animę, quatenus à reliquis subſtãtialibus formis distinguitur, inde incipit ab Aristotele explicari, cum dicitur actus corporis organici, siuè instrumentarij. Instrumenta hic intellige, nõ primas qualitares, sed substantiales partes eterogeneas, in quo sensu ait, *c* Aristoteles exempli gratia, radices esse instrumenta plantarum ad nutritionem. Constituuntur autem huiusmodi instrumenta in esse instrumenti per ipsam animã, tanquam per formam; Etenim pars illa eterogenea, vbi ab anima separata sit, non est instrumentum, nisi æquiuocè ex eiusdem *d* Aristotelis sententia.

c Lib. 2. de Anima t. 6.
d Eod. lib. 2. de Anima t. 8. & 9. meteor. c. vl. lib. 7. meta. t. 35. lib. 1. de Part. ani. c. 1.

1410 Denique dicitur hoc, quod anima constituitur, esse potentia vitam habens. Vitæ nomine intellige operationes vitales; nam primum vitę principium est ipsa anima, quam id, quod animatum est, actu habet; per eam tamen est idem in potentia ad vitæ operationes.

1411 Has noua definitione animę, vt quidam putant, aut huius ipsius maiori declaratione, distinctè posuit *e* Aristoteles, cum dixit, animam esse id, quo viuimus, sentimus, mouemur, intelligimus.

e Lib. 2. de Anima t. 24.

1412 Tres animæ communiter numerantur, vegetatiua, sensitiua, rationalis: Et verò distinctæ sunt; nam quamuis in rationali contineantur sensitiua, & vegetatiua, atq; in sensitiua vegetatiua; datur, tamen in plantis vegetatiua sine vllo sensu, in brutis sensus sine ratione. Omnibus his conuenit, & singulis, esse actum primum corporis naturalis organici potentia vitam habentis, quicquid contra non *f* nemo sentiat, qui contendit, solam sensitiuam, & rationalem animam fuisse definitam.

f Mercen. in suis dilucid.

1413 Est etiam, *g* qui censuerit, solam animam rationalem fuisse ab Aristotele in allata descriptione comprehensam, quia sola est principium illarũ quatuor vitalium operationũ, vegetationis, sensationis, motus localis, & intellectionis. Sed hoc leue argumentum est, nam vbi anima dicitur principiũ illarum quatuor operationum, non dicitur propterea eas in vno, & eodem semper exercere, sed operationes vitę solas, vbi sola sit anima vegetatiua; sensus, & motus, vbi sit sensitiua; rationis prætereà, vbi sit rationalis.

g Paris. disp. 5. meta.

1414 Conati *h* aliqui sunt sensum plantis tribuere, vt animam vegetatiuam à sensitiua non distinguerent, fueruntq; his argumento naturales quædam sympathię, & antipathiæ, quas plantę, vel inter se, vel cũ alijs inanimatis corporibus habent, sed iure optimo peritissimus philosophus, ac Sanctissimus Theologus Augustinus opinionem hanc & rudem, & impiam vocat; Fuit. n. idem, & in philosophia error, & errandi occasio in fide Manichęis, vbi tandẽ animam etiam rationalem, plantis attribuerunt. Et verò leuissimum illud argumentũ fuit, sympathiasq; & antipathias nihilo secius in inanimatis deprehendendas.

h Apud D. Augustinum lib. de quantit. Animæ cap. 33.

1415 Dubitatum est hic, dum quæritur animarum numerus, an sint plures animæ, quam tres, cum quatuor operationum genera in ea descriptione distinguantur;

stinguãtur. Sæpè alibi *a* Aristoteles asserit, animatorum genera quatuor esse: sunt plantæ, quæ sine sensu viuunt; sunt quæ viuunt, & sentiunt, sed sinè motu, spongię; sunt quę viuant, sentiant, moueantur, sed sinè ratione, bruta; est deniq; homo, in quo vita, sensus, motus, & ratio est. Ego sentio, animas congruentissimè distingui tres, esto dicantur etiam cõgruenter animatorum genera quatuor.

a Li.1.de Anima t.89.lib.2. t.18.& 24.

1416 Cur cõgruè dicatur anima triplex, explicat D. *b* Thomas ex triplici excessu, quem animatorum operationes habent supra modum operandi elementorum. Operantur hæc per qualitates primas in externum subiectum, anima in eo toto, in quo est tripliciter, idest, aut per qualitates primas, & hęc est vegetatiua, aut per species intentionales ab obiectis acceptas; si non pro omnibus, saltem pro pręcipuis operationibus, & hæc est sensitiua, aut per species spirituales, sine vllo organi ministerio, & est anima rationalis, quæ maximè distat à modo operandi inanimatorum. Alię aliundè congruentiæ habentur facilè.

b 1.p.q. 78.a. 1.

1417 Cur verò dici possint quatuor genera animatorum, Oritur ex quadã latitudine perfectionis, quæ in anima sensitiua reperitur. Etenim, vt notat *c* Aristoteles, sensus tactus omnibus animalibus communis est, alię verò facultates non item, & in particulari quod spectat ad motum localem, alia reptant, alia serpunt, alia incedunt, alia volant, quædam verò sunt, quæ se loco non dimouent, & dicuntur affixa; sentiunt tamen, & motum aliquem habent dilatationis, ac restrictionis. Ergò si quis animalia, quæ se loco mouent, ab affixis distinxerit, non repugno.

c Lib. 2. de Anima t. 27.

1418 Visus est *d* Plato in homine tres animas collocasse, quibus tres distinctas sedes tribuebat, vegetatiuæ hepar, sensitiuę cor, rõnali cerebrum. Merito displicet Aristoteli hæc dispositio, dari enim debet vna superior forma totius, quæ illas, quasi partiales, cõtineat, superior verò supra eas tres nulla est.

d Apud Arist. li.1.de Anima t.90. lib. 3. t. 41. D.Tho.1.p. q.76.a.3. in corp.

1419 Crediderim, Platonem de operationibus potius loqui, quam de anima ipsa, eaq; distributione in homine imaginem integrę cuiusdam ciuitatis adumbrasse, in qua mens senatum conuocat in cerebrum; concupiscentia militares copias in cor; vita populares quęstuarios in hepar. Ne require in exemplo nimis minutè veritatem; nam re vera rationalis anima inorganica est, & ipsa sibi capitolium est.

1420 Plures animas neesse est posuerit etiam *e* Galenus, cuius sententia est, animam in temperamento sitam esse: Scilicet non idem est temperamentum, & mixtura omnium partium, ergo nec vna omnium anima. Sed errat is, & non leuiter, in illa prima persuasione, quod anima temperamentum sit; Quin n. fiat, vt cum physico physicè agam, ex non substantijs substantia, tam perfecta, quam est animata substantia?

e Lib. 3. de locis affectis cap. 5.

1421 Sed mitto antiquorum commenta; Quod magis mirere, sunt ex nostratibus, qui *f* sentiant, triplicem esse in homine animam, vegetatiuam scilicet, sensitiuam, rationalem; duplicem in brutis, sensitiuam, vegetatiuam; vnicam in plantis, quia sic monstrant harum animarum propriæ operationes. Multum visum est *g* alijs, posuisse in homine tres, duas tãtum admittunt, sensitiuam,

f Ocham, Io. Gãdau. venetus, Zabar.

g Maironi Mirandulano.

ſitiuam, & rationalem. Sed videant ipſi, qui ſe tueantur. Si Theologicè agamus tutior ſententia cenſetur, *a* vnam tantum eſſe in homine animam rationalem, à qua ſint animarum omnium operationes, & vita; idq; ego ſentio.

1422 Si philoſophicè agamus, nihilo melius hi ſapiunt. Nam, eſto, nihil hac in re decretum ſit à diuinæ ſapientiæ magiſtris, ipſa ratio docet, vnius animæ vim poſſe in alia perfectiori formaliter contineri; hoc autem dato, vna eſſe poterit, eritq; in homine anima, à qua ſit vegetatio, ſenſus, ratio, quia horum principia in vna anima rectè conueniunt; vna item in brutis à qua ſit vita, & ſenſus, quia vegetatiuæ ratio in ſenſitiua eſt. Quod verò homo *b* priùs vitam viuat plantę, quam hominis, dicit ordinem aliquem in operationibus ab eadem anima, non diſtinctionem animarum.

1423 Sentio igitur cum melioribus *c* philoſophis in ſingulis viuentibus vnā eſſe numero animam, perfectionis diuerſæ, pro animatorum diuerſa ratione. Suam habent ſingulæ plantæ, vegetatiuam, principium vnicum operationum, quæ huius animæ proprię ſunt; ſuam quodlibet brutum ſenſitiuam, eādem principium ſenſationis & vitæ, ſuam quilibet homo rationalem, principium rationis, & ſenſationis, & vitæ.

a Ex. 8. Syn. Generali act. 10. Can. 11. Plura eadem de re. S. Aug. li. de quant. Ani. cap. 3. S. Damaſc. lib. 2. de fide cap. 12. S. Gregor. Hom. 12. in Ezech. Niſſenus de creatione Hominis cap. 15.

b Ex Ariſt. lib. 2. de Gene. Anim. cap. 3.

c T. Tho. 1. p. q. 76. a. 3. cum ſuis. Scoto in 4. diſt. 43. & in 2. diſt. 1. et 16. cum ſuis, aliiſque communiter.

1424 Vna hæc anima, quæ in vno viuente eſt, poſtulat ex natura ſua informare plures inter ſe diuerſas, ac diſſimilares partes. Nam ſicut forma mixti non informat, niſi compoſitionem, ac mixturam ex elementis, ità anima pendet in ſui informatione à plurium mixtorum compoſitione, nec vnquam naturaliter, in vna parte ſimilari perſiſtet. Hoc eſt, quod dicitur, eſſe anima actus corporis organici. Organum enim ipſa quidem vltimo conſtituit, ſed aptum non id erit, niſi eterogeneum fuerit, quod propriè animatorum operationes expoſcunt.

1425 Poſtulat eadem earum partium continuitatem, quas informat. Eſto, poſſit Angelus eſſe præſens duobus corporibus contiguis, cū tamen vnus ſit; anima, quamuis ſit ſubſtantię ſpiritualis, & indiuidua, habet, quia forma eſt ad materiam ordinata, id, quod habent omnes formæ materiales, vt vna non niſi in vno ſubiecto eſſe poſſit, vnum vero non erit, ſi partes inter ſe continuæ non fuerint. Hinc exploditur *d* eorum error, qui vnam animam communē omnibus indiuidius in eo genere eſſe fabulantur.

d De quibus meminit Alb. in Sum. de Homine.

1426 Nec mihi eorum probatur ſententia, qui de homine diſſerentes, certam aliquam conſtituerunt vnius animæ ſedem, alij in alia humani corporis parte, etiam ſi eterogenea. *e* Democritus in toto capite animam poſuit, Strato in interſtitio ſuperciliorum, Eraſiſtratus circà mēbranam cerebri, Herophilus in ventriculo cerebri, Parmenides, & Epicurus in pectore, Empedocles in ſanguine, Stoici, Diogenes in corde, vel in præcordijs, hiſq; poſtremis aſſentitur ex noſtratibus *f* Albertus.

e Apud Plutar. lib. 4. de plac. cap. 5.

f Li. 2. de Anima tract. 1. cap. 7.

1427 Eſſet, ſi vera eſſent hæc placita, anima actus organi, non autem organici corporis, quia in vno eſſet organo, & non in toto corpore, pluribus organis cōpoſito. Adde, quod in pluribus humani corporis partibus eę ſunt operationes vitæ, quæ in eodem ſubiecto animæ præſentiam requirunt. Sed quę partes animatę ſint, & quæ habeat principatum *g* infrà dicam.

g Hoc eod. lib. 2. cap. 35.

1428 Nihil hic aſſero de anima rationali, de qua ſæparatim dicam *a* infra, De vegetatiua vero & ſenſitiua quæritur, ſint ne ità materiales, vt ad ipſius materiæ diuiſionem etiam ipſæ in partes diuidantur, eſto ſic diuiſę remaneant in materia, ſiuè diù, ſiuè aliquandiù, ſiuè etiam ſubitò corrumpantur. *b* Negant nō pauci, qui tamen, cum videant id, quod expreſſe etiam ab *c* Ariſtotele traditum eſt, quaſdam plantas diſſectas viuere, quarumdam animalium partes viuere etiam ſeparatas, putant, nouam in ijs produci animam. Hoc mihi veriſimile non eſt, nam, ſi ſint in ea diſpoſitiones ad animam, non eſt, cur non retineant, quam habuerunt.

a Hoc eodem lib. 2. à ca. 41.

b Simplic. in 1. & 2. de Anima. Ficinus de Theologia Platonis lib. 1. ca. 3. et li. 8. ca. 1.

c Lib. 2. de Anima t. 19. & 20.

1429 Attentius alij diſtinguunt plantas à brutis, & inter bruta quędam imperfectiora, *d* quę vulgo dicuntur inſecta, á perfectioribus; Dant diuiſibilitatē in plantis, & in inſectis, quā ipſe ſenſus probat, ſed negant in brutis perfectioribus. Mihi par omnium ratio videtur eſſe, quia pariter omnes materiales ſunt, & de potentia materiæ eductæ in eadem ſunt, quamdiù debitæ diſpoſitiones permanſerint.

d Ex Ariſt. lib. 1. de Hiſt. anim. ca. 1 1. vbi reddit nominis rationem.

1430 Ex his verò diſpoſitionibus reddi facile poteſt ratio illius diuerſitatis, quæ apparet inter animam ſenſitiuam brutorum perfectiorum, & ſenſitiuam eorum, quæ inſecta nuncupantur.

1431 Sic rem tractat D. *e* Thomas, vbi habet, animas inſectorum informare quamlibet partem, vt proprium perfectibile; animas verò perfectiorum animaliū informare totum, vt proprium perfectibile, non aūt ſingulas partes. Quis mente concipiat, informari poſſe à forma totā aliquā materiā, non autē ſingulas partes? Veriſſimū tñ eſt huius ſanctiſſimi Doctoris dictū, quia aliquibus formis ꝑ diſpoſitione eſt ipſa cōiunctio partiū, & hę dicuntur habere pro ſuo perfectibili totū, non aūt partes ſeparatas; Alijs illa coniunctio neceſſaria nō eſt; & hæ pro ſuo perfectibili ità habēt totū, vt habeant ēt ſingulas partes.

e 1. p. q. 76. a. 8. & 2. de Anima. lect. 4.

1432 Sequor igitur D. Thomæ, & aliorū grauiſſimorū *f* Doctorū ſententiā, vbi aſſero, animas, tum vegetatiuā plantarum, tum ſenſitiuā brutorum, extēſas eſſe extenſione entitatiua ad extenſionem quantitatiuā ſubiecti, diuiduas eſſe ad ipſius ſubiecti diuiſionem; Cum ea tñ diuerſitate, ꝙ ex animatis quędā etiā diuiſa viuant, alia, vel in altera tantū parte, vel in neutra animā retineant, quæ nimirum non ex eo, quod ſit indiuiſibilis, ſed ex eo, quod in ſubiecto nō habeat eas, quas poſtulat, diſpoſitiones, corrupta eſt, ſicut aliæ omnes materiales formæ ſubtractis diſpoſitionibus corrumpuntur.

f Scoti apud Fabrum Theorem. 83. Dur. in 1. diſt. 8. q. 3. Iād. 2. de Anima. Zabar. Marcel. et aliorum recētiorū.

1433 Nec verò hæc duo, eſſe animā indiuiduam, & eſſe formā aſſiſtentē nō informantē, ità neceſſariò coniuncta ſunt, vt liceat alterū ex altero deducere, qua in re parū diſtinctè mihi videtur *g* quidā philoſophatus. Forma. n. aſſiſtēs verè, & propriè forma non eſt, quicquid ſit de eius natura, diuiſibilis ne ſit, an indiuiſibilis; Et inter informantes dari poſſunt, tum diuiſibiles, tum indiuiſibiles, quæ tamen omnes verè, & propriè informent.

g Zab. de Partitione Animę cap. 11.

1434 Adde his, in plantis, vel inſectis diuidendis aliud eſſe loqui philoſophicè, aliud ex vulgi ſenſū. Lacertę caudam abſciſſam, viuentem, ſeq; in ſe replicantem, nemo lacertam dicet; lacerta tamen eſt, non ſecus, ac pars lapidis de lapide abſciſſa lapis eſt. Scilicet lacertę rationem philoſophus agnoſcet,

vbi

vbi in bene diſpoſita materia fuerit lacertę anima, hanc agnoſcit in reciſa cauda, quamdiu ſe ſe agitat; lacertam igitur agnoſcet. Quod vero ſpectat ad vulgarem loquendi modum, ſi lacerta ea dicatur, quæ vel omnes, vel præcipuas habeat lacertæ partes, lacertę cauda lacerta non eſt, quia capite, quia ventre caret.

1435 Vniuerſali huic tractationi de anima, vniuerſalis item potentiarũ conſideratio adiungenda eſt, ne dum de ſingulis diſputo, ea quę ſunt communia, ſint mihi ſæpius iteranda. Præditę ſunt animę ſuis potentijs, veluti naturalibus inſtrumentis ad proprias functiones, & cognoſcuntur ex operationibus, quę non eædem omnibus animatis conueniunt, quia non eſt eadem omnibus anima, quę prima eſt potentiarum origo.

1436 Quotcunq; verò hæ ſint, in qualibet anima eſſe ab ipſa anima diſtinctas fatentur omnes, ſed non parẽ omnes diſtinctionem admittunt. *a* Nominalibus ſatis eſt diſtinctio rationis, deniq; ipſis anima eſt, & potẽtia, anima prout conſtituit formaliter animatum, potentia, pro vt defungitur operationibus illius animati proprijs. Ferri hæc ſententia poſſet, ſi notum in philoſophia principium, ſubſtantiam non eſſe actiuam immediatè ad hæc actionum genera, quæ magis pro priè operationes dicuntur, non ſe ſe extenderet.

a Greg. Gabr. Och. in 2. diſt. 16.

1437 Sed illud etiam habet incommodi, quod nec ſecundum nomen videantur admittendæ potẽtiæ, ſi re vera ipſa anima in re ſunt. Ipſa videlicet anima dici poterit, & animatum conſtituere formaliter, & efficienter operari. Hac ratione, quia calor, & ipſe calidum conſtituit, & in aliud agit, non dicitur habere potentiam ratione diſtinctam à forma caloris.

1438 In aliud extremum *b* alij recedunt, aſſerentes animæ potentias eſſe ab ipſa anima realiter diſtinctas. Sed ex his multi realem diſtinctionem appellant eam, quæ à ſola ratione, conceptuque non ſit; quibuſcum nolo de nominibus altercari.

b Aegid. Quodlib. 3. q. 10. Heru. Quodlib. 1. q. 9. & alij.

1439 Alij realem vocant eam, quæ in ſua proprietate realis ſit, ipſaſq; potentias non in anima tanquam in immediato ſubiecto collocant, ſed eas, quæ organicę dicuntur, in organo corporeo, vel in toto coniuncto. Hæc mihi ſententia non probatur, qui cenſeo, omnes animæ potentias eſſe immediatè in ipſa anima, & eſſe ab anima formaliter diſtinctas, ſicut alię proprietates formaliter diſtinguuntur à naturis, quarum proprietates ſunt.

1440 De potentijs animæ rationalis, quæ inorganicę dicuntur, res mihi certiſſima eſt. Nam quantum ſpectat ad diſtinctionem, retineo principium illud, quod ſubſtantia immediatè actiua non ſit, ſed medijs ſuis proprietatibus, quę conſequenter non erunt ſubſtantiæ, ſed de genere qualitatum. Quantùm verò ſpectat ad immediatum ſubiectum, in quo huius animæ potentiæ ſint, eſſe hoc ipſam animam probat operatio, quę illi conuenit ſine vllius organi corporei concurſu, nec ſolum dum eſt in corpore, ſed etiam extrà corpus.

1441 De reliquis aliarum animarum potentijs, par eſt ratio. Nam ſunt pariter ſuarum animarum proprietates, datę à natura ad hoc, ne ſubſtantia ſuis deſtituatur inſtrumentis ad agendum. Quod autem organicę ſint, non dicit,

eas esse in organo, vel in coniuncto, sed solum non exire in actum secundum sine organi concursu. Remanent hæ in anima rationali à corpore separata, sed ex defectu organi non possunt operari. Nec vllam per ætatem, lęsionem patiuntur, vndè *a* Aristoteles ait, si senex iuuenis oculum recuperare posset, visurum vt iuuenem; scilicet, quia integra, & illęsa remansit in anima potentia. *a Lib. 1. de Anima t.65.*

1443 Cur hanc potentiarum ab anima distinctionem formalem potius appellem, quam realem, vel modalem, facit inseparabilitas; Etenim sicut alię naturarum proprietates à naturis inseparabiles sunt, ità cum probatis auctoribus philosophor hac in re, per nullam potentiam posse potentias ab ea animæ parte separari, cui illa propria sit. Ne ergo compares bruta cum plantis, plantas cum homine, hominem cum brutis, sed proprietatum varietatem in sua principua refer, ab illis dico eas esse inseparabiles.

ANIMALIVM partes.

CAP. XXXIII.

1444

SPECTATA viuentium forma, nunc materia spectanda est, vt ex partibus contemplemur totum, antequam ad singulas species deueniam. Est anima actus corporis, quod constituit; huic actui pro materia respondet corpus, non illud, quod habet rationem totius, & constituti, sed illud, quod habet rationem partis, & subiecti; certas enim dispositiones in materia præ requirit anima, ex quibus habet corporis substantialis rationem. Sit pro exemplo humanum corpus, ex quo de reliquis animarum subiectis coniectura fiat.

1445 Hu-

1445 Humanum corpus ab anima non informatur, nisi certam habeat partium diuersitatem, qua constat ex carne, ossibus, neruis, & alijs pluribus. Postulat hoc anima, quæ propterea dicitur actus corporis organici; Nam quamuis ipsa constituat organum formaliter per suas potentias; materialis tamen ratio cuiusq; organi dicit compositionem ex partibus dissimilaribus, ergo eo maior hæc erit, quo plurium organorum structura facienda sit. Dubitatur vero, an hæc ipsa partium diuersitas præcedat saltem natura animæ informationem, an ab ipsa anima formaliter sit.

1446 *a* Doctissimorum virorum sententia est, eandem animam esse formā totius, & partium, nec partes esse propterea heterogeneas, quia forma substātialis non sit eadem in omnibus, & singulis, sed quia pro diuersa dispositione materię anima in vna parte cōstituit carnem, in alia os, & sic deinceps in alijs. Placet hic tamē adhęrere alteri *b* sectæ, cuius assertio est, dari in animatis animam, quæ sit forma totius, illud autem totū in diuersis sui partibus informari á partialibus formis, quę substantiales sunt, constitutiuę materiæ in aliqua certa, & determinata specie mixti.

a Thomist. & quorundam ex nominalibus

b Scotistarum cum Scoto in 4. dist. 11. q. 3. & Græcorum complurium.

1447 Monstri instar habere visum est aduersarijs, si in eadem materia plures substantiales formæ collocentur. Sed aio, hanc esse conditionem formarū partialium, abesse videlicet alicui totali, & cū ea stare posse in eadem materia.

1448 An non animaduertis, in contemplatione rerum naturalium hunc esse ordinem constitutum, vt quo fuerit forma maioris perfectionis, eo perfectiores dispositiones in materia prærequirat? Elementa pro dispositione habent accidentia, sed quia mixta sunt elementis perfectiora postulant pro dispositione elementorum formas; Tertius perfectionis gradus est animatorū, & hæc igitur pro dispositione postulabunt formas mixtorum, non quaslibet, sed animę proportionatas. Simile quid etiam *c* Aristoteles animaduertit.

c Li. 4. meteor. cap. vltimo.

1449 Admitto igitur in homine triplicem compositionē constat ex anima, & corpore; materia corporis caro est, ossa, nerui &c. horum vnumquodq; materiam dicit, & propriam formam carnis, ossis, nerui &c. Illa ipsa materia carnis est aggregatio minutissimorum elementorum, in quibus nō sola est elementi materia, sed etiam formę, ratione *d* superius tradita. In vna igitur, eademq; materiæ particula, aliqua est ex formis elementorum, aliqua, ex formis mixtorum, & anima ipsa.

d Hoc eod. lib. 2. cap. 18.

1450 Sed frustra est, inquies, tot entium multiplicatio. Nego frustra poni, quod ponendum esse, certa ratione traditur. Nihil hic repeto, de inexistentia elementorum in mixtis. Quod verò spectat ad formas partiales in animatis, non solum ratio has docet, sed ferme etiam sensus, si vidisti vnquam animal mori, si quam diuersę sint carnis, & ossis proprietates vnquam considerasti: Inconueniens est, inquit alicubi *e* Aristoteles, rationem mixtionis esse animam, non enim eandem habet rationem mixtio elementorum, secundum quam caro, & secundum quam os.

e Lib. 1. de Anima t. 58.

1451 Quod si quis interroget, qua ratione eadem materiæ pars vnum quid faciat cum tribus numero formis. Respondeo, composita tria esse, vnū à forma elementi alterum à forma mixti, tertium à forma animæ; vnum tamen dici,

dici,& quidem simpliciter vnum,quia re vera forma totalis vnica est, ipsa videlicet anima.

1452 Nec vero necesse est, vt formæ quid vnum faciant inter se, satis est,si singulę cum materia; nec enim compositum ex actibus est, sed ex actu, & potentia.

1453 Non est par ratio multiplicandi, vel in homine, vel in brutis animas, quibus constituatur gradus viuentis distinctus à sensitiuo, gradus sensitiuus, & viuentis,distinctus à rationali, sicut multiplicantur formę partiales distinctæ,quibus constituatur caro, os, neruus,& similes corporis partes. Etenim longè dispar est causa. Continet anima perfectior,imperfectiores formaliter, atq; ideo vna ad plures gradus satis est;eadem verò non se extendit ad mixta, quia hæc non sunt in genere animæ.

1454 Sed certius adhuc argumentum est, carnem,ossa, & similia non constitui formaliter ab anima, quia anima etiam abeunte, hæc remanent,habita non solum oculis fide, sed etiam rationi, quæ scilicet ex nullo accidente proprio dignoscit, carnem cadaueris esse aliam specie, ac fuerit caro viuentis in esse carnis. Item post animalis interitum noua substantialis forma inducenda est,quæ anima non sit,det tamen esse carnis ossis &c. At verò mirum, est eundem effectum,qui animæ soli pro sua perfectione tribuebatur, tribui posteá imperfectissimę cadaueris formæ,si vlla tamen cadaueris forma est.

1455 Infinita fermè partium varietas est in viuentium corporibus, & longum sanè negocium esset,si distinctè, quæ sunt plantarum,folia,ramos,cortices, medullas,radices,& quod carni proportione respõdet,prosequerer; Itē quæ sit in brutis varietas carnium, ossium,pilorum,squammarum, pēnarum. Satis sit in homine præcipuas partes distinguere, & ex huius exemplo, eas, quæ sunt in brutis, ad quas identidem digrediar. Duo partium genera vulgo distinguuntur,solidarum, & fluentium. hic solidas inspicio, vt apertiùs constet materię animatorum heterogeneitas.

1456 Ossa in animalibus solidissima sunt, data à natura, vt prima corporis fulcimenta,quibus hæc moles stet. nõ est vnum integrum, nam qui se animal flecteret? Sed multorum compositio,quorum non facilè numerũ ineas, quia dubium numerum faciunt particulæ quædam, appendices ossium dicuntur, de quibus dubites ossa ne sint; Item plura in pueris reperiuntur ossa distincta,quæ in hominibus firmata iam ętate vnum sunt os. Numerus tamen ossiũ in homine censetur *a* trecenta,& septem. *a Ex Vesalio in sua Anatomia.*

1457 Diuisum est humanũ corpus à sectoribus in tres partes, Caput, Trũcum, Artus. Sunt sua singulis ossa, distinctis notata nominibus. Cranium, seù Caluaria,in capite cerebri galea est,nec parum pendet ab huius forma animę vis, quę in cerebro operatur. oblongum esse debet à fronte ad oppositã partem,vt operationibus sensus communis, & memoriæ sensitiuæ,sinus cõmodè pateant. Si in contrariam partem à tempore ad tempus longitudo sit, veretur *b* Galenus,vt vitalis futurus sit,quisquis tale caput sortitus fuerit. *b Lib. 9. de vsu partium.*

1458 In facie maxilla est,superior,& inferior,instructæ duplici dētiũ acie,q sũt oēs numero duo et trigīta. Octo incisores,quatuor canini,vigīti molares,

1459 Edu-

1459 E duriori materia hi sunt, quã ossa reliqua, & verò ità opus facto fuit, cũ quotidianus futurus esset horũ instrumentorũ vsus, pro animalis vita conseruãda, & in vsu, in his animalibus, quæ vtrinq; dentata sunt, futurus esset alterius contrà alterum concursus, & attritio nõ parua, nisi materia solidior sit. Sententia est *a* Aristotelis eandem ob causam à natura fuisse prouisum, vt dentes semper crescerent.

a Lib. 2. de Gene. Anim. c. 4.

1460 Ex dentibus indicium vitæ breuioris est, cum fuerint rariores. *b* Magna videlicet est dentibus cum cranio cõsensio, cumq; horum materia abierit in cranij substantiam, rariores ij sunt, cranium vero densius, vndè inquit Aristoteles, inualidum erit cerebrum, quia minus liberè respirat, & indè putredinis, ac mortis periculum.

b Ex Arist. Sect. 10. Probl. nu. 47.

1461 Consensum illum dentium cum cranio indicant animalia, quibus in superiori maxilla dentes non sunt, cum in caput eorum materia distracta fuerit. Indicium verò hoc non arbitror esse certum, quia minimè necessariũ est, vt cum dentium raritate densitas cranij coniuncta sit.

1462 Altera hominis pars truncus suis item ossibus fulcitur, spina videlicet, costis, & osse, quod suo nomine dicitur Innominatum. Spina ex vertebris cõponitur, quarũ postrema sacra, idest Magna dicitur, quia reliquis maior est, & figuræ non eiusdem. Costæ numerantur viginti quatuor, sed qui maiores, ac solidiores tantum numerant, quatuordecim non malè censent; Ex his, & alijs nonnullis thorax componitur. Os innominatum item ex pluribus ossibus compactum est, quæ sæpè in vnum coagmentantur.

1463 Artuum nomine intelliguntur manus, & pedes, Manum cũ *c* Hippocrate appello, quæ extenditur à summo brachio ad imos digitos, pedem qui à summo fœmore itẽ ad summos digitos pedum. Continet illa brachium os vnicum, vlnam, os alterum, cui adiacet radius, carpum coagmẽtationem plurium officulorum, metacarpum ossa in palma disposita, & digitos ternis articulis compositos excepto pollice, cuius articulus in metacarpo latet.

c Apud Andr. laurentium in sua Anatomica Historia.

1464 Continet pes similem partitionem, idest fœmur, os vnicum, omniũq; maximũ in humano corpore, tibiã os alterũ, cui adiacet fibula, rotulã in poplite, ossiũ coagmẽtationẽ in tarso, alia in metatarso, articulos in pedũ digitis.

1465 Proximæ ossibus, ac dentibus in duritie sunt cartilagines, quas loco ossium natura addidit, ad corporis partes sustinendas; molliores tamen esse voluit, quã sint ossa, vt illę ipsę partes flecti possent sine vllo fracturę periculo. Tales sunt in auribus, in sũmo naso, & in alijs pluribus, ac ferè inter carnẽ, & ossa media interponitur cartilaginis materia, quæ vt habet *d* Aristoteles eiusdẽ est naturæ cũ ossibus; quà vero mollior est, nõ longè distat à natura carnis, & mẽbranarum, quibus ossa per cartilagines confinia sunt. Quare factum est hic simile aliquid, ac in mundi structura, in qua inter dissimbola elementa medium simbolum interpositum est.

d Lib. 3. de Hist. cap. 8. lib. 2. de Part. cap. 9.

1466 Cartilaginis vsus est ẽt in extremis palpebris, tũ vt arcus regulariter flexus stet, tũ vt materiæ solidiori ciliorũ pili firmiter adhęreãt, ex q̃bus fermè tanta inest oculo venustas, quãta aut ex corona regibus, aut ex radijs soli. Sed necessarius magis eiusdẽ vsus est in fabrica asperę arterię laringis, epiglotidis ad

ad victum capiendum, ad animam aspiratione, ac respiratione ducendam, ad vocis sonum. Horum instrumentorum elegantem descriptionem habes apud *a* Aristotelem: inspice si libet in sectionibus.

a Lib. 1. de Histo. cap. 16.

1467 Hæ solidæ humani corporis partes alligantur vinculis, quæ ligamẽta dicũtur. Hæc ego inter solidas partes censeo; nã quãuis lenta sint ad flexionẽ, firma tñ, ac solida sunt ad vinciendũ, vt ipsa res docet, & tradidit *b* Arist.

b Lib. 3. de Histor. c. 5.

1468 An hæc ligamenta distinguantur à neruis, lis aliqua est inter Aristotelem, & medicos. Certum est, substantiam esse non dissimilem, licet vsus non plane idem sit. *c* Alberti coniectura, vbi habet, diuersam esse ligamentorũ, & neruorum naturã, quia in neruorum distensione dolor est, in distensione ligamentorum nullus, non placet; nam tam in neruis, quam in ligamentis, dolor est in violentibus motibus.

c Lib. 1. de Anim. tract. 2. cap. 14.

1469 Sed quod spectat ad neruos, de eorũ origine longè grauior quęstio est inter Peripateticos, & Medicos, similis alterius, quæ de venarũ origine inter eosdẽ est. Medici neruos ex cerebro, vel ex medulla spinali coniugatim deducunt, & numerãt cõiugationes alij viginti nouẽ, alij triginta; venas ex hepate. Contrà Peripatetici, & neruos, & venas ex corde. Et sanè si materiã spectes, cum & nerui, & venę durioris substantię sint, maiorem habent cũ substantia cordis similitudinem, quam cum cerebro, medulla spinali, aut hepate, quod argumentum non post habendum *d* Aristoteli visum est.

d Lib. 3. de Hist. c. 3. & 5.

1470 Sed nec displicet Medicorum sententia, vbi neruorum originem ex principio, ex quo hi maximè operantur, attendunt. Operantur. n. per spiritus animales, qui à cerebro, tanquã ex fonte, vbi attemperantur, diffunduntur. Indè igitur nerui proprium functionis principium habent, vndè & spiritus, ad motum necessarios.

1471 Cæterùm quod spectat ad originem secundum substantiam, aut cum Aristotele dixerim, tam venis, quam neruis eam esse à corde, aut vix ullum esse principium certum, quia per totum corpus, & nerui, & venæ deducuntur, & principium assignari potest ex quolibet extremo, ità vt in alterum dicantur dessinere, vndè alius principium sumet.

1472 Inter solidas partes, quarum natura à neruis, & ligamẽtis non multũ distat, sunt tendines, idest funiculi ex pluribus neruis cõtexti; venæ vasa deferentia sanguinẽ; arteriæ duplicati ductus deferentes spiritus vitales; fibræ, villi recti, obliqui, trãsuersi in textura venarũ, & in alijs partibus à natura additi, membranæ deniq;, & panniculi, quorum numerus iniri non facilè potest, cũ plurimæ sint partes, quæ ex ijs vestitæ sunt, non solũ molliores, vt hepar, pulmo, cerebrum, sed duriores etiam, vt ossa, cartilagines &c. quin etiam totus homo duplici membrana vestitus est, cuti videlicet, & cuticula.

1473 Pro aliquo tamen ineundo earum numero, quæ intra animal latent, diuidunt Medici humanum corpus in tres regiones. Suprema, quæ in capite est, habet pericranium, duasque meninges cerebrum vestientes, quarum vnam duram, alteram piam matrem, appellant. Media, quæ in thorace est, habet adhærentem costis pleurim ex quà nascitur pericardium, & alia viscerum integumenta, habet etiam transuersum septum, quod

auctore *a* Platone Diaphragma appellatum eſt, ab ipſo munere diuidendi toracem ab inferiori ventre. infima regio in ventre eſt, in quo peritonæum inteſtina continet, ex dura pariter membrana facta, ſed non pari elaboratione; Nam quamuis inteſtinorum vnus ſit continuus ductus, partim tamen tenuiora ſunt, partim craſſiora.

a Apud Galenũ lib. 5. de locis affectis c. 3 διαφράττειν ſecernere.

1474 Ad partes item ſolidas caro ſpectat, cuius differentia triplex eſt, muſculoſa, glanduloſa, viſcerum. Solidior eſt, quæ in muſculis, ad quos componendos, quia præcipua ſunt motus inſtrumenta, conueniunt nerui, membranæ, tendines, villi. Ingens eſt in homine muſculorum numerus; numerant *b* ſectores quadringentos, quorum diſtributionem habes apud eoſdem: Caro viſcerum laxior eſt, & non diſſimilis à quadam ſanguinis effuſione, & concretione, vt videre eſt in hepate pulmone, liene, ſi membranulis, quibus veſtiuntur, ſpolientur, & ideo dicitur Eraſiſtratus eandem carnem appellaſſe *c* paremchyma.

b Andr. Laurentius lib. 5. ſuæ Hiſt. c. 9.

c παρέγχυμα.

1475 Denique caro glanduloſa eſt, ex qua glandulæ factæ ſunt, quarum numerus in cerebro, pectore, axillis, brachijs, & alibi, ingens eſt, tum, vt, veluti puluilli, ſternantur, ne molliores partes à duris comprimantur, tum, vt, veluti ſpongiæ, redundantes humores excipiant.

1476 Huius carnis non abſimilis eſt, quæ eſt in mammis vndè in lucem dati, vitæ alimenta accipimus. Has humana ſpecies in pectore gerit, non ſolum, vt calore cordis lac perfectius excoquatur, vt medici dicunt, ſed vt *d* mater eum, quem nutrit filium amplectatur ſimul, & materna foueat charitate.

d Ex Plutar. opuſc. de amore prolis.

1477 Sed vltima mihi ſit in hac ſolidarum partium enumeratione ea, quę non longiſſimè diſtat à fluentibus, adeps, cui quadam proportione reſpondet ſebum; quæ fuit ratio *e* Ariſtotelis, hæc duo in vna tractatione coniungendi, licet ea natura ſeparauerit pluribus differentijs. Etenim ſebum, cum frigidum eſt, duratur, & fragile eſt, adeps non duratur pariter, nec pari ratione frangitur, ſebum in fine carnis eſt, adeps inter carnem, & cutim, quædam ſunt animalia, quæ ſebo pingueſcunt, vt ferè cornuta, & ſuperne edentula, alia quæ adipe, vt quæ vtrinq; dentata ſunt.

e Lib. 3. de Hiſt. c. 17.

1478 Videtur eſſe aliqua controuerſia inter Peripateticos, & medicos in quæſtione, an adeps, vel ſebum actione caloris fiat, vel frigoris. *f* Ariſtoteles Peripateticorum dux aſſerit, fieri per concoctionem. *g* Galenus, & *h* Auicenna, medicorum duces, fieri volunt per refrigerationem. Fortaſſe de nomine diſſenſio eſt. Ego veram puto ſententiam Ariſtotelis, ex cuius mente *i* ſuprà aſſerui, oẽ mixtum perfectum concoctione fieri, ſed habet concoctio latitudinem pro maiori, vel minori intenſione caloris. Verè item loquũtur medici, ſi velint, hanc concoctionem à calore fieri refrigerato.

f Lib. 1. de Gener. Anim. ca. 19. Secũdo de Part. ca. 5.
g Lib. 1. de ſimp. medicam. facul. c. vlt. & lib. 2. c. 4.
h 1. ſem. 1. Doctr. 4.
i Hoc eod. lib. 2. cap. 31.

1479 Cibus, ac potus, quem animalia ſumunt, excoquitur in ventriculo, ac in mollem quandam, ac fluentem ſubſtantiam, caloris, ac ſtomachi virtute, perficitur, quam medici chilum vocãt. Multa poteſt calor; ſed is cibũ ſine ſtomacho nunquam in chilum tranſmutabit; habet enim à coniunctione cum ſtomacho virtutem penetrandi maiorem, ex qua eſt, vt multa in quorundam

rundam animalium ſtomachis liqueſcant, quæ in aqua, etiam feruentiſſima, non liqueſcerent, vt alicubi admonet *a* Ariſtoteles.

a Sect. 24. Probl. n. 4.

1480 Ex chilo per inteſtinorum ductum delato, ſubtiliorem humorem exſugunt venæ, quæ quia per meſenterium, qui membranoſus pannus eſt in inferiori corporis regione ſitus, ſparguntur, appellantur meſeraicæ. Liquorē hunc hæ venæ conferunt ad portam, vndè ingreſſus eſt in hepar, & per hepar tranſitus ad cor, & deinceps ad totum corpus; Nam, ſiuè à corde, vt ego cenſeo, ſiuè ab hepate, vt medici malunt, originem venæ habeant, diffunduntur, tum ad ſuperiorem, tum ad inferiorem corporis partem, nec *b* vllam inuenies ità à reliquis ſeparatam, quæ cum reliquis coniuncta non ſit per vnius ductus continuitatem.

b Ex Ariſt. lib. 2. de Part. cap. 9.

1481 Vnum hic habent medici, in quo ſuæ ſententiæ non infirmum fundamentum capiunt; venam portam habere ſuas radices in hepate, & indè hunc, veluti truncum, exire, diffundique in ramos per meſenterium; Ab hepate exire, item veluti truncum, venam cauam, quæ ſuas itēm radices in hepate habeat, vndè tandem colligunt, venas habere ſuam primam originem ab hepate. Sed ego nego, radices portæ non coincidere cum radicibus cauæ.

1482 *c* Accipio hanc veritatem à ſectoribus ipſis, qui venam vmbilicalem inflantes, vident flatum per hepar tranſmitti ad cor, quique venam portam incidentes, vix vllum finem reperiunt, ſed facilè incidunt in cauam. Non ergo ſunt in hepate duarum plantarum radices, ſed eiuſdem fluminis veluti riuuli, per plures hepatis inſulas diſcurrentes.

c Andr. Laurentio lib. 4. ſuæ Hiſt. c. 3.

1483 Sed redeo ad liquorem hunc, qui ex chilo accipitur. Concoctione is tranſit in ſanguinem, qui quamuis in diuerſis animalibus diuerſæ qualitatis ſit, quin etiam in ipſo homine, vt ait *d* Albertus pro diuerſa conditione ciborum, cœli, in quo degit, ætatis, quam viuit, communiter tamen rectè dicitur eſſe naturæ calidæ ex ſua complexione innata, quicquid non *e* nemo contrà opinetur, cui concedendum eſt maiorem eidem aduenire calorem ex complexione influxa, quæ ſanguini debetur non ſecundum ſuam partialem naturam, ſed ſecundùm communem formam animalis.

d Lib. 3. de Anim. tract. 2. cap. 3.

e Marcel. lib. ſuo 2. de Aīa cap. 41.

1484 Sed in qua tandem officina ſanguis excoquitur, & ſanguinis formam accipit? Vnum eſt, in quo Medici, & Peripatetici concordant, ſubtilem quendam, & perfectiſſimè elaboratum ſanguinem, qui per arterias defertur materia ſpirituum vitalium concoqui in ſiniſtro ſinu cordis, in quem tranſpirat ex dextero, tanquam ex fonte, quem implet vena caua. Et ſanè veriſſima eſt hæc ſententia, ſiuè ſpectes arteriarum originem, quæ à corde eſt, ſiuè arteriarum motum, qui reſpondet illi cordi deductioni, contractioniq;, quam medici ſyſtolem, ac diaſtolem appellant.

1485 Alterū verò eſt, in quo ijdem ab ijſdem diſcordant: vbi nā concoquatur ſanguis, qui per venas defertur ad totū corpus. Probabile *f* aliquibus eſt, in venis ipſis, quia vbi primùm chili liquor à meſeraicis venis hauritur, ibi

f Veſalio lib 3. ſuæ Anatomię & Laurēt. Ioberto Decad. 1. Parad. 4.

primùm rubescit, quod est indicium sanguinis ibidem facti, quamuis, quo vlteriùs progrediatur, semper magis, ac magis perficiatur accidentaliter, in hepate potissimum, & in corde. Fateor hic ingenuè, placeret mihi hæc sententia, si in tanta philosophorum hac in re altercatione plures auctores haberet, nec ità apertè discordaret ab Aristotele. Sed ingenij experiundi gratià, vbi rationibus agatur, hanc etiam partem tuebor.

1486 In alteram sententiam, & *a* plures, & meliores medici conueniunt, nec paucos ad se se ex recentioribus peripateticis attraxerunt. Aiunt, chili substantiam in hepate concoqui, & ibi primùm sanguinis formam accipere. Hic reditur ad quæstionem, an venæ originem ex hepate habeant, quia ponitur quasi receptum axioma, quod idem sit venarum, & sanguinis principium. Sed minimè necessariam puto hanc digressionem, suntque de *b* medicis ipsis, qui illud principium non admittunt, vbi habent, venas oriri ex corde, & sanguinem in hepate concoqui.

a Galenus. 6. de Plac. ca. 7. & 1. de vsu. part. c. 16. cum quo Medici celebriores.

b Ex his Andr. Vesalius in sua Anatomia.

1487 Congruentia dicenda potiùs est, quam necessitas, vt vndè primùm sanguis diffundendus erat, indè item vasa diffunderentur; Sed hæc ipsa per se nihil probat; nam venæ vasa sunt facta etiam ad accipiendum chilum, & tamen non indè oriuntur, vndè chilus attrahitur.

1488 Aristotelis *c* denique, & meliorum Peripateticorum, quos hic sequor, sententia est, sanguinem in dextro cordis sinu excoqui, ac generari, & ex eo, tanquam ex fonte, diffundi per venam cauam, quæ pertinet ad totum corpus, itemque per eandem viam, per quam ea sanguinis materia delata est, idest per portionem quandam venæ cauæ, quæ cum porta consentit, & hoc alimentum transmittit ad intestina. Per portam, & eam ipsam venæ cauæ portionem it chilus ad cor.

c Lib. 3. de Hist. anim. ca. 3. lib. 2. de Part. ca. 1. lib. 3. c. 4. & alibi, cum celebrioribus Peripateticis, Alex. Auer. Alb. &c.

1489 Nec mihi objicias, duos esse per eundem ductum contrarios motus, alterum euntis chili ab intestinis ad cor, alterum euntis sanguinis à corde ad intestina. Nam parem difficultatem medici patiuntur, qui ab intestinis deferri chilum ad hepar volunt, & cum in hoc ipso ductu reperiatur sanguis, fateantur necesse est, vel sanguinem in his venis confici, vel ab hepate refundi ad intestina, itinere omnino contrario illi, quod habet chilus.

1490 Aio igitur in causa pari, non esse contrarios motus, qui repugnent, quia diuersa mobilia sunt, chilus iens, & sanguis rediens; quod verò hi liquores non confundantur, faciunt animæ facultates attractiuæ, & digestiuæ, quibus ad hanc ipsam rem animal à natura præditum est.

1491 Difficile item visum est medicis, cur si sanguis in corde perficiatur, venæ non micent, saliantque sicut arteriæ. Sed meminisse hi debuissent, arteriarum pulsum non solum esse à motu cordis, quatenus cordi continuæ sunt; (nam continuam esse basi cordis etiam venam causam, potest vnusquisque inspicere) sed præterea quia sanguinem habent illius similem, deque illo ipso, qui in sinistro cordis

cordis ventriculo feruet,& aerijs ſpiritibus, ad cor à pulmonibus per arteriam venoſam afflatis permixtus eſt. Hanc eſſe *a* ait Ariſtoteles motus cauſam,& in arterijs,& in corde,non autem in venis,quarum ſanguis, nec ità feruens eſt,nec ijs ſpiritibus admixtus. His adde animę vires non idem in quaq; hominis parte operantes.

a Lib. de Iuuēt. Senec.&c. cap. 15.

1492 Cæterùm non denego medicis id,quod concedit *b* Ariſtoteles,aliquam chili depurationem in hepate fieri. Quin imo propterea venæ portæ amplitudo diuiditur in tam multos riuos intrà hepatis ſubſtantiam,ſcilicet vt chilus calefiat, & quia calor vim habet congregandi homogenea, & diſgregandi heterogenea;à purioribus chili partibus ſeparentur impuræ, quæ per ſuos ductus ad folliculum fellis, ad lienem tranſmittuntur.

b Lib. 3. de Part. c. 7.

1493 Hæc ipſa eſt cauſa,cur chilus factus in hepate purior, & ad vltimam actionem aptè diſpoſitus,nō diù moretur in corde, quin ſanguis fiat,nec ſuperſint à cōcoctione excremēta,quę in illa pręparatione facta in hepate ſepoſita ſunt. Et verò nō decuit tā nobilē aīalis partē impuris excremētis infici, ſed illi hac in re ſeruire hepar proptereà proximū à natura cordi collocatū.

1494 Si verò ſanguis à corde ſit,vt dixi,cum ab eodem ſint venæ, ſi ſpectemus ſubſtantiæ affinitatē, admitti poteſt illud medicorū axioma, quod idem ſit,& venarum,& ſanguinis principium. Non poſtulat hoc neceſſario ſanguinis concoctio,ſed ſeparatę rationes probant, ex corde, veluti ex fonte,primò exire ſanguinem,& ex eodem deduci venas,quæ, tanquam ductus, fonti appoſitæ ſunt,vt ſanguis deriuetur.

1495 Verentur aliqui,vt qui illabitur in cor humor, exire poſſit, quia membranæ appoſitę ſunt,ingreſſum dantes,ſed egreſſum prohibentes. Contemplentur hi attentius,remorari illas mēbranulas exitum,vt ille humor cōmodè per tempus excoquatur,non autē omninò prohibere,quia lacerę ſunt. Ipſum igitur hoc eſt indiciū concoctionis in corde,dū ibi cogitur illapſus chilus morari,dum coctio fiat. Accipitur verò humor dilatatione cordis, quæ diaſtole eſt,exprimitur,vbi coctus fuerit cordis anguſtijs in ſyſtole.

1496 Inter partes fluidas,quas hic perſequor,numerantur, non ſolum illę, quæ magis proximè ad bonum animalis habitum ſpectant, quales ſunt chilus, & ſanguis, ex quibus animal nutritur, & viuit; ſed aliæ etiam, quæ excrementitiæ dici poſſunt, ſed non ſunt in animali inutiles, ac prorſus abijciendæ, quia multos habent vſus ad eius bonum. Vna ex his eſt, bilis, quæ dicitur flaua. Fit hæc ſeparatione ex chilo, cum in hepate ad ſanguinis formam præparatur; Et quamuis admixta ſanguini deferatur per totum corpus; eius tamen præcipuus locus eſt, conceptaculum,quod concauæ hepatis parti affixum eſt,& fellis folliculum dicitur.

1497 Huius bilis natura ignea eſt;ſecernitur enim ex ſiccioribus,& calidioribus chili partibus,color flauus eſt, ſapor propter aduſtionem amarus, & mordax. Si copioſior cum ſanguine deferatur per venas, folliculo redundante,vel via obſtructa,ciborum ſaporem ſua amaritudine inficiet,& colore carnes;hinc morbus Icterus, à quo icterici. Modica verò eiuſdem diffuſio cum ſanguine naturalis eſt,& iuuat nutritionem.

1498 In illa ipsa præparatione chili, quæ in hepate fit, secernitur alius humor frigidus, & siccus naturæ terreæ, itemq; per suũ ductum transmittitur ad lienem. Atra bilis, dicitur vulgò melancholia, liene excipitur, veluti spógia, vt animus, qui in operando plurimùm vtitur spiritibus ex sanguine elaboratis purus sit, & vt aiebat *a* Plato, rerum imagines in se, veluti in speculo benè absterso exprimat. Nec est tamen merè excrementum; habet.n. suas vtilitates ad animalis cõmodum, & quamuis in liene suam habeat sedem, diffunditur modicè cum sanguine, & naturalis diffusio est.

a In Timæo vel de natura.

1499 Hic humor modicè ad stomacum delatus, suo frigore cõtrahit, vt cibus in contracto magis vnitus sit, faciliùs à calore coquendus, quam in ampliori stomachi laxitate. hinc melancholici communiter sunt edaciores, & in quartanis fames acrior est, nisi hic ipse humor abundet nimiùm. Icterici atri sunt ab effusione atræ bilis, icterici flaui dicuntur, quibus affunditur flaua, & color subniger indicium ferè est complexionis, in quà melãcholia superat.

1500 Deniq; admixtus etiam sanguini est humor aqueus, flegma dicitur, naturæ frigidæ, & humidæ. Plurimæ aquosę partes remanẽt vnitę sanguini ad animalis partes humefaciendas. Habeo autem ex his illa quatuor elementa in paruo mundo, de quibus *b* aliàs memini in exponenda musica, qua homo constat. Pętermitto chilum, quę horum veluti prima materia est, aeri respondet sanguis, igni flaua bilis, terrę atra, aquę flegma.

b Hoc eod. lib. 2. cap. 1.

1501 Sunt hæ quatuor humiditates, quę dicũtur primę, ex primis fiunt secũdæ, maximè ex sanguine. Inter secũdas humiditates prima dicitur aqueus quidam humor, ex exiguissimis sanguinis partibus generatus actione caloris naturalis; Si cogatur hic ipse humor in roris guttulam, ros dicitur à medicis, & est secunda humiditas inter secundas. Si fiat ex rore humor, quasi lacteus, albidus cum copiosior est, pellucidus cum rarior, quia videtur *c* mutare colorem, cambium à medicis vulgò dicitur. Tandem ex cambio fit gluten, humor paulo tenacior, & ad vltimam transmutationem aliti, benè dispositus.

c Ex Bonam. lib. 1. de Alim. cap. 17.

1502

OMPLEXIO viuentis, maximè hominis, de quo principaliter dissero, spectatur pręcipuè in iusta horum humorum compositione, ac mixtione. Iusta dicitur, cum naturalis; nam si deficiat, vel excedat, intemperies esse dicitur, & morbus. Naturales verò cõplexiones nõ sunt eędem, sed plures quia sicut in musicis, quamuis in excessu, vel in defectu dissonantia sit, concentus esse multiplex potest ex diuersimodè commensurabili vocum proportione; ità in re nostra, multiplex esse potest complexio bona, quia multiplex humorum contemperatio ad commodum animalis statum conducens.

1503 De homine loquor. Prima contemperatio, & complexio sit, cum quatuor humorum qualitates, calor, frigus, humor, siccitas, æqualis intensionis sunt, seù proportionatæ qualitatis in actiuitate, & resistentia. Haud scio, an hæc iuxta ordinarium naturæ cursum in aliquo vnquam reperiatur, aut diù conseruetur, tum ob materiam, ex qua primum homo componitur, tum ob tantam rerum diuersitatem, quibus vescitur. *a* An Christus Dominus, an Sanctissima Deipara, hanc habuerint complexionem, non definio. Illud verò certissimum reputo, fuisse in his quæcumque ea fuerit, perfectissimam, & suprà ordinarium naturæ cursum.

a De his Suar. tom. 1. in 3. p. D. Tho. d. 32. & tom. 2. d. 2.

1504 Secunda complexio sit, cum frigus calorem superat, reliquis duabus qualitatibus incerto marte pugnantibus. Quanto maior fuerit frigoris excessus, tanto deterior ex natura sua complexio est. Si tamen excessus non sit nimius, laudari potest, & hanc magis communiter mulieres sortitæ sunt, quæ sunt propterea formidolosæ, tardique

 consilij,

conſilij, ſtaturæ breuioris, coloris pallentis, rarioris capilli, vel ſubrufi, vel flaui, carnis mollioris vt diſcas id, quo in ijs homines ardent, frigus eſſe.

1505 Tertia complexio ſit, cum calor frigus ſuperat, reliquis qualitatibus fermè æqualibus. *a* Bona cenſetur, & ad corporis habitum, & ad mores, hæc complexio, niſi caloris feruor nimius ſit. Nec verò nimius erit in modica ſiccitate, quia pari humore retunditur. Ex calore erit expeditum animi conſiliũ, ingenium promptum, animus audentior, ſtatura non breuis, color viuidus, hilares oculi, capillus viriliter flauus, & in honeſtam cęſariem componendus; ſi *b* magis abundet calor, erit ſine calamiſtro criſpus.

a Ex Ariſt. in Phyſiog. c. 4. & 6.

b Ex Ariſt. lib. 5. de Gener. Anim. cap. 3.

1506 Quarta complexio eſt, ſi humor ſuperet ſiccitatẽ, reliquis æqualibus. non eſt hæc aſpernanda, & meo iudicio melior, quam cum ſiccitas excedit humiditatem. Quod. n. ad animum ſpectat, qui pro coniunctione, quam habet cum corpore eo non parum afficitur, erit qui humidam hanc temperiẽ ſortitus fuerit, *c* ingenuus, ac liberalis, docilis ingenij, & morum tractabilium.

c Ex eod. c. 4. & 6. Phyſiog.

1507 Cum. n. calor tantus nõ ſit, qui poſſit copioſiorem hunc humorẽ plus iuſto accendere, non efferabitur animus ad iram, non obdureſcet ad peruicaciam, non exacuetur ad verſutiam. Corporis item habitus honeſtus, ac decẽs erit, è cute molliori, colore albo, capillo paſſo, frequenti, & craſſiori, oculis grato humore pellucentibus. Si excedente calore ſuccendatur humor, ira excitabitur non facilè extinguenda, & hinc ſæpè mulieres implacabiles.

1508 Quinta complexio ſit præcedenti oppoſita, cum ſiccitas humorem ſuperat, ſtantibus alijs, quaſi æquabiliter. Non eſt hæc complexio deterrima, ſed neq; eſt optima; facit. n. humoris inopia ſtaturam breuiorem, colorem luridũ, & ſubobſcurum, capillos raros, ſæpè caluitium, præproperam ſenectutem. Periculum item eſt obliuioſæ, ac futilis memoriæ.

1509 Cęterùm, ſi ſiccitas nimia non ſit, temperatoq; calore ſplendeat, erũt, *d* qui hanc complexionem habuerint, prudentes, vigiles, & ad ea optima ſtudia boni, quæ animi conſtãtiam, & vigiliarum productionem poſcunt. Et hæc dicta ſint de complexionibus ſimplicibus, in quibus vnius qualitatis prædominium eſt; addo compoſitas, quæ ſunt ex prædominio duarum, quæq; frequentiores in hominibus ſunt.

d Ex Alex. lib. 1. Probl. n. 26.

1510 Sexta ergo ſit, in qua modicè, temperatèq; prædominatur calor, & humor. Proba hæc eſt, & ad animi, corporiſq; honeſtatem perbona. Statura iuſta erit, color viuidus, caro ſolida, vires firmæ, motus nec à calore, quem humor hebetat, præceps, nec ab humore, quem calor acuit, ſegnis. Animi laudes ſunt eæ, quas tertiæ, & quartæ attribui. Sanguinei hi dicuntur, & naturæ aereæ.

1511 Septima complexio ſit, in qua prędominatur frigus, & humiditas. Flegmatici dicuntur quicunq; tales fuerint, & naturæ aqueę: Habent ſua vitia raris admixta laudibus, niſi ſtudio naturam correxerint; Ad agendum tardi ſunt, ſomno graues, languentibus oculis, molli carne, raro pilo, pinguiori corporis habitu, ſtatura longiori, habetes, pauidi.

1512 Laudes verò in iiſdem cõſtantem patientiam, prudentiam, dum tacent, tacẽt aũt facilè, quę nõ leuis prudentię ęſtimatio eſt. Vincunt patientia

ingenij

ingenij tarditatem,ità vt sępè ingenij laudem mereantur in minutis quibusdam, quę longam postulant patientiam.

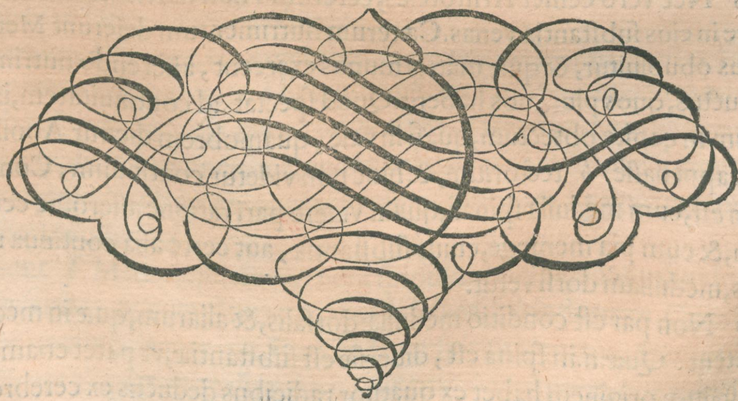
1513 Octaua complexio sit, in qua dominium habent calor, & siccitas. Cholerici hi dicuntur, ac biliosi, naturæ igneæ; sunt graciles, ac macilenti, statura moderata, aut modica, carne duriori, colore inter fuscum, & pallidum, rubro sublucente, pilo, capilloq;, vt plurimum nigro, vigiles, oculis accensis, ad motum, ad dicendum faciles, ac subiti.

1514 Quod ad animum spectat, habent ijdem, in quo naturę vitia emendent, iram intemperãtiorem, inconstantiam, versutiam; pari enim facilitate, & corpus, & animum huc, illuc versant. Ab his vitijs si caueant, laudandi sunt, quia multum audent, fortes sunt, & probi amici.

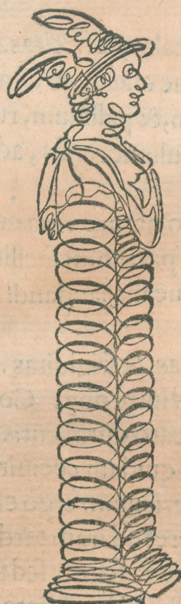
1515 Nona complexio est, in qua prædominatur siccitas, & frigiditas. Melancholici hi dicũtur, naturę terreę, ac temperaturę satis improbę. Corpus atrum erit, breue, strigosum, oculi truces, & introrsum, caro dura, cutis hispida, duro, nigroq; vestita pilo. Porrò hispida barba, vt *a* quidam cecinit, & durę per brachia setę, promittunt atrocem animum. Periculum ergo est, ne idem laboret animi vitijs, & nisi pręcaueat, animum geret ad iram tardum, sed vbi iram conceperit, obstinatum; ingenium erit ad ardua segne, sed si sese exsuscitet, peruincet peruicacia laborem, magis quam studij honestate.

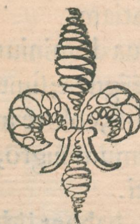
a Iuuen. Satyra 2.

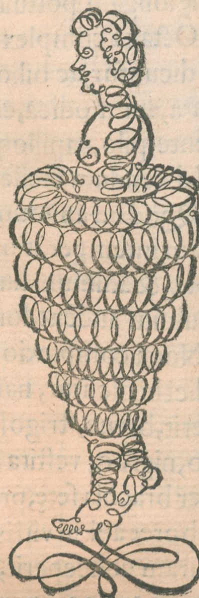
1516 Hęc, quę à me in vniuersũm de hominis naturali temperie dicta sunt, exceptionem habent ex duobus capitibus. Primum, & pręcipuum est, quantum spectat ad animi vitia, & laudes. quod homo liber sit, nec sequatur naturę propensiones, siuè in bonum illę sint, siuè in malum, nisi ipse voluerit, & verò velle non debet, nisi id, quod honestum sit, & hęc optima via est ad naturę correctionem, vbi deficit, & ad perfectionem, vbi ad honestum proficit. Alterum est, quod plures incidentes circumstantię rem longè variant; interest, quantus excessus sit, quę sit vitę consuetudo, vbi quis agat, & quibuscum, quo anni tempore &c.

PARTES

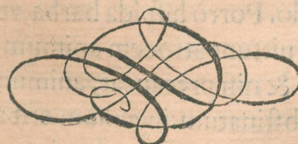

PARTES Animatæ.

CAP. XXXV.

1517

TRIA sunt genera partium in viuentibus, quędam, de quibus certum est, ea viuere, alia, de quibus certum est, non viuere, complura verò, de quibus aliqua inter Doctores dissensio est, & de his ego, quid sentiam, hic definio. Cerebrum viuit, quod si alicubi a Aristoteles asserere videatur hanc partem non nutriri, non sentire, neq; cum vlla ex partibus sentientibus continuam esse; aio satis esse, quod vegetet, & moueatur, ad animæ argumentum, non solum, qua vegetatiua est, sed etiam quà sensitiua, & in homine, quà rationalis.

a Lib. 2. de Part. c. 7. & lib. 3. de Hist. cap. 3.

1518 Nec verò censet Aristoteles, cerebrum non nutriri; solum ait, non apparere in eius substantia venas. Cæterum nutrimentum deferunt Meninges, quibus obuoluitur, & quæ matris munus exercent, afferendo nutrimentum per ductus, quos plurimos habent. Quod spectat ad continuitatem, iacet cerebrum in capite obtectum, quasi in vase, quamobrem dicitur Apollodorus caput appellasse b tectorium, & hinc non videtur continuum; Continuum tamen est, cum medulla spinali, quam viuere pari ratione assero, ac cerebrum ipsum, & cum pia meninge, cuius substantia, aut certè alia continua non absimilis, medullam dorsi vestit.

b κεφαλῶ ἀκαλύπτωριο

1519 Non par est conditio medullæ dorsalis, & aliarum, quæ in medijs ossibus latent. Quæ.n. in spina est, diuersæ est substantiæ, vt patet etiam ad sensum, suamq; originem habet ex quatuor radicibus deductis ex cerebro, & cerebello, multamque continet neruorum texturam. Contrà illæ, quæ in ossibus latent, in animalibus, quæ sebo pinguescunt, similes sunt sebo, in ijs quæ adipe, similes sunt adipi, & siuè sint excrementa ossium, siuè alimenta,

menta, cum vtroque ſtat, quod animatæ non ſint.

1520 Medullæ, quæ in plantis, & arboribus ſunt, videntur proportione magis reſpondere medullæ dorſi, quam alijs, quæ in oſſibus latent, & ideo cenſeo, eas eſſe animatas. Ità certum id viſum eſt antiquis, vt has aliqui matricē arborum, alij viſcera, alij cor appellauerint, auctore *a* Ariſtotele.

a Lib. 1. de Plant. cap. 3.

1521 Quod ſi obijcias quandam experientiam, de qua vera ne ſit, an ſecus, non quæro; quædam virgulta detractis medullis viuere, quin etiam fructus ferre meliores. Reſpondeo id nihil repugnare; viuunt. n. malleoli, etiā abſciſſi ſine radicibus, & tamen nemo dixerit propterea, radices non eſſe animatas. Dico igitur, ſi vera ſit ea experientia, medullam in plantis eſſe partem animatam, ſed non in omnibus neceſſariam.

1522 Sanguis, ſpiritus vitales, & animales, & alij humores, qui in animali ſunt, ad vitæ functiones neceſſarij, non ſunt anima præditi. Fateor, graues *b* auctores ſunt, quibus contraria ſententia probatur, argumentumque ijs eſt ex altiſſimo, diuinoque arcano ſanctiſſimæ Incarnationis Verbi; etenim Dei filius homo factus integram naturam humanam aſſumens, veram aſſumpſit animam, & verum corpus ex carne, & ſanguine conſtans. Ego verò in mea ſententia perſiſto, quæ *c* auctores, & multos, & graues habet, tum ex Theologis, tum ex Philoſophis.

b Capr. in 4. d. 11. Caiet. 1. p. q. 119. a. 1. & 3. p. q. 54. a. 2. & alij plures.

c D. Tho. 3. p. q. 31. a. 5. ad p. D. Bonau. in 4. d. 44. Scotus ibid. Alb. 3. de animal. Idem cōmuniter Philoſophi & Medici.

1523 Neque Sanctiſſimæ Incarnationis myſterium aliter ſuadet; veriſſimum enim eſt, quod dicirur, Aeternum Verbum veram aſſumpſiſſe carnem, & verum ſanguinem, non quia ſanguis animatus ſit, ſed quia ſpectant ad humanæ naturæ integritatem trium genera partium, auctore *d* Ariſtotele; eſſentiales, quæ animatæ ſunt; nutrimentales neceſſariæ ad vitam animalis, & aliæ, quæ neceſſariæ ſunt ad operandum.

d Lib. 2. de Part. c. 2.

1524 Vim quandam animæ maiorem, dicet fortaſſe aliquis, ineſſe ſpiritibus vitalibus, & animalibus, quorum operationes in animalibus, tam multæ, tanque admirabiles ſunt. Quatuor functiones tribuit *e* Albertus vitalibus; Etenim viuificant, calefaciunt, euentant, & viſcoſa diſſoluunt, expeditasque ad opus reddunt animi facultates.

e De ſpiritu & reſpirat. li. 1. tract. 1. c. 6.

1525 Spiritus animales, vbi in cerebro ſuam temperiem habuerint, ſeruiūt pariter operationibus animæ. His tamen nō obſtantibus retineo meam ſententiam, hos ſpiritus nō eſſe animatos, & addo, à ſanguine non differre eſſentialiter. Funguntur ijs muneribus, non vt animati, ſed vt benè diſponunt animæ inſtrumenta, & ab ipſa mouentur anima, tanquam à primo motore, vt idem Albertus aſſerit.

1426 Sunt *f* Medici, qui duo genera ſpirituum diſtinguunt, alios innatos vocant, ingenitos, & complantatos; alios influxos, ſeù influentes. Cum his ſatis eſt, ſi in nomine conueniam. Etenim, ſi per ſpiritus innatos, & complantatos intelligunt aliquas animalis partes, quæ primò in generatione habitę ſunt, & primigeniæ dicūtur, ſine dubio hi ſpiritus animati ſunt, neq; de his mea aſſertio eſt; Si per influxos, ſeù influentes intelliguntur ij, qui à corde diffundūtur, vt viuifico calore foueant animalis partes, hi ſunt, de quibus loquor, & quos nego, animatos eſſe.

f Fernel. lib. 4 Phiſiol. ca. 10. Gentilis. 1. fen. 1. Doctr. 3. c. 2.

1527 Cuti,

1527 Cuti,& cuticula humanum corpus veſtitur, nec humanũ ſolum, ſed aliorum etiam animantium, quin etiam plantarum; Cuticula cuti ſuperinducta eſt, in quà curanda, qui nimium ſtudent, imbelles, ac molles meritò habẽtur. Cutim eſſe animatam, facilè aſſentior, cum plura in ea ſint animę præſentis argumenta, ex nutritione, ac ſenſatione. Sed non idem ſentio de cuticula, quę quamuis ornamento ſit, ſicut alię partes plures, quæ mere excrementitię non ſunt, excrementum tamen eſt cutis.

1528 Oſſa, & dentes partes ſunt animalis animatæ, idemq; dico, ſi quid his proportionale in plantis reperiatur. Fateor, *a* nullum ineſſe ſenſum oſſibus, nullum etiam dentibus, quicquid cõtrà videatur aſſerere Galenus, *b* qui dentium ſenſum ex ſtupore, ex paſſione caloris, & frigoris, probare nititur, quin etiam pulſum in vitiatis, & humorum intemperie obſeſſis dentibus, deprehendit. Aio tamen, quæ in dente ſentiri videntur, non in dente ſentiri, ſed in gengiuis, & in membranulis ac neruis, qui ad intimam dentis cauitatẽ peruadunt. Argumentum verò animæ ſenſitiuæ in animalium oſſibus, ac dẽtibus eſt nutritio, nec.n.cum vna ſit anima in vnoquoq; viuẽte, poteſt in vno eſſe principium vegetationis, ſine principio ſenſationis, & idem dico in homine de anima rationali.

a Ex Ariſto. lib. 3. de Anima t. 66.
b Lib. 4. de placit. & lib. 5. de medic. compoſ.

1529 Vngues, vngulæ, cornua, roſtra, & quæ cum his proportionem habent, non ſunt partes animatæ, nullam enim in his animæ operationem deprehendas, & incrementum quod habent, non habent verè à vi augmentatiua, ſed per oppoſitionem nouarum partium, quibus antiquę propelluntur, & ideo incrementum apparet.

1530 Confirmat me in hac ſententia *c* Ariſtoteles, vbi ait, vngues creuiſſe aliquandò cadaueribus, ex naturali videlicet additione materiæ, quę ſuperfuit viuentis concoctionibus. Idem expreſſe *d* alicubi negat, vngues eſſe animatos. Excrementa ergo ſunt, quamquam & ad vſum data, & ad ornatum.

c Lib. 3. de Hiſto. ca. 11.
d Lib. 2. de Gener. Anim. c. 4.

1531 Capilli, barba, pili, vbi vbi ſint, animati non ſunt, ſed reliquiæ excrementorum à concoctionibus, quæ in animalis corpore fiunt. Spectant ij etiã ad ornatum; vſum præterea habent in animalibus ad integendum, & his reſpondent in auibus pennæ, in piſcibus ſquammæ, in teſtaceis teſtę. Materia operi accommodata eſſe debet, & verò ſapientiſſimè natura accommodat.

1532 Dum per poros flexuoſos capilli materia tranſit, formam ibi accipit, & criſpus prodit. Hi etiam creſcunt cadaueribus *e* Ariſtotele auctore, quia ſupereſſe aliquid potuit de apta materia etiam poſt mortem, quamuis poſt mortem concoctio, qualis virtute animæ fieri ſolet, amplius non ſit.

e Eod. lib. 2. de Gen. animal. cap. 4.

1533 In tanta partium diuerſitate, quę eſt in corpore animalis, debuit eſſe vna aliqua princeps, cuius ductu regantur alię. Vnus eſt in magno mũdo Princeps, idem, qui in naui Gubernator, qui in curſu Agitator, qui in choro Præcentor, qui in ciuitate lex, qui in exercitu Dux *f* (inquit auctor libelli ad Alexandrum.) Cur ergo in paruo mundo vna non ſit pręcipua pars, quæ gerat inter reliquas principatum?

f De Mundo cap. 7.

1534 Aliquam eſſe, fatentur omnes; quę ſit, diſſentiunt. Retuli ſententiarum varietatem; ſcilicet ius ſuffragij in hoc Principe dicendo penes philoſophos

phos est. Primùm in tam diuersas partes itũ est, quammulta assignata sunt diuersa membra, in quibus residere animam, voluerunt, vt *a* suprà retuli. Sed tandem in duas sectas præcipuas facta discessio est. Volunt *b* medici, principale in homine membrum esse cerebrum, volunt *c* Peripatetici, esse cor. Ego cum Peripateticis sentio.

a Hoc eod. lib. 2. cap. 32.
b Cum Saleno 5. de Plac.
c Cum Arist. lib. de Anim. motu. c. 7. lib. de Iuuent. senect. &c. c. 2. 3. de Part. c. 4. & alibi.
d Lib. 2. de Anim. tract. 1. cap. 7.

1535 Agnouit hunc cordis Principatum is, qui se Peripateticum profitetur, *d* Albertus, sed plus aliquid cordi tribuit, quam Peripatetici tributum velint, dum ait in solo corde residere animam veluti in sua regia, alijs verò partibus non per se ipsam adesse, sed per vitales, & animales spiritus, quasi per administros. Non probant hoc, vt dixi Peripatetici, qui volunt, animam esse actum corporis organici, & per animam constituti in potentia proxima ad vitæ operationes, ibi ergo anima erit, & in omnibus ijs partibus, in quibus vitæ operatio est, quæ videlicet non in solo corde est, sed in alijs pluribus organis, ex quorum coniunctione organicum corpus dicitur.

e Lib. de motu. Anim. c. 7.

1536 Sed ipsum hoc (inquies) Alberti simile vsurpat *e* Aristoteles, & in eadem sententia, vbi hæc habet: existimandum est constare animal, quemadmodum ciuitatem benè legibus institutam, in qua cum semel constiterit ordo, nihil opus est seperato Principe, quem oporteat adesse singulis, quæ fiunt, sed ciuis vnusquisq; facit, quæ sua sunt, vt ordinatum est, fitq; hoc post hoc per cõsuetudinem; In animalibus autem hoc idem propter naturam fit, & quia natum est vnumquodq; sic constitutorum facere suum opus. Quare non oportet in vnoquoq; esse animam, sed in alio quodam principio corporis ea existente, alia viuere. Fateor pro Alberti sentẽtia hic textus accommodatissimus esset, nisi ex Aristotelis discursu cõstaret, in quo simile adducatur. Aio igitur, sententiã hanc esse: Sicut Princeps ibi operatur, vbi non est, ità cor ibi operari, vbi non est, & ideò cor Principis vicem habere. Anima ergo hic dicitur illa animati pars cuius influxu viuunt aliȩ partes; at qui viuerent si anima in ijs non esset?

1537 Quod verò spectat ad medicorum dissensionem, contendunt hi, cerebrum esse prȩcipuam partem, quia nobiliores ab illo sunt operationes, quam à corde. Est.n. cor principium spirituũ vitalium pro functionibus animȩ vegetatiuȩ; cerebrum verò principium animalium pro functionibus animȩ sensitiuæ, quæ sine vlla exceptione præstantior est, quam sit anima vegetatiua. Aliquid hæc ratio conficeret, si animales spiritus, qui in cerebro fieri dicuntur, non essent illi ipsi vitales, qui fiunt in corde. Cor est omnium officina spirituum, in cerebro verò ij temperantur solum, qui ad sensationes vsui futuri sunt, quod est cerebrum seruire cordi.

1538 Sed multi modi excogitati sunt à philosophis, vt ille tandem constet, ratione cuius cor principatum habere dicitur. Si Princeps dicatur illud membrum, quod sit maximè necessarium ad vitam animalis, non vnus est Princeps; Nam quamuis subitò ac læditur cor, *f* animal moriatur, plura tamen in eodem sunt membra, ex quorum abscissione, moritur nihilo tardiùs.

f Ex Arist. li. de Iuuent. senect. &c. c. 2.

1539 Nec

1539 Nec item dicetur vllum principale membrum, quia ex illo vnico reliqua, tanquã ex prima origine, nascantur. Nam esto nascantur venæ, aut nerui à corde, multa alia sunt, quæ non magis ipsa oriuntur à corde, quam cor ab ipsis.

a 1.fen.1.Doctr.5.

1540 Alicubi *a* Auicenna videtur principatum in eo statuere, quod princeps pars omnibus aliquid elargiatur, ipsa nihil accipiat ab alijs. Illud primùm sanè munificum est, & Principe dignum, sed sicut in politicis non reperies Principem, qui nulla suorum subditorum opera indigeat, sibique ipsi solus sit satis, ità nec vllam in animalis corpore partem habes, quæ planè nihil accipiat ab vlla alia.

1541 Principatus igitur cordis in eo est, quod cor omnibus alijs membris spiritus elargiatur, quibus cùm singula suis muneribus defungantur. Inest his spiritibus vitalis calor, qui, si in reliquis naturæ operibus primas habet, quatenus frigus naturæ opera non ingreditur, habet certè maximè in vitalibus functionibus.

b Lib. 2. de Anima.t.40.

1542 Hoc est, *b* quod quidam apud Arist significare voluerunt, dum animalis vitam ab igne esse pronunciarunt. Hoc est, quod ipsa res docet, torpemus enim, vbi frigore corripimur, tunc demum viuimus, vbi vigeat calor. Sed enim principium sensuum esse cordis locum iã definitum est (inquit alicubi *c* Aristoteles.) Hęc verò dicta sunt de anima, & corpore in vniuersum, nunc ad animatorum species progredior.

c Lib.de Part. c.10. de sensu & sensili ca. 2.

ANIMA

1543 EST anima vegetatiua, quãtum licet ex vniuersalibus cognoscere minùs vniuersalia cum additione propriæ, ac specificæ rationis, actus corporis organici potentia vitam habentis, non quamlibet, sed eam, quæ est viuentium propria, quæ ergo hæc sit, quamuis ex sensibus, & ex experientijs colligatur, magis tamen philosophicè cognoscitur, distinctè cognitis huius animæ virtutibus, ac potentijs; Et hoc est, quod ipse *a* Aristoteles præstat ad integram, perfectamque de animatis philosophiam.

a Lib. 2. de anima à t. 33.

1544 Censent *b* aliqui, vnicam solam ponendam esse in anima vegetatiua potentiam, cuius sit nutritionis, augmentationis, & generationis opera exercere, sique alia sint huius animæ propria. Scilicet prima huius animæ virtus est in immutatione alimenti, satis ergo est vnica potentia, quæ primis qualitatibus vtens alibi carnẽ, alibi ossa, alibi aliam substantiã excoquat, & perficiat. Nec verò (*c* inquiunt) augmentatio à nutritione distinguitur, quia solum copiosioris alimenti additio est, nec ab eadem generatio, quia nutritio est adgeneratio quædam. Sed melius reor ex operationum distinctione plures potentiæ distinguuntur, licet omnes ab eadem anima sint. Nec magis hic dixeris, vnam esse potentiam, quæ nutriat, augeat, generet, quam in anima sensitiua, vnam quæ videat, audiat, olfaciat &c.

b Dur. in p. d. 3. Phil. 2. de Anima, & alij ibidem.

c Ex Arist. 2. de An. t. 34. & 42. 1. de Gen. t. 41.

1545 Quæsitum ex hac occasione, & sæpè ex alijs, à Philosophis est, vndè distinctio potentiarum dignoscatur. errat, si ipse non erro, *d* qui vult, tot esse distinctas potentias, quot sunt actus specie distincti, & verò in immensum multiplicarentur.

d Iand. 2. de Anima. q. 8.

1546 Nec

a Quidã apud M. Anton. Genuam.
b Dicit Marcel. suo 2. de Anima ca. 13.

1546 Nec illi *a* placent, qui eas solas potentias distinguunt, quas norunt in diuersis viuentibus separatas. Etenim sæpè plures vni conueniunt, nec altera sine altera. v.g. appetitus elicitus sine sensu. Nec assentior, si *b* quis dicat, tot esse potentias, quot sunt priora operandi principia; nam vnum potest principium plurium potentiarum, sicut plurium proprietatum.

1547 Sentio igitur ad has potentias distinguendas, huius similẽ progressum intellectui faciendũ esse; Primò in confuso ex obiecto cognoscit aliquã rationem actuũ, ex actibus potentias. Attentius deinde ex indicijs intuetur distinctionẽ potẽtiarũ, quas animaduertit habere organa distincta, separari quoad actus, tendere diuersa rõne in obiectũ, vnã ex alia pẽdere quoad operationẽ, & non è contrà. Sic pariter propria vniuscuiusq; obiecta adæquatè distribuuntur, & ex hac ipsa distributione adhuc certior est potentiarũ distinctio.

c Lib. 2. de Anim. t. 34.

1548 Ex his igitur, & harũ similibus coniecturis, retineo cõmuniorem distinctionem potentiarum, quæ tres esse dicuntur principales in anima vegetatiua, idest nutritiua, augmentatiua, generatiua, formaliter ab anima distinctæ, vt instumenta naturalia coniuncta, dum tamen viuens in genere viuentis perfectum sit, & non mutilatum, vt loquitur *c* Aristoteles. Neque verò quod ad harum operationem concurrant etiam primæ qualitates, hæ animæ virtutes excludendæ sunt, quia est minimè nouum, aliquod instrumentum ità seruire agenti principali, vt ipsi pariter minora alia seruiant instrumenta.

d Lib. 2. de Anima. t. 35.

1549 Distinctionem hanc potentiarum indicat notissima operationum distinctio circa distincta. Etenim nutritio alimentum transmutat in substantiam aliti, & attingit, in plantis, & brutis, animæ productionẽ, ratione cuius adgeneratio quædam dicitur; Augmentatio viuentis partes ad debitam quantitatem perducit, facta quantitatis additione; Generatio denique est ad aliquam viuentis immortalitatem, de quà illa habet *d* Aristoteles: Quoniam cõmunicare nõ possũt ipso semper, & diuino cõtinuatione, propterea quod nihil contingit corrupti bilium vnum, & idem numero permanere, secundum quod potest participare vnumquodq;, sic communicat, hoc quidem magis, illud verò minus, & permanet non ipsum, sed quale ipsum, numero quidem non vnum, specie autem vnum.

e Gal. lib. 3. nat. facult. c. 6. lib. 4. c. 9. Auicen. p. fen. p. Doctr. 6. Gentil. foroliu. Valeriola & alij.

1550 Quoniam verò dum anima vegetatiua hos actus operatur, multa præstanda sunt; scilicet concoquendum sæpiùs est alimentum, digerendum, distribuendumque, per animati corpus; vitales spiritus, sine quibus in animalibus coctio non est, sunt ipsi prius excoquendi; eijcienda sunt excrementa, & alia similia, dubium incidit, an adhuc plures substituendæ potentiæ sint, quæ tribus illis principalibus seruiant, & quot. Ponunt *e* medici quatuor, attractiuam, retentiuam, digestiuam, expulsiuam. addunt his alij vitalem, pro victalium spirituum perfectione. Mihi satis sunt, attractiua, & concoctiua, & probabiliter etiam expulsiua poni potest.

1551 Regula ponendi has subseruientes potentias, plures, vel pauciores, ea mihi est, si animaduertero, aliquas esse ad nutritionem, augmentationem, generationem præparationes, quę à primis solis qualitatibus

esse

esse non possint. Hoc suadet, ponendam esse potentiam attractiuam; etenim in animatis succus attrahitur contrà naturam ipsius, dum in eas tendit partes in quibus esse debet ad bonam animati vegetationem; Idem suadet ponendam esse concoctiuam, ad quam operatur quidem calor, sed diuersa ratione in animatis, ac extrà, quod indicat potentiæ directionem, & ab ea certum quemdam coquendi modum, quem calor sine animè concursu non habeat. expulsio etiamfit, á natura, qualem non faceret propria rei expulsę qualitas, & hoc mihi persuadet dari vim quandam distinctā animę ad expellendū

1552 Etiam potentia generatiua concoctiua est, sed quia materia, quā excoquit, eum habet finem immortalitatis, quem modo retuli, non videtur seruire alijs potentijs, & ideò non inter administras, sed inter principales adnumeratur. Nutritiua item concoctiua est ex parte, quatenus alimentum vltimo transmutat in partes animatas, in quo opere, prout ex alimento educitur forma partialis ossis, carnis &c. necessaria concoctio est.

1553 Seruientes verò his principalibus concoctiones plures sunt, nam alicubi chilus coquitur, alibi sanguis, alibi vitales spiritus, alibi lac, non tamen propterea censeo esse multiplicandas plures potentias concoctiuas, quia effectuum diuersitas in temperamentum primarum qualitatum referri potest, & variam materiæ dispositionem.

1554 Quæcunq; vitā viuūt vegetatiuā, alimento indigent, quod est materia, circà quam occupantur oēs animæ vegetatiuæ virtutes. Nō est hoc eiusdē naturę in oībus viuētibus, alio .n. succo nutriuntur plātę, alio aīalia; sed illi, *a* quod in animalib. est, respōdet apta proportione aliquid simile, quod in plā tis est. Quamobrem loquar de alimento aīalium, vt ex hoc proportionaliter quisq; ratiocinetur de eo, quod in omnibus viuentibus necessarium est.

a Ex Aristot. lib. 2. de Port. c. 3.

1555 Huius alimenti necessitas non solum est propter augmētationē, vt viuens crescat, vel propter generationē, vt ex eo elaboretur id, quod sit alterius vitæ propagandę instrumentū. Sed vt partes, quę in pugna contrariorum deperduntur, maximè vi caloris naturalis per nutritionem restaurentur.

1556 *b* Gerit viuens in se ipso perpetuam pugnam, & quamuis multa sint extrinseca, quæ vitæ incommoda afferunt, sunt sæpè deteriores hostes, qui in ipso latent quasi in insidijs, ipse videlicet eterogeneæ partes, ex quibus viuens constat, ipse naturalis calor, qui vitam fouet.

b Ex Auer. in primum de Genera.

1557 Duo alimenti genera distinxit *c* Alexander, alterum inconcoctum, & indigestum, quod extrinsecùs admouetur; alterum, quod concoctione conficitur, & corpori adiudicatur. Hinc componi dissensio potest inter aliquos philosophos, ex quibus alij *d* volunt, alimentum esse illud, quod concoquitur, & præparatur ad nutritionem, *e* alij, esse illud, quod iam concoctum, & præparatum est. Primi alimentum appellant illud primum, hi secūdi hoc secundum. Sed cum his mihi loqui libet, alimentum .n. quod extrinsecùs aduenit, est quidem illud, quod vulgo alimentum dicitur, sed magis philosophicè loquitur, qui materiam vitæ magis proximam assignauerit.

c Lib. 1. de Anima. c. 10.

d Thiennensis. Palat. in 2. de Anima.

e S. Tho. Auer. & alij magis communiter.

1558 Dicendo aliqui vsurpāt, primā alimenti cōcoctionē fieri in dentibus. Sed hęc reuera nimis translatè concoctio est, solum enim conteritur cibus,

vt faciliùs in ventriculo concoquatur, & in eo prima concoctio est, quæ vero in ore antecedit, dicitur melius præparatio. Huc arbitror respexit *a* Galenus cum in concoctione tria distinxit, præparationem, concoctionem, perfectionem. præparatio est apta materiæ dispositio, ad vim caloris naturalis percipiendam, concoctio est actio caloris, perfectio est finis actionis, cum factũ est per concoctionem id, ad quod eam actionem natura instituit.

a Apud Andr. Laur. li. 7. Histo. Anat. q. 12.

1559 Primæ concoctionis perfectio est, per quam chilus est; est *b* qui arbitratur, coqui in ventriculo, sed coctionem in intestinis tenuibus perfici. Mihi magis placet, ibidem perfici coctionem, vbi inchoatur, scilicet in ventriculo, vbi, tanquam in propria officina, apta reperiuntur ad id instrumenta. Non nego tamen, quin intestinorum calor aliquid proficiat.

b Andr. Laur. loco cit.

1560 Chilus factus nõ dicitur adhuc alimẽtũ, multũ enim distat, quia abijciendæ sunt partes magis crudæ, aut nimis adustæ, & in sanguinẽ transmutandus est. Sed nihil huic rei obstat, quod stomachus ipse aliquibus tenuioribus chili partibus nutriatur.

1561 Vniuersale igitur alimentum est illud, quod proximè seruit nutritioni per quam restaurãtur partes deperditæ. Dicitur hoc esse sanguis; *c* Nã quãuis, vt ad hunc vltimũ nutritionis finẽ perueniatur, sanguis transmutetur in secundas humiditates; tamen quia certũ non est has specie differre à sanguine, & non ità facilè sub sensum veniunt, sicut sanguis, ex quo fiunt, rectè tribuitur sanguini, nõ ipsis, alimenti nomen, & quidẽ vltimi. Sanguinis nomine intellige in animalibus, quę sanguine carent, & in plantis proportionale quid.

c Ex Arist. lib. 2. de Part. c. 3.

1562 Sed, vt certior sit alimenti, de quo loquor, notio, has affero ex Arist. notas, & indicia ad illud agnoscendũ. *d* Debet esse quantũ; etenim quantæ partes deperditæ instaurandæ sunt, & materia est agentiũ physicorum, quæ non nisi in quantum agunt. *e* Debet esse substantia, quia substantiales partes deperditę sunt, similesque earũ loco sunt sufficiendę.

d Ex Arist. li. 3. de Anima. t. 63.
e Lib. 2. de Anima. t. 47.

1563 Referunt hic aliqui historias, fuisse, qui solo odore nutriti sunt, ergo nutrit etiam accidens. Ego verò aut his historijs fidem nullam habeo, aut ne videar argumenti vim effugere, dixerim, quando simul cũ odore transfundũtur à corpore odorato substantiales halitus, tunc odorem aptum esse ad nutritionem, non quà odor est, sed quà in substantia est, per se ad nutriendum apta.

1564 His verò adde, non satis esse, si hę odoratę substantię per olfactum deferantur ad cerebrum, aut per aspirationem ad pulmones; sed transmitti pręterea debere ad stomachum, aut ad cor, vbi sanguis fiant, quaqua tãdem via ad has officinas perueniant; quamuis enim ad ventriculum via sit per æsophagum, ad cor per uenas, non tamen audeo asserere, tam subtiles halitus, quales ij sunt, quibus odores deferuntur, nullam aliam habere uiam ad eadem loca. Sic si esculentum, uel poculentum aliquid in stomachum per aliam viam transmitti queat, quam per æsophagum, non dubito, quin idonea futura sit alimenti perfectio.

1565 Debet præterea istud ipsum, ex quo alimentum conficiendum est, esse

esse mixtum; Quare ex nullo simplici alimento, aut planta, aut animal vnquam nutritur, nisi fortè sit tantùm humorum in stomacho, quãtum satis sit simul cum illo vnico alimento, quod in cibum sumitur, ad mixtum aliquod conficiendum, quæ chili materia sit.

1566 Sic si plura simul elementa in cibum sumerẽtur in ea præparatione, in qua mixtum esculentum fieri posset, ex elementis erit alimentum, non quatenus elementa sunt, sed vt sunt materia mixti; Et hoc innuit *a* Aristoteles, vbi ait, ex ijsdem nos nutriri, ex quibus constamus; Nec verò ex vnico tantùm constamus elemento.

a Lib. 2. de Genera. t. 50.

1567 Nec verò mihi aliter persuadent, quæ in *b* historijs referuntur, lupos terra vesci, aquas animantibus esse alimento; viuere quædam in igne, in niuibus alia. Hæc enim, & quæ sunt alia plura in eandem sententiam, sępè ab Aristotele referuntur, auditione accepta; Et dato etiam, quod vera sint, nemo mihi demonstrabit, animal ex puro elemento vesci, quamuis in igne degat, qui scilicet ex materia terrea ardet, aut in niuibus, quibus non parum exhalationis terreæ admixtum est.

b Ex Arist. lib. 8. de Hist. c. 5. Sect. 1. Probl. nu. 13. lib. 5. de Hist. c. 19.

1568 Debet denique alimenti materia esse sapida, id est apta, & proportionata naturæ animalis, vt admonet *c* Galenus; quin etiam experientia ipsa, quæ satis docet, non nutriri quidlibet ex quolibet. Cum vero addit *d* Aristoteles non debere esse saporem quemlibet, sed dulcem, aut ex dulci mixtũ; magis, opinor, loquitur de alimento, iam cocto, & perfecto, quam de alimenti materia. Dulcedinem possumus etiam accipere pro carentia amaritudinis, qua ratione aquę fontium dulces dicuntur in comparatione marinarum, sic alimentum dulce dicitur, vbi ab amaris excrementis separatum est.

c Lib. 4. medicam. Simpl. c. 14.
d Lib. de sensu & sensili c. 4.

1569 Distinguitur alimentum à medicamento, & à veneno. Alimentum.n. huius conditionis est, auctore *e* Aristotele, vt patiatur ab alito, & non alitum ab ipso, quatenus nimium approximatum parti alendæ, ab ipsa transmutatur, & non alenda in ipsũ. Cõtra medicamẽtũ, *f* auctore eodẽ, amarũ esse solet, ac fœtidũ, neq; adhibetur, vt à natura alteretur, sed vt ipsũ alteret naturã.

e Li. 2. de Anima. t. 43.
f Sec. 1. Probl. nu. 45.

1570 Hoc pręstant alimentũ, & medicamentũ ex genere suo; Non nego *g* tamen, quin alimentũ quandoq; alteret, & medicamentũ itẽ alteretur; sed nõ id habent illud, vt alimentum, hoc, vt medicamentum, sed illud vt quoddam medicamentũ, hoc vt alimentum quoddam.

g Ex eod. Aris. ead. Sect. 1. Probl. nu. 48.

1571 Cũ vero tanta est viuentis alteratio propter sumptũ medicamentũ, vt moriatur, aut deterius habeat, iã illud non habet amplius medicamẽti rationẽ, sed veneni. Quare hæc tria, alimentũ, seù materia alimenti, medicamẽtũ, & venenũ, non semper distinguuntur secundũ substantiam, quinimò, quod vni medicamentũ est, alteri idẽ potest esse venenũ, alteri cibus; sed distinguuntur secũdũ assignatos effectus, & absoluta, quæ fieri solet, horũ denominatio, dũ hoc dicitur alimentũ, aliud venenum, aliud medicamentũ, fit ab effectibus frequentioribus.

1572 Alimenti descriptionem hanc *h* Galenus tradidit; quod augere potest nostri corporis substantiam. Displicet, quia non solum nostra corpora eo indigent, sed omnium viuentium; Augere verò non tam spectat ad

h Lib. 1. natur. medic. c. 1.

nutritiuam facultatem, quæ maximè alimento vtitur, quam ad augmentatiuam, quæ minorem habet alimenti vsum, & sæpè maxima augmentatio est, vt in febribus, cum alimenti inopia est.

1573 Melior ergo est descriptio ex *a* Aristotele, vbi hæc habet. Quod concoctum á natura accessit, & corporibus adhærescit, alimentum appellatur. Idem *b* alibi alimentum dicit esse, quod dulcissimum, & concoctissimum est, quo viuens alitur, ac restauratur.

a Sec. 1. Probl. nu. 43.

b Lib. 4. de Gene. Anim. c. 8. & li. 2. de Anima. t. 47.

1574 Tradidi, quæ insit animæ vegetatiuæ nutriendi vis, & circà quam materiam ea maximè laboret, hic opus ipsum distinctè trado, prout ab opere augmentatiuę, & generatiuæ facultatis distingui debet. Eum igitur habeto finem nutritionis, quem nemo ex Philosophis est, qui non agnoscat; restaurare videlicet partes deperditas, quia si hæc restauratio non fieret, animal deperiret.

1575 Ad hanc restaurationem nonnisi remotè pertinet alimenti præparatio, dum cibus in chilum, in sanguinem, in secundas humiditates coquitur, & hoc est, quod non obscurè significauit *c* Aristoteles, vbi pro perfecto nutritionis opere postulat, vt alimentum planè assimilatum sit viuenti, & loco illius partis repositum, quæ perijt. Porrò deperitio est in extenuatione partium, potissimè animatarum, & præcipuè carnis, ad harum ergo similitudinem alimentum perducendum est, vt fiat integra restauratio.

c Lib. 2. de Anima. à t. 44.

1576 Sed ipsa viuentium diuersitas, non eandem postulat restaurationem, & diuersitatis ratio in forma constat; Aliorum enim viuentium animę vegetatiuæ diuisibiles sunt, & ad partium materiæ partitionem partibiles, vt *d* supra asserui, hominis verò vegetatiua vis indiuidua est, & impartibilis, sicut ipsa est anima rationalis, vt *e* infrà dicam. Quare cum vi caloris naturalis aliqua pars in brutis perit, aut caloris cœlestis in plantis, perit simul animæ pars, quæ eam informabat; In homine non item, sed pereunte parte, anima solum desinit eam informare, ipsaque remanet integra, & indiuisa.

d Hoc eod. li. 2. c. 32.

e Hoc eo. lib. 2. cap. 41.

1577 Pro hac ergo diuersitatis ratione, assigno hic vnum nutritionis opus, quod commune sit omnibus viuentibus, & proprium facultatis nutritiuę, prout ab augmentatiua, & generatiua distinguitur; Hoc est, alimentum vltimò transmutare in naturam earum partium, quæ deperditæ sunt concurrendo cum primis qualitatibus ad eductionem formæ substantialis, partialis, quæ vltima dispositio est, ad hoc, vt eadem pars antiquis partibus vnita ab anima informetur. Sic tandem alimentum fit simile viuenti, & hæc ea substantia est, ad quam dicit *f* Aristoteles, esse debere nutritionem.

f Lib. 2. de Anima t. 47.

1578 Verentur hic aliqui, ne, si hac ratione nutritio fiat in viuentibus, pari prorsus ratione fiat in non viuentibus; sic enim quia flamma, vel deficiente materia, vel vi contrariorum agentium sensim deficit, materia supponitur, quę vnita præcedenti transmutatur substantialiter, vnitur, assimilatur, nutritur igitur. Dant aliqui *g* manus argumento, sed hoc non leuè esset in philosophia incommodum; Etenim viuerent, quę non viuunt, aut quæ viuere dicuntur, non magis ipsa viuerent, quam quæ non viuunt.

g Apud Pompon tract. de accret.

1579 Melior

1579 Disparitatem assignant *a* alij, quia impropria ignis nutritio est, cuius alimentum extrinsecus aduenit; propria viuentium, quæ alimentum intrà se habent. Sed neq; hoc placet, quia cibus alimenti materia ab extrinseco est. *a Marsil. 1. de Gener. q. 11.*

1580 Aio, aliquam esse inter has duas nutritiones conuenientiam, vndè pro similitudine translatè dicitur etiam flamma nutriri, ac suum habere pabulum. Conueniunt, quia in vtraque restauratio est, in vtraque adgeneratio, vtraque ad substantiam, similem illius, quæ dicitur nutriri; Differunt tamen ratione modi, cuius diuersitas probat principij diuersitatem, à quo nutritio in viuentibus propria sit, in non viuentibus metaphorica. Modus ergo diuersus est, quia inanimata sine regula nutriuntur, facta materiæ appositione illi parti, cui temerè alimentum adhæserit; Animatis regula est ipsa anima, quæ eadem, & alimentum aptè distribuit, & transmutat.

1581 Alia tamen actio est in plantarum, & brutorum nutritione, qua apertè magis distinguitur horum nutritio à nutritione non viuentium; Hæc est productio partialis animæ, ratione cuius perfecta alimenti assimilatio fit, quatenus antiquis viuentis partibus noua pars viuens additur, educto de alimenti materia vitæ principio anima, seù animæ parte.

1582 Non est hæc actio ad nutritionem necessaria, nec in hominis nutritione reperitur, si spectes nouę particulæ animæ productionem, scilicet, quia non producitur noua animæ pars, sed illa ipsa, quæ informabat partes, quæ deperditæ sunt, informat restauratas. In brutis tamen, et in plantis hęc partialis animæ productio adiuncta necessario est.

1583 Ex dictis habes, singulos nutritionis actus comparatos cum prima generatione, habere aliquam conuenientiam, itemque aliquod discrimen. Conuenientia est, si spectetur terminus substantialis; Etenim sicut prima plantarum, & brutorum generatio est in productione formarũ partialium, eiusque animę; ità in eorunden nutritione, & forma partialis, & anima producitur. In homine, cum generatur, disponitur à causis naturalibus materia per formas partiales, vt eam anima à Deo creata informet; sic in eodem, cum nutritur, disponitur, alimentum ad formas partiales, vt eas anima eadem, primùm à Deo creata, informet. Discrimen vero est, quia generatio totius est nutritio partis, & non dicitur hęc generatio simpliciter, sed adgeneratio.

1584 Dubitatum est, an huiusmodi nutritio fiat per totam vitam cõtinuè. Affirmat *b* Aristoteles; quin etiam addit, tamdiu conseruari substantiam viuentis, quamdiù nutriatur. Rationem reddit *c* Galenus, quia caloris actio continua est ad destruendum; aliquid ergo continenter adsit necesse est ad reparandum. Ego hos auctores ità interpretor, continuam esse nutritionem, si eius nomine latiùs deducto comprehendamus, & actionem caloris, & alimenti pręparationem, & vltimum actum, in quo nutritionis forma, & perfectio sita est. Scilicet quamdiù viuens viuit, hoc natura molitur, vt fiat restauratio. Qua verò ratione in tanta, tamq; continua nouarum partium additione perstet viuens idem in principio, ac fine vitę, dicam *d* infrà.

b Lib. 1. de Genera. t. 41. & lib. 2. de Anima. t. 47.
c 1. de tuenda valet.
d Hoc eod. cap.

1585 Differt à nutritione augmentatio ex *e* Aristotele, est vt res ipsa docet, *e Lib. 1. de Genera. t. 41.*

quia nutritio semper fit, augmentatio non semper, sed certo ætatis tempore; Quare proprius mihi augmentationis actus indicandus est, vt certior distinctio constet. Est, fateor, negocium non facillimum, sed nego, esse tantę difficultatis, quantę *a* aliquis arbitratur, vbi ait, nullum esse mortalium, qui in hac quæstione sibi perfectè satisfacere possit. Dixerit is potiùs, se ipsum sibi non fecisse satis, qui nec alijs satisfecerit.

a Pompon. in duobus libris de accretione.

1586 Vt omnis verborum ambiguitas tollatur; Hic, vbi agitur de augmentatione, siuè accretione, non est quæstio de intensione qualitatum, quæ cum intenduntur, augeri, ac crescere dicuntur, neque est quæstio de augmento quantitatis, quale etiam in non viuentibus reperitur; sed de eo, quod est viuentium proprium, & certo ætatis tempore. Plures vniuntur in hoc opere actiones, nec enim viuens augetur, nisi coquatur alimentum, vniatur alito, transmutetur substantialiter, extendatur etiam post transmutationem, & maior *b* locus occupetur. Et ex his pluribus ea, quæ est virtutis augmentatiuæ propria, signanda est.

b Ex Arist. 1. de Gene. t. 25.

1587 In ea sententiarum varietate, quæ hac in re est, minimè omnium mihi probantur *c* quidam, qui aiunt, augmentationis opus in his omnibus, quæ modo dixi in eo interuenire, situm esse. Pugnat hoc dictum nimis apertè cum *d* Aristotele, qui augmentationem vult, esse vnum simplicem motum, qui certam, determinatamque speciem habeat ex vno specie termino. In ijs verò, quæ concurrere ad augmentationem coniunctim dicuntur, cuiuslibet motus, & mutationis ipsius termini comprehenduntur.

c Apud Marsil. 1. de Gē. q. 10.

d Lib. 3. Phys. t. 6. lib. 5. t. 9. lib. 1. de Gen. t. 41. lib. 2. de Anim. t. 47.

1588 Sunt qui *e* velint, augeri, & crescere viuens, quandò maior est alimenti portio per nutritionem additi, quam portio detracti. Contrà hanc tamen sententiam est nota experientia in ægritudinibus, in quas cum incidunt iuniores, tunc augentur maximè, cum exiguissima additio est alimenti.

e Aegyd. 1. de Gener. Philop. ibid. & 1. de Anim. t. 47. & alij apud Zabar. lib. de accret. cap. 3.

1589 Contrà eandem est experientia vulgaris; nemo enim non videt, extensionem, maximè in longum, secundùm quam dimensionem potissimùm consideratur augmentatio, non pendere ex alimenti materia, si maior, si minor capiatur, & communiter fit, vt plus cibi capiatur, cum homo firmata iam ætate est suprà vigesimum quintum annum, quam tempore augmentationis. Adde his, fore, vt non differant augmentatio, & nutritio.

1590 Vident hoc *f* alij, & fatentur ingenuè, augmentationem à nutritione non differre, nisi ratione: scilicet ex horum sententia augmentatio est in additione quantitatis alimenti, quatenùs ea viuens crescit, nutritio in hac eadem, quatenùs eadem restauratio fit partium deperditarum. Fauet *g* Aristoteles, si verba magis, quam sensum attendas; ait enim alicubi, has duas naturæ operationes ratione differre. Sed ratione interpretor, idest definitione, quæ quidem interpretatio congruit Aristotelis principijs, qui sicut augmentationem à generatione distinguit, ità distinguere eandem debet ab adgeneratione.

f Tribuitur hæc sententia Marsil. 1. de Gene. q. 10.

g Lib. 1. de Gene. t. 41.

1591 Fatentur ergo *h* alij, augmentationem à nutritione distingui, sed tum demùm augeri viuens, arbitrantur, cum vi augmentatiuæ

h Zabar. lib. de accret. c. 3. 9. 10. Iand. 8. Phy. q. 7. Burl. 3. Phys. t. 67. & lib. 8. à t. 55.

mentatiuæ potentię viuentis partes extenduntur, quasi è ductili quadam massa constarent. Nil quantitatis produci volunt hac extensione, sed solum dilatari illam veluti massam, & poros complures in ea fieri, in quibus alimento implendis, vis nutritiua occupatur. Neque hæc sententia placet; tum quia augmentatio re vera non esset ad quantitatem, contra id, quod tam sępè, tam constanter asserit *a* Aristoteles; tum quia plus alimenti necessarium esset augmentationis tempore, ne pori nimis ampli fiant, quam vbi augmentatio per ætatem cessauerit.

a Lib. 3. & 5. Phys. & lib. 1. de Genera.

1592 Ego, vt rem propius attingam, aio, pendere distinctam huius actus notitiam ex alia quæstione, quam me hic explicaturum *b* alibi pollicitus sum, an quantitas in materia de nouo vnquam generetur. Timent complures, non pauca incommoda, si affirment. Ego verò cum non postremæ notę auctoribus assero, quantitatem, vi naturalium agentium de potentia materiæ de nouo educi posse, & corrumpi.

b Hoc eod. lib. c. 7.

1593 Tam est mihi hoc certum, quam certum omnibus esse debet, aliquid vnquam in rerum natura, vel vi caloris, vel ad vacuum implendum rarefieri. Fateor, nonnulli ex prisca philosophia rarefactionem in rerum natura admittebant, & eam fieri dilatato quodammodo vacuo arbitrabantur. Qui verò dari vacuum in natura neget, sicut re vera non datur, aut rarefactionem non admittet, aut nouam apponet materiæ quantitatem. Fac enim deficere aliquid, ad cuius locum implendum aer accurrat, distractio per poros non fiet, nam nihil est, vndè ij pori impleantur, & si dixeris, aere impleri, quæro vndè ille accurrerit, & an fluctuet totus mundus, & vacuum tandem detur?

1594 Adsunt hìc Nominales, & ex alijs etiam sectis non *c* nemo, ac dicunt, vbi corpus aliquod naturale rarefiat, nihil addi quantitatis, sed fieri maius, vbi condensetur, nihil detrahi, sed fieri minus, nulla re addita, aut detracta, ad summum sola relatione maioritatis, & minoritatis. Sed difficile creditu est, hanc sibi sententiam ipsos auctores probasse satis. Nam quid tandem in re est, per quod facta sit maior, vel minor, & si noua relatio est, quæ noua est fundandi ratio, seù fundamentum? Si hæc nomina sine rebus *d* Vulpi offerrentur, diceret id, quod in officina statuarij: Egregium sanè est caput, sed cerebro caret.

c Burleus 4. Phys. t. 84. & alij quos citat Bannes. 1. de Genera. cap. 5. q. 10.

d Aesopus in Fab.

1595 Nominales alij esse nolunt, sed malunt modales vbi asserunt, in rarefactione naturalis corporis nihil acquiri quantitatis, sed modum; In condensatione nihil detrahi, nisi modum. Modum hunc dicunt esse, per quem res dicatur maior, vel minor, item ex quo assignetur fundamentum, seù ratio fundandi relationis. Quod si interroges, quid rei tandem sit iste modus? ait *e* aliquis, esse terminum quantitatis, modum videlicet per quem non est simpliciter extensa, quod habet per quantitatem, sed huius, vel illius extensionis, palmaris, bipalmaris &c. Paulo expressius *f* alij, modum hunc esse tantitatem, per quam videlicet quantitas habet, vt tanta sit.

e Buccafer. 1. de Gen. t. 33. & 42.

f Capr. in 1. d. 17. q. 2. & in 2. d. 1. q. 1.

1596 Placeret hęc sententia, si eo mō indigerē; Sed nihil mihi hoc mō opus est, vbi res est satis; Et quidē quia aliquid palmare per quantitatē tantā, tātū

eſt,non ſecus,ac calidum vt duo,per tãtum calorem : commentitius eſt quicunq; alius modus,à quantitate diſtinctus,excogitetur.

1597 Sed periculum, eſt, inquiunt, ne ſi in rarefactione producitur noua quantitas,ſequatur huius cum antiqua penetratio. Hoc metu exterriti *a* aliqui dicunt,ad nouæ aduentum perire antiquam, quia ſtare ſimul non poſſunt. Sed hoc ego non dixerim;nec enim hac in re vlla eſt ratio aſſerendi,perire antiquam quantitatem aduentu nouæ, potius quam antiquam qualitatem aduentu nouæ. In opere autem augmentationis deſerunt hi Ariſtotelem,qui expreſsè *b* ait, in augumentatione fieri quantitatis additamentum, & ideo(inquit)oportet habere aliquam magnitudinem id,quod augetur.

1598 Idem penetrationis periculum præcauentes *c* alij, fingunt ſibi materiam quantam,non in omnibus ſui partibus qnantitate prędítam, ſed in aliquibus,pluribus, aut paucioribus, prout res fuerit maior, vel minor. Ergo vbi ea rarefiat, nouam induere quantitatem, ſed in ijs partibus, in quibus quantitas nulla ſit,vbi condenſetur,ammittere quãtitatem, quia aliquę partes quantitate ſpoliantur. Quid monſtri tandem excogitatum non eſt,ad penetrationis periculum fugiendum,quod hac in re planè nullum eſt?

1599 Monſtrum dixerim materiam illam partim veſtitam, partim nudam quantitate:& naſcantur ex monſtris monſtra neceſſe eſt, quia cum ſit quantitas prima materiæ diſpoſitio ad reliquas omnes formas, illæ, quæ materia deſtituuntur,non erunt quid,non quale,non quantum,ſed materia pura.

1600 Audiant igitur hi omnes D.*d* Thomam philoſophorũ iuxta,ac Theologorum,Magiſtrum optimum,quem & ego audio nouam nouæ quantitatis productionem,& corruptionem aſſerentem.Didicit hanc ille doctrinam ex *e* Ariſtotele,vbi ex profeſſo de augumentatione viuentium, & rarefactione nõ viuentium loquitur; Quamuis enim velit,nunquam materiam omni prorſus quantitate ſpoliari, qua in re, propter omnimodam inſeparabilitatem dici poteſt quantitas materiæ coęua,vt *f* alibi aſſero;vult tamen fieri additamentum,& decrementum, augumentationem, & diminutionem, non ſecus ac fiat ex calido magis,aut minus calidum.

1601 Ne plura hic apponam, quam ferat propoſitum veritatis, lectorem tranſmitto ad *g* textum; videbit eas fermè ſingulas ſententias, quæ hactenus improbatæ à me ſunt, reijci ab Ariſtotele; Et ſunt, qui ſe in illis venditent Peripateticos?

1602 Sed quod ſpectat ad illum penetrationis motũ, qui tam altè in multorum animos penetrauit,nullus is eſt,vt dixi,quia penetratio tunc eſt, cum duæ quantitates ſunt in eodem loco,qui vtrique ſeorſim ſumptæ ęqualis ſit; Et hic noua quantitas materiæ aduenit, in eaq; eſt ſimul cum antiqua,ità tamen,vt res,quæ maior facta dicitur, & eſt, occupet non eundem, quem priùs,ſed maiorem locum.difficile hic eſt aduerſarijs, intelligere quomodo noua quantitas ſubiecto adueniat,in quo antiqua eſt, Nihil hic opus eſt pluribus,vt noua qualitas antiquę aduenit, cum intenditur, ità noua quantitas antiquę cum extenditur.

1603 Ex dictis habes,quid ſit rarũ,& denſum, quę per modum qualitatum conci-

a Apud Marſ. in 1. de Genera. & videtur eſſe eiuſdẽ ſenten. Pompon. l.2.de accret. cap.15.
b Lib.1.de Gener. t. 25. 26. & alibi.
c Marſil. 1. de Genera. q.15.
d In 1.d.17.q.2.ar.1. 1.p.q.92.ar.3.ad 1. & alibi cũ Caietano, & plurib.ex Thomiſ.
e Lib.1. de Genera.à t.25.
f Hoc eod.li.2.cap.3.
g à t.25.lib.1. de Gener. vſq; ad 43.

concipiuntur,cum re vera non ſint aliquid,à re quanta diſtinctum , quicquid contra non *a* nemo arbitretur,niſi fortè loquatur de conceptu magis,quam de re, fateor.n.concipi quaſi qualitates ſecundas ex primis natas , in his corporibus inferioribus quia raritas ferè à calore fit,dẽſitas à frigore in ſubiectis debitè diſpoſitis. *b* Eſt ergo rarum id , quod in parua entitate materiæ magnam habuerit quantitatem . Contrà denſum id,quod in multa entitate materię paruam habuerit quantitatem .

a Ammon. in Prædicam. cap. de Quali.

b Ex Ariſt. colligitur li. 4. phyſ. t.84. diſtinctiùs idem D. Tho. in 2. diſt.30.q.2.a. 1.

1614 Sed redeo ad proprium actum facultatis augumentatiuę in viuẽtibus, & aſſero,ſitum eſſe in eo,quod viuens extenditur per eductionem nouę quãtitatis ex potentia materiæ , quæ in ſubiecto quanto recepta facit magis quãtum. Comitatur hic actus nutritionem non ſemper,ſed certa ætate,in qua,& calor temperatè viget,& materię diſpoſitio apta eſt . Differt à rarefactione non viuentium,tum quia ab anima certo quodam modo regulatur,tum quia certas habet conditiones, quas non ſemper habet extenſio non viuentium .

1615 Has augumentationis conditiones tres eſſe ſtatuit *c* Ariſtoteles , quibus ea diſtinguatur à rarefactione non viuentium , in qua eædem non reperiuntur, aut certè non omnes . Prima eſt , vt fiat ſecundum omnes ſubiecti partes,ideſt & ſecundum de nouo additas per nutritionem,& ſecũdum præexiſtentes . Altera,vt adiuncta ſit augumentationi antecedens nutritio ; non quia viuens augeſcat per alimenti additionem , nam non eſſet hoc augeri viuens ſecundum omnes partes;ſed quia hanc habent hæ duæ operationes naturalem coniunctionem,vt ſine prima ſecunda non ſit . Tertia eſt , vt viuens ſit idem antè,& poſt augumentationem, quia ſi corruptum rarefiat , non erit viuentis incrementum , ſed non viuentis rarefactio .

c Lib. 1. de Gene. t. 32. et 33.

1616 Accommodantur verò ſuo modo eędem conditiones nutritioni,quæ neceſſe eſt fiat ſecundum omnes partes , quia cum in omnibus deperditio ſit,etiam in omnibus erit indigentia reſtaurationis . Eadem adiunctam habet acceſſionem alimenti ; nec.n. quod alitur ex nihilo alitur.Deniq; id, quod nutritur,idem eſſe debet , & ante,& poſt nutritionem , nam nutritio ad viuentis conſeruationem ordinata eſt à natura,tantum ergo abeſt, vt per illam viuens deſtruatur, vt conſeruetur . Vidit hæc *d* Ariſtoteles , ſed vidit idem difficultates,quas ſpecialiter habent prima , & tertia conditio in opere nutritionis , eaſq; dum voluit explicare rem viſus eſt reddidiſſe explicatu difficiliorem .

d Lib. 1. de Gene. à t. 35.

1617 Difficultas eſt , dum dicitur nutriri viuens ſecundum omnes partes , quia nutritio ſupponit additionem alimenti,factam parti alendę,hęc verò ſecundum omnes partes fieri nequit , ſolum.n. pars parti adhærebit per iuxtapoſitionem. Hanc difficultatem e medio ſublatam putat *e* Ariſtoteles,vbi ait, ſecundum formam quidem poſſibile eſt, ſecundum materiam autem nõ eſt, ideſt fieri nutritionem ſecundum omnes partes formę , non autem ſecundũ omnes partes materię . Hic ergo nouus ſe nodus offert , quia in nutritione viuentis,& partium additione,noua materia noua forma , ſaltem partiali, informatur , ſicut per vim naturalis caloris , & partes materiales , & formales periere .

e T. 35. & ſimilia t. 37.

1618 Ergo ad vtrunq; nodum reſoluendum definiendum eſt,quid nomine formę

formæ, quid nomine materię hac in re Aristoteles intelligat. Nihil hic ad rem loquitur Auerroes, si vspiam habet id, quod illi *a* tribuitur, Aristotelem nihil aliud velle, nisi nutritionis principium actiuum esse formam, non autem materiam. Hac de re nemo dubitat, sed non tollitur difficultas in eo, quod dicitur nutritio fieri secundum omnes partes, etenim á quocunq; actiuo principio ea sit, penetrant ne se partes alimenti additę cum antiquis, an solum iuxta ponuntur? primum non dixeris, alterum verò oppugnat id, quod dicitur, nutritionem fieri secundum omnes partes.

a Apud Marsil. 1. de Gene. q. 13.

1619 Interpretantur *b* alij, viuens nutriri secundum omnes partes formæ, non autem materiæ, idest secundum omnes partes heterogeneas, non autem homogeneas. Non esset mihi difficile sententiam hanc in bonum sensum interpretari, sed hic, vbi agitur de dicto Aristotelis, placere hæc non potest quoad modum loquendi, quam nimis aperta oratione respuit *c* Aristoteles, vbi ipsam hanc rem agit; etenim principium ponit his verbis: suscipiendum autem causam, cum determinauerimus primum, vnum quidem, quod ea, quæ sunt dissimilium partium, augentur, quia ea, quæ sunt consimilium partium augentur, componitur enim ex his vnumquodq;.

b Alber. Tract. de augmẽ. cap. 8. Cõcil. Differ. 56. Marcel. suo 2. de Anima cap. 76.
c Lib. 1. de Gene. t. 35.

1620 Altera interpretatio est eorum, qui censent, omnem animam esse indiuisibilem, de quibus *d* alibi mentio facta à me est. His facilis est intellectus dicti Aristotelici; ad sunt. n. in nutritione materiales partes, quæ non vniuntur reliquis, nisi per ad hęsionem, & ideo nutritio nõ fit secundum omnes partes materiales; eædem verò ab vna indiuisibili anima informantur, & ideo quoquot sint partiales nutritiones, secũdum omnes animę partes fiunt, idest secundum vnam, & eandem animam. Falsum est principium, cui hi nituntur. Prætereà nutritio fit etiam ratione formarum partialium, quæ indiuisibiles non sunt.

d Hoc eod. lib. 2. cap. 32.

1621 Tertia *e* interpretatio est, per formam intelligi ab Aristotele partes primigenias, per materiam alimentitias, ac esse sententiam, fieri nutritionem ratione partium formæ non autem ratione materiæ, quia partes primigeniæ manent eædem ante, & post nutritionem, alimentitiæ non item: Esto vera sint, quæ de permanentia partium primigeniarum dicuntur, & de vicissitudine aliarum additarum per alimentum. Non placet hæc sententia, quia nihil ad sensum Aristotelis, neq;. n. partes primigeniæ magis habent rationem formæ, quam alimentitiæ, aut hæ magis rationem materiæ, quam illæ, quia & illæ, & hę ab anima informantur, & heterogeneæ sunt ex homogeneis compositæ.

e Marsil. 1. de Gene. q. 13. Alb. de Saxon. ibid. q. 12. & aliorum.

1622 Sed quicquid tandem opinentur *f* alij, ità mihi videor, & mentem Aristotelis, & rem ipsam explicarè. fit nutritio secundum omnes partes, nec vllum est penetrationis periculum, quia dum secundum omnes partes fieri dicitur, non negatur, quin noua adueniat materia quanta, quæ adhæreat quantæ præexistenti, sed solum dicitur, nullam esse partem viuentis sensibilem, quę suam non capiat restaurationem, sicut nulla est, quæ suum non fuerit passa detrimentum à naturali calore.

f De quibus Piccolom lib. de accret. ca. 8. Zabar. cap. 22. & alij, qui de accretione scripserunt.

1623 Hac ratione, dum nutritio fit secundum omnes partes sensibiles, & vi-

& vitatur penetrationis periculum, & verissimè fieri dicitur secundùm omnes partes formales, non autem secundùm omnes materiales. Materia dicuntur illæ partes additæ, & aliæ, quibus additio fit; nam ex his veluti ex materia viuens constat: quia ergo hæ non sunt eędem in principio, & fine nutritionis, non fit nutritio secundum has.

1624 Forma dicitur ea, quæ determinat hanc materiam, prout in ea cōnotat certam figuram totalem in toto viuente, & partialem in partibus. Secundùm has formas omnes dicitur fieri nutritio, quia materialis additio nouarum partium semper se se accommodat formæ, & figurę, quam, vel totum postulat, vel quęlibet partium.

1625 Hoc illud est *a* Aristotelis exemplum de vase semper eodem, mensurante tamen successiuè plures, & plures aquas, facta aquarum mutatione, quasi materiæ, eodemq; semper retento vase, quasi forma, quia semper eandem formam dat aquis successiuè in illud influentibus. Forma igitur viuentis est anima, eiusdemq; certa quędam quasi vasis structura concipitur ex structura organorum, quæ sibi in corporę determinat; Consumuntur corporis partes, tum homogeneę, tum eterogeneę, & per aduentum alimenti restaurantur, sed est quasi aquarum fluxus, reditusq; quia eædem semper sunt partes similares, & dissimilares in viuente, in ea figura, & constructione, quam forma postulat.

a Lib. 1. de Gene. t. 36.

1626 Restat de illa tertia conditione nutritionis dubitatio, quomodo possit viuens esse idem in fine, & principio nutritionis, cum tanta fiat materiæ mutatio, & ad huius mutationem mutentur etiam formę partiales, quę subtracto subiecto stare non possunt, quin subito corruant; Et quod magis est, in brutis, & plantis mutetur etiam forma totalis, anima, quam suprà asserui, diuiduam esse ad partium abscissionem. Scilicet facta mutatione partium, videtur necessario mutari totum; nō ergo in fine nutritionis idem numero erit, quod in principio fuit. Turpiter dant aliqui manus argumento, & de viuentibus, quasi de flumine, loquuntur, quod, cum semper fluat, fluminis nomen retinet, nisi idem nomen.

1627 Nec verò est hęc digna philosopho responsio, quia deficit ab Aristotele, vbi eam tertiam conditionem non minus in nutritione, quam in augmentatione requirit; & quia deficit ab ipsa natura nutritionis, nec.n. reuera hęc esset ad eiusdem numero viuentis conseruationem. Grauiora verò incommoda patitur eadem responsio, si in homine admittatur, vt benè probat *b* Marsilius.

b Lib. 1. de Gene. q. 12.

1628 Sed neq; in homine facilè est explicare, qui sit idem numero, etiamsi eadem numero forma totalis remaneat anima rationalis, indiuisibilis. Nam vt sit idem numero totum, debent esse semper eędem numero partes, cum totum nihil sit aliud, quam ipsę partes; non sunt vero eędem numero, vbi non sit eadem numero materia, &, vt benè alicubi notat *c* Scotus, vt sit idē homo numero in die iudicij, non sola anima erit eadem, sed etiam corpus. Qua in re non tutum habent perfugium, qui pro hac enodanda difficultate ponunt, omnes omnium viuentium formas totales indiuisibiles esse.

c In 4. dist. 44.

1629 Sed,

1629 Sed, vt meam tandem sentẽtiam aperiam, viuens est idem numero in fine nutritionis, quod fuit in principio, quamdiucunq; ea durauerit, quia perdurant eædem numero partes illius primæ materię, ex qua compositum est. Durant hæ contrà actionem caloris, eandemq; semper retinent, qua ratione faciunt, vt viuens esse idem numero possit, ac dici.

1630 Hanc partem putant aliqui, esse cor, sed non probo: Nam cor nutritur eadem ratione, qua reliqua membra. Intelligo igitur eas, quas medici primigenias vocant, & quæ per totum corpus diffusę sunt. Paucissimę hæ sunt, quamobrem dictum est, vt paulò antè retuli ex Aristotele, materiam fermè totã diffluere, & redire nouam, eæ tamen sunt, quę sint satis, ad numericam vnitatem retinendam.

1631 Augmentatio ad certum viuentis statum est, quem habet dependẽter à quantitate. Est enim quantitas prima materię dispositio ad quamlibet formam recipiendam, vt sæpiùs dixi. Pro formarum verò varietate quęri solet, quanta ad minimum esse debet, vt aliqua forma recipiatur, & an in tantum possit excrescere, vt quę priùs erat ad formam dispositio, sit per nimium excessum impedimentum. Est hic huius assertionis locus, vbi dissero de viuentium incremento; sed data occasione faciam id, quod reliqui eadem in re faciunt; definiam non solum de terminis paruitatis, ac magnitudinis viuẽtium, sed etiam non viuentium. Et vt ab his aggrediar, aio, elementa ex sua natura nullos habere terminos paruitatis, aut magnitudinis.

1632 Quantum spectat ad magnitudinem, hoc est, quod ait *a* Aristoteles, ipsaq; monstrat experientia, si pabulum apponatur, iturum ignem in immẽsum, ex magnitudine verò non solum non deficiet forma, sed erit ignis ardentior, & vehementior; Par est aliorum elementorum ratio.

a Lib. 2. de Anima t. 41.

1633 Quod verò spectat ad paruitatem, aio, spectandam magis esse naturã elementi, quam quod casu accidat ab extrinsecis agentibus; scilicet imminuetur ignis in eam paruitatem, in qua subitò extinguatur; decrescet aqua in tam exiguam guttulam, quæ subito exsiccetur; sed hic defectus ab agentibus contrarijs est, non à defectu magnitudinis; fac. n. ea agentia non agere, si pro paruitate forma aliquando corrumpetur, quæ forma adueniet eius loco?

1634 Mixta, siuè homogenea sint, siuè eterogenea, siuè sint ad animam ordinata, siuè secus, quantum mixta sunt, nullum habent magnitudinis terminum; Probabile verò est, habere paruitatis, siuè pro esse rei assignetur intrinsecus, quæ est minima quantitas, in qua forma stare possit, siuè pro rei corruptione extrinsecus, quę in minimis maxima est, in qua forma stare non potest.

1635 Quantum spectat ad magnitudinem, nihil mihi ex additione ostẽdes, quod sit impedimento formę, eam materiam informanti. Quantum verò spectat ad paruitatem, resoluetur tandem per diuisionem mixtum hoc, qualecunq; illud sit in eas, quibus constat, elementorum particulas, & quæ singulę sunt minores toto.

1636 Deniq; viuentia certum habent magnitudinis terminum, certũ paruitatis, quos naturali incremento nunquam excedent; Quin etiam ità hęc deficiunt

ficiunt à suis perfectionibus naturalibus, propter incurrentia ab extrinseco impedimenta, vt magnitudinis terminum vix vnquam attingant. Dixi naturali incremento à naturali animę facultate, ne vllũ sit mihi negocium cũ quibusdã cauillatoribus, qui, vbi hominem ad iustã magnitudinẽ produxerunt, importunè quęrunt, an si ęquuleo torqueatur, subito moriturus sit, quia distẽsione mẽbrorũ fit se ipso maior? an si podagra laboret, quia pedes intumuerunt? Nihil hęc ad rẽ faciunt, vbi de naturali incremento assertio est.

1637 Intrinsecus magnitudinis terminus horũ viuentiũ est maxima quantitas, in qua viuere possint, extrinsecus est, in maximis minima, in qua viuere non possunt. Termini vero paruitatis, intrinsecus est minima quantitas, in qua viuere possunt, extrinsecus maxima quantitas inter minimas, in qua viuere non possunt. Et hi sunt vulgati illi inter Philosophos termini, duo magnitudinis, vnus intrinsecus, alius extrinsecus, qui sunt, Maximũ quod sic, Minimũ, quod non, totidẽ paruitatis, vnus itẽ intrinsecus, alius extrinsecus, qui sunt, Minimum quod sic, & Maximum quod non.

1638 Diuersa est animatorũ, & inanimatorũ ratio; habent.n. animata, & animalia maximè suã vitã dependenter à mẽbro aliquo principali, à quo mẽbra reliqua reguntur, & gubernantur, non ergo debent nimiũ distare ab illo, sed certa quadã proportione. Vsus etiã variorũ instrumentorũ, quę concurrunt ad opus augmentationis, facit certũ aliquẽ eius finẽ, quia facit aliquam in ijsdem intemperiem.

1639 Rem hanc aptissimo simili descripsit alicubi *a* Aristoteles, vbi similitudinẽ quandã agnoscit inter vnius ciuitatis ab vno Principe administrationẽ, & vnius viuentis à principe corde regimen. Et in hoc, & in illa iustã quãdã exigit magnitudinẽ, ad quã videlicet se cõmodè extendat finita principis virtus: Est, inquit, quędã mensura magnitudinis ciuitati, queẽadmodũ, & aliorũ omniũ plantarũ, animaliũ, instrumentorũ, nam horum singula neq; parua nimiùm, neq; magnitudine excessiua suã potentiam retinebunt, sed aut destituta erunt omnino à natura, aut male habebunt. *a Lib. 7. Polit. cap. 4.*

1640 Tertia vegetantis animę facultas est generatiua, omnium pręcipua; si naturę vniuersalis intentionẽ spectes, *b* cuius est, specierũ conseruationi prouidere. Hanc habent ex natura sua viuentia, quatenus viuentia sunt, siuè plãtę fuerint, siuè animalia, nam quãuis non omnia actu generent, procedit hoc ex imperfectione particulari, quæ se potiùs teneat ex parte instrumentorum, quam ex parte animæ. *b Lib. 2. de Animat. 34.*

1641 Dicitur *c* generatio, prout est huius virtutis actus, processio viuentis à viuente, principio coniuncto, secundùm similitudinem naturæ. Pro diuersa generantium, ac genitorum conditione communis hæc omnibus descriptio accipienda est diuersimodè, ex parte modi generationis, neq; necesse est, vt vna sit generantis, ac geniti natura; sed si fuerit, eo perfectior erit communicatio, qualis est in generatione æterna ęterni Filij ab æterno Patre procedentis. Sed de humanis ego loquor, qui naturalis philosophię terminos non excedo. *c Ex communi Theolog. sententia cũ Magistro in 1. dist. 13. cũ D. Tho. 1. p. q. 27.*

1542 Fit hæc communicatio naturę similis, per decisionem seminis à viuẽte,

te, quod proportionatę materię admixtum, aptum sit instrumentaliter operari, & producere viuens, simile illius viuentis, ex quo semen decisũ est; Quod si quid specialis materię dispositio variauerit, vt genitum nonnisi in proximo quodam genere cum generante cõueniat, minus perfecta generatio erit, quã cum planè synonima fuerit.

1643 Si verò in remotiori genere conuenientia sit, vt cum ex putridis carnibus vermes prodeant, non est generatio, quæ sit huius animę actus, tũ ex defectu debitæ similitudinis, tum quia non est hæc naturę institutio, sed accidẽtarius effectus ex causis accidentaliter coniunctis.

1644 Non attingit immediatè anima vegetatiua per suã generandi potentiã productionẽ viuentis, sed tantum elaborat in semine perficiẽdo, quod decisum operetur, vt instrumentum separatum. Hoc non semper est inanimatum, viuit.n.in aliquibus plantis, si non in omnibus, certè in multis, in quibus seminalis hæc virtus diffusa est per totũ plantæ corpus, ità vt ex quolibet ramusculo, in terram defosso, enasci planta possit, apta flores, aut fructus ferre, sicut ferunt alię plantę, quæ ex seminibus propagatæ sunt. In alijs plantis, in quibus semina distincta sunt, si ea habeant vicem seminis, & fructus, viuũt, quamdiù adhęrent plantę, separata verò non item, sed sunt nihilominus apta ad instrumentalem generationem.

1645 Cum agentia naturalia generant sibi simile, v. g. cum ignis ignẽ, diuersæ conditionis est hæc generatio ab ea, quæ in viuentibus reperitur. Neq; enim in igne est ea particulę dicisio, ratione cuius in aliquo principio sit geniti, & generantis coniunctio. Generat videlicet ignis, agendo extrá se, & nihil sui dando, sed solum diffundendo virtutem; Viuens verò generat, dando aliquid sui, & hanc ob rem propria viuentis generatio indicata est ab *a* Aristotele sub illo eodem conceptu, quo fusius, ac distinctius à Theologis explicatur, vbi dicit, generationem esse primam participationem cum calido animę nutritiuę.

a De iuuentute senectute &c. c. 14.

1646 Cum sit in viuente virtus excoquendi, generationis instrumentum semen, cum sit in semine viuificus quidam calor productiuus viuentis, dubitant philosophi, vna ne sit generatiua potentia & ea in viuente ne, an in semine, vel potius duplex. Equidem probè video, duas esse virtutes necessarias, cum duo sint opera, non solum ratione, sed re ipsa separata, vnam, qua conficitur semen, alteram, qua ex eo prodit distinctum viuens.

1647 Placet tamen asserere, eam virtutem, quę sit vegetantis animæ potentia, vnicam esse, inq; ipsò viuente, cuius opus sit, seminis elaboratio, vt dixi. Satis.n.hic anima operatur ad eum finem, qui intenditur, idest ad immortalitatem speciei, nec virtus seminis quicquam est distinctum à proprijs qualitatibus, quas postulat illius mixti natura.

VNI-

VNIVERSA ſentiendi ratio.

CAP. XXXVII.

1648 ST anima ſenſitiua principium primum ſenſationis. Diuerſarum virtutum munera, quæ habet, infrà perſequar, hic vniuerſum quemdam operandi modum trado. Et quia operationum pręcipua ſenſatio eſt, à qua mouetur poſtmodùm appetitus, & ſępè etiam ſequitur localis motus, ſenſationis modus viam aperiet ad reliquas operationes. Eſt ſenſatio auctore *a* Ariſtotele, quędā quaſi alteratio; infertur enim paſſio à ſenſibili; nec verò ſentiet, niſi hac paſſione moueatur.

1649 Hinc ſuſpicati ſunt non *b* pauci, animal ſentire patiendo, non autem agendo: ſcilicet in eo eſſe ſenſationem, quòd obiectum ſenſibile, vel eius ſpecies in ſenſorio recipiatur. Aliam viam in eadem ſententia *c* alij ineunt; ſenſum paſſiuè ſe habere, ſed eius paſſionem, qua ſentire dicitur, eſſe in receptione ſenſationis, quam aliqui à Deo, auctore naturæ, eſſe volunt, alij á ſpecie ſenſibili. Nihil horum placet, quia ſentire non ſolum eſt pati, ſed etiam agere.

1650 Fatentur hoc alij, ſed, vt patiatur ſenſus, antequam agat, duos faciunt, vnum agentem, alterum patientem, à primo aiunt, moueri ſecundum, dum ſpecies ſenſibilis imprimitur, poſt hanc verò impreſſionem ſecundum agere, eliciendo ſenſationem. Ego verò cum D. *d* Thoma, & *e* Græcorum optimis aſſero, nullam eſſe huius agentis ſenſus neceſſitatem, ſiuè illi demandetur productio ſpeciei ſenſibilis, qua moueat ſenſum patientem, ſiuè quid aliud. Satis.n.pro eo eſt obiectum ipſum, aut obiecti vicaria ſpecies, quę in externos ſenſus ab obiecto tranſmittitur.

a Lib. 2. de Animat. 37.

b Thiennen. Tignos. Venet. Niphus in 2. de Anima.

c Auer. 2. de Anima Com. 60. Alb. Sum. de Homine & in 2. de Anima.

d 1.p.q. 79. a 3. ad primum.

e Simpl. 3. de Anima Theophr. de Anima Themiſt. in 2. de Anima Plotin. Enn. 4. lib. 6. cap. 2.

1651 Errant autem, si parem hi fecerint rationem animæ, quà intelligit, & quà sentit, etenim ad operandum necessaria est coniunctio potentiæ cum obiecto, vel obiecti specie; sed quia ad hanc vnionem in sensu satis est efficacia obiecti; ad vnionem verò in intellectu non item; hinc est diuersa philosophandi ratio de intellectu agente, quo de *a* infrá dicam, ac de sensu agente, de quo nunc loquor, & cuius vicem habere dico obiectum ipsum, quà sui speciẽ, vel realẽ ipsam qualitatẽ transmittere aptum est in sensorium materiale.

a Hoc eod. lib. 2. cap. 41.

1652 Igitur in sensatione passio est, qua recipicitur species sensibilis, vel realis ipsa qualitas; actio verò potentię est, qua elicitur operatio, animæ propria. Qua in re anima, & actiuè se habet, eliciendo, & passiuè, immanentem in se operationem recipiendo.

1653 Vera sensationis ratio non in illa pręuia passione sita est, sed in actione hac posteriori cum vltima passione, idest cum receptione coniuncta. Hoc illud est *b* Astristotelis cõtrà Democritũ agentis, si visio sit imaginis impressio in oculũ, fore vt ẽt speculũ, vel aqua videat, in quib⁹ similes fiũt impressiones.

b Lib de Sensu & sensibili ca. 2.

1654 Argumento est aliquibus, sensationẽ fieri sola passione ab extrinseco agente, quia, vt notat *c* Aristoteles, & res ipsa docet, in sensu tactus, cuius organum naturalibus qualitatibus affectum est, eæ non sentiuntur. Ergo quia deest passio ab extrinseco agente, quę si desit, nõ magis in his sensus suas qualitates percipiet, quã ignis seipsum amburat. Leue hoc ego dixerim argumentũ, etenim necessaria est extrinseci agẽtis motio, vt sensus operetur, q͂a passiua potẽtia est, sed nego, in ea passione sitã esse sẽsationẽ, nisi materialẽ, & p̃uiam.

c Lib. 2. de Anima t. 52.

1655 Argumento est alijs *d* Aristotelicũ problema, vbi ait, esse in partibus animalis dexteras sinistris fortiores, & expeditiores ad agendum, sensus non item, sed valere sinistrũ dextero nihilominus. Diuersitatis causã exponit Aristoteles; nã partes agũt dũ pes, dũ manus aliquid mouet, quare & illa validior in agendo erit, cui insit agẽdi vis maior; patiuntur verò sensus in suis sensationibus, & patiuntur æqualiter, quia siuè sinistri fuerint, siuè dextri, æqualiter mouentur ab obiecto. Problema verum est.

d Sect. 31. nu. 12. & 15.

1656 Sed nego ex eo quicquam inferri, quod sensuum actionem excludat; sequitur. n. actionis probitas motionẽ, & ab ea pẽdet: Quare vbi motio ęqualis fuerit in sensibus, æqualis item sensatio erit in ijsdem, secus ac accidat in manibus, & pedibus, quarum partium operatio pendet à cordis influxu, qui non diuiditur in has partes æqualiter.

1657 Ipsũ hũc operãdi modũ distinctius indicabit obiecti designatio, circà q̃ sensus operatur. Sẽsibile hoc dicitur noĩe generico, & q͂a in sẽsibus internis nihil est, q̃ nõ habuerit ad eos accessũ p̃ sẽsus externos, pono hic, quinq; esse sensus externos, Visum Auditũ, Olfactũ, Gustatũ, Tactũ, vt ex his de sensibili loquar in vniuersum, q̃ se his obijcit, & per hos sensibus internis. Pręstat hoc *e* Aristoteles diuidendo sensibile, quod aliud est per se, aliud per accidens, & quod per se est, aliud proprium, aliud commune.

e Lib. 2. de Anima t. 63.

1658 Sensibile per se dicitur, quod verè, & ratione sui sensu percipitur; Per accidens verò illud, quod nõnisi ratione alterius, cum quo coniunctũ est habet quandam denominationem sensibilis, vt si album sit Diaris filius, inquit Aristo-

a Aristoteles, secũdum accidens enim hoc sentit, quoniam accidit albo hoc, quod sensit quà propter nihil patitur, secundum qnod huiusmodi est à sensibili.

a Ibid. tex. 65.

1659 Ipsum hoc, quod per se sentiri dicitur, duplex est idest aliud propriũ, aliud commune: Proprium est, quod nõ nisi ab vnico sensu percipitur; Commune, quod percipitur pluribus sensibus.

1660 Nec verò necesse est, vt quod commune dicitur, percipiatur omnibus externis sensibus, satis enim Aristoteli est pro distinctione à proprio, si sub plures cadat, cum proprium nonnisi sub vnum, & hæc est *b* Aristotelis interpretatio, vbi habet: Duorum autem aliud quidem proprium est vniuscuiusq; sensus, aliud autem commune omnium.

b Ex Philop. in 2. de Anima t. 63.

1661 Numerantur communiter cõia hæc sensibilia quinque; Motus, Quies, Numerus, Figura, Magnitudo. Dubitauerit aliquis hic, an numerus percipiatur sensu, cum *c* solus homo possit numerare, siuè ille dicatur esse in collectione multorum, siuè in negatione continui. Res non adeo difficilis est; nam satis percipitur numerus sensu, dum plura sensum mouent, esto ignoretur formalis ratio numeri.

c Ex Aristot. sect. 30. Probl. n. 5. vbi reddit rationẽ cur potius homini, quàm reliquis animãtibus credendum sit.

1662 Sed repeto hic id, quod in alijs pluribus diuisionibus constanter assero: negari non posse, quin angustior, aut latior fieri queat hæc communium sensibilium enumeratio, cum præsertim *d* Aristoteles non tam numeret, quam meminerit gratia exempli, vt communia, quæcunque tandem ea sint, à proprijs dignosci queant ex duobus indicijs: scilicet, quà sensibilia sentiuntur per se, & quà communia, non sub vnum, sed sub plures sensus cadunt.

d Lib. 2. de Anima. t. 64.

1663 Cadere autem dicuntur, quacunq; tandem ratione sensatio immutetur, vt scias, etiam quietem oculis percipi, quatenus non eadem est rei stantis, ac motæ visio.

1664 Vera est *e* Aristotelis doctrina, vbi discrimen ponit inter sensibile proprium, & commune, prout sensibus externis obiectantur: scilicet circà sensibile proprium nunquam contingere errorem; contingere autem circà commune, quod proprio adiunctũ est, Non decipitur, inquit, quisquã quod color sit, neq; quod sonus, sed quod sit coloratum, aut vbi, aut quid sonans, aut vbi.

e Lib. 2. de Anima t. 63. & 161. item lib. 4. meta. t. 21. 24. 25.

1665 Nec verò mihi hic multas experientias inculces; audi *f* Aristotelem eundem: Sensus propriorum quidem est verus, aut quam paucissimum habens falsum. Intellige igitur, posita debita distantia, dispositione medij, & organi sanitate, si contingat error illum futurum potiùs in sensibili communi, quam in proprio.

f Tex. cit. 161.

1666 Sicut agentia naturalia, vt agant, vicinitatẽ quandã, aut contactũ postulant cum passo, ità potentię, vt circà propriã materiam operentur, cum ea coniungi debent. Fatentur hoc omnes, quod etiam expresse in re præsenti ab *g* Aristotele traditum est, sed quæ sit coniunctio non omnes pariter censent.

g Lib. 2. de Anima. t. 60. & sæpè alibi.

1667 Ego verò ex hoc ipso principio, qđ ad operãdũ necessaria sit aliqua obiecti cũ potentia cõiunctio, censeo necessariã esse speciẽ intentionalẽ quæ quasi vicaria obiecti sit, vbi obiectũ ipsum cum potentia coniungi non possit.

1668 Species intentionalis est accidens, ab obiecto transmissum per medium ad potentiam, repręsentatiuum obiecti, & determinatiuum potentiæ ad operandum circà illud, quod specie mediante debitè vnitur. Sensibilis dicitur huiusmodi species, cum seruit sensibus, siuè externis, siuè internis, intelligibilis verò, cum seruit intellectui. De sensibili loquor, quæ cum multa habeat similia speciebus intelligibilibus, valdè tamen differt, & in natura, quia materialis est, & in modo suæ productionis, quia actiuè ab obiecto est.

1669 Vt species est, nunquam percipitur sensu; nec enim est obiectum, sed loco obiecti, & id, quo sentitur aliud, non quod sentitur. Sic intelligibilis species, quà speciei munus habet, non intelligitur, sed est pariter id, quo intelligitur aliud. Quod si habeat eam vim intellectus, vt in species ipsas, tanquam in obiectum, intendat, id habet, non cognoscendo ipsas, quales in se ipsis sunt, sed per species alienas, & improprias, qua ratione intelligimus etiam ea, quorum proprias species non habemus.

1670 Sunt *a* qui, quod spectat ad externos sensus, velint, nullam esse necessariam speciem intentionalem ad eorum operationem. Nam quod spectat ad tactum, gustatum, olfactum, auditum, ipsa sensibilia secundum suum esse reale satis vniuntur sensorijs, ergo nulla necessaria est species, obiecti vicaria, vbi ipsum obiectum adest. Assentior his hac in parte, sed ex eodem principio contrà eosdem sentio, necessariam esse speciem intentionalem ad videndum, quia ad visum non peruenit ipsum reale obiectum.

a Ocham in 2. d.3.q.17.Gab. q.2. Gregor. in 1.d.3.q.1. ex recentioribus Dandinus in li. 2. de Anima Digress. 30.

1671 Nec mihi contrariam sententiam persuadent, qui longam hac de re discussionem texuerunt, quà facilius probant, se non esse hac in re Peripateticos, quam species è medio tollant. Verentur, ne sensus deludantur, vbi rerum imagines percipiant, non res ipsas, vbi spectris his delectentur, non ipsis realibus obiectis. Nihil tamen est, quod timeant, cum non percipiantur species, vt dixi, sed obiecta realia per species.

1672 Adducunt ijdem ex Græcis *b* interpretibus non ignobiles, vbi sensus passionem in receptione sensationis agnoscunt, & vbi sensationem ipsam speciem, ac formam obiecti vocitant. Sed non sunt hæc maioris momenti, quam priora. Patitur ergo sensus recipiendo sensationem, sed & prius passus, alteratusque est, recipiendo obiectum, aut obiecti loco speciem. Est in sensu obiecti species, ac forma ipsa sensatio, sed est aliquandò species intentionalis, vt ad huius impressæ imitationem illa exprimatur.

b Alex. Philop. Themist.

1673 Sed esto velint hi Græci, non pati sensum, nec transformari in rem sensatam, nisi per expressæ speciei receptionem. Hæc si sit Peripatetica doctrina, non solum species intentionales excluduntur, sed corruit principium, quod ijdem ponunt: videlicet necessariam esse coniunctionem obiecti cum potentia.

1674 Nec verò dici potest, satis esse modicam distantiam. Nam quantu-

quantulacunque ea sit, si nec mathematicus, nec physicus contactus fuerit, actio nulla erit. Et quæ tandem erit medij necessitas ad videndum, si per medium nihil transmittitur? An non vides, redijsse, si species negas, *a* Democriti sententiam, qui per vacuum acutissimum posse esse prospectum asserebat?

a Apud Arist. lib. 2. de Anima t. 74.

1675 Sed per medium (inquies) lumen ad oculum peruenit, & ideò nulla esse potest in vacuo visio, sicut nulla in tenebris. Sat habeo, sed cum lumen sit idem, cur illuminata non se referunt eadem, sed varij coloris?

1676 Admiscetur (inquis) lumini color. Sed contrà. qui nam color? realis ne? at hoc est dicere, pariter recipi in visu reale obiectum, sicut in gustu saporem, in olfactu odorem, in tactu tangibiles qualitates, in auditu sonum, solumque hos sensus differre, quia hæc ad suos sensus perueniunt etiam in tenebris, color verò ad oculum, nonnisi deductum à lumine. quam ego sententiam in schola Peripateticorum, & nouam, & falsam censeo. an verò intentionalis? at hoc est speciem asserere, quam negas.

1677 Maior mihi difficultas est, qua ratione sensus vllus operetur non per species intentionales in se receptas, sed per reales qualitates, si verum sit illud *b* Aristotelis dictum; sensibile suprà sensum positum non facere sensationem; facit nimirum sapor gustatum, sonus auditum, odor olfactum, & tangibiles qualitates tactum. Non placet huius nodi dissectio, quam *c* quidam faciunt: sensibile suprà sensum positum non facere sensationem, idest non sentiri, quatenus suprà sensum ponitur, sed quatenus in sensum imprimit, vel sui speciem, vel realem qualitatem. Contra hos est, quia nunquam sensibile facit sensationem, etiam si in debita distantia ponatur, cum ipsa eius positio non faciat, vt sentiatur.

b Lib. 2. de Anima. à t. 73.

c Scotus. 2. de Anima & alij quidam apud Ferrar. Ibid. q. 21.

1678 Nec melius his philosophantur *d* alij, qui, vt distinctè notent illud sensibile, quod suprà sensum positum non facit sensationem, distinguunt qualitatem productam, diffusamque per medium ab ea, quæ in obiecto est; Illam volunt esse minùs materialem, ac propterea sentiri, etiam suprà sensum positam; quæ verò in obiecto est, esse magis materialem, & positam in sensu sensationem impedire. Si de speciebus agamus, vera est doctrina, vbi eæ minùs materiales dicantnr, quam obiecta sensibilia, ex quibus emittuntur; Sed nihil ad rem præsentem. Si verò agamus de realibus qualitatibus, quæ in aliquibus organis recipiuntur, falsum est, eas esse minùs materiales, cum sint ab agente vniuoco.

d Aegyd. 2. de Anima t. 121.

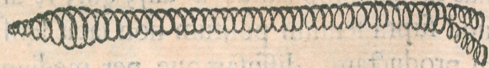
1679 Ergò, vt ad rem propius accedam, sic interpretor Aristotelis dictum. Sensibile, idest materiale obiectum externum, quod sensibili qualitate affectum est, positum suprà sensum, idest immediatè tangens organum contactu mathematico, non facit sensationem, idest non percipitur, vel quia sensus postulat speciei receptionem, quæ non nisi per medium illuminatum transfunditur, vt accidit in visu, vel quia postulat, vt realis

qualitas per alicuius saltem intrinseci medij interpositionem attemperetur sensui.

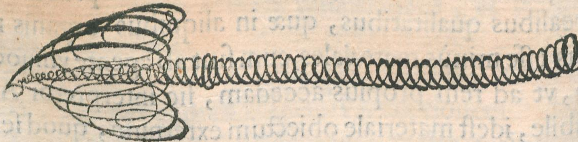
1680 Accommodari ergo potest Aristotelis dictum ad omnes sensus externos, etiamsi non omnes operentur per speciei intentionalis susceptionem. Nec mihi illud inculces, *a* omnes sensus, dum sentiunt, esse susceptiuos formarum sine materia. Nam, quicquid alij sentiant, sententia hæc est, aliter res sensatas agere in sensus, ac agant in subiecta inanimata, scilicet postquam sensus præmoti ab ijs sunt, induuntur forma sine materia, idest operatione ipsa, quæ obiecti expressiua, & imitatrix est, longè verò minùs materialis, quam sit obiectum ipsum in se. Nec verò hoc in subiectis inanimatis contingit, quia siuè qualitatem realem recipiant, siuè intentionalem, nihil ad hanc præmotionem operantur, nec rei formam in se exprimunt.

a Ex Aristo. lib. 2. de Animat. 121.

1681 Rursus verum est illud ipsum Aristotelis dictum de sensibus omnibus, & vera est ratio, quam idem reddit, videlicet, quia, vt operentur, requirunt necessariò aliquod medium inter se, & obiectum interiacens. Hoc medium extrinsecum esse debet inter oculum, & colorem, idque postulat ipsa transmissio speciei, quæ nonnisi per medium illuminatum procedit; in reliquis verò sensibus satis est medium intrinsecum, vt per illud sensibilis qualitas magis congruat potentiæ; vehemens enim sensibile lædit sensum, Et vehementiæ illi æquiualet appositio immediata.

SENSVS

SENSUS EXTERNI.

CAP. XXXVIII.

1682 NOBILISSIMVS externorum sensuum est sensus visus, vel propter operandi modum, qui quodammodò ad spirituales operationes accedit, vndè & spiritalis dicitur, vel propter vtilitatem, quam habet ad scientias capescendas ex rerum experientijs, vt benè *a* Aristoteles animaduertit; & ideò propterea ego exordior cũ eodem *b* Aristotele disputationem hanc de sensibus in particulari, de externis prius acturus, mox de internis.

a Lib. 1. meta. init.
b Lib. 2. de Anima. t. 66.

1683 Ex obiecto potentia noscitur, ipsaq; operatio. Est autem color, sed nõ sine lumine, lumenq; ipsum, dummodò terminatum sit, & coloris potiùs vicem habeat, quam luminis.

1684 Opinati sunt *c* aliqui hæc duo non nisi nomine distingui, scilicet colorem non esse, nisi lumen, seù dispositionẽ quandam in mixtura elementorum ad lumen recipiendum, ità vt lumẽ idem diuersos colores referat, pro diuersitate dispositionũ. Non placet hæc sententia, quæ rebus omnibus, extincto lumine, colores detrahit, luminiq; plus defert, quam par sit, scilicet non solùm munus ostendendi ea, quæ natura pinxit, sed etiam pingendi.

c Auempace apud Auer. li. 2. de Anima. Albert. ibid. et in lib. de sensu, & sensili.

1585 Nec verò his fauet id, quod habet *d* Aristoteles, lumen facere, vt qui erant colores in potentia, sint actu colores. Hanc enim illis actualitatem non dat, nisi quatenùs ex eo præexistente species excitat, quæ per medium delatæ actuent visum, in quo colores, qui priùs erant in potẽtia, sint, p lumẽ, actu. Sic intellectus agẽs facit esse intelligibile actu id, quod nõnisi potẽtia intelligibile priùs erat nihil addito rei, sed ĩtellectui, vt *e* infrà explicabo.

d Lib. 3. de Anima. t. 18.

e Hoc eod. lib. 2. cap. 41.

a Lib. 2. de Anima t. 66. Audiant hic ijdem *a* Aristotelem, vbi ait, colores inesse rebus, etiam dum in tenebris latent.

1686 Dixeris ergo melius cum *b* Aristotele, lumen esse actum perspicui, secundum quod perspicuum est; colorem verò esse motiuum secundum actum perspicui. Vtraque est qualitas, lumen à corpore aliquo luminoso, siuè illud ignis fuerit, inquit Aristoteles, siuè aliud è cœlestibus corporibus; color verò ex admixtione elementorum, si de veris coloribus loquamur, qui in re sunt, non autem de apparentibus, qui ex reflexo lumine apparent, habente coloris locum ipso lumine terminato.

b Lib. 2. de Anima t. 69. & 73.

1687 Descriptiones verò illę traditę sunt, non prout hæc spectantur in genere qualitatum, sed prout faciunt ad visionem; qua in re lumen actuat aerem, seù quodcumq; aliud sit simile perspicuum; color verò illuminatum aerem mouet, sui speciem transmittendo.

1688 Difficile *c* alicui visum est, generari colores ex elementorum admixtione, prout illa calida, frigida, humida, sicca fuerint: mauult ex ijsdem nasci, prout luminosa fuerint, vel tenebrosa, perspicua, vel opaca, ità vt veri colores ab apparentibus non differant, nisi quatenus lucidi, & opaci permixti, diligentius, & accuratius elaborata fuerit. Vbi is vim facit in Aristotelis dictis, digreditur ab Aristotelis mente; Etenim is de colore loquitur sępissimè, vt de obiecto visus, seù verus color sit, seù lumen, coloris vicem gerens, quod nihil facit ad coloris generationem.

c Hier. Dādino lib. 2. de Anima Digres. 35.

1689 Aio igitur ex primarum qualitatum temperamento nasci has secundas, sed pro varietate plurimum facere substantialium partium compositionem.

1690 Duo sunt colores *d* extremi, albus, & niger; Sunt autem inter hos medij complures, qui possunt ad hos extremos magis, & minus accedere, vndè mihi probabile fit, vix vllum esse certum numerum specierum, quæ inter hęc duo extrema continentur; Non quia actu dentur plures, & plures, sed quia dari non possunt, sicut inter duo puncta plures, & plures partes.

d Ex Arist. lib. 1. phys. t. 47.

1691 Non nego tamen quin eorum colorum, qui in mixtis nunc reperiuntur, congruè enumerentur species septem. Medius inter extremos est viridis, *e* oculis propterea gratissimus, quia æqua proportione ab ijs distat; ad album accedit magis puniceus, minus cœruleus, ad nigrum accedit magis purpureus, minus rubeus.

e Ex Arist. Sect. 31. Probl. nu. 20.

1692 Mediorum colorum compositio ex extremis fit, sed dupliciter; aliquando sine vlla alteratione miscibilium, sed per solam iuxtapositionem, imperfectamq; mixtionem, & hæc, mea sententia, non facit varias colorum species; Aliquando miscibilium iuxtapositioni qualitatum alteratio adiuncta est, & in his censeo, facta noua temperie, nouum specie colorem produci.

1693 Pictoribus in vsu illa prior, sed non est denegandum, quin etiam ars possit ità tractare, ac componere colores extremos, vt vera species media fiat, non ab arte, sed à natura, dum ars applicat actiua passiuis.

1694 Lu-

1694 Luminis productio à corpore luminoſo eſt, apto eam, quam in ſe habet, lucem diffundere in corpus perſpicuum, contrà quadam ratione, quæ longè diuerſam eſſe naturam luminis, & aliarum qualitatum, perſpicuè oſtendit.

1695 Diffunditur enim hoc vniformiter difformiter in inſtanti, quia nullius contrarij reſiſtentia eſt, diffunditur ad longiſſimam diſtantiam, qua ratione etiam ſpecies intentionales, ad quas deferendas lumen à natura datum eſt. Diffunditur cum facultate retrocedendi, ſi certum quoddam impedimentum offendat, quod etiam ſpeciebus intentionalibus competit. Diffunditur vnicum, ſed quod cum alio alterius lucidi corporis lumine non faciat vnum. Etenim ſicut ſpecies intentionales, quantumuis eiuſdem rationis ſint, multiplicari poſſunt in eodem ſubiecto, ità & lumina, dum ſint à pluribus lucidis.

1696 Diſtingui ſolet lux, lumen, radius, iubar, ſplendor; ſed eſt ſola, vocabulorum diſtinctio, cum eadem ſemper ſit natura luminis, vbi vbi illud ſit, & qualecunq; det ſpectaculum ſui.

1697 Lucem vocant eam, quæ in primo luminoſo ſit; lumen illud, quod à luminoſo corpore diffuſum eſt; Radium, qui per lineam rectam deriuatur à corpore luminoſo ad terminum, & rectus is eſt ad vſque terminum, reflexus verò cum reſilijt, aut per lineam eandem perpendiculariter, aut per non eandem, facto angulo acuto, aut obtuſo; Iubar dicitur, ampla radiorum diffuſio; ſplendor, qui ex termino redditur, quaſi ex imagine corporis luminoſi. Non aſpernor hanc vocabulorum diſtinctionem, ſed neq; putidè conſector.

1698. Sed cum certum, exploratumque ſit, lumen à lucido corpore in medium diffundi, viſa eſt *a* alicui noua commentatione digna quæſtio, an ex materia perſpicui educatur hæc qualitas, ſicut aliæ omnes materiales qualitates. Venit ei in mentem, translatè dicta à Platonicis, & non raro etiam à Peripateticis, interpretari, vt ſonant. Lumen illi ſæpè vocant ſpiritalem qualitatem, quæ ad lucidi corporis poſitionem ex ſe foras exiliat. Annuit is, ac cenſet, diffundi à lucido corpore qualitatem hanc per medium, & ſpiritalem meritò dici, quia de potentia materiæ non educitur. addit, hæc ſe proponere ad experimentum ingenij. Sed mihi illa experimenta non placent, quibus phyſica principia euertuntur.

a Hier. Dand. in 2. de Anim. Digreſſ. 37.

1699 Producitur ergo lumen à lucido corpore, dum ex potentia materiæ educitur, medio paſſiuè concurrente; nec vbi qualitas hæc ſpiritalis dicitur, materiæ concurſus excluditur, ſed ea huius qualitatis natura indicatur, quam eſſe diuerſam à reliquis, & maximè affinem ſpeciebus intentionalibus expoſui.

1700 Et verò, ſi quis in natura effectus ſit, non concurrente materia, qui cō ſtet numerus quatuor cauſarum? qui non dicatur creatio ex nihilo? qui dicatur agere agens, & non potiùs ſuſpicetur aliquis, poſita ſola agentis præſentia, tanquam conditione, ipſam per ſe prodire actionem, & ex actione effe-

ctum? Hæc si in vno effectu dixeris, cur non in omnibus?

1701 Potentia visiua organica est, addictaque in sua operatione oculo, quod ei datum est, vt proprium instrumentum ad videndum. Quamquam prudenter dubites, dati ne sint animæ oculi ad videndum potiùs, quàm vt ipsa per oculos videatur, tanta, tamque potentia, in homine præsertim, sunt indicia animi, quæ ex oculis capiuntur. De ipso etiam corporis habitu sumi posse coniecturam, *a* alicubi testatur Hippocrates, nam afficitur corpore animus, animo oculi, quare ex horum affectione licebit primam affectionis originem deprehendere.

a In 6. Epidē sect. 4.

1702 Oculorum structura planè admirabilis est. Figuram rotundam habent, non solum ad receptionem specierum commodam, & ad facilem motum; Sed etiam ad organi tutelam, ad quam eandem rem, intus conditi sunt, palpebræ superinductæ, & alia similia addita munimenta.

1703 Tota constructionis materia sunt tunicæ aliquot, siuè membranæ, & humores. Tunicæ plures ab alijs numerantur. Sed haud scio, an sint plures tribus, vel quatuor, quæ à diuersis muneribus plura nomina sortiuntur.

1704 Prima sit, quæ totum oculum vestit, & adnectit non solùm neruis opticis, à quibus hæc membrana deducitur, sed etiam alijs partibus, quibus oculus internè adhæret. Hæc in parte anteriori dicitur cornea à similitudine. Altera dicitur vuea, quia vuæ nigræ acinum refert, à quo auulsus sit pedunculus; habet enim illud orbiculare foramen paruum, vbi pupilla est, oculi fenestra. Dicitur hæc eadem secundina pluribus irrigua venis in parte interiori, vt sibi, & reliquis habeat nutrimentum. Tertia dicitur reticularis, quia retis habet similitudinem: intùs reposita hæc est, sed in anteriori oculi parte tenuissima ducitur, vndè araneæ nomen habet, siuè eadem sit cum reticulari, siuè quarta numeretur.

1705 His tunicis tres continentur humores; Primus est aqueus subalbidus, positus in anteriori oculi parte inter corneam, & vueam, quin etiam per vuueæ foramen illapsus inter vueam, & araneam diffunditur. Alter est cristallinus aranea obtectus, intrà quam in globulum rotundatur figuræ lenticularis. Tertius est humor vitreus, fuso vitro similis. is reticulari tunica inclusus semiglobulum facit humori cristallino substratum, vt in eo is veluti infixus contineatur.

1706 Ex his habes definitionem diù *b* agitatæ quæstionis apud Platonicos, & Peripateticos, sint ne oculi naturæ igneæ, vt Platonici volunt, an aqueæ, vt Aristotelici. Humores hi facilè monstrant, oculum magis esse aqueæ naturæ, quam igneæ, & verò aptior est aquæ natura, ad eam perspicuitatem, quam specierum, ac luminis receptio postulat, quam natura ignis, qui innato lumine esset visioni impedimento potiùs, quam adiumento.

b Fusiùs tractat, & benè Hier. Dandinus lib. 4. de Part. Eterog. c. 41.

1707 Musculi adiacent oculis, instrumenta motus, & plures dati hi sunt, vt oculos quaquauersum versare animal possit; homo præsertim, cui

cui maximè expedit, esse benè oculatum. Vnus ex his musculis seruit ad oculum agendum versùs nasum, alter versùs oppositum angulum, tertius ad suspiciendum, quartus ad despectum, quintus & sextus oculum quasi circumagunt, septimus mouet ad aspectum rectum, aptèq; concinnatus est ad oculum attentè firmandum.

1708 Alligantur oculi cerebro per neruos, qui optici dicuntur, sed antequam hi ad cerebrum perueniant, coeunt inter se non sine naturæ conditoris sapientissimo consilio; Nam sic faciliùs alterius oculi virtus ad alterum deriuatur, vbi vnus clausus sit, vel aliud habuerit impedimentum. Censeo illam etiam inter causas referri posse, quia videlicet sic firmius vinculum est, nec facilè laxatur.

1709 Ad angulos oculorum glandulæ iacent humorum receptacula, ex quibus lacrymæ exprimuntur. Humidiores hæ sunt in mulieribus, & pueris, vnde est, vt lacrymæ faciles veniant, quæ infirmæ ætati, aut sexui adiumento sint ad commiserationem faciendam.

1710 Facilè fuit ex sectionibus hanc oculi constructionem indagare, quia ad oculum patet; Sed vbi nam sit visionis sedes, non æquè facilè est. Minimè tamen omnium probabiliter loquuntur, *a* qui in corde fieri significant, nec enim vbi Aristoteles sensationis principium ex corde reuocat, aliud indicat, quam esse illam spirituum vitalium officinam, quorum vsus maximè in sensationibus est; quam eandem ob rem cordi principatus tribuitur, vt *b* alibi exposui.

1711 *c* Qui putant, visionem in humore cristallino fieri, minùs placent, quia visio ibi est, vbi potentia, potentia ibi, vbi anima, in animata igitur parte visio fit; humores verò, quos oculus continet, nõ esse animatos, tam mihi certum est, quam de sanguine, & humoribus reliquis, qui ad vitæ vsum in animalibus continentur.

1712 Censeo igitur, cristallinum humorem esse ad lumen, & species recipiẽdas datum, visionem verò fieri, vbi oculus neruis opticis alligatur sub sedem humoris cristallini. Quod magis intimè fiat, idest in coniunctione illa neruorũ opticorum, solum mihi probabile facit *d* D. Thomæ auctoritas.

1713 Sed vbi vbi tandẽ visio fiat, non fit per extramissionem, sed per intùs susceptionem; suscipit nimirũ oculus rerũ species, & imagines, hisq; determinata potentia, elicit visionẽ, actiuè ne concurrẽtibus speciebus, an solũ determinantibus? vtrunq; probabile est, sed magis hoc posterius. Fateor non solũ à Platonicis, & ab antiquioribus philosophis explicari visionis opus per extramissionem radiorũ, qui quasi exploratores exeant, ac renunciẽt, quid foris sit, sed etiã ab Arist. vbi hanc rem nõ tractat ex professò; sed ille vulgaris est loquẽdi modus, vbi verò philosophicè agiẽ, minimè dubia est *e* Arist. sentẽtia.

1714 Proximus nobilitate aspectui est sensus auditus, ad sciẽtias percipiẽdas ità necessarius, vt hic vnus *f* dicatur sensus disciplinę. Nec modus operandi ignobilis est; habet pro obiecto sonũ, circà quẽ dũ operatur, imitatur maximè spiritalẽ illũ operandi modum, quẽ habet sensus oculorũ. Etenim natura soni non longissimè distat à natura luminis, & specierũ intẽtionaliũ, si pręsertim

a Alex. li. suo. 1. de Anima ca. 8. & in lib. de sensu & sensili Com. 6. Themist. 3. de Ani.
b Hoc eod. lib. 2. c. 35.
c Galen. de Hippocr. & Platonis decret. Auer. & alij de sensu & sensili.
d Lib. de sensu, & sensili.
e Lib. de sensu, & sensili c. 3.
f Lib. de sensu, & sensili ca. 1. & init. meta.

tim spectes multiplicationem in eodem subiecto, & si minus instantaneam, celerem certè productionem.

1715 Est ergo sonus qualitas, ex aeris potissimũ fractione, quæ fit ad corporum allisionem, resultans. Nõ est ipse corporum motus, nec est ipsa aeris fractio, ac repercussio, sed id, quod sequitur ex tribus necessariò requisitis, id est verberante, verberato, intercepto, vt distinctè numerat *a* Aristoteles.

1716 Non tamen quicquid alteri allidatur, aere etiam intercepto, sonitum dabit, nullũ.n. (inquit *b* idem) faciunt sonum lanę, & si percutiantur. Quod si aqua allisa aquis, aer allisus aeri, sonum aliquem reddit, faciunt id, vbi minus cedunt, & vicem habent solidorum.

a Lib. 2. de Anim. t. 78.
b Ibidem.

1717 Quod frangitur in allisione corporũ sonororũ, dixi potissimũ esse aerẽ. Non nego posse idem prȩstare alia corpora, aquã videlicet; sed obtusus est sonus; & valdè imperfectus, vbi nihil adsit aeris, cuius natura aptissima est, tũ ad sonum edendum, tum maximè ad deferendũ. Redditum verò ex aere sonum per aquas deferri posse, ità notę probant experientiæ, vt negare non audeam. Fugiunt ad sonitum pisces, nec vrinatores, vbi alte in aquas descenderint, aurium vsu destituuntur. Et hinc habes, non solum eo vsq; deferri sonum, quo pertinet aeris commotio, sed etiam vlterius.

1718 Cum verò illa tria concurrant ad sonum dandum i. duo corpora solida, & tertium, quod eorum allisione frãgatur, subiectum soni hoc tertium est, nõ illa duo. multiplicatur autem per medium aptum, non secundum esse intentionale per species, sed secundum esse reale ipsius soni.

1719 Fateor, nec ille improbabiliter loqueretur, qui multiplicationẽ hanc per species intentionales assereret; sed quia maximè affinis est naturæ specierum ipsa natura soni, probabilius mihi est, diffundi sonum ipsum, ac per se ipsum præstare id, qđ præstarẽt species, si qualitas ipsa realis adesse nõ posset.

1720 Ipsa hæc natura soni, non dissimillima à natura specierum docet qua rõne echo resultet, nam sicut à vidente exeunt in speculum species, quæ redeuntes indè ad oculũ, videntẽ videnti mõstrant, quasi alibi esset, quã vbi est, ità à loquẽte sonus exit, allisusq; redit ad loquẽtẽ, vt se ipsum aliundè audiat.

1721 Fiunt ex emissa semel *c* voce plures repetitiones, prout vox lõgè, latèq; diffusa, retroagitur a pluribus locis, & si dispar distantia fuerit, reditus, auditusq; erit, alius alio tardior.

c De porticu heptaphono Plin. lib. 36. cap. 15.

1722 Circà huiusmodi igitur sonum operatur auditus, cum in organo receptus fuerit; tunc.n. à potentia, per ipsam realem qualitatem determinata, elicitur auditio, quæ operatio est immanens, & forma audientis. Organum in auribus est, neq; structura, & compositio est operæ vulgaris, artificiosè.n. facta est, siuè externas aurium partes spectes, siuè internas. Sed externas nemo nõ videt; ex tenui cartilagine constructæ sunt, vt stent ad sonum excipiendum, & flecti possint, cum vsus fert.

1723 Auris interna est ab illo meatu semper patente, qui facilè conspici potest. Factus is ipse est ad sonum deferendum aptissimus, ad quod semper patet; obliquè sursum tendit; sursum, quia sonus faciliùs eam init viam, obliquè, vt si quid noxium in aurem irruerit, relabi deorum possit. Ad finem huius du-

ctus

ctus septum est ex membrana duriore, quod à similitudine, timpanum sectores vocant, claudit hæc innatum aerem intus repositum, structuramq; ex pluribus ossiculis, ac foraminibus, quæ addidisse natura creditur ad auditum perficiendum.

1724 Vult *a* Aristot. soli homini datas fuisse aures immobiles. Sic decuit, vt ne necessariæ disciplinæ aditum præcluderet. Verum tamen est id, quod nō-nulli ex recentioribus sectoribus adnotarunt, etiam inter homines reperiri, qui aures, vel antè in frontem, vel retrò moueant, exiguo tamen motu, prout voluerint. Monstrantur dati à natura musculi in reliquis animalibus, quæ aures agitant, *b* ijsdemq; in homine deprehensi sunt, non ergo mirum videri debet, si datis instrumentis vti possit, cum acta sunt.

a Lib. 1. de Histor. c. 11.

b Vt testatur Andr. Laurēt. lib. 11. suæ Histor. anato. ca. 12.

1725 Vbi fiat auditus, pari ratione censeo, definiendum, ac paulo ante dixerim de visu. Peruenit ad timpanum sonus, & per membranā ad innatum etiā aerem diffunditur. Non est hic aer animatus, nec in eo potentia residet, sed vbi sonus in eo fuerit, potentia satis determinata dici potest ad eliciendam auditionem in proxima parte, quæ fuerit animata.

1726 Tertius inter externos sensus numeratur olfactus: Minimè hoc homo valet præ cæteris animalibus, vt vel hinc intelligat, nō esse natū ad minimè necessarias odoramētorū delicias, quibus ij, *c* qui melius olēt, minùs benè olēt.

c Ex D. Hiero. epist. 8. ad Demetriadem.

1727 Odoratus obiectum est odor, cum ad nasum, vbi huius sensationis instrumentum est, peruenerit; Hebetudo verò, quam homo habet in odorando ex organi imperfectione est, nam quod ad potentiam spectat, credibile est, hominis animam, præstantissimam omnium animarum, prę̨ditam esse potentia, aut paris, aut certæ proportionalis præstantiæ.

1728 Est odor secunda qualitas ex cōpositione primarū resultans, maximè ex siccitate; quā ob rem sola mixta odorata sunt, non autem elementa, quæ si quando tetrum odorem exhalant, ex impuritate, & mixtione id habent, non ex conditione elementi.

1729 Odorum varię sunt species, sed quia parum homo valet hoc sensu, nō ità exactè illas distinguit, vtiturq; saporum nominibus, vel pro coniunctione, quā odor in eadem re habeat cum sapore, vel per non dissimillima affectione organi recipientis pro odoratu odorem, & eius, quod recipit pro gustatu saporem. Hinc est, inquit *d* Aristoteles, vt odores alios dulces, alios amaros vocemus &c.

d Lib. 2. de Anima. t. 95.

1730 Diffunditur ex odorata substantia odor per medium dupliciter, aliqn̄ per transpirationem exhalationum fumidarū, quę admouentur organo odoratus; aliquandò non per transpirationem, sed per qualitatis productionē in medio, & per medium tandē ab ipso organo. Vtrouis modo fiat, dum odorata substantia admota fuerit illi parti, in qua anima residet, ad odorandū præsens, odoratus actio elicitur ea ratione, qua de reliquis sensationibus dictum est. Et hinc habes, nullam esse specierum intentionalium necessitatem, sed solius intrinseci medij, quo obiectum attemperetur potentiæ.

1731 Frequentius hæc odorum diffusio fit priori illa ratione per transpirationē, quā per diffusionē qualitatis solius, & hæc est causa, cur multa sint, quę ad

ad maiorem quandā distātiam melius olent, quā ad minorem. Scilicet *a* purior exhalatio peruenit ad sensorium, vbi aliquātulum per aerē vagata fuerit, quā cum subito erumpit ex odorata substantia. Adde tamen, cum etiā odor diffunditur per partium transpirationem, sentiri posse, etiam vbi ea exhalatio non peruenerit, quia semper medium inficitur illa qualitate.

a Ex Aristot. sect. 12. Probl. n. 2. 4. 9.

1732 Hoc medium ait Aristoteles, esse aerem, & aquam; intellige quia hæc aptiora sunt; cęterùm alia etiam inficiuntur, ac odorem, quo semel imbuta sunt, diù seruant.

1733 Non percipit homo odorem, nisi aspiret; Indicat hoc instrumentum odoratus altè repositum esse, nec facilem ad illud esse accessum exhalationi, aut aeri odorifero, nisi aspiratione attrahatur.

1734 Non est tamē cōmuniter hęc aspiratio in omnibus necessaria. Sunt n. quæ non respirant, & tamen odoratum habere creduntur, vt notat *b* Aristo. Situs igitur organi spectandus magis est, si quid desit ad illam coniunctionem obiecti, & potentiæ, quam sæpius dixi, esse necessariam; itemq; dispositio; Videtur. n. (inquit *c* Aristoteles) in hominibus differre hoc sensorium ab ijs, quę aliorum animalium, sicut oculi, ab oculis eorum, quæ duros habent oculos.

b Lib. 2. de Anima. t. 99.

c Lib. 2. de Anima. t. 100.

1735 Iam quod spectat ad proprium huius sensationis instrumētum, nasus is est, ossibus, & cartilaginibus apto artificio compositus, vel ad odorandum, vel ad alios vsus. Sed odorandi vis in intima parte residet, illic, vbi constructio est ossis ethmodis, caruncularum, quasi mammarum ritu protuberantium. Varia est ossis figura, cribrosa ob multa foramina, fungosa, seù spongiosa ob raritatem, ex parte etiam lęuis est, & plana. Carunculæ illæ, quas processus mamillares vocant sectores, sunt in quibus potentia residet, & operatur.

1736 Dissensio aliqua est inter Peripateticos, & medicos; an in animalibus, quæ respirant, vllū sit operculū appositū organo odoratus, quo prohibeatur odoribus accessus, nisi p aspirationē remoueatur. Affirmāt Perip. q a Affirmat ipse *d* Arist. Negant Medici, quia negat *e* Galenus & quod magis est, fidem faciunt aliqui Anatomici, tale operculum nullū reperiri. Non puto, magni momenti esse dissensionem; Audiāt Medici quid operculi nomine intelligat Aristoteles, quiescent opinor; Odorantium sensorium (inquit) alijs quidem sine operculo est, alijs verò aerem recipientibus operimentum est, quod respirātibus aperitur, dilatatis venis, & meatibus. Non est, cur sectores operimentum quærant; nam in contractione venarum situm illud est.

d Lib. 2. de Anima. t. 100. de sensu, et sēsili. cap. 5. & alibi.
e Libello de organo odoratus, & alibi.

1737 Gustatus, auctore *f* Aristotele, est quidam contactus, & magis materialis, quam sit olfactus, propter sapidi corporis substantiam crassiorem, quā ea sit, per quam odor defertur. Saporem pro obiecto habet, etenim circà hūc operatio est, cum per accessum, mediatum tamen, organi potentia satis determinata fuerit ad operandum.

f Lib. 2. de Anima. t. 101.

1738 Non ità hebes homo ingustando est, etiā in cōparatione cæterorum animaliū, sicut est in odorando; causam reddit *g* Aristot. quia magis accedit ad rationē tactus gustatus, quā olfactus, homo verò exquisitissimi tactus est.

g Lib. 2. de Anima t. 94.

1739 Sapor non nisi substantijs mixtis inest; est. n. secūda qualitas, resultās ex tēperamēto primarū, humidi maximè, & sicci, calore concoquēte, Siccū,

quod

quod ineſt,terrenum eſſe debet;humidum,aqueum,quia eadem ſunt ſapida, quibus animal nutritur,nutritur verò iiſdem,quibus conſtat, tanquã ex materia. Hinc habes illam *a* Ariſtotelis deſcriptionem: Sapor eſt facta à ſicco paſſio in humido guſtus,qui ſecundum potentiam,alteratiua in actum.

a De ſenſu & ſenſili.c.4.

1740 Duo ſunt ſapores extremi,amarus,dulcis,ex quibus medij cõponuntur,ſicut *b* ſuprà aſſerui de coloribus.Pari.n.ratione dupliciter fieri poteſt extremorum compoſitio,primo per iuxtà poſitionem artificialẽ,ſine vlla tranſmutatione,& hæc non facit ſpeciem vllã mediam,ſecundo per magis propriã mixtionem,ex qua noua ſpecies reſultet per naturalẽ alteratione͂, & ſic plures fiunt ſaporum ſpecies mediæ,prout magis, vel minùs diſtãt ab extremis.

b Hoc eod.cap.

1741 Vix cenſeo poſſe vllum certum numerum aſſignari harum ſpecierũ, ſi loquamur de omnibus poſſibilibus,nam extremorum admixtio ſuſcipit magis,& minùs ſine vlla certa commenſuratione partium.

1742 Si verò de his ſpeciebus loquamur ad ſenſum; ſicut in coloribus certę numerãtur ſpecies,ità in his(placetq; enumeratio *c* Ariſtotelica)vbi ait: Species autem ſaporum ità ſe habent,ſicut colorum; Dulce namq;, & amarum contraria ſimplicia ſunt, hæret autẽ dulci quidem pingue, amaro autem ſalſum,at inter hæc collocantur,acre,acerbum,acidum, atq; acutum.

c Lib.2.de Anima. t.105.

1743 Scio numerari ab *d* alijs ſpecies plures,ſed facilè eſt alias reuocare ad has,nec repugno,ſi quis cõtrahat in capita pauciora, quod indicat Ariſtoteles,vbi dicit,non longè à dulci diſtarè pingue,non longè ab amaro ſalſum.

d Plin. lib.15. cap.27.

1744 Etiam hic minimè acquieſcunt Medici Peripateticis. Aiunt,auctore *e* Galeno,malè aſſignatos fuiſſe ſapores extremos; nã ij ſunt,qui propius accedunt ad primam ſaporum originem,ideſt ad primas qualitates,in ſe conſideratas;tales verò ſunt ſapor acutus,qui plurimum de calido habet, & acerbus,ſeù ponticus,qui plurimum de frigido.Sed negandum eſt, deſumi extremitatem ſaporũ ex acceſſu ad calorem,vel ad frigus. Ariſtotelis philoſophandi ratio,& in ſaporibus,& in coloribus eſt,quatenus potentiam mouent; extremi verò dicuntur,qui maximè diuerſo modo hanc mouent.

e Lib. 4. Simplic. medicam. cap. 10.

1745 Inſtrumentum guſtatus lingua eſt,in quam, non ſpecies intẽtionales ſaporum,ſed ipſa corpora ſapida,neceſſe eſt imponãtur ad guſtationem ciẽdam. Aptiſſima ad hanc rem homini data eſt lingua à natura, lata, rara,fungoſa,ſed ad longè meliorem vſum eandem habet,accommodatã;videlicet ad orationem diſtinguẽdam,in qua homo diſſidet ab omnibus animalibus. Addit *f* Ariſt. hanc guſtãdi vim ineſſe maiorẽ primoribus linguę partibus, quã partibus magis intimis,vt nimirũ certius,ac citius ſit de ſaporibus iudicium.

f Lib. 1. de Hiſtor. Anima. cap. 11.

1746 Conſtat lingua,carne,membranis,neruis,venis,arterijs,muſculis. Caro rara eſt,nõ muſculoſa, ſed peculiaris naturæ,nec facilè ſimilem in reliquo corpore reperias. Membrana tenuiſſima eſt,& hoc ego crediderim eſſe medium intrinſecum,quo ſenſibili ſenſui attemperatur.Reſidens autẽ in neruis, & carne potentia,ea eſt,quę guſtationem elicit. Venæ,arteriæ,ad nutritionẽ linguæ datæ ſunt,ad eos videlicet vſus,ad quos per reliquũ corpus diffunduntur,muſculi itemq; nerui ad motum, ſicut in alijs partibus eterogeneis.

1747 Præuidiſſe naturam dixeris,quanta,quamq; multa mala ex linguę volubilitate

lubilitate prodire possent, vbi parum prudenti locutioni fræna laxarentur, propterea sub lingua funiculum collocauit adnatum illi ligamento, quo lingua, ne præter modum diducatur, continetur. Frenum hoc dicitur, vt ipso saltem nomine admoneamur, exigere ciuilem vitam, loquendi modum, & rationem orationi adesse debere, quæ veluti prudens sessor patientem fræni faciat, & à lapsu securam.

1748 Par est philosophandi methodus de cõtactu, quę de sensibus reliquis, nisi quod maior quędã dubitatio hic est, an sit vnus tactus circa vnũ obiectũ, & quod sit illius instrumentum, cum hæc operatio vix vlli animalis parti alligata videatur. Quæstionẽ hãc optimè definit *a* Arist. tactum vnũ esse, item q; obiectum vnũ; Nam quod diffusus hic sit fermè per vniuersum corpus, nõ facit illud esse diuersæ rationis in partibus, sed solum docet, maximã fuisse eius necessitatem, ad animalis vitam conseruandam.

a Lib. 2. de Anima. t. 108.

1749 In obiecto multiplex continetur contrarietas tangibiliũ; tanguntur.n. calida, frigida, humida, sicca, & secũdæ quædã qualitates, quæ ex his sunt. Sed nihil nouũ, quod non sit idẽ in alijs sensibus; nã & in voce (inquit) *b* Arist. multiplex differentia ingeritur auditui, acutũ, graue, magnũ, paruũ, lene, asperũ.

b Eod. t. 108.

1750 Quod si non sit vnum nomen tangibilium qualitatum, sicut est, vnum in his, videlicet sonus, non facit hoc magis ad potentiæ multiplicationem, vel vnitatem quam si sono nomen non fuisset impositum, qui videlicet vnius potentiæ vnum esset obiectum, etiam sine nomine.

1751 Sunt, qui tactus instrumẽtum velint esse cor, & quidem magni nominis *c* philosophi in hanc sententiam veniunt, quia in eandẽ iuisse primus videtur Aristoteles. Ego verò in tam aperta experientia, quæ docet, tactũ esse per totũ fermè corpus diffusum, neq; his auctoribus assentiri possum, nec in animum inducere, esse eam sententiam Aristotelis (qui) vt in aliorum sensuũ discussione dixi sæpius, primã sensationis originem in cor retulit, tamquã in publicam officinam, vbi ij spiritus perficiuntur, sine quibus sensatio nulla est.

c Themist. Simplic. in 2. de Anima.

1752 Sunt *d* alij, qui sensum tactus reponunt in neruis; eũ ergo diffusum esse per totum corpus, quia per idem distẽti sunt nerui vndecunq; tandem principium habeant, siuè ex cerebro, siuè ex corde. Equidẽ aptissimos esse ad hãc sensationem neruos, etiam si substantiæ durioris sint, arbitror exploratum esse, vel maximè in doloribus, qui vehementes sentiũtur in neruis; sed nego, solos neruos esse huius operationis instrumenta, & nego etiam propterea diffusos esse, vt per corpus diffundatur sensus; habent.n. nerui alium vsum deferẽdi spiritus animales, sine quibus, nec tactus, nec vllus alius sensus est.

d Auer. Philo. Alexand.

1753 Aio igitur, huius sensationis instrumentum esse carnem, & neruum, etiam vbi caro sine neruo detur, etiam vbi neruus sine carne, quamquã alteram partem alteri ferè natura adiunxit, vndè est, vt non facilè dignosci possit per experientias id, quod vtriq; parti tribuitur, etiam separatim.

1754 Carnis nomine nõ solum intelligo musculosam, sed cutim, membranas, & in neruis etiam tendines, fibras, & alia similia. Ossibus nullus inest sensus tactus propter nimiam duritiem.

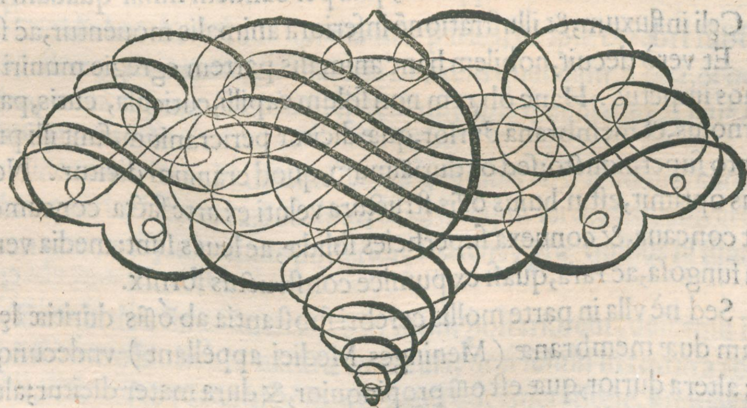
1755 Intrinsecum medium, quod hæc operatio exigit, ferè cuticula est, sed

cum

cum tangibile immediatè ponitur suprà partem animatam, cui vis sentiendi insit, sensatio fieri potest, non in parte, quæ tangitur, sed in viciniori, ità vt tūc pars tacta immediatè medij locum habeat. Sic etiam crediderim dictum *a* ab Aristotele, carnem videri potiùs medium ad hanc operationem, quam sensorium ipsum, quia scilicet viget maximè hæc sensatio in neruis, quos inter, & obiectum tactus, sępissimè caro media est. *a Lib. 2. de Anima. t. 111.*

1756 Ex his habes numerum sensuum externorū, quos assero esse quinq; cum communi sententia. Numeri huius congruentias alij aliter assignant. Ait *b* aliquis ex doctrina Platonis, quinq; esse, quia quinq; sunt sensibilia corpora, videlicet quatuor elementa, & cœlum; Non improbo, si fiat comparatio in operandi modo; Est.n. tactus terreus circà solidiora, & maximè materialia; est gustatus aqueus; olfactus aereus; auditus quasi igneus; maximè omnium remotus à materia visus quodammodo cęlestis. Alias congruentias ex *c* alijs habes, non est, cur huc eas congeram. *b Philop. in 2. de Anima.*

1757 Dati sunt sensus externi, vt internuncij internorum, quamobrem eos natura in hominis capite omnes collocauit, vt breuè iter ad cerebrum sit, vbi sensus interni operantur. Sunt ijdem necessarij ad rationalis animæ functiones; Sed rectè *d* quidam monet, diligentem eorundem habendam esse custodiam, ne nimis multa in mentem ingerant, quibus eædem mentis operationes perturbentur. Sic venatici canes sub custodia habiti, sunt ad prædam meliores; ad licentiam dimissi, nec adsunt, vbi res poscit, nec vigent ad cursum. *c D. Aug. lib. 3. de Gene. ad lit. c. 5. D. Tho. in 2. d. 2. q. 2. a. 2.* *d Plutar. opusc. de curiositate ad finem.*

1758 MINOR est dissensio inter philosophos de sede sensuum internorum, ac sit de sede externorum; Fatētur enim ferè omnes, in cerebro hanc animę partem suas obire functiones. Cerebrum cum dico, substantiam intelligo sub caluaria, duabus tunicis inuolutam, & ad has functiones, de quibus loquor, artificiosissimè in sinus excauatam. Hanc alicubi. Homerus *a* cælum appellat, quia per eandem simili quadam ratione ac per Cęli influxum, & illustrationē inferiora animalis mouentur, ac sentiūt.

a οὐρανόν.

1759 Et verò decuit, nobilem hanc animalis partem egregie muniri contrà externos impetus. Hanc ob rem non solum capilli, cuticula, cutis, panniculus carnosus, & membrana durior, quæ dicitur pericranium, sunt illi pro integumento superinducto; sed os durissimum, quod cranium dicitur. Nec verò pondus oprimit, est.n. huius ossis structura veluti ex arte facta concameratio: scilicet concaua, & conuexa superficies solidæ, ac leues sunt; media verò substantia fungosa, ac rara, quasi ex pumice constructus fornix.

1760 Sed nè vlla in parte mollis cerebri substantia ab ossis duritiæ lędi posset, eam duæ membranæ (Meninges Medici appellant) vndecunque vestiunt; altera durior, quæ est ossi propinquior, & dura mater dicitur; altera tenuissima, quæ cerebrum immediatè attingit, & dicitur pia mater.

1761 Figura cerebri figuram capitis imitatur. Est quasi medius globus, sed oblongior à sincipite ad occiput; In basi cōtinuum est, supernè verò duas habet incisuras vnam quà discriminatur pars posterior, quæ cerebellum dicitur, ab anteriori, quæ dicitur cerebrum, alteram, quà designatur vna cerebri pars ad dextrum tempus, vna ad sinistrum.

1762 Non altè descendunt in cerebrum hæ incisuræ, de quarum vsu dum dixit *a* Erasistratus quidam, factas eas esse ad intelligendum, rem malè intelligere visus est; nam eædem pariter in animantibus, non intelligentibus, conspiciuntur.

a Apud Andream Laurẽtiũ in sua hist. anatom.

1763 Quin potius dixerit, factam fuisse à natura hanc partitionem, vt alimentum, quod in ductibus piæ matris continetur, in cerebri profunditatem commodè illabatur, quam ob rem eas ipsas incisuras pia mater, factura matris officium, intrat. Sic necesse fuit alimentum cerebro aduenire; nullas enim in se venas habet, arterias nullas, vt verè animaduertit *b* Aristoteles.

b Lib. 1. de hist. c. 17. & lib. 3, cap. 3.

1764 Cerebelli substantia non planè similis est substantiæ cerebri, sed solidior, ac pinguior; Quamquã nec in ipso cerebro par est omnium partium ratio; Est enim supernè rarius, ne inferiores partes nimium grauarentur; sub ipsam vero incisuram, quam ingrediens dura mater messoriam falcem figura imitatur, densius apparet; tum ad pondus sustinendum; tum ad firmiorem structuram ventriculorum, ac sinuum, qui in eo locum habent. Callosi corporis in his penitùs repositis partibus, cerebrum nomen habet.

1765 Sunt ergò intrà hoc callosum corpus duo sinus, vnus ad dextrum tempus, alter ad sinistrum, alter alteri proximus, alter alteri æqualis, eiusdem vterque figuræ semicircularis, seù auris directæ. Non tamen sunt hæ veluti Orispte æqualiter excauatæ, sed quosdam habent anfractus inconcaua superficie, in quibus opinor vitales spiritus detinentur, & innato cerebri frigore temperantur ad sensationem, ex qua temperie, qui prius vitales spiritus dicebantur, appellantur postmodum animales. Istud ipsum indicium est, in cerebro sensus internos operari, vt *c* mox dicam.

c Hoc eod. cap.

1766 Nec verò incautè in hoc sinuũ numero, sicut in duobus oculis, duabus auribus etiã natura prouidit. Etenim vno vitiato potest esse *d* alius sanus, & integer.

d Ex Gal. li. 8. de vsu partiũ.

1767 Diuidit hos duos sinus tenuissimus paries, ex ipsa cerebri substantia erectus, habetq; à tenuitate, ac materia nitorem quendam, à qua, & nomen. nam propterea septum lucidum, speculum, lapis specularis, & alijs nominibus appellatus est.

1768 Sinus anteriores hi dicuntur, nam quamuis ferè medium cerebri situm obtineant in distantia ad occiput, & ad sinciput fermè æquali; versus cerebellum tamen alij item sinus posteriores latent, præ quibus hi sunt anteriores.

1769 Eunt hi duo sinus anteriores in vnum posteriorem, descensu leuiter decliui. Mira vero hic habes naturæ miracula, non solum in textura retis admirabilis, vt sectores vocant, sed in ipsa sinuũ cõcameratione. Etenim quia altè sinus quidam desidet in cerebrũ, eidemque cerebelli substantia densior, ac grauior imminet, ne comprimeretur, alius illi sinus superstat, fornice super inducto, firmis columellis fulto ad molẽ sustinendã. Retuli cerebrũ fuisse aliquando cęlũ nuncupatũ en hic Athlantem habes, oneri dorsum supponentẽ.

1770 Hæc cum sit cerebri constructio, quę quidem ad oculũ explorata est; de numero tñ sinuũ dissẽsio est, sed minimè grauis. Alij quatuor numerãt;

alij tres, & ex horum numero desumunt argumentum pro potentijs in his officinis operantibus numerandis. Ego quod spectat ad hoc posterius, haud scio, quam firmum sit argumentum, cum plures esse possint sinus vnius potentiæ, sicut plures sunt oculi vnius videndi facultatis. Quod spectat ad numerum duos censeo, idest anteriores pro vno, posteriorem pro altero, suprà cuius fornicem non ad vsum vt dixi, sed ad molis firmitatem alius sinus patet.

1770 Communis est sensus, dari communem sensum, Operatur is in duobus anterioribus cerebri sinibus, vbi externarum sẽsationum species ad eos delatæ sunt, ad quã rẽ dedit natura neruos, qui nõ solum vnà cum musculis ac tendinibus vsum habent in motu locali, nec solum sunt veluti ductus ad animales spiritus deferendos; sed etiam, per quos à sensibus externis deferãtur ad cerebrum species intentionales sensationis vniuscuiusque.

a Hoc eod. li. 2. cap. 37.

1771 Persto in illo principio, quod *a* supra ponere me memini, non operari potentiã circà proprium obiectum, nisi coniunctum debitè fuerit. Retineo hic id, quod communiter traditur, communem sensum percipere omnium externorum sensuum operationes. Hæc verò mihi harum specierũ necessitas est. Nam nec obiecta, nec operationes externorum sensuum deferũtur in cerebrũ; aliquid ergo quasi eorum vicarium deferatur necesse est, estq; ad id satis species operationis ipsius, quę obiecti forma est sine materia.

1772 Huius communis sensus operatio pendet à pręsentia obiecti; & ad hoc datus est, vt dum sensus externi sentiũt, ipsę eorum sensationes innotescant, quas ij percipere non possunt, vt *b* melior philosophorum pars censet, & apertè ab *c* Aristotele traditum est alicubi, licet *d* alibi hanc quasi dialecticam quæstionem in vtranque partem exagitet.

b D. Tho. 1. p. q. 78. art. 4. & q. 87. art. 3. & Thomistæ communiter.
c Lib. de somno, & vigil. c. 2.
d Li. 2. de Anima. à t. 136.

1773 Cum item sensus externi debitè applicati sunt, quasi operaturi, nec operantur, quia obiectum non adest, vel cum eo coniunctio nõ est, tunc, neque sensus externus cognoscit, se non operari, neq; sensus communis aliud nouit, nisi esse potentiam debitè applicatam, & quantum in ipsa est, paratam ad operandum.

e De inuent. senect. c. 2. lib. 2. de Part. c. 1. & 10. lib. de sẽsu. & sensili. c. 2.

1774 Vbi *e* Aristoteles communem sensum in corde videtur collocare, nõ ipse à se discordat; loquitur enim de hoc, sicut de alijs externis sensibus, quorum originem primam à corde repetit, quia hic principatus est animæ, tum sensitiuæ, tum etiam vegetatiuæ.

1775 Nihil ergo est, cur se medici contrà Aristotelem acuant, vbi contendunt, hanc animæ vim inesse cerebro, dant hoc ipsum Peripatetici volentes, datq; ipse *f* Aristoteles, dum ait, communem sensum esse veluti in centro constitutum, ad quod à sensibus externis, quasi in circumferentia lineæ deducantur. Nec verò Aristoteles ignorauit sensus omnes externos in homine suum habere locum in capite.

f Lib. 2. de Animat. 149.

1776 Ex operationibus dignoscendum est, an sensus interni sint plures vno hoc communi, quem hactenus cum cõi sentẽtia posui. Operationũ verò genera, quæ ad hanc animæ partem spectant, hæc sunt. Percipit sensibilia medijs externorum sensuum sensationibus, dum pręsentia sũt, hoc opus est com-

communis sensus, vt dixi. Percipit etiam sensibilia, cum absunt, nec percipit solum, prout per externos sensus oblata primùm sunt, sed sæpè noua quadam compositione, quam extrà sensum nunquam habuerunt: Sic illi operantur, qui aureos sibi Persarum montes imaginantur, qui chymęras, aut sphinges.

1777 Sed, quod magis est, percipit ēt sensus, quę sensata non sunt; Nã quid vnquam ouicula experta est sibi detrimentosũm in lupo, ratione cuius sensatæ imaginis eum fugere debeat, vbi primum videt? Si ea, quæ sensata in lupo sunt, spectes, deberet illum ouis sequi, quia plurimum instar canis in illo est; fugit tamen & aliquid interior sensus nouit in eo sibi aduersarium, quod sensus externus dignoscere non potest.

1778 Ad hanc ipsam operationem spectant sexcenta alia similia, ex quibus de animaliũ sympathijs & antipathijs philosophamur. Quid nouit in luto hyrundo, dum luteum celsa sub trabe fingit opus? quid nouit sapientissimũ genus araneorũ, vt *a* Arist. appellat, cũ tanto artificio casses nectit, ac ponit? *a Lib. 9. de hist. Anim. c. 39.*

1779 Esse hęc operationũ genera in sensitiuis, certum est, & ex ijsdẽ facilè adducor, vt cõcedam sensum phantasiæ distinctum à sensu cõmuni, residentem in interiori illo cerebri sinu, in quo rerum sensatarum imagines asseruãtur. Huius sensus est, rerum sensibilium simulacra intueri, etiam dum obiecta longè absunt, & intueri composita, etiam si ea simplicia sint, ac disiuncta.

1780 Idem maximè operatur in somnis, dum ea vidētur esse præsentia, quę non sunt; dum sępè spectra rerum componuntur, quę talem compositionẽ in re, nec habent, nec habere possunt. Huiusmodi somniorum portenta etiã bruta animalia habent, saltem quadrupedia, quæ animal pariunt, vt de illis philosophatur *b* Aristoteles. *b Lib. 4. de hist. Anim. c. 10.*

1781 Dicitur hic sensus phantasia, seù imaginatio, à phantasmatibus, & imaginibus rerum sensatarum, in quas intuetur, non vt in obiectum, sed vt in medium cognitionis, & id, quo obiectũ ipsum noscitur, velut in speculo. Dicitur *c* Chrysippus hanc fecisse distinctionem inter phantasiam, phantaston, phantasticum, & phantasma. phantasiam dicebat esse ipsam potentiã, phantaston obiectum ipsum, phantasma simplicem rei imaginẽ, phantasticũ verò spectrum illud, ex pluribus imaginibus monstruosè compositum. *c Ex Plut. lib. 4. de Plac. c. 12.*

1782 Quod verò spectat ad eam operationem, quæ in ijsdem animalibus est, dum minimè sensata sentiri videntur, complures sunt, qui huius principium ponunt, in brutis Aestimatiuam, in homine Cogitatiuam, aiuntq; esse sentientis animę facultatem, distinctam à phantasia, & à sensu communi. Nõ placet mihi hæc sententia, quia non video, cur ad id non sit satis ipsa phantasia, quam si in brutis ęstimatiuam, in homine cogitatiuam appellare volueris, non repugno, dummodo non plures potentię, sed vna, & eadem varijs nominibus appelletur. Ratio est, quia actus non eam habent distinctionem, quæ distinctionem principiorum, ac facultatum postulet.

1783 Vidit hoc oculatus *d* Philosophus nostri temporis, vbi negat, posse animam sentientem sentire, quod sensatum non sit. Quod verò ouis lupum fugiat non est ex aliquo nociuo, quod æstimat sibi à lupo futurum, sed est ex *d Zabar. de facultatib. Animæ.*

actuali displicentia, cum qua lupi species in phantasia repræsentatur. Nõ ergo hæc lupum auersatur, sed aspectum illum, qui præsentem displicentiam sensui ingerit ex naturali antipathia.

1784 Sic multa prosequuntur bestiæ, quibus delectantur, nõ quia vlla præcesserit sensata experientia, sed quia illorum phantasmata, & imagines phantasiæ offeruntur cum præsenti delectationis sensu, nec rem illam amant ob futurum bonum, sed sensum voluptatis præsentem.

1785 Sed cur, inquis, vni vnius species obijcitur cum sensu delectationis, eidem alterius rei species cum sensu displicẽtiæ? Dixerim, hic satis esse argumenti antipathias, ac sympathias, quæ in rebus etiã inanimatis reperiuntur; Nam, si in his hæ sunt, in quibus nulla est æstimatiua, vel cogitatiua facultas, hoc satis indicij est pro huiusmodi experientijs, non esse facultates animæ sentientis multiplicandas.

1786 Dixerim tamen clariùs, vel ex ipsa rei forma, vel ex formæ dispositionibus, & qualitatibus, nasci rerũ antipathias, ac sympathias; Illud ergo delectat, aut nocet, quod fuerit, vel naturali formæ statui, vel qualitatum temperamento proportionatum, aut debitæ proportionis expers.

1787 Hæc verò si vera sunt, longiùs mea sentẽtia distãt à veritate, qui brutis non solum tribuunt vim sentiendi, quæ sensata non sunt, sed vim etiam discurrendi. Vident, esse quandam prudentiæ participationem in brutis, quorum aliqua, vt rectè *a* D. Tho. distinguit suaptè natura prudẽtia sunt, alia exculta præceptionibus artis, ac disciplinis. Sed neq; hæc participatio satis docet, ea discurrere, licet imperfectus dicatur discursus, & circa particularia.

a In lib. 2. de Anim. t. 156.

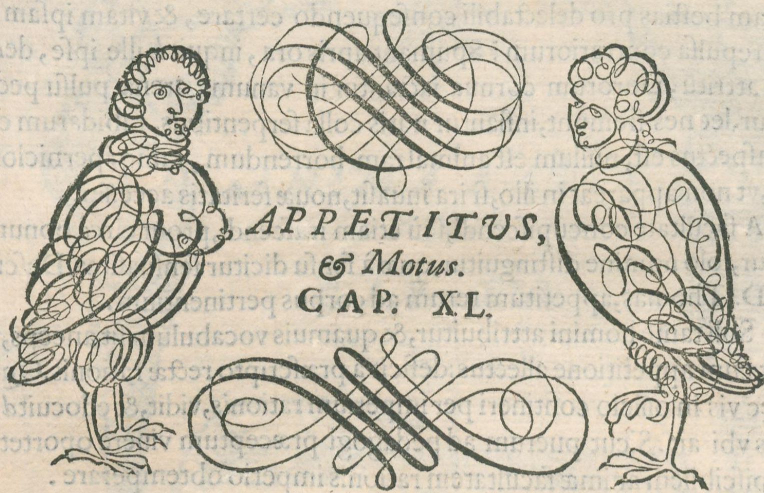
1788 Satis mihi est ad huius metaphoricæ prudentiæ opera perficiẽda, dare brutis phantasiæ sensum, ex cuius intuitu vis appetendi, quę item in sensu est, excitatur ad ea prosequenda, quæ naturæ conducunt, & ad auersionem eorum, quæ naturæ aduersantur. Artificiosè videntur à brutis fieri, quæ docta sunt; sed in illis ipsis operari naturam per phantasmatum ordinationem sine vllo discursu, dicendum est, sicut in alijs natura operatur, nõdum etiam instituta.

1789 Et quidem si discursum in brutis semel admitterem, hũc, qui dicitur imperfectus, & circa singularia, vererer, ne ijsdẽ daretur etiam perfectus. Nã quęcumq; tandem materia discursus sit, si forma bona fuerit, perfectus erit.

1790 De memoria, qua etiam bestiæ præditę sunt, dubitatur, an inter sensus internos numeranda sit. Est hæc custos phantasmatum, sedemq; habere creditur in illo eodem interiori sinu, vbi phantasia residet. Sed ad custodiam nulla actio necessaria est, nec quantum ego cẽseo vlla potentia, quia impressę semel rerum imagines in cerebrum, satis ex ipsius cerebri qualitatibus cõseruantur, aut deficiunt, prout maior fuerit humiditas, siccitas &c.

1791 Reor tamen, dandam esse hanc facultatem distinctam, cuius munus sit, rerum imagines mouere, vt phantasiæ iterum proponantur.

AP-

APPETITVS, *& Motus.* CAP. XL.

1792

ANIMA, quæ ſenſitiua à ſenſationibus, tum externis, tum internis dicitur, nō ſolum ſenſitiua eſt, ſed etiam appetitiua eorum, quę ſenſus præmonſtrauerint. Duplex diſtingui ſolet in naturalib. appetitus; innatus videlicet, qui eſt naturæ propenſio in finem, etiamſi nulla finis notitia præceſſerit, & elicitus, qui eſt etiam tendentia in finem, ſed cognitum, tametſi nō ſub formali ratione finis, vt optimè hac in re *a* D. Tho. ratiocinatur. Hic, vbi aſſero, ineſſe vim appetendi animæ ſenſitiuæ, appetitionem elicitam intelligo. *a* 1.2.q.1. *art.* 1.& 2.

1793 In vno appetitionis nomine duplicē actū cōprehende, proſecutionis videlicet, & fugę. Nā quāuis potentiæ inditum ſit nomen á proſecutione, cōuenit vterq; actus eidē, ſiuè proſequatur bonū, ſiuè malū auerſetur. Nec verò ad vitę cōſeruationē, ad quā & ſenſus, & appetitus dati ſūt, minus neceſſe eſt noſſe, quę naturę aduerſantur, vt caueas, quam quę proſunt, vt conſecteris.

1794 Quod in voluntate de actu proſecutionis dici ſolet, adęquatū eius obiectū eſſe bonū, ſiuè verū, ſiuè apparens, actus verò fugę adęquatum obiectum eſſe malum, proportionaliter hic aſſero de appetitu, cuius proſecutio nunquā ſit circà malum ſenſibilem, auerſio, & fuga nunquam circà bonū.

1795 Duę *b* verò ſunt appetitiuę aīę partes, ſeù facultates, ſ. cōcupiſcētia, & ira. Cōcupiſcēdi vis eſt in bonis appetēdis, quę ſine difficultate habēda ꝓponuntur, auerſandoq; oppoſito malo. Iraſcendi verò in appetendis bonis, quę adiunctā habent difficultatem, ipſiſq; obſtātibus difficultatibus repellendis. *b Ex Ariſt. li.* 2. *de An.t.*27.

1796 Non admodum certum eſt, an hæ duæ facultates inter ſe plus quam ratione diſtinguantur; ſed diſtingui probabile eſt, vt optimè ratiocinatur D. *c* Thom. multam enim facit in obiecto, ipſoq; operandi modo diſtinctionem, ſi ſimplex delectabile fuerit, aut ſi delectabile arduum. *c* 1.*p.q.*82.*ar.* 5.

a Senecæ lib. 1. de ira c. 3.

b Idem Senec. ibid. c. 1.

1797 Visa est *a* alicui vis irascendi solis hominibus conuenire, non auté bestijs. Sed, opinor, is iram à rabie, & effrenata ferocia distinxit. Quis enim neget, etiam bestias pro delectabili consequendo certare, & vitam ipsam ponere in repulsa contrariorum? Spumant apris ora, inquit *b* ille ipse, dentes acuunt attritu, taurorum cornua iactantur in vanum, arena pulsu pedum spargitur, leones fremunt, inflantur iratis colla serpentibus, rabidarum canũ tristus aspectus est, nullum est animal tam horrendum, tamq; perniciosum natura, vt non appareat in illo, si ira inuasit, nouæ feritatis accessio.

c 1. p. q. 81. ar. 1. in argumẽto sed contra.

1798 A facultate concupiscendi, seù etiam irascendi, prout circà bonum operantur, solo nomine distinguitur, quæ à sensu dicitur sensualitas; Describit hanc *c* D. Thomas, appetitum rerum ad corpus pertinentium.

d Lib. 3. Ethic. c. vlt.

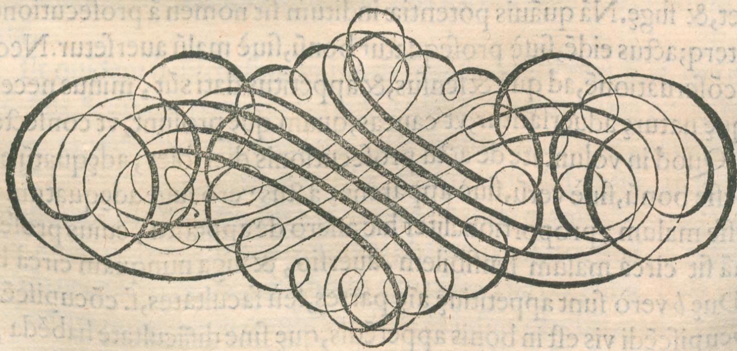
1799 Soli tamẽ homini attribuitur, & quamuis vocabulum sit anceps, vsus eius est cum appetitione allectus; deficit à præscripto rectæ rationis. Qui debeat hęc vis in officio contineri per imperium rationis, vidit, & edocuit *d* Aristoteles vbi ait. Sicut puerum ad pedagogi præceptum viuere oportet, ità concupiscibilem animæ facultatem rationis imperio obtemperare.

e Ex Arist. lib. 2. de Anima. t. 17. & 4. de hist. c. 8.

f Vt spongijs & alijs de quibus Arist. lib. 1. de hist. c. 1. li. 5. c. 16. Pli. lib. 9. c. 43.

1800 Omnia animalia, quæ sensum habent, *e* saltem tactum habent omnia, habent eadem appetitum; Non tamen omnia ex appetitu cogniti, adamatiq; boni, loco mouentur, nisi localis motus nomine dilatationem aliquã, aut contractionem intelligas. Non ergo omnia progrediuntur, incedunt, serpunt, quia satis *f* aliquibus à natura prouisum est sine hoc actu.

1801 Quæ verò perfectiora sunt, habent pręter assignatas facultates, aliam, qua se agant, ac loco moueant. huius instrumenta indicata à me sunt, musculi, nerui, spiritus nihil repeto.

ANI-

1802
PRAECEPTVM *a* est pijs philosophis, & catholicę fidei sectatoribus, qualem me esse profiteor, vt de anima rationali accuratius philosophentur, quam de alijs animæ partibus, quia maius est errãdi periculum. Pono igitur ea principia, quibus subesse non potest error, cũ ea nos diuina edocuerit sapiẽtia. *b* Est in vno hoĩe vna anima numero; rationalis videlicet, quæ sit eadẽ principiũ, tũ rationis, tũ sensationis, & vitæ.

1803 Non est hæc anima diuinæ substantiæ particula, quæ in humanum corpus illabatur portentosa illa distractione diuinę substantiæ, quam *c* quidã malè sani sibi somniarunt, sed est diuinæ omnipotentiæ effectus, à Deo videlicet creata de nihilo, non extrà corpus, sed in corpore ipso, materia recipiẽte quidẽ, sed minimè causante. Est ergò vera forma informans humanum corpus, verumq; compositum substantiale, vnumq; per se cum eo constituens.

1804 *d* Error est arbitrari, vnam esse numero animam rationalem, vel in omnibus, vel in pluribus hominibus. Sua enim vnicuiq; est, & ad nouas hominum generationes noua semper à Deo creatur. *e* Nam error pariter est, fuisse omnes animas rationales à Deo simul cum Angelis primùm creatas, mox in corpora demitti. Simile quid cõplures Platonici cõmẽti sunt; sed qsquis melioribus Catholicę fidei principijs imbutus fuerit, palã fatebitur, cõmẽtitiã esse tum primam illam creationem, tum trãsmigrationẽ in corpora.

1805 Difficilè alijs visum est, nasci ex homine hominem, nec tamen animam ex patris anima esse, sicut est corpus ex patris corpore, & hac falsa ratiocinatione permoti asseruerunt, hominis animã, non secus, ac aliàs formas generari. Error hic est, & grauis in Catholica, quę sola vera philosophia est, & meritò viri *f* Doctissimi cõfutarũt; est.n. vt dixi, hæc forma à Deo immediatè,

a Concil. Later. 3. Sub Leone X

b Ex 8. Syn. Gener. act. 10. Can. 11.

c Stoici, Gnostici, Manichæi, Priscillianistæ, damnati Concil. Bracar. 1. c. 5.

d Ex defin. cit. Cõcil. Later. 3. Sess. 8.

e Ex Cõcil. Bracar. 1. c. 6. & Longiori Disp. D. Cyrilli li. 1. in Ioan. c. 9.

f S. Hier. epist. ad Marcellinũ quæ est 27. inter epist. D. August. S. Tho. 1. p. q. 118. a. 2.

naturæque spiritualis, & immortalis, duraturæ videlicet extrà corpus, vt benè factorum pręmia recipiat, aut debitas malefactis pœnas.

1806 Hæc sunt principia, quæ pono, non vt de ijs disputatio habeatur, sed vt ijs positis veram hac in re philosophandi rationē sequamur. Nec verò ratio vlla, vel ex Aristotelis, vel ex cuiusuis alterius doctrina, afferetur, quę has veritates vlla ex parte labefactare queat.

1807 Quamquā quod spectat ad Aristotelem, valdè mihi probabile est, eū animæ immortalitatē agnouisse; hæsitanter tamen, quia non certò nouit eius generationis modum, cum nō nouerit creationem ex nihilo, quæ dicitur cū nouitate essendi.

1808 Quod verò spectat ad alios philosophos, multi, nobilesq; fuere animę immortalitatis *a* assertores. Et si non alio nomine, hoc saltem digna est, quæ laudetur plurimum platonica philosophia, in qua communis hæc totius humani generis causa, tā multis, tā validis rationibus *b* demōstratur, vt vix quicquā à naturalis luminis cōmentationibus desideres. Audis in ea Socratem, hausto iam veneno, mortē, idest honestissimum è vita exitum, expectantē, & de animi immortalitate ità certū, vt hæc vna illi scientia mortē in votis faciat.

a Quos citat Eugubinus lib. 9. de perenni Philosophia. b Passim, sed ex professo in Phædone.

1809 Et quidem humanum animum esse immortalē, non solum catholica fides docet, sed etiam rationes, quas, nisi cui animus sit turpi viuendi cōsuetudine obcęcatus, naturale lumen facilè ostendit. Deducuntur hæ potissimū ex operationibus, à materia, materialiq; instrumento separatis, vt rectè monuit D. *c* Augustinus, tum vero etiam ex appetitu beatitudinis, vitæq; perēnis. Cū immortalitate verò facile coniuncta agnoscuntur, esse eādem formā substantialem, spiritualem, à Deo creatam, & similia, quæ de anima asserui.

c Lib. de Immort. Animæ.

1810 Vbi verò dicitur anima immortalis, intellige longè diuersam illi perēnitatē tribui, ac sit Dei immortalitas. Etenim dupliciter aliquid dicitur immortale, primò quod nec habet, nec vlla ratione habere potest interitū; mox illud, quod quantùm postulat eius naturę conditio, nunquam habiturum est interitum, habere tamē potest, si is, à quo liberè conseruatur in esse, noluerit amplius conseruare. Primo illo modo solus Deus immortalis est, deq; ipsius Dei natura immortalitas est; Vbi verò dicitur humanus animus immortalis, dictum habes hoc posteriori genere immortalitatis.

1811 Perfectissima hæc animę pars principium est perfectissimarum operationum, non tamen immediatū, sed medijs potentijs, tanquā proprijs instrumentis coniunctis. Quotquot sint huius animę potentiæ, & operandi facultates, in hoc differunt ab alijs aliarū animarū, quod non sint determinatę, aut alligatæ ad vllum certum organum corporeum, vndè dicuntur potentiæ inorganicæ. Et ex eodem prouenit, quod huius animæ operationes non solum tribuuntur coniuncto, sed verè, & propriè etiam ipsi animæ.

1812 Quod est in senibus, sentire, & appetere, longè nobiliori ratione est in anima rationali intelligere, vel velle, & quod in ijs est, conseruare rerū phātasmata, quę iterum excitata, rerū pręteritarū memoriam excitent, in hac est conseruare rerū intelligibiliū species, & imagines, quę excitent memoriā intellectiuam. Tres igitur numerari possunt huius animę facultates, intelligētia

voluntas,

volũtas, memoria, qua de partitione ſępè *a* Theologi meminerũt, vbi impreſſam à Deo in homine Sanctiſſimę Trinitatis imaginem, philoſophantur.

1813 Sed in ſingulis animalibus intellectus duplex numeratur, vnus dicitur agens, alius poſſibilis. Huius diſtinctionis neceſſitas eſt ex neceſſitate ſpecierum intelligibilium, ſinè quibus videlicet, intellectio non eſt, quia nimis longè diſtaret obiectum à potentia.

1814 Neq; verò hæ ſpecies ſunt ipſi animę congenitę, vt *b* Plato cenſuit; Nec ab externis obiectis poſſunt aduenire, ſicut ab ijs adueniunt ſenſibiles; Nam, vt rectè congruant potentię ſpirituali, ſpirituales item, ac immateriales eſſe debent. Has ergo producit intellectus, qui dicitur agens, in altero, qui dicitur poſſibilis.

1815 Malè *c* quidam agentem hunc intellectum extrà animam poſuerunt, aut vnum omnibus communem, & vniuerſalem. Malè alij eidem vim intelligendi tribuerunt. Scilicet non eſt hæc facultas ad cognoſcendum, ſed ſolum ad ſpecies, & ſpirituales imagines formandas, imprimendaſq; intellectui poſſibili, qui his determinatus, reducatur de potẽtia in actum, intellectioneq; eliciat, quam eandem in ſe ipſa recipiat. Arbitror, neceſſariam eſſe inter has duas facultates diſtinctionem maiorem, quam quæ à ratione eſt, ſiuè illam formalem dixeris, ſiuè ex natura rei.

1816 Comparat Ariſtoteles intellectum agentem lumini, ijs verbis: Eſt quidam intellectus, qui omnia fit, quidam verò, qui omnia facit, vt habitus quidam, quale eſt lumẽ; quodam.n.modo, & lumen facit, potentia exiſtentes colores, actu colores. Hinc vulgo dicitur is intellectus illuſtrare phantaſmata, quod mea ſententia nihil aliud eſt, quam ad phantaſmatũ præſentiã, ipſiuſq; imaginatiuę operationem, producere rerum intelligibilium ſpecies, ijſq; ratione explicata reducere intellectum de potentia ad actum per ſufficientem determinationem ad operandum.

1817 Receptę ſemel ſpecies intelligibiles in intellectu poſſibili, durant, non ſolum quamdiù quis operatur, ſed etiam poſt operationem, aſſeruatęq; ab alia facultate excitantur, cum rurſus operatio futura eſt.

1818 Hæc facultas dicitur memoria intellectiua, cuius munus eſt, excitare ſpecies, ex quarum recurſu rerum pręteritarum iterata cognitio ſit, quæ dicitur memoria. Meritò hac in re D. *d* Thomas Auicennam reprehendit, exiſtimantem tamdiù durare ſpecies, quamdiù durat intellectio, & memoriam, quam non denegat brutis, homini, qua homo eſt, denegantem.

1819 Impreſſę ſimùl in potentia ſpecies intelligibiles perpetuo conſeruantur. neq; n. contrarium ipſę habent, neq; ex parte ſubiecti, in quo ſunt, vllam pati poſſunt corruptionem, quia ſubiectum, immateriale, & incorruptibile eſt. Non tamẽ hinc ſequitur, vt indelebilis ſit memoria rerum intellectarum, quia enim oportet intelligentem phantaſmata ſpeculari, ſi phantaſmata, quę in organo ſenſitiuæ facultatis ſunt, depereant, nullus amplius erit vſus ſpecierum intelligibilium, dum hominis anima in corpore ſit, & huius mortalis vitæ ſtatu.

1820 Vim intelligendi ſequitur vis appetendi, quæ dicitur appetitus rationalis,

a S. Ambroſ. lib. de dignit. hominis c. 2. S. Baſil. & alij in Hexam. Theologi, vbi de opere ſex dierum.

b In Phædone, vel de Anima.

c Alex. lib. 2. de Anima ca. 20. & 21. Auic. 9. meta. cap. 4.

d Lib. 2. contra Gent. cap. 74. & de verit. q. 10. a. 1.

nalis, voluntas. In bonũ hic fertur, tanquã in propriũ obiectũ, & adęquatum, si spectes actum prosecutionis; per fugam verò adęquatè versatur circa malũ.

1821 Neq; verò ex eo, quod obiectũ huius appetitus videatur esse idem cũ obiecto appetitus sensitiui, sequitur, vt nulla sit inter has duas potẽtias distinctio; appetitus.n. sensitiuus solum fertur in bonum, quod sensus præmõstrauerit, scilicet sensatum bonum; rationalis verò in illud, quod præmonstrauerit intellectus, sub quem non solum sensibile bonum cadit, sed etiam intelligibile, nec solum particulare, sed etiam vniuersale.

1822 Sed aliud discrimen est inter sensualem, & rationalem appetitũ, quod facit hunc longè præstantiorem illo: libertas videlicet, quæ huic competit, & qua se ipse mouet, aut retinet, etiam obiecto proposito. Cum contrà appetitus sensitiuus obiecto proposito in illud statim incitetur, & verò irruat, nisi voluntatis imperio retineatur in officio, per quod imperiũ habet in homine sensus quandam libertatis participationem, qua bestię prorsus carent; dum quia voluntas non vult, etiam sensus abstinet, & quia illa vult, hic etiam ad rei consecutionem adnititur. Hoc est, quod in schola Theologorũ pro recepto *a* axiomate est, hominẽ, dũ vult, agere, bruta agi potiùs appetendo, quã agere.

1823 Distinguitur in duas partes sensitiuus appetitus, vt *b* supra dixi, idest in concupiscentiam, & iram. Sed non est necessaria par distinctio in appetitu rationali; satis.n. est voluntas vna, *c* quæ cum intra latitudinẽ sui obiecti contineat bonum, etiam sub vniuersali ratione boni, quæcunq; specialis ratio boni repræsentetur, ad illam ferri poterit, tanquam ad comprehensam sub illa vniuersali. Hæc ergo vna, & eadem bonũ amabit, aut malum detestabitur, siuè difficultatem adiunctam habeat, siuè secùs. Sed nihil hìc de amore supernaturaliũ loquor, qui de sola naturali huius facultatis vi dissero.

a Ex D. Damasc. Lib. 2. de fide cap. 27.
b Hoc eod. lib. 2. cap. præced.
c Ex D. Tho. 1. p. q. 82. a. 5.

1824 Cũ tres sint rationalis animę facultates, intellectus, voluntas, memoria, tria ex his habes operationum genera, intelligẽdi, volendi, & memorandi. Cœterũ ab eadẽ potẽtia plures actus distinguuntur, nõ ex partitione principij, sed aliquãdò obiecti partialis, aliquãdò finis, aut similiũ circũstantiarum.

1825 Talis est illa diuisio, qua dicitur, & intellectio, & intellectus ipse speculatiuus, aut practicus. Vnica videlicet est potentia, vt rectè ratiocinatur *d* D. Thomas cũ cõmuni consensu diuisa ex accidentalibus obiecti cõditionibus, dũ circa illud, aut sui gratia cognitio est, aut gratia operis faciẽdi, agendi ve.

1826 Siuè autem intellectus speculatiuus dicatur, siuè practicus, triplicem illã habet operãdi rationem, quam *e* alibi tradidi, apprehensionem videlicet, compositionẽ, seù iudiciũ, & discursũ. Ratiocinari idẽ dicitur, & intelligere. Ratiociniũ idẽ est cũ discursu, & est homini magis propriũ, quam intelligere, quatenùs hoc Angelis magis propriè tribuitur, quæ substantiæ dicuntur intellectuales, homo verò dicitur animal rationale.

d 1. p. q. 79. a. 11. quem male impugnat. Zabar. lib. de facult. animæ cap. vlt.
e Lib. 1. cap. 1.

1827 Huc spectant illa *f* Platonis, intelligentias propiùs ad Deũ accedere, quã humanas animas, quia illę immobiles sunt, hæ mobiles. Harum motus est in discursu, earum immobilitas est in simplici intelligentia.

1828 *g* Duplex item ratiocinij actus homini tribuitur, qui dicitur aliquandò ratiocinari secundùm rationes æternas, alias verò secundùm temporales.

f Ex Ficino Cõment in Cõuiu. orat. 6. cap. 15.
g Ex Arist. Idẽ lib. 5. eth. ca. 1. D. Tho. 1. p. q. 79. a. 9.

Secun-

Secundum æternas diſcurſus eſt, dum ex recto iudicio, quod de æternis, ac ſuper cœleſtibus habet, conſilium capit in rebus agendis, quæ propiùs ad vitam politicam ſpectant. Secundum temporales verò, dum ex humanis ratiocinatur, nec ad altiorem ſapientiam ſe ſe eleuat. Vtriuſq; ratiocinij tunc demum rectus erit vſus, cum humanorum conſiliorum regula ex diuinis capietur, aut ex humanis, quæ minimè diſcordent à diuinis.

1829 Ad intellectum etiam ſpectant, ſynderesis, & conſcientia, quę duo sũt inter ſe non parum affinia. *a* Syndereſis eſt habitus iudicij de principijs practicis in communi, ac reſpondet accommodata quadã proportione iudicio, quod in ſpeculatiuis ſcientijs quiſq; habet de ſpeculatiuis principijs. Reſpõdet ergo huius ſyndereſis habitus habitui, qui dicitur intellectus circa principia prima, & acquiritur exercitatione, quamquam propter inditam vim naturali lumine facilè quiſq; in hoc exercitio operabitur, niſi mentis acies praua viuendi conſuetudine hebetetur. Syndereſis vulgo dicitur, ſed magis emendatè diceretur *b* Syntereſis, ideſt conſeruatrix earum communiſſimarum notitiarum.

1830 Hic ipſe ſyndereſis habitus eſt, qui dicitur aliquando naturale iudicatorium, & principium illius iuris, quod naturale dicitur, ſeù gentium; naturę videlicet ex attenta conſideratione, firmoq; iudicio inſcriptum, ac gentibus omnibus euulgatum, niſi præ nimia barbarie in feras beſtias degenerarint. *c* Exempla illa habes: Deum colere, parentibus, ac patrię parere, vim vi repellere, hominem homini inſidiari nefas eſſe, cenſere. Hęc ipſa prima ſunt virtutum omnium ſemina, datura prouentum, ſi cultura non deſit.

1831 Huius eiuſdem habitus actus conſcientia dicitur, quando coniunctus eſt cum notitia particularium circunſtantiarũ, cum quibus particularis actio practica coniuncta eſt, ſiuè de factis loquamur, ſiuè de faciendis, hinc interprete D. *d* Thoma dicitur conſcientia, quaſi cum alio ſcientia.

1852 Bona dicitur conſcientia, cum particulares circumſtantiæ in rebus agibilibus aptę congruunt cum illa vniuerſali notitia; Contrà dicitur mala, cum diſcordant, dummodo quiſq; ſibi bene conſcius ſit, diſcordent ne illæ, an congruant, ex qua notitia ſequitur conſcientiæ ſecuritas, vel accuſatio, ſeù morſus. *e* Recte ille Prima, & maxima preccantium eſt pœna, peccaſſe. Hæ verò ſunt pręcipuę quędam rationalis animę operationes. De voluntatis actibus nihil addo, nę longius digrediar à phyſicis ad moralia. Nunc ad metaphyſica progredior.

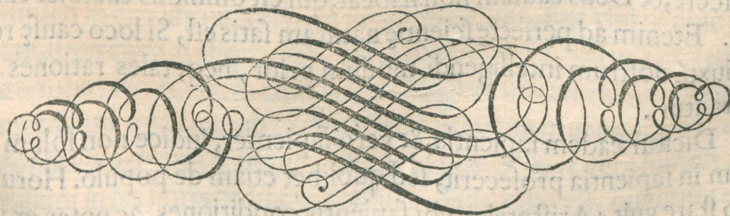
a Ex D. Tho. 1. p. q. 79. a. 12.

b συντήρησις

c Ex ff. de Iuſt. & iure lib. 1. §. ius gentium & cap. ius naturale diſt. 1.

d 1. p. q. 79. a. 13.

e Seneca epiſt. ad Luc. 98.

META-

1833

TERTIA naturalis philosophiæ pars est, quæ à loco, quē post physicam habet, metaphysica *a* appellatur. Neque verò, quia doctrinæ ordine posterior est, est eadem item posterior dignitate; etenim hæc est omnium scientiæ, ac philosophiæ propriè dictæ partium dignissima, & nobilissima, & ex hoc ipso principatu, quem inter eas obtinet, habet, vt aliquando hæc sola dicatur absolutè philosophia, *b* aliquando prima philosophia.

a Lib. 4. meta. t. 5. & alibi.

b Lib. 1. phys. t. 83.

c Lib. 6. meta. t. 20.

1834 Theologia *c* eadem dicitur, non illa, qua nunc Theologię nomine cēsetur ex illis principijs deducta, quę Deus verę sapientię magister nos docuit, credenda magis, quam euidenti notitia percipienda; sed illa, quam naturali solo lumine pręlucente habere possumus de Deo, deq; nobilissimis substantijs, quę apud ipsum Deum æuum beatissimum viuunt.

1835 Neq; verò, quod hęc nobilissima scientia de Deo ratiocinetur, vllam facit suspicionem, an vera scientia esse possit, *d* cum scire sit rem per causam cognoscere, & Deus causam non habeat, qui est omnibus causa, & causa causarum. Etenim ad perfectę scientię naturam satis est, Si loco causę reddatur ratio, iuxtá nostrum intelligendi modum prior, neq; tales rationes in Deo desiderantur.

d Lib. 1. post. t. 7.

1836 Dicitur eadem sapientia, & verò sapienter, iudice non solum illo, qui multum in sapientia profecerit, sed quolibet etiam de populo. Horum enim iudicio stare vult *e* Aristoteles, vbi sapientis conditiones, ac notas ex vulgi sēsu persequitur, mox in metaphysicum conuenire singulas, siuè materiam, quā

e Lib. 1. meta. cap. 2.

tractat,

tractat, siuè tractationis modum spectes, disertè probat. Sapientiam cum dico, ne intelligas cum Stoicis omnium honestorũ habituum, quibus homo, quà homo est, perfici potest, conuentum; neq; cuiusuis alterius habitus excellentiam, qua ratione peritissimi quiq; in actibus practicis *a* vocantur sapientes, sed specialem habitum speculatiuum, qui de nobilissimo obiecto ex altissimis principijs philosophetur.

a Socrate in Theage, vel de sapientia.

1837 His verò notis vulgo describitur sapiens, vt ex eijsdem agnoscatur, quasi de facie. Opinamur, inquit *b* Aristoteles, sapientem esse illum, qui maximè omnia nouerit, vt nosci possunt, non habentem singularum rerum scientiam. is est, qui scientiam habet maximè vniuersalem ex primis, & maximè communibus causis. Hoc enimuerò metaphysicus habet, ergo, & primam notam.

b Lib. 1. meta. cap. 2.

1838 Sapientem, inquit idem, existimamus illum, qui difficiliora, neque scitu homini faciliora cognoscere possit. hinc sapientia non sensibus, quos quisq; expeditos habet, hauritur, sed alta animi contemplatione, quæ ad res penitus abditas pertineat. Hoc pariter metaphysicus habet, qui rerum abditissimarum, & suprà sensuum notitiam repositarum scientiam consequitur, quę eiusdem secunda nota est.

1839 Sapiens item ille dicitur, qui de sua cognitione certus, ac securus sit, habet nimirum causas, easdemq; suę doctrinę reddere poterit, vbi velit alterum ad sapientiam instruere. Neq; in hoc metaphysicus deficit, cui rerum causas nosse datum est, nec verò hęrebit, vbi de suis assertionibus interrogetur.

1840 Deniq; hæ ipsę sapientis notę in eodem sunt, quasi regni insignia. Digna est, quæ per se ipsam ametur sapientia, digna, quæ omnium oculos in se conuertat, digna, quæ omnibus vna imperet. Talis verò metaphysica est, quę item prepterea dicitur maximè gratia sui, quia eidem reliquę subijciuntur, vt minores in dignitate, & gradu.

1841 Mirum est, quam multa, quamq; diuersa complectatur *c* Aristoteles in metaphysica tractatione, & verò sic fieri decuit in eius tractatione scientię, quę communissima est. De ordine tamen dubitatur, quia vix vllus videtur esse; Quamobrem venit in sententiam *d* aliquis, hos libros non esse Aristotelis, ergo nec tanti faciendum esse quam auctor sequatur methodum, cum quisquis ille fuerit, magni nominis auctor non fuerit. Non placet hæc sententia, quia contrà est communis Peripateticorum consensus, qui hos libros, veluti Aristotelicos agnouerunt, & suis lucubrationibus dignos.

c Lib. 14. qui vulgo τὰ μετὰ τὰ φυσικὰ inscribuntur.

d Francisc. Patritius lib. Discuss. peripat. 2. & 3.

1842 Visum est *e* aliquibus, contineri in ijsdem dignam, auctore Aristotele doctrinam, sed in hos libros, veluti in promptuarium, sine vllo ordine, vt fit, congestam, digerendam aliquandò, vel in ijsdem libris, vel in alijs tractationibus, si tempus ferret. Sic in ethicis libri Magnorum moralium congeriem habent moralium quęstionum ordinatè translatarum in alios libros, quibus ea philosophia suo ordine traditur. Neq; id placet, & re vera hoc est apertè fateri, nullum in his libris ordinem conspici. Hæc ergo est, quantum ego arbitror, quatuordecim librorum ordinatissima expositio.

e Vicom. lib. 2. phys. init. & alijs.

1843 Libro primo poſt proemium de principijs entis diſputatur, quia de ente futura tractatio eſt. Sed anne principiorum infinita eſt ſeries? hoc definitur libro ſecundo. Mox ad rē propiùs venitur libro tertio, in quo diſcutiendę deinceps quęſtiones, quaſi in indice diſcribuntur. De ente metaphyſica eſt, vt paulo poſt dicam; de hoc igitur à libro quarto ducitur diſputatio; Sed incidit vocabulorũ ambiguitas, cui tollendę datur liber quintus, quem ipſe *a* Ariſtoteles vocitat librũ Quoties, ſiuè vt alij legunt, de eo quod multipliciter. Expoſitis vocabulis, propoſita res poſtulat, vt ad ens, eiuſq; ſpecies redeatur, hoc exequitur liber ſextus. Diuiſio aliqua entis eſt in ſubſtantiã, & accidens, præſtat illa huic, quantũ id, quod per ſe eſt, illi, quod alterius indiget adminiculo; præit igitur de ſubſtantia diſputatio, deq; eiuſdē principijs, libro ſeptimo, octauo, nono, & verò facile eſt ex hac naturam accidentis odorari. Reditur ad paſſiones entis libro decimo, & vndecimo, eiuſdem enim ſcientię eſt, conſiderare ſubiecti ſpecies, & paſſiones. Mox quia de ſubſtantia minus diſtinctè dictũ fuerat, diſtinguitur ſenſibilis ab intelligibili libro duodecimo. Abſoluiturq; tandem diſputatio duobus reliquis libris, in quibus antiquorũ ſententię de entibus abſtractis reijciuntur.

a Lib. 7. meta. t. 1. & lib. 10. t. etiam. 1.

1844 Sic agitur, pro ea capitum, ſententiarũq; varietate, quę inter homines eſt; vix vnquam omnes in vno conuenimus. Vbi de metaphyſicę obiecto quęritur, alij in vnum extremum abeunt, alij in alterum, dum, vel anguſtius, quã par eſt, illud accipiunt, vel amplius. Vtinam ego mediũ tutus teneã. Anguſtè nimis, *b* qui volunt, obiectum metaphyſicę eſſe ſolum Deum. fateor, hoc eſſe principale, nego adęquatum.

1845 Anguſte item, *c* qui volunt, eſſe ſolas Intelligentias. Etenim verum eſt, conſiderare metaphyſicum ſubſtantias abſtractas, ſed ſimilem quandam abſtractionem ab omni materia poſſunt alia plura habere, quę metaphyſica erunt nihilo minus.

b Auer. lib. 1. phyſ. Com. vlt. ſequuntur aliqui recētiores.
c Tribuit hanc Niphus lib. 1. meta. eidem Auer.

1846 Idem verò cenſeo de alijs, qui in ſolius ſubſtantiæ contemplatione ſitam eſſe metaphyſicam, voluerunt. Nec magis his placent, qui *d* vt plura intrà huius obiecti latitudinem admittant, Deum excludunt, dum *e* dicunt, conſiderari per ſe à metaphyſico ſola entia prædicamentalia.

1847 Qui verò hoc ipſum obiectum latius accipiunt, quam ipſius ſcientiæ fines patiantur, ſunt *f* ij, qui ſtatuunt, ens, vt ens, ſiuè illud reale ſit, ſiuè rationis, ſiuè ſit ens, quod per ſe vnum eſt, ſiuè quod per accidens, explurium malè congeſta congerie. Non ſunt omnia hæc ſcientificis contemplationibus apta pariter.

d Apud Niphũ in Dilucidatio meta. lib. 1. Diſp. 1.
e Domin. de fland. 1. meta. q. 1. Mirãd. 17. ſing. Cert. Sect. 1. & 2.
f Apud Zimar. in tab. verbo Ens.

1848 Sentio cum *g* melioribus totale, & adęquatum metaphyſicę obiectum eſſe ens, vt verè, & realiter ens eſt, accipiendo eſſe reale, pro vt contradiſtinguitur ab ente rationis; hoc enim non per ſe à metaphyſico conſideratur, ſed occaſione accepta ab ente reali, quatenus non male vna, eademq; ſcientia ab vno ad alterum oppoſitum digreditur.

g Alex. Albert. S. Tho. & alijs pluribus.

1849 Huius entis amplitudo Deum ipſum, qui infinitus eſt, amplectitur. Etenim generica, vel quaſi generica eius ratio abſtrahit à creato, & increato, à finito, & infinito. Nec verò repugnantia vlla eſt, quod Deus huius generis

ſpecies

ſpecies dicatur, quamuis veriſſimum ſit, planè nihil eſſe prius Deo. In huius entis intuitu metaphyſicus quid non videt? Non.n.ità perſtat in illa ſuprema ratione entis, quin deſcendat ad particulares etiã quidditates. Perſtat tamen ſemper in ſua abſtractione, ad quam ſe volens aſtringit, & inferiora quę ſunt, abſtractè ſemper ab omni materia ſpeculatur. Sic recepta ſemel ſcientiarum diſtinctio minimè perturbatur.

1850 Inter alia, quæ ad ſciendum neceſſaria ſunt, principia complexa recẽſentur, ex quibus aptę conſequentię deriuentur. Etenim verum eſt *a* Ariſtotelis dictum, quod *b* alias vſurpaui, tractauiq; Doctrinam omnem, diſciplinamq; diſcurſiuam ex præexiſtente fieri cognitione. In ipſis verò complexis incomplexa continentur, definitiones videlicet, quæ ad demonſtrandum aſſumuntur, & definitionis partes genus, & differentia, quæ ſpecialis entis, vel ſunt partes, vt contingit in ente creato, vel quaſi partes, proportionata quadam noſtræ intelligentiæ ratione, intelliguntur, vt contingit in ente increato.

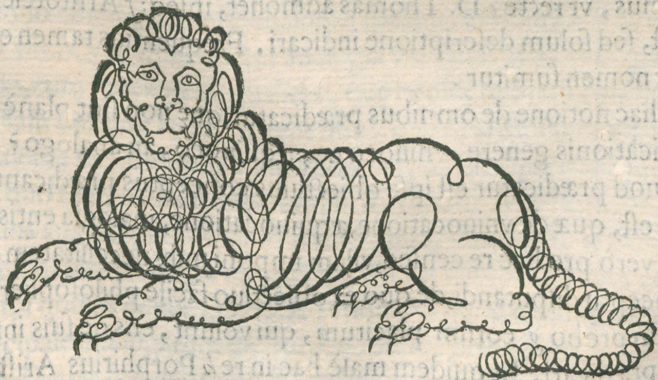
a Lib. 1. Poſt initio.
b Lib. 1. cap. 5.

1851 Nobile in metaphyſica principium cõplexum eſt, quod magno verborum apparatu *c* Ariſtoteles pronunciat. Idem ſimul ineſſe, & non ineſſe eidem, & ſecundum idem impoſſibile eſt. Aliquid hic muſſitat Heraclitus, ſed ſi ſanus ſit, credibile non eſt, eum ex animi ſententia loqui: Nec vero neceſſe eſt, inquit *d* Ariſtoteles, quęcumq; quis dicat, eadem & vera exiſtimare.

c Lib. 4. meta. t. 9.
d Ibidem.

1852 Sed qua ratione, (inquies) ipſum hoc principium contra Heraclitum Ariſtoteles demonſtrat ibidem, vbi illud affert, cum notiſſima principia demonſtrari non poſſint? Nego vllam eſſe huius principij probationem in Ariſtotele. Etenim, dum is non potuiſſe contrà opinari Heraclitum docet, id ipſum ex ipſo principio inducit, quia non potuit idem duas contrarias de eadem re habere ſententias. Principium hoc eſt principiorum, eodem auctore *e* Ariſtotele; Omnes, inquit, demonſtrantes ad hanc vltimam opinionẽ reducunt, etenim hæc cœterarum quoq; dignitatum omnium principium eſt. Rectè, nam hoc principio phyſica, & mathematica, ſi res ferat, clariora fiunt, & firmiora.

e Eod. lib. 4. meta. t. 9. in fine.

ENTIS

1853

NTIS nomine *a* Auicenna intelligit id, quod existit, cui videlicet præcipua essendi ratio ipsa sit existentia. Alij id, quod est, cui essendi ratio sit ipsa quæ est prior existentia. Placet D. *b* Thomę distinctio, posse videlicet ens accipi, vel quà est participium verbi sum, & sic veram esse Auicennę sententiam, & ex mente *c* Aristotelis; vel quà est nomen, significans communem rei rationem, contradistinctam á nihilo, & sic veram esse aliorum sententiam, itemq; ex *d* Aristotelis mente.

a Apud D. Tho. li. 4. meta. lect. 3.
b Quodlib. 2. a. 3.
c Lib. 2. phys. t. 1. lib. 8. phys. t. 21.
d Lib. 4. meta. t. 20.

1854 Ex eadem vero distinctione natura entis significatur; Nec. n. hic requiras huius abstractissimi gradus definitionem, quia supremus cum sit, ac simplicissimus, vt rectè *e* D. Thomas admonet, ipseq; *f* Aristoteles, definiri non potest, sed solum descriptione indicari. Frequentius tamen entis vocabulum, vt nomen sumitur.

e De Verit. a. 1. q. 1.
f Lib. 5. meta. t. 14.

1855 In hac notione de omnibus prædicatur, quę non sint planè nihil, quo verò prædicationis genere, vniuoco ne, æquiuoco, an analogo? lis est. Et quia id, quod prædicatur est ipse obiectiuus conceptus prædicantis, hęc ipsa, quęstio est, quæ de vniuocatione, æquiuocatione, analogia entis, proponi solet. Nec verò pro hac re censeo, vllam imponi mihi necessitatem de formali entis conceptu disputandi, de quo ex obiectiuo facilè philosopheris.

1856 Non probo *g* eorum placitum, qui volunt, ens de suis inferioribus æquiuocè prædicari. Et quidem malè hac in re *h* Porphirius Aristotelis doctrinam interpretatur, nisi ęquiuocorum nomine analoga intelligat, id quod, fateor, non raro ipse intelligit Aristoteles, vt *i* alibi asserui. In aliud autem extre-

g Quorundam apud D. Tho. q. 7. de pot. a. 8. apud Capr. in 1. dist. 2.
h Cap. de Specie.
i Lib. 1. cap. 9.

extremum concedunt *a* alij, qui volunt, ens vniuocè prædicari; sed secũ trahit hæc assertio aliam quæstionem, quæ videlicet vnitas in obiectiuo prędicatorum conceptu requiratur ad vniuocationem, qua vniuoca ab analogis distinguuntur.

a Scotus in 1. d. 3. q. 1. & alibi cum suis.

1857 Sentio pro hac secunda, id quod vniuocè prædicatur, & non analogicè, abstrahere ratione, ac re; vt maior videlicet distinctio sit inter abstractũ superius, & inferius, à quo abstrahitur, quam quę nascitur ex ipsa abstractione. Est hæc distinctio formalis, siuè ex natura rei, quam non ex separabilitate cognoscimus, sed ex affectionum diuersitate.

1858 Sentio pro illa priori, ens nõ vniuocè, sed analogicè prædicari, & verò grauissimi consentiunt auctores, quos D. *b* Thoma magistro optimo, doctissima habet schola Thomistarum. Conceptus verò obiectiuus qualis erit? vnus opinor in mẽte dũ suprema entis ratio, suis quasi denudata differẽtijs, repræsentatur, sed nõ vnus in re, quia ipsæ entis differentiæ re ipsa entia sunt.

b In 3. d. 1. q. 1. art. 2. ad 1. de verit. q. 1. a. 1. 4. meta. lect. 1. & alibi.

1859 Qui ergo (inquies) entis differentiæ per abstractionem ab ente separantur, si entia sunt, siq; in ente includuntur? Teneo dignam Scotistarũ schola subtilitatem, sed ad eosdem respondeo, minimè nouum in philosophia esse, rem aliquam non in eadem semper imagine in animo exprimi. Esto igitur entis differentiæ in re sint entia, in mente, quatenus differentiarum notionem habent, non dum vt entia referuntur, atq; ideò nondum in conceptu entis includuntur.

1860 Instas, an fortè sub eadem illa notione referantur, vt nõ entia? Enimuerò difficile dictu est, ens à non ente diuidi, constitui uè, tanquam à differẽtia. Laudo parem in instantia subtilitatem; sed nego illa referri, vt non entia, quia reflexa operatio nõdum est elicita, qua videlicet intelligatur, an ipsę entis differentiæ entia sint.

1861 Habet se ad illas intelligentia negatiuè, vbi verò esse entia, nouerit, in ente comprehendet, vt species, data alijs differentijs differentiarum notione. Timet hic aliquis progressum in infinitum, & verò ego ipse timorem, si in rebus in infinitum iretur, nec in solis cõceptionibus. Sapienter cessabis tandem, cum videris, nullam esse in processu maiorem sapientiam.

1862 Pono autem, duas esse analogiæ species, attributionis alteram, alterã proportionis. *c* Quæ enim dicitur analogia inæqualitatis, analogia nõ est, sed vniuocatio, cum specierũ inęqualitas, quę ex differentiarũ constitutione nascitur, nullam omnino faciat in generibus, quę re abstrahunt inęqualitatem.

c à Caiet. opusc. de Analogia nom. c. 1.

1863 Analogia attributionis est in vnius, vel pluriũ cõparatione ad vnũ principale, à quo reliqua denominationem sortiuntur. Vix reperias, aut ne vix quidẽ, huius analogię nomẽ apud Arist. vtuntur tamen hac appellatione philosophi, ipsaq; hæc analogia est, quã *d* Arist. ab vno, & ad vnum vocat; Ab vno scilicet, à quo fit denominatio; Ad vnum, ad quod denominata referũtur, illud principale analogatum dicitur, hæc minus principalia.

d Lib. 4. Meta. t. 2. lib. 7. t. 15. lib. 5. t. 11. li. 1. Ethic. c. 6.

1864 Dubiæ verò quęstionis est, an hęc minus principalia extrinsecã solũ denominationẽ à principali recipiãt, an verò ẽt intrinsecè formã participẽt, sed perfectè minus, ac diuersimodè. Sentio, si extrinseca denominatio sit, sed

certa cum ratione facta, esse attributionē, itemq; esse, si denominatio intrinseca sit, sed non à pari perfectione formæ.

1865 Analogia proportionis dicitur, quando inter terminos, ad minimum quatuor, proportionaliter se habent duæ rationes. Non nihil hac de re *a* supra asserui in mathematicis nihil hic repeto, nisi hanc esse alteram analogiæ speciem in Aristotelis doctrina benè notā. Quod verò spectat ad ens, cuius analogiam inuestigamus, eam ex his, ipsis vestigijs modo notatis facilè deprehendas.

a Hoc eod. lib. 2. c. 1.

1866 Dicitur ens analogicè analogia attributionis, nec enim generica hæc ratio in pari perfectione reperitur in ijs quæ sunt, & principaliùs dicitur de Deo perfectissimo ente, quam de creatis rebus; item principaliùs de substātia, quam de accidente.

1867 Est idem analogum, analogia proportionis; Nam illa, de quibus prædicatur, comparabilia sunt in hac participata ratione essēdi, & vnumquodq; ad suum esse habet se proportionaliter, sicut alia ad suum. Hanc assertionem, etiam aduersarij probant, dum contendunt *b* aliqui, esse ens analogum analogia solum attributionis, *c* alij solum proportionis. Probant vtriq; quod volunt; sed non illud solum.

b Aegid. 4. meta. Suar. Disp. 28.
c Caiet. de ente, & essentia.

1868 Quod si nomen entis ad ipsum ens rationis extendere voluerimus; vtraq; analogia reperietur; attributionis, quà entia rationis entia dicūtur per quandam imitationem realium, ad quæ referuntur, vt ad principalia analogata; proportionis verò, vbi facta rationum comparatione, ità se habet ens rationis ad suum esse, sicut reale ad suum.

1869 Quod spectat ad entis vniuersalitatem, vel in ipso supremo gradu entis, vel in suis inferioribus duplex hæc a *d* Philosophis distinguitur: vniuersalis videlicet, et formalis, posterior hæc dicitur, cū forma, vel quod se per modum formæ habeat, abstrahitur à subiecto. Et hæc illa est, ex qua suum habēt prædicandi modum differentiæ, proprietates, & communia accedentia, de quibus *e* supra suas posuimus assertiones; nec enim quod sic abstrahitur vnquam prædicabitur in quid, sed in quale, vel quale quid.

d Ex D. Tho. 1. p. q. 40. art. 3. Caiet. opusc. de ente, et essētia.
e Lib. 1. c. 2.

1870 Abstractio vniuersalis dicitur, cū ratio superior ab inferiori præscinditur, videlicet aut species ab indiuiduis, aut genus à speciebus, nec alia datur præter has duas, nisi quæ fortè has imitetur. Et vbi has solas spectarūt aliqui, optimè mea sententia dixerunt, duo tantum esse vniuersalia, non quinq; idest genus, & speciem. Sed qua ratione eadem dicātur quinq;, *f* alibi asserui. Hęc ergo superior ratio ab inferiori abstracta, si de eadem prædicetur secundum nomen, & respondentem nomini substantiam eandem, species quędam entis est, quæ de subiectis sibi partibus vniuocè prædicatur, & dicitur vniuersale definitum, seù descriptum ab *g* Arist. vnum in multis, & non æquiuocè.

f Lib. 1. c. 2.

1871 Diuisio est ex antiquis Peripateticis accepta, vniuersalis antè multa, in multis, & post multa, & de singulis quæsitum est, an, & vbi reperiantur. Nec enim recepta est apud sapientes Pyrrhonicorū persuasio, *h* aliorumq; qui dari vllum vniuersale, obstinatissimè negabant. Ac tantundem negasse mihi videt Nominales, q. vniuersale in solis vocibus, ac nominibus reponūt; sci-

g Lib. 1. meta. t. 30. & 57. li. 7. c. 45. lib. 1. post t. 25. vel 81.
h Cratyli Heracliti apud Aris. 4. meta. t. 22.

ſcilicet quia quicquid eſt,ſingulare eſt,nihilq; vnius commune eſt alteri, niſi nomen,aut,ſi mauis,formalis conceptus, res verò ſe ipſis totis inter ſe diſſident. Hæc hi dum aſſerunt,aut non reſpondere nominibus conceptus, conceptibus res, volunt, quod eſt ſcientiam rerum è medio tollere, aut ſi concedant reſponderet,in nominibus rerum communitatem velint,nolint,concedunt.

1872 Platoni adſcribitur opinio de Ideis,quaſi eas voluerit,eſſe ip ſum vniuerſale ante multa. Pluribus nec vno in loco contrà hunc agit *a* Ariſt. & quidem firmiſſimis rationibus,ſi Plato ſuas has ideas extrà Deum,reſq; ipſas ideatas poſuit. Sed hac de re quis iudicet uiris diſertiſſimis altercantibus, & in contraria euntibus? Nihil ego hic definio, hac de re. Illud verò, vt certũ,aſſero, Ideas,vbi vbi ponantur,non eſſe vniuerſale,quod dicitur in eſſendo, atq; ideo etiam ideis datis,nego dari vniuerſale ante multa.

a Lib.1.3.7. 12.13. Meta. & alibi.

1873 Rerum naturę, quæ nondum exiſtunt, ſed poſſunt aliquandò, non ſunt ſimpliciter nihil,ſed aliquid,non ratione exiſtentiæ, ſed ratione eſſentię, ſuntq; antè multa, quatenus omnis potentia prior eſt actu; non tamen ſunt vniuerſale,quod quęrimus ante multa, quia non habent ſufficientem vnitatẽ ad vniuerſale requiſitam,nec cum vnitate aptitudinem ad multa.

1874 Libet hic de his naturis poſſibilibus aperire,quid ſentiam, *b* viri doctiſſimi verbis latinis, quantùm ſatis eſt ad rem philoſophicè tractandam: Eſt, inquit, vltrà nihilatem,quæ eſt carentia actualis exiſtentiæ, eſſentia in eſſe eſſentiæ,quæ abſolutè cõſiderata,vt natura,vel quidditas,eſt ſubſtrahibilis nihileitati exiſtentiæ,& aliquidditati exiſtentiæ. Hoc eſt ipſi eſſe,vel non eſſe actualis exiſtentiæ,& ipſa ſecundum ſe ſemper eſt aliquid in genere eſſentiarum,& in eſſe intelligibili,& in potentia actiua creatoris,licet non in eſſe reali actuali.

b Capr. in 2.d. 1.q.2.ar.3.ad 4. Aur. contra 4.concl.

1875 Vbi autem res ipſa exiſtit,certam quandam naturã habet, quę in ipſa eſſe dicitur,eſtq; re vera in multis,aut ſpeciebus,ſi natura generica ſit,aut indiuiduis,ſi ſpecifica. Hanc fortaſſe dicent eſſe vniuerſale in multis, *c* qui cenſent eãdem eſſe in multis formali quadam vnitate vnam, minori,quã ſit vnitas numeralis. Sentio cum Thomiſtis,formalem hanc vnitatem non dari,nec ipſum vniuerſale in multis.

c Scotus 7.meta.q.16. & in 2.d.3.q.1.cum ſuis.

1876 Quid verò ſi natura,quæ eadem eſt in pluribus,aut ſpeciebus, aut indiuiduis, abſtrahatur cogitatione,ſeparetq; vel à ſpecificis differentijs, vel à numericis,vna ne erit,an multiplex? Aio,in re multiplicem futuram pro ſpecierum,indiuiduorumq; multitudine;in mente autem,nec vnam,nec multiplicem,ſed non unam negatiuè,uel non multiplicem negatiuè. Ego hic item interrogo. Materia ab omni forma ſeparata,eſt ne quid,an quale,an quantũ? Niſi ab *d* Ariſtotele defeceris,nihil horum dixeris,ſed hæc omnia in potẽtia.

d Lib.7.meta. t.8.

1877 Simili ratione de unitatis forma philoſophare. Fateor, naturã illam ea ratione abſtractam,ſub conceptu entis in intelligentia reprę̃ſentari;ſed ne hinc inferas propterea, cognoſci eandem ut unam, nam prior eſt conceptus entis,quam unius, etſi unitate entis cognoſceretur, non hæc illa eſt, quam Scotiſtis denego,dari,minorem unitate numerali.

1878 Sed, vt quale tandem sit illud vniuersale, quod datur, aperiam: dico, esse vniuersale post multa, quod ipse sibi intellectus intelligendo facit, & dicitur post multa, quia ex præexistente, vel certè ex prænota, aut specierum, aut indiuiduorum multitudine, colligitur in vnitatem, aptitudinemque ad eadem multa.

a Lib. 2. Post. t. 27. vel 104.
b Opusc. 55.

1879 Hoc illud est vniuersale, quod *a* Aristoteles ait esse in anima experimento, nimirum ex præhabita, singularium notitia, vt D. *b* Thom. optimè interpretatur. Dum verò hoc ipsum dicitur esse in rebus, quod palam Arist. fatetur, ipsaq; vniuersalium natura postulat, intellige materialiter & non secũdum propriam vniuersalis formam, quam reales rerum naturæ, quę sunt entis reales species, sine intellectus operatione non habent.

1880 Ad huius vniuersalis constitutionem certa quædã requiruntur; quia enim natura, quæ est quasi materia, ex qua vniuersale constituitur, in multis diuisa est, ex multis ea prius colligenda est per abstractionem intellectus, quã fiat vniuersale formaliter. Neque vero, si in multis non sit, sed solum in vnico indiuiduo, satis erit, ab illo vnico abstrahere, nisi simul à pluribus possibilibus, aut explicitè, aut virtualiter abstractio fiat.

1881 Qua verò potentia illa plura debeant esse posse, an naturali, & physica, an per non repugnantiam, & logica, seu meliùs dixeris, supernaturali, & diuina non omnes cõueniunt. Sentio, quacunq;, tandem potentia esse possint, dummodo possint, satis eam esse ad vniuersalis formam, quantum est ex parte inferiorum, ex quibus natura abstrahitur.

1882 His addo, nullo etiam existente indiuiduo, posse fieri speciem, quę ex multis possibilibus nunquam in re existentibus, sed in sola cognitione abstrahitur; sic nulla existente specie genus fieri potest, abstrahendo à speciebus possibilibus.

c Albert. Boet.

1883 Et hinc habes ad illam quæstionem, an possit vniuersale generis in vnica tantùm specie, vel vniuersale speciei, in vnico tantùm indiuiduo conseruari. Quicquid *c* alij dicant, Aio naturam genericam in vnica specie, specificam in vnico indiuiduo conseruari secundum materiã vniuersalis. Quin etiã, si habeatur eius notitia potest ab intellectu habere vniuersalis formam, etiãsi nihil, de quo prædicetur, existat.

1884 Hinc verò proficiscuntur illæ, quæ dicuntur æternæ veritatis enunciationes; Quod enim prædicatum subiecto conueniat, non pendet ex mutabili rerum existentia, sed ex immutabili conceptu quidditatis, cuius partes genus, & differentia, aut semper eædem sunt, aut nunquam. Hinc ipsa scientia de æternis est, & incorruptibilibus, nec semper sublata scientiæ materia de numero rerum existentium ipsa scientia propterea tollitur.

1885 Vt autem eiusdem vniuersalis perfecta constructio habeatur, non satis duco, abstrahere à pluribus, sed volo accedat, aut ipsorum plurium in natura abstrahenda comparatio, aut naturæ iam abstractæ, & ad instar vnius conceptæ, ad illa ipsa plura, ex quibus abstracta est. Sic eadem natura intelligitur tandem, & vna, & apta, quæ duo sunt ad completam vniuersalis formã requisita.

1886 Nec

1886 Nec tamen propterea, cum vniuersalis naturæ vnitas, & aptitudo à ratione sit, eam dixeris esse ens rationis: videlicet sunt hæc duo, quædam veluti vniuersalis notæ, sine quibus vniuersale formaliter non sit, sed non ipsæ dant esse formale. Quod si verum sit, addo cũ probatis *a* auctoribus, vniuersale formaliter esse ens reale, prout ipsum ens reale fuerit, à quo abstrahitur.

a Cum D. Tho. & suis.

1887 Sunt qui aptitudinẽ vniuersalis ad plura per *b* repugnantiæ negationem tradant. Magis probo si per modum positiuæ habilitatis, quę in ipsa negatione repugnantiæ suum veluti fundamentum habeat, etenim sic semper philosophamur, vbi de rerũ aptitudine, & habilitate sermo est. Nec vero hæc aptitudo rei conuenit absq; vlla operatione intellectus, est enim aptitudo naturę, iam vnius, qualis non est sine opera rationis.

b Scotus cũ plurib. suorũ, Fonseca 5. Meta. q. 4. in c. 28.

1888 Huius vniuersalis entis quędam quasi affectio est prædicabilitas, nã ex eo, quod vnum est, vel aptum est esse in multis, sequitur pariter, vt prædicetur, vel aptum sit de ijsdem prædicari. Nec plura de eo addo, nam pari ratione de vniuersalis, & prædicabilis constitutione dicendum puto. Habet autem tum prędicabile, tum vniuersale sub se duas species, ex abstractione vniuersali, id est genus, & speciem, aut quinq;, ex addita abstractione formali, id est supra illas duas, differentiã, proprium, accidens, de quibus *c* alibi dictum.

c Lib. 1. c. 2.

1889 Est ergo vniuersale, in vniuersum acceptum, quoddam genus ad genera, & species, tanquam ad species? Fateor; sed nego propterea, diuisum cũ altero è membris diuidentibus coincidere, nam genus, quà est vniuersalis species, dicitur vniuocè de suis inferioribus, vniuersale verò, quà est vniuersalium genus, dicitur analogice sic est diuisi, & alterius partis diuidentis cõmunio nominis, non item rei.

1890 Huius igitur analogici generis prima species est, quæ magis propriè Genus dicitur, cuius descriptionem alibi *d* attuli hic addo, cum dicat Genus, & realem naturam, & proprias suæ vniuersalitatis notas, quæ à ratione sunt; si metaphysicè agamus, non describi in ea commenta nostrę rationis, sed naturam ipsam, primo intentionaliter dictam, quamuis non sine secundis intentionibus. Et hoc ipsum de speciei descriptione dictum volo.

d Lib. 1. c. 2.

1891 Est genus naturę pars, quę continet alterã partẽ, nec vnã solũ ad vnã naturam integrãdã, sed si *e* Arist. credimus, ne dicã *f* Porphirio, et opposita.

e Lib. 7. Phys. t. 31.

f In sua Introduct. c. 4.

1892 Qua ergo ratione insint eidem opposita, & quasi contraria? immo qua ratione, uel alterum tantum oppositorum inesse possit, cum Genus abstrahat ab omnibus differentijs? Vnica mihi satis est vtriusq; obiectionis solutio; continere genus, uel differentiam, uel differentias, non actu, ut *g* quidã uoluerunt, sed potentia, non ut totum, quod dicitur actuale, uel integrum, sed quod dicitur potentiale.

g Platonici apud Ammon. c. de differ.

1893 Nec uerò planè nihil dicit hæc cõtinẽtia, etenim hinc habet genus, ut quãuis tota rei quidditas nõ sit, quidditatis tñ uicẽ gerat. Cęterũ genus, qđ uerũ genus uniuocũ est, ab illa ipsa differentia, quã actu in specie cõtinet, distinguitur, nõ realiter, *h* ut quidã subindicant, nõ sola ratione, ut *i* alij magis expressè tradunt, sed medio quodam modo, formaliter nimirum, siuè ex natura rei, quę mihi Scoti distinctio, si unquã placet, in hac maximè re placet.

h Iand. 2. Meta. q. 9. & alij pauci.

i Caiet. Sonc. Sotus & alij plures.

1894 Altera vniuersalis entis species est, quæ proprio nomine species dicitur, non solum quatenus superiori generi, vel vniuoco, vel analogico subest, sed etiam quatenus inferiora indiuidua respicit, de quibus prędicatur. Quæritur, vtro horum respectuũ sortiatur esse speciei. Aio paucis, quà ea species est, respicere superiora, quà talis species ex abstractione vniuersali, respicere inferiora.

1895

NEGARVNT *a* aliqui, esse posse de ente veram, perfectamq; scientiam, eo ducti argumento, quod passionibus careat, quæ in vera scientia demonstrentur. Verum nihil his accidit noui, cum falsum ex falso deriuant, deceptiq; in antecedenti facilè labuntur in consequẽti. Standum est igitur sententiæ communiter receptæ, ens habere veras, & proprias passiones.

a Quidã apud Niphum. in dilucid. Met. q. 1.

1896 Conuenit item fermè inter omnes, has esse tres Vnum, Verum, Bonum; & verè quascunq; alias assignaueris, quæ cum ente adæquatè conuerti videantur, solam facies multiplicationem vocum, ad eosdem planè conceptus significandos, qui vel entis, vel unius, vel veri, vel boni nomine significantur, vt cum dicitur Res, Aliquid, & similia.

1897 Non pariter tamen conueniunt auctores in distinctione harum ipsarum passionum ab ente, distinctè tradenda. Putat *b* Scotus, distingui formaliter. Sed mihi magis probatur sententia D. *c* Thomæ, non esse maiorẽ distinctionem, quam rationis, quæ dicitur ratiocinatæ. Et verò, quid enti addat passio, quod non sit ipsum ens?

1898 Congruentem huius ternarij numeri rationem habes ex D. *d* Thoma. Amplissimus conceptus entis, qui dicit positiuam rei, quatenus est in se ipsa, comprehensionem, vel determinatur in eadem absoluta entis acceptione,

b In 1. d. 3. q. 3. & d. 8. q. 2. & alibi cum suis.
c Quæst. 1. de verit. art. 1. & q. 21. art. 1. & alibi cum suis.
d Ead. q. 1. de verit. ar. 1. in corpore.

per

per id, per quod est indiuisum in se, & sic est Vnũ, vel in acceptione relatiua per conuenientiam cum proprijs essendi principijs, & est Verum, vel cum extrinseco appetitu, & est Bonum. Rectè D. *a* Tho. cõuenientiæ mensurã ex anima desumit; quæ, inquit, quodammodo est omnia, sicut dicitur in libris *b* de anima.

a *Ead. q. 1. de verit. ar. 1. in corp.*
b *Arist. lib. 3. t. 37.*

1899 Et quidem ex eadem harum passionum inuestigatione habemus etiam ordinem, cum enim conceptus vnitatis adueniat enti, in absoluta consideratione entis, veritatis verò, vel bonitatis in relatiua, passionum prima dicenda est vnitas, quia vnumquodq; prius est ad se, quam ad aliud. Eidem autem enti relatiuè considerato priùs videtur competere veritas, quam bonitas, sicut prior est vniuscuiusq; comparatio ad intrinseca, quæ simul cum ipso sunt, quam ad extrinseca, quæ non necessariò simul cum ipso sunt; & sanè bonum tunc demum alicui conuenit, cum fuerit verum bonum.

1900 Quod spectat ad vnitatem, cauendum est, ne hæc, quæ dicitur passio entis, cum alijs vnitatibus malè confundatur, etenim non est omnium par ratio, quod etiam disertè *c* Arist. animaduertit, vbi quatuor vnitatum genera distinguit, videlicet numericæ, specificæ, genericæ, analogicæ. De numerica dicam *d* infrà, ex numerica, quæ realis est, formamus imitatione quadam conceptum specificæ, & genericæ, sicut ex imitatione entis realis formamus entia rationis. De analogica hic agitur, quæ sequitur naturam entis, vt passio, idest quam latè vagatur ipsum ens, estq; illud ipsum, prout secundo quodam cõceptu, etiam in illa abstractissima ratione, intelligitur indiuisum in se.

c *Lib. 5. Meta. t. 12.*
d *Hoc eod. lib. cap. 46.*

1901 Dubium est, an dicat quid negatiuum, vel positiuum. Equidem non esse puram negationẽ, ex eo mihi persuadeo, quia positiui entis, aut est positiua passio, aut realis passio non erit. Non tamen approbo sententiam *e* eorum, qui volunt, esse quid positiuum enti superadditum. Censeo, esse ipsum ens, nouo quodam conceptu cognitum, in positiua continuatione entitatis, ratione cuius dicitur, & est, indiuisum in se, & diuisum à quolibet alio.

e *Auicen. li. 3. & 7. Metaph. Scoti, & Sectatorum.*

1902 Se ipso hoc habet ens, sed est in ipso ratio intelligendi prius, quod sit, quam quod indiuisum sit, vndè est, vt distinguatur conceptus entis à conceptu vnius; sequatur tamen conceptus vnius ipsum conceptum entis. Hæc, quantum ego dijudicare valeo, sunt illa *f* Aristotelis: Ens, & vnum idem, ac vna natura sunt, propterea, quod se se inuicem sequuntur, quemadmodum principium, & causa. In hanc item sententiam illa *g* Platonis: Neque ens vni, neque vnum enti deest, sed duo hæc potiùs per omnia coæquantur.

f *Lib. 4. Meta. t. 3.*
g *In Parmenide, vel de vno rerũ principio.*

1903 Facta vnius partitione, fit ex vno multitudo, quę ipsi vni opponitur. Accipe aũt hic ex D. *h* Tho. duplicẽ acceptionẽ vnius, etenim vnũ dr̃, quod numeri principiũ est, & huic opponitur multitudo relatiuè, sicut mẽsuratum mẽsurę, quia vnũ, quod numeri principiũ est, eiusdẽ numeri mẽsura est, ut asserit *i* Arist. & res ipsa docet. Vnum prętereà dr̃, quod conuertitur cum ente; hoc itẽ opponitur multitudini, sed priuatiuè, s. ut indiuisum, diuiso. Ne magis hic attendas ad uocum sonũ, quam ad res, cum enim indiuisum tale sit per quid positiuum, priuatio non erit ex parte huius, quamuis uox priuationem sonet, sed ex parte diuisi.

h *1. p. q. 11. a. 2.*
i *Lib. 10. Meta. t. 2.*

a Ex Arist. lib. 10. Meta. c. 1.

1904 Vsurpant item *a* philosophi frequenter diuisionem entis in vnum, & multa. Difficilè autem hic explicatu est, quomodò vnum ponatur in hac diuisione pars entis, cum idem toti adęquetur, quia entis est passio, quà ens est. Rem sic expedio; vbi diuiditur ens in vnum, & multa distinguitur idem indiuisum, à se ipso diuiso. Ne ergo concipias ens, veluti totum, has sub se partes continens, sed vnum prius, quia indiuisum, mox idē multa, quia diuisum.

1905 Analoga ergo est hæc entis diuisio in vnum, & multa; vni enim respondet ens, deque eius ratione est indiuisio, multitudini autem entia potiùs, quam ens, de quorum ratione diuisio est, Item ex indiuisione est per se vnitas, ex diuisione multiplicitas, quæ vnitatem per se non conficit, sed accidentariam potius congeriem, vt substat diuisioni.

1906 Huius eiusdem diuisionis ordo hic est, vt natura sua præeat vnitas multitudini. Nam si multitudo ex vnitatibus constat, prius natura sunt vnitates multitudinem componentes, quam sit multitudo ipsa. Item ex diuisione multitudo est, at quod diuiditur, prius indiuisum fuit.

1907 Nihil his repugnat, multitudinem ad vnitatem tendere, quæ enim ipsarum partium compositione, & quasi compactione progreditur ad vnum totius, exit à singularitate, & vnitate partium. *b* Imitatio est hæc illius cursus, quem res creatæ ab vnitate ad vnitatem habent, à Deo videlicet ad Deum.

b Ex D. Dionys. c. vlt. de diuinis nominibus.

1908 Vnum, quod dicitur indiuisum in se, & diuisum à quolibet alio, recipit per diuisionem ab alio distinctionem ab eodem. Duplex hæc primò est, positiua videlicet, qua ens ab ente distinguitur, aut negatiua, qua ens distinguitur à non ente. Vtraq; realis dicitur, & benè, sed cum addito, & limitatione per eos terminos, positiuè, negatiuè.

1909 Quæ realis, & positiua dicitur, non solum à negatiua contradistinguitur, verum etiam ab alia, quæ realis nullo modo est, sed à nostro intelligendi modo proficiscitur, quo nimirum rem aliquam in se indiuisam, & planè vnā, diuidimus intelligendo in partes: & hac diuisione facta dicuntur diuisa inter se distingui ratione.

1910 Neque ipsa hæc distinctio rationis vnius rationis est; vbi enim quæ indiuisa in se sunt, tāquā diuisa cōcipimus, aut datur nobis in ipsa re diuisionis fundamentum, vel à rei perfectione, quæ vna pluribus ęquiualet, vel à nostræ intelligentiæ imperfectione, quæ rem vnam vno conceptu non assequitur, aut nullum est tale fundamentum. Si primum, distinctio est, quæ dicitur rationis ratiocinatæ, si secundum, dicetur ratiocinantis.

1911 De distinctione, quæ realis dicitur, contradistincta ab ea, quæ rationis est, altercantur Doctores, quam habeat amplitudinem, & in quas veluti species subdiuidatur, prout etiam nemine cogitante maior, vel minor fuerit, aut rerum, aut formarum metaphysicarum in vna re diuisio. Censeo, de nomine esse altercationem, aut inter omnes, aut inter plurimos, *c* qui dum vnicam realem asserunt, realem vocant, quæ non sit á sola ratione.

c Dur. Ocham, Heruæus. Soncin. Caiet. & alij complures.

1912 Ego, vt in hoc distinctionum examine distinctiùs procedam, assero, tres esse species distinctionū, quæ esto vno quasi generico nomine distinctionis realis appellentur, nō pariter tñ omnes reales sūt. Sequunt hę diuisionē,

quæ

quę in rebus ipsis est, Etenim in hoc principio etiam cum aduersarijs conuenio, non esse plura distinctionum genera, quam sint in ipsa re diuisiones. Sed aio, non esse in re qualibet diuisiones pares.

1913 Distinguuntur ergo realiter, cum duę sunt res, & neutrius existentia pendet necessariò ab existentia alterius. Indicat hanc distinctionem actualis rerum separatio, cum loco, vel subiecto dissitę sunt, indicat eandem separatio, quæ si nunquam naturaliter sit, esse certè potest per diuinam potentiam, & ad hanc rem illud *a* Aristotelis interpretare: Si potest alterum sine altero esse, non erit idem.

a Lib.7.Top.c. 1. loco. 15.

1914 Distinguuntur modaliter, quę ad inuicem comparata habent se, vt res, & rei modus. Rei modus res ipsa non est, neq; ipse in se ipso spectatus est propriè res, nisi in quadam latissima significatione, qua quodlibet ens res dicitur. Necesse est ergo, aliqua sit ex hac diuisione distinctio, non realis, qua res à rebus differunt, sed modalis, qua modi differunt à rebus modificatis.

1915 Huius modalis distinctionis dispar est conditio, ac alterius pręcedentis, quæ dicitur absolutè realis; Etenim, esto, possit res sine suo modo, vel naturaliter, vel per Dei potentiam supernaturaliter in re operantem existere; modus sine re nunquam existet. Dicunt hic aliqui, quia modi existentia non est, nisi ipsa existentia rei, sed hoc non placet; Malo, modi existentiam esse ex sua intrinseca natura necessariò dependentem à re, cuius est modus.

1916 Distinguuntur denique formaliter, siuè ex natura rei, quæ vnum faciunt non planè incompositum, ac simplex, sed constans ex pluribus, quorum natura, si seorsim considerentur, vna non est. Neq; est indicium huius distinctionis separabilitas, vel ex parte vtriusq; extremi, vel ex parte alterius, sed diuersitas proprietatum, ex qua principiorum, vndè emanant, diuersitas intelligitur.

1917 Quod spectat ad Veritatem, quę altera est passio entis, remouenda est prius vocabuli ambiguitas. Duplex enim distinguitur à philosophis veritas, vna cognitionis, qua ipsa rei cognitę conformis est, & de hac, quantum satis esse visum est, asserui *b* supra. Nec verò, si de hac ipsa loquamur, probo *c* quorumdam sententiam, qui illam ipsam conformitatis rationem, non in conceptu formali ponunt, sed in obiectiuo. Placent *d* Thomistę meliores, ipseque *e* D. Thom. qui rem hanc ex Aristotelis mente definiens conformitatem collocat inter conceptum formalem, & ipsam rem.

b Lib. 1. c.4.
c Dur. Heru. Iauel. Dom. de Fland.
d Caiet. Ferrar. Soncin.
e 1. contra gẽt. c.59.60. & 1. p. q.16. art. 1. 2.8.

1918 Verum hoc est, quod de veritate cognitionis dico, siuè cognitio speculatiua fuerit, siuè practica, nimirum necesse est illi res respondeat, sicut mensurato mensura. Nec obstat, quod practica cognitio in ordine ad rem cognitam habeat potiùs mensurę rationem, quam mensurati. Etenim habet vtriusq;, mensurę videlicet, quatenùs efficax est; mensurati verò, quatenùs vera est, conformis videlicet suæ regulæ, quia iudicatur esse faciendum, quod reuera faciendum est, vel non esse, quod non est.

1919 Altera veritas rei dicitur, & hæc est, quæ dicitur passio entis, habetq; id,

id, quod commune est reliquis affectionibus, vt non præeat, sed sequatur conceptum entis, in quo sensu verissima sunt illa D. *a* Thomę: quamuis possit ens apprehendi nulla facta apprehensione veritatis; non tamen contrá potest entis veritas intelligi, quin ipsum ens intelligatur. Priorem tamen illum conceptum interpretare de exclusa ab ente veritate abstractiuè tantum, non negatiuè. In quo hæc veritas sita sit *b* supra indicaui. Rem hic expono magis disertè.

a 1. p. q. 16. a. 3. ad. 3.

b Hoc ipso ca.

1920 Est veritas, entis conformitas ad sua prima essendi principia, nimirum cum tale est, quale esse postulat. Non me latet, quanta hic sit sententiarum varietas. Verum censeo, dum vnusquisque in veritatem collimare studiosius voluit, verborum magis factum esse dissidium, quam sententiarum. Principia essendi possumus distinguere, alia intrinseca, alia extrinseca, & vtraq; prima non incommodè dixeris, nam & re vera sunt, vtraque in suo genere.

1921 Intrinseca appello, quæ rem ipsam constituunt, propria nimirum prædicata quidditatiua. Et hinc discas, entis veritatem in re non esse, nisi ipsam entis entitatem, variato solum conceptu, quo idem cum se ipso conferatur, sibiq; dicatur congruere, atq; conuenire. Principia extrinseca sunt diuinæ Ideę, prima rerum omnium exemplaria, & mensura participatę veritatis. Ens ergo, quà conforme est his formis, verum est, cumq; rei cuilibet, si res sit, sua respondeat idea, quicquid Plato dixerit, qui auctore *c* Aristotele, in sua Idearum contemplatione non omnes vidit, nihil res erit, quæ non sit eadem vera.

c Lib. 7. meta. à t. 51.

1922 Hinc habeo in discordi sententiarum varietate concordiam, nam qui desumunt veritatem ex conuenientia cum intrinsecis principijs, verè de veritate philosophantur; Quid.n. dabis, quod id sit, quod esse debet ex suis intrinsecis principijs, & non sit eo ipso verum?

1923 Sed verè & illi ratiocinantur, qui veritatem desumunt ex conformitate ad ideas, vel ad primum intellectum, qui solus est mensura cœterorum. Quod.n. hæc huius rei magis propria principia sint, quam alterius, diuina tãdem, & absolutè prima exemplaria docent, diuinusq; intuitus.

1924 Plurimum alij in hac eadem veritate explicanda vtuntur relatione, qua de quęrunt, realis ne sit, an rationis. Ego relationem conuenientię nõ excludo, qualis qualis ea sit; facit.n. ad veritatis explicationem, dum primus entis conceptus, qua ens est, determinatur ad posteriorem conceptum veri, nõ sine illa conuenientia, veritas tamen fundamento inest, quod pariter de veritate cognitionis dictum volo.

1925 Quę hactenus de rei veritate asserui, ab optimo veritatis magistro tradita sunt D. *d* Thoma, vbi expresse definit, rem quamlibet veram esse, secundum quod actum proprię naturę consequitur. Parum est, didicisse illum hanc veritatem ex *e* Auicenna cum eandem ex magistris melioribus acceperit, D. *f* Augustino, vbi habet, veritatem esse summam principij similitudinem, Diuoq; *g* Anselmo, vbi dicit esse eam in rectitudine quadam, mente perceptibili.

d 1. contrà gent. cap. 60.
e Tract. 1. suæ meta. cap. 6. & tract. 8. ca. etiam 6.
f Lib. 2. de vera relig. c. 36.
g In Dial. de Verit. cap. 12.

1926 Fal-

1926 Falsitas item duplex distingui potest, sicut veritas, videlicet cognitionis, & rei. De falsitate cognitionis *a* alias dictum est; de falsitate rerum hic assero, planè nullam in rebus esse; etenim quicquid est, verum est, quod verò non est, est verè non ens; Cum ergo de vnoquoque verum sit dicere, aut ens esse, aut non ens, quale illud sit, verum erit, verę; enunciacionis materia.

1927 Quæ ergo à nobis falsa in re dicuntur, talia sunt extrinseca quadam denominatione ab errore, quia in formato, formandoque ea de re iudicio sit, aut esse possit. Sic asserit D. Thomas ex verissima D. *b* Augustini sententia. Dixerat is, verum esse id, quod est, & ideò falsum nusquam esse: sed breuem doctrinam clarius ille edisserens: Sicut, *c* inquit, in his, quę sunt, inuenitur quoddam non esse per comparationem ad nostrum intellectum, ita in ijsdem inuenitur quędam ratio falsitatis.

1928 Quod denique spectat ad bonitatem, eam inesse rebus quis neget, cum omnia in bonum tendant, vel *d* Aristotele docente, vel ipsa natura? quid verò sit ea, quæ dicitur entis affectio, quæque illi opponatur malitia, longis contentionibus quæsitum est: vsque adeò hebetes sumus, vt quid amemus, quid detestemur, ignoremus. An sita hæc sit in aliquo enti superaddito, an in relatione, siuè illa realis sit, siuè rationis, definitum est à me satis modò, vbi de veritate quid veri habeam, asserui.

1929 Est ergò bonitas ipsa rei entitas comparata per relationem conuenientię ad appetitum, siuè innatum, siuè elicitum appetentis. Neque me ab hac sententia dimouet nota bonorum *e* distinctio, qua aliquid bonum dicitur, quia in se bonum, alia, quia sunt alijs bona. Omnia enim alicui bona sunt, sed quia Deus Optimus reperitur, qui omnibus bonus est, hoc illud est, quod dicitur in se bonum, non exclusa relatione conuenientię, sed sine limitatione adiuncta.

1930 Proportione non omnino dispari respondet bonum vero, malum falso. Ergo sicut in re nihil est, quod verum non sit, pariter de bono sentiendum est, nihil in re esse, quod bonum non sit. Hanc si philosophiam Manichęi, & Priscillianistæ tenuissent, nihil in rerum cathegorijs mali admiscuissent, nihil, quod à malo principio proficiscatur. Quid referam, quę contrà hos *f* viri sanctissimi, ijdemq; disertissimi scripserunt, audiant, si saltem naturę ductum sequuntur, *g* Aristotelem, vbi tot boni cathegorias facit, quot entis.

1931 De relationibus dubitatum est, an bonę sint, esto reales sint; Inter Theologos agitatur quæstio, vbi de sanctissimę Trinitatis arcano disquiritur. Tam altè ego non aspiro, nisi quatenùs eo me fides, qua Sanctissimum hoc mysterium profiteor, ac tacitus veneror, promouet. In rebus verò creatis relationes bonas esse, tam mihi certum est, quam esse entia, suamque has item facere boni classem, sicut reliquas cathegorias. Bonum, inquit Aristoteles, & in substantia dicitur, & in quali, & in eo, quod est ad aliquid.

1932 Quid verò de entibus mathematicis asseram? Auctor est *h* Aristoteles, boni

a Lib. 1. cap. 4.

b Li. 2. Soliloq. cap. 8.

c 1. p. q. 17. a. 1. ad 1.

d Lib. 1. Ethic. cap. 1.

e Desumpta ex D. Augustino 8. de Trinit. cap. 3. & ex D. Tho. in 2. dist. 27. q. 1. a. 2. & q. 1. de Verit. a. 2. & alibi.

f S. August. in plurib. opusculis cōtra Manichęos D. Tho. 1. p. q. 48. & 49. & ex SS. Patribus plerique.

g 1. Ethic. li. 6.

h Lib. 3. meta. t. 3.

boni naturam in ijs non reperiri hoc ipso, quod immobilia sunt. Huius doctrinæ interpretem a D. Tomam audi: Non est, inquit, vllum incommodum, quod in aliquo ente secundum rationem non sit bonum, vel ratio boni, cum ratio entis sit prior, quam ratio boni. Est ergo de bono Mathematica, quià de ente est, & vbi neglecta boni ratione quęrit in suo ente veritatem, nec motu finem, ac bonum inuestigat, non propterea desinit mathematicum ens esse bonum.

a 1. p. q. 5. a. 3. ad 4.

1933 Mala autem complura dicuntur, & verò sunt, non in sua entitate, sed quà à debita entitate deficiunt. In hoc dissidet à falso malum; & prætereà si spectes conuenientiam, pleraque sunt, quæ cui conueniunt, sunt bona, eademque mala dicuntur alijs, quibus non conueniunt æquè.

1934 Substantia nulli mala est, si quam enim habeat cum alio disconuenientiam, eius fundamentum erit, non ipsius substantiæ ratio, sed aliqua aduersa qualitas. Mali etiam denominatio sæpè extrinseca est, vbi disconuenientiæ ratio non in ipsa re reperitur, sed accipitur ab extrinseco, ab effectu videlicet, quem causat alteri disconuenientem. Optimus quisque iudex dum pœnas exigit à reo, reo malus est, quia pœnæ parum naturæ conuenientes inferuntur.

ENS REALE & rationis.

CAP. XLV.

1935

SPECIES entis sub certis generibus positas contemplaturus, eiusdem aliquas diuisiones præmitto, quia sic entis amplitudo postulat, quia sic ipsa rerum genera distinctè magis sub intelligentiam venient. Prima sit, quæ breuissima est sed adequata diuisio in ens finitum, ac infinitum. Infinitum solus Deus est, finitum quicquid à Deo est.

1936 Eadem est cũ hac prima tributione altera, qua ens dicitur aliud à se, aliud ab alio. A se est Deus, ipsaq; hæc infinitę illius immensitatis ratio perbenè *a* à Theologis notatur, ab eoq; sunt alia omnia, quæ ex infinito essentię Oceano finitis deductionibus deducuntur.

a In 1. p. D. Thomæ vbi de infinitate Dei.

1937 Idem dicis, vbi dixeris ens simpliciter necessarium, & quod non pari necessitate est. Nam quamuis in finitis entibus multa dicantur necessaria, necessitas nulla est, nisi quam Deus esse extrà se liberè voluerit Idem pariter dicis, vbi appellas ens aliud per essentiam, aliud per datam quandam cõmunicationem, participationemq;. Quod per essentiam est, Deus ipse est, in quo solo *b* idem est, esse, & essentia, idem existere, & esse; participat autem de hoc esse creatura, non quia aliquid à Deo distrahatur, vt malè ex priscis philosophis complures, aut opinati, aut locuti sunt, sed quia finita quadam imitatione diuini esse res omnes sunt.

b Ex communi Theologorum doctrina. 1. p.

1938 Deniq; vbi audis, ens aliud increatum, creatum aliud, aliud actus purus, impurus aliud, ac potentialitate admixtus, idem intellige, Deum videlicet ex vna parte, res creatas ex alia. Nec ego diutiùs hic moras traho cum *c* Scotistis, vbi nec finitum, nec infinitum volunt esse Deum, quia quantus nõ est,

c Scot. quol. 5. lychetus, & alij.

est, ipsumq; ens prius diuidi in quantum, & non quantum, mox diuisione facta trimembri, aliud finitum esse in sua quantitate, aliud infinitum, si vspiam detur, aliud neutrum, quia quantum non est. Nego finiti, vel infiniti appellationem esse necessariò alligatam quantitati.

1939 Finiti verò entis species quis certò subdiuidat numero? breuis & ad rem nostram partitio, quà aliud substantia est, aliud accidens, item quà vel in substantia, vel in accidente distinguitur esse, & existere, quà res, & rei modus. Deniq; & substantiæ partes plures sunt, alia materialis, & corporea, spiritualis alia. Accidentium etiam plura sunt genera. Item si latius accipiamus ens, aliud reale est, aliud rationis, neque huius natura ignoranda est, cum eadem sit scientia oppositorum.

1940 Ens rationis, quod est non ens, entis nomen, atq; conceptum habet ex ea facultate, quæ in nobis est concipiendi etiam, quæ non sunt, perindè ac si essent; Nec verò semper temerè comminiscimur, ac fingimus, sed sæpè horum conceptuum occasionem, ac materiam dant ipsę reales res. Vndè ipsius entis diuisio nata est, dicitur enim aliud planè fictitium, atq; chimericũ, aliud certę cuiusdam, ac determinatæ conceptionis.

1941 Primum longam commentationem non desiderat, & verò vsum nullum in scientijs habet, nisi fortè hunc ipsum, vt ab eo alterum contradistinguamus, quod, esto nullius facultatis sit proprium, ac legitimũ obiectũ, vsum certe, in scientijs habet, spectatq; ad metaphysicum, ad hoc etiam digredi, sic enim contraria iuxta se posita magis elucescunt. Illo igitur posthabito, quod quisq; sibi temere fabricari potest, hoc secundum communi omnium consensu ità describitur. Quod habet esse solum obiectiuum in intellectu, conceptuque, præhabito ex re fundamento concipiendi.

1942 Sed quid si in hac descriptione omnes cõsentiant, mox vbi distinctiùs edisserendum est de huius entis natura, alij alio abeunt? *a* Non nemo diligẽtiùs hanc rem intuitus, ne in explicanda definitione laboret, negat, ens rationis vllo modo dari; Nam si est ens, reale est, non rationis, si non est ens, cur ens dicitur, & ad instar entium definitur? Sed puerilis est ratiocinatio; Aio esse ens, sed quia non simpliciter, nec reale, propterea addi rationis, vt ex addito prioris termini notio accipiatur.

a Apud Suar. Disp. 54. meta.

1943 Ergo quęritur, quid sit tandem hoc, quod allata descriptione minus vniuersaliter adumbratur. Non probo, quod *b* aliqui dicunt, nihil esse præter extrinsecam denominationem ab actu intelligendi. Etenim sola extrinseca forma nulla ratione denominat subiectum, nisi aliquem cum ea nexum, & coniunctionem habeat, aliquid igitur præter extrinsecum rationis actum, ponendum est. His adde, quod ens rationis à ratione nomen habet. Benè est inquiunt, & illa pariter extrinseca forma rationis actus est. Sed neq; hoc placet; nam quid tandẽ si forma extrinseca denominans nõ sit rationis actus, sed alterius potentię, v.g. tactus visus. an entia rationis erunt, & non à ratione?

b Dur. in 1. dist. 19. q. 5. nu. 7.

1944 Nec item probo aliorum dicta, qui, vbi intellectus circà aliquod obiectum operatus sit, aiunt, exinde in re cognita formam quandam de genere qualitatis intelligi, eamq; esse ens rationis, quia re ipsa non est, sed esse intelligitur.

gitur. Equidem non video, quę pro re intelligenda, eiusq; statu explicando, quatenùs intellecta est, sit necessitas huius qualitatis addendę. Sit hoc, vt isti volunt, ens rationis; Fictitium tamen, & chimericum, non illud, quod ego dixi, habere in re sui conceptus fundamentum, & de quo hic disputo. Nam si de figmentis agatur, quid non erit tandem ens rationis?

1945 Mea igitur sententia est, ens rationis esse relationẽ rationis, in re conceptam, circà quam præcedens aliqua operatio versata est. Ab operatione, tanquam à forma extrinseca fit denominatio; relatio verò vim habet necessarij nexus, vt extrinsecum ab extrinseco denominetur.

1946 Respondet operatio rationi fundandi, quæ in realibus relationibus ab actione redditur, & fundamentum relationis concipiendę ex ipsa eadem operatione petitur, cœterùm relatio in re denominata concipitur, eiusq; terminus est operans.

1947 Cauendum hic est, ne quia obiectum dicit ex sua natura relationem ad potentiam operatricem, vna relatio cum altera confundatur; etenim hæc obiecto conuenit, etiamsi nulla fuerit circà illud actualis operatio, sicut scibile dicitur etiam esse id, de quo hactenus scientia non est, sed esse potest; Altera verò relatio, quam requiro in ente rationis, in re non prius cõcipitur, quam pręcesserit actualis operatio circà rem.

1948 Hinc verò facilè deducitur, qua nostri intellectus operatione ens rationis fiat. Ea est intellectus nostri vis, vt nõ solum directè in res, quæ sub eius notitiam cadunt, feratur; vel in notitias aliarum facultatum, quibus præditi sumus, sed se etiam supra suas operationes reflectat, quamobrem non immeritò a Plato illum aliquando circulum appellauit. Pro hac ergo facultate, vbi ens rationis ex ipsa rationis operatione denominante concipitur, non fit, nisi per actum reflexum.

a In Timęo vel de generatione mundi.

1949 Per directum verò fieri potest, cum operatio, quę circà rem versata est, non ipsius intelligentiæ fuit, sed alterius facultatis. Actus ergo rationis necessarius semper est, vt sit ens rationis formaliter; nam antè ipsum non est, nisi fundamentaliter, & sanè secum ipsi pugnant, qui volunt, illud fundamentale esse ens rationis, nam esset idem à ratione, nec à ratione.

1950 Quęri etiam solent entis rationis causæ, quasi verò causas habeat id, quod esse non habet; habet verò aliquales. Subiectiua est ea, in qua relatio concipitur; formalis ipsa relatio, cuius species ex termino desumitur; efficiens intellectus; finalis ea, gratia cuius ens rationis fit, cognosciq; potest ex entis rationis vsu in scientijs tractandis.

1951 Valet enim ens rationis ad nostram in intelligendo tarditatem, & obscuritatem, vtcunq; subleuandam, illustrandamq;, sic.n. res distinctius intuemur, vbi ex non arbitrarijs figmentis id, quod in fundamẽto est discernimus. Et ex hoc capite Deus, qui in intelligẽdo perfectissimus est, qualis in essendo, non indiget entis rationis adminiculis. Sed redeo nũc ad reales species entis, spectando prius hæc naturalia, vt ad intelligentias tandem, & ad ipsum Deũ, quantum fas est de eo naturaliter philosophari, deueniam.

ESSEN-

ESSENTIA, *& Exiſtentia.*
CAP. XLVI.

1952 PER eſſentiam vnumquodque eſt, tanquam per propriam formam,& rationem; per exiſtentiam habet eſſe extrà ſuas cauſas,qua ratione proprio quodam modo dicitur eſſe id, quod exiſtit,ideſt eſſe ſimpliciter. De creatis, & finitis loquor, de quibus certum eſt, non eam habere ſimplicitatē ſuæ perfectionis,quam habet ens infinitum, & increatum, in quo ratione ratiocinata diſtingui quidem poſſunt eſſe, & exiſtere, ſed maiori diſtinctione non item. Maior verò videtur eſſe in entibus creatis hoc ipſo, quod compoſita ſunt,& à diuina ſimplicitate logiſſimè diſtant.

1953 *a* Complures ſunt, qui exiſtētiam ab eſſentia diſtinguunt realiter; ſed ambiguitas eſſe poteſt in acceptione huius diſtinctionis, nam apud multos realis dicitur ea omnis, quæ à ſola ratione non eſt,& in hoc ſenſu ſi loquantur non abnuo, ſolum diſplicet termini ambiguitas.

a D. Tho. 1. p. q. 3. a. 4. de ente & eſſentia. cap. 5. & alibi. ſequuntur antiquiores Thomiſtæ.

1954 Quod ſi quis contendat,diſtinctionem eſſe,quę propriè realis dicitur, id mihi nunquam perſuadebit,quia exiſtentia rei modus eſt, nec per vllā potentiam ſeparari ab eſſentia poteſt,ità vt ſuperſit,quod ad diſtinctionem verā realem neceſſarium eſt, vt *b* alibi aſſero.

b Hoc eod. lib. 2. cap. 44.

1955 Diſtinctionem rationis *c* alij inter hęc aſſerunt,nimirum in ente,quod exiſtit,eſſentiā per ſe ipsā dare eſſe,& in ſe ipſa habere, vt ſit extrà ſuas cauſas; diuerſitatem verò cōceptuum eſſe,quia prout eſſentia,eſt entis forma, prout exiſtētia eſt actualis entis forma. Quod ſi cū exiſtētia cōparetur eſsētia nōdū exiſtens,monent hi,diſtinctionē eſſe maiorē,quā à conceptu,videlicet,qualis eſt inter non ens,& ens,quia,inquiunt,eſſentia dum non exiſtat, nihil eſt. Im-

c Aleſ. 7. meta. & complures alij apud Capr. in 1. diſt. 8. q. 1.

probata

probata est à me hæc posterior cõclusionis pars *a* alibi eo lectorẽ trāsmitto. *a Hoc lib. 2. c. 43.*
1956 Sed si loquamur de essentia existẽte, adhuc maiorẽ requiro distinctionẽ, quā per cõceptū; modalẽ dicerẽ, si separata, destructaq; existẽtia, diceretur essentia simpliciter esse, idq; suadet existẽtię natura, q̃ ab ijs ipsis, q̄ negāt hāc distinctionẽ, cõcipitur ad instar modi. Sed quia, sublato hoc mō, desinit ipsa res esse simpliciter, nec essentia retinet esse, nisi secūdū quid. i. in potẽtia agentis, non approbo *b* eorū sententiā, qui hęc duo modaliter distinguunt. *b Soti 2. Phys. q. 2. & quorundam aliorum apud Suar. disp. meta. 31. Sect. 1. nu. 11.*
1957 Malo igitur asserere, distingui hæc duo inter se formaliter, seù ex natura rei ità vt essentia sit rei forma metaphysica, per quam est, existentia sit necessarius essentiæ modus, non quia necessariò existat, sed quia ea non est simpliciter sine hoc modo, sed solùm in potentia.
1958 Modū cū dico, intellige imperfectionẽ existẽtię, quę nō est propriè ẽs, sed entis ens. Cū verò dico necessariū, eūdẽ intellige, tanquā formā dantẽ essentiæ esse simpliciter, in quantū talis creatura est capax reduci de potentia in actum. Cum deniq; assero, distingui formaliter, intellige in ipsa distinctione alterius ab altera dependentiam, ità vt nec essentia sine existentia simpliciter sit, aut esse possit, nec existentia sine essentia.
1959 Cæterum quod non sit satis hæc duo distinguere solo conceptu, illud mihi argumento est, quod de rei quidditate, & intrinseca ratione, non solum prout in mente est, sed prout in re ipsa, non est existentia rei, vt memini me *c* alibi asserere. Qui enim tandem fieret, vt creatura non existeret, si de eius quidditate esset forma existentiæ? *c Supra cita. c. 43.*
1960 Sed instas; Ergo existentia est accidens rei. Quid si concedo totū? Sed ne perge vlterius, indagando, cuius nam prædicamenti sit accidens; qua in re nonnulli, qui à rei quidditate existentiā excludūt, modo ad vnū, modo ad alterū prędicamẽtū recurrūt. Sed nihil opus est recursu. Est.n. existẽtia rei modus eiusdẽ naturę cū re, cuius est modus. Accidẽtalis dr̃, q̄a nō est de esẽtia, substantialis tñ est, si sit substãtiæ modus, & accidẽtalis, cū est modus accidẽtis, & in hoc sẽsu intellige, ꝓbatos *d* auctores, cū dn̄t existẽtiā naturę accidere. *d D. Tho quodl. 2. art. 3. ex doctrina Cõment. 5. meta.*
1961 Conuenit existere, non solū substantijs completis, sed etiā incompletis, nec solū perfectioribus accidẽtibus, sed etiā imperfectioribus, in summa omni, quod actu sit, quantumuis diminutam, & imperfectam habeat naturam. Dispar verò est existentiæ ratio, pro rerum disparitate.
1962 Ipsa tamen existentia non existit per aliam existentiam, sed se ipsa, sicut accidit in alijs similibus formis, & hinc est, vt non pari ratione distinguas in existentia esse possibile, & esse actuale, sicut in alijs entibus, in quibus esse possibile intelligitur in ordine ad quasi quandam receptionem existentiæ distinctæ, esse actuale in ordine ad eandem existentiam quasi receptam.
1963 In corporeis existẽtia totius nihil est distinctū ab existentia partiū, sed sicut ipsę partes faciunt vnum se ipsis, ità partiales existentiæ faciunt vnam totalem, aptæque ipsę sunt se ipsis vniri, sicut partes vniuntur, videlicet, vel ad faciendum vnum simpliciter, vel solū vnū per aggregationẽ. Hinc habes, dari rerū existentias, sicut dantur rerū naturæ, s. alias simplices, aliàs cõpositas. Et quæ est in rebus diuisibilibus possibilis dissectio partiū, vel secūdū

entitatem,vt in materia,& formis materialibus, vel secundum extensionem, aut intensionem,vt in quantitate,& qualitatibus,est item discretio existentiæ, quæ rem semper sequitur,quandiu actu est.

1964 Cum sit existentia rei modus,sequaturq; illius naturam, sicut ipsę res specie differunt inter se, aut etiam genere, ità pariter de existentijs philosophandum est,s. proportionaliter sese habere existentiam vnius,comparatam ad existentiam alterius,sicut se habet res ad rem.

1965 Effectus igitur formalis existentiæ, qui est dare esse actuale, non dicit quid vniuocum,sed analogicum,quatenùs est ab existentijs, solum analogicè conuenientibus in esse constitutiui in actu. Quod si ex hac assertione inferas,existentiam cum existentia conuenire quodammodo genericè, & habere sub eo genere differentiam,per quam differat,nõ repugno, si loquaris de nostris conceptibus,& non de veris,ac proprijs generibus, & differentijs.

1966 Facilè concedunt philosophi, qui negant dari in re naturas vniuersales,esse aliquid in ijs,per quod cõtrahãt ad esse singularis, & indiuidui, quod appellant principiũ indiuiduationis:est videlicet illud,à quo natura postmodum per conceptum separatur,vt fiat de singulari vniuersalis.

1967 Sed quid hoc sit,longis enimuerò discussionibus examinatum est,fueruntq; vt fit,sententiæ capitibus fermè pares.Incido primũ in *a* quosdã, qui opinantur,nihil esse ab ipsa natura distinctum, nisi mente, ac conceptu. Sed hi placere mihi nulla ratione possunt, cum sciam, vnum indiuiduum ab alio differre,nemine cogitante, Qui verò differãt, cum in natura nulla differentia sit,cum in diuiduatio nihil addat naturæ?

a Nominales Ochã, Gab. & alij in 1. d.2.

1968 Nec verò satis est ponere negationem, qua vnum indiuiduũ dicatur ab alio differre,quia vnum non est aliud, nam huius negationis fundamentũ quæritur,quod & positiuum esse debet,& in natura,prout natura est,esse nõ potest.Positiuum,inquam,quia res ipsæ singulares, quarum vna dicitur non esse alia,positiuæ sunt;In natura verò,qua natura est,nulla est radix huius negationis,quia plurium indiuiduorum sola indiuiduatione distinctorum natura,quantum est ex se,aut vna,aut indifferens est.Hoc verò est, quod dicitur, vulgari vnitatis descriptione, Vnum est,indiuisum in se, & diuisum à quolibet alio,habens scilicet in se aliquid positiuum, per quod quodammodo sibi vniatur,& non sit quid vnum cum alijs extrà se.

1969 De substantijs materialibus opinãtur cõplures, *b* earũ principiũ indiuiduationis esse materiã signatã.Nec verò negare possũ, quin me plurimũ moueat horum doctorũ auctoritas, cũ præsertim ità loqui videantur, etiam auctore Arist.sed libet ex huius dictis,eorũ sententiã interpretari. Ea, inquit *c* Arist.vnũ numero sunt,quorũ vna est materia.Loquitur de his,quę sũt vnũ cõtinuatione, apta.vz.vniri,ac postmodũ diuidi,de q̃bus ibidẽ frequẽtissima mentio Arist.est,hęc ergò vnũ numero sunt, quandiù materia quãtitatis beneficio vna est,indiuisa in se,& diuisa à qualibet alia materiali substãtia; Nõ est vnitas formaliter,ipsa materia quãta, sed ex materiæ quãtæ continuatione illa cognoscitur, vndè dici verè potest indiuiduationis principium ex signata materia facilè intelligi,& in ea situm esse, tanquam in signo.

b D. Tho. 1. p. q. 3. ar. 3. opuscu. de ente, & essentia c. 2. & communiter Thomistæ.
c Lib. 5. meta. t. 12.

1970 Ma-

1970 Malũt *a* alij,in iisdẽ materialibus substãtijs principiũ indiuiduationis esse substãtialẽ formã. Nõ placet hoc placitũ, quia à substãtiali forma est rei species, prout materię adiũcta fuerit, deq; ipsa forma quęri debet, vndè hẽat, vt sit vna numero, & singularis. Quid enim, si formæ darẽtur vniuersales, quę vniuersali materiæ adiunctæ naturas constituerent vniuersales? Fateor, hę nõ dantur, sed cur tales non sint istæ, quæ dantur, non ex ipsa ratione formę, quę eadem esset in formis vniuersalibus, sed ex aliquo alio formæ superaddito assignandum est; Illud ergo est, vndè materialis substantia vna sit.

a Auer. 1. de Anima. & lib. 2. Cõ. 7. & seq. sequuntur Auerroistæ.

1971 De materialibus accidentibus philosophantur *b* alij eadẽ in re, habere suam indiuiduationem à subiecto. Hanc etiam sententiam libet in bonam partem accipere; Peripatetica.n. doctrina est, accidentia habere totũ suũ esse in subiecto; sicut ergo in eo habẽt esse specificũ, ità & esse indiuiduũ. Intellige tamen, ex subiecto non tam esse formam, differentiãq; indiuiduationis, quam indicium, ac signum.

b D. Tho. 1. p. q. 29. art. 1. Opusc. 29. in fine quodl. 7. a. 19.

1972 Si.n. cõiter de accidẽtibus loquamur, excipiendo tñ relatiua quędã, quæ nõ tã sunt, vt in subiecto sint, quam, vt per ea subiectũ ad aliud sit, itẽq; species intẽtionales, aliaq; naturę nõ absimilis, vt lumẽ, sonus ẽt quæ nõ tam gratia subiecti sunt, quam gratia obiecti, si inquam de alijs perfectioribus accidentibus in communi loquamur, cum eiusdem speciei sunt, si in vno subiecto sint, sunt etiam eiusdem numeri, vt non malè hinc asseras, quandam indiuiduationis notam ex subiecto in his accipi.

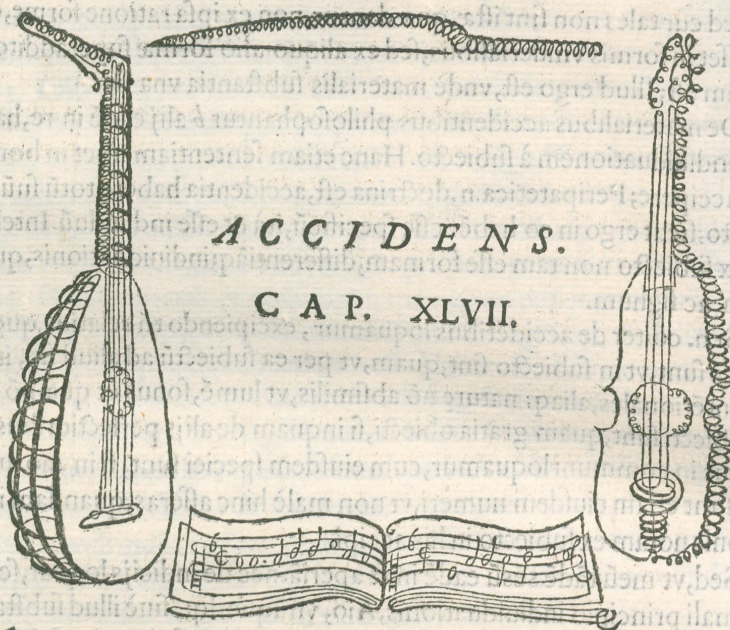
1973 Sed, vt meũ tãdẽ sẽsũ eadẽ in re aperiã, nec de indicijs loquar, sed de ipso formali principio indiuiduationis, Aio, vnũquodq;, siuè illud substantia materialis fuerit, siuè spiritualis, siuè accidens perfectũ, siuè imperfectũ, siuè res, siuè rei modus, siuè natura, siuè naturę gradus, aut proprietas; quicquid sit, dummodo Deus non sit, singulare esse, & indiuiduum formaliter, per distinctam existentiæ formam, per quam habet simul esse actu, & esse numero vnum. Hoc illud positiuum fundamentum est, in quo, & quædam quasi vnio eiusdem ad se ipsum fundatur, & negatio paris vnitatis ad alia, quæ ipsum non sunt.

1974 Vbi verò materiatum aliquid ratione quantitatis, entitatisq; materiæ, & formæ vnum quid est per vnam formam existentiæ, mox verò diuiditur, & fit duplex; item cum plura disiuncta sunt, mox vniũtur, & vnum fiunt, nihil planè necesse est addere ipsi existentiæ, quæ, quia sequitur naturam rei, cum res continua est, dat esse vnum se ipsa formaliter; cum res diuiditur dat esse vnum singulis partibus, sui partibus formaliter; cum res diuisæ rursus vniuntur, dat esse vnum sui partibus in vnam existentiam vnitis. Hanc existẽtiam si appelles hæceitatem, dummodo nihil præter existentiam ponas, non me admodum mouet, nec mihi tanta est hic solicitudo vocabulorum.

1975 Argumẽtatur nõ *c* nemo cõtrà hãc sententiã, quia si existẽtia est principiũ indiuiduationis, cõtrahet veluti actus naturam, quasi potentiã ad esse singulare, sed ipse hic actus singularis est, & præsupponit potentiam singularem, non ergo potentia per illum singularis est, aut si ipse per se ipsum, quid ni etiam potentia per se ipsam? Sed nec noua est argumentatio, nec nouam

c Suar. disp. meta. 5. Sect. 5. nu. 4. & 5.

postulat solutionem; Quà n. dicitur, quod actus singularis est, est perindè ac si diceretur albedo alba; quà dicitur præsupponi potentiā singularē, dicitur falsum; natura enim se ipsa est in ratione essentiæ, nec singularitatem habet, nisi prout per hanc formam determinatur ad esse singularis hoc ipso, quod ponitur in actu extrà suas causas.

ACCIDENS.

CAP. XLVII.

1976 NTER diuisiones entis retuli *a* suprà adęquatā partitionem in substantiam, & accidens; hic quia distinctā eiusdē illius generis notitiam exquiro, per gradationē à speciebus ad primum, & perfectissimū entium Deum, adnoto quæ omnibus accidentibus cōmunia sunt, mox ipsarum specierū rationes inspectabo. Illud præmoneo, quęcūq; sit communis ratio accidentis, non esse conceptu obiectiuo vnā, nisi analogicè, siuè accidētis noīe cōprehendas, quod verā habet naturā accidētis, & diuidi solet in nouem genera prædicamentalia, siuè quicquid extrà rei essentiā est, quod comprehendit etiam substantiales partes, & modos.

a Hoc eod. lib. 2.c.45.

1977 Sed loquor ego de accidente, quod in sua entitate, & natura accidēs est; certū verò est, cōem huius rationē, per quā à substantia distinguitur in ordine aliquo ad subiectum consistere; hinc accidens ex eo, quod subiecto accidat dictum est. Sed est accidentia, siuè inhęrētia duplex, alia actualis, per quā actu in subiecto inhęret, alia dicitur aptitudinalis, per quam etiamsi actu non inhæreat, aptum tamen est inhærere.

1978 Non placet *b* eorum sententia, qui de ratione accidentis volunt esse inhærentiam actualem; Nec vero ea stare potest cum veritate catholicę fidei, quæ in augustissimo Sanctiss. Euch. Sacramento vera accidentia agnoscit à suo naturali subiecto naturaliter separata. Nec in eo vim mihi facias,

b Fermè communis apud antiquos Philosophos.

uod in hoc qualitates panis,& vini pro subiecto habeant quãtitatem; Nam uantitas accidens est, subiecto indigum, nec est aliarum qualitatum subiectum connaturale,& illud primum,quod in suo naturali statu postulant.

1979 In aliud extremum est *a* alia sententia, nullam inhærentiam, neq; actualem,neq; aptitudinalem esse de ratione accidentis. Non negant hi,accidens inhærere,aut posse inhærere;sed negant,vllam siuè actualẽ, siuè aptitudinalem inhærentiã includi in ratione accidentis,vt accidens est;s.quia quædam accidentia reperiuntur,quæ sunt ad aliud,vt relatio,alia, quæ sunt ab alio vt actio,& si quæ sunt similia,de quorum cõceptu nõ est esse,vel esse posse in alio.Ponit hæc sententia falsum principium,idest accidentia, quæ sunt ad aliud,vel ab alio,non esse in alio.

a Scoti 7. met. q. 1. Anto. Andr. ibid. & quorundã aliorum.

1980 *b* Dico igitur,de cõmunissima ratione accidentis esse inhærentiã aptitudinalem,qui est ordo essentialis,& necessarius ad subiectum, vt actus, non qualiscunq;,sed inhæsiui ad potentiam.

b Ex cõmuniori sentẽtia, præsertim Thomistarum,& latè Caiet, opusc. de ente & essentia c. 7. q. 15.

1981 Sunt cõplura accidentia,quę etiam actualiter inhærent,ità vt nec per Diuinam potentiam possint separari; sed hæc inseparabilitas nascitur ex imperfectione existentię,non ex eo,quod actualis inhęrentia sit de eorũ essentia. Sic illa,quæ per Dei potentiã separantur nõ id habent, quia minus postulãt actu inhęrere,quam alia accidentia inseparabilia; sed quia perfectiorem sortita sunt existentiam, minusq; dependentem ab existentia subiecti.

1982 Cũ verò accidens actu inhęret,se ipso inhęret, & non per aliquid sibi superadditum:scilicet se ipso inhęrere aptum est, vbi sortitum sit proportionatũ subiectũ; Pari ratione,vbi à subiecto separatur, & extrà illud à Deo cõseruatur,nihil intrinsecũ amittit,per quod prius actu inhęreret. Qua in re sequor probabiliorem sententiam ex duabus, quas *c* alibi proposui, actum videlicet & potentiam se ipsis vniri apta nata esse,& non per superadditã vnionem. Quod si quis vnionem in formis substantialibus admittat, non video, cur hic modum aliquem actualis inherentię debeat excludere.

c Hoc eod. li. 2. cap. 5.

1983 Accidẽs per hãc aptitudinẽ,quã in sua ratione cõmunissima includit, respicit,vt subiectum primum,substãtiam,sed mutuus respectus est,si loquamur de substantia creata, quæ s. non minus ipsa facta est ad accidentia substentanda,quam factum sit accidens ad substantiam actuandam.

1984 Pro mutuo respectu sunt hæc duo simul natura, sicut quęcunq; alia relatiua,formaliter accepta, vt relatiua sunt. Huic verò nihil obstat id, quod dicitur alicubi ab *d* Aristotele,substantiam esse priorem accidente, ratione, cognitione,tempore,& natura.

d Li. 7. met. t. 4

1985 Dictum verò sic intellige;substantiã esse priorem ratione,quia necesse est,inquit Aristoteles,in cuiusque ratione inesse rationem substantiæ scilicet in corporibus physicis, in quibus singulis prædicamenta complura distinguas,prima rei ratio substantia est. Hoc ipsum est, esse substantiam priorem cognitione,quia ex rei ratione innotescunt postmodum passiones. Hoc est, esse eandem priorẽ tpe, nõ quia reperiatur vnquam substantia sine accidẽte sed quia tẽporarius rei ortus primo cadit supra rei rationẽ, quę in substantia est, & per quam prius v. g. est homo, quam sit per qualitatem homo qualis.

Hoc deniq; est esse substãtiam natura priorem, quia in sua entitate est primũ fundamentum accidentium.

a Lib. 1. c. 3.

1986 Diuiditur accidens in nouem prędicamenta, vt *a* alibi asserui, sed memini me ibidem addere non esse huius diuisionis rationem rigorosè examinandam, quam quasi per manus traditam ab antiquis, voluit Aristoteles retinere. Fateor potuisse hanc contrahi, potuisse dilatari, item alia methodo potuisse nouas institui partitiones pro diuersa accidentium natura, pro diuersis eorundem modis, quibus accidunt, quibus insunt, quibus abesse, vel non abesse possunt. De his accidentibus dicta sunt multa per occasionem in physicis, solum aliquid superest de quantitatis, & relationis ratione asserendum.

b In prædicã. de quanto, & lib. 5. meta. t. 18.

1987 Duas quantitatis species in idem reponit prædicamentum *b* Aristoteles, vtranq; in suas species subdiuidendam, idest quantitatem continuam, & quantitatem discretam. Quod spectat ad quantitatem continuam, vbi descriptionibus agitur, vix quisquã est, qui ignoret quid ea sit, sed in assignanda ratione formali maior est iudiciorum diuersitas. Arbitrantur *c* aliqui, esse rationem mensurę: Non probo; Nam cum mensura non sit, nisi prius ipsa certis finibus terminetur, quantitas habet suum verum, ac proprium esse quantitatis, independenter à nostra vlla terminatione.

c Apud Ant. Andr. sine præd. Quant.

d Scotus, & alij in præd. Quant.

1988 Sunt *d* qui eandem rationem reponant in eo, quod quãtitas diuidua est. Sunt, qui in eo, quod habeat partes extrà partes. Sed dixerim potiùs rationem hanc sitam esse in vna non interrupta extensione in ordine ad locũ, Etenim hæc est prima huius quantitatis ratio, eademq; propria; Propria, nã cum plura sint, quæ extensionem habere dicuntur, ordinatè tamen ad locũ habet solum corpus quantum, & alia, ratione quantitatis; Prima verò, quia prima hæc est origo diuisibilitatis, & aliorum, quæ quantitati tribuuntur.

e Apud Suar. d. 41. Sect. 1.

1989 Quod spectat ad quantitatẽ discretam, quę dicitur numerus, sunt qui *e* negent, eam esse speciem quantitatis, quia est aggregata temerè congeries rerum numerabilium. Sunt, qui contendant, non minus esse quantitatis speciem, quam sit ipsa quantitas continua. Neutrum vsquequaq; approbo, est casualis plurium aggregatio, sed in qua fundari possit vera, & realis species quantitatis.

1990 Volo igitur in aggregatione plurium quantorum stare hanc veram, & realem speciem quantitatis, cum intellectus, quæ plura sunt, & nullo ad inuicem alligata vinculo, in vnã collegerit summã, quæ certa, & finita certum facit numerũ, cuiuslibet vnitatis additione, vel detractione in aliam numeri speciem variandum. Necesse est, ea quę numerantur quanta esse, siq; talia non sint numerum facient, itemq; realem, sed transcendentalem, prędicamentalis enim in quantitate continua, quasi in fundamento nititur.

1991 Vterq; verò numerus, siuè prędicamentalis sit, siuè trãscẽdẽtalis, collectionem ab intellectu exposcit. Quod si quęras, cũ prędicamentalis numerus duo dicat, i. res numerabiles quantas, & earumdem collectionem, quid primariũ dicat, quid secundarium Aio, dicere ipsã realitatem rerũ numerãdarũ primario, sed hanc non sine collectione per intellectũ numerãtẽ. habet n. hæc numeratio vim cõditionis, sine qua nõ, & instar vltimi complementi.

1992 Diffi-

1992 Difficilis est ordinatio prædicamentalis quantitatis; cum ratio quãtitatis cõtinuæ distet à ratione quãtitatis discretæ; sed ordinatur tñ, quatenus extẽsio est vna cõis generis ratio. Nec verò laborãdũ est, vniuocè ne hæc vna sit, an analogicè, quia nec ipse Arist. rem tanti facit. Vnã ego esse dixerim, abstrahẽdo ab vnitate rei, quã hẽt quãtitas cõtinua, & vnitate rationis quã hẽt discreta, satisq; hæc est ad simili quadam ratione philosophandũ de extensis, siuè positionem habeant ad inuicem in partibus quantis, siuè non habeant.

1993 Subdiuiditur quantitas continua in tres species, lineam, superficiem, corpus, quæ infimæ species sunt; discreta verò in tot, quot sunt numeri numerabiles, finiti in infinitum.

1994 Est alia ratio potior, cur numeri sese excedentes dicantur, specie differre, non autem, quæ se excedunt in quantitatibus cõtinuis, vt plures lineæ, plures superficies, plura corpora. Ratio verò magis constat ex quadam ordinatione mentis, quã ex re ipsa, cũ numerus sine mente nõ sit. Vbi.n. mens vni numero addiderit vnitatẽ, vel detraxerit, fecisse potuit ex pari imparẽ, aut ex impari parẽ, atq; ideò, vel æqualiter diuisibilẽ, vel indiuisibilẽ, quæ mutatio nouas censetur inducere proprietates, ex quibus nouã esse speciẽ discas.

1995 Dictũ est alicubi à D. *a* Tho. vnitatẽ esse formã numeri. Dictum acriter impugnant *b* aduersarij, qui enim sit forma, & ratio numeri id, quod numerus non est, quod indiuiduũ, & impartibile? Sed nolo hic isti impugnatores amplius laborẽt. Aio rectè dici, vnitatẽ numeri formã non quamlibet, sed vltimã. At vltima (inquiunt) nõ datur. Paucis vos moror. Vltimam appello, quæ vltimo addita, determinatũ constituit numerũ. An nõ si tribus addatur vnum, fiet quaternarius? Quid verò est, quod quaternarium constituit, nisi hæc vltimo addita vnitas? hæc ergo numeri forma propterea dicitur.

a 8. meta. in t. 10.
b Aureol. apud Capr. in 1. d. 24. q. 1. concl. 5. & alij, quibus Thomistæ optime satisfaciunt.

1996 Vbi de relationibus dissero, de his loquor, quæ rebus creatis tribuũtur, etenim de diuinis, quibus tres ęternæ personę, cõstituũtur, ac distinguũtur sublimior est philosophia, quã quę, hic à me tractatur. Tribuũtur verò creatis rebus quędã à nostra mẽte, & cõceptu, quę dñr relationes rationis, alię pręesse dicuntur, antequam cognoscantur, & ex his quædam prędicamentales sunt diuersæ videlicet naturæ à reliquis prædicamentis.

1997 Hæ mutuæ dicuntur, cum ex parte vtriusq; relatiui prædicamentalis relatio est, non mutuæ, cum ex parte vnius relatio est vera, & realis, ex parte verò alterius rationis tantùm. Et quidem vtrumq; euenire potest; scilicet vt se pariter aliquando termini respiciant, aliàs verò non item.

1998 Aequiparantiæ dñr, cũ vtrinq; vnius rationis relatio est, disquiparãtię, cũ pro terminorũ differẽtia differunt in sua specie, vel quasi specie. Certa.n. est, vt *c* alibi asserui relationis cognoscendæ regula ex termino, ad quem est secundum totum esse, quod habet.

1999 Sũt, & plures, quã vulgo esse credãtur, qui prędicamẽtales relationes è medio tollunt, s. non solum ij, *d* qui eas expresſè negarũt, sed alij, etiã, qui eas à fundamento non nisi ratione distinguunt. Et verò ingens horum numerus est, qui si ad numerum traherent Aristotelem, me etiam facilè perducerent. Sed cum velit Aristoteles, relationem esse verum, & proprium accidens,

c Lib. 1. c. 3.
d Apud Ammon. Alb. & alios Com. in c. de ad aliquid.

suumq; constituere prædicamentum à substantia, quantitate, & qualitate distinctum, assero relationes prædicamentales dari, & à suo fundamēto plusquam ratione distingui.

2000 Fateor naturam, quam relationes habent, imperfectam esse, ac diminutam, idq; vix *a* quisquā est, qui non viderit; Quia tamē aliquod esse habēt, adesse possunt subiecto, mox abesse ab eodem, certis stantibus, aut sublatis conditionibus, proq; imperfectione existentiæ habent, vt stare nō possint per vllam potentiam à subiecto separatæ. Si ergo separabilitatem spectes, distinguuntur à subiecto modaliter, sed quia in subiecto habent potius formæ rationem, quam modi, si quis hinc faciat appellationem, & dicat formaliter distingui, non hæreo in nominibus.

a Tradit expressè Auer. 12. meta. Cō. 19. D. Tho. 4. cōt. Gēt. c. 14.

2001 Duæ rationes in qualibet relatione distingui solēt, vna dicitur, esse in, per quā scilicet in subiecto est, altera dicitur esse ad, per quam habet, vt referat subiectū ad terminū; sed non sunt hę duæ rationes distinctæ, nisi cōceptu, quia enim prædicamentalis relatio tota accidens est, & tota ad aliud, ipsum esse in, erit esse ad, & ipsum esse ad, erit esse in. Et quamuis natura prius sit esse in, quam esse ad, quia tamen illud ipsum esse in, est quid analogum ad omnia accidentia, hoc ipsum indicat, in relatione idem esse, esse in, & esse ad.

2002 Prædicamentalis relatio in subiecto, in quo est, verè, & propriè non causatur, sed emanat, ac fluit positis conditionibus requisitis. Quoniā tamen vtcumq; accipit esse ex his cōditionibus, relationis causæ dici possunt illæ ipsę, quę sunt causę requisitorū, vt benè alicubi dictum est á D. *b* Thom.

b In 1. d. 30. q. 1. ibid. Capr.

2003 Nihil verò refert, quandò, & vbi operētur eę causę, quę huiusmodi requisita ponunt; nam nō attingunt sua operatione relationem immediatè, sed alios effectus, ad quorum existentiam relatio satis habet, vt possit existere. Pari ratione philosophandum est de corruptione relationis, scilicet illud ipsum, quod tollit aliquid ex requisitis, dicitur suo modo relationem tollere.

2004 Requisita ad relationē *c* prædicamentalē hæc esse censeo, Ex grauissimorum *d* Doctorum consensu. s. vt fundamentum sit ens reale, realiter existens, itē vt terminū habeat realē, ac realiter existētē, Pręthereà, vt inter fundamentum, & terminum, distinctio realis sit. Deniq; vt ratio fundandi non pendeat ab operatione intellectus, sed se teneat ex parte fundamenti, vel termini, vel vtriusq;. Horum requisitorū rationes facilè habes ex natura relationis.

c D. Tho. in 1. d. 30. Sonc. 5. Meta. q. 29.
d Scotus in 2. d. 1. in 4. d. 6. cum suis.

2005 Quæsitum est à nonnullis, an possit relatio in relatione fundari. Affirmant *e* aliqui, sed vereor, vt se hi tueantur à multiplicatione, relationū in infinitum. Malo igitur dicere cū *f* alijs, non esse idoneū fundamentum relationis relationē, non quia cum sit ad aliud, non possit esse sub alio, sed quia imperfectissimę entitatis est nec habet in fundamento illā realitatē, quam postulat. Eadem est ratio, cur non possit esse relatio inter distincta solum formaliter, scilicet, quæ sic distinguuntur vnicam habent entitatem, relatiuum verò ad aliud est verè, & propriè aliud.

e D. Tho. 1. p. q. 42. & 45. lib. 3. contra gent. c. 18. cum suis.
f Lib. 5. meta. t. 20.

2006 Triplex assignatur ab *g* Arist. ratio fundandi relationem, s. vnitas, aut numerus, actio, & passio, & ratio mensuræ. Sic hæ vulgo traduntur à peripateticis;

g Lib. 5. meta. t. 20.

teticis; sed verbis non ijsdem ab Arist. Per vnitatẽ intellige conuenientiam fundamẽti cum termino; per numerũ discõuenientiã, & hac rõne referũtur, quæ in vna qualitate similia sunt, quæ in nõ vna, dissimilia; Per actionẽ, & passionẽ intellige, non solum, quæ actu agunt, & patiuntur, sed ẽt quæ passiua, & actiua sunt; Per rationẽ mensuræ quæ loco exempli affertur ab Aristotele, intellige, quibusdã esse rationẽ fundandi relationẽ solũ ex eo, ꝙ alia referuntur ad ipsa; sic.n. mensurabile ad mẽsurã refertur pręcisè, quia mensura ad ipsum.

2007 Habes ex his diuersã esse rõẽ fũdãdi à fundamẽto; nec. n. similitudo in vnitate qualitatũ nitit̃, sed in ipsa reali qualitate. Sic alię plures, nõ in actione, aut passione, sed in agente, & passo insunt, ẽt vbi actio desijt, & passio nulla est.

2008 Habes etiã disputationem ibi esse Aristoteli, non solum de rationibus fundandi prædicamentales relationes, sed magis vniuersam, etiam de ratione concipiendi alias plures, quæ à solo conceptu, & ratione sunt. Tales esse censeo, quibus dicitur esse fundandi ratio multitudo, nec enim arbitror ad relationes disconuenientiæ, dissimilitudinis, diuersitatis, esse ponendas reales relationes positiuas, sed satis esse oppositarum negationes.

2009 Est in fundamento relatio prędicamentalis ad terminũ, sed sępè vicissim relatio: item prędicamentalis, in termino fundatur, qua illud ipsũ fundamentũ respicitur, tanquã terminus, duoq; sunt correlatiua, vtrumq; absolutũ in sua natura, sed vtrũq; respectiuũ per superadditas relationes. Dubiũ ergo est, cũ vtriusq; relatio in absoluto fundetur, an pariter vtraq; absolutũ sui termini respiciat. Negant *a* cõplures, qui cuiusq; relationis terminũ volunt esse relatiuũ. Sed mihi magis placet opposita sententia, vniuersalem, & proprium relationis prædicamentalis terminum esse absolutum.

a Caiet. 1. p. q. 13. a. 7. Fons. lib. 5. meta. ca. 15. q. 4. Sect. 4. & alij.

2010 Relationi dicitur terminus esse intrinsecus, intellige necessariò requisitum, etiam quoad existentiam, cum de relationibus prædicamẽtalibus agitur, itemq; esse veluti certum indiciũ, ac notã, vndè relatio cognoscitur, qualis in sua specie sit. Hoc est à termino specificari relationem, hoc est, si sic loqui libeat, terminum esse de essentia relationis. Cauè tamen, ne arbitreris terminum habere locum intrinseci prædicati in natura relationis; esset.n. error delusę monstrosis imaginibus phantasię.

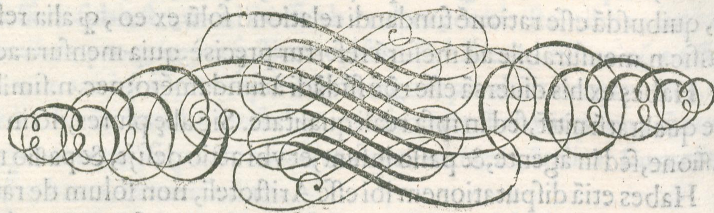
2011 Dependentia, quam prædicamentalis relatio habet in sua existentia ab existentia termini, facilè mihi persuadet, quotiescunq; termini in numero crescunt, aut decrescunt, crescere pariter, & decrescere numerum relationũ. Ità censent nobiles *b* auctores, & ad rerum formas distinguendas acuti.

b Scot. in 3. dist. 8. q. vn. Ant. Andr. 5. meta. & Scotistæ communiter.

2012 Negare tamen non possum, quin altera etiam sententia valdè probabilis sit, quæ habet, vnam esse numero relationẽ ad plures terminos, solo numero distinctos, quotquot illi fuerint. Scilicet adęquatus terminus illius relationis non est hic, aut ille terminus, sed quotquot existunt, tunc ergo deficiet relatio, cum nullus amplius existet.

2013 Deniq; quod spectat ad huius prędicamenti ordinationem, datur vnũ summum genus relationis iuxta illud esse, quod relatio habet, sibi proprium, & distinctum ab entibus absolutis. Huius summi generis ratio est, esse totum ad aliud, nec habere aliud esse, nisi ad aliud. Abstrahit hæc ab omnibus relationibus,

tionibus, etiam ab ea mutua, quę in termino intelligitur; contrahitur verò ad ſpecificum eſſe relationis per terminos ſpecificos, & indiuiduationem tandẽ habet per ſuam propriam exiſtentiam, quæ quia pro naturæ imperfectione imperfecta eſt, ex exiſtentia termini, quaſi ex propria nota, diſtinguitur.

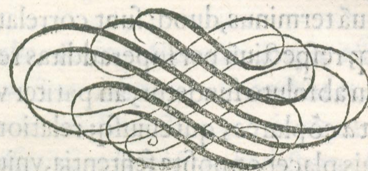

SVBSTANTIA, & ſubſiſtentia.

CAP. XLVIII.

2014

a Ex D. Tho. in 3. dist. 4. q. 1. a. 2. in corp.

VSVRPANT *a* Philoſophi ſubſtantię nomẽ non in eadem ſemper notione. Dicitur aliquandò ſubſtãtia cuiuſq; rei ratio, etiam ſi accidens fuerit Intelligitur aliàs indiuidua ſubſtantia, quę verè, & propriè per ſe ſtat; aliquandò ſubſtantialis natura vnius indiuidui, deniq; & natura vniuerſalis, quæ abſtrahitur ab his, quæ per ſe ſubſiſtunt, eorundemq; indiuiduis naturis. Et in hac vltima acceptione de ſumma ſubſtantiæ ratione loquor quę genus vniuocum ſit ad omnes ſpeciales ſubſtantias, quæ ſub hoc vno genere continentur.

b Vt ex D. Aug. & D. Iſidoro explicat Suar. Diſp. meta. 33. Sect. 1.

2015 Dicta eſt *b* ſubſtantia, vel à ſubſiſtendo, vel à ſubſtando, vel ab vtroq;, quantùm ego arbitror; Vtrumq; n. ad veram ſubſtantiæ rationem requiritur, ſcilicet vt in alio ipſa non ſit, ſed per ſe ſtet, vbi completa ſubſtantia fuerit, & prima; & pręterea ſit ipſa ſubiectũ, vel actuale, vel ſaltem potentiale aliorũ.

c In Prędicam. ca. de ſubſtantia.

d Lib. 5. meta. t. 15.

e Auer. in cap. Porph. de ſpecie cum Sectatoribus.

2016 Non ſatis eſt prima ratio ſine ſecunda, nec ſecunda ſine prima: quamobrem ſapienter *c* Ariſtoteles, vbi primam expreſſit, in eo ſitam eſſe præcipuam ſubſtantię rationem addit, quod alijs ſubſtet. Hinc etiam illa: *d* Subſtãtia ſunt ſimplicia corpora, mixta, & quę ex his conſiſtunt animalia, quoniam non dicuntur de ſubiecto, ſed de eis cœtera.

2017 Non placet *e* eorum opinio, qui ſummũ ſubſtantiæ genus volunt eſſe materiã ſubſtãtialem; Quin ẽt mihi difficile perſuadeo fuiſſe quemquã in hac

ſententia,

ſententia, ſed ſenſiſſe eos potius, deſumi ſubſtantiæ genus ex materia, quod *a* alicubi ſenſiſſe etiam Ariſtoteles videri poſſit. Nec tamen id ipſum placet; quia nec huius fuiſſe mētis Ariſtotelem certum mihi eſt, cuius videlicet dicta interpretor, vt ſolum velit, ex quadam analogia ad materiam genus cognoſci; Nam proportionata quadam ratione ſe illud habet ad ſuas differentias, quà materia ad ſuas formas.

a Lib. 8. meta. t. 6. q. 15. 16. & alibi.

2018 Aio igitur, deſumi genus ex rei natura completa, quæ vel ſimplex erit, vel compoſita ex materia, & forma. Si ſimplex, quia cum creata ſit, non erit actus purus, ſed admixta erit actualitate, ac potentialitate, habebit ſupremum quid, ratione cuius per ſe ſtet, & alijs ſubeſſe apta ſit. Si verò compoſita fuerit ex materia, & forma, quia hę partes vnam integrare naturam aptę ſunt, de illa vna, quaſi de ſimplici philoſophandum eſt. Quare cum vna non ſit per ſolam materiam, nec per ſolam formam, ſed per vtranq; ſupremus ille naturæ gradus, non à ſola erit materia, nec à ſola forma, ſed ab vtraque.

2019 Facilè habes ex his definitiones quęſtionum, minimè leuium. Vna illa eſt, an cœlum, ſiuè illud ſimplicis naturæ fuerit, ſiuè compoſitionis longè diuerſę à compoſitione elementorum, & aliorum corporum ſublunariū, contineatur in prædicamento ſubſtantiæ. Quicquid nō *b* pauci dicant, hoc meū eſt dictum, probis item *c* auctoribus probatum, cœlum poni in prædicamento ſubſtantiæ, & vniuerſam illam rationem generis in ſe habere, quod in alio non ſit, quod per ſe ſubſiſtat, quod ſubſit alijs.

b Auerroiſtæ communiter.
c D. Tho. & alijs quos citat Fon. Seca li. 5. meta. cap. 8. q. 4. Sect. 1.

2020 At, inquis, diſertè nimis ab *d* Ariſtotele dictum eſt, differre illa genere, quorum nō vna materia eſt: Itē corruptibile, & incorruptibile differre genere. Quid ergo, ſi cœli materia non ſit eiuſdem rationis cū noſtrate? quid ſi ſubſtantia incorruptibilis ſit? Equidem vtrumq; dedi in his meis *e* aſſertionibus, & hic eadē data volo; Aio tamen, materię nomine intelligere Ariſtotelem genus; nam ſic ſe ipſe interpretatur, vt puta inquit, quorum alia prædicationis figura eſt. Aio item, vbi dicuntur corruptibilia ab incorruptibilibus differre genere, generis nomine, non ſummum, ſed medium intelligi, niſi mauis paralogizare, vbi ſic ratiocinatur Ariſtoteles: Contraria ſpecie diuerſa ſunt, ſed corruptibile, & incorruptibile ſunt contraria, neceſſe ergo eſt, diuerſum genere eſſe corruptibile, & incorruptibile.

d Li. 10. meta. t. 12. & 26.
e Hoc eod. lib. 2. cap. 13.

2021 Intelligentię ponuntur in prędicamento ſubſtantiæ nihilominus, quā cœlum, ſiuè de re ipſa loquaris, ſiuè de mente Ariſtotelis. Quod ad hunc ſpectat, *f* Deum cenſet inter ſubſtantias, non Deum primum, aut intelligentiam primam, ſed intelligentias, quos Deos, quaſi ſecundos, Platonici vocant. De Dęmonibus alibi mētio eſt, ſatis apertè idem indicat, primam intelligentiam eſſe actum purum, reliquas compoſitionem aliquam admittere. Hęc, & horū ſimilia perſuadent, eam ſibi ſtatuiſſe Ariſtotelem prędicamentalis ſubſtantiæ rationem, quę etiam ad intelligentias extendatur.

f Lib. 7. meta. t. 2. lib. 5. t. 15. lib. 1. Eth. cap. 6. li. 12. meta. t. 51.

2022 Sed non eſt par ratio Dei, ſeu primæ intelligentię; hunc. n. nec Ariſtoteles in prędicamento ponit, nec verò ponere debet.

2023 Quod ſpectat ad rei veritatem, ſi ratio prędicamentalis ſubſtantiæ ea eſt, quā deſcripſi, nimirū, vt in alio non ſit, ſed ſint in ipſa alia, ipſa hęc probat,

& in-

& intelligentias in prædicamento contineri, & in eodem non contineri Deũ. Per se subsistunt intelligentię, quis hoc neget? per se subsistit etiam Deus, qui solus rebus omnibus dat esse, & subsistere. Sed habent intelligentię, vt alia in se ipsis recipere possint, accidentia videlicet suę naturę proportionata, hoc verò pro sua perfectione Deus non habet, cuius natura infinita nullius additionis est capax. Et hęc vna disparitas probat vtranq; veritatis partem.

2024 Hærent hic aliqui, quia si summum substantiæ genus cõmune sit corruptibilibus, ac incorruptibilibus substantijs, idemq; materialibus, ac spiritualibus, videtur vnum statui genus, quod idem & corruptibile sit, quia prædicatur de corruptibilibus, & incorruptibile, quia de incorruptibilibus dicitur; Item quod idẽ materiale sit, quia conuenit spiritualibus. At hoc inquiũt, est monstra componere. Ita est, atq; ideo nego, genus illud esse simul corruptibile, & incorruptibile, esse simul materiale, & immateriale. Quin potius ais, esse genus, quod abstrahit ab his differentijs, quia substantia, quà substãtia est, solum dicit per se subsistere, & esse id, in quo alia? sic illa monstra abiges, quę te territant.

2025 Diuisio substantię completę, ac prædicamentalis, tradita ab *a* Aristotele, à me etiam tradita, & explicata est, *b* vbi ex eiusdem doctrina dixi, primã esse, quę maximè substantia dicitur, quia nullo modo in alio est.

a In prędicam. cap. de subst.
b Lib. 1. harum assentionum cap. 3.

2026 Differt à secũdis prima, quia vltimo quodam termino affecta est, quæ in rationali substantia dicitur hypostasis, in reliquis substantijs materialibus, communiori vocabulo, dicitur subsistentia. Per hunc ipsum terminum constituitur vltimo suppositum, quod in rationali natura dicitur persona, in reliquis retinet commune suppositi nomen. Nihil hic ego de diuinis loquor, sed solum de creatis substantijs.

2027 Hinc habes illa *c* Boetij: Persona est rationalis naturæ indiuidua substantia. Indiuiduam intellige, vltimò terminatam, qua ratione hypostasis dicitur gręco vocabulo, cuius notio *d* anceps aliquandiù fuit, dum aliqui hypostasim pro natura interpretati sunt, nunc verò inter Grecos, latinosq; conuẽtio est, hypostasim esse vltimum naturæ rationalis complementum, ac terminum; & ne sit amplius de verbis lis, quæ latinè dicitur natura, à Græcis vsia, quę latinè persona, à Gręcis hypostasis, ex certa conuentione appellatur.

c In li. de duabus naturis.
d vt notat Elias Cretens. in orat. 23. Naz.

2028 Quid verò sit in natura subsistente subsistentia, siuè personalitas, non pari omnes ratione explicant. Sunt, *e* qui velint, nihil esse naturæ superadditum, sed naturam ipsam diuersa ratione conceptam, & contendunt, hãc esse sententiam Aristotelis. Sed nouum his philosophandi genus neccssarium est, quicquid hac de re tradiderit Aristoteles.

e Henr. quodlib. 4. q. 4. Dur. in 1. dist. 34. q. 1.

2029 Tradit. n. catholica fides Diuini Verbi incarnationem, ex eodemq; sacratissimo mysterio edocet, esse in Christo domino naturam humanam, creata subsistentia carentem, & increata Verbi hypostasi terminatam. Aliquid ergo dicit subsistentia à natura distinctum, cum per diuinam potentiam fuerit aliquando separata.

2030 Sentiunt *f* alij, subsistentiam non addere naturæ, nisi negationẽ actualis, aut aptitudinalis dependentiæ ab alio, scilicet, vt non sit, nec esse possit in alio.

f Scot. in 3. dist. 1. q. 1. et dist. 6. q. 1. & Io: de Neapoli, de quo Caiet. 3. p. q. 4. a. 2.

alio. Explicant hi non male, quantum ego sentio, effectum formalem subsistentiæ; conuenit.n. suppositis, & per hoc differunt à naturis, non dum vltimo terminatis, videlicet, quod non sint, nec esse possint in alio; sed formam non assignant, à qua ille effectus, esse possit: Qui.n. hoc præstet negatio, & quid habet minus natura non dum subsistens, ac habeat subsistens; si hęc sola negatione subsistens est?

2031 Tertio loco referri *a* alij possunt, qui volunt, vltimum substantiæ terminum, per quem ea per se stare apta sit, ità vt in alio esse non possit, esse indiuiduas quasdam proprietates, & characteres, quibus hæc numero substantia est. Duplici de causa displicet hęc opinio, scilicet, & quia ponit ab accidentibus ac proprietatibus indiuiduis indiuiduari substantiam, & quia putat indiuiduam substantiam, hoc ipso quod indiuidua est, per se subsistere.

a Heru. quodl. 3.q.6. Iauell. 7. meta.q.17.

2032 Non placet primum, quia accidentia indiuidua supponunt indiuiduũ subiectum, vt natura prius. Nec placet secundum, quia per indiuiduationem natura substantialis est hæc adhuc apta esse in alio, nisi vltimo terminetur à subsistentia, quæ supponit, vt natura priorem existentiam, seù quicquid aliud sit, à quo formaliter substantia singularis sit.

2033 Non nego tamen, quin hęc accidentia, & characteres, philosophando de naturalibus substantijs, prout se se habent in suo naturali statu, sæpè adhibeantur ad formale subsistendi principium significãdum, vndè *b* Aristoteles, cum de prima substãtia affert exempla, singulares substantias indicat, (vt hic homo, vt hic equus.) Quid inquam Aristoteles? sæpissime *c* SS. Patres, ac Theologi pari ratione subsistentem substantiam eandem accipiunt, ac existẽtem, cumq; sit existentia inseparabilis à natura; quia tamen existentię nomine denotant subsistentiam, reperias non raro dictum de humana Christi Domini natura, eam non sua stare existentia, sed æterni Verbi.

b In prędicam. cap. de Subst.

c De quibus mentio apud Vasq. tom. 1. in 3.p.D.Tho. Disp. 31.ca.3. & 4. & alibi.

2034 Sed affero tandem quid ego cum optimis *d* auctoribus sentiam. Aio, subsistentiam esse modum substantialem, vltimò terminatiuum naturæ substantialis ad esse per se subsistentis, & non in alio, naturaliter inseparabilem à natura; separabilem tamen per Diuinam potentiam, ità vt dari possit natura existens sua propria, & naturali existentia, & eadem carens subsistentia propria, siuè terminetur aliena, siuè secus.

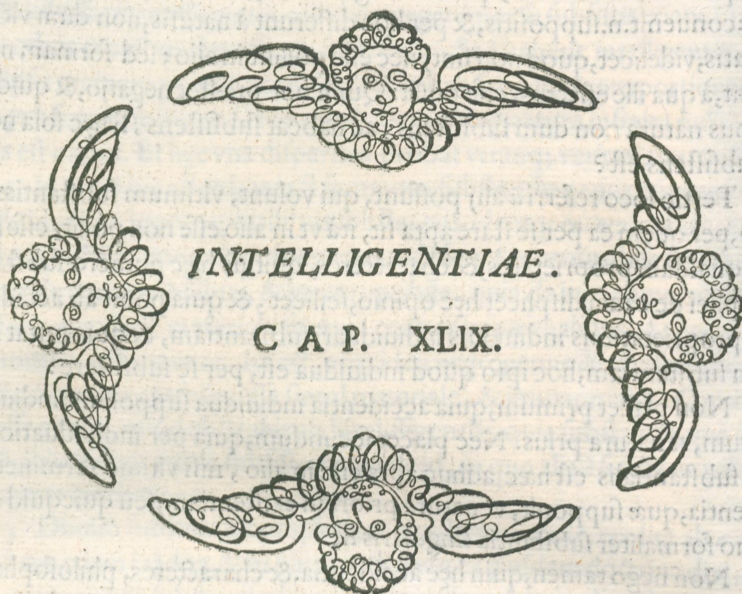
d D.Tho. 3.p. q.2. a.2. ad 3. & a. 5. ad 1. vt recentiores interpretãtur.

2035 Intellige hęc dicta de subsistentia creata creatarum substantiarum, nec.n. de ratione subsistentiæ, illam in tota sua amplitudine accipiendo, est esse modum, sicut re vera est esse terminum vltimum.

2036 In substantijs creatis, quarum natura ex materia, & forma composita est, naturalis subsistentia totius nihil aliud est, nisi naturalis subsistẽtia partiũ; sicut enim ex duabus naturę partibus fit natura vna integra, ità ex partium partialibus subsistentijs vna fit integra, & totalis. Non omnes naturalis substantię partes subsistentiam partialẽ habent paris perfectionis, sicut nec omnes formę paris perfectionis sunt, reliquas enim anima rationalis longissimo superat interuallo; Sed quod affero est, suam vnicuiq; parti conuenire partialem subsistentiam, naturæ proportionatam, sicut vnicuiq; sua conuenit existentia, quicquid contrà non *e* nemo obijciat.

e Vasq. tom. 1. in 3. p. D. Tho. Disp. 32.

INTEL-

INTELLIGENTIAE.

CAP. XLIX.

2037

A SVBSTANTIAE naturalis contemplatione eleuatur nostra intelligentia ad cōtemplationem immaterialium, ac separatarum, quæ Intelligentiæ, Angeli, Mentes, & alijs nominibus appellantur. Dari has prisci Philosophi cognouerunt, vndè tam frequens de illis mentio est, & in Peripateticorum, & in Platonicorum scriptis.

2038 Quamuis aūt credibile sit, hanc ad eos deuenisse notitiā ex Hebreorū traditionibus, aut libris; Nō tñ denegauerim, potuisse eosdē *a* naturali ratiocinatione cognoscere aliquas naturas intellectuales à materia separatas dari posse, & ex varijs effectibus deducere, aliquas ēt de facto existere, vel separatas à materia, vel certè nō huius concretionis, qua sūt, q̄ vulgo dñr materialia.

a Ex D.Tho.1. p. q. 50. & 2. contrà gent. à cap. 46.

2039 Quid probet hac in re motus, *b* alibi dixi. vbi à me de primo motore mētio facta est, & vbi de principio motus cœli. Infirma nimirū probatio est, nisi quis ponat cœlum, aut astra non habere in se intrinsecum sui motus principium actiuum, sed passiuum tantùm.

b Hoc eod. lib. 2. ca. 11. et 13.

2040 Quin ēt hoc si ponatur, adhuc māca ratiocinatio est, quid.n. repugnat dicere, vbi ex solo naturali lumine philosopheris, moueri astra immediatè à Deo, q suo solo voluntatis nutu aptus est rebus omnibus & naturā, & motum dare? Sed incedendum in his est per vestigia maiorum. Certiora verò argumenta dant alij effectus, quibus *c* Theologi demonstrant Angelos esse.

c Mol. in 1. p. D. Tho. q. 50. a. 1. Valent. tomo. 1. Sūmæ Theol. disp. 4. q. 1. p. 1.

2041 Quot vero numero sint Intelligētię, conatus est Aristoteles cōprehēdere ex numero cœlorū; sed nihil persuadet; tū quia cœlestiū orbiū numerus incertus est; tū quia si certus assignaretur, nihil necesse est singulos orbes à singulis intelligentijs moueri. Ex astrorū numero ratiocinatio peti potest paulo

firmior,

firmior, quod ad ea circulariter deducenda non ſit ſatis intelligentia vnica quot verò neceſſariȩ ſint, & quanta vnicuique inſit facultas aſſiſtendi ſpatio quanto, quis certo dimetiatur?

2042 Adde etiam ſi ex aliquibus effectibus conſtaret certus aliquis numerus, non poſſe propterea deduci, quod plures non ſint. Quare ſtandum eſt *a* Theologorum ſententiæ, qui ingentem intelligentiarum numerum ex ſacris traditionibus, ac ſcriptis admittunt.

2043 Quæ ſit harum ſeparatarum ſubſtantiarum natura, non loquendo de poſſibilibus, ſed de his, quas varij effectus docent exiſtere, non ſatis aſſequi poteſt humanus diſcurſus, & irritus planè eſt labor *b* quorundam philoſophorum, vbi contendunt poſſe nos in Intelligentiarum intuitum ratiocinando deuenire, ac perfectè earum naturam intelligere; Scimus tamen, eas eſſe immateriales, quicquid *c* nonnulli de quibuſdam tenuiſſimis earum corporibus adumbrauerint, eſſe intellectuales, immortales, finitȩ naturȩ, longe tamen nobilioris, ac ſit anima rationalis.

2044 Non omnes paris naturæ ſunt, & valdè conſonum rationi eſt id, quod docet D. *d* Thomas, quot quot numero ſunt, etiam ſpecie differre. Cum verò *e* aſſeruerim indiuiduationis principium non neceſſariò deſumi ex materia, quamuis hæ ſubſtantiæ immateriales ſint, nihil repugnat poſſe eaſdem numero à Deo multiplicari, ità vt paris omnino perfectionis in ſpecie ſint. Sic etiam aliȩ à Deo creari poſſunt his, quæ ſunt, longè perfectiores, perfectionis videlicet maioris, ac maioris, finitȩ tamen. Sed plura de Angelis diſcutienda Theologis relinquo.

a D. Tho. 1. p. q. 50. a. 3. vbi communiter Theologi.

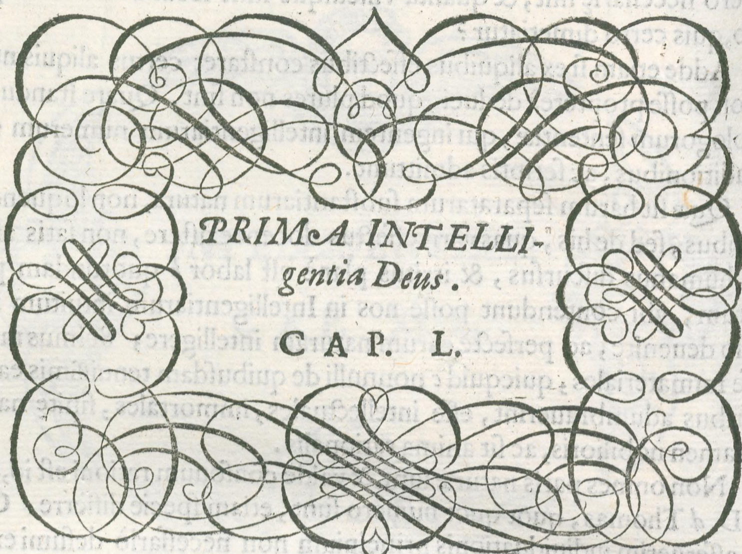
b Auer. 3. de Anima com. 7. cum Themiſt. Alex. Auempace.

c De quibus Suar Diſp. meta. 35. Sect. 3. nu. 9. & Theologi, vbi de Angelis.

d 1. p. q. 50. a. 4.

e Hoc eod. lib. 2. cap. 142.

2045

VC me tandem vocat entium consideratio, ad Deum scilicet omnium entium principium, & finem. Hac parte se ipsam nobilitate superat metaphysica, quæ videlicet vbi de Deo philosophatur, augustissimo nomine dicitur, & est Theologia. Fateor, pauca sunt, quæ de Deo nouit metaphysica, in comparatione eorum, quę in accepta diuinitus Theologia tradũtur, sed enimuero præclara, itàut non defuerint *a* Philosophi, qui in hac ipsa, quanta quanta sit, notitia naturalem hominis beatitatem collocauerint.

a Arist. lib. 10. Ethic. & communiter Platonici vbi de prima idea.

2046 Deum esse, naturalibus rationibus demonstrari potest; Quin imo ità nata censetur hæc veritas, vt quodammodo naturæ ipsi insita, & inscripta videatur. Quæ.n. gens est vsq; adeò barbara, & efferata, quæ Deum esse aliquem, non fateatur? *b* Athei dicti sunt, qui potiùs administrationem rerum humanarum Deo impiè denegarunt, quam Deum ipsum. Sed etsi Deum esse negauerit quispiam, non est is in hominum numero habendus, vbi contrà stat humanum genus fermè vniuersum.

b Ex D. Aug. tract. 106. in Io: M. Tull. 1. de nat. Deorũ.

2047 Sed ad quẽ spectat demõstrare Deũ esse, ad physicũ ne, vt *c* q̃dã volũt, an ad metaphysicum, vt arbitrantur *d* alij: Dissentio est facilè, vt ego opinor, componenda, scilicet physici est, de Deo agere, ut de motore primo, quia eiusdem est consideratio motus, & omniũ motus principiorum. metaphysici est de Deo agere, ut de intelligentia prima, & obiecti specie nobilissima, quia huc tandem perducit propria metaphysicæ abstractio ab omni materia. Hinc est, ut Aristoteles de eodem, & in physicis, & in metaphysicis disserat.

c Auer. 12. meta. Com. 5. & 1. physic. Com. vlt.
d Auicen. lib. 1. Suæ meta, cap. 1.

2048 De-

2048 Demonstrat item naturalis ratio, si Deus sit, eundem debere esse perfectissimũ, nec uerò minoris perfectionis, quam infinitæ? qui enim Deus sit, si quicquam illi desit? & quid tandem deesse possit, si à se ipso est, si necessario est? Vbi limitatas aliorum entium naturas nosti, nosti pariter limites ab efficiente causa positos fuisse, uel quia nihil amplius conferre potuit, uel quia noluit; Si à se ipsis res essent, intrà limites non essent. Hinc illa habes ex *a* Theologo naturali disertissimo: Deus est omnium existentia, omnium plenitudo, unus est, & in uno omnia.

a Trismegisto in Pimandro sæpius. cap. 5. & 15.

2049 Ipsa diuina perfectio indicat unitatem Dei. Etenim nisi unus sit, sed plures, id, quod unus habet, alteri deerit, eruntq; plures perfectiores, quam solus unus, atq; ideò nec singuli Dij erunt. Quod si quisq; habeat, quod in alijs est, erit ille ipse, & ipse, & alij, unus nimirum Deus.

2050 Ipsa pariter naturalis ratio dictat, si præesse Deus huic rerum uniuersitati debeat, debere pariter unum esse. Ad diuinum imperium inquit *b* Philosophus nobilis etiam de terris mutuemur exemplum, Quomodo usquam regni societas, aut cum fide cœpit, aut sine cruore desijt?

b D. Cypr. de Idolorum vanitate. Similia his Arist. lib. 12. meta. in fine.

2051 Illa ipsa Deo debita perfectio eundem probat infinitum, & æternum; nec enim perfectus esset, si finita perfectio esset, deesset scilicet id, quod ultra illos fines esse possibile est; Nec item perfectus esset, si duratione nõ esset ęternus, quia durationis ipsius defectus perfectionem imminuit. Vidit alicubi *c* Aristoteles, primum hunc motorem infinitum esse in operando, sed malè desumpsit argumentum ex motu æterno, qui nunquam fuit. Quam melius idem immensam eandem operandi uim ex noua creatione de nihilo intellexisset, si eam cognouisset?

c Lib. 8. phys. t. 7. & lib. 12. meta. t. 41.

2052 Deniq; diuina hæc ipsa perfectio simplicitatem perfectissimam, quæ planè nullam compositionem patiatur, declarat. Omnis uidelicet compositio est ad unam componendam naturam, cuius perfectionem, quia singulæ partes non assequuntur, plures integrant, si ergo Deus, quà Deus est, est idem integræ, consumatæq; perfectionis, in se ipso habebit omnia, nec eius natura postulabit ullam partium accessionem, additionemuè. Idem est operans, & operatio, Deiq; vita Deus ipse sit, & actus est quantus quantus estsinè vlla admixtione potentiæ, quod nec Aristoteles *d* ignorasse visus est.

d Lib. 12. meta t. 39.

2053 Deum esse vbique naturalis etiam philosophia docere potest, & quãuis hæc in re non admodum sibi constare *e* philosophi videantur, ex quibus aliqui Deum in centro vniuersi collocarunt, vndè suæ bonitatis radios latè diffunderet, alij in circumferentia, vndè rebus omnibus inferioribus pręesset, crediderim tamen, eos potiùs in ordine ad Diuinam operationem fuisse locutos, quam voluisse Deum certo alicui loco alligare. Igitur in centro, cum esse dixeris, vt vicinissimus adsit rebus omnibus, quæ eius immoti virtute sunt, ac mouentur; Dixeris esse eundem in cœlo, quia superioribus virtutibus hæc inferiora administrantur.

e Ex Arist. 8. phys. t. 84. & 1. de cęlo t. 22.

2054 Cæterum Deus vbique est, infinitus videlicet non solum in natura, nec solum in duratione, sed etiam in quadam aptitudinali præsentia, quà etiam si quantus quantitate molis non sit, se ipso potens est omnia imple-

re, nullamque dedignatur stationem, quia dignum Deo est vbique adesse. Scitum est illud a Heracliti, degebat is in casa furnaria, cumque ad eum accedere aliqui propterea nollent, sic eos dicitur adhortatus ad ingressum: adeste quia, ne huic quidem loco Dij desunt immortales. Sed plura his ex Theologis accipiantur.

a Apud Arist. lib. 1. de Part. Anim. c. 5.

FINIS LIBRI SECVNDI.

DE MORALI PHILOSOPHIA LIB. III.

Brondulus Inuent. *Ferrarius incid.*

HIC ego me ad me ipſum reuoco, vt, vel mihi, vel alijs bonus ſim. Dignum ſanè negocium eſt homine, vbi ſecurum ratiocinandi modum fuerit aſſecutus, multa de natura, deq. his, quæ ſupra naturam ſunt, Intelligentijs, ipſoq. Deo ſpeculari; Sed cum ſit idem ad agendum factus, ad eamq. vitæ honeſtatem, quam recta ratio præſcribit, ſiuè ſolitarius degat, ſiuè in hominum frequentia, vt hac tandem ratione finem

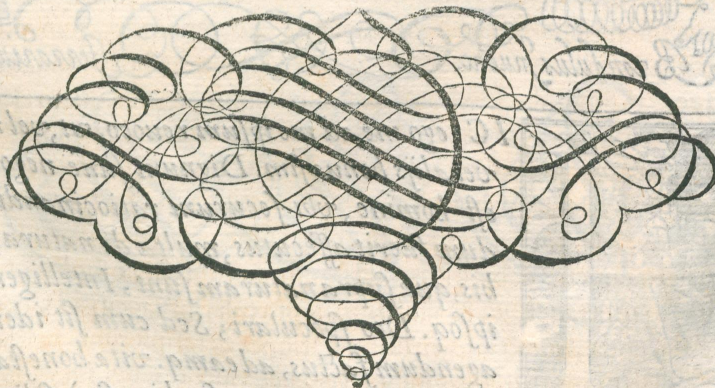
 vlti-

vltimum, beatitatem, consequatur, sibi etiam longam præstet operam necesse est, vt humanitatem doceatur, vtq. se tandem ad omnia honestatis officia componat. Hoc præstat Philosophia moralis, tantò præstantior alijs partibus, quantò laudabilius est, egisse præclara, quam nosse. Huius est in reliquas bonas artes imperium, quæ bonæ tunc demùm sunt, cum seruiunt honestati. Et hæc est causa, cur auctore a Aristotele vna omnibus actiuis facultatibus anteferatur; Reginæq. munus in eas exerceat, dando suum cuiq. in ciuitate locum, easdemq. cum res poscit, procul gentium amandando, ne quid ex earum tractatione res publica detrimenti patiatur. Huius edicto statuarum fictores exclusi aliquandiù sunt à conuictu Hebræorum, ijsdemq. sedès apud Græcos data est; Poetæ longè à Lacedemonijs exularunt, hospitio interim commodè habiti à Sybaritis. Sed quid (inquam) actiuis disciplinis hanc præesse? Sub eiusdem iura etiam contemplatiuæ veniunt, è quarum numero Philosophia naturalis, quia nimis amans ociosæ contemplationis nullum publicæ rei præstare commodum visa est, huius auctoritate procul ab Vrbe acta est in exilium, eiusdemq. benignitate reuocata est postmodùm, additis b honorum insignibus; quia minimè se desidem, nec inertem in conuictu Ciuium acturam præcauit satis. Hæc verò eius actio est; quicquid habet in se pro vero dispiciendo ingenij, ad studia honestatis in tempore transferre, nec grauatè.

a Lib. 1. Ethic. cap. 2.

b l. in honoribus. ff. de vacatione, & excusatione munerum, & tit. de iure immunitatis. Item l. 10. & 11. C. de professoribus, & Medicis. & de studijs, liberalib. Vrbis Romæ.

MO-

MORALIS Philosophiæ Habitus, Obiectum, Partes.
CAP. I.

2055

DIcitur philosophia moralis, quia de moribus est, à Gręcis *a* Ethica dicta sunt, eadē nominis ethymologia. Habitus est intellectus vnus ex ijs, qui censentur ab *b* Aristotele, & suo nomine Prudentia dicitur.

a τὰ ἠθικά
b Lib. 5. Ethic. c. 6. & 8.

2056 Nec tibi difficile videatur, prudentiā hanc esse, cum prudentia sit aliqua huius philosophiæ pars; Etenim ambiguitatem oēm tollit ipse Arist. vbi prudentiā vniuersam à sui parte distinguit, quia natura non eadem his est. Item quia prudens particulari prudentia is dicitur, qui de suis; vniuersali verò etiam, qui de vniuersis benè consulit.

2057 Inducta in vulgus opinio est, ipsam hanc prudentiā, quę quia maximè ciuem decet, ciuilis dicitur, siuè politica, cum ea, quæ à Christo Domino auctore Christiana dicitur, malè congruere, atq; ideò sanctorum potiùs scripta consulenda esse, quā veterum philosophorū. Equidē negare nō possum quin in veterum philosophorum scripta aliqui errores irrepserint, quin multi sese politicos venditent, malè politi, ne dicā turpissimis moribus inquinati; Quæ res *c* virum sanctissimum permouit, ad ea non minùs acriter, quàm elegāter, pangenda: Frustra huius seculi sapiētes de virtutibus tam multa disputarunt, quas apprehendere nequiuerunt, cum illum nescierint, qui factus est nobis vera sapientia, & prudentia; Quid vobis cum virtutibus, qui Dei virtutem Christum ignoratis? Soli, qui huius doctrina imbuti sunt, prudentes dicendi sunt.

c D. Bern. serm. 22. in Cant.

2058 Assero tamen, debere nos plurimum antiquis philosophis, qui nec semper hac in re errauerint, & illustrimam prætulerint facem ad Christiana officia perdiscenda, dum veras virtutum rationes descripserunt, in quas nos intuentes, quasi ex mortuis imaginibus, veras, ac viuentes, per Dei gratiam, exprimamus.

2059 Politici, qui nunc dicuntur, si honestè viuāt, si Deum sapiant, retineat

nomen;ſi ſecus vixerint,quis æquus æſtimator cenſuerit vituperandam eſſe artem ab artificum imperitia? Abijciant,quod ſuſtinere non poſſunt, nomē, aut ſi iniuſtè retinent, dignoſcatur in ipſis adulterina politica ab ea, quæ vera eſt,tātūq; ijdē vituperētur, quātū maximè diſtāt à veris politicorū laudibus.

2060 Eſt hic habitus practicus,non ad faciendum,ſed ad agēdum, nō verò ad quid libet agendum, ſed id, vndè homo dicatur ſimpliciter bonus. Faciunt artes opus,quod ex operatione ſupereſt,& in his inquit *a* Ariſtoteles ferè eſt opus operatione prǣſtātius; Agunt aliæ in agēdo nihil; ſed quia certa aliqua methodo, & ex præceptis agunt,artificioſè operātur,vndè artifices dicantur boni,nō hoīes boni. Hǣc verò philoſophia pars agit, ſpectata non ſolum operationis probitate,ſed operantis ipſius, ſpectata non ſolum ratione, ac mentis iudicio,ſed etiam voluntate,& hinc eſt,vt hominem bonum nuncupet.

a Lib. 1. Ethic. cap. 1.

2061 Prǣclara ſunt illa *b* Ariſt.nec ſemel dicta,diuerſa eſſe genera facultatū. Sunt ad ſciēdum aliquǣ,& ſciuiſſe laus eſt;ſunt ad ſciendū,& faciendū aliæ,& quǣ eſt ſciētiǣ laus,eadē eſt operis. Præſens verò tractatio(inqt)Ariſt.nō eſt ſpeculationis cauſa,quēadmodū aliǣ,nō.n.fit,vt cognoſcamus quid ſit virtus ſed vt boni efficiamur,alioqui nulla eius eēt vtilitas. Porrò veriſſimè dictū eſt, nullā eſſe ex huius ſterili notitia vtilitatē, qn potiùs iactura laudis maxima eſt, nec.n.vitupatione digni ſunt q inuiti ignorauerint,ſed q nō egerūt ex ſciētia.

b Lib. 1. Ethic. c.2.& 3.lib.2. c.2. & alibi.

2062 Facilè diſcis ex his,quæ nam ſit philoſophiæ moralis materia, & obiectū,quà in re cōplures diſſidere videntur; Sed opinor de nominibus diſſenſio eſt. Aio eſſe humanas actiones,prout ex regulis rectæ, & vniuerſalis prudentiæ diriguntur ad proprium hominis finem,qui eſt beatitudo, ſiuè homo priuatam vitam agat,ſiuè politicam, ſiuè familiarem.

2063 Quæ dicātur humanæ actiōes, diſtinctǣ ab actionibus hoīs, hēs ex doctrina *c* D.Tho.Sūt illǣ videlicet,quas homo exercet,quat. liber eſt. In his eſt materia huius facultatis,earūdē forma honeſtas,vt his medijs eāt ad finē vlti.

c 1.2.q.1.a.1. in corp.

2064 Habes hinc huius obiecti cauſas; Efficiens eſt homo, quà homo eſt; quod ſi quandò ipſe homo dicatur huius philoſophiǣ partis obiectum, eum intellige vt honeſtè operantem, qua ſanè in re non eſt,cur *d* D. Thomam virum tantum, *e* quiſquam audeat carpere, niſi de nomine voluerit altercari.

d Initio Commentar.in Eth. Ariſt.

e Piccolom. in Introd. ad Ciuilem facult.c.2. & 4.

2065 Finalis eſt intrinſeca hominis perfectio; operanti.n.ipſa operatio finis intrinſecus eſt;vltimus verò in longa finium ſerie eſt beatitudo, quæ eſt omnium perfectiſſima operatio circà ſummum,& finale bonum.

2066 Materia tū ipſe homo dr̄,quatenus eſt operationis ſubiectū, tū res,circà quas,tanquā circà propriā materiā,operatio eſt. Forma deniq; honeſtas.

2067 Habes itē huius eiuſdē philoſophiæ deſcriptionē ex *f* Ariſt.vbi ait,eſſe illā,quæ magnā diligentiā adhibet,vt ciues quodāmodo afficiat, bonosq;, & ad honeſta agenda idoneos reddat, Honeſta hæc,quæ in ethicis tradūtur,ſunt illa officia, à quibus complures huius philoſophiæ *g* præceptores ſuas tractationes appellarunt,quas de officijs inſcripſerunt. De ijſdem diſſerunt, qui de virtutibus diſputant; omnis enim de virtute diſputatio ad ſtudioſam actionem refertur,quia habitus gratia operationum ſunt.

f Lib. 1. Ethic. cap. 9.

g M. Tullius S. Ambroſius.

2068 Quod verò ſpectat ad huius eiuſdē philoſophiǣ partes, diuidendi rō-

nem

nem hic sequor, quã semper. s. arbitrariam, & cõgruentẽ magis ex certa quadam diuidendi cõsuetudine, quã necessariam putaui. Cõis ergo partitio est in Monasticã, Politicã, & Oeconomicã, & congrua diuisionis ratio est, quia oẽs humanæ actiones, aut spectãt ad priuatũ bonum operãtis, & de his ẽ ea pars, quæ dicitur Monastica, seù solitaria, aut ad publicum Ciuitatis, seù Reipublicę, de his Politica, aut ad bonũ familiæ, quod nec omninò priuatum, nec omninò publicum est, & de his Oeconomica, seù familiaris.

2069 Negat *a* hęreticus quidã Scholiastes, monasticã vitam esse partem huius facultatis, quia solitaria virtus nõ datur, & quæcunq; in homine est, ea ad publicũ cõmodum referri debet. Sed nihil est hic nouũ, vbi hæreticus monasticam vitã insectatur, odit opinor ipsum vocabulum, etiam vbi de Monachis non agitur, sed de virtute, qua homo sibi ipse componitur, ac perficitur.

a Qui Scholia scripsit in lib. Ethic. & in tabulas doctrinã redegit.

2070 Nego, hanc non dari; nego, non esse expetendã, nisi ad publicũ bonũ, quamuis. n. diuinius quodammodo sit, pluribus prodesse, quã paucioribus, vt *b* Aristoteles tradidit; Quamuis, dum se quisq; virtute perficit, publico itẽ commodo seruiat, in illa ipsa priuata cultura; virtus tamen est, etiã gratia priuatarum actionum expetenda, etiamsi nunquam prodiret in publicum.

b Lib. 1. Ethic. cap. 2.

2071 Quatuor virtutum gradus *c* Platonici faciunt, quibus homini iter ad Deum esse dicunt, cum à se ipso recedit honestissima illa fuga, quam *d* Plato præcipit. Inter has purgatorię, seù purificationes recensentur, quæ solitariæ sunt, quibus nimirum anima discit honestam ducere cum corpore societatem, ita vt nihil eo inficiatur, sed suum retineat, etiam in materiæ concretione, nitorem. Mala (inquit Plotinus) est anima, si commixta sit corpori, simulq; cum illa patiatur; erit autem bona, si sola egerit, quod intelligere est, atq; sapere, neq; compatiens fuerit, quod est temperatum esse, neque secessum à corpore metuat, quod est esse fortem.

c Ex Plotino En. 1. lib. 2. per totum.
d In Theæteto, vel de scientia.

2072 Iactatur hac eadem in re contrà solitariam vitam, ferinã eam esse potiùs, quam humanam, *e* hominem ad vitæ societatem natum esse, feras ad incolatum syluarum. Miror, cur his potiùs non venerit in mentem, asserere, solitariã vitam diuinã esse, etenim vbi in solitudinem quis secesserit, animumq; ab obstrepẽtibus curis subduxerit, in alta animi quiete sese eleuat in Deum, vt asserit *f* Aristoteles, & cum Peripateticis Platonici concordes prædicant.

e Ex Aristo. lib. 9. Ethic. cap. 9.
f Lib. 10. Eth. cap. 7.

2073 Sed mitto hęc, & his alia firmiora, quæ peti ex sacris literis possunt. Nego, in hoc distare hoĩem à feris, quod vitę gregalis tantũ sit, & quia ex Aristotelis auctoritate agitur, audi *g* Aristotelem: Hominis naturam ancipitem societatis, & solitudinis esse, apertum est.

g Lib. 1. de Histor. Anim. cap. 1.

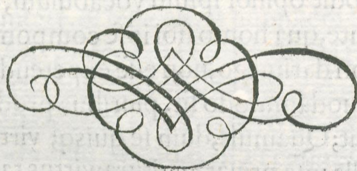
2074 Libri, qui de morali philosophia scripti ab Aristotile tradũtur, hi sunt. Decẽ ad Nicomacum, Duo magnorũ moralium, septẽ ad Eudemum, seù potiùs quatuor, nã inter tertium, & septimũ interpositi sunt illi ipsi, qui in ethicis ad Nicomacum numerantur, quintus, sextus, septimus. Vnicus libellus de virtutibus, Octo de politicis, Duo de Oeconomicis.

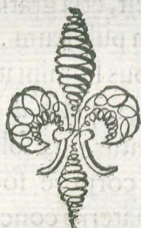
2075 Variat in eiusdẽ eadẽ de re libris numerandis *h* Laertius. Est qui *i* opinetur, cõplures ex his falsò fuisse Aristoteli adscriptos. Censeo libros ad Nicomachũ, Politicos, & Oeconomicos absq; vlla ambiguitate esse Aristotelicos;

h In vita Aristotelis.
i Francisc. Patri. lib. 4. Discuss. Peripat.

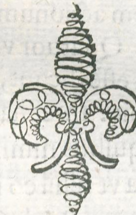
Libros verò magnorum moralium, ad Eudemum, & de virtutibus, esse etiam Aristotelis, sed imperfectos, & impolitos, congestos magis pro materia scribendorum librorum, quam editos pro libris factis.

2076 Tractantur verò his libris tres illæ moralis philosophiæ partes hoc ordine. in libris ad Nicomacũ vniuersalia principia ponuntur, homoq; maximè instituitur, qui sibi bonus sit, Et quibus gradibus ad beatitatẽ progrediatur. In libris politicis idem docetur, qui sit bonus ciuis, quodcunque tandem sit munus, quod in ciuitate obeat. In œconomicis deniq;, qui se honestè habeat in familia. Nec te moueat, præire institutionem vitæ solitariæ cuili, nam in illa ipsa solitarię cultura, ciuilis excolitur, dum vtriusq; vitę principia stabiliũtur.

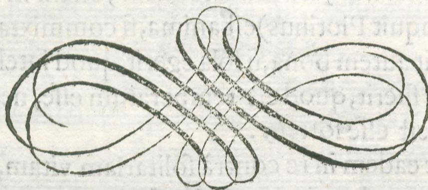

IDONEUS Philosophiæ moralis auditor.

CAP. II.

2077

ANTEQVAM rem ipsam aggrediar, quia, videtur alicubi Aristoteles à studio moralis philosophiæ iuuenes excludere, dabis Lector, vt liceat hic tantisper hanc rẽ examinare, antequam hoc libro, moralis philosophię quęstiones definiam, qui vix dum tertium ætatis meæ, lustrum attigerim. De idoneo huius philosophiæ partis auditore disputans *a* Aristoteles hæc habet: Iuuenis auditor ciuilis idoneus esse nõ potest, quippe cum imperitus actionum vitæ sit, ex quibus, & de quibus rationes conficiuntur. Admitto hanc Aristotelis doctrinam.

a Lib. 1. Ethi. cap. 3.

2078 Sed quid si peritia præuertat ætatem, & iuuenis nõ suo, sed maiorum iudicio stet, historiam cõsulat, in quã, & mores hominum multorum norit, & vrbes? Memini me *b* alicubi legere, qui historias nõ nouerũt, eos semper esse pueros. Ergo longæuitatem facit historia, nec semper habenda est annorum computatio. Nihil hactenus de me loquor, sed de ipsa re in vniuersum, atq; illud primum animaduerto, notitiam humanarum actionum, nõ ex solo ætatis

b Apud M. Tullium de claris Orat.]

cursu per experientias, sed ex librorum lectione, ex sapientum auditione acquiri posse.

2079 Aliud addit *a* Aristoteles, quod iuuenes ab eodem studio longè repellit: Cum iuuenis (inquit) perturbationes sequatur, frustra, & inutiliter audiet; Finis enim non cognitio, sed actio. Quid verò si non sequatur, proba excultus disciplina? quid si sequantur easdem viri natu maiores, erunt ne ad hāc philosophiam idonei, quia barbatuli?

a Eod. ca. 3. in fine.

2080 Admitto hic etiam Aristotelis doctrinam, & ab eodem interpretationem accipio, vbi addit: Interest autem nihil, iuuenis ætate, an moribus iuuenilibus aliquis sit, non. n. defectus penes tempus est, sed quia & viuit, & singula persequitur ex perturbatione; Talibus. n. cognitio, perindè atq; incontinentibus inutilis euadit; Illis autem esse, per quam vtilis potest, qui secundum rationem, & appetitiones, & actiones suas moderantur.

2081 Non ergò quemquam excludit, aut admittit ætas, sed quemadmodū Plato dicitur geometriæ ignaros à sua Academia repulisse, ità hic Aristoteles à moralibus disciplinis duo hominum genera arcet, imperitos videlicet, aut quibus peritiæ lumen perturbationū tenebris obductū, atq; obscuratū sit. Iuuenes hi sunt, cuius cuius ætatis fuerint, quod si cui peritia rerū adsit, & animi trāquillitas, iuuenis is nō erit, cuius cuius ętatis fuerit. Sed rē propius attingo.

2082 Duo sunt huius philosophiæ munera in eo, qui se philosophum politicum profiteatur, nosse qui viuat honestè, & ex cognitis præceptis viuere. Facilè est primum, nisi quis rationis lumine omnino destituatur, alterum non æquè est facilè, quia sæpè multi vident meliora, probantq;; sequuntur tamē deteriorem partem. In hoc autem secundo ferè melior est iuuenum causa, quam seniorum, si naturam spectes: *b* adeo in teneris consuescere multū est. Hi sibi cum imperant, se sibi habent obsequentes, quia nondum praua consuetudine animus obduruit.

b Virg. lib. 2. Georg.

2083 Sed in re practica licet etiam aliquandò ex euentis iudicare. Age nunquid aliquandò iuuenes in hoc studio profecerunt? *c* Dicitur Aristoteles vix annos natus septemdecim iuisse Athenas, ac ipsum trienniū dedisse operam Socrati de moribus disserenti. Quid profecerit, scimus; Sed præterea hoc facto discimus, non fuisse Aristotelis mentem, iuuenes ab hoc studio deterrere, quos suo adhortatur exemplo. Certè non eius sententiæ Socrates fuit, qui iuuenem Aristotelem admisit, quiq; apud *d* Platonem tam sæpè de vitæ honestate, iuuenibus audientibus disserit.

c Ex Ammonio.

d Præsertim in Dial. Amatores, vel de philosophia.

2084 Egi paucis causam cōem studiosę iuuentuti vniuersę; nec dubito, quin plurimi reperiantur ad has disciplinas idonei, quia, nec rerū ignari sunt, nec animi fluctuationibus inconstantes. Sed quod ad me spectat, fateor ingenuè, non esse me de horum numero, quamuis viros doctissimos ex ipso fermè nutricis sinu audire inceperim, quamuis libros legendo triuerim, quamuis Serenissimi parentis iussu animum ad optimas quasq; disciplinas appulerim. Video, & fateor, deesse mihi plurima ad hoc studium necessaria sed nemo, opinor, denegabit, quin liceat experiri, num in his etiam aliquid proficiā, vt hoc ipsum iuuentutis studium sit quasi quidam apparatus ad studia senectutis.

2085 Tria

a Seneca epist. 53. ad Lucil.

2085 Tria hominum genera distinxisse dicitur a Epicurus eorũ qui ad philosophiam accedunt. Quosdam aiebat, ipsos per se ire: esse alios, qui aliena ope indigerẽt, nunquã ituros, si nemo pręcesserit; sed forti animo secuturos, si qui viã præeant; alios deniq; esse, quibus non duce tantũ opus sit, sed etiam coactore. Quid si dicã esse me inter hos tertios? sed malo esse inter secundos, quãdo ad primos nõ liceat aspirare. Philosophor de moribus, quia video his tẽporibus etiam æquales meos de ijsdẽ philosophari; sed habebo etiã ætatis meæ rationẽ; cum.n.amplissimè sese extendat philosophia moralis, ego solũ prima perstringã rudimenta, grauiores quęstiones in ętatẽ aptiorẽ reseruans.

HOMO AD VLTIMVM *finem natus.*

CAP. III.

b Itá ab Arist. tractatu est lib. 1. & 10. Ethic.

2086 A FINE incipit b Philosophia moralis, in fine desinit. Scilicet proponendus is primo est, quia est in intẽtione primus, vt sciat homo, quo tẽdat; ideq; cominùs in fine inspiciendus est, quia est in executione postremus, vt sciat idẽ in qualem, & quantam possessionem deuenerit.

2087 Sed hominis fines plures numerari possunt, cũ non ad vnum, sed ad multa factus sit, ad quę pariter aptitudinem habet & instrumenta. Ego verò de eo loquor maximè, qui dicitur vltimus.

c Lib. 2. phys. à tex. 75.

2088 Non solũ animalia bruta, sed quęlibet agentia naturalia, etiãsi cognitione careant, agunt propter finẽ, si quid probat c Arist. si quatuor sunt genera vniuersaliũ causarum. Aequũ verò fuit hac in re, tantum præstare hominẽ reliquis animantibus in sua tendentia ad finem, quantum superat in natura. Pręstantia ea est, quia tendit in finem, cognoscendo rationem formalem finis, & mediorum proportionem ad eundem.

d 1.2.q.1.a.2.

2089 Si hunc tentendi modum spectes, verissimè dictum est à d D. Thoma,

proprium

propriũ esse hominis, seù creaturę rõnalis, tẽdere ad finẽ, & pp finẽ agere, sicut *a* alibi ẽt à me definitũ ẽ. Vniuersalissimus rerũ oĩum finis est bonũ, iuxtà dicta *b* Arist. Oĩs ars, oĩsq; dicendi via, actio itẽ atq; electio, bonũ quoddã expetere vř, quapropter benè id esse bonum asseruerunt, quod omnia expetũt.

a Lib.2.c.5.
b Lib.1.Ethic. cap.1.

2090 Latè hoc, & benè alicubi probat *c* D.Tho.cur n.in finẽ res tẽdãt, nisi melius habituræ in eo sint? Cur in eo quiescant, nisi in eo bñ, & cõmodè accipiãtur? Ergo si oĩum finis bonus est; ipsius hoĩs finis bonũ quid erit, in qđ volũtate tendat, appetitu videlicet longè nobiliori, quã qui rebus alijs inest.

c 3.cõtrà gentes. c.3. & 6.

2091 Sed opinatus est *d* quidam, inanem esse quęstionem: An homo sua voluntate in bonum, tanquam in obiectum feratur, & negat volũtatem habere obiectum. s. quia obiectum dicitur solius facultatis, quæ cognoscere apta sit, vel verum, si sit facultas speculatiua, vel bonum, si sit practica; Appetitum verò ait non habere obiectum, sed finem. Propugnat is hanc sententiam vi gręcorum vocabulorum. *e* Fallax est subsidium, quod à Græcis, Falsa item sententia est, cum & appetitio suum finem amplectatur, tanquam obiectum, & cognitio in suum obiectum tendat, tanquam in finem proximum.

d Simon Portius lib. an homo bonus, aut malus spontè fiat c.13.
e Vt benè contrà Portiũ probat Piccol.Gradu. 2. Ciuilis Philos. c.28.

2092 Potiùs verearis, vt vera sit positio: Hominem volendo bonum velle; quàm.n.multi sunt, qui malum spontè eligunt? Nescio quo suo fato, (inquit alicubi *f* Plato) malum sibi homo quæritat, & à Deo sæpè nititur precibus exorare. Quin etiam videtur ipsa hominis natura exigere, vt si malum velle voluerit, velle possit, etenim libera est, suoq; iure eo se cõuertet, quo voluerit. bonum ne illud sit, an secus. Aio tamen, his non obstantibus, duos conuenire voluntati actus, de quibus *g* alibi mẽtio à me facta est, videlicet, vt prosequi obiectum possit, & vt fugere, prosecutionemq; boni esse, siuè veri, siuè apparentis; fugam verò mali, pariter, aut veri, aut apparentis, nec vnquã mutari vices.

f In Alcibiade, vel de Voto.
g Lib.2.c.41.

2093 Sed alicubi *h* Aristoteles eam videtur facere partitionem, vt apparens bonum ad cupiditatem pertineat, verum verò, ac solidum ad rationalem appetitum. Nihil me mouet hæc partitio, cum.n. voluntas illud amet quod intellectus præcensuerit bonum esse, cumq; intellectus in hoc iudicio errare possit, censendo bonum esse, quod re vera non est, amabit voluntas apparentem illam bonitatem, non secus, ac eam amaret concupiscentia, si sensus præmonstrarent; Aristotelis dictum inspice attentiùs. ait, dignum illud esse, quod quisque velit, quod primum bonum est.

h Lib.12. Meta. t.36.

2094 Sæpè verò proponitur homini quædam bonum series, ità vt vnum propter aliud amet, illudque rursus propter aliud, & in vno tandem vltimo quiescat appetitus, quia non est in infinitum progressus. Finita inquam, series est, longa tamen, & primum bonum ad secundum via est, secundum ad tertium, atq; ità deinceps vsq; ad vltimum. Finis verò quisnam erit?

2095 Non placet *i* eorum sententia, qui sentiunt, solum vltimum bonum habere rationem finis, reliqua mediorum. Neq; verò cum multa ex Aristotele afferant, satis probant hunc ipsum esse sensum Aristotelis.

i Suar. Dist. meta. 23. sect. 6. Vasq. tom. 1. in 1.2. dist. 4.

2096 Sentio, in ea rerum ordinatione, quod vltimum est, gratia cuius amantur cætera, esse finem vltimum, & in ordine ad hoc ipsum, ea quæ præunt, dicenda esse media; sed sentio pariter, ea, quæ media sunt, siuè bona sint, sola

bonitate

bonitate vtilis, siuè cum vtilitate coniunctã habeant iucunditatem, aut honestatem, dici posse fines non vltimos, quatenus tertium terminus est secundi, secundum primi, ipsumq; primum operationis voluntatis.

2097 Est ergo finis vltimus finis, non medium; sunt verò intermedia, & media, & fines, media, prout itur ad finem, finis, prout ordine retrogrado reditur ad volendi principium.

2098 Nec verò noua est in Arist. doctrina distinctio finis vltimi, seù vltimati, & non vltimati, quam passim Peripatetici vsurpant; Audi *a* Aristotelem: Quoniam verò plures esse fines videntur, & horum quosdam ob aliud expetimus, vt diuitias, tibias, instrumentaque omnia &c.

a Lib.1.Ethi. c.7. similia collige ex c. 1.

2099 Et verò, cur vspiam *b* idem quæreret, an in finibus dari possit processus in infinitum, si processus per fines nõ est, sed solum per media, quibus ratio finis nulla ratione conueniat?

b Lib.2.meta. a t.5. & lib.1. Ethic. a c.2.

2100 Instant hic aduersarij *c* finem esse id, cuius gratia cætera sunt, dici etiã alicubi conceptis uerbis: Ipsum cuius causa finis, tale autem est, quod non est alterius gratia, sed eius gratia cætera. Ego uerò hæc omnia facilè admitto; sed sensus est, finem esse, in quem reliqua ordinantur, & quamuis ipse ad aliud ordinetur, rationem finis non habere, quatenus ipse est alterius gratia, sed solum quatenus eius gratia cætera sunt.

c Ex Arist. 2. phys. t. 29. & 1.Ethic.c. 7.

2101 Posui uerò hanc finium seriem finitam, quia postulant hoc particulares actiones humanæ, ut finem aliquem ultimum habeant, qui, si simpliciter ultimus non sit, certè sit illius actionis. Pari ratione in serie mediorum necesse est, ut cum regredimur ab amore finis ad mediorum electionem ad ultimum deueniatur, quod dicitur medium primum. Veraq; hæc sunt, siuè spectes intentionem, siuè executionem. In intentione finis ultimus primus est. at qui sit primus, si ultimus non datur? Executio à primo medio est, at qui sit à primo, si in illo à fine ad media regressu, ultimum nullum fuit?

2102 Sed propositus prætereà est homini finis qui dicitur simpliciter ultimus. Est is, in quem omnia referuntur, ipse uerò non refertur aliò, nec uerò referri potest; nam hoc ipso, quod refertur, non est ultimus.

2103 Non statuo, in quo sit uerè, & sine ullo nostro errore hæc ratio ultimi finis; Sed ubi ubi ea sit, est hominis beatitudo, fœlicitas, summum bonum, optimum, diuinum, beatumq;, ut *d* alicubi Aristoteles appellat. Distingue hic duplicem hominis statum, naturæ alterum, alterum gratiæ, uera beatitudo est, ad quam non sine gratia aspirat, sed etiam naturalis quædam considerari solet à moralibus, naturæ hominis, quà homo est, proportionata.

d Lib.1.Ethic. cap.9.

2104 Est hic ipse finis necessariò unus, quod hac potissimum ratione *e* D. Thomas probat. Nam finis ultimus est, in quem homo omnia refert, & quẽ non refert ulterius; necesse ergo est, ut sit bonum perfectum, atq; adeo, ut sit quid unum. Fac.n. huiusmodi finem non esse unum, sed uel duos, uel plures, aut unus horum refertur ad alterum, & è contrà, aut unus ad alterum, & non è contrà, aut neuter ad alterum. Si primum asseris; asseris pariter, neutrum esse finem ultimum, quia uterq; ad alterum refertur. Si secũdum; unus erit finis ultimus, ille uidelicet, in quem alius refertur. Si tertium, iam uides, neutrum

e 1.2.q. 1.a 5.

posse

posse esse finẽ vltimũ; q̃a in vltimũ omnia referũtur, in hos verò nõ alterutri.

2105 Cum dicitur vltimus finis vnus, ne exclude compositionem; nec. n. negari potest, quin *a* multi vltimum sibi finem statuerint in pluribus, dũ plura ad integram beatitatem requisiuerunt. Sed hi ex illis pluribus vnũ sibi finẽ composuerunt, & in totum, tanquam in summum bonũ, & vnicũ aspirarunt.

a De quibus d. Aug. lib. 19. de Ciu. ex Varrone.

2106 In hoc sensu *b* Aristoteles ipse, quamuis hominis fœlicitatem in bonis fortunæ non esse collocatam optimè viderit, cẽsuit tamẽ hæc ipsa esse opportunum subsidium ad vitam fœlicẽ, dum ait: Videtur etiam fœlicitas externis bonis indigere, fieri enim non potest, vel non facilè fit, vt cui necessaria non suppetunt, is bona, atq; honesta agat. Hæc, & horum similia de naturali hominis beatitate pro huius vitæ statu dicta semper intellige.

b Lib. 1. Ethic. cap. 8.

2107 Hic ipse finis vltimus, qui necessariò vnus est, formam quandã finis dicit, quà summum quid, atq; optimum est, finis omnium, nullius medium. Dicit idem materiam aliquã, in qua ea, quasi forma, sita sit. Nec verò par est vtriusq; ratio, si hominum iudicia magis spectes, quam ipsam rem. Etenim quoad formam, non solum vnus est is finis, sed etiam idem, communis omnibus, dum quisq; in beatitudinem, tãq; in summum bonum anhelat. Quoad materiam verò, non quisque in eodem beatitatem vult. Quare finis materialiter acceptus nec vnus est, nec idem omnibus.

2108 Qui verò vnus est, est idem hominis proprius, quà is differt à brutis animalibus; nam cum sit abstracta quędam forma summi atq; integri boni, in quam non tendit appetitus, nisi ratio præluxerit, nullum animal se se in illã eriget, nisi fuerit compos rationis. Et meritò (inquit *c* Aristoteles) neq; bouem, neq; equum, aut quidpiam aliud animal fœlix appellamus, quippe cum nullum ex ipsis talis operationis esse particeps possit.

c Lib. 1. Ethic. cap. 9.

2109 Hanc ipsam ob causam *d* pueri fœlices dici non possunt, nisi in spe, quatenus per ætatem rationem boni nosse poterunt, & consequi.

d Ex Arist. Ibid. & li. 10. cap. 8.

2110 Hac de re nos admonent, qui primi beatitati nomen indiderunt. Sũt, qui velint, dictam fuisse *e* Eudęmoniam, quia ad illam per prudentiam homo ducitur, quæ cuiq; bonus dæmon est. Non multùm ab his dissident, qui malunt, Eudęmoniam dici eam humanę mentis partem, per quam ad diuina homo se se eleuat, cui dicto consonat illud *f* Xenocratis, ingeniosum eũ esse, qui animam sortitus est studiosam, & hanc animam vnicuiq; esse genium, & dęmonem bonum. Ab hac igitur animę parte, qua homo fœlicitatem consequitur, ipsa fœlicitas nomen habet.

e εὐδαιμονίαν

f Apud Arist. lib. 2. top. loco. 19.

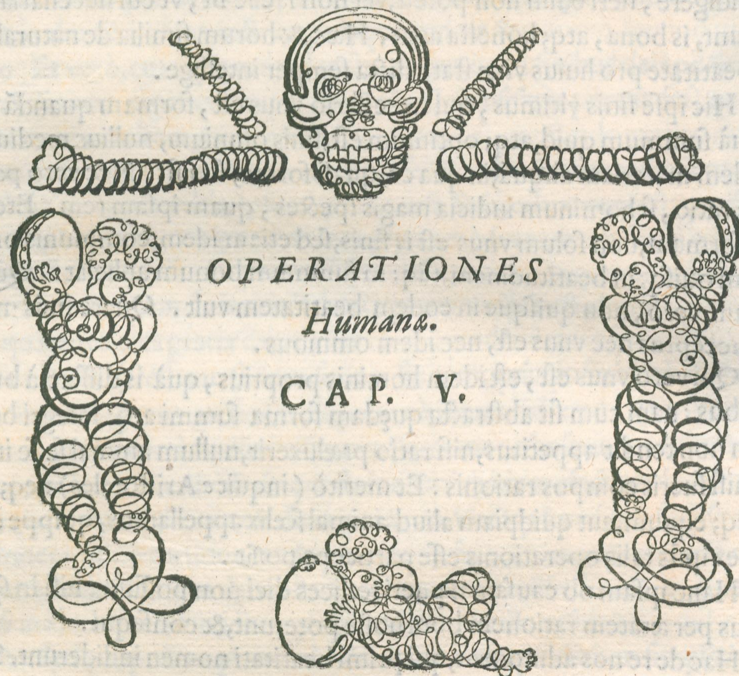
2111 Cum duplex in homine sit appetitionis intentio: Scilicet sępè ad particulare aliquod bonum sine vlla recordatione boni vltimi, & summi, alias verò ad ipsum summum; Dixerit aliquis, non semper hominem, quicquid ille amet, amare fœlicitatem. Et tamen verissima doctrina est, omnes, & singulas cuiuscumque hominis actiones esse propter vltimum finem. Eleganter illa *g* Boetius in hanc sententiam: Omnis mortalium cura, quã multiplicium studiorum labor exercet, diuerso quidem calle procedit, sed ad vnum tandem beatitudinis finem nititur peruenire. Idem censuit *h* Aristoteles, qui quicquid tandem homo velit, velle illum in eo fœlicitatem arbitratur.

g Lib. 3. de Consol. Philos. prosa. 2.

h Lib. 1. Ethic. cap. 6.

2112 Sed vt rem hanc distinctè diiudices; scito, finis vltimi amorem, qui in homine est, dum quid amat, non semper esse eundem. Amat eum aliquandò actualiter, amat eundem aliàs habitualiter, sæpissimè virtualiter. Amat ergo semper vltimum finem homo aliquo ex his tribus modis; actualiter, cum vult esse beatus; habitualiter, cum, si de beatitudine cogitaret, amaret; virtualiter, cum actus hoc ipso quod in bonum est, est in aliquam summi boni partem. Neq; verò contrà hanc D. *a* Thomæ doctrinam, quicquam, quod vllius momenti sit, afferunt *b* antagonistæ.

a 1.2.q.1.a.6.
b Scotus in 4. dist.49. Maior Ibidem.

2113 ATIS nunc fuerit statuisse, esse aliquem vltimum hominis finem, quis ille sit, *c* infrà constabit certius. Quoniam verò in hunc finem homo operando tendit, hominis operationes, quas esse dixi huius philosophiæ materiam, spectandę mihi sunt, à quo sint principio, ex quibus affectibus, habitibus, virtutibus, circa quę bona, vt tandem in summi boni possessione conquiescat. A principijs exordior, de quibus multa tradita à me sunt in physicis, pro ea affinitate, quam notat *d* Aristoteles habere cum physicis moralia, hic addo, quæ superant.

c Hoc eod.li.3. cap. vltimo.
d Lib.1.Ethic. cap.13.

2114 Non omnes operationes hominis humanę sunt, vt rectè *e* D. Thomas animaduertit, sed illæ solum, quæ ab homine sunt iuxtà proprium operandi modū, volūtariè videlicet, ac liberè. Multa sunt homini communia cū brutis, quā viuit, & sentit; quatenus verò homo est, volūtatē habet, quæ ratione prędocta, imperat: nec solū se ipsa liberè mouet, volēdo, nolēdo, arbitriū suspēdēdo; sed alias ēt potētias plures subditas habet, in quarū operationibus ēt ipsa

e 1.2.q.1.a.1.

per

2115 Est ergo voluntas harum operationum principium, quà voluntariè operatur, sed qua ratione eadem dicatur voluntariè operari ex suo opposito, inuito videlicet, rectè *a* Aristoteles inuestigauit. Videntur, inquit, inuita ea esse, quę aut vi, aut ignoratione efficiuntur. *a Lib. 3. Ethic. cap. 1.*

2116 Quod ad vim spectat, hanc aliquis tunc pati dicitur, cum ab extrinseco principio cogitur nihil ipse conferens actiuè, siuè patiatur, siuè agat. Ità Aristoteles ijs verbis: Vt ei neq; qui agit, neq; qui patitur, quippiam conferat. Sed qui vnquam fiat, vt aliquis agat, nec actiuè quid conferat? Fit, cum violenter impulsus ipse, ab illo eodem principio alterum impellit.

2117 Quod spectat ad ignorantiam, ea sine dubio facit inuitum, quod rectè Aristoteles colligit, ex eo, quod qui ignoranter operatus est, vbi quædam particularia postmodũ nouerit, dolet, ac facti pęnitet, pęnitet voluisse. Erit ergo voluntarium inuito oppositũ, quod est ab extrinseco principio, cognoscente singula, in quibus est actio. Ità *b* Aristoteles, & cum eo consentiunt Theologi, qui omnes hanc voluntarij descriptionem recipiunt, & ad ipsum non agere, cum voluntarium est, facilè accommodant. Etenim is, qui deliberatè non vult, censetur velle non velle. *b Lib. 3. Ethic. cap. 1.*

2118 Communicant pueri, quin etiam bruta animalia in metaphorico quodam voluntario, seù potiùs spontaneo, nam cum duo dicat, idest principium intrinisecum, & cognitionem, vtrumq; in brutis reperias, quibus videlicet inest intrinseca vis appetendi sensitiua, quæ sequitur sensitiuam cognitionem. Sed rectè *c* D. Thomas ab hoc imperfecto voluntario, seù spontaneo tantum distare ait id, quod est propriè voluntarium in hominibus, vsu rationis præditis, quantum cognitio intellectiua sensitiuam præstat, & modus appetendi cum ratione modum appetendi sensitiuum. *c 1. 2. q. 6. a. 2. in corp.*

2119 Admiscetur quandoq; inuoluntarium voluntario, vt cum quis incusso metu vult, quæ si metus non vrgeret, non vellet. Quoniam tamen, posito eo metu, procedit actus à principio intrinseco, cognoscente singula, meritò *d* D. Thom. ea, quæ sic fiunt appellat simpliciter voluntaria, inuoluntaria verò secundum quid. *d 1. 2. q. 6. a. 6*

2120 Paulo aliter videtur *e* Aristoteles loqui, scilicet, quæ ex metu fiunt spontanea esse illa quidem, sed dici simpliciter inuita. Sed leuis dissensio est, vel potiùs nulla, quia etiam rectè dicitur simpliciter inuitum, quod præcisè, & non secundum incidentes conditiones inuitum esset. *e Lib. 3. Ethic. cap. 3.*

2121 Concupiscentia non pari ratione admiscet inuoluntarium voluntario, sicut metus. Dummodo enim ea tanta non sit, quæ vel præpropera festinatione omne consilium præuertat, vel ęstuantis libidinis fumo obruat, auget non minuit voluntarium, nouit enim, qui ex ea operatur, singula, & ab intrinseco principio se incitat eo vehementius, quo acriores fuerint concupiscentiæ stimuli.

2122 Est hæc pariter doctrina *f* Aristotelis, à quo *g* D. Thomas hausit. Quod si is *h* alibi censeat, concupiscentia minui peccatum, quia decrescit ex ea voluntarium, voluntarium intellige liberum, de quo mox dicam. *f Lib. 3. Ethic. cap. 5.* *g 1. 2. q. 6. a. 7.* *h 1. 2. q. 77. a. 6.*

2123 Con-

a In Protagora, vel contrà Sophistas.

2123 Controuersia hic est Aristoteli cum Platone: Nam *a* Plato sentire videtur, neminem vnquam operari voluntariè, & improbè simul; cum ergo is, qui ex concupiscentia operatur, sæpè improbè faciat, non faciet idem voluntariè: hinc illud Emistichium: *b* spontè improbus nemo. Sed contrà instat Aristoteles: In quibus in nostra potestate situm est agere, situm est etiam non agere, & in quibus non agere, simili modo etiam agere quapropter si agere cum honestum sit, est in nostra potestate, non agere quoq; cum turpe sit, in nobis erit collocatum. Si item non agere cum honestum sit, in nobis est, agere quoq; cum turpe sit, erit nostræ facultatis.

b Apud Arist. lib. 3. Ethic. cap. 5.

2124 Et verò quis vnquam dignus vituperatione, aut pœna sit, si dum improbè operatur, non operatur spontè? His inquit idem *c* Aristoteles, attestari, & priuatim, & singuli, & ipsi legum latores videntur, qui eos, qui mala perpetrant, castigant, & puniunt. *d*

c Eod. c. 5. li. 3. Ethic.

d In 3. Ethic. cap. 5.

2125 Sed illud dictum; spontè improbus nemo, Eustratius interpretatur: spontè miser nemo, & fauet interpretationi *e* Grecum vocabulum ex leui accentus mutatione. Aliter sensit *f* Plotinus, loqui videlicet Platonem de habitu, non de actu, & verè dici, improbitatem non esse voluntariam in habitu, quamuis voluntaria in actu sit. Sic multis voluntaria est morbi causa, non morbus ipse.

e πονηρός improbus, πόνηρος miser.

f Lib. 3. Enn. 3.

2126 Sed assequuti sunt alij fortasse melius Platonis mētem, vbi dicunt, neminem esse improbum spontè, idest si ex recta voluntate egerit: hoc enim est illud verè, & propriè spontaneum, quod in homine est, cuius natura, cum sit rationalis, tunc enim verò quà homo est operatur, cum ex recta ratione, non autem cum à se ipso deficit, & seruit ratio concupiscentiæ. Hæc si sit Platonis mens, non repugnabit Aristoteles.

2127 Ignorantia, ex qua dixi inuoluntarium nasci, debet antecedere, vt causa; sicut subtiliter *g* Aristoteles animaduertit; tunc enim solum homines excusantur, cum facti pœnitet, cum si sciuissent, non fecissent, cum faciendi causa tam voluntas est, quam ignoratio. Alias verò ignorantia antecedit quidem factum, sed illud nihilominus fieret, etiamsi nihil ignoraretur; Quisquis hac posteriori ratione operatur, ignorans facit, sed non ex ignoratione.

g Eod. 3. Ethi. c. 1. & 5.

2128 Pari ratione si quis commodè posset ignorantiam scientia depellere, ac nollet, vel quia piget, vel quia licentius peccare placet, operatur non volens, quà ignorat; non tamen inuitus; vndè est, vt se dignum, tum vituperatione, tum pœna exhibeat.

2129 Non omne voluntarium liberum est, etenim ad voluntarium satis sunt illa duo, idest operatio intrinseci principij, & cognitio; ad liberum verò necesse est, vt sit voluntas indifferens, vel ad volendum, aut nolendum, quæ dicitur à philosophis libertas quoad specificationem, vel ad volendum, aut non volendum, quæ dicitur libertas quoad exercitium.

2130 Si quid ergo homo velit sciens, ac prudens, sed necessariò velit, voluntarium illud erit, non autē liberū. Sed haud scio, an in statu huius vitæ quicquam sit, quod voluntatē ità ad se rapiat, vt absolutā necessitatē amoris inducat, cū.n. ex indeliberatione operatur, tunc operatur, vt natura nō vt volūtas.

2131 Dici-

2131 Dicitur tamen voluntas necessariò amare bonum, & quod maximè bonum est, ac summam fœlicitatem; dicitur eadem necessariò odisse malum, sed in his, & similibus intellige, esse solum necessariam speciem actus, non autem exercitium; loquor semper de hominis conditione in hac vita. Regnat in hoc voluntas, apta mouere per imperium potentias, sibi subditas, & quamuis ipsa vicissim moueatur ab intelligentia per obiecti propositionem; non adigitur tamen ad actum, quem ipsa sibi sola imperat, & elicit.

2132 Sed quid sit tandem hoc, quod dicitur liberum arbitrium, ex *a* Theologis accipiendum est. Aio igitur, quamuis communiter liberi arbitrij nomine significetur actus, esse tamen potentiam, quæ est actus principium non cuiuslibet, sed liberæ electionis eius partis, quæ in consultationem adducta cum reliquis fuerit.

a Ex D. Tho. 1. p. q. 83. per totam.

2133 Vult voluntas finem, intentio hæc dicitur, imperat eadem rationi, vt media ad finem exquirantur, examinentur secundum habitudinem ad finem, proponantur, obsequitur imperanti ratio, & dicitur hæc consultatio; demum voluntas eligit, quod maluit, electio dicitur hic vltimus actus, qui est voluntatis, liberè eligentis, id quod ratio arbitrata est, esse eligendum.

2134 Hinc habes, cur actum liberi arbitrij tribuant aliqui intellectui, alij vero voluntati; Dicit enim electionem præiudicatæ rei: præiudicium rationis est, electio voluntatis; ergò, si dixeris esse actum intellectus, prout adiunctam habet electionem liberam, vel esse actum voluntatis, prout adiunctum habet præiudicium illud, idem dicis.

2135 Libet tamen loqui, ac sentire cum D. *b* Thoma asserente, liberi arbitrij actum habere quidem illam originem à ratione arbitrante; esse tamen formam voluntatis. Radix, inquit, libertatis est voluntas, sicut subiectum, sed sicut causa est ratio; potest voluntas liberè ad diuersa ferri, quia ratio potest habere diuersas conceptiones boni.

b 1. 2. q. 17. ar. 1. ad 2.

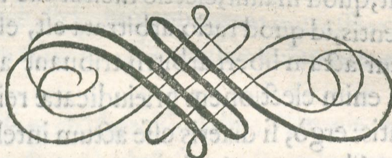

ANIMI PERturbationes, seù Affectus.

CAP. V.

2136

QVAS nunc vulgo animi passiones vocamus, expresso ex *a* Græcis vocabulo, alij alijs appellant nominibus, vt ex varijs auctoribus colligit D. *b* Aug. s. perturbationes, affectiones, affectus. Qualecunq; tibi probetur nomen, intellige, has in re actiones esse ab intrinseco animæ principio, passiones verò dici, quia cum non leui corporis immutatione ferè coniunctæ sunt. Sit id pro exemplo. Aliquis contrà te oblocutus est, iniuria hæc dicitur, obiectum. Passionis nunciant externam hanc iniuriam sensus externi internis, & vt quid malum proponitur parti appetitiuæ; indignaris, tristaris; hæc actio est, videlicet mali fuga, passio tñ dicitur, quia sequitur ad illã cõmotio spirituum, sanguinis feruor, corporis alteratio, & passio.

a πάθος
b Lib. 9. de Ciui. cap. 4.

2137 Non eiusdem facultatis est par consideratio perturbationum; Agit de ijs Physicus, quatenus speculatur omnes affectiones animalium; agit de ijsdem Rhetor, quia plurimum facit ad persuadendum nosse, qui sint affecti auditores, & quibus quiq; artibus capiantur; agit de ijsdem moralis philosophus; cum enim is hominem instituat ad honestatem, nosse pariter debet affectiones, vt eę ex virtutum legibus componantur. Sed hic in Stoicos incido, qui volunt, virum virtute præditum, sapientem ipsi appellant, omni prorsus affectione carrere, quia *c* improbæ sunt.

c *Ex Seneca passim in suis epist. ad Lucil. M. Tull. in Tuscu. qq. & de offit.*

2138 Placet tamen Peripateticorum sententia, quæ habet, virum perfectũ tunc esse, cum passiones ad medium, recta ratione pręscriptum, redactę sunt. Et verò quis neget, amorem, & odium, quæ duæ sunt præcipuę perturbationes, prodesse plurimum ad virtutem.

2139 Ira cum iusta est, ipsa est fortitudo, cupiditas cum moderata est, ipsa est temperantia, pugnandum sæpè est, vt ratio suũ habeat in humanis actionibus primatum, nec pugna hæc sinè amore, sinè odio est, vt rectè *a* Plato cẽsuit, sed cum vtroq; sicut ex graui, & leui æquilibrium. Cæterùm ipsa perturbationum natura, quæ ex obiecto, & subiecto cognoscitur, itemq; ex earumdem methodica partitione, litem facilè definiet.

a In Timeo, vel de Mundo. in Theage, vel de sapientia.

2140 *b* Chrysippi sententia est, passiones esse in sola parte hominis rationali, illud argumento esse, quia ijs nec bruta, nec pueri exagitantur. Falsa sententia est ex falsa experientia procedens, etenim quamuis ex firmiori iudicio sæpè sint in viris vehementiores passiones, quam in pueris, aut bestijs; negari tamen nõ potest, quin etiã ipsę sentiãt, oderint, ament, & homo tunc maximè perturbetur, cum vim sentiendi nec coercet imperio rationis.

b. Apud Galen. l. 5. de Plac. Hipp. et Plat.

2141 Certa igitur mihi est communis sententia, passiones tanquã in subiecto esse in parte appetitiua animæ sentientis; Et quia hæc, vt in *c* physicis asserui, nõnisi circà bonum, actu prosecutionis, & circa malum, actu fugę, versatur, sequitur, vt si passiones huius virtutis actus sint, habeant eædem pro obiecto bonum, quà illud prosequuntur, malum, quà illud fugiunt.

c Lib. 2. c. 40.

2142 Huc illa spectant Philosophi Sanctiss. *d* Damasceni. Est passio motus virtutis appetitiuæ sensibilis ob imaginationẽ boni, vel mali: Nihil is addidit, modica ne sit, an excedens, seù deficiens, quia hoc nõ ad naturam passionis, sed ad probitatem, seù improbitatem spectat.

d Lib. 2. de fide cap. 22.

2143 Cũ aũt duæ sint sentientis animæ partes quà appetit, s. concupiscentia, & ira, illa circà bonum, & malum absolutè, hæc circà bonum, & malũ arduum; addo id, quod satis docet experientia, perturbari animũ, tũ concupiscentiæ, tũ iræ actibus, cũ bonũ, aut malũ absolutè, vel bonũ, aut malum arduum sensus interni pręmonstrauerint, Pro duplici ergo appetitus parte duplex est in sensu passionũ partitio, eruntq; aliæ cõcupiscentię proprię, alię irę.

2144 Sed quæstio minimè leuis est, an suę itẽ insint passiones animę rõnali, qua parte bonũ prosequitur, & malum fugit, i. voluntati, quæ vnica est circà bonũ absolutè, & bonum arduũ. Affirmatiuã partem fortasse suadent, amor honoris, gloriæ, fuga contrariorũ, quæ, cum non videantur esse sensata, non ad sensum spectabunt, sed ad rationem; sunt autem actus cum passione; quis enim non nouit quanti motus ex his in corpore excitentur?

2145 Placet tñ sententia D. *e* Tho. eadẽq; *f* Arist. passiones propriè dictas in sola parte sensitiua reperiri, nõ aũt in rõnali, nisi per quandã imitationẽ. Sũt animæ sentiẽtis operationes organicę, cõiunctę cum nõ exigua corporis alteratione per spirituum accursum; Inorganicę verò sunt animæ rationalis, atq; ideò non ferunt ex se ipsis eam alterationem, ac motum, magisq; recedunt à propria passionum acceptione.

e 1. 2. q. 22. ar. 3.
f Passim in Ethicis præsertim lib. 3. et 5.

2146 Quod si glorię, honoris, & similiũ amor turbulentias in animo excitet, non facilè componendas, itemq; fuga contrariorum, quę in se ipsis non videntur sub sensum cadere; Aduertere tamen quisq; potest, etiam his bonis, & contrarijs malis, multa esse adiuncta sensibilia, quorum amore, vel odio, tunc, dum maximè voluntas amat, aut odit, perturbatur pariter appetitus.

2147 Quod spectat ad earum perturbationum numerum, quas esse dixi in concupiscentia, & ita placet sensus D. a Thomæ, cui debere debemus plurimum, quod omnes ad certa capita reuocauerit, id quod antiqui nulla certa lege fecisse visi sunt. Sunt ergo affectiones omnes numero vndecim, sex in parte concupiscibili, amor, odium, desiderium, abominatio, delectatio, tristitia, quinq; in irascibili, spes, desperatio, audacia, timor, ira. De singulis breuiter significo quid sint, & circà quale obiectum.

a 1.2.q.23. art.4.

2148 Amor est actus prosecutionis in bonum absolutū, prout bonum est, & naturæ congruum, passio dicitur, cū est ab appetitu sensitiuo, vt dixi, ideq; de reliquis dictum volo, quia loquor de passionibus propriè acceptis.

2149 Quanta sit huius passionis vis, nisi sibi homo temperet, testatur omnis antiquitas, quæ illi de omnibus victoriam semper adscripsit. Pondus est, ait alicubi D. b Aug. vnde animus sua habet momenta, scilicet vt eò propēdeat, quò amor adegerit. Si quis bonum amet, vt congruū sibi, se ipsum amat, & amor dicitur concupiscentiæ; si quis idem amat, vt congruū amico, amicum amat, & amor dicitur amicitię. Vterq; honestus esse potuit, si ratio regula sit.

b Lib. 11. de Ciu. c. 28.

2150 Habes in hac amoris descriptione amoris causas. Præcipua est, quæ prima ad amandum mouet, obiectum, bonum s. absolutum, quà bonum est, sensitiua cognitione repræsentatum. Peruenit ad animum hæc cognitio ferè per oculos; sed negari non potest, quin eadem aditum per aures habeat. Idē assero de alijs sensibus, si de bono, paulò amplius loquamur.

2151 Si verò de ea tantùm boni specie loquamur, quæ dicitur, pulchritudo quia hæc non nisi oculis, aut auribus cognoscitur, non nisi per hos sensus accessum habet ad cor, vbi amoris ignem succendat. Hinc habes definitionem quæstionis, an pariter audiens amare possit, ac amet videns.

2152 Incitamētū est maximū idemq; nutrimentū amoris, similitudo, vt optimè D. c Tho. animaduertit; sed cōtrà esse vr̄ vulgare prouerbiū, figulus figulū. Respōdet idē duplicē inter aliquos esse posse similitudinē, vnā actualē, cū pares in bono sunt, alterā potētialē, cū potest alter habere, quod alter habet. Illa prima amorem suscitat, videt enim alter in altero quasi suam imaginem, quare est, cur se ipsum vterq; amet in altero, alterum in se. Sed si in illa similitudine sit etiam altera potentialis ex bono, quod speratur, vnusque alterius bonū impediat, qua rōne similitudo in artibus minuit in similibus artium lucra, cedit in odiū amor, nō ex similitudine, sed ex impedimento similitudinis.

c 1.2.q.27. art.3.

2153 Amoris effectus quis certo valeat numero comprehendere, cū proptereà dicatur amor ingeniosus, quia prōptus cōsilio, prōptus manu, nihil ē, quod nō pręstet? Refert tn̄ in pauca capita idē Sanctiss. Theologus D. d Tho. Quærit amor coniunctionē cum re amata. Benè, inquit D. e Aug. quidā amicum appellauit animæ dimidium suę, par est, ex partibus componi totum.

2154 Exit prætereà amicus extrà se, quasi sui partem quæsiturus; Ecstasis hæc dicitur. Quis crederet, nasci etiam ex amore odium? indignatio hęc est, & quidam zelus, quo amans cauet, ne ab amato bono diuellatur, ne illud sibi quis surripiat, sed quale sit hoc odium, mox dico.

d 1.2.q.28. e Lib. 4. Conf. c.6. sed rem bene limitat. li. 2. retract. c.6.

2155 Odiū, quod amori ex aduersò rn̄det, est eiusdē partis appetitiuę fuga

à malo absolutè, quà malum est, idest naturę disconueniens. Odium item dicitur cum quis alteri malum vult, hęc verò non est fuga, sed prosecutio; item nō est in malum, sed in bonum, quare nec odium propriè erit, sed amor eius boni, quod quis apprehendit in eo, quod alius malè habeat.

2156 Modo dictum à me est, odium ex amore nasci, mirarer degenerem partum, nisi constitisset odium hoc amorem esse. Et verò ex honestissima amicitia potest aliquis alteri malum velle, quod ei benè vertat.

2157 Desiderium est eiusdem partis appetitiuæ motus in bonum absolutè, quà bonum est, sed absens, ac possidendum. Hæc passio nomine generico dici solet concupiscentia, sed specifica est, ac differt à reliquis, atq; ideo ab ipso amore, qui dicitur concupiscentiæ per illam boni conditionem, quia nondum adest, nec possidetur.

2158 Duo cupiditatum genera distinguit *a* Aristoteles, quasdam ait naturales esse, idest eorum bonorum, quibus natura indiget secundum suam naturalem complexionem, & hæ in diuersis diuersæ sunt, alias rationales, idest, quæ ex vsu potius, & consuetudine secundùm propriam cuiusq; apprehensionem, & in his trahit sua quemq; voluptas. *a Lib.3. Ethic. cap.11.*

2159 Vtrumq; genus in homine est, qui multis secūdum naturam indiget, sed & in multò plura se ipse per apprehensionem incitat; Optandum esset hac ex parte, vt is minus valeret apprehendendo, nec enim tantus esset cupitatum ardor, nec infinita illa concupiscendi vis, quæ *b* nunquam exhauritur. Sed optandum est potius, vt ratio his modum faciat. *b Lege Plut. opusc. de cupiditate diuitiarum.*

2160 Dicuntur hæ rationales, non quia semper obediant rationi, ac legibus honestatis, quod si quando faciunt, meritò, & propriè rationales appellantur; sed quia ex cognitione sunt, & sic à naturalibus distinguūtur, quę etiā in rebus inanimatis sunt per appetitum innatum.

2161 Desiderio, seù concupiscentiæ opponitur abominatio, quæ fuga est à bono absolutè, quà impendet. Differt hæc passio à timore, & in quo differat, mox dicam, vbi quid sit timor definiam; Verissimum tamen est id, quod etiam animaduertit D. *c* Thomas, sæpè hanc affectionem appellari timorem pro affinitate, quam cum eo habet. Hinc est, vt proprium nomen non habeat, sed retineat genericū, dicit. n. abominatio idē quod auersio, & fuga. *c 1.2.q.30.ar.2.ad 3.*

2162 Voluptas, seù delectatio, seù gaudium, est eiusdem partis appetitiuæ motus prosecutionis in bonū absolutè, qua bonū est pręsens. Init societatem quandā cum quiete motus, quis crederet? qui. n. à boni præsentia voluptate perfunditur, dum bonum præsens amat, motu quodam bonum amplectitur, & in quiete obtinet, motu tamen, idest operatione non cessante.

2163 Hinc est, vt sola animalia capacia sint voluptatis; reliqua enim, quæ cognitione carent, mouentur in finem appetitu quodam innato, qui tūc solum est, cum finis abest, ad finis verò præsentiam cessat, & ideò fine obtento quiescunt, hæc verò mouentur appetitu elicito in bonum etiam possessum, atq; ideò in ipsa quiete stantis finis. Sed de voluptatę *d* iterum disputandum mihi erit. *d Hoc eod. lib. cap.9.*

2164 Opponitur voluptati dolor, seù tristitia, idest fuga à malo absolutè,

quod præsens est; etiam hic animus miscet cum quiete motū. Motus in auersione est, irrequieta quies in eo, quod sę á præsenti malo nequeat diuellere.

2165 Vnum verò est in quæstionibus ad dolorem spectantibus, quod mirum est non esse hactenus homini exploratum, qui tam sæpè doloribus angitur: videlicet, vbi dolor sit. Vritur aliquis, ringitur, ac dolet, & vbi sit doloris forma non nouit. Plura eadem de re *a* infrà de voluptate, hic habeo ex ipsa notione passionis, vstionis dolorem non esse in manu, quæ vritur, sed in sede facultatis appetitiuæ.

a Cit. cap. 9.

2166 Sunt, vt dixi, aliæ animi affectiones, spectantes ad eam appetitus partem, quæ dicitur irascibilis, non versantur hæ circà bonum, aut malum absolutè, sed quod arduum, ac difficilè sit, ad acquirendum, aut ad euitandum; Et hinc est, vt harum affectionum differentiæ non pari ratione accipiantur, ac earum, quæ in concupiscentia sunt; spectatur enim in his, quid consequatur animus, quid effugiat, difficultatibus superatis, atq; ideò, qui se habeat circà finem, qui circà media. Finis est bonum difficile, media, illa ipsa, per quę redditur difficilis consecutio.

2167 Spes vna ex his est, non illa, quæ à Theologis censetur inter virtutes Theologales, sed quæ in hac parte sensitiua est, de qua loquor. Ex amore hęc nascitur, quamquam vt benè D. *b* Thomas asserit, amorem quandoq; gignit, vt cum illi amantur, quorum ope amatum, speratumq; bonum nos consecuturos arbitramur.

b 1. 2. q. 40. art. 7.

2168 Quod verò spectat ad speratum bonum, speratur, quia amatum est prius. Differt autem à cupiditate spes, quia est in bonum, absens illud quidē, sed arduum, & in animo repræsentatum, vt consequendum. Non sic operantur cupidi, qui difficultatibus absterrentur, quiq; *c* amare etiam possunt, quę nouerint esse impossibilia.

c Ex Arist. li. 3. Ethic. c. 2.

2169 Est spes is amor, quem descripsi, circà finem; Executionem postmodum aggreditur audacia, quæ est eiusdem irascibilis motus in ea, per quæ difficile bonum in nostram possessionem venturum speratur, in bonum igitur hæc intendit, nam bona ea sunt, quæ aditum ad bonum faciunt; Quoniam verò quæ inest his ipsis medijs difficultas, quandam habet mali faciē, audacia, quæ non absterretur propterea dici potest quodammodo indirectè circà mala operari, ità illa auersando, vt alliciant ad repulsam.

2170 Opposita spei desperatio est, vsq; adeò tamē difficile iudiciū est, quid hæc sit, circà quod obiectū sit, & in qua animi parte, vt satis audacter, & animosè faciat, qui in hac re exploranda nō desperet. Dixeris, esse iudiciū, quo quis censet, non posse se finem consequi. Sed hoc est cōtrà communē, verāq; sententiam, quæ desperationem non *d* in sensu, sed in appetitu collocat.

d Ex D. Tho. 2. 2. q. 20. ar. 1.

2171 Dixeris esse abiectionem, & negligentiam eorum mediorum, per quæ vel difficilis, vel nullus videtur accessus ad finem. Sed neq; hoc dici potest, quia desperatio in operatione est, non in çessatione. Dixeris deniq; esse recessum quendam à bono, quod cognitioni repręsentatur, vt impossibile. sed à bono fuga esse non potest.

e Ex D. Tho. 1. 2. q. 40. art. 4. ad 3.

2172 Dixerim *e* ego tandem hęc omnia, scilicet prędire ęstimationē de tāta

rei

rei difficultate, vt superari non possit, sequi abiectionem, & negligentiam illā mediorum, ipsum verò formalem actum desperationis situm esse in auersione, & fuga à bono, non quatenus bonum est, sed quod malum creditur ob nimiam distantiam. Non est ergo actus in sensu, sed in appetitu, non in cessatione, sed in operatione, non in prosecutione, sed in fuga. Distinguitur autē ab alijs passionibus irascibilis, quia est fuga per modum recessus à fine.

2173 Timor, qui ex aduersò opponitur audaciæ, est recessus à medijs, quatenus ob difficultatem, & incommoda, quæ secum adiuncta habent minimè leuia, habent pariter rationem mali. Hinc est, in quo timor differat à disperatione, itemq; ab illa affectione concupiscentiæ, quæ abominatio dicitur.

2174 Desperatio est, vbi proponitur finis, Timor, vbi media, & vtramque affectionem excitat ratio mali grauioris; abominationem verò causat etiam leuior mali ratio, siuè ea in fine, siuè in medijs apprehendatur. Vtranq; timoris conditionem *a* Aristoteles expressit, vbi ait: Non enim cuncta timemus mala, sed quęcunq; vel magnos dolores, vel corruptiones adducunt, & ea, quæ non longè absunt, sed propè videntur, vt iam impendeant. *a Lib. 2. Rhet. cap. 5.*

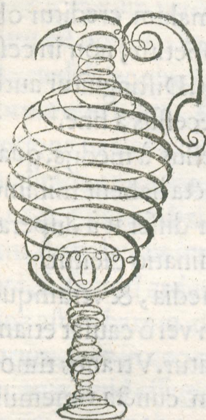
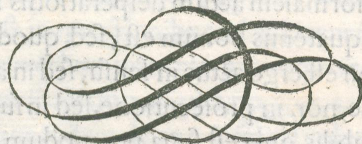
2175 Angitur etiam sæpè timore animus, cum rem possidet, in quo casu finis est possessionis continuatio, ac diuturnitas, media sunt, quæ remouēt impedimenta. In his ergo timor est, dum ab his refugit animus ob difficultatē, quam habent adiunctam.

2176 Hinc infinitæ fermè timoris causæ sunt; cum enim vnusquisq; maximè vitam amet, eiusq; possessionē velit esse diuturnam, tot se offerunt præsentis timoris causæ, quot vitæ discrimina volentes, nolentes subimus: Animos tñ ad honestā audaciam facit vitę innocētia, & purum à scelere pectus.

2177 Ira deniq;, quę subiecto nomen fecit, est in irascibili. Dicitur ab eodē *b* Aristotele appetitus apparentis vltionis cum dolore propter apparentem immeritò, vel in se, vel in suos contemptum. *b Lib. 2. Rhet. cap. 2.*

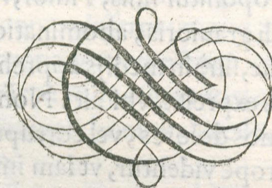
2178 Multæ perturbationes in hac vna latent. dolor est pręsentis iniuriæ, quæ illata est, & iniuria eo grauior censetur, quo quis, minus se fuisse cōmeritum, arbitratur; hinc mouetur ad vindictam appetendam animus, & quia animo eadem proponitur factu possibilis, & quasi iam facta, admiscetur dolori voluptas quædam, quæ capitur ex illa vindictæ repræsentatione, tanquā ex præsenti bono, bonum enim suum esse retur alterius malum is, qui iniuriā passus est. Irę tamen ratio in illa prosecutione sita est, qua quis vindictam appetit, vt bonum suum ad par pari referendum.

2179 Mirum est, quam facilè se in animos insinuet hic affectus. Rectè de ira dictum est, inquit *c* Aristoteles, quod defluente melle dulcior in virorum pectoribus gliscit. Ratio est illa, quam modo insinuaui, cum enim ira sit appetitus vindictæ, quam sibi iratus repræsentat possibilem, & si adsit audacia, non difficillimam, præuenit cogitatione opus, eaq; in imagine delectatur. Qūod verò de reliquis voluptatibus dici solet mellitas esse, ità tamen, vt non careant aculeo, de hac irati voluptate dici meritò potest, cum ferat ira dolorem pariter, & fallax sæpè sit illa præcepta animo boni species. *c Eod. c. 2. lib. 2. Rhet.*

ANIMI HABITVS.

CAP. VI.

2180

ANCEPS est habitus nomen in doctrina Peripatetica, tot enim fermè modis dicitur, quot ipsum a habere. Ego hic de habitibus animi dissero quibus ad operandum stabili quadam ratione disponitur. Hæc illa est qualitatis species, quam vnà cum dispositione indicaui b supra ex doctrina Aristotelis, & á dispositione differt, quatenus benè intensa, & in subiecto radicata ab eo difficilè mobilis est. Supernaturaliter aliqui animo insunt, à Deo dati ad naturam altius eleuandam, quàm per se ipsa possit, alij naturaliter, & de his posterioribus loquor.

a De quo Arist. in Postpræd. cap. 5.

b Lib. 1. c. 3.

2181 Sunt habitus in potentijs operatiuis, tanquàm in subiecto, & quia de his hic disputo, sustinens moralis Philosophi partes, non est necesse, longè vagari ad hæc subiecta exquirenda, moraliter enim operatiuæ sunt, quæ vel rationales sunt, vt intellectus, & voluntas, vel aliquam habent rationis participationem, dum à volũtate motum, & modum habent, vt sunt appetitiones sensitiuæ.

2182 Dicitur his potentijs habitus tribuere benè, vel malè operari, scilicet prout habitus fuerit, probus, aut improbus. Probus habitus dicitur, qui inclinat ad actiones honestas, idest rectæ rationi cõmensuratas, improbus, qui ad turpes, idest à recta ratione deficientes; sed satis mihi hic sit habituum naturam intueri, qui insint animo, qui inesse desinant, nam quod spectat ad specialem honestatem, eam satis indicabit vniuersa virtutum ratio, quam c subijciam.

c Hoc eod. li. 3. cap. seq.

2183 Sunt ergo habitus ex actibus iteratis, tanquam ex causa effectiua, de genere qualitatis, habilitates potentiam, cui insunt; ad actus exercendos, eorum similes, ex quibus ipsi habitus processerunt. Hanc habituum naturam

descripsit

descripsit *a* Aristoteles, vbi disserit, habitũ esse dispositionem eius, quod præstantissimum est ad optimum, idest animę operatiuę ad vltimam perfectionem, quam operando habet. *a Lib. 7. phys. t. 17.*

2184 *b* Idem eundem indicauit, distinguendo à reliquis, quæ animo insunt. Insunt enim homini tria, affectus, facultates, habitus. Affectus sunt actiones cum ijs affectionibus, ac perturbationibus coniunctę, quarum capita *c* indicaui; facultates sunt, quas latè explicaui in *d* Physicis; habitus sunt, qui agendo innascuntur facultatibus. *b Lib. 2. Ethic cap. 5.* *c Cap. præced.* *d Lib. præced.*

2185 Vbi habitus ab effectibus distinguuntur, consueuerunt Philosophi, habituum nomine, virtutes intelligere, quæ naturam potius sequuntur, quã prudens animi iudicium. Huc illa, quantum ego censeo, referuntur, vbi dicitur habitus dispositio perfecti ad optimum; Cum enim sit homo ad honestatem natus, hoc ipso, quod illi ratio pro actionum regula indita est, ad virtutem comparandam natus est pariter, & hæc illi optima, & præstantissima perfectio est. Cœterum habitus nomen latius extendi potest ad omnes illas qualitates, quæ ex actione comparantur siuè virtutum studia sint, siuè affectuum defectus, aut vitia.

2186 Dixi, hunc habitum inclinare ad actiones seù affectus, ijs similes, ex quibus ipse genitus est. Sed non semper is, qui habitum habet, ex habitu operatur, vt D. *e* Thom. benè monet, & ipsa docet experientia; multa videlicet sunt, quæ animum ab agendi proposito auertere possunt, nisi sibi ipse fortiter imperet, & vera sunt illa *f* Plotini: Aliter cupimus, cum pleni sumus, aliter, cum vacui. *e 1. p. q. 62. a. 3. ad 2. & 1. 2. q. 53. a. 3.* *f Enn. 1. lib. 8. cap. 8.*

2187 Hinc illa est iudiciorum diuersitas, de qua meminit *g* Aristoteles: sępè, inquit, fit vt idem de fœlicitate diuersa opinetur; cum enim ægrotat, sanitatem, cum pauper est, diuitias summum bonum putat, qui autem ignorantię conscij sibi ipsis sunt, eos admirantur, qui magnum quid, ac suprà vires suas referunt. *g Lib. 1. Ethic. cap. 4.*

2188 Dixi, habitus ex actibus nasci, id quod ab *h* Aristotele traditum est, & probat ea facilitas, quæ ad agendum agendo acquiritur; Sed mauult *i* aliquis, nasci hos potius à potentia. Ego, si is voluerit de nomine contendere, esse videlicet habitus à potentijs, mediantibus actibus, vel prout operantur, non repugno; Si censeat, nullam habere actus in habitus causandi vim, aio, falsam esse hanc sententiam, nam ad quid tandem actus necessarij sunt ad habitus productionem, si in nullo genere causæ producunt? *h Lib. 2. Ethic. cap. 1. & 2.* *i Burid. lib. 2. Ethic. q. 3.*

2189 In quo tamen genere actus habitum causent, & quando, non eadem omnium sententia est. Sunt *k* qui velint, eos esse solum dispositionem subiecti; Verentur, ne, si aliter causent, ad habitum sit verus, ac proprius motus; Etenim si motus sit vllus ex tribus, ab *l* Aristotele assignatis, erit alteratio, sed ad habitum alteratio nõ est, eodem teste *m* Aristotele, nullus ergo ad habitus est. Nihil hæc me ratio mouet, & suo *n* loco à me definitum est, quæ esse, vel non esse possit ad habitum alteratio. *k Dur. in 3. dist. 34. q. 2.* *l Lib. 5. phys.* *m Lib. 5. phys. à t. 14.* *n Lib. 2. ca. 16.*

2190 Aio igitur habitum esse ab actibus in genere causæ efficiẽtis, vel quod certè ad efficiens reuocetur, & addo id, quod probabilius videtur *o* pluribus, *o Nominalibus, & Scotistis.*

singulis

singulis actibus produci aliquid habitus, ità vt crebra iteratione intendatur tandem vsque ad eam intensionem, quam actus habuerint.

2191 Quod si in intensione actus creuerint, ijdemq; repetantur sepius, crescet item habitus intensio, cuius videlicet hæc est natura, vt fiat in gradibus similis illis, ex quorum frequentatione progignitur, daturus postmodũ actus, cum facilitate, atq; animi delectatione non dissimiles.

2192 Instant hic aliqui, vt in facultate operatrice recipi habitus possit, debere dispositionem aliquam anteire; Sic, vt *a* gutta ex imbrice cadens lapidẽ excauet, disponit illum prius, excauat tandem. Hoc simili nituntur hi probare, per primos actus disponi potentiam, mox aliquem vltimum elici, à quo solo habitus producatur. Ego verò non video, quæ dispositio necessaria sit, vbi potentia se ipsa est apta recipere habitum, sicut & actum.

a Exemplum est Arist. li. 8. phys. t. 23.

2193 Sed si illi dispositionem appellent habitum remissum, ac dicant, ab vltimo aliquo actu habitum fieri, quia per illum maior quędam intensio aduenit, vndè illa, quę dicebatur dispositio, dici habitus possit, amo hic de nomine quęstionem, ne à *b* viris doctissimis in re dissentiam.

b D. Thoma, et Thomistis cõmuniter.

2194 Actus, qui sunt habitu remissiores, vel æqualis intensionis, habitum intendere non possunt, quantumuis frequentes eliciantur, quicquid contrà sentiant non ignobiles *c* auctores. Nihil hic ego assero de habitibus supernaturalibus, nam dispar est eorum ratio, quæ à causis naturalibus sunt, & quæ ab extraordinaria Dei benificentia, supra naturę statum operante; Nec mireris, lector, si cum te hac de re *d* supra monuerim, hic iterum docefaciam; nam res est minimè negligenda, & hic maximè malè mihi probaretur, si quis vellet de supernaturalibus ex natura ratiocinari.

c Scotus Gab. Dur. & alij in 1. dist. 17.

d Hoc eod. cap.

2195 Da mihi igitur hominem, qui operando actus, vt quatuor, longa repetitione eorumdem habitum ad parem intensionem perduxerit, is, si pergat operando, vt quatuor, habitum conseruabit, maioris verò intensionis nunquam faciet.

2196 Sed num aliquid operando acquiret? Aio nihil amplius, quam cum calido vt quatuor admouetur agens calidum vt quatuor. Non probo quod quidam commenti sunt, paribus actibus addi modum quendam habitui, merum scilicet figmentum est, vbi nulla ratio modum probat.

2197 Quod verò dicunt alij, eum, qui habet habitum intẽsum, vt quatuor, frequentando actus paris intensionis, fieri magis dispositum ad eliciendum actum intensiorem, admitti potest, dummodo velint, nihil addi pro maiore dispositione; sed solum conseruari habitum, iam acquisitum. Scilicet negare nemo potest, quin sit magis dispositus ad actum, vt sex is, qui habet habitum intensum vt quatuor, quam qui omni prorsus habitu caret, sed pro hac maiori dispositione satis est, si habitus vt quatuor conseruetur, & hoc est, quod præstant actus æqualis intensionis.

2198 Quamuis nullus sit actus, qui habitum producat tantę intensionis, quantę ipsemet est, scilicet *e* quia ad habituum generationem plurium actuũ frequentatio ordinata est; potest tamen esse actus aliquis intensionis tantę, vt habitum producat non paris, sed eius intensionis, quę iam habere possit habitus

e Ex Arist. lib. 2. Ethic. cap. 1 & 2. & lib. 4. cap. 2.

bitus

bitus rationem. Et in hoc sensu si quis contendat, habitum aliquando ex vnico actu nasci; non renuo. Re tamen vera in eo casu perfectus habitus nō est, sed solùm, quia magna est incohatio, dici de eo, qui sic operatur, potest, dimidium facti habere, quia bene cœpit.

2199 Cum habitus per actuum repetitionem iam factus est, operatur, vt dixi, similes actus ijs, ex quibus ipse perfectus est. Negant *a* aliqui ad huiusmodi operationem concurrere habitum efficienter. Addit *b* alius, esto aliquid efficiat, quod spectet ad modum actus, nihil certè efficere, quod spectet ad ipsam actus substantiam. Placet tamen *c* sententia, quæ magis communis est, & primorum auctorum, cum quis ex habitu operatur concurrere effectiuè habitum ad ipsam actus substantiam secundum eam totam intensionem, qua actus habitui respondet.

a Dur. in 3. dist. 23. q. 4. Aur. apud Capr. in 1. dist. 17. q. 1. a. 2. & aliy.
b Goffredus apud Suar. disp. meta. 44. Sect. 6.
c D. Tho. 1. 2. q. 49. a. 3. & Thomistarum communiter, etiam Nominalium.

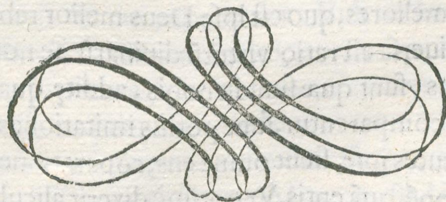
2200 Docet experientia, quamuis habitus, benè firmati in potentia, difficilè indè remoueantur, remoueri tamen, & ab habitu transitum fieri ad priuationem siuè quis exerceat actus cōtrarios, siuè disparatos, siuè plane cesset.

2201 Hinc aliqui veniunt in sententiam, triplicem esse posse causam huius amissionis, scilicet introductionem habitus contrarij, introductionem habitus disparati, & ipsam cessationem, Malunt alij, esse solum illas duas priores, quia cessatio, cum sit non ens, non videtur posse esse causa corruptionis. Ego sentio, duas esse, idest ex his tribus assignatis, primam, & tertiam; Expellit enim formaliter habitus contrarius contrarium, disparatus non item, sed cum se quis in actibus disparatis exercet, habitum propterea amittit, quia cessat ab ijs actibus, ex quorum frequentatione conseruaretur.

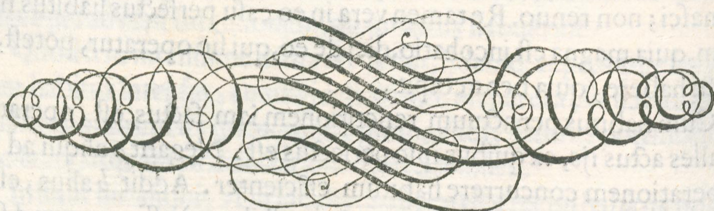
2202 Neq; verò vt per cessationem habitus corrumpatur necesse est, cessationem esse causam realem. Est.n. hæc habituum natura, vt pendeant in sui cōseruatione ab actuum frequentia sicut in sui productione, & hoc est quod non obscurè indicauit Aristoteles, *d* vbi dixit, scientiam amitti per obliuionem, & *e* alibi, vbi sentit ex communi consensu, amicitias per absentiam intepescere, quin etiam dissolui (multas enim amicitias dissoluit inaffabilitas.)

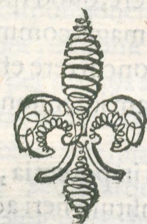
d De longit. & breuit. vitæ cap. 2.
e Lib. 8. Ethic. cap. 5.

2203 Fateor si breuis cessatio sit nullum apparere habitus decrementum, sed cum idem appareat ex diuturna, satis hoc ipsum indicat, etiam ex breui aliquod fieri.

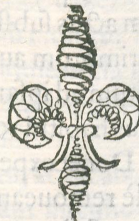

VIRTVTES

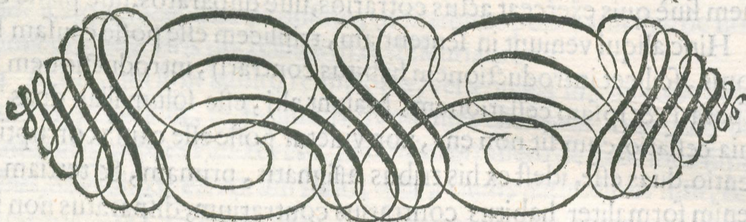

VIRTVTES
Intellectuales, & Morales.

CAP. VII.

2204
LONGAM de virtutibus singulis disputationem moralibus Philosophis Theologi præripuere. Ego ab his nihil repeto, quin etiam placet in antiqua possessione permanere, quia quãuis Ethnici Philosophi multa, & præclara de virtutibus tradiderint, nos tamẽ longè melius in ijsdem instituit Christiana disciplina, cuius professores, ac magistri Theologi sunt. Dicam igitur solum in vniuersum de virtutibus, ne hanc enim verò præcipuam moralis philosophię partem videar neglexisse. Licebit fortasse aliàs etiam Theologis operam dare, & pleniorem afferre de virtutibus tractationem.

2205 Virtutis nomen non vna ratione accipitur sed angustè aliquãdo, aliàs latius, mox medio quodam modo, qui est ad rem nostram magis. Primò tribuitur Deo; in quo cũ sint omnia bona cumulatissimè, etiam virtutes inerunt, & quidem eo meliores, quo est ipse Deus melior rebus omnibus.

2206 Sed longe diuersa est ratio virtutũ diuinarũ ac nostratiũ, sunt.n. q̃ in Deo sunt, ipse Deus, sunt quæ sunt in nobis, additę qualitates, & accidentia, siq; hæ cum illis comparentur, sunt potiùs imitationes quędam, atq; vmbrę virtutũ, quã virtutes ipsę, sicut omne ens, cõparatione primi entis, habet potius nõ entis rationẽ, quã entis. Vt optimè dixerit alicubi diuinus a Theologus ex contẽplatione virtutũ creatarũ ignorari potius diuinas, quã cognosci.

2207 Latius accipitur virtus, cũ animantibus tribuitur, ratione carentibus, & verò tribuitur aliquando, non solum quà virtutis nomen significat faculta-

tem

a S. Dionys. Areopag. de Diu. nom. ca. 7. nec absimilia Plato in Parmenide, & in Theæteto.

tem agendi, sed etiam quà significatur certus aliquis agendi modus, quo illa humanas virtutes imitantur. Sunt (inquit *a* Aristoteles) in pluribus animaliũ, vestigia morũ animi humani, inest vrbanitas, feritas, clementia, acerbitas, fortitudo, ignauia, metus fidẽtia, quin etiam prudentiæ imago inest multis, & vt in homine ars, sapientia, prudentia, sic in nonnullis brutis inest vis quędam eiusmodi altera naturalis.

a Li. 8. de Hist. anim. cap. 1.

2208 Cœterũ virtus cõmuniter dicitur, quæ in homine est cõpote rationis. Est verò multiplex, sed vt alias distributiones prætermittã, quæ exercitatione nauraliter acquiruntur, aliæ intellectuales dicuntur, aliæ morales. Vtrisq; ea est cõmunis descriptio, quã D. *b* Thomas habet: Virtus est habitus mentis operatiuus, perfectus, creaturæ rationali conueniens.

b 1.2.q.55.a. 4. & q.56.a. 2.& 5.

2209 Habitus dicitur operatiuus, vt intelligas, esse eundem operationibus acquisitũ. Dicitur esse in mẽte, idest in ratione, siuè p essẽtiã, q est intellectus, siuè per participationẽ, qui est appetitus, cuius vna pars, quæ proximè intellectum sequitur, dicitur rationalis, alia, quæ non ità proximè, sed apta tamen est per voluntatatis imperium ratione dirigi, dicitur sensualis.

2210 Dum dicitur hic ipse habitus perfectus, excluduntur à ratione virtutis habitus, si qui sunt in sensibus, de qbus rectè idẽ D. *c* Thomas adnotat, esse imperfectos, quia nõ ipsi per se suũ opus consumãt, sed operantur, vel vt excitetur appetitus sẽsitiuus, vel vt intellectus doceatur. Operantur igitur gratia alterius operationis, ad quam naturali quadam institutione ordinati sunt, veluti vię ad terminum.

c Cit. q. 56. a. 2.& 5.

2211 Nec verò idem dixeris de operatione intellectus, quasi ea pariter ordinetur ad appetitum rationalem excitandum, sicut ordinatur sensus ad appetitum sensitiuum. Nulla enim isthęc est paritas pro re pręsenti, cum possit esse actus rationis speculatiuæ, qui ad voluntatem non ordinatur, & ille ipse, qui ordinatur in genere cognitionis perficiatur in ipso intellectu.

2212 Vltima eiusdẽ descriptionis particula distinguit virtutes à vitijs: Sunt videlicet vitia habitus mẽtis, operatiui, perfecti in suo genere, sed minimè cõuenientes naturæ rationali, quia vel discordãt à verò, vel ab honesto. Hoc ergo differt ab ijs virtus, q a naturę hominis, qui à homo est, maximè congruit.

2213 Et verò si quis dixerit, *d* viuendum esse secundum naturam, sapienter dixerit, & cordatè; rectum enim, honestumq; in appetendo, verum in cognoscendo sunt, quæ hominis naturam apprimè condecent.

d Quod sæpe Cynici, et Stoici vsurpant.

2214 Generica hæc virtutis ratio ea est, quam dixi, tributã esse in duas species, idest virtutes intellectuales, & morales. Videtur hæc diuisio facta ex subiecto, insunt enim intellectuales intellectui, morales appetitui; Sed fallax hæc regula est, nam datur prudentia, quæ inter morales virtutes recenseri solet, & tamen in intellectu est, tanquam in subiecto.

2215 Dixeris ergo melius, intellectuales eas esse quæ faciunt operantem benè, morales illas, quæ faciunt operantem bonum. Sed de habitibus mentis ex occasione dictum est à me *e* sæpius, pauca addo de moralibus.

e Lib. 1. vbi de Habitu Logicæ & principiorũ & lib. 2. vbi de Habitu phys. & Metaph.

2216 Morales ergo virtutes dant benè operari, & prætereà talem operationis vsũ, vndè ipse operãs dicatur bonus, & bonus simpliciter. Has ab effectu

dicuntur

dicuntur definiuisse Eudoxus, & Epicurus, esse videlicet constantes dispositiones eliciendi ex vnoquoq; congruentẽ voluptatem. Fateor, maximas, easdemque optimas animi oblectationes nasci ex operatione virtutum moralium; Sed non placet hæc descriptio, nam voluptas, etiam non negligenda percipitur ex operatione virtutum intellectualiũ; Quare cum sit effectus cõmunis, nõ benè nobis monstrat virtutũ moraliũ naturã, quatenùs ab intellectualibus differunt. Paulò expressiùs hunc effectum indicat *a* Plato, vbi habet, virtutem esse gaudere honestis.

a In Menone, vel de Virtute.

2217 Ne ergo ab Aristotele vel latum vnguem recedam; sic *b* ille philosophatur incipiens à magis vniuersalibus, vt deueniat tandem ad propriam virtutis moralis rationem, ac speciem: Omnis (inquit) virtus & ipsum, cuius est, benè affectum reddit, & opus eius benè efficit. Accommodari hoc potest et ad habitus intellectuales, nisi determinetur, quæ sit illa bona affectio habentis virtutem, scilicet habitus artis v.g. benè affectum reddit artificem ad operandum, & causa est rectitudinis in opere artificiato.

b Lib. 2. Ethic. cap. 6.

2218 Progreditur ergo Aristoteles, atq; eam bonitatẽ, quã homo à virtute habet, in eo esse, vt mediũ attingat, vel rationis, si sit operatio ex virtute, quæ circa pturbationes cõponẽdas versatur, vel rei, si sit ex virtute, quę ad aliũ est.

2219 Distinctè explicandum ad hanc rem fuit duplex medium, quod inter duos excessus est. Aliud est medium arithmeticũ; ꝙ æqualiter distat à duobus extremis altero deficiente, altero excedẽte; aliud est mediũ geometricũ, ꝙ nõ secundum æqualitatem distantiæ, sed secundum similitudinem comparationum spectatur inter duo extrema. Vtriusque medij contemplatio necessaria fuit pro speciebus virtutum moralium.

2220 Concludit tandem, quæ sit virtus moralis, quomodò faciat habentem bonum: Virtus, *c* inquit, est habitus electiuus in mediocritate consistens, quantum ad nos, quæ quidẽ mediocritas ratione pręfinita sit, atq; ità vt prudens præfiniret, mediocritas autem duorum vitiorum, alterius per excessum, alterius per defectum, siuè in affectibus, siuè in actionibus.

c Eod. cap. 6. l. 2. Ethic.

2221 Intellige in his, duo hominis munera esse, quę cũ rectè peregerit, tunc demum simpliciter bonus dici debet. Primũ est, vt se sibi componat, idest affectus, & animi perturbationes secundum regulas rectæ rationis; alterum est, vt se etiam componat alijs, idest secundum easdem rectę rationis pręscriptiones operetur in ordine ad vitam ciuilem.

2222 Hæc duo faciunt hominem benè moratũ ipsaq; hæc sunt studia moralium virtutum. Agendi regulas pędocet Prudentia, sine qua nulla virtus, virtus est; affectus componunt ex medio rationis, Fortitudo, & Temperantia; actiones dirigit Iustitia.

2223 Hæc, pro vt virtus est, seruat medium rationis; omnis enim virtus, vt modo retuli ex Aristotele, in mediocritate consistit quoad nos, sed prętereà, prout talis virtus est, non in affectibus, sed in actionibus dirigendis posita seruat medium rei, in quo obseruat aliquandò arithmeticam proportionem, vt ferè contingit in actibus commutatiuę iustitię, aliquandò geometricã, vt ferè in distributionibus. Sed spectant hæc ad particulares virtutes, ad quas propositum

positum est non digredi, ne munus suscipiam ætati impar, solum aliquid Leuiter adumbro de virtute heroica.

2224 Mirum est, in quantam dignitatis sublimitatem homo, virtutum fulcris, euadat. Creditum est ab antiquis, proximè accedere ad Deos, quos illi impiè plures venerabantur; Sed non stultè creditum est, in virtutum studio esse quandam diuinæ naturæ imitationem; ratione cuius homo, humano fastigio celsior, ac sublimior haberi, diciq; possit. Heros dicitur, nomine augustissimo, cum progressus in virtute habuit non pœnitendos, & auctore *a* Platone dignus, cui cultus, quasi terrestri Deo, exhibeatur. *a Ex Ficino arg. in Dial. 4. de leg.*

2225 Ex hac non vulgari dignitate factum est, vt philosophi tam multa de Heroibus tradiderint, quibus opinio apud populares excitaretur, vt de re minimè populari. Dixere, vitam Heroes agere in sublime aere, quia nimirum altè se ipsi, & supra mensuram reliquorũ mortalium ipsa virtutis sublimitate, & excellentia subduxerunt; Dixere genitos ex Dijs, quia non sine præsenti diuini numinis auxilio tantùm proficiunt humana studia. Cœterum Heroes sunt homines popularium similes in natura, sed præstantes in moribus, & vitę laudibus.

2226 In aliud extremũ abeunt qui vitijs deditam vitam ducunt, scilicet sensim deficiunt ab homine, & magis efferati, digni censentur tandem, qui non inter homines viuant, sed in Tesqua ferarum amandentur.

2227 Hinc *b* Aristoteles heroicę virtuti feritatem è regione opponit, ad quã non per multos gradus descensus est vt idem asserit: Rerum circà mores fugiendarum tres sunt species, vitiũ, incontinentia, feritas. Reuocat á vitio virtus, ab incontinentia continentia, à feritate verò heroica virtus, vt sit ab extremo transitus ad extremum &c. *b Lib. 7. Ethic. cap. 1.*

2228 Hinc rursus enatę fabulę de prodigiosis monstris Minotauris, lapripedibus, & hausta è Circæis poculis feritate; Nec fabulę solum, sed etiam philosophorum non obscuri nominis pronunciata, migrare animas ex hominum corporibus in immanes bestias, acturas ferinam vitam. Allegoricus hic transitus est, cum quis ab honestate degenerat; feritas est, quę à vitiorum immanitate est; & male compositi mores sunt, qui monstrum efformant interprete *c* Proclo: Quid, inquit, admiraris multos mortalium bruti specie circumfusos, cum terrena statio Circes diuersorium sit, animęq; ob immoderatam concupiscentiam venenatis poculis alliciantur. *c Lib. de Anima, & Dæmone.*

2229 Quid verò sit, quę virtus heroica dicitur, quid feritas contrarium vitium, non planè liquet. *d* Aristoteles uidetur sentire, eam non esse virtutem, sed quid virtute diuinius, neque hanc esse vitium, sed aliquid vitio immanius. *d Eod. 7. Ethic. cap. 1.*

2230 Innuit opinor, quod viderat fabulis traditũ, heroica virtute Deos fieri, in quibus humanę virtutis est solum nomen, ratio verò longè prestantior; feritate autem fieri belluas, in quibus humana vitia nomen habent, sed æquiuocè, vitia sunt. Satis verò hæc ipsa ostendunt, heroicæ virtutis statum non esse situm in mediocritate virtutum; sicut nec status feritatis in mediocritate vitiorum situs est.

2231 Sed virtutis moralis statũ suprà mediocritatẽ maximè extollit gratia

diuinum

diuinum donum, & supra omnem naturę beneficientiā, item finis, qui suprà naturam est, Deus in ęterna beatitate coram videndus, idemq; Deus, qui virtutis ipsius materia, & obiectum sit. Et in hoc sensu tot numerat Catholica Religio veros, perfectosq; Heroes, quotquot diuina gratia adiuti in virtutibus, quę Theologicę dicuntur, vel in alijs, quę dicuntur morales egregia nobis ad imitandum exempla prębuerunt.

2232 Si tamē posthabitis sacrosanctis Theologorum arcanis, ex veteri philosophia de virtute heroica philosophari velimus, aio, non esse eam vnam aliquam, certamq; virtutem, sed multarū communitatē, inter quas vna, vel plures, ex ijs, quę maximè in vitę societate cōmendantur, suo se lumine prodant.

2233 Commendantur verò maximè, & meritò quę laboriosę sunt, & rem vtilem pręstant in re publica, vt iustitia, & fortitudo. In sapientia virtutis heroicę imitatio quędam est, qua excellit, sed *a* re vera heroes agendo magis, quam commentando fiunt.

a Vt bene Piccol. Grad. 6. c. 4. suæ Ciuilis Philosophiæ.

2234 Magni animi virtus, quæ Magnanimitas dicitur, si cum ea virtute cōparetur, quæ est in honesta appetitione honoris mediocris, speciem quandā habet heroicę virtutis; Sicut si munificentia cum liberalitate comparetur pro ea proportione, quam *b* Arist. auctore, illa ad eam habet, hæc ad hanc.

b Lib. 4. Ethic. cap. 2. & 3.

2235 Re tamen vera, & magnanimitas esse potest, & munificentia, quæ ex defectu exaggeratæ cuiusdam perfectionis heroicæ non sint, itemq; mediocris honoris appetitio, & liberalitas, quę meritò inter heroicas adnumerētur.

2236 Nec verò mihi probantur, qui sentiunt, virtutem, cum heroica dici meruit, mutasse speciem, & immeritò hæc sententia à *c* quodam adscribitur Diuo Thomæ, Audi conceptis verbis pronunciantem heroicū virtutis gradum esse à perfectione non ab immutata ratione, ac natura: Habitus heroicus, *d* inquit, non differt à virtute communiter dicta, nisi secundū perfectiorem modum, in quantum aliquis est dispositus ad bonum quoddam altiori modò, quam communiter omnibus competat.

c Piccol. Grad. 6. cap. 5.

d 3. p. q. 7. a. 2. ad 2.

2237 Nec modus huius virtutis est, vt longè à se omnes animi perturbationes abegerit, vt *e* nōnulli opinati sunt; quomodo enim id fiat, aut sine vitio fiat, cum perturbationes virtutum semina sint, ex quibus virtutum prouentus enascitur?

e Euistratius, et alij quidam in 7. Ethic.

2238 Non igitur amet Heros Stoicam apathiam, sed passionum tēperiem, ac moderationem, ex qua, veluti ex arboribus, cum inutiles rami amputati fuerint, poma legantur, Hesperidū delicijs potiora. Et verò hinc habes necessariam animi culturam, si inde tam bonę fruges prouenturę sint *f* Qui serere ingenuum volet agrum, liberat arua prius fruticibus.

f Boetius li. 3. de Cōs. Philos. metro 1.

2239 De fęmina dubitatū est, an ad Heroicā virtutē possit aspirare votis non irritis. Porrò iniquè cū ijs ageretur, si malè viuendi consuetudine possent efferari, id, quod & sępè euenit, & facilè pro sexus impotentia; & tamen vita proba nunquam ad apicem heroicę virtutis peruenirent. Aio igitur nulla ratione excludēdas esse mulieres à virtutis heroicę acquisitione, ac possessione, si in ijs moralibus virtutibus, q̄ eū sexū maximè illustrāt, suprà mediocritatem profecerint. Nec verò desunt in histori js illustrissima exempla *g* Heroinarum.

g Apud Plut. in opusc. de Virtutibus mulierum.

BONORVM

BONORVM
Genera.
CAP. VIII.

2240

ONVM *a* est, quod omnia appetunt. Ampla hæc boni descriptio complectitur, siuè quid verum bonum sit, siuè apparens, vtrumq; enim aptum est, mouere appetitum, qui à præuia cognitione, quasi manu, ducitur. Sed quia in hac appetitione exitus quidam appetentis est extrà se ipsum in rem, quã appetit, vt cõprehendat amatam, speratãq; nascitur hinc alia boni diuisio in formale, & *b* obiectiuum.

a Ex Arist. l. 1. Ethic. c. 1.

b Ex D. Tho. 1. 2. q. 3. a. 1.

2241 Obiectiuum dicitur res, quæ appetitur, formale ipsa possessio. De obiectiuo hic loquor; facturus sum. n. quandam bonorum enumerationẽ prius in vniuersum, mox etiam in particulari, vt inueniam tandem, quod sit summum illud bonum, ex cuius possessione naturalis beatitudo est.

2242 Celebris bonorum partitio est in vtile, iucundum, honestum; Nata est ex consideratione finis, qui per se ipsum amatur, & cuius gratia aliquid aliud ad ipsum præuium. Quod ergo ità amatur, vt ordinetur ad alterũ acquirendum, vtile dicitur, quod amatur vt vltimus terminus huius particularis amoris, vel delectabile, vel honestum est, vel delectabile, & honestum simul.

2243 Sæpè est cum honestate coniuncta difficultas, quę aliquam tristitiam sensui potest ingerere, vndè videtur minui ea iucunditas, quam *c* omne honestum, quà honestum, semper habet adiunctam.

c Ex Arist. lib. 1. Rhet. c. 9.

2244 Iucundum ab honesto sępissimè separatur, si in ea stemus locutione, qua (inquit *d* Aristoteles) absolutè iucunda dicuntur ea, quæ corpus oblectant. Hinc est, vt amor iucundi, ac delectabilis, malè audiat, apud modestos, ac temperantes.

d Lib. 7. Mora. ad Eud. c. 2.

2245 Quoniã verò eodẽ *e* Arist. auctore ea solũ preciosa, ac iucũda re uera sunt, quæ viro probo vidẽtur esse talia, in hoc sensu raro, vel numquã iucundũ reperias, quod idem honestum non sit. Habet ergo honestas iucunditatem

e Lib. 19. Eth. cap. 6.

adiunctam, iucunditas honestatem; distinctio, tamen est harum duarum boni partium, quia potior est honestas, & ferè præit.

2246 *a* Partitio item vniuersi boni facta est in bona fortunæ, naturę, animi: Partitionis ratio est in ordine ad principia proxima, à quibus bona pendent. Omnia, quęcunq; bona sunt, à Deo bonorũ omnium largitore sunt, sed accõmodata quadam ratione, quædã, quæ extrà nos sunt, à fortuna esse dicuntur; alia à qualitatibus naturę, cuius vis maximè spectatur in corpore, alia à qualitatibus eiusdem naturæ, cuius vis potior spectatur in animo. *b* Fit alias partitio duplex, vt quędam dentur bona externa, alia interna, prout videlicet extrà nos fuerint, vel in alterutra nostri parte.

a Ex Arist. li. 1. Moral. ca. 7. lib. 7. polit. c. 1.

b Ex Arist. lib. 2. Mor. ad Eud. cap. 1.

2247 Illa ipsa, quæ dicuntur externa bona, si humana bona sint, necessariò aliquem nexum, vel cum hominis corpore habent, vel cum animo. Ad corpus referuntur Nobilitas, Diuitiæ, Fœcunditas, & si quæ sunt similia; Ad animum, Honor, Fama, Gloria, Amici. Corpori magis intima sunt Sanitas, & Pulchrido; Animi magis propria, Habitus, Operationes. Voluptas bonũ est corporis magis, quam animi, prout sequitur operationes sensitiuas, sed eadem animi magis, quam corporis, prout sequitur operationes rationales.

2248 Sed in hoc bonorũ censu, complura esse comperias, quorum anceps est vsus; videlicet sæpè in bonum, sed etiam sæpè, aut fortasse sæpius in malũ cedunt. Quã multis diuitię, sanitas, pulchritudo, honor, ea pepererunt incommoda, quæ in paupertate, in morbo, in forma vulgari, in obscuriori nomine non pertulissent?

2249 Dubites ergo, bona ne hęc dicenda sint, an mala, an neutrũ, an vtrũq;. Sententia *c* Stoicorum est, solũ honestum esse bonum, quod.s. nunquã malè vertat. Mihi tamen vera est sententia Peripatetica, etiam quæ ancipitis sunt vsus, bona esse, & bona dicenda esse absolutè.

c Sæpè tractata à Seneca, & ex professio epistol. ad Lucil. 77. & 88.

2250 Bonum est terminus analogus, ipsaq; analogiæ ratio fert, vt non omnes boni partes pariter bonæ sint. Dederim ergo libens Stoicis, primam boni partem, & quod dicitur primum analogatum, esse in honesto; sed cur non ipsi mihi dederint vicissim bona esse, quę ad honestum conferre possunt, qualia sunt vtilia; bona item esse, quę ex honesto nascuntur, qualia sunt iucunda? Aiunt vtilia esse boni instrumenta, iucunda esse boni fructus. Sit ità sanè; Sed cur ipsa boni instrumenta bona non sint, ipsique fructus non boni?

2251 Iam quod spectat ad singularia bona. Diuitiarum summam facit alicubi *d* Arist. vbi ait, sitas eas esse in nummis, agris, prædijs, suppellectili, brutis animalibus, mancipijs, horumq; multitudine, magnitudine, pulchritudine. Vno omnes nomine dicuntur *e* instrumenta ad vitam necessaria quatenus sub nostra possessione sunt.

d Lib. 1. Rhet. cap. 5.

e Ab Arist. l. 1. Polit. c. 3.

2252 Diuidi autem potest hoc veluti genus bifariã, nam sicut vulgò dicta instrumenta, quędã animata sunt, vt seruus alia inanimata; ità diuitiarũ bonũ partim in rebus sensu, & vita carẽtibus, partim in viuẽtibus, & animatis stat.

2253 Diuidi etiã diuitię possunt, partitione itẽ *f* Aristotelica in naturales, & artificiales. Naturales sunt, quæ ad hominis vsum, amplamque possessionem ex terra, seù animalibus, proueniunt; tametsi non sine artis adiumento,

f Ex 1. Polit. cap. 6.

mento,cultuq;. Artificiales sunt, quas ars molitur. Nummi, & serui meliùs censentur inter artificiales,quam inter naturales diuitias; lege enim magis fiunt,quæ ars quædam est,quam natura.

2254 Diuitiarum bonum in vtili situm est, ergo mensura bonitatis ex bono,ad quod bonæ sunt, accipienda est. Vera illa *a* Aristotelis: diuitijs viam fieri ad honores,muniri nobilitatem. Vera etiam illa *b* Platonis, ijsdem vti aliquem posse ad iustitiam,& probitatem. Sed caueat quisq;, ne in rei ancipitis vsu improbus fiat; sic enim & nobilitas obscurari potest,& honoris iactura fieri.

a Lib. 1. Rhet. ca. 5. & lib. 4. Ethic. c. 3.
b Dial. 1. de Rep. vel de iusto.

2255 Instrumenta sunt hæc,vt dixi,sed sæpè etiam impedimenta,cum modus,vel in appetendis,vel in condendis nõ adsit, vt benè ex similitudine aliorum instrumentorum,quę nec magnitudine,nec multitudine infinita esse debent, *c* Aristoteles probat.

c Lib. 1. Polit. cap. 5.

2256 Alterum è bonis,quæ fortunæ dicuntur,est bona proles. Inter externa hoc numeratur,& fortunę dicitur, sicut alia plura bonorum genera, quia habere, vel tueri in nostra potestate situm non est. Prolis nomine veniunt ijdem,qui filiorum, aut liberorum, *d* filij,filiæ, nepotes, neptes, & omnis illa posteritas,quam ex se prognatam quis videt. Et verò sicut in partem miseriæ referri solet, si cui posteritas, vel nulla sit, vel improba, ità in partem fœlicitatis meritò retulit *e* Aristoteles posterorum copiam,& honestatem.

d Ex ff. de testamentar. tutela. l. siquis ità & eo. tit. l. quid si.
e L. 1. Ethico. cap. 11.

2257 Nobilitas item externum bonum est. Multiplex distingui hæc solet, alia dicitur diuina ex splendore eorum bonorum, quę Deus alicui contulerit: sic homo nobilissimus est omnium animantium, & inter homines, nobilissimi sunt viri sancti. Alia dicitur moralis, quæ nascitur ex splendore virtutum, Alia naturalis,quæ nascitur ex splendore natalium,alia denique fortunæ,quæ nascitur ex splendore diuitiarum, quæ,quamuis non sola sint fortunæ bona; magis tamen communiter nomine bonorum fortunæ, quia eas maximè casus versat,intelliguntur.

2258 Contentio est inter Peripateticos,& Stoicos,quę ex his quatuor sit vera nobilitas.Facilis est definitio,veram esse quamlibet ex ijs. Nam nobilitas est,quasi noscibilitas,idest lumẽ aliquod,vndè homo innotescit; Negari enim non potest,quin homo,& ex nobilibus Dei donis, & ex splendore moralium virtutũ,& ex maiorum claritate,& ex copia diuitiarum clarus, ac notus fiat.

2259 Si tamen in ea contentione quęrãt,quę sit ex his quatuor ea, quæ vulgò intelligitur nomine nobilitatis. Respondent Stoici,esse moralem; respondent Peripatetici esse naturalem. Sentio cum Peripateticis.

2260 Rectè autẽ *f* describitur hæc nobilitas: Generis virtus, & maiorũ claritas. Indicatur in hac descriptione, quid dicat nobilitas in maioribus,ex quibus is,qui dr̃ nobilis, prognatus est, quid eadẽ dicat in ipso nobili prognato.

f Ex Arist. lib. 2. Rhet. ca. 15. lib. 3. Polit. ca. 8. & li. 5. c. 1.

2261 Dicit in illis nobilia facta,artes ingenuas,magistratus gestos, pręclara quęq; facinora domi,forisq; quę cum quadam sanguinis generositate coniũcta sunt,pro ea habitudine, quam animus habet ad nobilia studia ex integra, & non vitiata complexione sanguinis,itemq; cum quodam lumine notitię, & celebrioris famæ,quæ nasci solet ex illis generosis factis.

2262 Dicit eadem in viro nobili eius generosi sanguinis deriuationem per naturalem generationem, & in eo coniunctionem cum maioribus, ratione cuius particeps est eorundem claritatis.

2263 Distinguit alicubi *a* Aristoteles nobiles à generosis, & censet nobiles dici, qui ex nobilibus nascuntur, generosos verò, qui à nobilibus non degenerant. Fateor, nō rarò accidit id, quod est apud Homerum, vt filij dissimiles patrum sint, & nascantur ex probis improbi; Sed dum quis nihil adhuc operatur vndè splendor generis obscuretur, idem dici nobilis, & generosus potest, ob eam sanguinis deriuationem, quam dixi, & communionem claritatis.

a Lib. 1. de Histor. Anim. c. 1. & l. 2. Rhet. cap. 15.

2264 Hinc habes cur nobilitas dicatur externum bonum, & spectare ad corpus magis, quam ad animum. Dicit enim in viro nobili illam sanguinis generositatem, quæ ad corporis temperamentum spectat, & dicit præterea maiorem splendorem, qui licet cum viro nobili habeat aliquam coniunctionem, media relatione, quà ipse dicitur esse quid suorum maiorum; extrinsecus tamen est; sicut ipsa maiorum facta ex quibus ille splendor redditur.

2265 Habes pariter, si filij patrum studia imitentur, fieri illis nobiliores, fit enim addito nouo lumine maius generis iubar.

2266 Multum faciunt militares artes ad incrementum nobilitatis, vbi nobilis ijs cum laude defungatur; Etenim militiæ studia nobilia sunt, ipsumque nomen dignitatis cuiusdam speciem præ se tulit quodam in militari cingulo, quo insignita, & à reliquis discreta est.

2267 Sed nihilo minùs ad idem incrementum faciunt studia literarum, si se quis illis dedat, non ad quæstum, sed ad intelligentiam præclara rerum notitia imbuendam, & ad publicam præstandam operam in his, quæ rei publicę administrationem attingunt proximè.

2268 Ais, vtra sint nobiliora studia militiæ, an literarum, vter cæteris paribus dignitate præstet, Miles, an Doctor. Longam postulas quæstionem. placet tamen *b* breuis decisio in militaribus pręire militem, in literarijs literatum virum, in ancipitibus hunc eundem, quia nobiliora sunt pacis studia, quam belli.

b Felyn. in c. quanto. de Magistris. ex Bar. in proem. ff.

2269 Honor item è bonis externis est, si in vera eius acceptione conueniamus, inuoluit enim tria, idest virtutem, qua quis dignus est, qui honorificè accipiatur, virtutis opinionem in ijs, qui honorem, delaturi sunt, & huius eiusdem opinionis indicium per actiones externas, quibus honor deferri dicitur.

2270 Ex his verò tribus, quamuis nullum desiderari debeat ad hōnoris veritatem, primum locum habet externa illa significatio interni iudicij de alterius virtute, prout exhibetur ad ipsius virtutis encomium, & meritum præmium.

2271 Hinc honor rectè dicitur *c* virtutis præmium. Multum verò facit ad honoris excellentiam, si is, qui defert publica persona sit, in cuius iudicio totius communitatis iudicium situm, aut si persona priuata fuerit,

c Ex Arist lib. 8. Ethi. c. 4.

fuerit iudicij non vulgaris, sed eximiæ prudentiæ. Hinc est, vt qui honore gaudet, tunc demum honorem magni faciat, cum ab honorato viro prodit; quod enim rectè quis amat, est propria virtus, vt admonet *a* Aristoteles, gaudebit igitur illa significatione virtutis, quæ quia à viro prudente est, creditur non esse mendax.

a L. 1. Ethic. c.5. l.8. c.8. & alibi.

2272 Hac habita honoris notione, complures quæstiones definiuntur; scilicet esse bonum externum, & in honorante magis, quam in honorato. Illa enim significatio virtutis in significante est, & rationem honoris habet, prout prodit ab interno iudicio, quod pariter in illo eodem est.

2273 Constat item, cur honor magis ad animum spectet, quam ad corpus; Quãuis.n. sæpè corporis virtutes laudẽtur; honor tamẽ debetur animo, cũ virtute præditus fuerit, & corpus tunc verè laudatur, cum pulchrum hospitium fuerit animi pulchrioris.

2274 Magnũ virtutis præmiũ est honor, qui rectè ab *b* Arist. dicitur maximum bonorũ externorũ, sed idẽ est minùs meritò, vt benè idẽ vidit, quia vix vllum reperias præmium virtuti par ex his, quæ homo homini cõferre possit.

b Lib.4. Ethic. cap.3.

2275 Debetur hoc præmium cuilibet virtuti; homines tamen eas venerantur, coluntq; magis, quæ maioris ornamenti sunt in vita ciuili, magisq; aptæ ad rem publicam. Hinc aliquandò dictus est ab *c* Aristotele honor virtutis benefactiuæ iudicium, siuè malueris indicium.

c Lib. 1. Rhet. cap.5.

2276 Affinia honori sunt existimatio, fama, gloria, laus, encomiũ, & si quæ sunt alia similia; Distinguuntur tamen, si in rigore agamus. Existimatio dicit internum aliorum de virtute iudicium, quæcumq; tandem sit exterior significatio, siuè illi iudicio conformis, siuè nulla.

2277 Fama est absentis nomen cum laude celebratum ob aliquam excellentiam in facto, vel in spe monstratam. Gloria ipsa fama est, sed non semper absentes celebrat; dicuntur enim gloriosi etiam præsentes, cum gloriose eorum facta prædicantur, vndè dicitur *d* clara cum laude notitia.

d D.Th. 1.2. q.2.a.3. ex D. Augustino.

2278 Laus deniq; & Encomium quid sint, & in quo differant, hic tradit *e* Aristoteles: Encomium est oratio facta, laus est vniuersalia celebrans: Sunt videlicet hæc specialia quædam virtutis præmia, sed cum virtus & in habitu considerari possit, secundùm quem aliquis habet facultatem operandi, & in actu, secũdùm quem aliquis operatur de facto, Laus vniuersaliori debetur, idest facultati operandi, Encomium magis singularibus, idest actionibus, quæ à virtute sunt.

e Lib.2. moral. ad Eud.c.1. & l.1. Ethi.c.12.

2279 Hinc fit, vt Encomia de particularibus actionibus texantur; Laus verò maximè ducatur à facultate operandi. Prædicationem his adiungit Aristoteles, quam dicit in finem esse. Reor, esse hanc ipsum honorem, qui finis est laudum, encomiorum, gloriæ, famæ, existimationis.

2280 Quod spectat ad bona corporis, sanitas in primis est, de qua verum illud *f* Aristotelis: esse rem præstantissimam; Et pro dependentia, quam animus à corpore habet in operando, dum in corpore habitat, vera etiam dici possunt illa *g* Hippocratis, vbi ait; neq; diuitiarum, neq; vllius alterius rei vllam esse vtilitatem citrà sanitatem.

f Lib.1. moral. ad Eud. cap.1.

g Lib. de Dieta.

a Lib. 7. phys. t. 17.

2281 Quid ea sit pluribus alij tradunt, placet mihi descriptio *a* Aristotelis, sanitatem hominis esse in humorum, qualitatumq; mediocritate. Mediocritatem intellige iuxtà eum statum, quem hominis conditio postulat ad bonum eiusdem habitum.

2282 Pulchritudo corporis bonum est, nec semper contemnendum, cum eius perfectio sit, & instar habeat literarum commendatitiarum ad gratiam ineundã. Sita est in *b* tribus, idest in integritate corporis, ac iusta magnitudine, in apta membrorum collocatione, ac proportione, in coloris suauitate.

b Ex D. Tho. 1. p. q. 39. a. 8. ex Aristot. lib. 4. Ethic. c. 3.

2283 Si iusta desit magnitudo, nec absint duo reliqua, elegantia quædã inest, sed perfecta pulchritudo non item. Coloris suauitas longè suauissima redditur, sicut & reliquæ duæ pulchritudinis partes, cum in ijs emicat morum splendor, quæ gratia dicitur, & plurimum in actione sita est.

2284 Hæc gratia, quia gratissima tunc est, quando est cum pulchritudine adiuncta, dici solet passio quædam, & veluti proprietas pulchritudinis; re tamen verà separabilis est, & sicut repereri potest, qui pulchritudinis notis non careat, & destituatur gratia, ità reperias etiam nõ raro, qui gratiam habeat in agendo plurimam, & in quo præclarum sit honesti animi lumen; corpus verò malè dotatum sit.

2285 Est gratia proprium hominis bonum inter res sansatas; picturæ enim, & bruta gratiam habent analogicè ex quadã imitatione humanarũ actionum.

2286 Quamuis pulchritudo sit sensatum bonum, non quolibet tamen sensu percipitur, sed solo visu, & auditu, qui sensus sunt magis spiritales, quam sint alij tres externi, odoratus, gustatus, tactus. Et verò cum ea in rebus creatis eluceat, vt quidam splendor increatæ pulchritudinis, decuit maximè, circà illam occupari nobilissimos sensus, quibus via ad mẽtem facilior est, ac patentior. Nimirum hac ratione animus in diuinæ pulchritudinis cõtemplationem facilius, ac citius eleuatur, in quem finem data fuisse à Deo homini creatæ pulchritudinis spectacula, testantur *c* sapientes.

c Plotin. Enn. 1. lib. 6. Marsi. in phileb Platonis l. 1. c. 5. et alij ex Platonicis.

2287 De reliquis bonis, de quibus aliqua maior controuersia fuit apud antiquos, quid sint, dictum est satis, atq; ideò nihil hic restat pro agnoscendis ijs bonorum generibus, quæ ad animum spectant. Videndum potiùs est, an in aliquo sit summum bonum. Nam non esse illud in diuitijs, in bona prole, in nobilitate, in honore, in sanitate, in pulchritudine, exploratum cuiq; esse potest, qui adumbratam aliquam habeat finis vltimi notionem. *d* Scilicet omnia hæc bona referuntur ex natura sua aliò, vt quamuis esse possint fœlicitatis instrumenta, ipsa tamen fœlicitas esse non possunt.

d Ex Arist. l. 1 Ethi. c. 4. & 5.

EPICV-

EPICVREORVM *fœlicitas in voluptate.*

CAP. IX.

2288 NVSQVAM non audiuntur quę sectatores Epicuri de uoluptatis bono proloquuntur, nusquā nō carpuntur, castigāturq; ijdem à modestis, ac seuerioribus de summo bono iudicibus. Ego tamē censeo uoluptatis naturā esse discendā prius, mox qualē laudauerit Epicurus, qualē deinceps alij, cognoscendum, qui suā impudentiā honesto Epicuri nomine defēdere uoluerūt, ne temere in uoluptuarios inuehamur. Nec uerò simile mihi ueri est, Eos omnes, qui inter uoluptatis laudatores censentur ità à recta ratione discordes abijsse, ut summum bonum in uoluptate collocantes fœlicitatem unam fecerint homini, brutisq; communem, refert.n. *a* Aristoteles, fuisse non neminem, qui ipsam hanc sententiam non magis oratione, quam uitæ probitate persuasit.

a Lib. 10. Eth. c. de Eudoxo.

2289 Quid sit uoluptas, longa ratiocinatione persequitur *b* Aristoteles, & nominatim cum Platonicis agit, an sit generatio, aut motus, id quod *c* illi cōstanter asserebant. Placet Aristotelis sententia, motum propriè non esse, quia caret uelocitate, ac tarditate; nec esse propriè generationem, quia non est uia ad terminum, sed potius in termino quies, ut suprà *d* iterum à me dictum est. Est (inquit *e* Aristoteles) finis quidam superexoriens ad operationem, quà quis amatum bonum possidet, & amplectitur.

b Lib. 10. Ethi. c. 4. & 5. & lib. 7. cap. 11. & 12.

c Ex Platone in Philebo, vel de summo bono

d Hoc lib. 3. cap. 5.

e Lib. 10. Eth. cap. 4.

2290 Pendet maximè à perfectione operationis ipsius, ad quam nouam magis attēdit aīus, quā dū assuetus est, & hęc est causa, *f* cur noua placeat magis.

f Ex Arist. 7. Ethic. c. 14.

2291 Quicquid illud in specie sit, quod ut finē dixi superoriri ad operationem, est de genere qualitatis, seù mauis de prædicamento actionis, cuius est capax sola potentia appetitiua. Et si dē appetitu sensitiuo loquamur, non in qualibet sui parte is capax est, sed solum quà concupiscit.

2292 Fateor metaphoricam uoluptatem tribui aliquādò etiamnō sentien-

tibus; ſed vera, & propria tribuitur nunquam. Rationē vidit is quē vix quic-
a 1.2.q.11. a.2. quam latuit, *a* D. Thomas, vbi ait, hunc ſiuè actum, ſiuè actus qualitatem non
eſſe peruenientis ad finem per modū exequentis, ſed per modū imperātis.
2293 Cum oēs voluptates in anima ſint; diſtinguūtur tñ corporeę ab incor
poreis, quia hę ad animum ſpectāt quatenus independenter ab inſtrumento
corporeo, bonum nouit, tenet, ac fruitur, illę ad eundem, quatenus ſenſibus
inſtrumento corporeo alligatis, addictisq; operatur.
2294 Cum commune ſit his omnibus voluptatis nomen; vſus tamen obti-
b Lib.7. Ethi. cap.13. nuit, vt eo & abſolutè intelligātur corporeæ. Rationē accipe ex *b* Ariſtot. cor
poris voluptates nominis huius hæreditatem conſecutæ ex eo ſunt, quod ſæ-
pè in ipſas incidunt homines, omnesq; earum ſunt participes, vndè quia ſolæ
notæ ſunt, ſolas has eſſe opinantur.
2295 Spirituales, & quæ ſunt animi propriæ voluptates, iā vulgo noīe Gau
c 1.2.q.31. a.3. dij nuncupātur, vndè apta eſt illa *c* D. Thomę deſcriptio ex ſententia Auicen
nę: Gaudium eſt quædā delectationis ſpecies; hominis videlicet propria, dū
ſecundum rectā rationem delectatur. Corporales verò retinēt voluptatis no-
men, & ferè in deteriorē partem accipiuntur, quia vix quiſquā ità ſibi tēpe-
rat, vt corporeas voluptates plus iuſto non amet; ea eſt humanæ conditionis
infirmitas, & ſenſuum vis ad pelliciendam rationem. Dicuntur item volupta-
tes corporeæ, quæ ſunt in appetitu rationali non ex ſubiecto, ſed ex obiecto.
d Ex Ariſt. lib. 7. Ethic. c.12. Platone in Philebo, vel de ſummo bono. 2296 *d* Partitio item voluptatum fit in veras, & apparentes; Hinc illa Socra
tis: falſis voluptatibus praui geſtiunt, boni veris aluntur. Sed intelligenda hæc
partitio eſt ex vera, vel apparēti præſentis boni ſpecie; Etenim dummodo vo
luptas ſit, vera ſemper erit; adumbrata verò dicitur, & ſolum apparens, quia
in bono, de cuius poſſeſſione voluptas capitur, aut adumbrata ſolum eſt, &
apparens ratio boni, aut non vera, ſed exiſtimata poſſeſſio.
2297 Apparentes item voluptates, ac minimè verę dici illę poſſunt, quę ma
gis adueniunt ex diſpoſitione recipientis, quā ex obiecto; *e* Hinc multis quæ-
e Ex Ariſto. lib. 10. Ethic. cap.3. dam voluptatem pariunt, quæ alijs ferè ſenſum doloris inferunt.
2298 Non par vis ineſt omnibus voluptatibus ad animum perciendum. Di
xeris, magnum eſſe incitamētū in ſenſibilibus, cum multi ijs rapiātur, cumq;
tanto ſæpè impetu irruant, vt rumpatur quodammodo animus, ac deficiat.
Vis tamen ſpiritualibus ineſt multo maior, quæ ſunt homini, quà homo eſt,
magis aptæ, & quo tutior in his eſt quies, eo etiā iucundior. Audi *f* Ariſt. his
f Lib. 10. Eth. cap.7. te ad philoſophiæ ſtudium pręmonſtratis honeſtiſſimæ voluptatis incitamen-
tis adhortantem: Philoſophia mirabiles habet, & puritate, & nobilitate volu-
ptates. Audi *g* D. Thomam eadē in re præclarè ratiocinantem, vbi ait, melio-
g 1,2.q.31.a.5 res eſſe voluptates rationis, quam ſenſus, quia melius eſt obiectum, quia me-
lior potentia, quia melior, arctiorq; coniunctio.
2299 Quamuis autem delectationes ſpirituales ſint ex natura ſua vehemē-
tiores corporalibus; fit tamen per accidens, & contrà hominis naturam, vt ijs
vehementius moueant corporales. Dati ſunt rationi ſenſus, vt indices veri-
tatis, ſed quam ſæpè ijdem imponunt, ac menti tenebras offundunt? hoc ex
vſu magis, ac deſidia naſcitur, quam ex ipſa natura hominis, quà homo eſt,
cumq;

cumq; ex hac impostura voluptates corporis alliciant magis hinc est, vt non suo iure præualeāt, sed malis artibus, & ex iniustis insidijs. Ratiocinatur tunc optimè animus (inquit *a* Plato) cum nihil eum perturbat, neq; visus, neq; auditus, & quam maximè se ipsum in se recipiens deserit corpus.

a In Phædone, vel de Anima.

2300 Ex ipsis autem sensibilibus voluptatibus sæpè diuersæ vim habent maximam, non tam ex natura voluptatis, quam ex vsu, deprauataque per vsum natura. Maximum, cæteris paribus, oblectamentum est brutis animalibus in sensu tactus, vt meritò *b* Aristoteles alicubi asserat ea aliorum sensuum proprio munere quodammodo carere, quia fermè ad tactum referunt omnes eorum operationes: Neque canes, inquit, odore leporum, sed comestione gaudent, sensum verò odor præbuit, neque leo Bouis voce, sed esu lætatur, ex voce autem, propè eum esse cum senserit, ea videtur oblectari.

b Lib. 3. Ethic. cap. 10.

2301 Si verò de homine agamus, cuius vita sensitiua ad intellectiuam apparatus est, vim habet is maximam pro animo commouendo in sensu oculorum. Segnius irritant hujus animum ea, quæ per alios sensus demittuntur, quam quæ fidelibus oculis subijciuntur.

2302 Quamuis voluptas doloris aduersaria videatur, fieri tamen potest huius cum illa admixtio, siuè de voluptatibus corporis loquamur, siuè de his, quæ ad animum propius spectant. Cum quis alget, vt ait apud *c* Platonem Socrates, sensim calescit, & cum aliquo doloris sensu melius habet; cum calidus est, frigescit, & fit admixtio contrarij affectus. Quid verò animus non ne dum solicita expectatione tenetur, angitur simul, & cum delectatione amat? testes appello quotquot præclarissimis quibusque, ac difficillimis artibus dant operam, dum se veritatem aliquam consecuturos sperant, eidemque desudant.

c In Philebo, vel de summo bono.

2303 Sed quod spectat ad oppositionem inter hos omnes affectus, ea vulgò contraria censetur, & verò dici etiam talis potest, ex quadam similitudine, & rationum diuersitate in vno obiecto materiali. Cæterùm, vt dolor uoluptati verè, ac propriè opponatur contrariè, debent esse de eodem obiecto secundùm eandem rationem; Hoc verò esse non potest, quia voluptati obiectū est bonum sub ratione boni, doloris malum sub ratione mali; Quis verò dixerit vnquam, eandem esse boni, maliq; rationem, & à bono sub ratione boni posse esse fugam, ad malum sub ratione mali posse esse prosecutionem?

2304 Ex hac minimè propria contrarietate facilè intelligitur admixtio horum quasi contrariorum, cum enim appetitus rationalis gaudet de aliquo bono sub ratione boni, nihil repugnat appetitum sensitiuum de eodem tristari sub ratione mali. Quin etiam vnus, idemq; appetitus rationalis de suo bono voluptatem capiet, de quo idem tristabitur, quà ratione illi boni adiuncta est aliqua ratio mali.

2305 Non ergo sunt operationes animi inter se aduersæ, quin etiam altera ex altera facilè sequitur, vt cum quis ad bonum ijsdē passibus accedit, ac recedit à malo. Minuitur tamen ad doloris præsentiam sensus voluptatis, quia animus iniquè diuidit attentionem cognitionis in boni, maliq; spectaculum.

2306 Hæc hactenus de voluptate tradita à me sunt, vt eius natura non ignoretur, iam quod propius accedit ad Epicuri fęlicitatem, videndum est, an in ea summum bonum situm sit. Quid verò de summo altercamur, si prius non constiterit, an bona sit? Fuere, *a* qui senserint voluptates omnes esse malas, vel potiùs, qui dixerint, nec.n. omnes, qui hanc sententiam profitebantur ex animi sententia loquebantur, rati (inquit Aristoteles) melius esse ad vitam nostram, si voluptas, quamuis non sit, praua esse demonstretur. Mihi neq; sententia placet, si hi velint voluptates esse malas, neque placet consilium, si non ex animi sensu loquantur.

a Apud Arist. lib. 7. Ethic. ca. 11. & lib. 10. cap. 1.

2307 Fuere item, *b* qui dixerunt ex voluptatibus aliquas esse bonas, malas plerasq; *c* Aristoteles multus in eo est, quod omnes bonæ sint. Sic ego sentio, bonas esse omnes illi potentiæ, quæ voluptate fruitur, sed bonitatem hanc ex conuenientia cum natura desumi.

b Apud Arist. lib. 7. Ethic. cap. 11.
c Eod. lib. 7. c. 11. 13. 14.

2308 Quod si bonitas ex regulis rectę rationis mensuretur, multę reperiuntur bonæ, multæ etiã, quæ malæ sunt. Pariter verò ex voluptate de dolore philosophandum est; Est scilicet omnis dolor malus illi potentiæ, quæ dolendo fugam meditatur; si verò rectę rationis regulam adhibeas, malus est solus dolor, qui recti fines excedit.

2309 Iam quod spectat ad eam bonitatis summam, quę eadem est summa votorum, ac fœlicitatis. Epicuri sententia fuit summum bonum in voluptate situm esse. Hoc aliqui dictum de voluptatibus corporis acceperũt, homines uix ad hominis captum nati, quibus pecudum uita probata est. Sed hanc illis sententiam (inquit *d* Aristoteles) uirorum Principum uita ocio, luxuique dedita persuasit. Esto, fuerint hæc illius ætatis uitia, nunc meritò uoluptuarij seruiles reputantur, abiectiq;, quia uirorum Principum uita in studijs uirtutis est, uilissimorum uerò mancipiorum in desidia, somnoque.

d Lib. 1. Ethic. cap. 5.

2310 Sed mihi certa sententia est Epicurum in honestissima mentis uoluptate summum bonum esse censuisse. Cur.n. is tantopere à *e* Seneca laudetur tristi, ac seuero Censore sententiarum, ubi quid præsertim contrà uirtutem pronunciatur?

e De Beata uita c. 13. Epist. ad Lucil. q. 86.

2311 Ex Epicureo etiam *f* Lucretio fidẽ accipere licet de magistri mente, ubi irrequietã ex atomorum agitatione uoluptatẽ, à tranquilla, sedataq; distinguit, quã in altissima quiete animi collocauit. Hac uult Epicurus beatũ esse quicũq; beatus est, Esto non pari sensu uoluptatis corpus afficiatur. Audi *g* scribentem ad Metrodorum, eum qui semel sit sapiens in contrariũ habitũ transire non posse, & siuè crucietur, siuè cõcidatur, si sapiẽs fuerit, fęlicẽ fore.

f Lib. 2.

g Ex Ficino in fine sui opusc. de volupt.

2312 Fateor fuere post Epicurum abiectissimarum uoluptatum amatores, qui honesti nominis auctorem quærentes ad impurissimam sectam promouẽdam sese Epicureos esse professi sunt. Nec uerò credibile est illos ad suam impudentiam tuendam impudentis hominis nomen adsciuisse.

2313 Simile quid accidit in Cynica Philosophia, ex qua, dum nondum deprauata esset impuro nomine, Stoica nata est. Dixere primum Cynici uiuendum esse homini ex naturæ præscripto intelligentes naturam hominis, quà homo est, idest rectam rationem, honestatem ipsam, sed postmodum alij infimam

mam hominis partem naturæ nomine interpretantis Cynici canes turpissimi dicti, meritòq; habiti sunt.

2314 Sed quod spectat ad illam ipsam Epicuri sententiam, veram, germanamq;, nego in voluptate, quantumuis summa, quantumuis honestissima, sitam esse beatitatem.

2315 *a* Quatuor sunt verę fęlicitatis notæ à philosophis traditæ, videlicet, si possideatur verum bonum, in quod alia omnia ordinentur ipsum non aliò; si perfectissimum, & per quod vltima insit homini perfectio, quà homo est; si auferat omnem miseriam; si expleat appetitum. Equidem has in voluptate non agnosco, cum sit voluptas virtutis, quasi *b* quoddam condimentũ, quod ad virtutem alliciat, non ergo est finis vltimus. Alias item notas inspice, plures desunt.

a Ex Arist. lib. 1. Ethic. c. 7.

b Ex Alexan. Aphrodiseo li. 4. nat. qq. c. 26.

STOICORVM *fœlicitas in virtutis habitu.*

CAP. X.

2316

NTIQVAE hac eadem de re disputationes hos titulos prætulere; an virtus ad beatè viuendum se ipsa contenta sit; an solus sapiens sit fęlix; an sola virtus bona sit, ac bonum summũ. Celebratur autem opinio Stoicorum, qui se perpetuos virtutis, & quidem constanti habitu iam firmatę, laudatores professi sunt. Nec minus nobilis hac fuit *c* Cynicorum, qui communionem hac in re cum Stoicis habuere, vndè illud effatum Cynicismum, breuem, ac facilem esse ad virtutem viam.

c Ex Diogene in Menedemo.

2317 Malè aliquandiù Cynici audiuere, & nihilominus, quã deprauati Epicurei, vndè illa ex eloquentissimo philo. *d* Cynicorũ ratio tota eijciẽda est, est. n. inimica verecundię, sine qua nihil rectũ esse pôt, nihil honestũ. Sed si huius sectæ primordia repetas ab Antistene, honestissima fuere principia, quę hi

d M. Tullio.

posuerunt

posuerunt; videlicet naturam hominis, quà homo est inclinare ad rectum, cuius regula ratio ipsa sit, atq; ideò ex naturæ præscripto viuendum esse, idest ex recta ratione, vt dictum est *a* suprà.

a Cap. præc.

2318 Sed in hoc ipso pronunciato, quod ex naturæ pręscriptionibus viuẽdum sit, aliquod inter ipsos auctores visum est fuisse dissidium. Cleantes aiebat viuendum esse conuenienter naturæ vniuersali, qui Deus est; Chrysippus conuenienter naturæ particulari, quæ ratio est; alij cõuenienter naturæ per habitũ correctę, quę ipsa est virtus. Hęc, & horũ similia dũ dixere, dissidiũ in verbis magis, quam in re fuit; nam virtutis regula ratio est, rationis Deus.

2319 Sed Stoicorũ ratio, qua sibi in animum induxere, virtutẽ se ipsa esse contentã ad beatitatẽ, *b* talis fuit in primis: Solum honestũ esse bonum, solã virtutem esse honestã, igitur solã virtutẽ esse bonã; Virtutis tunc esse optimum statum, cum habitus benè firmatus est, cum virtutum omnium facta est aggregatio, & societas, cũ per illas homo constans, & sui semper similis euaserit; quid ergo illi ad fœlicitatem desit? Sed malè hi primùm boni speciem pro vniuerso bono accipiunt, & bonum finis vltimi malè item tribuunt virtuti, quæ vtilis esse potest ad melius bonum.

b Ex Senecæ epistolis 77. 88 93. & 121.

2320 Sed nec illa ipsa, quæ Stoici suo perfecto, cõsumatoq; sapiẽti tribuũt, competunt ex sola virtutis possessione. Volunt in perpetua degere tranquillitate animi, quia virtus omnes animi perturbationes composuerit. Benè est, præstat hoc satis virtus. Volunt sola virtutis possessione bona omnia possideri; hoc verò difficile creditu est.

2321 Nec verò contrà insto ex eo, quod sapiens quis esse possit, & minimè pulcher, diues, sanus. Audio enim sanè confidenter Stoicos asserentes, solum sapientẽ diuitẽ esse, pulchrũ, integrũ, regẽ regum; Sed dixerim potiùs habitũ virtutis non necessariò habere adiunctum actũ, operationemq;, quæ habitu melior est; Ergo non ità ampla est illa sapientis possessio, sicut Stoici iactant.

2322 At (inquiunt) omne dirigens esse melius directo, habitu dirigi operationes, atq; ideò meliorem illum esse his. Quid verò, addunt ijdem, si fœlicitas in operatione ponatur mox peritura? habitus diuturnus est, operatio perpetua esse non potest. Sed hæc nihilo sunt meliora, quàm prima.

2323 Dirigit habitus operationem, non tanquam causa principalis, sed instrumentalis, atq; ideo ex directione nullum desumitur argumentum maioris perfectionis, quã in opere sit. Habitus diuturnitas quid faciat tandẽ ad summi boni possessionem, nisi exeat in actum, qui finis est ipsius habitus?

2324 Sed, vt paucis capitibus comprehendam ea, quę nõ probo in hac Stoicorum fęlicitate. Vnum est, quia planè commẽtitium, ac fictum esse arbitror illud absolutissimi sapientis idolum, quod effingũt ad veram imaginem beatitatis. Aiunt consumatæ esse virtutis, cui nulla fieri possit additio; At hoc si verum sit, non solum rara erit fœlicitas, aut quæ nunquam in homine futura sit, sed quæ nec esse possit, quia nulla est virtutis summa, cui addi nihil possit.

2325 Fatentur ipsi Stoici duos dici sapientes, *c* vnum, qui in fine sit, *d* alterum, qui ad finem ingenti nisu proficiscatur; illum in descriptione esse, nusquam verò in re; nusquam igitur fęlix erit, aut esse poterit, si is est, qui ad finẽ

c τέλιον
d προκόπτοντα

iam

iam venerit, Quod si is minimè sit, sed alter, qui proficit, beatitas non erit in consummata virtute, atque ideò loquuntur pugnantia Stoici, vt *a* Plut. animaduertit.

a Opusc. de Stoicorum repugnantijs.

2326 Alterum, quod displicet, est, tribui tantum habitibus, vt prę ijs operatio, quasi nullius sit. E duobus, vt tradit *b* Aristoteles, illud est præstantius, quod est alterius finis; At eorum unumquodque, quorum est opus, inquit *c* idem, est gratia operis.

b Lib. 1, Ethic. cap. 7.

c Lib. 2. de cælo. t. 17.

2327 Sed libet hic etiam contrà Stoicos ex Stoicorum doctrina argumentari, vt facit non ignobilis philosophus *d* Alexander. Fatentur hi, mortem esse præoptandam, cum turpe aliquod facinus admittendum est, esto nihil post mortem superesset, qua illi de re diuersa pronunciant; addunt præstantius esse honestè cadere, quam turpiter stare. Hinc verò illos vrget Alexandri ratio: an non est melius præoptandum deteriori? si peccas, Stoice, malè operaris, sed habitus bonos retines; si moreris, amittes cum habitibus fœlicitatem in opere egregio, quo te à turpitudine vindicas. præoptas igitur operationem habitibus, vt rem meliorem.

d Lib. 2. de Anima. c. 23.

2328 Sed his etiam rationibus ualidè eosdem Stoicos oppugnat *e* Aristoteles. Non esse beatitatem in dormiente, in quo tamen habitus est; non esse in forma imperfecta, qualis habitus est, quantumuis perfectus; perficitur enim magis, ut actus primus accessione secundi.

e Lib. 1. Ethi. c. 5. li. 10. c. 6.

2329 Denique siuè beatitatem obiectiuam in uirtutis habitu esse asseras, siuè formalem, Stoicorum placitum non placet, quamuis laudandi illi sint plurimum, quibus uirtutis honestas tantum probata est.

PLATONICORVM *fœlicitas in Ideis.*

CAP. XI.

a L. 6. & 7. de Rep. vel de iusto.
b Lib. 2. c. 5.

2330 LATONIS *a* ſententia eſt, ſummũ bonum, veramq; hominis fęlicitatem in idea ſitam eſſe. Memini me *b* ſuprà de Ideis nonnulla aſſerere; hic res præſens poſtulat, vt ad eas redeam, non vt, quod iam præſtiti, Ideæ natura cognoſcatur, ſed vt ſententia Platonis non ignoretur. Vulgò Idearũ aſſertor Plato dicitur, re tamen vera complures ante Platonis ętatem de Ideis philoſophati ſunt auctore *c* D. Auguſtino, qui nomen fuiſſe à Platone impoſitum non it inficias, rem fuiſſe latè tractatam ab alijs, expreſſe habet.

c Lib. 83. qq. q. 46.

d D. Aug. lib. 2 de Doctr. Chriſt. c. 28. ex ſentēt. D. Ambr. Sed retractat l. 2. retractat c. 4.

2331 *d* Suſpicati ſunt aliqui, dum Plato in Aegyptum ad ſtudia literarum profectus eſt, dediſſe eum operam ſanctiſſimo Vati Hieremiæ, ab eoq; de rerum formis, ac ſpeciebus doctrinam hauſiſſe. Sed tēpora minimè cōgruunt, cum, ſi credimus peritis Cronologis, annis fermè trecentis fuerit Plato ætate minor.

2332 Credibile tamen eſt, primam de Ideis philoſophiam ex ſacris literis fuiſſe profectam, quamquam in multis profana ſacris permixta ſint, dum rem ſacram profani tractarunt. Habes huius rei argumenta ſatis patentia apud *e* Euſebium.

e L. 11. de pręp. Euang. c. 10. 11. & ſeq.
f In Philebo, vel de ſummo bono.
g Ex Ficino Cō ment. in Parmen. c. 4.

2333 Huc fortaſſe ſpectant illa *f* Platonis: Ideas nobis tradiderunt veteres Philoſophi, qui Dijs propiùs habitabant. Sed, ſiuè is ſacros vates legerit, ſiuè alij antè ipſum; etiam de Ethnicis philoſophis fuere Pythagorici, *g* qui Idearum amici habiti, dictique ſunt; fuit item Socrates, qui Idearum contemplatoris cognomentum à longa de iiſdem commentatione reportauit.

2334 Quid quod antiquiſſimi Poetæ per Mineruam è Iouis cerebro natã

Ideas intellexere, ex diuina ſapientia profectas? Fides eſt penes nobilem *a* auctorem. Complura item, eaq; præclara de eodem argumento tractauit Mercurius termaximus, qui non longè vixit ab ætate ſacratiſſimi, primique ſcriptoris Moyſis.

a D. Aug. li. 7. de Ciu. cap. 28. ex Sententia Varronis.

2335 Sed redeo ad Platonem. Aſſeruit is Ideas; *b* Vnam ſæpè indicat, quã vocat Ideam boni ipſaq; hæc eſt, in qua collocat hominis fęlicitatem, quia in huius cognitione omnia nouimus, & in eadem ſumma votorum eſt.

b Li. 6. de Rep. item l. 7.

2336 Alias verò Ideas *c* plures numerat pro rerũ multitudine, quæ ex illis tã quã ex primis formis, & exemplaribus formã accipiunt. Et verò Timęus ait, ſi videris doctum artificem ea operari, in quibus operę nihil deſideres, quia ad omnem elegantiam, artemq; compoſita ſunt, venire ne tibi in mentem poterit, ideam illi non fuiſſe propoſitam? Hoc eius eſt munus, vndè & *d* nomen habet, videlicet, vt in eam artifex intueatur.

c In Timeo vel de Mundo.

d ἰδέα ἀπὸ τοῦ ἰδέσται. *ideſt à videri*

2337 Porrò neceſſarium Platoni viſum eſt, ideas illas, quę in vnica Idea boni coniunctim ſunt, numero diſtribuere, ne vera rerum ſcientia careamus. Nimirum cenſuit, dum hanc rerum vniuerſitatem inſpicimus, vſuq; ſenſuũ de mundi partibus philoſophatum, incerta nos opinione errare; ſcire autem, ac ſapere tunc demum, cum, abſtracto à ſenſibus animo, non adumbratas rerum imagines, ſed res ipſas in Ideis contemplamur. Corruũt hęc ex Ariſtotelis principijs, vt *e* alibi indicaui, ſed ſatis hic ſit, hoc fuiſſe argumento Platoni ad Ideas inducendas.

e Lib. 2. ca. 43.

2338 Deſcripſit *f* idem eaſdem ex certis notis; Prima eſt, vt ſint quid vnũ, ſeperatum à ſingularibus, ipſæ tamen ſingularium naturæ. Paucis hic ego te moror, Platonice. An non hinc habes, non temere Ariſtotelem in magiſtrũ inuehi, dum rerum naturas ineſſe rebus, ſecundaſq; ſubſtantias primis contendit?

f In Parmenide vel de vno rerũ principio.

2339 At, inquies, potuiſſet ille Magiſtri mentem benignè interpretari. Fateor, ſed non ne candidi, ac ſinceri eſt, puram exquirere veritatem, dum de veritate quæſtio eſt, non de officijs vrbanitatis? Eſto ſint rerum ideę in Deo, inquit Ariſtoteles, eſto ex exemplaris intuitu, res ipſæ ſub notitiam veniant, quid opus eſt abſtractis imaginibus ad veram ſcientiam, dum res ipſæ ſibi ſunt ſatis? Sunt verò, dum ſingularia corruptibilia, & fluxa noſcuntur ex vniuerſalibus incorruptibilibus, & æternis.

2340 Alteram notam ideis Plato tribuit, vt ſint inuariabiles, & immobiles; tertiam, vt ſint æternę, ab omni temporum viciſſitudine immunes, quartam, vt in ijs res omnes ſint, non autem in ſe ipſis. Sed hoc poſtremum eſt, quod meritò Peripateticos contrà Platonicos irritat. Quid quæſio eſt fucum facere veritati, niſi ea, quæ verè ſunt, quaſi non eſſent, indicare? Quid eſt quod ſenſus mouet, dum ſenſu vteris, eoq; tibi viam aperis ad ratiocinium? Ideas ne vides in rebus, an res ipſas, ex quibus quaſi manu ducaris in agnitionem idearum?

2341 Non omnium rerum ideas Plato poſuit, vt fatentur *g* Platonici; carere enim ſuis formis voluit, innaturalia, vilia, incompleta, quæque huiuſmodi ſunt naturę diminutę; Sic habes ex ore *h* Socratis: pilorum, luti, maculæ, & aliarum

g Alcin. ca. 8. Inſtit. ad Doct. Plac. vbi Carpẽt. Diggreſ. 2.

h In Parmenide, vel de vno rerũ principio.

aliarum ignobilissimarum, vilissimarumq; rerum esse putare, fortasse nimis ridiculum esset.

2342 Sed longè præstantiùs hac in re de diuinis ideis philosophatur D. *a* Thom. dari nimirum omnium entium. Ideas; Nam qua ratione cognoscerentur á Deo æterna illa intelligentia, aut de potentia vocarentur in actum æternæ visionis intuitu, si in Deo vniuscuiusq; exemplar non sit?

a 1.p.q.15.a.3.

2343 Vbi verò huiusmodi ideas Plato posuerit, quas esse voluit extrà res ipsas ideatas, diù, multùmq; inter Platonicos, & Peripateticos agitatum est. Opinantur *b* aliqui, vbi vbi tandem eas collocauerit, certum, exploratumque esse in doctrina Platonis, nec in rebus ipsis, nec in Deo esse. Porrò assentirer, si solum Aristotelis libros euoluissem, nec etiam Platonicos paulò attentiùs inspexissem.

b Scaliger Exerc.6.nu.4.

2344 Commenti sunt alij nescio quam idearum officinam, quæ in concauo Lunæ sita sit; ridiculo sanè commento, nisi quid redoleat ex doctrina Pythagoręorum. Et verò subesse huic fabuloso inuolucro certum aliquem sensum, ità non *c* nemo interpretatur: Esse ideas in concauo Lunæ, idest in diuino intellectu, aptè notato per concauum Lunæ, cuius impressiones humidę, & frigidę sunt, quale est humanum cerebrum, proxima sensuum intellectui famulantium, sedes, & ex cuius operandi modo nos de diuina intelligentia, quantum fas est humana conferre diuinis, ratiocinamur.

c Buratell. lib. 1. de Ideis.

2345 Asserunt *d* alij, positas fuisse à Platone Ideas in Filio Dei, qui idem mundus idealis, intelligibilis, idea boni appelletur. Sic catenatę trahuntur ex disputationibus disputationes: Etenim quid Plato nomine filij Dei intellexerit, controuersum est ex ipsis Platonicis, alijs aliò abeuntibus. Mihi certa res est, ignarum fuisse Platonem sanctissimę Trinitatis, æternęq; generationis Dei filij à Deo patre. Scilicet altiùs hoc mysterium repositum est, quam quò valeat humana ratio ascendere, *e* neminiq; mortalium fas vmquam fuit, nosse in vnitate naturæ trinitatem personarum, nisi data cœlitùs lux fuerit.

d Idem Burat. Ibid.

e Ex D.Tho.1. p.q.32.et cõm. Theolog.

2346 At inquies, cur toties *f* Aristoteles ex antiqua Theologia ternarium numerum laudat? Quorsum *g* Plato tam multa de Filio Dei? Quid illa *h* Trismegisti? Monas monadem genuit, & in se suum reflexit ardorem. Respondet optime D. Thom. laudari ab Aristotele numerum in sacrificijs adhibitum, quia inest illi aliqua perfectio, numeri principium, primum numerum parem, & primum imparem, continenti: Dei filium dici ipsam Dei mentem: In Monadis generatione, & ardoris repercussione, Mundi generationem, rerumque omnium tendentiam in Deum, tanquam vltimum finem significari.

f Lib. 1. de cœlo t. 2.
g Li.6. de Rep. & epist. 6. ad Hermiam.
h in Pymãdro.

2347 Est ergo in doctrina Platonis Mundus intelligibilis, Boniq; idea Deus ipse, Deiq; filius ipsa diuina mens, in qua rerum omniũ ideæ descriptæ sunt. Sic habes ex nobili *i* interprete similium mysteriorum, vbi ait: Deus primus ante ens solus pater est primi Dei, quem gignit, manens in vnitate sua solitaria, atq; id est superintelligibile, estq; exemplar ipsius, quod dicitur sui pater, sui filius, vni pater.

i Iamblico l. de mysterijs.

2348 Hæc, & horum alia similia, quæ passim apud Platonicos reperias, fatentur

tentur palam, non fuisse notam Platoni distinctionem diuinorum suppositorum in vnitate Dei, quam nos diuina fide instituti profitemur, ideasque non alibi, quam in Deo fuisse collocatas.

2349 Iam quod spectat ad fælicitatem censuit Plato, eam in Idea boni fuisse repositam. Beatitas est hæc, vt dicitur obiectiua; formalis verò erit ipsa tanti boni possessio, quam hanc esse ex Platonicis principijs assero. Hominem tunc demum beatum fieri, cum iam non amplius operatur sensibus, sed sola intelligentia, resque non in sensatis imaginibus, sed in suis ideis intuetur, quæ omnes in prima idea sunt, Dei filio, diuina mente, vnica idea boni. Meritò autem *a* Aristoteles in multis hanc sententiam reprehendit. *a Lib. 1. Ethic. cap. 6.*

2350 Primo malè fuisse repositam fælicitatem in boni idea ad hominem demonstratur. Etenim fælicitas est in summi boni possessione, quod summum tunc demum erit, cum nihil ad summam desiderabitur. Sed minimè talis est idea boni, nimirum quia multa sunt, quorum ille non esse ideas, disertè asserit; non ergo poterit esse in ea summum bonum, in qua bonorum genera desiderentur, nec sanè pauca, vt ait Aristoteles.

2351 Nam cum bonum tot modis dicatur quot ipsum ens, cumque ex sententia Platonis non dentur ideę rerum, in quibus est prius, & posterius, cum substantia sit prior accidente, nec substantiæ, nec accidentis idea dabitur.

2352 Secundo progreditur *b* Aristoteles, ostenditque, esto detur vna idea boni, eam cognitionem, quæ distinctè quæritur in ea, aut nullam haberi posse, aut nonnisi confusam. Nimirum tunc ex sententia Platonis res ipsæ cognoscuntur, cum in huius ideæ primæ notitiam peruenerimus, sed res inter se toto genere differunt, inquit Aristoteles, erunt ne igitur vnius rationis in vna idea, an diuersæ? Si primum, nec res illæ sunt, nec rerum ideæ; Si secundum, idea non erit vna. *b Eod. cap. 6.*

2353 Vrget hæc ratio Platonem, qui loquitur de scientia, quæ in hac vita habetur, sed minimè vrget nostrates Theologos, qui verissimè asserunt, posse in Deo intuitiuè cognito cognosci res secundum propriam cuiusque rationem, in beato statu alterius vitæ.

2354 Illud etiam meritò idem Aristoteles reprehendit, quod aliquandò Plato significauerit, ideam diuersæ rationis esse ab ideato. Nam sicut, si dicatur esse rationis eiusdem, frustrà pro rei natura ponitur idea, qua res formaliter sit, quia satis est ipsa natura rei; ità si dicatur esse rationis diuersæ, idea non erit idea eius, cuius esse dicitur, & multo minus id, per quod res sit.

2355 Instat Plato res esse corruptibiles, & fluxas, rerum ideas incorruptibiles, & æternas. Sed hoc nullam facit necessitatem idearum in doctrina Aristotelis, qui rerum etiam caducarum perpetuitatem in naturis vniuersalibus ab ipsis singularibus abstractis agnoscit; Adde, quod diuturnitas rem non variat, si quidem, inquit *c* Aristoteles, neque album, quod diutius, quam quod vna die tantum durat, alibius est. *c Eod. cap. 6.*

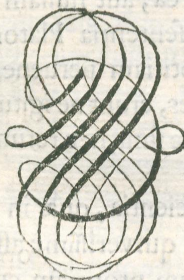
2356 Et

2356 Et ex hoc capite przfertur opinio Pythagoreorum opinioni Platonis. Etenim Pythagorici omnia bona reducentes ad vnum, quia vnum dicit rei statum, pluralitas dissolutionem, corruptionemq; sub vno varietatem rerum numerabant, finitum, impar, rectum, quadratum, & alia plura, quæ suam vnitatem, non in idea, sed in se ipsis haberent, sicut vnumquodque est non per alienam naturam, sed per suam. Quare & Speusippus Platonis discipulus, & ex sorore nepos defecit merito hac in re à magistro, & Pythagorã secutus est.

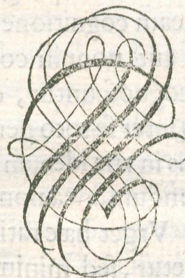
2357 Hæc verò ex Aristotele allata sint. Sed caput argumentorum contrà Platonem præcipuum est, quod ad cognitionem idearum, idest Dei, in quo rerum omnium formæ cognoscantur sine vllo sensuum adminiculo, in huius vitæ statu non licet aspirare. Quare si in tali idearum contemplatione sita est beatitas, ea nulla est in hac vita.

2358 Hoc si vidisset Plato, veramq; fælicitatem in aliam vitam esse reseruatam cognouisset, non malè philosopharetur; Nam idearum intuitus ipsius Dei intuitiua cognitio est, quæ vna satis est ad hominem beandum. Ceterùm in hac vita, si beatitas vlla sit, alibi, quam in ideis, quærenda est.

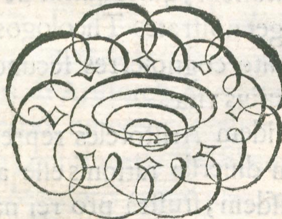

PERIPATETICORUM *fælicitas in operatione præstantissima.*

CAP. XII.

2359

a Lib. 1. Ethic. cap. 7.

SENTENTIA est *a* Aristotelis, si vlla sit huius vitæ fælicitas, eam non nisi in actione humani animi, quatenus humanus est, secundùm virtutem optima, ac perfectissima, in statu vitæ perfectæ collocatam esse.

2360 Huius fælicitatis forma sita est in actione, quæ ipsa est formalis beatitudo, & rectè dicitur actio hominis, quà homo est, quia de hominis beatitate disputatur, cuius animantia rationis

expertia

expertia capacia non sint. Hæc ipsa est summum bonum, quatenus summi boni possessio est, & qua, quod est extra positum, fit nostrum, & quodammodo intrinsecum.

2361 Huius operationis obiectum est summũ bonum, quod dicitur obiectiuum, & ex cuius bonitate ipsa operatio summè bona est. Ergo cum homo sit rationis compos, aptus ex rebus sensatis altè se se erigere ad cognitionem abstractiuam rerum, non nisi intelligentia perceptibilium, atque adeò ipsius Dei, qui verè primum, ac summum bonum est, cumq; hic operandi modus homini conueniat, quà homo est; si hominem mihi dederis perfectissima Dei cognitione, & secundum virtutem optima præditum, eiusdemq; optimus vitę status sit in absentia eorum omnium, quæ de huiusmodi operationis perfectione detrahere possent, eum ego tibi fęlicem, ac beatum exhibebo.

2362 Quę verò dicatur perfectissima hominis operatio, non solum ex obiecti perfectione, sed etiam optima secundum virtutem, non vna ratione à pluribus explicatum est. Sunt *a* qui virtutem optimam Prudentiam censeant; Sunt alij, qui Iustitiam, quià ea maximè vniuersa est, & legalis dicitur, inter alias virtutes adeò eminens, vt quod alicubi habet *b* Aristoteles, neq; hesperus, neq; lucifer sit pariter admirabilis. Mea sententia est, tunc operationem circa pręstantissimum obiectum esse ex virtute optimam, cũ operans eas omnes virtutes sibi cõparauerit, quę actiuã, & cõtẽplatiuã vitã perfectè muniũt. *a Apud Piccolom Gradu. 9. cap. 28. b Lib. 5. Ethic. cap. 1.*

2363 Huius duplicis vitæ non eadem conditio, nec virtus est, fateor; Et par est, subseruiat contemplationi actio, beatitas actiua contemplatiuæ. Cumulatè verò tunc demum homo beatus erit, cum omnia expleuerit actionis officia, & circà præstantissimum obiectum altissimè speculabitur ex mentis habitu bono expeditoque. Hæc verò est causa, cur Aristoteles in Ethicis proposito primùm vltimo fine in vniuersum, agat mox de virtutibus vtriusque vitę, scilicet vt per eas ad boni summi consecutionem eatur.

2364 Sed quis est (inquies) ille perfectę vitæ status, de quo idem Aristoteles meminit in descriptione beatitatis? Intellige in eo omnia, quæ beatitatem facere possunt cumulatiorem; remouendo contraria, perficiendo operationem, conseruandoque.

2365 Ex his est *c* diuturnitas in tali statu; Nam sicut nec vna hirundo ver facit, nec vnus dies, qui nitidus, ac purus eat, ità nec vnius diei perfectæ vitæ status fęlicem. Ex his item est ætas perfecta, vnde est, vt pueri in spe solum fęlices esse queant; necessaria verò est ætas firmata ratione operationis animæ, quæ in maiori ætate melior est. *c Ex lib. 10. Ethic. cap. 8. & li. 1. cap. 7.*

2366 De bonis fortunæ, & bonis corporis dubia videtur esse Aristotelis sẽtentia, an ad summam fælicitatis requirantur; Scilicet *d* aliquandò ea exigit, *e* alias ea sola operatione, quæ paulo ante descripta à me est, videtur contentus. Facilè verò est eiusdem mentem interpretari; videlicet formam fœlicitatis in bonis animi sitam esse, si ea sit fęlicitas hominis, quà homo est. *d Lib. 1. Ethic. cap. 8. & 9. e Li. 1. & 10. Ethic. utrobiq; ad finem.*

2367 Quoniam verò animus in sua operatione, dum societatem cum corpore habet, maximè pendet ex corporis affectione, externorumq; bonorum adiacentia, vel absentia, propterea corporis, animique bona, quatenus sunt

ad

ad fælicitatem adminicula, deesse non debent.

2368 Quæ verò de diuturnitate temporis dicta sunt, in quæstionem adducunt, quando tandē dicendus sit homo fęlix fælicitate hac, de qua loquimur, naturali. Etenim dum viuit, qui sit futurus reliquæ vitæ status, incertum est; beatus ergo non erit, quamuis in statu perfecto sit, quia nescit, an stet, nec sanè exiguum sollicitudo hæc momentum faciet: Dum verò vixit, aut miser est si damnetur, aut beatus, si inter beatorum animos admittetur: quicquid tādem hac in re opinetur Aristoteles, qui de statu huius vitæ loquitur, & statu naturæ.

a Lib. 1. Ethic. cap. 10.

2369 Quod ergo ad præsentem vitam pertinet, sentio sententiā esse *a* Aristotelis, beatum posse aliquem dici, etiam si de futuro statu incertus sit; Nec verò vlla animum sollicitudo exagitabit rectè sibi conscium, & affectionibus omnibus benè compositis, sedatisq;. Probat hoc *b* Aristotelica ratio contrà Solonem: nam si cum quis vita defunctus est, beatus dicitur, quia nihil accidit in vita noui, vndè beatitas perturbata sit, beatus vixit, dum vixit, atque ideo etiam tunc, dum viueret, dicere aliquis potuisset, beatus est.

b Eod. cap. 10.

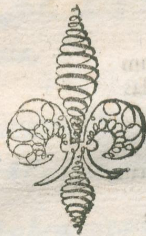
2370 Hæc ex Aristotelis sententia dicta sint; si in sola naturali philosophia, idest quam nos recta ratio solum docet, persistamus, dicta sanè congruenter. Melius tamen nos de fęlicitate instituit diuina sapientia, quæ, quantùm spectat ad huius vitæ statum, beatitatem in eo agnoscit, in quo se quis aptiorem, & viciniorem facit ad æternam, quę in intuitiua Dei visione sita est, luminiq; in aliam vitam reseruata. Porrò hæc vicinitas, & aptitudo fit per Dei gratiam ex virtutum à Deo inditarum, fidei maximè; Spei, & Charitatis studio, ex contemptu bonorum externorum, quę quamuis non necessariò remouenda sint ad acquisitionem beatitatis; sapientiùs tamen remouentur, quia cum sint bona vsus ancipitis, sæpius in malum vergunt, quam in bonum.

Laus Deo, Beatæq; Deiparæ, ac S. Francisco tutelari.

LIBRI TERTII FINIS.

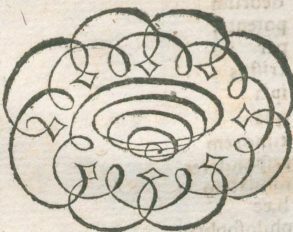
AEC sunt Lector, quibus te diutiùs fortassè detinui, quam par esset. Amo te, quia iam liquet, ne seueriùs de his meis definitionibus pronuncies, quam ego ipse, qui mihi æquus esse iudex peruelim. Fateor, ac profiteor, nihil censeri à me definitum, nisi quod rectæ rationi, ac Sapientum placitis congruat. Si aliter, quam volui, a me factum demonstraueris, nihil hic te moror. sententiam reprehendo. Illud oro præterea, ne librariorum errata adscribas mihi: multa irrepsere, dum ex authographo malè transcribitur, ex transcripto malè componitur, notatique errores per incuriam negliguntur ab ijs, quibus haud scio, an sit aliud magis pensi, quam operam extraxisse ad vesperam. Grauiora quædam hic reprehendere omnino necessarium duxi; Scio neq. hæc ipsa in omnibus exemplaribus reperiri, sed si vel in vno reperiantur, libuit admonuisse te prudentem, et amicum. Vale.

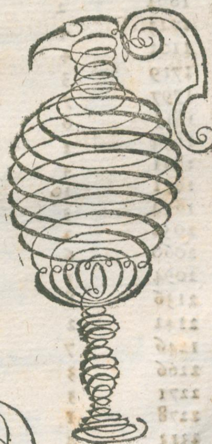

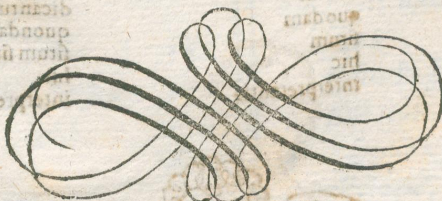

ERRATA

Conclusione	*Versu*	*Erratum*	*Corrige*
119	3	qualitatem	quantitatem
195	2	Horum quo	Horumque
235	3	sed subiectum	nec subiectum,
277	2	unaquæq; est	vnaquæq;
280	vlt.	in esse	me esse
293	vlt.	Diopetricam	Dioptricam
440	7	rio	rei
608	5	sinistrorum	sinistrorsum
635	3	*	ex non subiecto in subiectum
636	3	Dixerunt	Dixissent
692	1	plus es	plus eo
701	3	poscit præterea ?	poscit? præterea
716	4	vtriusq; ratio	vtriusq; par ratio
720	4	aliquid	aliquis
727	1	perfectiores	perfectioris
753	5	hic ergo sursum, illic deorsum	hic ergo deorsum, illic sursum
766	1	esse primis	esse e primis
906	2	eandem re	eadem re
930	1	Et ideo	& quod
930	2	& quod	& ideo
1226	2	Grade	Gades
1257	6	Vergilarum	Vergiliarum
1414	vlt.	deprehendendas	deprehendas
1443	vlt.	principua	principia
1447	3	abesse	subesse
1468	vlt.	violentibus	violentis
1491	5	venam causam	venam cauam
1511	vlt.	habetes	hebetes
1546	4	potest	potest esse
1569	3	nimium	nimirum
1585	1	est	id est
1688	5	permixti	permixtio
1694	2	contra	certa
1723	4	deorum	deorsum
1101	4	potentia	patentia
1729	3	per	pro
1797	7	tristus	trstis
1815	6	ipsa	ipso
1834	1	qua	quæ
1861	3	timorem	timerem
1871	10	responderet	respondere
1874	3	nihilatem	nihileitatem
2052	2	hæc	hac
2060	6	philosophia	philosophiæ
2094	1	bonum	bonorum
2136	8	obiectum. Passionis	obiectum passionis.
2142	2	& ita placet sensus	placet census
1246	7	dentur	dicantur
2266	3	quodam	quondam
2271	3	situm	situm sit
2278	1	hic	his
2313	4	interpretantis	interpretantes

INDEX.

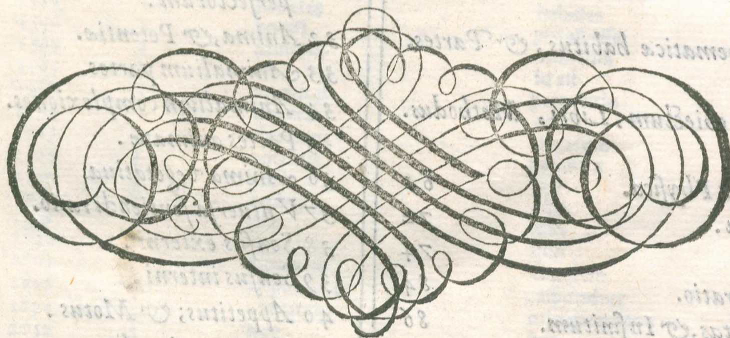
De Rationali Philosophia. Lib. I.

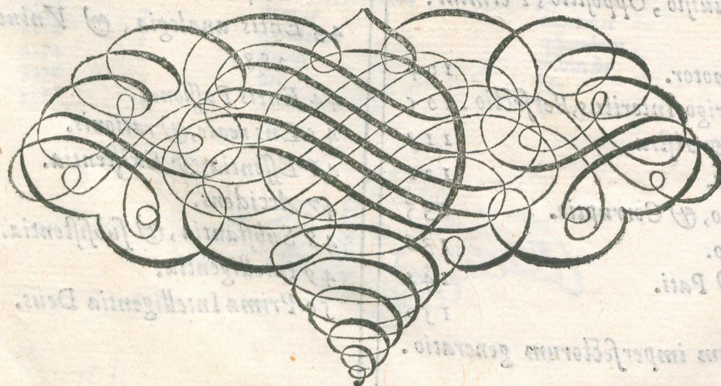
De Naturali Philosophia. Lib. II.

Registrum.

✠ A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z Aa.

Omnes sunt quaterniones præter Z, qui est quinternio & ✠ & Aa. qui sunt duerniones.

PARMAE,

Apud Antæum Viothum. M DC XIII.

Cum Consensu Superiorum.

Ex triplici Philosophia Rationali, Naturali, Morali, Excellentiss. Domini Octauij Farnesij Librum perlegi; & cum ex intima Philosophia, præsertim ex probatissimis sententijs D. Thomæ Aquinatis ingeniose deprompta sit, & acutè tractata, et cum in ea nihil sit à me repertum contrà Fidem, aut bonos mores, censeo, opus esse dignum, quod impressioni ad multorum vtilitatem sit demandandus.

Ego Fr. Io: Maria de Sonc. Inq. Parm.

